प्रारब्धें देहासी भोग द्यावे ॥ ज्ञानासी नासावया सामर्थ्य नव्हे ॥ मिथ्या बाहणें तेंही न नासावें ॥
तरी ज्ञान विरोधी नसे ॥ ९ ॥ ज्ञानही पारब्धकर्मांसी ॥ विरोधी असेना स्वभावेंसी ॥
म्हणोनि प्रारब्धातें न नाशी ॥ तस्मात् भोगून सरे ॥ १० ॥ ऐसा परस्परें अविरोध दोहींचा ॥
यापरी निश्चय असे ज्ञातयाचा ॥ म्हणोनि घात करिती ना प्रारब्धाचा ॥ भूतभाविज्ञाते ॥११॥
आणि भोगिल्याविणही न सरे ॥ ऐसें जाणोनियां विचारें ॥ उगे वर्तती प्रारब्धानुकारें ॥
आग्रह त्यागूनी ॥१२॥ ऐसें असतां कोणी अविचारी ॥ प्रारब्ध नासावें इच्छी अंतरीं ॥ तरी
काय तो शाहणा जाहला त्यावरी ॥ मागील काय सर्व वेडे ॥ १३ ॥ तस्मात् साधकें आग्रह
त्यागूनी ॥ प्रारब्धें वर्तावें सुखें जनीं ॥ सर्व सरतांचि देह पावे मरणीं ॥ तेव्हां विदेह कैवल्या
मिळे ॥ १४ ॥ ह्मणसी प्रारब्धाचे प्रकार तीन ॥ इच्छितां न इच्छितां परापेक्षेंकरून ॥ भोग
घडती त्यांत अबाधक दोन ॥ परी इच्छून भोगणें बाधक ॥१५॥ तरी याचें उत्तर अवधारावें ॥
इच्छून भोगी तरी बाधक नव्हे ॥ काय सत्यत्वें स्थापिल भोग्य आघवें ॥ कीं भोक्ता खरा
जाहला ॥ १६ ॥ जरी मिथ्यासी सत्यत्व स्थापिलें ॥ अथवा भोक्तेपण सत्यत्वें उद्भवलें ॥ तरी
मग जाणावें बाधक जाहलें ॥ इच्छारूपही कर्म ॥१७॥ चिदचिद् ग्रंथि जेधवां तुटली ॥ तेध-
वांचि भोक्तेपणाची मुळी खांदिली ॥ आणि सर्वांसी मिथ्यता सदृढ जाहली ॥ सत्यता
कल्पांतीं न ये ॥ १८ ॥ भोक्ता ठाईंचि उद्भवना ॥ सत्यता भोग्यासी संभवेना ॥ तरी मग कोटि
इ० । कां करीना ॥ ते इच्छाचि नव्हे ॥१९॥ असो इच्छितां कीं न इच्छितां ॥ अथवा भोग घडती

परापेक्षता ॥ ते सुखें घडोत देहासी आतां ॥ ज्ञातया संबंध नाहीं ॥ २० ॥ ऐसें कर्मेंकडून देह वर्तत ॥ तरी सुखें वर्तो कल्पपर्यंत ॥ अथवा आजचि कर्माचा होऊन घात ॥ मरण पावो ॥ २१ ॥ तो मृत्युही होवो भलते स्थळीं ॥ सक्षेत्रीं कीं कुग्रामीं लेंड वोहळीं ॥ येकट किंवा बहु स्वजनमंडळीं ॥ दिवा किंवा रात्रीं ॥ २२ ॥ देह हा काश्यादि क्षेत्रीं पडावा ॥ उत्तरायणीं शुक्ल पक्ष दिन असावा ॥ स्मरण करीत समुदायांत मरावा ॥ हें अज्ञानाचें मत ॥ २३ ॥ पहा पहा जन कैसे आंधळे ॥ ह्मणती पिंडासी जरी शिवले काउळे ॥ तरीच तो उत्तम गतीसी मिळे ॥ नातरी आधमगति ॥ २४ ॥ असो जनाचे अनुभव पाहतां ॥ ज्ञात्यासी विरोधचि तत्त्वतां ॥ आणि ग्रंथासी विस्तार बहुतां ॥ प्रकारें जाहला ॥ २५ ॥ म्हणोनि अन्य कांहीं नुच्चारितां ॥ ज्ञात्याचा अनुभव जो तत्त्वतां ॥ बोलावा साधका संशयाचि वार्ता ॥ नुरावी यास्तव ॥ २६ ॥ जयासी स्वर्गाप्रति जाणें ॥ उत्तरायण दिन शुक्लपक्ष अपेक्षावे तेणें ॥ ज्ञाता स्वरूपीं स्वरूप तरी होणें ॥ इत्यादि कासया ॥ २७ ॥ उपासक सालोक्यादि इच्छिती ॥ म्हणोनि अंतीं देवासी स्मरती ॥ हा निजांगें देवाचा देव तरी अंतीं ॥ कवणा स्मरावें ॥ २८ ॥ सत्यलोकादि वास इच्छूनी ॥ योगी जाती ब्रह्मरंध्र भेदोनी ॥ पूर्ण ब्रह्म निजांगें ज्ञानी ॥ तरी प्राण उत्क्रामतीना ॥ २९ ॥ आणीक जनाच्या नाना कल्पना ॥ काश्याद क्षेत्रीं पावावें मरणा ॥ इत्यादि नंलगे वाउग्या वल्गना ॥ अज्ञानाच्या ज्ञानियां ॥ ३० ॥ ज्ञात्याचा देह भलतेही देशीं ॥ भलत्या निमित्तें भलते समयासी ॥ पडो प्रारब्धाची गति जैशी ॥ परी ते

निश्चयेंसी मुक्त ॥३१॥ असो मृत्यु तयाचा भलतैसा ॥ परी वर्तणुकीचा प्रकार असे जैसा ॥ शुभ कीं अशुभ वर्तता सहसा ॥ विकल्प न करावा कोणें ॥ ३२ ॥ पद ॥ मुक्तो नास्त्यत्र संशयः ॥ तयाचा सदाचार कीं दुराचार ॥ पाहों नये भलतैसा विहार ॥ तो मुक्त येविशीं संशय अणुमात्र ॥ नसावा सहसा ॥३३॥ जयाचा ग्रंथिभेद खरा जाहला ॥ अभ्यासें अभिन्नत्वीं समरसला ॥ मीपण न स्फुरे भलते अवस्थेला ॥ जयासी देह जाहला परोक्ष ॥ ३४ ॥ देहात्मबुद्धीचिये परी ॥ ब्रह्मात्मबुद्धि जाहली खरी ॥ तयाची क्रिया जरी यथेष्टाचारी ॥ परी मुक्त निःसय ॥ ३५ ॥ यथेष्टाचारीं जरी तो वर्ते ॥ परी नाचरे कदा प्रारब्धापरतें ॥ अथवा सदाचरणही लोकरीतीतें ॥ घडे प्रारब्धानुसार ॥ ३६ ॥ असो देह वर्तो भलतैसेपरी ॥ सदाचरणीं कीं दुराचारीं ॥ परी तो मुक्त निःसंशयें अंतरीं ॥ साधकें वोळखावा ॥३७॥ ज्ञानियासी संशय असेना ॥ ते न पाहती कवणाचेही आचरणा ॥ मग अभ्यासें पावला जो अभिन्न ज्ञाना ॥ त्याचें आचरण केवीं पाहती ॥ ३८ ॥ म्हणोनि साधकाप्रति सांगितलें ॥ कीं देहात्मवत् ब्रह्मात्मत्व जाहलें ॥ तयाचें वर्तणें अशुभ किंवा भलें ॥ परी तो मुक्त निःसंशयें ॥ ३९ ॥ तयाचे आचरणावरूनी ॥ उणीवता मानील साधक कोणी ॥ तरी तयाचीच होईल हानि ॥ दृढापरोक्षा न पावे ॥ ४० ॥ ह्मणोनि साधकासीच सांगितलें ॥ कीं संशय न करावा ठाईं आपुले ॥ जयांचें ग्रंथींचें भेदन खरें जाहलें ॥ तेही मुक्त होती ॥ ४१ ॥ येर जे अज्ञानी सदा भ्रांत ॥ देहात्मबुद्धीचे ठाईं रत ॥ तयांप्रति बोलिलें तरी जात ॥ व्यर्थचि अवघें ॥ ४२ ॥ ते तयाचें आचरणाचि पाहती ॥

शुभ तरी वाहवा वाहवा ह्मणती ॥ अशुभ तरी उगें नाक मोडिती ॥ परी न पाहती आपुली क्रिया ॥ ४३ ॥ आपण तरी भलतैसें वर्तावें ॥ परी अन्याप्रति नांव ठेवावें ॥ शास्त्रसंपन्न जरी असावें ॥ परंतु हेचि रीती सर्वांची ॥ ४४ ॥ ऐसे जे भ्रांत अज्ञान लोक ॥ तयांसी काय कळे अंतरविवेक ॥ देहाचीच पाहती वर्तणूक ॥ शुभ अथवा अशुभ ॥ ४५ ॥ पूर्ण ज्ञात्याची निंदा करिती ॥ साधक मुमुक्षूसी हेळसिती ॥ ह्मणती पापी जन्मले भूमीवरुती ॥ यांची गति काय नेणों ॥ ४६ ॥ ऐसा द्रोहाचि अंतःकरणा ॥ गांजिती भलत्या करिती वल्गना ॥ तरी तयाच्या वाणीसी कीं मना ॥ कोणें अर्गळा घालावी ॥४७॥ असो तयाप्रति काज काय ॥ द्रोहें उत्तम गतीचा होवो क्षय ॥ परी साधकें असावें निःसंशय ॥ कीं ज्ञाता मुक्त सर्वदा ॥ ४८ ॥ जैसा आकाशामार्जी वृक्ष विरूढला ॥ कोणी एक पुरुष त्यावरी बैसला ॥ तो वृक्ष कवणें समूळ उपाडिला ॥ तो पडेल भूमीवरी ॥ ४९ ॥ त्या वृक्षासीच भूमीपरती गति ॥ नाहीं नाहीं बापा कल्पांतीं ॥ मा तो पुरुष राहेल गगनीं निश्चितीं ॥ हें केवीं घडेल ॥ ५० ॥ हाचि दृष्टांत पहा विवरून ॥ माया द्वैतरूपी शून्य गगन । कांहीं अधार नसतां देहवृक्ष विस्तीर्ण ॥ वाढला अपार ॥ ५१ ॥ अज्ञानाचें आळें केलें ॥ त्यांत कल्पनेचें जळ भरिलें ॥ कर्मवासनेचें बीज पेरिलें ॥ तेव्हां देहवृक्ष सरसावला ॥ ५२ ॥ तया वृक्षाची परिपक्वता ॥ हेचि उद्भवली खरी मुमुक्षुता ॥ सद्गुरु सच्छास्त्र तया मीनतां ॥ आयुष्य त्याचें तारिलें ॥ ५३ ॥ सद्गुरूनें सच्छास्त्र कुठारी घेऊन ॥ याचे मुमुक्षुतेचा दांडा बैसवून ॥ विवेचन घाव घातिला योजून ॥

तणें देहवृक्ष उन्मळला ॥ ५४ ॥ अज्ञान आळें निःशेष फोडिलें ॥ वासना समूळबीज उपडिलें ॥ मीपणाचें झुंबाडें होतें गुंतलें ॥ तें खांदिलें अभ्यासें ॥ ५५ ॥ ऐसा देहवृक्ष निराधार जाहला ॥ तो मायागगनीं न राहे स्थिरावला ॥ वरी जीवरूपें हा पुरुष बैसला ॥ तरी तो द्वैतीं राहे केवीं ॥ ५६ ॥ ब्रह्मात्मा हे निजकैवल्य भूमी ॥ येथेंचि येऊन पडेल अनुक्रमीं ॥ म्हणिजे देहाची क्रीडा ते संभ्रमीं ॥ खरी जीवन्मुक्तदशा ॥ ५७ ॥ ऐसा देहवृक्ष कैवल्यातें पावला ॥ तरी केवीं गति होय अन्य जीवाला ॥ अभिन्नज्ञानें स्वरूपीं समरसला ॥ हेचि कैवल्यमुक्ति ॥५८॥ जैसा वृक्षासहित पुरुष भूमीवरी ॥ तुटून पडे न स्थिरे अंबरीं ॥ तैसा ज्ञाता अभिन्न भक्तिभूमीवरी ॥ सदेह जीवपुरुष ॥ ५९ ॥ वृक्ष तुटोनि भूमीवरी न पडे ॥ ऐसा संशयें नुद्भवेचि कोडें ॥ तैसाचि नसावा जयासी जोडे ॥ अभिन्न ज्ञान ॥ ६० ॥ येथें संशय सहसा न करावा ॥ ज्ञानें मुक्त जाहला असे बरवा ॥ देहाचा आचार असेना स्वभावा ॥ प्रारब्धानुकारें ॥ ६१ ॥ देहात्मबुद्धीचिये समान ॥ ब्रह्मात्मबुद्धि दृढ जाहली पूर्ण ॥ हेंचि बापा दृढ अपरोक्षज्ञान ॥ निःसंशयें जाहलें ॥ ६२ ॥ अगा रविदत्ता मंद कीं तीव्रतर ॥ अभ्यासें कीं सूक्ष्म विचार ॥ पावले जेंव्हां अपरोक्ष निर्विकार ॥ आतां भेद नुरे-किंचित् । ६३ हा पहिला अभिन्नतेसी पावला ॥ दिसंदिसा त्या स्थितीसी आला ॥ ऐसा भेद किमपि न जाय उरला ॥ मुक्तस्थितीसमान ॥ ६४ ॥ तस्मात् तुजशीं विवेचन जाहलें ॥ लयसाक्षित्व ज्ञानही ठसावलें ॥ त्यावरी अभ्यासें खलणें निरोपिलें ॥ आतां उठीं करीं तैसें ॥ ६५ ॥ अवधी ही विश्वतेजसादिकांची ॥ सांगि-

तली निपटून गेलियाची ॥ तोंवरी अभ्यास करूनी अपरोक्षाची ॥ दृढता संपादावी ॥ ६६ ॥ देहाची वर्तणूक असो भलतैसी ॥ हे पाहोंचि नको सोडून अभ्यासासी ॥ पावशील पूर्ण समाधान सहजस्थितीसी ॥ आमुचे आशीर्वादें ॥ ६७ ॥ ऐशी आज्ञा वदोनी स्वामी ॥ निवांत ठेले अंतर्यामीं ॥ सअभ्यास निरूपण अनुक्रमीं ॥ आकळिलें रविदत्तें ॥ ६८ ॥ आनंदें टाळी पिटूनियां ॥ मस्तकीं आज्ञा वंदोनियां ॥ साष्टांग नमितसे पायां ॥ वारंवार प्रदक्षिणा ॥ ६९ ॥ पुन्हां साष्टांग पुन्हां प्रदक्षिणा ॥ आनंदाश्रु भरले नयना ॥ बहु प्रकारें करूनि स्तवना ॥ मागील चरणा निघाला ॥ ७० ॥ प्रारब्धानुकारें देह वर्ते ॥ परी स्मरेना दुजें लयसाक्षीपरतें ॥ भलते अवस्थेसी नामरूप हें तें ॥ उद्भवूं नेदी सहसा ॥ ७१ ॥ ऐसा चिरकाळ अभ्यास करूनी ॥ निर्दाळिले तिन्ही अभिमानी ॥ पावला पूर्ण समाधानीं ॥ जे चरमस्थिति ज्ञात्याची ॥ ७२ ॥ ऐसा मंदाधिकारी रविदत्त ॥ अभ्यासद्वारा जाहला मुक्त ॥ सहजस्थितीनें असे वर्तत ॥ भूतभविष्यज्ञात्यापरी ॥ ७३ ॥ हें ऐसें वाक्यवृत्तीचें निरूपण ॥ आकळून आचार्य गुरूपासून ॥ अभ्यास विचारें होती पावन ॥ रविदत्ता ऐसे बहु ॥ ७४ ॥ श्रोते साधक मुमुक्षु अधिकारी ॥ तीव्रप्रज्ञ कीं मंदप्रज्ञ अंतरीं ॥ परी जयां तरावें ऐशी आवडी खरी ॥ ते तरती अभ्यासें ॥ ७५ ॥ येथें कोणीएक रविदत्त असे ॥ कोणीएक आचार्याचे कृपेसरिसें ॥ पावला समाधान परोक्ष ऐसें ॥ सहसा मानूं नये ॥ ७६ ॥ जयासी वास्तविक अधिकार प्राप्त ॥ तोचि आपण कीं स्वयें रविदत्त ॥ उपदेष्टा गुरु तोचि विख्यात ॥ शंकराचार्य स्वामी ॥ ७७ ॥

निजगुरूची जे सहज वचनोक्ति ॥ हे वेदांतसार वाक्यवृत्ति ॥ आकळोनियां सर्व सअभ्यास युक्ति ॥ वृत्तीनें खल करावा ॥ ७८ ॥ विवेचन यथासांग करावें ॥ अभ्यासें सविकल्प निर्विकल्प साधावें ॥ पूर्ण विचारें लयसाक्षित्व आणावें ॥ स्वानुभवें प्रतीतीसी ॥ ७९ ॥ पुढें देहबुद्धीची क्षीणता व्हावया ॥ अभ्यासें वृत्तीचा खल करोनियां ॥ तिन्ही अभिमानांतें वधोनियां ॥ पावावें सहजस्थितीसी ॥८०॥ ऐसाचि अनुक्रम साधोनी ॥ जो मुमुक्षु आदरील अंतःकरणीं ॥ तो मुक्त होईल निःसंशयपणीं ॥ येथें संदेह नाहीं ॥ ८१ ॥ हे वाक्यवृत्ति वेदांतसार ॥ असे तो कैसा ऐका प्रकार ॥ सर्व सारांशरूप वाक्यें चार ॥ चहूं वेदांचीं ॥ ८२ ॥ प्रत्यगात्माचि ब्रह्म परिपूर्ण ॥ हाचि सारार्थ चहूंमाजीं गहन ॥ तोचि अर्थ अष्टादश श्लोकेंकरून ॥ विवेचन अभ्यासें बोलिला ॥ ८३ ॥ हा अर्थ वेदांतरहस्याचा ॥ लोपला होता आजवरी साचा ॥ वाउगाचि गलबला जाहला परोक्षाचा ॥ नाना मतें वाढलीं ॥ ८४ ॥ हें सदाशिवें पूर्ण पाहोनी ॥ अवतार धरिला मानवी जनीं ॥ नाना मतें सर्वही खंडोनी ॥ वेदांत प्रतिपादिला ॥ ८५ ॥ शारीरभाष्य गीताभाष्य ॥ मुख्य सार उपनिषद्भाष्य ॥ ऐसें प्रस्थानत्रय सरहस्य ॥ वाक्यार्थाचें काढिलें ॥ ८६ ॥ परी ते समुद्रा ऐसे ग्रंथ थोर ॥ कवण आकळितील मंद नर ॥ ह्मणोनि आदि करूनी सदाचार ॥ सुलभ ग्रंथ केले ॥ ८७ ॥ सान ग्रंथ म्हणोनी कधीं ॥ अर्थ सान नव्हे त्रिशुद्धि ॥ वाक्यार्थ रूप चहूं वाक्यांची प्रसिद्धि ॥ सर्वांमाजीं सारिखी ॥ ८८ ॥ त्यामाजीं ही लघुवाक्यवृत्ति ॥ चहूं महावाक्यांची सार अनुभूति ॥ विवेचन आणि अभ्यास-

रीती ॥ बहु स्पष्ट येथें असे ॥ ८९ ॥ इतर सदाचार आत्मबोधादि ॥ उत्तम अधिकारिया ज्ञान- सिद्धि ॥ परी मंद अधिकारियाची बुद्धि ॥ येथें पवाड ॥ ९० ॥ तस्मात् हे वाक्यवृत्ति अति- सुलभ ॥ मंदप्रज्ञासीही अलभ्य लाभ ॥ कारण कीं अभ्यासद्वारा स्वप्रभ ॥ निजांगें ब्रह्म होती ॥ ९१ ॥ अभ्यास आणि विवेचन ॥ केवळ स्पष्ट असे परिपूर्ण ॥ अष्टादश श्लोकही सघन ॥ ब्रह्मात्मरसें भरले ॥ ९२ ॥ अठरा श्लोकींही सार संकलित ॥ वाक्यार्थ असे विस्तारें- विण गुप्त ॥ तोही निघेना मंद जयाचें चित्त ॥ ह्मणोनि प्राकृतीं विस्तारिलें ॥ ९३ ॥ वटबीज तरी अल्पप्राय ॥ परी विस्तार होतसे शाखाविटपमय ॥ तैसाचि आठरा श्लोकांचा अभिप्राय ॥ विस्तीर्ण जाहला प्राकृतीं ॥ ९४ ॥ प्राकृत भाषेत आला जरी ॥ तरी अर्थ नव्हे सानथोर परी ॥ तो अनादि जैसा तैसा निर्विकारी ॥ तया हेळसी कवण ॥ ९५ ॥ सुवर्णाचे जरी नग केले ॥ वरी भूषणार्थ व्याघ्र सिंह काढिले ॥ तरी तें सुवर्ण नवचे उणें जाहलें ॥ परीक्षवंत जाणती ॥ ९६ ॥ तैसा अर्थ जो संस्कृताचा ॥ तोचि प्राकृतीं विस्तारला साचा ॥ हें जाणती ज्ञाते अन्य येरांचा ॥ भाव असे भलतैसा ॥ ९७ ॥ प्राकृत भाषारूप सुवर्ण नगीं ॥ अठरा श्लोकरत्नें जडलीं अभंगीं ॥ हे सुशोभित होतील गुरुपुत्रालागीं ॥ शंकरस्वामीचे प्रसादें ॥ ९८ ॥ शके सत्राशें एकाहत्तरीं ॥ सौम्यनामक संवत्सरीं ॥ आश्विन शुक्ल सौम्यवासरीं ॥ विजयादशमीसी संपूर्ण ॥ ५५९९ ॥ आकाश गगन रसबाण ॥ इतुकें प्राकृत वोवींचें गणन ॥ श्लोक तरी नागधरा पूर्ण ॥ संख्या प्रसिद्ध ॥ ५६०० ॥ इति श्रीशंकराचार्य उक्ति ॥ अष्टादशी लघुवाक्यवृत्ति ॥ विस्तारें कथिली

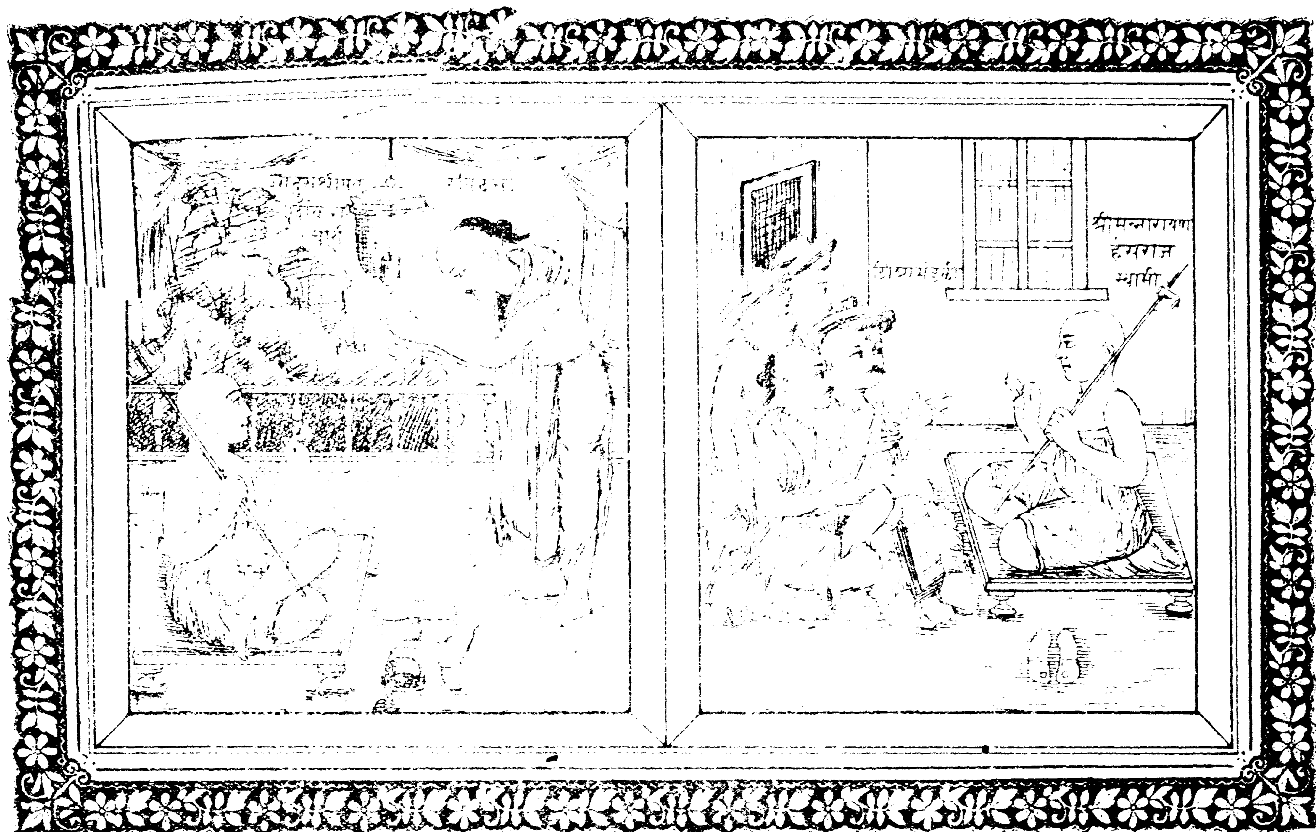
असे प्राकृतीं ॥ टीका पदबोधिनी ॥ ५६०१ ॥ इति वाक्यवृत्तिः समाप्ता ॥ श्रीमत्सद्गुरुचरणारविंदार्पणमस्तु ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

आरती वाक्यवृत्तीची.

जयदेवी वाक्यवृत्ति ॥ देशी ब्रह्मात्मप्रतीति ॥ अज्ञान निरसूनी ॥ पाववीशी स्वयं ज्योति ॥ ध्रु० ॥ वाक्यवृत्ति दृढाभ्यास ॥ महावाक्य उपदेश ॥ तेथील गुढार्थाचा ॥ प्रगटचि जो सारांश ॥ १ ॥ ज० ॥ व्यर्थचि जीव भ्रमले ॥ निजरूपा विसरले ॥ सावध त्यांशी करूनी ॥ दुःखविक्षेप वारिले ॥ २ ॥ ज० ॥ आचार्य शंकरोक्ति ॥ वरीहंसराजकृति ॥ सुबोध टीका तेणें ॥ अगणित उद्धरती ॥ जयदेवी वाक्यवृत्ति ॥ दे० ॥ ३ ॥

आरती समाप्त.

हा वाक्यवृत्ति नामक ग्रंथ पुणें येथें केशव रावजी गोंधळेकर यांनीं आपल्या जगद्धितेच्छु छापखान्यांत छापिला. मित्ती ज्येष्ठ शुद्ध ५ रोज रविवार शके १८३२ साधारणनामसंवत्सरे आवृत्ति तिसरी.

श्रीमन्नारायण
हंसराज
स्वामी

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरवे नमः ॥ श्रीराम समर्थ ॥ ॥ जय जय स्वामी सद्गुरू ॥ शंकाराचार्य करुणाकरू ॥ मोक्षध्वजा परपारू ॥ पाववीं निज दासा ॥ १ ॥ मी अज्ञान सागरीं पडिलों ॥ माया डोहींच सांपडलों ॥ ममता मगरीनें गिळिलों ॥ येथून कष्टें न सुटें ॥ २ ॥ साधनेंही उदंड केलीं ॥ कर्म धर्मादि जीं आपुलीं ॥ परि तीं अमती साह्य जालीं ॥ अविवेकेसी ॥ ३ ॥ जप तपादि पुरश्चरणें ॥ अथवा व्रतें नाना दानें ॥ तीर्थयात्रा संतर्पणें ॥ उद्यापनें शांति ॥ ४ ॥ इतुकें ही आदरें करितां ॥ परी उपशम नसेचि चित्ता ॥ मात्र अधिकच वाढे अहंता ॥ म्यां केलें ह्मणोनी ॥ ५ ॥ मी अमुक येक रविदत्त ॥ माता पिता जें नाम ठेवित ॥ हाचि देह मी असें निभ्रांत ॥ सर्वदा दृढ ॥ ६ ॥ परि मी पूर्वीं असें कवण ॥ जन्मलों आतां आलों कोठोन ॥ मरतां कोणे स्थळा जाईन ॥ हें नेणें मी सहसा ॥ ७ ॥ परी आपण कोण हें जाणावें ॥ ऐसा हेतु उद्भवला जीवें ॥ येर साधन जितुकें आघवें ॥ तृणतुल्य जालें ॥ ८ ॥ यास्तव देवी देव धुंडिले ॥ अति निग्रहें प्रसन्न झाले ॥ तंव ते वर माग ह्मणों लागले ॥ देहबुद्धिच वळावया ॥ ९ ॥ मग मी सर्वांसी उपेक्षून ॥ गेलों सदाशिवासी शरण ॥ तिहीं स्वप्नामाजीं येऊन ॥ सांगितलें मज ॥ १० ॥ कीं उठीं उठीं गा रविदत्ता ॥ तूं भवभयाची न करीं चिंता ॥ सद्गुरूसी शरण जाईं आतां ॥ ममाज्ञेवरुनी ॥ ११ ॥ प्रस्तुत मीच जगदोद्धारा ॥ प्रगटलों असें निर्धारा ॥ ऐसिया अज्ञान कली माझारा ॥ श्रीशंकर नामें ॥ १२ ॥ तस्मात् तया शंकरस्वामीसी ॥ शरण जाऊनि या समयासीं ॥ उपदेश धरूनिया मानसीं ॥

अज्ञान जिंकीं ॥ १३ ॥ ऐसिया स्वप्नांतीं जागृती ॥ पावोनि विस्मयापन्न जालों चित्तीं ॥ मग धांवोनि आलों सत्वर गती ॥ शरण श्रीचरणा ॥ १४ ॥ आतां सद्गुरुराया मज ॥ अंगीकारावें महाराज ॥ धन्य धन्य हा सुदिन आज ॥ देखिले चरण ॥ १५ ॥ हा देह आणि वाणी मन ॥ गुरुचरणीं केलें अर्पण ॥ यांत किमपि जरी घडे प्रतारण ॥ तरी चूर्ण होवो मस्तक ॥ १६ ॥ जरी वाणी हे आणिका स्तवी ॥ तरी ते तत्क्षणीं तुटावी ॥ चित्तें जरी अन्य कांहीं आठवीं ॥ तरी घडावी ब्रह्महत्या ॥ १७ ॥ या रीतीं करुनी निर्धार ॥ साष्टांग घालित नमस्कार ॥ तारीं तारीं हा निज किंकर ॥ स्वकीय ब्रीद रक्षुनी ॥ १८ ॥ ऐसा अधिकारी पाहुनी ॥ विचारें परीक्षिती अंतःकरणीं ॥ हा चतुष्टयसंपन्नत्व पावोनी ॥ शरण आला असे ॥ १९ ॥ सत्य मिथ्या यासि कळलें ॥ ह्मणोनि असत्यासी मन विटलें ॥ हेंचि नित्यानित्य विचारिलें ॥ सत्य कळावें इच्छितां ॥ २० ॥ ब्रह्म जाणावें जे इच्छा होणें ॥ हेंचि मुमुक्षुत्वाचीं लक्षणें ॥ आणि इह पर भोगासी उबगणें ॥ हेंचि विरक्ति ॥ २१ ॥ अन्य मनाचे मोडोनि तर्क ॥ आत्मा वोळखून घरावा येक ॥ हाचि शम निश्चयात्मक ॥ इंद्रिय निग्रह तो दम ॥ २२ ॥ सर्वांपासून तो परतला ॥ हाचि असे की उपरम जाला ॥ न सी कदां सुखदुःखाला ॥ हेंचि तितिक्षा ॥ २३ ॥ सद्गुरुवचनापरतें कांहीं ॥ यासि दुजें च उरलें नाहीं ॥ हे हि श्रद्धा निःसंदेही ॥ समाधान एकाग्रता ॥ २४ ॥ तस्मात साधन चतुष्टयता ॥ अर्थात आली याचिया हाता ॥ ऐशिया अधिकारिया उपदेशितां ॥ दोष हा कवण ॥ २५ ॥ प्रज्ञा जरी मंद असे ॥ तरी उपदेशावें सदभ्यासें ॥ तृप्ति

त्यालिनां दृढ विश्वासें ॥ अपरोक्षता बाणे ॥ २६ ॥ ऐसा हेत घेऊनि अंतरीं ॥ उठविती गुरुदत्ता करीं ॥ नाभी नाभी बोलती उत्तरीं ॥ मनोरथसिद्धि होय ॥ २७ ॥ परी आम्ही उपदेशूं आतां ॥ तें दृढ विश्वासें धरीं चित्ता ॥ आणि अभ्यासें हे वृत्ति त्यालितां ॥ अपरोक्ष पावसी ॥ २८ ॥ अपरोक्ष ह्मणजे आपण कोण ॥ तें निजरूप अंगेंचि होणें ॥ परोक्ष ह्मणजे आपण ॥ ओळखावें आपणा ॥ २९ ॥ गुरुवचनीं विश्वास ॥ तरी पाविजे परोक्ष ज्ञानास ॥ तस्मात् श्रद्धा असावी चित्तास ॥ तरी आत्मत्व ओळखसी ॥ ३० ॥ मात्र अपरोक्ष ज्ञान व्हावया ॥ विचार पाहिजे शिष्यराया ॥ तोही अभ्यासें पावेल उदया ॥ निःसंशय आपणची ॥ ३१ ॥ प्रस्तुत तुज परोक्ष ज्ञान ॥ उपदेशिजे घे ओळखून ॥ तेंचि विश्वासें दृढ करून ॥ अभ्यास करीं ॥ ३२ ॥ तूं हेतु धरोनि जो आलासी ॥ कीं जाणावें आप आपणासी ॥ तो तूं कोण या समयासीं ॥ बोलिजे अवधारीं ॥ ३३ ॥ चहूं वेदांचीं वाक्यें चार ॥ यांचा अर्थ तो येक साचार ॥ कीं जीव ब्रह्म ऐक्य निर्धार ॥ हा विषय वेदांतींचा ॥ ३४ ॥ त्यांत उपदेश वाक्य तत्त्वमसी ॥ तें विचारून घ्यावें गुरुपाशीं ॥ मग अहंब्रह्मास्मि या वाक्यासी ॥ वृत्तीनें दृढ धरावें ॥ ३५ ॥ तरी अवधारीं एकाग्रभावें ॥ तें तूं ब्रह्म असमी स्वभावें ॥ अहंकारादि देहांत आघवें ॥ आपण नव्हे सत्य सत्य ॥ ३६ ॥ मी ब्रह्म आत्मा स्वतःसिद्ध ॥ येकरूप असंग अभेद ॥ वोळखून घेई प्रमाद ॥ देहबुद्धीचा सांडुनी ॥ ३७ ॥ होतें अहंब्रह्मास्मि निश्चितीं ॥ वाक्यार्थाची जे अनुभूती ॥ ऐशी वृत्ति ते वाक्यवृत्ती ॥ हा वृत्तीसी अभ्यास ॥ ३८ ॥ कायिक वाचिक मानसिक ॥ शास्त्रीय

अथवा जीं लौकिक ॥ कर्मे घडतांही अनेक ॥ परी अभ्यास सोडूं नये ॥ ३९ ॥ अभ्यास ह्मणजे मी ब्रह्म आपण ॥ या अर्थाचें अनुसंधान ॥ कदापि न पडावें विस्मरण ॥ अहर्निशीं सदां ॥ ४० ॥ तूं ह्मणसी आत्मा ब्रह्मपूर्ण ॥ याचें किमात्मक असे लक्षण ॥ तें यथार्थ ओळखिल्या वांचून ॥ अनुसंधान केवीं घडे ॥ ४१ ॥ तरी अवधारावें निश्चित ॥ अहंकारादि जितुकें देहांत ॥ यांत आत्माही जाला मिश्रित ॥ अज्ञान वसें करोनी ॥ ४२ ॥ यासी विवेचन पाहिजे जालें ॥ देहादि मिथ्यात्व जरी त्यागिलें ॥ तरी आत्मतत्व जाय निवडिलें ॥ त्रिविधा प्रतीतीनें ॥ ४३ ॥ तेंचि विवेचन ह्मणसी कैसें ॥ बोलिजेत असे अपैसें ॥ तरी सावधान असावें मानसें ॥ दुश्चित न होतां ॥ ४४ ॥ जैसा माळेंतून तंतु निवडावा ॥ कीं मणीच तंतूवगळ आदावा ॥ तैसा देहादिकांहून ओळखावा ॥ आत्मा भिन्न ॥ ४५ ॥ अथवा देहादिक हे ओळखूनी ॥ भिन्न करावे आत्मया हूनी ॥ हें सर्व कळेल निरूपणीं ॥ अती सावधान जरी होतां ॥ ४६ ॥ ऐसें बोलतां आचार्य साउली ॥ गविदतें वृत्ति सावध केली ॥ शब्दा सरिसी झेंप घातली ॥ मन अर्थावरी ॥ ४७ ॥ गविदत येक उपलक्षण ॥ परी जे जे असती अधिकारी पूर्ण ॥ तेही असावे सावधान ॥ आचार्य गुरुवचनीं ॥ ४८ ॥ चातकासाठीं वर्षे घन ॥ परी सर्वांसीच होय जीवन ॥ तैसा गविदचानें निमित्तें करोन ॥ सर्वही अवधारा ॥ ४९ ॥ परी सूर्याचा मोहून चारा ॥ जो घन वर्षतां तो चातक सरा ॥ तैसीं देहादि विषय हे अव्हेरा ॥ तव्हां वचनरहस्य जोडे ॥ ५० ॥ तस्मात जयासी सोः सुख्य ॥ वाटे तेणें विषय हे टाकावे ॥

तरीच कार्य हें साधावें ॥ श्रवण मननें.॥ ५१ ॥ आतां सर्वी सावधान ॥ आचार्य बोलले कृपाघन ॥ वाक्यवृत्तीचें निरूपण ॥ सविस्तर करिती ॥ ५२ ॥ प्रथम घडावें विवेचन ॥ यास्तव देहत्रयाचें कथन ॥ कीजे श्लोकार्थी निरूपण ॥ आदरें ऐकावें ॥ ५३ ॥ ॥ श्लोक ॥ स्थूलो मांसमयोदेहःसूक्ष्मःस्याद्वासनामयः ॥ ज्ञानकर्मेंद्रियैःसार्धंधीः प्राणोतच्छरीरगो ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ स्थूलदेह मांसमयाचा ॥ सूक्ष्म तोचि वासनात्मक साचा ॥ तेथें प्रकार असे सत्रा तत्वांचा ॥ इंद्रिय प्राणें मन बुद्धी ॥ ५४ ॥ पद ॥ स्थूलोमांसमयोदेहः ॥ ॥ स्थूल देह मांसमय कैसा ॥ विस्तार बोलिजे अल्पसा ॥ पंचीकृतभूतांचा सहसा ॥ जो का उभारला ॥ ५५ ॥ भूतांपासोनियां जालें ॥ जें का अपंचीकृत पहिलें ॥ तेंचि एकसेकांसी वांटिलें ॥ हेंचि पंचीकृत ॥ ५६ ॥ अंतःकरण व्यान श्रवण ॥ वाचा शब्द हें आकाश पूर्ण ॥ ययाचे भाग केले दोन ॥ ईक्षणमात्रें ईशें ॥ ५७ ॥ मुख्य अंतःकरण अर्धभाग ॥ तो आकाशींच ठेवून मग ॥ उरल्या अर्धभागाचे विभाग ॥ चतुर्धा केले ॥ ५८ ॥ व्यान श्रोत्र वाचा शब्द ॥ हे चहूंसी दिधले प्रसिद्ध ॥ व्यान वायूसी दिधला स्वच्छ ॥ श्रोत्र तेजास ॥ ५९ ॥ वाचा दिधली आपासी ॥ शब्द दिधला पृथ्वीसी ॥ एवं आकाश विभागिलें पांचांसी ॥ आतां वायु ऐकें ॥ ६० ॥ मन समान त्वचा पाणी ॥ स्पर्श विषय पांचवा मिळुनी ॥ वायूत बोलिजे चंचलपणी ॥ हाही द्विधा केला ॥ ६१ ॥ एक भाग अर्धा तो समान ॥ हा वायूंत सोनेंचि ठेवून ॥ उरला अर्ध भाग तो विभागून ॥ चतुर्धा केला ॥ ६२ ॥ मन दिधलें आकाशासी ॥ त्वचा दिधली तेजासी ॥ पाणी दिधला आ-

पासी ॥ पृथ्वीसी स्पर्श ॥ ६३ ॥ बुद्धि उदान चक्षु पाद ॥ रूप विषय मिळून पंचविध ॥ तेजच बोलिजे तें विशद ॥ हेंही द्विभाग केलें ॥ ६४ ॥ एक भागाचा चक्षु तो तेजीं ॥ तेजींचा ठेविला सहजीं ॥ अन्य भूतांलागीं विभाजी ॥ उरला अर्ध ॥ ६५ ॥ बुद्धि आकाशासी देत ॥ उदान वायूसी समर्पित ॥ पाद आपासी अर्पित ॥ पृथ्वीसी रूप ॥ ६६ ॥ चित्त प्राण जिव्हा उपस्थ रस ॥ हें पंचविध आप सुरस ॥ हें द्विविध करूनि ईश ॥ वांटिता है ॥ ६७ ॥ येक भाग उपस्थ आपाचें ॥ आपामध्येंच ठेविलें साचें ॥ येर चार उरल्या भागाचें ॥ वांटी येर चहूंसी ॥ ६८ ॥ चित्त आकाशा दिधलें ॥ प्राणासी वायूंत ठेविलें ॥ तेजासी जिव्हेसी समर्पिलें ॥ पृथ्वीसी रस ॥ ६९ ॥ अहंकार अपान घ्राण ॥ गुद गंध हे पांच मिळोन ॥ पृथ्वीचीं असती लक्षणं ॥ हेंही द्विविधा केलें ॥ ७० ॥ गंध भाग जो कां असे येक ॥ तो पृथ्वींत ठेवी निश्चयात्मक ॥ उरला अर्ध भाग जो आणिक ॥ येर चहूंसी वांटी ॥ ७१ ॥ आकाशा दिधला अहंकार ॥ अपान वायूंत ठेवी निर्धार ॥ घ्राण तेजा दिधलें साचार ॥ आपासी गुद ॥ ७२ ॥ एवं एक एक भूत द्विधा केलें ॥ त्याचे त्यांत येकेक भाग ठेविले ॥ येर येकाचे चार चार केले ॥ ते ते दिधले येरां भूतां ॥ ७३ ॥ ऐसा भूतकर्दम हा करोनी ॥ स्थूळ देहाची केली उभवणी ॥ तेच कैसी अल्पवचनी ॥ बोलिजेत आहे ॥ ७४ ॥ शब्द स्पर्श रूप रस गंध ॥ हे पांचांचे अंश पंचविध ॥ पृथ्वींत मिळतां पृथ्वी प्रसिद्ध ॥ स्पष्ट जाली असे ॥ ७५ ॥ हे पांच पृथ्वीसी जेव्हां मिळाले ॥ तेव्हां जडलें हे पांच प्रगटले ॥ अस्थि मांस त्वचा नाडी रोम जाले ॥ स्थूळाचें साहित्य ॥ ७६ ॥

वाचा पाणी पाद उपस्थ गुद ॥ हे आपीं मिळतां पांचांचे प्रसिद्ध ॥ आप स्पष्ट होऊन सिद्ध ॥ पांच जाले द्रवत्वें ॥ ७७ ॥ शुक्र शोणित लाळ मूत्र स्वेद ॥ हे आपाचे गुण पंचविध ॥ प्रगटले असती प्रसिद्ध ॥ पातळपणीं ॥ ७८ ॥ श्रोत्र त्वचा चक्षु जिव्हा घ्राण ॥ हे पांचांपासून पांच होऊन ॥ तेजामाजी मिळतां भाग करण ॥ पांच प्रकार जाले ॥ ७९ ॥ क्षुधा तृषा आळस निद्रा मैथुन ॥ हे तेजाचे पांच अंश पूर्ण ॥ स्थूळीं उमटले येऊन ॥ पंचीकरण होतां ॥ ८० ॥ व्यान समानो दान प्राणापान ॥ हे पांचांपासून पांच होऊन ॥ ते वायूंत राहिले असतां येऊन ॥ तेणें वायु स्पष्ट जाला ॥ ८१ ॥ तेणें पांच प्रकार चळण वळण ॥ प्रसरण आकुंचन निरोधन ॥ हे उत्पन्न होती वायूपासून ॥ स्थूळ चळावया ॥ ८२ ॥ अंतःकरण मन बुद्धि चित्त ॥ अहंकार हे आकाशीं रहात ॥ परी हे पांचांपासून पांच होत ॥ अपंचीकृत पहिलें ॥ ८३ ॥ हे पांच आकाशीं मिळतां क्षणीं ॥ या पांचांची जाली उभवणी ॥ काम क्रोध लोभ मोहपणीं ॥ पांचवें भय ॥ ८४ ॥ असो ऐसें पंचीकृत होतां ॥ स्थूलाची उभवणी जाली समस्तां ॥ हेचि माया देवीनें व्यवस्था ॥ ईशसत्ते केली ॥ ८५ ॥ अस्थिमांसादि पांच मिळोनी ॥ शुक्लितादि मेळविलें पाणी ॥ कालवोनि सांदोसांदीं बांधोनी ॥ उभविला गर्भी ॥ ८६ ॥ प्राण संचारें चळण वळण ॥ होतां पूर्ण होऊन पावे जनन ॥ पुढें क्षुधा तृषादिकें येणें ॥ पोषण होय ॥ ८७ ॥ कामक्रोधादि जेव्हां उमटले ॥ तेव्हां देहाचें रक्षण जालें ॥ येणेंपरी स्थूळ उभविलें ॥ पंचीकृत भूतांचें ॥ ८८ ॥ भूतांपासोनि जालें म्हणोनी ॥ भौतिकत्व नाम या लागोनी ॥ परी निर्मित जनक जननी ॥

पासाव पुढें ॥ ८९ ॥ रक्त रेत मिळतां जठरीं ॥ अवयवें हीं होती सारीं ॥ उभयांची सप्तविध जाली परी ॥ सप्तकोशीक देहा ॥ ९० ॥ अस्थि नाडी मज्जा नख ॥ हे पित्याचे साडेतीन सुरेख ॥ मांस त्वचा रक्त केश अशेख ॥ मातेच्या रक्ताचे ॥ ९१ ॥ या रीतीं हा मांसमय ॥ अन्नापासोनियां होय ॥ अन्नेंकडून वांचे उपाय ॥ दुजा असेना ॥ ९२ ॥ आणि लय जो होय याचा ॥ तो अन्नरूप पृथ्वींत साचा ॥ ह्मणोनि कोश बोलिजे वाचा ॥ अन्नमय शब्दें ॥ ९३ ॥ असो स्थूलदेह जो ऐसा ॥ आत्मा हाचि होईल कैसा ॥ पुढें होईल याचिया निरासा ॥ प्रस्तुत जड सांगितला ॥ ९४ ॥ पद ॥ सूक्ष्मःस्याद्वासनामयः ॥ टीका ॥ जया वासनेनें स्थूल निर्मिला ॥ कीटकें कवडा जेवीं केला ॥ तया वासनारूप वृत्तीला ॥ लिंगदेह बोलिजे ॥ ९५ ॥ या लिंगदेहीं कोश तीन ॥ प्राण मन आणि विज्ञान ॥ या सत्रा तत्त्वांचें निरूपण ॥ पुढें कीजे ॥ ९६ ॥ प्रस्तुत वासनेचें रूप ॥ प्रांजळ कीजे नाहे अल्प ॥ श्रोतीं सावधान साक्षेप ॥ असिलें पाहिजे ॥ ९७ ॥ आकाशीं जेवीं वायु चळे ॥ तेवीं ब्रह्मीं स्फूर्ति चंचळे ॥ समष्टि तादात्म्यें तयेशीं निवळे ॥ माया नाम ॥ ९८ ॥ तेचि व्यष्टींत विभागली ॥ येका पिंडीं तादात्म्य पावली ॥ अभिमान माथां घेऊन बैसली ॥ तिहीं अवस्थांचा ॥ ९९ ॥ दों अवस्थेंत कर्मे घडती ॥ ते स्यां केलीं असती निश्चितीं ॥ तेचि भोगीत पुढती पुढती ॥ तेचि वासना ॥ १०० ॥ सपुसी माझी ही तेणवेचा ॥ अभिमान घेतला असे साचा ॥ अभाव नव्हेचि कर्तृत्वाचा ॥ लीनत्वें जगी ॥ १ ॥ उत्थान होतांच मी देह स्फुरे ॥ स्यां अमुक केलें करीन सारें ॥ ऐसी अभिमानें

जे हुंबरे ॥ तेचि वासना ॥ २ ॥ सुषुप्तींत मात्र गुप्त होती ॥ नेणींव गोचर राहे वृत्ति ॥ तेथील आठव घेऊन येती ॥ स्फूर्ति उत्थान कालीं ॥ ३ ॥ तेथें अभाव जरी असता ॥ तरी उत्थानीं प्राप्त न होता ॥ तस्मात् वासनारूपें अहंता ॥ इचा सुषुप्तींत अभाव नाहीं ॥ ४ ॥ हे असो सुषुप्तीची कथा ॥ परी मृत्युकाळीं हानी नोहे सर्वथा ॥ सर्वही घेऊन बैसली माथां ॥ अनंत जन्मींचें केलें ॥ ५ ॥ जेवीं घोकिलें जन्मवरी । न ह्मणतां न विसरे तिळभरी ॥ तेवीं वासनेमाजी सामग्री ॥ अनंत जन्मींची असे ॥ ६ ॥ स्वरूपाहून वेगळी पडली ॥ तधींपासून जीं जीं कर्मे केलीं ॥ तीं तीं माथां घेऊन बैसली ॥ तया नांव संचित ॥ ७ ॥ जोंवरी ज्ञान नोव्हे प्राप्त ॥ तों काळ हें न जळे संचित ॥ भोगणेंचि लागे अकस्मात ॥ जें विभागा जे क्षणीं ॥ ८ ॥ येका देहीं शत योनींचें ॥ कर्म केलें पापपुण्याचें ॥ तितुकें येकदाचि भोगा नवचे ॥ येकेक भोगावें लागे ॥ ९ ॥ शतांतील नव्याण्णव राहती ॥ येक योनीसी येक घेऊन येती ॥ तेथेंही शत योनींचीं कर्मे होतीं ॥ त्यांतील ही येक भोगासी ये ॥ १० ॥ ऐसें अनंत जन्मींचें सांचलें ॥ भोगा येऊन जें जें उरलें ॥ तितुकें वासनेमाजी गुप्त राहिलें ॥ तया नांव संचित ॥ ११ ॥ देहा येऊन जें जें करी ॥ तें तें क्रियमाण निर्धारी ॥ प्रस्तुत भोगूनियां सारी ॥ तें प्रारब्ध देहारंभक ॥ १२ ॥ एवं प्रारब्ध संचित क्रियमाण ॥ कर्तेपणें बैसलीसे घेऊन ॥ हेचि वासना बैसली बळाऊन ॥ अनंत कल्पें जरी जातां ॥ १३ ॥ कल्पांतींही अभाव नसतां ॥ या मृत्यु सुप्तींत कायसी वार्ता ॥ एवं ऐसी वासनारूप अहंता ॥ इचेंचि नाम सूक्ष्म देह ॥ १४ ॥ ऐसिया लिंगदेहावांचून ॥ स्थू-

ळदेहासी कैंचें वर्तणें ॥ ह्मणोनि वासनायोगें जन्ममरण ॥ प्राणियां होय ॥ १५ ॥ पूर्ववासनेनें देह केला ॥ तो प्रारब्ध सरतांचि पुन्हां मेला ॥ पुढें दुसरा देह अवलंबिला ॥ मृत्युकाळीं ॥ १६ ॥ अळिका जेवीं पुढील पाय ॥ धरोनि मागील सोडिती होय ॥ तेवीं पुढील देह धरोनि जाय ॥ हा देह सोडूनी ॥ १७ ॥ ऐसे अनंत जन्म नानायोनी ॥ किती जाले कोण वाखाणी ॥ पुढें होणार तेंही लेखनीं ॥ नये कवणाच्या ॥ १८ ॥ जेधवां आपुलें अज्ञान फिटेल ॥ स्वस्वरूप ज्ञान प्राप्त होईल ॥ तेधवांचि हे वासना निमेल ॥ येरवीं न नासे ॥ १९ ॥ कल्पवरी अग्नींत जळेना ॥ पाणिया माजी विघुरेना ॥ बहुत कामयामी वल्गना ॥ सहस्रधा योगेंही न निमे ॥ २० ॥ असो ऐसी वासना दृढ ॥ हाचि सूक्ष्म देह वाड ॥ वर्तवित असे स्थूळ जड ॥ जो जो प्राप्त ज्या क्षणीं ॥ २१ ॥ ऐसिया लिंगदेहाचे प्रकार ॥ सत्रा भिन्न भिन्न साचार ॥ तेचि ऐकावे सविस्तर ॥ बोलिजे असे ॥ २२ ॥ पद ॥ ज्ञानकर्मेंद्रियैःसार्धंधीःप्राणोतच्छरीरगो ॥ १ ॥ येका वृत्तीचे प्रकार दोन ॥ येक बुद्धि दुजें मन ॥ संकल्प जो होणें ॥ हें मनाचें रूप ॥ २३ ॥ पुढें निश्चय करी ते बुद्धि ॥ ऐसे दोन प्रकार जाले आधीं ॥ यांत जाणतेपणा जो त्रिशुद्धी ॥ आला असे ॥ २४ ॥ याचि नांवें ज्ञानशक्ति ॥ भोक्ता सत्वगुणात्मक वृत्ती ॥ याचेही प्रकार पांच होती ॥ व्यापारभेदें ॥ २५ ॥ श्रोत्रेंद्रियासी येऊनी ॥ ऐकूं लागे शब्दालागुनी ॥ तयासी श्रोत्र बोलिजे वचनीं ॥ द्वार निर्गमाचें ॥ २६ ॥ त्वचाद्वारें स्पर्श घेणें ॥ तयासी त्वगिंद्रिय ह्मणणें ॥ चक्षुद्वारा जया पहाणें ॥ तोचि चक्षु ॥ २७ ॥ जिव्हेंद्रियें रस घेणें ॥ सुगंध निवडिजे

घ्राणें ॥ एवं पांचही बहिःकरणें ॥ मन बुद्धीचीं ॥ २८ ॥ आंतील इंद्रिय अंतःकरण ॥ ज्ञानें-द्रिया नाम बहिःकरण ॥ एवं सातही जालीं लक्षणें ॥ वृत्तिरूप ज्ञानाचीं ॥२९॥ स्फूर्तीत जाणीव जे होती ॥ तिचे प्रकार बोलिले असती ॥ आतां चळणरूप जे जे वावरती ॥ तेचि प्राण ॥ ३० ॥ जाणीव मन बुद्धीकडे गेली ॥ नुसती जडता जे उरली ॥ ते नाडीद्वारा फिरों लागली ॥ तोचि प्राण ॥ ३१ ॥ व्यापार भेदें तोचि प्राण ॥ पंचधा जाला संपूर्ण ॥ व्यान समान उदान प्राण ॥ अपान पांचवा ॥ ३२ ॥ अधो वाहे तो अपान ॥ ऊर्ध्व वाहे तोचि प्राण ॥ उभयांची ग्रंथी तो समान ॥ नाभिस्थानीं ॥ ३३ ॥ कंठीं उदान रहातसे ॥ व्यान सर्वांगीं विलसे ॥ या पंचप्राणांच्या सहवासें ॥ कर्मेंद्रियां चळण ॥ ३४ ॥ वाचा पाणी आणि पाद ॥ चवथें उपस्थ पांचवें गुद ॥ एवं हीं कर्मेंद्रियें प्रसिद्ध ॥ क्रियारूप प्राणा ऐसीं ॥ ३५ ॥ पाणी पाद उपस्थ गुद ॥ हीं चार तों कर्मेंद्रियें प्रसिद्ध ॥ परी वाणी माजी द्विविध ॥ ज्ञान क्रिया असे ॥ ३६ ॥ वैखरी जे शुद्ध बोलणें ॥ हें तों क्रियारूप होणें ॥ मध्यमे माजी असती लक्षणें ॥ ज्ञान क्रिया दोन्ही ॥ ३७ ॥ परा आणि दुजी पश्यंती ॥ ह्या दोन्ही ज्ञानरूप असती ॥ तेथें क्रियेची सामाप्ति ॥ असे सहसा ॥ ३८ ॥ एवं मन बुद्धि ज्ञानेंद्रिय ॥ पंचप्राण कर्मेंद्रिय ॥ हा सत्रा तत्वांचा समुदाय ॥ लिंगदेह बोलिजे ॥ ३९ ॥ इतुकीं सत्रा तत्वें बोलिलीं ॥ हीं सर्व वासनेचीं विभागलीं ॥ परी हीं भूतांपासून जालीं ॥ यास्तव भौतिक ॥ ४० ॥ भूतांचे जे गुण तीन ॥ तेच द्रव्य शक्ति क्रिया ज्ञान ॥ द्रव्य शक्ति जो तमोगुण ॥ तींच विषय भूतें ॥ ४१ ॥

आतां क्रिया ज्ञान दोन्ही शक्ति ॥ भूतांपासून केवीं होती ॥ हेच लिंगदेहाची उत्पत्ति ॥ अ-पंचीकृत बोलिजे ॥४२॥ गुण भूतें कालवलीं ॥ जे अष्टधा बोलिजे पहिली ॥ तेचि सत्वा ततें पसवली ॥ ईक्षणें ईशाचे ॥ ४३ ॥ आकाशाचा सत्व गुण ॥ श्रोत्रेंद्रिय जालें निर्माण ॥ त्वगिं-द्रिय होय उत्पन्न ॥ वायु सत्वांशाचें ॥ ४४ ॥ चक्षु तेज सत्वांशाचें ॥ जिव्हेंद्रिय तें आपस-त्वाचें ॥ घ्राण तें पृथ्वी सत्वांशाचें ॥ ज्ञानेंद्रियें पांच ऐसीं ॥ ४५ ॥ पांचापासून पांच वेगळा-ले ॥ जाले तें असाधारण कार्य बोलिलें ॥ आतां साधारण कार्य उभवलें ॥ भूत सत्वांशाचें ॥ ४६ ॥ पांचांचें येकदांचि काढिलें ॥ सत्वांशें जें कां द्रव्य निघालें ॥ तेंचि अंतःकरण विभा-गलें दों प्रकारें ॥ ४७ ॥ मन बुद्धि प्रकार दोन ॥ व्यापारभेदें अभिधान ॥ एवं ज्ञानशक्तीचें समग्धा लक्षण ॥ भूत सत्वांशाचें ॥ ४८ ॥ आतां भूतरजांशाची उत्पत्ति ॥ जाली असे ते बो-लिजे ती ॥ तेही साधारण असाधारण असती ॥ शक्ति क्रियात्मक ॥ ४९ ॥ आकाश रजां-शाची वाचा ॥ पाणी वायु रजांशाचा ॥ पाद तो तेज रजाचा ॥ उपस्थ आप रजाचें ॥ ५० ॥ पृथ्वी रजाचें गुद ॥ एवं पंचकर्मेंद्रियें प्रसिद्ध ॥ हें असाधारण बोलिजे सिद्ध ॥ वेगळालें ह्म-णोनि ॥ ५१ ॥ आतां साधारण रजोभूतांचा ॥ येकदांच काढिला सर्वांचा ॥ तोचि प्राण पंच-धा साचा ॥ व्यापारभेदें जाला ॥५२॥ हृदयीं वाहे तो प्राण ॥ तेणें सुख होय जीवालागून ॥ विसर्ग करी तो अपान ॥ अधोगामी ॥ ५३ ॥ समान तो संधी हालवी ॥ उदान तो क्षुत्पान करवी ॥ सर्व नाडीद्वारा तृप्ति द्यावी ॥ वावरून व्यानें ॥ ५४ ॥ एवं पंचप्राण कर्मेंद्रिय ॥ हा

दशधा भूतरजाचा समुदाय ॥ पहिले सात मिळून अन्वय ॥ सत्रातत्वें ॥ ५५ ॥ ऐसें हें भूतांपासून जालें ॥ अपंचीकृत भौतिक पहिलें ॥ पुढें पंचीकृत करून जें निर्मिलें ॥ स्थूळ देहासी ॥ ५६ ॥ तया स्थूळदेहा माझारीं ॥ सत्रा येऊन राहिलीं सारीं ॥ मन प्राण हे राहती अंतरीं ॥ गोलकीं दशेंद्रियें ॥ ५७ ॥ इतुकीं मिळून येक वासना ॥ विभागली ते बोलिली वचना ॥ व्यापार याचे ते वर्णना ॥ पुढें करणें ॥ ५८ ॥ असो वासना तिकडे सवा जाती ॥ झोंपेंत तरी गुप्त राहती ॥ जडत्वें प्राण मात्र वावरती ॥ क्रियेवांचून ॥ ५९ ॥ जेव्हां प्राण प्रयाणसमय ॥ तेव्हां वासना जो जो धरी काय ॥ ते समयीं हा सर्व समुदाय ॥ जाय तिकडे तिकडे ॥ ६० ॥ देहांत प्राण जेव्हां प्रगटती ॥ मन बुद्धि तेथें उमटती ॥ आणि इंद्रियें हीं वावरती ॥ स्वस्वव्यापारीं ॥ ६१ ॥ ह्मणोनि ज्ञान कर्मेंद्रियांसहित ॥ प्राण मन बुद्धि विख्यात ॥ हे लिंगदेहग सर्व असत ॥ वासना तिकडे सवा ॥ ६२ ॥ एवं स्थूळ सूक्ष्म देह दोन ॥ याचें केलें निरूपण ॥ आतां निमरें याचें कारण ॥ शरीर केवीं तें बोलिज ॥ ६३ ॥ ॥ श्लोक ॥

अज्ञान कारणं साक्षि बोधस्तेषां विभासकः ॥ बोधाभासो बुद्धिगतः कर्तास्यात्पुण्यपापयोः ॥ २ ॥

॥ टीका ॥ अज्ञान हेंचि कारण शरीर ॥ यासी आत्मा साक्षी भासकर ॥ बुद्धि प्रतिबिंबरूप विकार ॥ तो बोधाभास जीव ॥ ६४ ॥ तोचि पुण्यपापाचा कर्ता ॥ सुखदुःख भोगी तत्वतां ॥ एक मायां घेऊन अहंता ॥ देहबुद्धीची ॥ ६५ ॥ ॥ पद ॥ अज्ञानकारणं ॥ देहद्वय जालें जें निर्माण ॥ कांहीं निमित्तास्तव होय दर्शन ॥ तेंचि कारण शरीर अज्ञान ॥ कल्पावें लागे ॥ ६६ ॥

जेवीं अंधारीं सर्प दिसे ॥ हा कासयानें जाला असे ॥ तया कल्पावें लागे अपैसें ॥ दोरीचें न कळणें ॥ ६७ ॥ सर्पावरून न कळणें भावावें ॥ परी तयासी रूप नोऱ्हे ॥ तेवींच अज्ञान आहेसें कल्पावें ॥ देहद्वय दिसतां ॥ ६८ ॥ अज्ञान ह्मणजे न कळणें ॥ निजरूपाचें विस्मरण ॥ हें आधीं जालियाविण ॥ देहद्वय भासतीना ॥ ६९ ॥ हें अज्ञान ह्मणसी कोणा ॥ तरी नऱ्हे आत्मया आपणा ॥ जेवीं दोरीचिये अज्ञाना ॥ दोरीसि नाहीं ॥ ७० ॥ दोरीहून दोरीस पाहणार ॥ जयासी होय मदांधकार ॥ न कळणियाचा विकार ॥ तयासी जाला ॥ ७१ ॥ तेवीं स्वस्वरूप जें असंग ॥ पहिलें स्वतःसिद्ध अभंग ॥ तेथें स्फूर्ति हें माया सोंग ॥ न होऊन जालें ॥ ७२ ॥ जालें तें जरी सत्य असतें ॥ तरी मायानामें कां उच्चारितें ॥ तस्मात् जालेंच नसतां तयातें ॥ जालेंसें कल्पिलें ॥ ७३ ॥ स्फूर्ति ह्मणजे अहंब्रह्म-स्फुरण ॥ उगीच आपआपली आठवण ॥ जेवीं वायूची झुळूक उत्पन्न ॥ गगना नातळतां उठे ॥ ७४ ॥ तेवीं स्वरूपाची स्फूर्ति ॥ उठे परी स्वरूपा आगती ॥ असो तया स्फुरणीं असती ॥ ज्ञानाज्ञानें ॥ ७५ ॥ स्फूर्तीनें स्फूर्तीचें कळणें ॥ तयासी नाम ठेविलें ज्ञान ॥ येर स्वरूप जें चिद्घन ॥ विस्मरण जें तया ॥ ७६ ॥ त्या विस्मरणा अज्ञान नांव ॥ तस्मात स्फुरणासि आली नणीव ॥ आणि ज्ञानही तेथेंचि आठव ॥ रूप जालें असे ॥ ७७ ॥ स्वरूपीं वृत्तीच असेना ॥ विस्मरण कैंचें जें आठवीना ॥ यास्तव अतीत तें ज्ञानाज्ञाना ॥ असे तेसें आहे ॥ ७८ ॥ स्फुरण होतांच तेथ उठलें ॥ ज्ञानाज्ञान उत्पन्न जालें ॥ तें ज्ञान परि न जाय कल्पिलें ॥ चिद्रूपासम ॥ ७९ ॥ पाणियामाजी सूर्यबिंबला ॥ तेथें

प्रकाशही दिसों लागला ॥ परी तो सूर्याचा नोव्हे भास जाला ॥ मिथ्या उपाधीस्तव ॥ ८० ॥ तेवींच चिद्रूपता अनंताची ॥ स्फुरणीं प्रति भासली मिथ्याची ॥ ते मानिजेना स्वस्वरूपाची ॥ कवणेही काळीं ॥ ८१ ॥ तस्मात् ज्ञानही असेना जेथें ॥ तरी केवीं कल्पावें अज्ञान तेथें ॥ हें विचारवंतें जाणावें समर्थें ॥ व्यर्थचि येरां ॥ ८२ ॥ असो स्फुरणीं जें ज्ञानाज्ञान ॥ तीच विद्या अविद्या ह्या दोन ॥ आवरणशक्ति अविद्या ह्मणून ॥ विक्षेपशक्ति विद्या ॥ ८३ ॥ दोरीचें जें आवरक ॥ तें आवरण शक्तीचें रूपक ॥ सर्पाचें जें उत्पादक ॥ ते विक्षेपशक्ति ॥ ८४ ॥ तेवींच स्वस्वरूपाचें आच्छादन ॥ तें आवरण शक्तीचें लक्षण ॥ जगाचें जें उत्पादन ॥ ते विक्षेप शक्ति ॥ ८५ ॥ असो विद्येंत जें प्रतिबिंबन ॥ चिना ऐसा भास दिसन ॥ तो ईश्वर कर्ता सर्व जगांत ॥ नाम ठेविलें ॥ ८६ ॥ अविद्या प्रतिबिंबित जीव ॥ चिदाभास उमटला स्वभाव ॥ हाचि भोक्ता जाला सर्व ॥ सुखदुःखाचा ॥ ८७ ॥ परी हा देहद्वय न होतां ॥ अज्ञानगर्भी जाला राहता ॥ गुप्त असून जगा समस्ता ॥ उपादान-कारण असे ॥ ८८ ॥ प्रतिबिंबयुक्त अविद्या माया ॥ उपादान कारण जगा यया ॥ तेवींच निमित्तकारण शिष्यराया ॥ विद्यासह ईश ॥ ८९ ॥ नेणिवेचा जो जडपणा ॥ आणि विद्यारूप विक्षेप जाणा ॥ या उभयतांस्तव जाली रचना ॥ चंचळ जडाची ॥ ९० ॥ तेंचि ऐकावें कैसें कैसें ॥ उत्पन्न जालें असे जैसें ॥ मुळीं स्फुरण तों येकचि असे ॥ ज्ञानाज्ञान रूप ॥ ९१ ॥ ज्ञानाचा जाला सत्वगुण ॥ आज्ञानाचा तमोगुण ॥ उभयात्मकें रजोगुण ॥ जाला असे ॥ ९२ ॥ स्फुरणींच जें छिद्र पडिलें ॥ ह्मणजे चिद्घन

असतां स्फुरण जालें ॥ तया अवकाशा नाम ठेविलें ॥ आकाश ऐसें ॥ ९३ ॥ स्फुरणाचा जो चंचळपणा ॥ तो वायूचे पावला अभिधाना ॥ भासलें स्फुरण तें वचना ॥ तेज बोलिजे ॥ ९४ ॥ मृदु स्फुरण तेंचि आप ॥ कठिण अज्ञान पृथ्वीचें रूप ॥ एवं हे अष्टधा सूक्ष्मत्वें अल्प ॥ स्फुरणींच असे ॥९५ ॥ पुढें तमोगुणापासून ॥ स्पष्टत्वा आलीं भूतें संपूर्ण ॥ एकेक भूत भिन्न भिन्न ॥ दिसूं लागलें ॥ ९६ ॥ शब्दामुळें आकाश जालें ॥ कीं अवकाशीं शब्दा स्फुरणत्व आलें ॥ तेंचि आकाश नाम पावलें ॥ शब्द विषय तन्मात्रा ॥ ९७ ॥ स्पर्शामुळें वायु जाला ॥ वायूमुळें स्पर्श उठिला ॥ यास्तव वायु हा नाम पावला ॥ स्पर्श विषय तन्मात्रा ॥ ९८ ॥ रूपामुळें तेज जालें । रूपही भासकत्वें उठिलें ॥ यास्तव तेज नाम त्या ठेविलें ॥ रूप विषय तन्मात्रा ॥ ९९ ॥ रसामुळें जालें आप ॥ आपास्तव रसासी रूप ॥ तस्मात् आप हा तयासी जल्प ॥ रस विषय तन्मात्रा ॥ २०० ॥ गंधामुळें पृथ्वी जाली ॥ पृथ्वींत गंधता उमटली ॥ यास्तव पृथ्वी हें नाम पावली ॥ गंध विषय तन्मात्रा ॥ १ ॥ आकाशीं अवकाश धर्म ॥ सच्छिद्रता असे कर्म ॥ शब्द गुण हा असे नेम ॥ त्यापासून वायु ॥ २ ॥ शब्द स्पर्श वायु द्विगुण ॥ धर्म जयाचा चंचळपण ॥ कर्म हेंचि सर्वत्रीं विहरण ॥ त्यापासाव तेज ॥ ३ ॥ शब्द स्पर्श रूप त्रिगुण तेज ॥ दहन-कर्म हा सतेज ॥ पचन-कर्म हें असे सहज ॥ त्यापासून आप ॥ ४ ॥ शब्द स्पर्श रूप रस गुण ॥ द्रवत्व धर्म आपीं संपूर्ण ॥ क्लेदनत्व कर्म हें गहन ॥ त्यापासाव पृथ्वी ॥ ५ ॥ शब्द स्पर्श रूप रस गंध ॥ हे पांचही पृथ्वींत प्रसिद्ध ॥ कठिण धर्म

हा विशुद्ध ॥ धारणा कर्म ॥ ६ ॥ एवं तन्मात्रासहित भूतें ॥ तमोगुण द्रव्यशक्ति जे ते ॥ हेंचि स्थळ रहावया चराचरातें ॥ त्रिभुवनात्मक जालें ॥ ७ ॥ ऐसी हे भूततमाची उत्पत्ति ॥ सांगितली अल्प रीती ॥ भूत रजसत्वाची जी जी होती ॥ ती सांगितली मागां ॥ ८ ॥ जो लिंगदेह सत्रा कळांचा ॥ मागें विस्तार बोलिला त्याचा ॥ तेवीं प्रकार पंचीकरणाचा ॥ बोलिला असे ॥ ९ ॥ पंचीकृत स्थूळदेहाची ॥ उभवणी केली चौखाणींची ॥ त्यांत लिंगदेह प्रवेशतांची ॥ चळण होतें जालें ॥ १० ॥ परी इतुकें जें उत्पन्न जालें ॥ तितुकियासी दोन कारणें आथिलें ॥ तेणीच तादात्म्य चैतन्य बोलिलें ॥ तें उपादान कारण ॥ ११ ॥ उपादान ह्मणजे त्याचेंच जालें ॥ होऊन त्यामध्येंच वर्तलें ॥ शेवटीं अज्ञानीं लया गेलें ॥ रज्जु सर्पा परी ॥ १२ ॥ कोणी ह्मणेल ब्रह्मचि कारण ॥ तरी तें शुद्ध विकारी नव्हे पूर्ण ॥ तेथेंचि वाउगें उठे जें अज्ञान ॥ त्यासह कारण बोलिजे ॥ १३ ॥ जेवीं रज्जूच येकटी सर्पासी ॥ कारण नव्हे निश्चयेंसी ॥ न कळणें मिळतां तयासी ॥ प्रयोजन सर्पा ॥ १४ ॥ तैसेंचि अज्ञान सह अधिष्ठान जगासी उपादान कारण ॥ आणि विद्यासहित आभास ईशान ॥ निमित्त कारण असे ॥ १५ ॥ निमित्त ह्मणजे मात्र ईक्षण ॥ इच्छेसरिसें होय निर्माण ॥ एवं गुणादि देहांत जें उत्पन्न ॥ ईशें केलें ॥ १६ ॥ विद्या अविद्या प्रतिबिंबें दोन ॥ जें मागें सांगितलें लक्षण ॥ परी प्रवेश नसतां भिन्न भिन्न ॥ नसती किंचित् ॥ १७ ॥ ऐसे उभयतांही आभासपणीं ॥ येकत्रचि असतां दोन्ही ॥ प्रवेशकाळीं अज्ञान घेऊनी ॥ प्रवेशला पिंडीं ॥ १८ ॥ एवं ईक्षणादि

प्रवेश अंतीं ॥ इतुकी ईशें केली उत्पत्ति ॥ प्रवेशानंतर जीवकृति ॥ होती जाली ॥ १९ ॥
स्थूळदेह हाचि घट ॥ लिंगदेह पाणी हें दाट ॥ त्यांत जीव प्रतिबिंब अवीट ॥ लिंगदेह जों-
वरी ॥ २० ॥ अज्ञानसहित जीव आभास ॥ देह द्वयांत याचा प्रवेश ॥ हाच पिंड तादात्म्य
सावकाश ॥ घेऊन बैसला ॥ २१ ॥ मुळीं अहंब्रह्म जे स्फूर्ति ॥ ज्ञानाज्ञानात्मक होती ॥
ते स्पष्ट जाली प्रवेशांती ॥ देहामाजी ॥ २२ ॥ ते स्फूर्ति निजरूपा विसरली ॥ पुढें जालें तें
पाहों लागली ॥ तेचि विक्षेप शक्ति बोलिली ॥ वासनात्मक ॥ २३ ॥ त्या वासनेचे सत्रा प्र-
कार ॥ पूर्वी सांगितला विस्तार ॥ तया लिंगदेहाचें विदार ॥ तो स्थूल मांसमय ॥ २४ ॥
एवं वासनेंत जें प्रतिबिंबलें ॥ चैतन्य जें त्यास जीव नाम आलें ॥ तें देहद्वयासी पाहों ला-
गलें ॥ परी विसरलें निजरूपा ॥ २५ ॥ सर्प जेवीं भाविला असतां ॥ रज्जूचें न कळणें जालें
चित्ता ॥ तेवीं देहद्वय स्फुरूं लागतां ॥ अज्ञान जालेंसें कल्पावें ॥ २६ ॥ यासि कार्यानुमेय
ह्मणावें ॥ कीं कार्य देहद्वयास्तव कल्पावें ॥ येऱ्हवीं अज्ञानारूप नव्हे ॥ असुकसें ह्मणून ॥ २७ ॥
तें सत् ह्मणों तरी ज्ञानें नासे ॥ असत् तरी कार्य दिसे ॥ असा अनिर्वचनीय जें ऐसें ॥ तें
कारण शरीर ॥ २८ ॥ देहद्वयाचें उत्पत्तिस्थान ॥ या हेतु ह्मणावें कारण ॥ नाश पावत असे
ह्मणोन ॥ शरीर बोलिजे ॥ २९ ॥ परी हा देह कल्पूं नये ॥ देह पाहतां असती द्वय ॥
स्थूळदेह हा विदार होय ॥ सूक्ष्म व्यवहारात्मक ॥ ३० ॥ एवं स्थूल सूक्ष्म कारण ॥ जीवासहित
हे तीन ॥ निजरूपीं उपाधी उत्पन्न ॥ जाहली असे ॥ ३१ ॥ शिष्या तूं ह्मणसी ऐसें ॥ जे हे

उपाधि जाली असे ॥ यांत मुख्य निजरूप नसे ॥ तरी अवधारीं ॥ ३२ ॥ घट गाडगें जें जें निर्माण ॥ तें तें व्यापून असे गगन ॥ तेसें स्फुरणादि देहांत संपूर्ण ॥ व्यापून ब्रह्म असे ॥ ३३ ॥ पद ॥ साक्षिबोधस्तेपांविभासकः ॥ सच्चिदानंद ब्रह्मघन ॥ तेंचि अस्ति भाति प्रिय पूर्ण ॥ ऐसीं तिन्ही जीं लक्षणें ॥ येथें प्रगट असती ॥ ३४ ॥ अस्तित्व मायेनें लोपवावें ॥ तरी कासयावरी प्रगटावें ॥ चिद्रूप जरी आच्छादावें ॥ तरी व्यवहारावें कैसें ॥ ३५ ॥ सुखमात्र आच्छादिल्या ऐसें ॥ वाटे परी तेंही आच्छादिलें नसे ॥ जरी आच्छादिलेंच तरी होतसे ॥ आवडीचें भान कवीं ॥ ३६ ॥ घटीं जेवीं आकाश व्यापलें ॥ तेवीं पिंडीं ब्रह्म पूर्ण दाटलें ॥ जयावरी सर्व हें कल्पिलें ॥ तें अस्तित्वरूप ॥ ३७ ॥ जयाचिया भासा भासती ॥ तोचि आत्मा साक्षी चिन्मूर्ति ॥ निर्विकारत्वें असंग स्थिती ॥ उपाधिमाजी असे ॥ ३८ ॥ सर्व प्रियता जयासाठीं ॥ तेचि सुखरूपता गोमटी ॥ एवं तिन्ही लक्षणें उठाउठी ॥ अस्ति भाति प्रियता ॥ ३९ ॥ यांत सद्रूप आनंदरूप दोन ॥ याचें पुढें असे विवेचन ॥ प्रस्तुत आतां चिद्रूप पूर्ण ॥ बोलिजे अल्प गिरीं ॥ ४० ॥ मुळीं अहंब्रह्म जें स्फुरण ॥ विद्याविद्यात्मक शक्ती दोन ॥ हे जयाच्या भासा भासमान ॥ तो साक्षि बोधरूप आत्मा ॥ ४१ ॥ जयेसी वासना हें अभिधान ॥ जयेतें वृत्ति नाम अंतःकरण ॥ हे ज० ॥ तो साक्षि० ॥ ४२ ॥ मन बुद्धि चित्त अहंकरण ॥ आणि तेथें उमटलें त्रिगुण ॥ हे ज० ॥ तो साक्षि० ॥ ४३ ॥ श्रोत्र त्वचा चक्षु जिव्हा घ्राण ॥ वाचादि क्रिया आदिकरोन ॥ हे ज० ॥ तो साक्षि० ॥ ४४ ॥ हस्तपादादि मस्तक

संपूर्ण ॥ गोलकादि नख शिख निर्माण ॥ हेज० ॥ तो साक्षि० ॥ ४५ ॥ हा इतुका समुदाय उत्पन्न ॥ जितुका जड चंचळ संपूर्ण ॥ हेज० ॥ तो साक्षि० ॥ ४६ ॥ इतुकियांची क्रिया जे जे होणें ॥ आणि पंचविषय तमोगुण ॥ हेज० ॥ तो साक्षि० ॥ ४७ ॥ विषयांत स्फुरणापासोन ॥ उत्पत्ति स्थिति लय होणें ॥ हेज० ॥ तो साक्षि ॥ ४८ ॥ लयही जो सर्वांचा पाहे ॥ ऐसी देखणी दशा आहे ॥ द्रष्ट्याचे दृष्टीचा नाश नव्हे ॥ कवणेही काळीं ॥ ४९ ॥ सामान्यत्वें सर्वां प्रकाशित ॥ उत्पत्ति स्थिति जो भासवित ॥ आणि लय जाणोनि तिष्ठत ॥ जैसा तैसा ॥ ५० ॥ ऐसिया देखणें दशेसी ॥ नामें तीन ओळखिसी ॥ जो कां जाणतसे दृश्यासी ॥ तोचि द्रष्टा ॥ ५१ ॥ चंचळ भासासि जो जाणे ॥ तया साक्षी नांव हीं वचनें ॥ जो कां लयसाक्षी पूर्णपणें ॥ त्या नांव ज्ञप्ति ॥ ५२ ॥ एवं ती प्रकारें जाणणें एक ॥ तें कधीं नव्हे न्यूनाधिक ॥ तेंचि चिद्रूप निश्चयात्मक ॥ मुख्य रूपाचें ॥ ५३ ॥ मुख्य स्वरूप देहीं व्यापलें ॥ जेवीं घटीं आकाश संचलें ॥ निर्विकारें पूर्ण दाटलें ॥ तया संकेत कूटस्थ ॥ ५४ ॥ उपाधींत जो सघन ॥ परि उपाधीहून विलक्षण ॥ तया प्रत्यगात्मा अभिधान ॥ परब्रह्मासी ॥ ५५ ॥ अगा रविदत्ता तो कवण ह्मणसी ॥ तरी तूंचि कीं गा निश्चयेंसी ॥ सामान्यत्वें सर्वां प्रकाशी ॥ सूर्य जेवीं जगा ॥ ५६ ॥ आकाशीं जैसा सूर्य असे ॥ सहजत्वें सर्वां प्रकाशितसे ॥ ऊर्णतंतु तो ही भासे ॥ आणि जडरूप भिंतीही ॥ ५७ ॥ आंगणें माड्या परवरें ॥ वळदें खोल्या तळघरें ॥ एकदांचि प्रकाशित सारें ॥ तेवीं कूटस्थ भासवी ॥ ५८ ॥ स्थूलरूप जडत्वें भिंती ॥ सूक्ष्मादि तळघरें असती ॥ हें असो मुख्य जे कां

स्फूर्ति ॥ ऊर्णतंतूचे परी ॥ ५९ ॥ तेही जयाच्या भासें ॥ मा स्थूळ चंचळ कां न दिसे ॥ ऐसा आत्मा सर्वत्रीं असे ॥ साक्षी बोधरूप ॥ ६० ॥ सूर्याचा जो दृष्टांत दिधला । येथें अन्यथा भाव ज्यासी कल्पिला ॥ कीं आत्मा देहाहून दूर असे गहिला ॥ गगनीं जेवीं रवि ॥ ६१ ॥ एवं आत्मा ऐसा दूर भावितां ॥ अति दूषण असे तत्वता ॥ देहादि ठाव जाला रिता ॥ मग व्यापकत्वा बाध अला ॥ ६२ ॥ आणि देहामाजी जरी नसे ॥ तरी तें साधका प्राप्त कैसें ॥ येणें श्रुती अनुभवा आला असे ॥ बाध हा थोर ॥ ६३ ॥ तस्मात् नसे सूर्या ऐसा ॥ उपमिला असे येथें सहसा ॥ याचा भाव अनारिसा ॥ बोलिजे तो ॥६४॥ सूर्य जेवीं सामान्य प्रकाशी ॥ तेवीं आत्मा भासवी सर्वांसी ॥ परी नपवे विकारासी ॥ सूर्यःसम आत्मा ॥ ६५ ॥ सामान्यामुळें सूर्य घेतला ॥ तरी दूर भाव न जावा कल्पिला ॥ यास्तव पूर्वीच असे दृष्टांत दिधला ॥ आकाशापरी ॥ ६६ ॥ आकाश जैसें घटीं व्यापलें ॥ तैसें आत्मत्व देहीं संचलें ॥ परी तें असंगत्वें राहिलें ॥ सर्वां भासऊनी ॥ ६७ ॥ उगाचि प्रकाश मात्र सर्वां ॥ लय उत्पत्तीसी करावा ॥ परी त्या त्या विकाराचा न घ्यावा ॥ भाव किमपि ॥ ६८ ॥ तरी विकारासी कोण पावला ॥ कोण पुण्य पापाचा कर्ता जाला ॥ ऐसा भाव जरी असे बुजला ॥ तरी अवधारावें ॥ ६९ ॥ सूर्य प्रतिबिंबाची झळ झळ ॥ विशेषत्वें भासे केवळ ॥ तैसा बुद्धीमाजी जो सफळ ॥ प्रतिबिंबित जीव ॥ ७० ॥ पद ॥ बोधा भासो बुद्धिगतः ॥ ज्ञाना ऐसा बुद्धींत बिंबला ॥ बोधाभास नाम तयाला ॥ तो सत्य नव्हे पाहिजे कळला ॥ परी दिसे

होती कल्पना ॥ तें माझा मीच जाणें ॥ ९६ ॥ माझा निश्चय किती जाडा ॥ येर झुडतार कोण बापुडा ॥ मी आठव करणार केव्हडा ॥ आपुले ठायीं ॥ ९७ ॥ एवं देहेंद्रिय प्राण कर्म ॥ अथवा अंतःकरणाचे धर्म ॥ आपुलेचि माथां घेऊन अधम ॥ बैसला बळें ॥ ९८ ॥ जागृतीमाजी इतुक्यांचा ॥ अभिमान घेतसें मीच साचा ॥ कर्म धर्म वर्ण आश्रमांचा ॥ कीं व्यापार लौकिकीं ॥ ९९ ॥ हा मी आणि हें हें माझें ॥ घेऊन बैसला तें न सांडी ओझें ॥ हाचि विश्वाभिमानी बुझे ॥ नाम जीवासी ॥ ३०० ॥ तेवींच स्वप्नीं स्वप्न दृश्यासी ॥ पाहतसे कल्पून मानसीं ॥ त्यांत आपण एक असे तयासी ॥ कल्पूनी पाहे ध्यासें ॥ १ ॥ दृश्य आणि आपणाही कल्पिलें ॥ परि हाचि मी त्या दृढ धरिलें ॥ हे हे अन्य ते परते वाटले ॥ मज सुख दुःख देती ॥ २ ॥ एवं स्वप्नांत जो अभिमान धर्ता ॥ तोचि तैजसाभिमानी तत्त्वता ॥ पुढें झोंपही जरी लागतां ॥ मीपणा न त्यागी ॥ ३ ॥ मी काय बहु वेळ निजेलों ॥ होतों अन्य किमपि न स्मरलों ॥ सुखदुःखासी न होतों स्पर्शलों ॥ आणि कांहींच नेणें ॥ ४ ॥ कांहीं विषय इच्छा नाहीं केली ॥ न किंचित्स्वप्न-अवस्था देखिली ॥ ते जागें जालिया आठवली ॥ परी अनुभविली नेणीव ॥ ५ ॥ तेथें मीपणा जरी नसता ॥ तरी जागृतींत अनुभवा न येता ॥ एवं नेणिवेचा अभिमान धर्ता ॥ तो प्राज्ञ अभिमानी ॥ ६ ॥ एवं जागृति स्वप्न सुषुप्ति ॥ ऐसिया तिन्ही अवस्थांप्रती ॥ मीच ह्मणोनि दृढ प्रतीति ॥ तया बोधाभासाची ॥ ७ ॥ या तीन अवस्था स्वाभाविक ॥ परी अन्य असती आगांतुक ॥ तेथें ही मीपणा आवश्यक ॥ उणा नोव्हे ॥ ८ ॥ मुद्गल

प्रहारें मूर्छा आली ॥ तेव्हां मज मूढत्वें पडली भुली ॥ हेही सावधानीं आठवली ॥ परी तेथें मीपण होतें ॥ ९ ॥ तैसेंच मरण जेव्हां पातलें ॥ तेंही मी मेलों ऐसें भाविलें ॥ परी अभिमानाचें उणें जालें ॥ नाहीं राम ॥ १० ॥ हें असो समाधींत बैसतां ॥ मीपणासि नये उणेवता ॥ मी सुखी बैसलों मांडून परता ॥ विषय चिंतनादि ॥ ११ ॥ ऐसा मीपणा धरिला जेणें ॥ तोच जीव आभास वोळखणें ॥ असो देह क्रिया जे जे होणें ॥ ते ते ह्मणे म्यां केली ॥ १२ ॥ स्नान संध्या स्वधर्म कर्म ॥ नित्य नैमित्तिक यज्ञ होम ॥ दान अथवा नित्य नेम ॥ करी मीच पुण्यासी ॥ १३ ॥ शास्त्रीय जें कां न करावें ॥ तें जरी केलें स्वभावें ॥ तेंचि अभिमानें माथां घ्यावें ॥ पाप केलें ह्मणोनी ॥ १४ ॥ अथवा लोकरीती विषय ॥ जैसा जैसा वर्ते काय ॥ तें तें माथां घेत जाय ॥ पुण्य पाप ह्मणोनी ॥ १५ ॥ विचार पाहतां जीवासी ॥ करणें नाहीं आभासासी ॥ परी मी कर्ता बुद्धि जरी ऐसी ॥ तरी तें भोगावें लागे ॥ १६ ॥ देह इंद्रिय आणि प्राण ॥ कर्म आणि अंतःकरण ॥ हें इतुकें मिळतां संपूर्ण ॥ करणें घडे ॥ १७ ॥ देह नसतां प्राण इंद्रिय ॥ चित्तें कर्म करणें ही काय ॥ इंद्रियांविण करणें न होय ॥ देहादिही असतां ॥ १८ ॥ प्राणेंविण इंद्रिय देहे ॥ मन कर्म जरी आहे ॥ तरी कर्म निफजूं न लाहे ॥ शुभ कीं अशुभ ॥ १९ ॥ येकलें अंतःकरण नसतां ॥ देह प्राणादि चारी असतां ॥ कर्म नुद्भवती तत्वतां ॥ तस्मात् कर्ता कोण ॥ २० ॥ होणें कर्म नाहीं उद्देलें ॥ जरी मन इंद्रियादि असलें ॥ तरी कर्म न घडतील जाणिलें ॥ पाहिजे विचारें ॥ २१ ॥ जीव तरी बुद्धि आंत ॥ बिंबातें

प्रतिभास दिसत ॥ तेथें करणियाचा संकेत ॥ उपाधिविण केवीं ॥ २२ ॥ एवं सर्व हे भिन्न भिन्न परी कोठेंचि नाढळे कर्तेपण ॥ उगेंचि भाविलें न कळून ॥ अभिमानें मी कर्ता ॥ २३ ॥ नेणें देह इंद्रिय प्राण ॥ नेणें कर्म अंतःकरण ॥ नेणें जीवाचें काय लक्षण ॥ उगाचि सर्वां मी ह्मणे ॥ २४ ॥ एवं तया मीपण योगें ॥ अन्याचें कर्म तें म्यां केलें अंगें ॥ तया ध्यासेचि लाग वेगें मज भोगणें लागे मानी ॥ २५ ॥ पुण्य केलें तेणें मज ॥ पुढें सुख होईल सहज ॥ पापें घडलीं जीं जीं सहज ॥ तेणें दुःख होय पुढें ॥ २६ ॥ ऐसें जें जें कर्म जालें ॥ तें तें कर्तेपणें दृढ भाविलें ॥ तितुकें ध्यास अंतरीं बैसलें ॥ हा देह पडिला जरी ॥ २७ ॥ मरणकाळीं ऐशी वासना ॥ दृढ धरून पावे अवसाना ॥ तयाचि ध्यासें पावे जनना ॥ भलतेहि योनी ॥ २८ ॥ श्लोकार्ध ॥ सएवसंसरेत्कर्मवशाल्लोकद्वयेसदा ॥ टीका ॥ ऐसा जो चिदाभास जीव ॥ जेणें मीपणाचा घेतला भाव ॥ तोचि जन्ममरणा पावे स्वयमेव । अध कीं उर्ध्वलोकीं ॥ २९ ॥ मीपणध्यासें येक देह सोडी ॥ येक देहा पावे परवडी ॥ सदां फिरताचि असे आवडी ॥ कर्मफलाचि धरोनी ॥ ३० ॥ जेव्हां पुण्यकर्माचा उदय ॥ तेव्हां स्वर्गस्थ होय स्वयें ॥ पाप उद्भवतां अधोगती जाय ॥ नाना नीच योनी ॥ ३१ ॥ अंतकाळीं जे आठवण ॥ तैसा देह पुढें होणें ॥ ऐसा कर्मवशें कडून ॥ पुनः पुनः जन्मे मरे ॥ ३२ ॥ जन्ममरणा नाम संसृति ॥ हें भ्रमण न चुके कल्पांतीं ॥ मा असो अधम कीं उत्तम गति ॥ परी भोगी अचुक ॥ ३३ ॥ उत्तमामागें अधम ॥ कीं अधमामागें उत्तम ॥ हा कांहीं न संभवे नेम ॥ कर्मा ऐसें होय ॥ ३४ ॥ उत्तमा-

चा उत्तमची ॥ कीं अधमाचा अधमची ॥ हा नेम न संभवे कांहींची ॥ परी जन्मे कर्मवशें ॥ ३५ ॥ मनुष्यापासून कीटकांत ॥ वृक्षादि हे अधम समस्त ॥ तैसाचि मानवापासोन देवांत॥ उत्तम योनी ॥ ३६ ॥ यास्तव मानवदेह हा मध्यम ॥ येथें पुण्य पाप असे सम ॥ यातळीं ते सर्व अधम ॥ उत्तम ते ऊर्ध्व ॥३७॥ देव गंधर्व यक्ष स्वर्गवासी ॥ तेथून जरी सत्यलोकवासी ॥ हे उत्तम गति असे जीवासी ॥ परी संसृति न चुके ॥ ३८ ॥ सलोकता समीपता ॥ तिसरी ते मुक्ति स्वरूपता ॥ चौथी सगुण ही सायुज्यता ॥ परी भ्रमणें न चुके ॥ ३९ ॥ सायुज्यांत जे ऊर्ध्व गाति ॥ तया ही ह्मणावी संसृति ॥ मा अधमत्वें जे मरती जन्मती तेथें बोलणें नको ॥ ४० ॥ जोंवरी अज्ञान न फिटे ॥ जंव स्वरूपज्ञान न व्हे गोमटें ॥ तोंवरी संसृति न पालटे ॥ जन्ममरणरूप ॥ ४१ ॥ जन्मतां साकार प्रगटावा ॥ मरतां वासनेंत गुप्त असावा ॥ ऐसा लोकद्वयीं हा फिरावा ॥ सदां जीव ॥ ४२ ॥ देह प्रगटतां सत्रा प्रकार ॥ प्रगटती करिती व्यवहार ॥ तेथें ही स्वप्न किंवा जागर ॥ फिरे या लोकद्वयीं ॥ ४३ ॥ मग असो देव कीं मानव ॥ अथवा कीटक गो अश्व ॥ परी स्वप्न जागरीं दोन्ही ठाव ॥ असे भ्रमणें ॥ ४४ ॥ जन्ममरण हे संसृति ॥ कीं फिरणें स्वप्नीं जागृती ॥ एवं भ्रमणें जें जीवाप्रती ॥ चुके ना कीं ॥ ४५ ॥ अथवा संसृति हा संसार ॥ ह्मणजे देहद्वयाचा व्यापार ॥ केव्हां स्वप्न केव्हां जागर ॥ या लोकद्वयीं संचरे ॥ ४६ ॥ तया व्यापाराचे पांच प्रकार ॥ होत असती सविस्तर ॥ त्यांत येकेक व्यापारी साचार ॥ पांच पांच तत्त्वें ॥ ४७ ॥ तेचि व्यापार कैसे कैसे ॥ बोलिजेत असती अल्पसे ॥ मुमुक्षें अवधरि-

तां मानसें ॥ विवेचन घडे ॥ ४८ ॥ पूर्वीं अपंचीकृत उद्भवलीं ॥ तेचि तत्त्वें पंचीकृत जालीं ॥ एकेकांत पांच पांच राहिलीं ॥ पुढें प्रवेशलीं देहीं ॥ ४९ ॥ व्यापार जेधवां होत ॥ तेव्हां येकेकांतू। येकेक निघत ॥ पांचांचे पांच जेव्हां मिळत ॥ तेव्हां व्यापार येक होय ॥ ५० ॥ गगन तत्त्वाचा व्यापार होणें ॥ मुख्य आकाशाचें अंतःकरण ॥ वायूंतून निघे व्यान ॥ तेजांतून श्रोत्र ॥ ५१ ॥ वाचा आपाचें कर्मेंद्रिय ॥ पृथ्वीचा शब्द विषय ॥ या पांचा तत्त्वें व्यापारद्वय ॥ होय ऐकणें बोलणें॥ ५२॥ ऐकणें श्रोत्र ज्ञानेंद्रियाचें ॥ बोलणें वाचा कर्मेंद्रियाचें ॥ दोहींमी काज शब्दाचें ॥ असे व्यापारा ॥ ५३ ॥ दोहींशीं आधार चळणासी ॥ व्यान वायू निश्चयेंसी ॥ जाण तें तत्त्व निवडावयासी ॥ अंतःकरण ॥ ५४ ॥ आतां वायुतत्त्वाचा व्यापार होता ॥ गगनांतून मन निघे तत्त्वतां॥ समानवायु हा आपण स्वतां॥ त्वचा तेजाची ॥ ५५ ॥ आपाचें पाणी कर्मेंद्रिय ॥ पृथ्वीचा स्पर्श हा विषय ॥ एवं पांच मिळतां व्यापारद्वय ॥ स्पर्श देणें घेणें ॥ ५६ ॥ त्वचा ज्ञानेंद्रियाचें स्पर्शणें ॥ पाणी कर्मेंद्रियाचें देणें घेणें ॥ समानवायूचें चळण होणें ॥ मन जाणतें तत्त्व ॥ ५७ ॥ ज्ञानेंद्रियद्वारा जाणावें ॥ कर्मेंद्रियद्वारा करावें ॥ दोहींचा स्पर्श विषय व्हावे ॥ व्यापार दोन ॥ ५८ ॥ होतां तेजतत्त्वाचा व्यापार ॥ बुद्धि आकाशाची माचार ॥ उदानवायूंतून अपार ॥ स्वये तेजाचा चक्षु ॥ ५९ ॥ आपांतून घेतला पाद ॥ पृथ्वींतून रूप विशद ॥ हे पांच मिळून व्यापारभेद ॥ पहाणें चालणें दोन ॥ ६० ॥ चक्षुज्ञानेंद्रियें पाहणें ॥ पादकर्मेंद्रियें चालणें ॥ दोहींचा विषय रूप होणें ॥ भोगरूप ॥ ६१ ॥

उदानवायु चळणा आधार ॥ जाणतें तत्त्व बुद्धि सुंदर ॥ एवं हा जाला विस्तार ॥ तेज तत्त्वाचा ॥ ६२ ॥ आपतत्त्वाचा व्यापार होत ॥ आकाशांतून घेतसे चित्त ॥ प्राणवायूंतून निघत ॥ जिव्हा तेजाची ॥ ६३ ॥ आपाचें उपस्थ सुरस ॥ पृथ्वींतून विषय रस ॥ हे पांच मिळून होती बहुवस ॥ अशनरती ॥ ६४ ॥ जिव्हा ज्ञानेंद्रियें रस घेणें ॥ उपस्थकर्मेंद्रियें भोगणें दोहींचा विषय रस होणें ॥ ग्रहणरूप ॥ ६५ ॥ दोहींस आधार चळणा प्राण ॥ जाणत्या चित्त संपन्न ॥ एवं व्यापार पांचांचे होती दोन ॥ आपतत्त्वाचे ॥ ६६ ॥ पृथ्वीतत्त्वाचा व्यापार ॥ आकाशाचा अहंकार ॥ अपानवायूचा निर्धार ॥ तेजाचें घ्राण ॥ ६७ ॥ गुद तें आपांतून निघालें ॥ गंधासी पृथ्वींतून काढिलें ॥ या पांचांयोगें व्यापार जाले ॥ गंधग्रहण विसर्ग ॥ ६८ ॥ घ्राणज्ञानेंद्रियें गंधग्रहण ॥ गुदकर्मेंद्रियें विसर्ग करणें ॥ मुख्य विषय दोहींचा होणें ॥ गंध हा भोग्य ॥ ६९ ॥ दोहींसी आधार चळणा अपान ॥ जाणतें तत्त्व अहंकरण ॥ एवं व्यापार जे होती दोन ॥ पृथ्वीतत्त्वाचे ॥ ७० ॥ ऐसे हे पांच तत्त्वांचे ॥ व्यापार होती पांचांचे ॥ या पाचांत अधिष्ठान त्रिगुणांचें ॥ तिहीं शक्तिरूपें ॥ ७१ ॥ अंतःकरण पंचक सत्वगुण ॥ हे ज्ञानशक्ति संपूर्ण ॥ बरें कीं वाईट निवडणें ॥ यास्तव भोक्ता ॥ ७२ ॥ ज्ञानेंद्रियें सत्वगुण असतां ॥ परी हे निर्गम द्वार तत्त्वता ॥ ह्मणोनि यासी क्रियारूपता ॥ साधन भोक्त्याचें ॥ ७३ ॥ तस्मात् ज्ञानेंद्रियपंचक ॥ दुजें कर्मेंद्रिय क्रियारूपक ॥ प्राणपंचक मिळोनि येक ॥ क्रियाशक्ति बोलिजे ॥ ७४ ॥ एवं त्रिपंचकें रजोगुण ॥ हें क्रियाशक्तीचें लक्षण ॥

भोग्या ध्यावयाचीं साधनें ॥ उपकरणें भोक्तियाचीं ॥ ७५ ॥ पंच विषय तमोगुण ॥ हें द्रव्यशक्ति भोग्य संपूर्ण ॥ एवं त्रिपुटीनें होय ग्रहण ॥ सुखदुःख जीवा ॥ ७६ ॥ जयाविषयीं नुसता शब्द ॥ तो श्रोत्रद्वारा होय वेद्य ॥ जेथें शब्द स्पर्श द्विविध ॥ तें वेद्य श्रोत्रत्वाचे ॥ ७७ ॥ जेथें शब्द स्पर्श रूप तीन ॥ तें श्रोत्र त्वचा चक्षूसि ग्रहण ॥ शब्द स्पर्श रूप रस चतुर्गण ॥ तें श्रोत्र त्वचा चक्षु जिव्हेसी ॥ ७८ ॥ शब्द स्पर्श रूप रस ॥ जेथें गंधादि पांच सुरस ॥ तें श्रोत्र त्वक् चक्षु जिव्हा घ्राणास ॥ विषय वेद्य होय ॥ ७९ ॥ एवं भोग्य तमोगुणद्रव्यशक्ति ॥ त्रिपंचकें रजक्रियाशक्ति ॥ अंतःकरण सत्वज्ञानशक्ति ॥ हे भोग्य भोगणें भोक्ता ॥ ८० ॥ प्रत्यक्ष विषय स्थूलासी ॥ भोग जो घडे निश्चयेंसी ॥ हे जागृति अवस्था जीवासी ॥ घडे साभिमानें ॥ ८१ ॥ विषय इंद्रियांवांचून ॥ कल्पनेनें विषय कल्पून ॥ सुख दुःख भोगी अभिमान ॥ ते स्वप्नअवस्था ॥ ८२ ॥ एवं जागृति स्वप्न स्थानीं दोहीं ॥ जीव संचरे दों लोकीं पाही ॥ सुषुप्तीत मात्र संचार नाहीं ॥ परी नेणिवेंत गुप्त ॥ ८३ ॥ ऐसा एक देह पावत असतां ॥ तों काल देहद्वयीं संचरतां ॥ प्राणवियोगें मृत्यु पावतां ॥ उत्तमाधम योनीं ॥ ८४ ॥ ह्या लोकद्वयीं संचरे जीव ॥ अनंत कर्मफल भोगास्तव ॥ हें भ्रमण चुके ऐसा उपाव ॥ त्रिभुवनीं नाहीं ॥ ८५ ॥ जैसा प्रवाहीं कीटक पडे ॥ तया आवर्तीहून आवर्ती जाणें पडे ॥ विसावा क्षणभरी आतुडे ॥ ऐसा काळ नाहीं ॥ ८६ ॥ तैसा एक देह जरी त्यागावा ॥ तों दुजा तेव्हांच अवलंबावा ॥ तोही क्षय पावतां धरावा ॥ तिजा उत्तम कीं अधम ॥ ८७ ॥ जे-

धवां अज्ञानें भिन्न पडिला ॥ जीव हा मी मानून बैसला ॥ तेव्हांपासून प्रवाहीं सांपडला ॥ जन्ममृत्यूच्या ॥ ८८ ॥ निमिष्य एक विसावा घेतां ॥ सुखा मागें दुःख होय भोक्ता ॥ कीं दुःखा मागें सुख मागुता ॥ भ्रमें कीटकापरी ॥ ८९ ॥ दैवें जरी किडा नदीतीरा ॥ येतां कोणी देखिला नेत्रा ॥ तेणें काढिला वोढून त्वरां ॥ दयाळुपणें जरी ॥ ९० ॥ तरी तो वृक्षछाये तळवटीं ॥ कीटक विश्रामे उठाउठी ॥ ऐसीच सद्गुरूची होय भेटी ॥ यया जीवासी जरी ॥९१॥ परी तो हृदयशुद्धीचे कडे ॥ आला पाहिजे कोडें ॥ त्याचेंचि बोधद्वारा सांकडें ॥ फेडिती गुरु ॥ ९२ ॥ जन्ममृत्यूच्या प्रवाहांतून ॥ काढिती तया बोधून ज्ञान ॥ सुखें विश्रामे स्वरूपाभिन्न ॥ कीं पुन्हां सुखदुःखा नातळे ॥९३॥ येऱ्हवीं गुरुराज न भेटतां ॥ अभिन्न ज्ञान न होतां ॥ अन्य कोटि साधनें करितां ॥ हा प्रवाह न निमे ॥ ९४ ॥ रविदत्ता हें सत्य वचन ॥ कदां नोव्हे अप्रमाण ॥ ऐसी गुरुवाणी ऐकोन ॥ येरू साष्टांग घाली ॥ ९५ ॥ वारंवार प्रदक्षिणा ॥ वारंवार वंदी चरणा ॥ कंठ दाटला अश्रुनयना ॥ फुटेना शब्द ॥ ९६ ॥ तैसाच गद्गद वाणी करून ॥ त्राहि त्राहि बोले वचन ॥ सोडवीं सोडवीं भवापासून ॥ अन्य मी प्रार्थू नेणें ॥९७॥ जय गुरु जयजय गुरु ॥ कृपाघन करुणासागरु ॥ मज दीनाचा करीं अंगीकारु ॥ न करीं उपेक्षा ॥ ९८ ॥ मी काया वाचा मनेंसी ॥ शरण शरण श्रीचरणासी ॥ दयाळा संरक्षून ब्रीदासी ॥ उचित तें करा ॥ ९९ ॥ मागुतीं करून साष्टांग ॥ चरणीं पडला दृढ अभंग ॥ मग शंकरें उठवून लगबग ॥ गाढ आलिंगिला ॥ ४०० ॥ नाभि नाभि हे रविदत्ता ॥ तुझा भव हा सारूं परता ॥ तूं कोण अससी

तया आतां ॥ भेटवूं ज्ञानें ॥ १ ॥ नदीमाजीं कीटक पडिला ॥ ऐसा जो कां दृष्टांत दिध-ला ॥ तैसाचि जीव हा प्रवाहीं सांपडला ॥ तो सत्य भाविला तुवां ॥ २ ॥ हा खगत्र जरी वाहवता ॥ तरी ज्ञानाच्या बापें न निघता ॥ तस्मात् जाणे हा विचारें पुरता ॥ भ्रमें वाहवला दिसे ॥ ३ ॥ भ्रमें वाहवला असे कैसा ॥ तो बोलूं सावध हो मानसा ॥ यासी साम्य दृष्टांत असे जै ा ॥ तो अवधारीं ॥ ४ ॥ येक महानदी सखोल वाहत ॥ थोर वृक्ष येक असे तीत ॥ त्यावरी पुरुष येक निवांत ॥ बैसला असे ॥ ५ ॥ तो सुखरूप असतां बैसला ॥ सहज अधो-मुखें पा ता जा ॥ यया वृक्षासहित आपणाला ॥ देखे पडिलों प्रवाहीं ॥ ६ ॥ आपण जो क्षासहित अचळ ॥ तया स्वकीयत्वा विसरला सकळ ॥ प्रवाहीं प्रतिबिंब कांपे चळचळ ॥ तोचि मी भाविलें ॥ ७ ॥ मी पडिलों बोंबलत ॥ कोणी काढारे काढा त्वरित ॥ वाहूनि चालिलों काय न देखत ॥ कृपेसहित कोणी ॥ ८ ॥ तैसा कूटस्थ निर्विकार ॥ जो कां आपण ब्रह्मपर ॥ या विकारहून अति दूर ॥ यांतचि असोनी ॥ ९ ॥ वृत्तीपासोनि त्तवें सत्रा ॥ हें पाणी देख द्रष्टा ॥ तत्रा त्यांत बिंबला तया अन्यत्रा ॥ जीवा मी कल्पिलें ॥ १० ॥ हाचि मी जीव प्रवाहीं पडिलों ॥ जन्ममरण रूप वाहवलों ॥ येथून केवीं जाय सुटलों ॥ कवण्या साधनें ॥ ११ ॥ कैवारी देव कोणी असे ॥ तोचि तारील कृपेसारिसें ॥ ह्मणून अट्टहास्यें पाहतसे ॥ कर्म हेंचि बोंबलणें ॥ १२ ॥ तो जरी खग प्रवाहीं पडता ॥ तरी देवासीही काढितां येता ॥ जैसे जन येकोनि होरी ढेळसिता ॥ तेवीं उपेक्षी देव ॥ १३ ॥ कोणी हांसोनि नदीं त गळ ॥ टाकोनि

धुंडित पात्र सकळ ॥ तेवीं वेदवार्ण साधनें पुष्कळ ॥ बोले जीव उद्धारा ॥ १४ ॥ ऐसीं साधनें कल्पकोटी ॥ केलीं जरी कल्पूनि मोठीं ॥ तरी कां जीव हा उठाउठी ॥ ज्ञानेंवीण मुक्त होय ॥ १५ ॥ खरा जरी पडिला असता ॥ कांहीं तरी उपाय चालता ॥ येथें भ्रमें मानिलें तया सोडविता ॥ ज्ञानेंविण कवण ॥ १६ ॥ ऐसें ज्ञान गुरुविण कवण ॥ बोधील बापुडा जरी देव येऊन ॥ तस्मात् नाथिलिया दुःखांतून ॥ काढिता सद्गुरु ॥ १७ ॥ परी जयासी तया विवेक असिला ॥ तरीच बोधें जाय सुटला ॥ नाहीं तरी गुरुही अनधिकारियाला ॥ उपेक्षून जाती ॥ १८ ॥ तो विवेक कोणता ह्मणसी ॥ तरी अवधारीं निश्चयेंसी ॥ म्यां केल जितुकें मागां सायासीं ॥ त्याचें फळ काय प्राप्त ॥ १९ ॥ नदींत धुंडिती ते आपण पाहे ॥ परी येकही पडिला न लाहे ॥ ॥ तैशीं साधनें करितां लवलाहें ॥ मी सुटलों न वाटे ॥ २० ॥ आणि मी बोंबलें हाका मारीं ॥ परी कोणी धांवेना कैवारी ॥ तैसा मी दिननिशीं भजन करीं ॥ परी देव कां न भेटे ॥ २१ ॥ जरी मी खरा वाहवतों ॥ तरी केवीं रडतों बोंबलतों ॥ केवीं तारी तारी उच्चारितों ॥ मी अज्ञान जरी ॥ २२ ॥ आणि पडला पडिलिया न दिसे ॥ हें तों मज साग्रत्वें दिसे ॥ दिसे तरी मी पडिलों नसें ॥ या नांव विवेक ॥ २३ ॥ तैसा मी अंतःकरणापासून ॥ देहापर्यंत जितुकें संपूर्ण ॥ जाणतसें सर्वांलागून ॥ तरी मी वाहवें केवीं ॥ २४ ॥ जरी प्रवृत्तींत वाहवतों ॥ तरी मी आपआपणा न पाहतों ॥ मनादि विषयांत अवलोकितों ॥ तरी मी हा नव्हें ॥ २५ ॥ जरी मीच आपआपणा ॥ अमुक अमुकसा दिसेना ॥

तरी मज कृपाळू गुरुराणा ॥ दावील अपरोक्ष ॥ २६ ॥ ऐसा रविदत्ता विवेक जयासी ॥ असेल अंतरीं निश्चयेंसी ॥ तयासीच सद्गुरु उपदेशी ॥ येरां उपेक्षी ॥२७॥ वृक्षीं बैसोनि पडिलों मानी ॥ तयासी खरेपणें सांगे कोणी ॥ कीं तूं न पडतां स्वस्थानीं ॥ असशी वृक्षीं ॥ २८ ॥ परी तयासी सत्य वाटतें ॥ पडिलों निर्दय न काढी मातें ॥ तैसाचि मी देह वाटे जयातें ॥ जन्मतों मरतों खरा ॥ २९ ॥ तयासी शास्त्र आणि गुरु सांगती ॥ कीं देह नव्हेसी तूं आत्मा चिन्मूर्ति ॥ परी तो सत्य न मानी मूढमती ॥ तया उपाय काय ॥ ३० ॥ तयाची उपेक्षाचि गुरु करी ॥ कारण कीं योग्य नव्हे अधिकारी ॥ रविदत्ता ऐसें मानिसी अंतरीं ॥ कीं गुरु निर्दय ॥ ३१ ॥ बुडतिया पाहून काढीना ॥ भवव्याघ्रें धरिलें सोडवीना ॥ तरी निर्दया माजीं काय उणा ॥ येविषयीं ऐकें ॥ ३२ ॥ प्रवाहीं जरी खग पडत ॥ निर्दय म्हणावा त्या उपेक्षिता ॥ बैसला पाहून वृक्षावरुता ॥ त्यागितां दोष नाहीं ॥ ३३ ॥ तैसा आत्मा सर्वगत असोनी ॥ परिपूर्ण असंग भिन्नपणीं ॥ कदा न स्पर्शे जन्ममरणीं ॥ सुखदुःखें नातळे ॥३४॥ येणें मात्र भ्रमें मानिलें ॥ कीं जन्ममरण मज लागलें ॥ परी सद्गुरु जाणती आपुले ॥ ठाईं आपण ॥ ३५ ॥ खरें बुडती तरी तारावें ॥ खरें बांधिलें तरी सोडवावें ॥ ऐसिये निश्चयें पाहोनि जावें ॥ तया उपेक्षुनी ॥ ३६ ॥ कोणासीच नाहीं बंधन ॥ कवणा नाहीं जन्ममरण ॥ उगेंचि मानिती पामर जन ॥ त्यां उपेक्षितां बाध काय ॥ ३७ ॥ ऐसियासी वळें उपेक्षितां ॥ गुरुसी न संभवे निर्दयता ॥ तस्मात् ऐक बापा रविदत्ता ॥ सत्य वचन

आमुचें ॥ ३८ ॥ विवेकी यासी उपदेश करूं ॥ अविवेकिया हातीं न धरूं ॥ मागूनिही हाचि निर्धारु ॥ चालत आला ॥३९॥ आणि वर्तमानीं पुढें होणार ॥ परि ज्ञात्याचा हाचि निर्धार ॥ अंगीकारावें जया अधिकार ॥ येरां उपेक्षावें ॥ ४० ॥ आणिकही म्हणसी तूं ऐसें ॥ कीं अन्य साधन सांगावें त्या ऐसें ॥ तरी अवधारावें मानसें ॥ दृष्टांतासहित ॥ ४१ ॥ पडलियासी टाकून गळ ॥ प्रवाहीं धुंडिती जन बरळ ॥ परि जे सम नसती बाष्कळ ॥ ते अनुमोदन देती ॥४२॥ तैशीं व्रतें तपें अनुष्ठानें ॥ दानें तीर्थाटनें पारणें ॥ यज्ञ याग पुरश्चरणें ॥ इत्यादि क्रिया ॥४३॥ अर्चन प्रतिमादिकांचें ॥ अथवा भजन आवडत्या देवाचें ॥ ऐसें साधन नाना परीचें ॥ मोक्षा अनुपयोगी ॥४४॥ हेंचि नानाशास्त्रें प्रतिष्ठिती ॥ पुराणेंही गलबला करिती ॥ बहु कामया वेदही गाती ॥ परी तो अर्थवाद ॥४५॥ येणें जीव हा बंधांतून ॥ न सुटे हें मत सत्य प्रमाण ॥ ऐसें ज्ञाते जाणती पूर्ण ॥ कीं हें निरर्थक ॥४६॥ तस्मात् ज्ञाते अन्य साधना ॥ कदां न सांगती मुमुक्षु जना ॥ मुमुक्षु नसतां येरां ही प्रेरणा ॥ सहसा न करिती ॥४७॥ ते तों करितची असती सर्व ॥ तेंचि कासया प्रयोजावें ॥ इतुकियापासून जें परतावें ॥ हृदयशुद्धि होऊनि ॥ ४८ ॥ जे सर्व कर्मांपासून परतले ॥ तेचि अंतर शुद्धीतें पावले ॥ पुढें सद्गुरूसी शरण गेले ॥ करूं लागले श्रवण ॥ ४९ ॥ श्रवणा परतें साधन कांहीं ॥ अज्ञान निरासा दुजें नाहीं ॥ तेंही श्रवण वेदांताचें पाहीं ॥ जेथें ब्रह्मात्मा ऐक्य ॥ ५० ॥ वृक्षाग्रास्थिया पुरुषासी ॥ अन्य वाक्यें न येती उपयोगासी ॥ एकचि वाक्य कीं प्रवाहीं न पडसी ॥ असमी वृक्षीं स्वस्थ ॥ ५१ ॥ तैसें परो-

क्षही सच्चिदानंद ॥ ब्रह्म एक आहे विशुद्ध ॥ तेणें वाक्यें नव्हे बोध ॥ अधिकारी जगी ॥ ५२ ॥ तूंचि प्रत्यक्ष ब्रह्म असती ॥ वेदाचीं वाक्यें जीं ऐशीं ॥ तींच गुरु बाणविती शिष्यासी ॥ विवेचनद्वारा ॥ ५३ ॥ ऐसें हें जें वाक्य अपरोक्ष ॥ तेणेंचि ज्ञान होय प्रत्यक्ष ॥ तेव्हांचि अधिकारिया होय मोक्ष ॥ अज्ञान नासोनी ॥ ५४ ॥ ऐसेंही वाक्य जरी बोधिलें ॥ आणि शिष्याप्रतिही विश्वासलें ॥ परी विवेचन न होतां व्यर्थ गेलें ॥ जाले पाषांडी ॥ ५५ ॥ गुरूनेंचि ब्रह्म ह्मणतां ॥ देहादिकांसी मानिली आत्मता ॥ तस्मात् पाखांडी ययापरता ॥ दुजा कोण असे ॥ ५६ ॥ हें ज्ञान नव्हे अधिक अज्ञान ॥ वाढलें दृढ जालें बंधन ॥ ऐसा पाखांडी कोटि कल्पेंकरून ॥ न सुटे कदां ॥ ५७ ॥ तस्मात् खरें जयासी तरणें ॥ तेणें विवेचन सांग करणें ॥ सर्व आभासाहून ओळखणें ॥ यथार्थ आत्मत्व ॥ ५८ ॥ आतां तेंचि विवेचन कैसें ॥ बोलिजे तें सावधान मानसें ॥ अगा हे रविदत्ता ग्रहण करी तैसें ॥ विवेचून यत्नें ॥ ५९ ॥ ॥ श्लोकार्ध ॥ बोधाभासाच्छुद्ध बोधो विविच्येदति यत्नतः ३ ॥ टी० ॥ बोधाभासाहून शुद्ध बोध ॥ विवेचून घेइजे प्रसिद्ध ॥ तोचि आत्मा ब्रह्म विशुद्ध ॥ बोधाभास अनात्मा ॥ ६० ॥ एकदां विवेचनें नाहीं कळलें ॥ परी वारंवार पाहिजे विवेचिलें ॥ यास्तव अति प्रयत्नें ह्मणितलें ॥ सत्य सत्य त्रिवाचा ॥ ६१ ॥ वृक्षीं बैसला तो मुख्य बिंब ॥ प्रवाहीं दिसे तो प्रतिबिंब ॥ हे दोन परी असती स्वयंभ ॥ एक सत्य एक मिथ्या ॥ ६२ ॥ जें दिसे तें सत्य नाहीं ॥ उगेंच पडिलें वाटे प्रवाहीं ॥ न दिसे जें पाहें सर्वांही ॥ तें प्रवाहा वेगळें ॥ ६३ ॥ तेवींच स्फु

तींपासून देहांत ॥ जितुकीं तत्त्वें हीं समस्त ॥ तितुकींही जाणतिया दिसत ॥ परी तीं असत्य सर्व ॥ ६४ ॥ जो सर्वांसी स्वप्रकाशें ॥ साधनेंविण जाणतसे ॥ परी तों कळेना कवणा अल्पसें ॥ आणि आपणा न देखे ॥ ६५ ॥ तोचि आत्मा ब्रह्म निश्चयेंसी ॥ विलक्षण असे या सर्वांसी ॥ जन्ममरणा पापपुण्यासी ॥ देहकृता नातळे ॥ ६६ ॥ जो प्रतिबिंबरूप आभास ॥ जो मागें बोलिला बहुवस ॥ आणि पुढेंही बोलिजे तयास ॥ तोचि कर्ता भोक्ता ॥ ६७ ॥ ऐसा आभास जो मिथ्या दिसे ॥ तो तिहीं काळींही सत्य नसे ॥ जो देखणा ता तिहीं काळीं असे ॥ तोचि आत्मा आपण ॥ ६८ ॥ आत्मा ह्मणिजे आपणा ह्मणावें ॥ येर सर्व तें आपण नव्हे ॥ ऐसें जाणोन अंगें व्हावें ॥ देह असतां ब्रह्मरूप ॥ ६९ ॥ आत्माचि कैसा ब्रह्मरूप ॥ ऐसा असे जरी आक्षेप ॥ तरी सावधान असावें साक्षेप ॥ उभयांचीं लक्षणें बोलूं ॥ ७० ॥ जगउत्पत्ति स्थिति लय ॥ मायेस्तव होत जाय ॥ परि तिहीं काळीं जें अद्वय ॥ अबाधित तें सद्रूप ॥ ७१ ॥ सृष्टीपूर्वीं सद्रूप होतें ॥ यास्तव अधिष्ठान या भ्रमातें ॥ सत्यावीण अन्यथा भासातें ॥ दिसणें न घडे ॥ ७२ ॥ एवं सृष्टिपूर्वीं आहेच आहे ॥ सृष्टि होतां माजीं राहे ॥ ह्मणोनि सर्वा आहेपणा लाहे ॥ घटीं मृत्तिका जेवीं ॥ ७३ ॥ पुढें नासूनी जातां सर्व ॥ उरे तें सद्रूप स्वयमेव ॥ जेवीं घट भंगतां रूप नांव ॥ मृत्तिका उरे ॥ ७४ ॥ एवं सृष्टीच्या आदि अंतीं उरे ॥ मध्येंही असे निर्विकारें ॥ तेंचि सद्रूप ब्रह्म साचारें ॥ अविनाश सदां ॥ ७५ ॥ जेवीं तिहीं काळीं सत् न नासे ॥ तेवीं सदोदित ज्ञानही असे ॥ तेंचि चिद्रूप निर्विशेषें ॥ शून्य देखणें ॥ ७६ ॥

माया असतां प्रकाशावी ॥ माया निमतां अवलोकावी ॥ तया नाहींपणाची प्रतीति घ्यावी ॥ तेचि ज्ञप्ति चिद्रूप ॥ ७७ ॥ एवं सत्‌चित्‌लक्षणें दोन ॥ तेवींच तिसरें आनंदघन ॥ सर्वथा सुखदुःखविहीन ॥ आनंदरूप ॥ ७८ ॥ स्फुरणापासून आलीकडे ॥ दिसती सुखदुःखाचें सांकडें ॥ यास्तव आनंदरूपता न जोडे ॥ सुखदुःखा भावीं सिद्ध ॥ ७९ ॥ ऐसें सच्चिदानंद ब्रह्म ॥ तिहीं लक्षणीं सर्वदां सम ॥ तोचि हा कूटस्थ आत्माराम ॥ निर्विकाररूप ॥ ८० ॥ तेचि लक्षणें आत्मत्वीं असती ॥ यास्तव ब्रह्मचि आत्मा चीन्मूर्ति ॥ श्रुति युक्ति आणि अनुभूति ॥ तिहीं प्रतीतीं सिद्ध ॥ ८१ ॥ हेंचि लक्षण आत्मत्वीं कैसें ॥ प्रस्तुन बोलिजे असे तैसें । तें लक्षण असतां विश्वासे ॥ मन हें साधकाचें ॥ ८२ ॥ सच्चिदानंद ब्रह्म बोलिलें ॥ तेंचि आत्मत्वीं असे पहिलें ॥ जें कां अस्ति भांति प्रिय ह्मणितलें ॥ अपर पर्यायें ॥ ८३ ॥ अस्ति ह्मणजे आहेपणा ॥ तेंचि सद्रूप पूर्णपणा ॥ भाति ह्मणजे चिद्रूप देखणा ॥ प्रिय रूप आनंद ॥ ८४ ॥ एवं अस्ति भाति प्रियरूप आत्मा ॥ तोचि सच्चिदानंद परमात्मा ॥ येथें भेद नाहीं येक नामा ॥ वांचून कांहीं ॥ ८५ ॥ सूर्य भानु नामें दोन ॥ परि द्विधा नव्हे सहस्रकिरण ॥ तैसाचि आत्मा ब्रह्म पूर्ण ॥ नामभेदें एकरूप ॥ ८६ ॥ असो अस्ति भाति आणि प्रिय ॥ याचा पिंडीं कैसा प्रत्यय ॥ तेंचि बोलिजे यथान्वय ॥ दृष्टांतासहित ॥ ८७ ॥ मी आहें जो सर्व जनांसी ॥ आहेच आहे दिवा कीं निशीं ॥ मी नाहीं हा संशय कोणासी ॥ कधींही नव्हे ॥ ८८ ॥ सर्वत्रांसी पुसोनि पहावें ॥ कीं सखया अससी कीं

नव्हे ॥ तरी तो ह्मणे हें काय बोलावें ॥ नलगे असतां ॥८९॥ जरी मी नाहीं उगेंच बोलतां ॥ लाज वाटे नयाचे चित्ता ॥ आणि अह्मांचि वाटे समस्तां ॥ हंसून भाविती भ्रम ॥ ९० ॥ ऐसा आहेपणा जो आपुला ॥ सर्वत्रीं असे संचला ॥ येथें संशय नाहीं कोणाला ॥ हा अस्तित्वें आत्मा ॥ ९१ ॥ हा आहेपणा जागृतींत असे ॥ स्वप्नींही भास देहीं वसे ॥ बहु बोलणें कासया अपैसें ॥ आहे झोंपेमाजी ॥ ९२ ॥ झोंपीं गेला परी मी नाहीं ॥ ऐसा प्रत्यय नसे कवणाही ॥ मी निजेलों होतों निःसंदेहीं ॥ या रीती आहे हा प्रत्यय ॥ ९३ ॥ एवं आहेपणा सांगितला ऐसा ॥ आतां चिद्रूप भातित्वें असे कैसा ॥ तोही बोलिजे सावध असा ॥ निरूपणासी ॥ ९४ ॥ कर्णीं शब्द हा जाणतसे ॥ त्वचीं स्पर्शातें ओळखीतसे ॥ शब्द स्पर्श हे दोन्ही भिन्नसे ॥ परी ज्ञान दोहींचें येक ॥ ९५ ॥ शब्द स्पर्श जाणिले जया ज्ञानें ॥ तेणेंचि रूपातें अनुभवणें ॥ रस गंधातेंही ओळखणें ॥ ज्ञानें ययाची ॥ ९६ ॥ श्रोत्र एके परि देखेना ॥ डोळा देखे परि ऐकेना ॥ एवं इंद्रियांचे धर्म घेववतीना ॥ येकाचे येकासी ॥ ९७ ॥ परि पांचांतें जाणें येकलें ॥ तें कधींही न जाय लोपलें ॥ जरी ते विषय वेगळाले ॥ परी ज्ञान येक ॥ ९८ ॥ हे असो कर्मेंद्रियांची क्रिया ॥ जाणणेंचि होय ज्ञाना यया ॥ अथवा जडत्वें पंचविषयां ॥ जाणें तेंचि ज्ञान ॥ ९९ ॥ एवं जागृतीचे जितुके व्यापार ॥ बहुधा परी पांचची प्रकार ॥ तितुकेही जाणें सविस्तर ॥ स्वप्रभें ज्ञान ॥ ५०० ॥ अनेकधा व्यापार असतां ॥ येकचि ज्ञान जाणें समस्तां ॥ अंधार कीं प्रकाश न ह्मणतां ॥ जाणें देहक्रिया ॥ १ ॥ ऐसें सर्व जागृतींत जाणें ॥

स्वप्नही ओळखावें तेणें ॥ तें दुजें जरी मानिजे कोणें ॥ तरी जागरीं नाठवी ॥ २ ॥ स्वप्नींही विषय भासती ॥ प्रत्यक्षाविण बुद्धीच कल्पिती ॥ ते ते भासरूपें उमटती ॥ परी विषय पांच ॥ ३ ॥ तेथं आपणही आहे येक ॥ येर अन्य सुखदुःखदायक ॥ त्या उभयांसीही प्रकाशक ॥ येकलें ज्ञान ॥ ४ ॥ याचि रीतीं स्वप्न जागर ॥ जाणिले ज्या ज्ञानें सविस्तर ॥ तेंचि ज्ञान निर्विकार ॥ जाणें सुषुप्तीतें ॥ ५ ॥ सुषुप्तींत जाणणेंचि नाहीं ॥ ऐसें न कल्पावें कोणीं कांहीं ॥ हें बोलणें पुढें सर्वही ॥ कळे अनुक्रमें ॥ ६ ॥ प्रस्तुत दोनी अवस्था जेणें ॥ जाणल्या असती ज्ञानें ॥ तेणेंच सुषुप्ती अनुभवणें ॥ बोलली येकरूपता ॥ ७ ॥ ऐसिया नित्य अवस्था तीन ॥ होत असती जीवालागून ॥ परी तें येकलेंचि जाणें ज्ञान ॥ आपुल्या प्रकाशें ॥८॥ नैमित्तिक मूर्छा समाधि ॥ होय जरी केव्हां कधीं ॥ परी तयासीही ज्ञान आधीं ॥ जाणताचि असे ॥ ९ ॥ अमुक ज्ञाना कळल्याविण ॥ किंचित्कार्य नव्हे आन ॥ होयसें नायकों न देखों पूर्ण ॥ तिहीं ही लोकीं ॥ १० ॥ दिवसा ज्या ज्ञानें जाणिलें ॥ प्रकाशामाजीं अनुभविलें ॥ त्याचि ज्ञानें निशीतें ओळखिलें ॥ सूर्याभावीं ॥ ११ ॥ जेणें आजि जाणिलें सर्व ॥ तो उद्यां जाणेल स्वयमेवें ॥ कालींचें शिळें आजीचें नवें ॥ नव्हे सहसा ॥ १२ ॥ रविवारीं तें मंदवारीं ॥ बीज पौर्णिमा येकसरी ॥ शुक्ल कृष्ण पक्षां भेद परी ॥ ज्ञान तें येक ॥ १३ ॥ बारा मास वर्षें साठी ॥ वाउगी नामाची परिपाठी ॥ परंतु शत वर्षांही शेवटीं ॥ येकलें ज्ञान जाणें ॥ १४ ॥ गर्भीं जाणे जाचणीसी ॥ तव ओळखीतसे जन्मासी ॥ [illegible]

जाणे ॥ १५ ॥ एवं मरणांत एक देह जाणिला ॥ दुजिया होतांच पाहूं लागला ॥ मध्यें संधीही ओळखिला ॥ एकले ज्ञानें ॥ १६ ॥ ऐसे अनंत देह होऊन गेले ॥ बहुधा चतुर्युगही लोटलें ॥ ऐसे कल्पही उदंड जाले ॥ परी ते जाणिले ज्ञानें ॥ १७ ॥ नित्य कल्प नित्य कल्पाचा संधी ॥ जाणत असे ज्ञान निरवधी ॥ महाकल्पाचे लयाही कधीं ॥ जाणिल्याविण न राहे ॥ १८ ॥ ऐसें ज्ञान जें सदोदीत ॥ उपकरणाविण प्रकाशित ॥ तिहीं काळीं जें अबाधित ॥ चिद्रूप येक ॥ १९ ॥ कधींही नाश नाहीं जयासी ॥ तरी चिद्रूपचि कीं अविनाशी ॥ तेंचि सद्रूप या दो लक्षणांसी ॥ भेद सहसा नाहीं ॥ २० ॥ एवं सद्रूप तें चिद्रूप ॥ तयासि अस्ति भाति हे जल्प ॥ आतां तिसरें जें कां आनंदरूप ॥ प्रियताही बोलिजे ॥ २१ ॥ हेंही स्वरूपलक्षण तिसरें ॥ जें सर्वांचे अनुभवानुकारें ॥ तेंचि बोलिजे रविदत्ता अरे ॥ अल्प संकेतें ॥ २२ ॥ सर्वांसी सर्व प्रिय असती ॥ ते कवणाचे निमित्तें आवडती ॥ ते विवेकें पाहतां कळों येती ॥ कीं आपणा प्रीत्यर्थ ॥ २३ ॥ ते ते जरी आवडती खरे ॥ तरी क्षणक्षणां न विटती सारे ॥ आपणा उबग येतां येरे ॥ भोग्यजाता उपेक्षी ॥ २४ ॥ पति स्त्रियेची आवडी धरी क्षणां विटून परती सारी ॥ तिनें प्रार्थितांही चाड न धरी ॥ छळितां अधिक त्रासे ॥ २५ ॥ स्त्रियेसी भोगइच्छा नसतां ॥ बळात्कारें भोगही घडतां ॥ आवडी उपजे कदां चित्ता ॥ इच्छी तरी प्रिय वाटे ॥ २६ ॥ पुत्र प्रिय मातापितरां ॥ यास्तव चुंबिती त्या लेंकुरा ॥ त्यांचे प्रीतीस्तव तरी तें अवसरा ॥ कंटाळून रडे ॥ २७ ॥ मायबापें आपणा रक्षिती ॥ ह्मणून आपणा नि-

मित्त आवडती ॥ आपणासि जे उपेक्षिती ॥ त्यांची आवडी कोणा ॥ २८ ॥ ऐसेचि भ्राता मित्र स्वजन ॥ पशु वृत्ति राज्यादि धन ॥ आपणासाठीं भोग संपूर्ण ॥ आवडते होती ॥ २९ ॥ दुर्ब्राह्मण्य आपुलें जावें ॥ यास्तव वेद शास्त्र पढावें ॥ अति प्रेमें देवासी भजावें ॥ परी सुखी व्हावें आपण ॥ ३० ॥ मोक्षप्राप्ति आपणा व्हावी ॥ यास्तव गुरुपदीं आवडी धरावी ॥ श्रवणादि साधनेंही करावीं ॥ आपुलिया हेतु ॥ ३१ ॥ ऐसे जागृती आदि मोक्षावरी ॥ आपणा निमित्त आवडी सारी ॥ तस्मात् ते ते प्रियताचि नव्हे खरी ॥ उगी वरी दरी धरियेली ॥ ३२ ॥ आपुलें कार्य जोंवरी होणें ॥ तोंवरी अन्यासी प्रीति करणें ॥ तूं मज आवडता जीवेंप्राणें ॥ परी तें उपरोधिक ॥ ३३ ॥ उपरोधिका ह्मणावें खोटें ॥ खोटें तें कधीं जाय पालटे ॥ ऐशी आपुली आवडी कोठें ॥ अन्या निमित्त ॥ ३४ ॥ निमित्तावांचून सहज आवडी ॥ आपुली आपणा असे गाढी ॥ स्फूर्तिही न होतां धडफुडी ॥ आहे तैशी आहे ॥ ३५ ॥ स्फूर्ति ह्मणजे मी किती आवडता ॥ ऐसा भाव उत्पन्न न होतां ॥ निरिच्छ आवडी असे तत्त्वतां ॥ अकृत्रिमपणें ॥ ३६ ॥ भाव उठे जया प्रीतीसी ॥ अकृत्रिम न ह्मणावें तिसी ॥ अन्यत्वीं उमटे ते आपैसी ॥ नाशही पावे ॥ ३७ ॥ उठे जे स्त्रियादिकांचे ठाईं ॥ त्या प्रीतीसी राग नाम पाहीं ॥ अप्राप्त वस्तूचे समुदायीं ॥ इच्छा शब्दें बोलिजे ॥ ३८ ॥ यागादि कर्मीं ते श्रद्धा ॥ त्या आवडीसी नांव सुबुद्धा ॥ गुरुदेवाचे चरणीं जे मेधा ॥ प्रीति ते भक्ति ॥ ३९ ॥ ऐशीं उठिल्या प्रीतीसी नांवें ॥ चारीही भिन्न भिन्न अपूर्वें ॥ हीं असती सहेतुक सर्वें ॥ ह्मणान कृ-

त्रिमरूप ॥ ४० ॥ तैशी आवडी आपुली नसे ॥ अभावीं भावीं सारखी असे ॥ तस्मात् आत्मप्रियता ते वसे ॥ अकृत्रिमपणें ॥ ४१ ॥ उत्पन्न होय तें नाश पावे ॥ ह्मणोनि उद्भवे तें प्रीति नव्हे ॥ उत्पन्न न होतां जें स्वभावें ॥ तेंचि प्रिय निर्हेतुक ॥ ४२ ॥ ऐशी प्रियता आत्मरूपाहूनी ॥ दुजी नाहीं नाहीं सत्य सत्य वाणी ॥ जरी देहांत वृत्तीपासोनी ॥ आवडी परी आत्माथ ॥ ४३ ॥ देहादिकांचीही जे प्रीति ॥ वाउगीच ते पुढें बोलिजेती ॥ प्रस्तुत येथें ममत्व रीती ॥ निषेधिली पुत्रादिकांची ॥ ४४ ॥ असो आपुली जे आत्मप्रियता ॥ जे निर्हेतुक अकृत्रिमता ॥ हाचि आनंद असे तत्त्वतां ॥ लक्षण तिचें ॥ ४५ ॥ आनंदलक्षणही कल्पांतीं ॥ अविनाश पूर्ण सहज गती ॥ तस्मात् हेंचि सद्रूप निश्चितीं ॥ चिद्रूपही तेंचि ॥ ४६ ॥ एवं अस्ति भाति प्रियरूप आत्मा ॥ हाचि सच्चिदानंद परमात्मा ॥ याहून भिन्न त्या त्या रूप नामा ॥ भ्रम हा बोलिजे ॥ ४७ ॥ जैसा वृक्षीं बैसला तो आहे खरा ॥ तोचि पहातसे पडिलिया नीरा ॥ तोचि आवडता सहजत्वें सारा ॥ अकृत्रिमपणें ॥ ४८ ॥ पडिला तो दिसे परी नाहीं ॥ पाहेसा वाटे परी व्यर्थ तेंही ॥ मजला कादा ऐशी प्रीति कांहीं ॥ आभासा नसे ॥ ४९ ॥ वृक्षीं बैसल्याचा आहेपणा ॥ त्यास्तव त्यासम दिसे जाणा ॥ नेत्र उघडून जाला देखणा ॥ परी तो वृक्षस्थास्तव ॥ ५० ॥ तैसाचि आत्मा सहजगति ॥ सच्चिदानंद चिन्मूर्ति ॥ त्याचें प्रतिबिंब पडिलें वृत्तीं ॥ तो हा जीव आभास ॥ ५१ ॥ आत्मत्वाच्या आहेपणें ॥ जीव आहेसा केला मनें ॥ जें आत्मयाचें चिद्रूप देखणें ॥ तेणें होय जाणता ॥ ५२ ॥ न करून आपुली प्रियता ॥ मीपणें मानी आभास

स्फुरतां ॥ एवं वाउगी उमटली आत्मता ॥ नोळखोनि आत्मा ॥ ५३ ॥ तस्मात् येथें मुमुक्षूनें ॥ स्वानुभवें विवेचन करणें ॥ वास्तविक आत्मा तो अंग होणें ॥ येर त्यागावा आभास ॥ ५४ ॥ हा मी जीवासह वृत्तीसी ॥ जाणतसें उद्भवलयासी ॥ उद्भव आणि लय जयासी ॥ तो मी नव्हें सहसा ॥ ५५ ॥ जैसा पडिला पडिलियानें ॥ मी नव्हें ऐसें जाणावें मनें ॥ हा मी वृक्षीं बैसून पाहें नयनें ॥ पडिलियासी ॥ ५६ ॥ यासी प्रयत्न दुजा नसे ॥ अज्ञानें जालें तें ज्ञानें नासे ॥ येथें विचारचि पाहिजे मानसें ॥ दृष्टतादार्ष्टांतीं ॥ ५७ ॥ पाहणें नको गळ घालून ॥ तेवीं न लगती नाना साधनें ॥ येक विचार पाहिजे परिपूर्ण ॥ अंतर्वृत्तीचा ॥ ५८ ॥ एकदां विचारें कळेना ॥ तरी विवेचन करावें पुनः पुन्हां ॥ आणि गुरुमुखें श्रवण मनना ॥ ज्ञान होय तों करावें ॥ ५९ ॥ सत्शास्त्र आणि सद्गुरु ॥ आणि पाहिजे सद्विचारु ॥ हीं तिन्हीही मिळतां वारंवारु ॥ पाहिजे विवेचन ॥ ६० ॥ अति प्रयत्नें जें ह्मणितलें ॥ तें इतुक्याच हेतु पाहिजे कळलें ॥ येकदां न कळतां तरी पाहिलें ॥ पाहिजे वारंवार ॥ ६१ ॥ अधिकार नसतां बळें आणावा ॥ अचाट बुद्धीनें विचार करावा ॥ सद्गुरु धुंडून ठाई पाडावा ॥ बोधक स्वानुभवीं ॥ ६२ ॥ पूर्ण अधिकार मुमुक्षूसी ॥ सद्गुरु मिळे पूर्ण बोधासी ॥ तरीही सत्शास्त्रेंवीण अन्यासी ॥ भेद शास्त्रा काज नसे ॥ ६३ ॥ जें कां अभेद प्रतिपादक ॥ जेंथें आत्मा परमात्मा एक ॥ तेंचि सत्शास्त्र निश्चयात्मक ॥ श्रवण करावें ॥ ६४ ॥ एवं सद्गुरुमुखें सत्शास्त्रश्रवण ॥ स्वतां विचारें विवेचन ॥ वारंवार करणें या नांव प्रयत्न ॥ अतिशयें करावें ॥ ६५ ॥ असो तें विवेचन केवीं करावें ॥

तरी रविदत्ता सावध असावें ॥ मुख्य आणि आभास निवडावे ॥ सप्रतीतीनें ॥ ६६ ॥ आभास हा मिथ्या दिसे ॥ बोधात्मा न दिसे परी असे ॥ हा दृष्टांतद्वारा केला असे ॥ कळे ऐसा संवाद ॥ ६७ ॥ येणें उपदेशें मुख्य अधिकारी ॥ खुणेसि पावे तीव्रप्रज्ञ जरी ॥ तथापि मंद जो मध्यम प्रकारी ॥ तया प्रतीति न बाणे ॥ ६८ ॥ तरी तयासीं निरूपण ॥ वारंवार पाहिजे श्रवण ॥ तेवींच अंतरीं विवेचन ॥ सर्वदां व्हावें ॥ ६९ ॥ विवेचन ह्मणजे मुख्य आभास ॥ निवडावें भिन्न उभयांस ॥ मुख्य आत्मा आपण निश्चयास ॥ सदृढ यावा ॥ ७० ॥ आभास तो मिथ्यात्वें त्यागावा ॥ त्याचा मीपणा किंचित् न घ्यावा ॥ तरी तोचि संवाद ऐकावा ॥ एकाग्र होउनी ॥ ७१ ॥ हा आभास कोठून कोठवरी ॥ असे तो बोलिजे निर्धारीं ॥ हें ऐकून तयाचा करी ॥ त्याग मिथ्यात्वें ॥ ७२ ॥ ॥ श्लोकार्ध ॥ योजागृत्स्वप्नयोरेव बोधाभास विडंबना ॥ ॥ टीका ॥ स्थूलासहित ते जागृति ॥ सूक्ष्मासह स्वप्नभ्रांति ॥ या दोहीं अवस्थेप्रति ॥ आभास विडंबन ॥ ७३ ॥ आभास ह्मणजे मिथ्या भासे ॥ जळीं प्रतिबिंब व्यर्थ जैसें ॥ तयामाजीं नांव आलें असे ॥ जडासी जीववी ॥ ७४ ॥ स्थूलदेह हा जडात्मक ॥ हस्तपादादि आनख मस्तक ॥ जो मागां बोलिला पांचभौतिक ॥ पंचीकृत अन्नमय ॥ ७५ ॥ अपंचीकृत जीं तत्त्वें सत्रा ॥ तोचि लिंगदेह स्थूलामाझारा ॥ राहून करितसे देहव्यापारा ॥ येकमेकां साह्यपणें ॥ ७६ ॥ स्थूलाविण लिंगदेहासी ॥ घेतां नये भोग्यजातासी ॥ सूक्ष्माविणही स्थूल जडासी ॥ व्यापार कैचा ॥ ७७ ॥ ह्मणून स्थूल-

देहीं राहून ॥ लिंगदेह करी विषय ग्रहण ॥ तया व्यापारा नामें दोन ॥ स्वप्न आणि जागृति ॥ ७८ ॥ अंतःकरणवृत्ति ज्ञानेंद्रिय द्वारा ॥ पंच विषयांचे येत सामोरा ॥ भोक्ता जीव हा होय त्वरा ॥ या नांव जागृति ॥ ७९ ॥ हे पांच तत्त्वांचे व्यापार पांच ॥ कर्मेंद्रियांचीही क्रिया तैशीच ॥ हें मागें सांगितलें आहाच ॥ स्पष्ट करोनी ॥ ८० ॥ इंद्रियविषय प्रत्यक्ष नसतां ॥ त्यांचा ध्यास घेऊन आतौता ॥ बुद्धीच कल्पी जीव तया भोक्ता ॥ ते अवस्था स्वप्न ॥ ८१ ॥ ऐसे हे स्वप्न जागृती दोन ॥ व्यापार होती सर्व जीवांलागून ॥ मिथ्यात्वें प्रतिभास असोन ॥ भ्रांतीनें सत्य मानिलें ॥ ८२ ॥ अस्ति भाति प्रियरूप आपुलें ॥ जें कां मुख्यात्म्याचें लक्षण बोलिलें ॥ तेंचि या आभासासी मानिलें ॥ बिंबाचें प्रतिबिंब जेवीं ॥ ८३ ॥ या आभासाचें लक्षण ॥ असज्जड दुःख संपूर्ण ॥ हें टाकून आरोपी अज्ञान ॥ अस्ति भाति प्रिय हेंचि ॥ ८४ ॥ प्रतिबिंबित देहद्वयांत ॥ तो जीवही नेणोनि भ्रांत ॥ उगाची सर्वही संघात ॥ मी ह्मणोन बैसला ॥ ८५ ॥ आणि तया सर्व संघाता ॥ अस्ति भाति आरोपी प्रियता ॥ हेंचि जाण विडंबन तत्त्वतां ॥ असें तें त्यागिलें ॥ ८६ ॥ हस्त आहे पाद आहे ॥ उदर कंठ मस्तक आहे ॥ नख केश सर्व आहे ॥ हेंचि विडंबन ॥ ८७ ॥ श्रोत्र आहे त्वचा आहे ॥ चक्षु जिव्हा घ्राण आहे ॥ वाचा पाणि पाद आहे ॥ हेंचि० ॥ ८८ ॥ उपस्थ गुदही मीच आहें ॥ प्राण अपान व्यान आहें ॥ उदान आहें समान आहें ॥ हेंचि० ॥ ८९ ॥ उपप्राणादि वायु आहें ॥ अहंकार चित्त मीच आहें ॥ बुद्धि मन अंतःकरण आहें ॥ हेंचि० ॥ ९० ॥ गुण असती वृत्ति आहे ॥

जीव असे सर्वही आहे ॥ एवं अस्तित्वरूप सर्वां पाहे ॥ हेंचि० ॥ ९१ ॥ तैसेचि हस्तासी अंधारीं कळे ॥ पाद नखासी लागतां कळे ॥ उदर कंठ बोटासी कळे ॥ हेंचि० ॥ ९२ ॥ नखशिख अवयियांस कळे ॥ दृष्टीसी पार्श्वभागासी कळे ॥ मागें पुढें अधोर्ध्व कळे ॥ हेंचि० ॥ ९३ ॥ श्रोत्रासी शब्द कळतसे ॥ त्वचा हे स्पर्शा जाणतसे ॥ डोळा रूपा ओळखीतसे ॥ हेंचि० ॥ ९४ ॥ जिव्हा हे रसातें जाणें ॥ सुगंध जाणून घेतसे घ्राणें ॥ वाचा बोलोनियां जाणें ॥ हेंचि० ॥ ९५ ॥ पाणी जाणें घेणेंदेणिया ॥ उपस्थ जाणें मैथुनक्रिया ॥ गुद जाणें विसर्गा यया ॥ हेंचि० ॥ ९६ ॥ प्राण जाणें व्यान जाणें ॥ उदान समान अपान जाणें ॥ उपप्राणांसही होय जाणणें ॥ हेंचि० ॥ ९७ ॥ अहंकार सर्वां जाणतसे ॥ चित्त चिंतना ओळखीतसे ॥ मन बुद्धि जाणें अपैसें ॥ हेंचि० ॥ ९८ ॥ वृत्ति जाणें गुण जाणती ॥ जीव तो जाणें सहजगती ॥ एवं हे अवघेचि जाणती ॥ हेंचि० ॥ ९९ ॥ ऐसें जडरूप सर्व असतां ॥ ज्ञानरूपचि मानिलें तत्त्वतां ॥ कोणीच नाहीं जाणिल्या परता ॥ हेंचि० ॥ ६०० ॥ येणेंचि रीतीं मी किती चांगुला ॥ नखशिख आवडता जाला ॥ हस्त पादादि शोभला ॥ हेंचि० ॥ १ ॥ श्रोत्रांचें ऐकणें चांगुलें ॥ आवडे त्वचेनें स्पर्शलें ॥ आकर्ण नेत्रें शुद्ध देखिलें ॥ हेंचि० ॥ २ ॥ रसनेची गोडी अति सुरस ॥ अति चांगुला घेणें सुवास ॥ ९ ॥ माझें बोलणें किती नवरस ॥ हेंचि० ॥ ३ ॥ ग्रहण दाना हस्त चांगुले ॥ गमन गती सरळ पाद भले ॥ उपस्थ गुद किती शोभलें ॥ हेंचि० ॥ ४ ॥ पंचप्राण चांगुले असती ॥ अहंकार तो उत्तम अति ॥ सावधानता चांगुली चित्तीं ॥ हेंचि० ॥ ५ ॥ बुद्धि निश्चया अति उत्तम ॥

मनही चांगुलें असे परम ॥ अंतःकरण गुणही होती सम ॥ हेंचि० ॥ ६ ॥ माझें करणें वर्तणें आचरणें ॥ पाप कीं पुण्य न ह्मणे ॥ चांगुलें ह्मणून भावी मनें ॥ हेंचि वि० ॥ ७ ॥ ऐसे जागृतीचे व्यापार ॥ वाईट कीं असोत सुंदर ॥ परी चांगुलेचि सविस्तर ॥ हेंचि० ॥ ८ ॥ एवं अस्ति भाति प्रिय या रीतीं ॥ जागृतींत आरोपी भासाप्रती ॥ तैसेंचि स्वप्नीं भावी ध्यासावरुती ॥ हेंचि० ॥ ९ ॥ भासदेह जो मनें कल्पिला ॥ तो आहे जाणें चांगुला ॥ येरा भासा हर्ष कीं भ्याला ॥ हेंचि वि० ॥ १० ॥ या रीतीं स्वप्न आणि जागृती ॥ माजीं अस्ति भाति जे प्रीति ॥ आपुलीं लक्षणें आभासावरुतीं ॥ स्थापी बळें ॥ ११ ॥ जैसा वृक्षीं बैसलियाचा ॥ पाहणें प्रीति आहेपणा साचा ॥ तो पडिलियावरी आरोप त्याचा ॥ स्थापी बळें ॥ १२ ॥ हस्तपादादि मस्तक आहे ॥ पडिला कैसा टकमकां पाहे ॥ आवडी त्याची धरोनि राहे ॥ तेव्हां काढा ह्मणे ॥ १३ ॥ तैसाचि हाही वृत्तीपासोन ॥ देहांत मीच ऐसा मानून ॥ सोडवा ह्मणे बंधांतून ॥ हें विडंबन नव्हे ॥ १४ ॥ अगा हे रविदत्ता तुजसी ॥ निरोपिलें कळलें कीं मानसीं ॥ येक तें सांगितलें अविनाशी ॥ येक हें मिथ्या ॥ १५ ॥ अस्ति भाति प्रियरूपता ॥ जे मागील श्लोकीं बोलिली तत्त्वतां ॥ तिहींकाळीं ज्या लक्षणा समता ॥ तो सत्य आत्मा ब्रह्म ॥ १६ ॥ आतां या श्लोकीं आभास जीव ॥ ज्याचा असज्जड दुःखात्मक स्वभाव ॥ परी आरोपिलें अस्ति भाति प्रियत्व ॥ हा मिथ्या प्रतिबिंब ॥ १७ ॥ ऐसे सत्य मिथ्या हे दोन ॥ पदार्थ असती वेदांत प्रमाण ॥ तिसरा नाहीं जरी नाना संपूर्ण ॥ तरी अंतर्भूत दोहींत ॥ १८ ॥ आ-

त्मा ब्रह्म सच्चिदानंद ॥ द्रष्टा साक्षी अद्वय अभेद ॥ ऐसे नामाचे अनेकधा भेद ॥ परी आ-
ब्रह्म एक ॥ १९ ॥ माया गुण वृत्ति अंतःकरण ॥ मनादि प्राण बहिःकरण ॥ देहादि जीव
आदिकरून ॥ मिथ्या पदार्थ एक ॥ २० ॥ तस्मात् दोन पदार्थचि असती ॥ सत्य मिथ्या
मुख्य आभास भ्रांति ॥ यास्तव मुमुक्षूनें विचारें निश्चितीं ॥ सत्य मिथ्या निवडावें ॥ २१ ॥
निवडणें ह्मणजे विवेचन ॥ सत्य तें सत्यत्वें घ्यावें आपण ॥ मिथ्या तें मिथ्यात्वें त्यागून ॥
सुखी व्हावें ॥ २२ ॥ देह नासे इंद्रियें नासती ॥ प्राण वाहती ते नासून जाती ॥ मनादि तीं
क्षणक्षणां पावती ॥ स्वतांचि नाश ॥ २३ ॥ वृत्तीसहित जीव हारपे ॥ जेवीं सतोय प्रतिबिंब
लोपे ॥ तस्मात् हा केवीं होईल सद्रुपें ॥ उद्भव लय जया ॥ २४ ॥ ऐसा विचारून यया मि-
थ्याचा ॥ आहेपणा जो असे सत्याचा ॥ काढून निर्धार करावा साचा ॥ अहमात्मा आभास
त्यागें ॥ २५ ॥ जेवीं वृक्षस्थावांचून ॥ पडिलिया कैचें आहेपण ॥ तैसा आत्मा जो सच्चिद्घन ॥
तयाचें अस्तित्व यया ॥२६॥ आतां कळणें जें या सर्वांसी ॥ देहादिकां वाटे आभासासी ॥
परी जयाचिये प्रकाशीं ॥ प्रकाशमान हें ॥ २७ ॥ शब्दस्पर्शादि देहाचि जाणत ॥ तरी नि-
द्रिस्थाचा देह पडे प्रेत ॥ मार्गे पुढें असतां नेणत ॥ स्त्री कीं सर्प ॥ २८ ॥ श्रोत्र असतां ना-
यकती ॥ स्पर्श न कळे त्वचेप्रति ॥ नेत्र उघडे तरी न देखती ॥ तम कीं प्रकाश ॥२९॥ जि-
व्हेवरी साकर असतां ॥ गोडी न कळे कीं तत्त्वतां ॥ कस्तूरी नासिकीं बांधितां ॥ सुगंध नेघे
॥ ३० ॥ वाचादि कर्मेंद्रियें सर्व ॥ व्यापार न करिती स्वयमेव ॥ वाणी बरळे जरी जाणीव ॥

नसे त्याशब्दाची ॥ ३१ ॥ प्राण जरी देहीं वावरती ॥ परी वस्त्रें हरितां ते नेणती ॥ तस्मात् जडत्व प्राणाप्रती ॥ स्वतःसिद्ध असे ॥ ३२ ॥ मन बुद्धि चित्त अहंकार ॥ जरी हीं जाणती तत्त्वें चत्वार ॥ तरी करून पाहतां विचार ॥ परप्रकाशक ॥ ३३ ॥ जैसें उपनेत्रें स्पष्ट दिसे ॥ परी आंधळिया काय असे ॥ तैसें आत्मत्वाचीये प्रकाशें ॥ विण वृत्ति व्यर्थ ॥ ३४ ॥ येकीकडे वृत्ति लागतां ॥ दुसरिया पदार्थां समस्तां ॥ न जाणती सन्निध असतां ॥ ह्मणोनि परप्रकाश ॥ ३५ ॥ अथवा वृत्ति विषयीं धांवे ॥ तेथवांचि साक्षित्वा पहावें ॥ साक्षीपरततां स्वभावें ॥ मग वृत्ति विषय नेघे ॥ ३६ ॥ आदळून जडत्वें पडे ॥ परी आमुक हें न निवडे ॥ ऐसें विचारितां हे जडे ॥ प्रत्यया येती ॥ ३७ ॥ या येका वृत्तीचे प्रकार ॥ कार्यपरत्वें चत्वार ॥ मन बुद्धि चित्त अहंकार ॥ भिन्न भिन्न दिसती ॥ ३८ ॥ संकल्प विकल्प नव्हे आहे ॥ संशयात्मकें निश्चय न लाहे ॥ तेंचि मन ओळखून पाहें ॥ परप्रकाश ॥ ३९ ॥ निश्चय करी जो येक ॥ होय कीं नव्हे हें अमुक ॥ हेंचि बुद्धीचें रूपक ॥ परप्रकाश ॥ ४० ॥ दृष्ट श्रुत पदार्थांचा ॥ छंद घेतसे चिंतनाचा ॥ तेंचि चित्त नामें साचा ॥ परप्रकाश ॥ ४१ ॥ अमुक करीन कीं न करीं ॥ हाचि अहंकार निर्धारी ॥ हेंही जाणतें तत्त्व परी ॥ परप्र० ॥ ४२ ॥ येक वृत्ति परप्रकाशक ॥ कळतां जरी निश्चयात्मक ॥ तरी चारीही भासला येक ॥ कळे निर्धारें ॥ ४३ ॥ गुण तरी अंतःकरणाचे ॥ कामादि धर्म तयाचे ॥ यासीं जडत्व बोलणें साचें ॥ नलगे वेगळें ॥ ४४ ॥ आतां वृत्तीमाजी जो पडे ॥ प्रतिबिंबत्वें जीव आतुडे ॥ परी यासही ज्ञान जोडे ॥

आत्मप्रभेवीण ॥ ४५ ॥ जेवीं आदित्य गगनीं नसलिया ॥ प्रतिबिंबचि न पडे आरसिया ॥ मा झळझळ पडे कोठोनियां ॥ भिंती वरूती ॥ ४६ ॥ तैसें मन जाऊन पदार्थीं आदळे ॥ तया स्फुरवी किंचित् उजाळें ॥ परी आदि अंतीं प्रकाशामुळें ॥ मध्यें उठोनि निमे ॥ ४७ ॥ हें बोलणें पुढें असे ॥ सामान्य विशेष निवडे ऐसें ॥ प्रस्तुत येथें समजावें मानसें ॥ कीं परप्रकाश जीव ॥ ४८ ॥ तस्मात् देहापासून जीव ॥ पर्यंत हें जडचि सर्व ॥ जाणतीं वाटती ते अपूर्व ॥ व्यर्थ विडंबन ॥ ४९ ॥ जेवीं वृक्षस्थाचा हात पाय हाले ॥ डोळे फिरती मान डोले ॥ तेचि पडिलियावरी उमटले ॥ कीं प्रत्यक्ष हालती ॥ ५० ॥ तेवीं सामान्य साक्षी बोधात्मा ॥ स्वप्रकाशक चिदात्मा ॥ त्याचा आभास हा जीवात्मा ॥ तद्भासें तद्वत ॥ ५१ ॥ एवं या रीतीं हा जीव खरा ॥ चिद्रूप नव्हे हा भास सारा ॥ तसेंचि प्रियत्वही विचारा ॥ यया नसे ॥ ५२ ॥ पूर्वीं प्रियत्व सर्वांचें ॥ निषेधिलें स्त्रीपुत्रादिकांचें ॥ कीं आत्मार्थ प्रिय असती साचे ॥ तेव्हां प्रियतर स्वयें ॥ ५३ ॥ येथें कोणी मंदमती मानील कीं आपुली देहाकृति ॥ सर्व आभासाही शास्त्रें ह्मणती ॥ आत्मा ह्मणोनी ॥ ५४ ॥ तस्मात् अनात्मिया आत्मा ह्मणणें ॥ हीं चार्वाकाचीं लक्षणें ॥ देहात्म वादादि निरसणें ॥ युक्ति स्वानुभवें ॥ ५५ ॥ देह जरी हा सर्व आवडे ॥ तरी यांतही तारतम्य निवडे ॥ नखें केश वाढतां कोडें ॥ छेदिती स्वयें ॥ ५६ ॥ अंगुलीस्तव सडे जरी हात ॥ तरी अंगुली छेदिती त्वरित ॥ तस्मात् अंगुलीवरील प्रीत ॥ व्यर्थ ह्मणावी ॥ ५७ ॥ हस्त तोडितां नेत्र येती ॥ ऐसें कोणी वैद्य सांगती ॥ तरी तत्क्षणीं हस्त तोडिती ॥ तेव्हां डोळा आवडे ॥ ५८ ॥ कांहीं अपराधें च-

क्रवर्ती ॥ शिरच्छेदाची आज्ञा करीती ॥ तेव्हां कोणी वांचवी तयाप्रति ॥ नेत्र कर्ण काढोनी ॥ ५९ ॥ नेत्र कर्ण जरी गेले ॥ परी प्राण वांचतां भलें जालें ॥ सुखी होय ह्मणे निरसलें ॥ अरिष्ट मोठें ॥ ६० ॥ येखादे अपकीर्तिस्तव ॥ विष भक्षून देती जीव ॥ कीं मरणाहून अधिक स्वभाव ॥ अपकीर्तीचा ॥ ६१ ॥ अपकीर्ति कल्पना मनाची ॥ ह्मणजे अंतःकरणचतुष्टयाची ॥ तस्मात् अधिक प्रियता साची ॥ मनाची प्राणाहून ॥ ६२ ॥ झोंप किंवा समाधि घेतां ॥ तेथें मन वाउगें चिंतितां ॥ विक्षेप वाटे आपणा तत्त्वतां ॥ ह्मणे मज हें सुख नेदी ॥ ६३ ॥ तस्मात् अंतःकरणाची प्रीति ॥ आपुल्या प्रियत्वापुढें विटती ॥ येथें खरी आवडी निश्चिती ॥ कोणाची तें पहा ॥ ६४ ॥ वृत्तीचीच अनावडी होतां ॥ मा प्रतिबिंब पडे जें ती आतौता ॥ तयाची प्रीति असे केउता ॥ जे नासे वृत्तीसवें ॥६५॥ सर्व स्फूर्तीपासून तृणांत ॥ जितुकें उत्पन्न ईश-निर्मित ॥ यावरी जीवाचें असे कल्पित ॥ त्रिप्रकारेंचि ॥ ६६ ॥ उपेक्ष्य द्वेष्य आणि प्रिय ॥ जीव कल्पित प्रकार त्रय ॥ येक मणीच त्रिधा होय ॥ हेतु तिघांचे ॥ ६७ ॥ लाभे तया हर्ष उ-पजे ॥ तयासी प्रिय होय सहजें ॥ अलाभें कोपती दुजे ॥ तयां होय द्वेष्य ॥ ६८ ॥ तिसरा उदास जरी देखतां ॥ सहजत्वें होय उपेक्षिता ॥ एवं तीन प्रकार मण्यावरुता ॥ तिघीं केला ॥ ६९ ॥ तस्मात् एक वस्तु त्रिप्रकारें ॥ कल्पित असे व्यभिचारें ॥ यांत कोणतें येक मानावें खरें ॥ प्रिय कीं द्वेष्य उपेक्ष्य ॥ ७० ॥ प्रिय द्वेष्य नसावें उपेक्ष्यासी ॥ प्रिय उपेक्ष्य नुठावें द्वे-ष्यासी ॥ उपेक्ष्य द्वेष्य न व्हावें प्रियासी ॥ होतां व्यभिचार ॥ ७१ ॥ जेथें हा व्यभिचार होय॥

तेथें येकही त्या मानूं नये ॥ ऐसा हा व्यभिचाररूप न्याय ॥ असे युक्तीचा ॥ ७२ ॥ येथें ह्मणसी मण्यावरी तिघांची ॥ कल्पना ते नव्हे खरी ॥ तरी बोलिजेत असे निर्धारी ॥ येका होती त्रिविध ॥ ७३ ॥ व्याघ्रादि द्वेष्य असतां ॥ उपेक्ष्य होती दुरोन जातां ॥ तेचि कुर्वाळिती पाळितां ॥ तस्मात् द्वेष्यं ते न होती ॥ ७४ ॥ तृण पाषाण उपेक्ष्य सहज ॥ परी प्रिय होय पडतां काज ॥ रुपतां लागतां द्वेष्यरूप सहज ॥ तेव्हां ते उपेक्ष्य न होती ॥ ७५ ॥ पुत्रादि सहज प्रिय असती ॥ परी अनुकूल नसतां द्वेष्य होती ॥ न मानितां तयां उपेक्षिती ॥ तस्मात् पुत्र प्रिय नव्हे ॥ ७६ ॥ हाचि न्याय स्थूलापासून ॥ वृत्तीपावेतों संपूर्ण ॥ व्यभिचार होतां निश्चयें करून ॥ प्रियता त्या नसे ॥ ७७ ॥ मुख्यात्मा जो वृत्ति अधिष्ठान ॥ तोचि प्रियतर सर्वांहून ॥ तेथें व्यभिचाराचें दूषण ॥ किमपि नुठे ॥ ७८ ॥ प्रियत्वाचीही वृत्ति नुठे ॥ मा द्वेष्य उपेक्ष्य कोठें ॥ निर्वृत्तिक सुख गोमटें ॥ संचलें असे ॥ ७९ ॥ ह्मणसी आत्मा जना जाणवेना ॥ तेव्हां उपेक्षा येतसे अनुमाना ॥ आणि विष भक्षून देती प्राणा ॥ तेव्हां द्वेष्य होय ॥ ८० ॥ तरी अवधारीं बोलिजे ॥ जगीं आत्मा उपेक्षिजे ॥ परी सुख व्हावें वाटे जें ॥ तें आत्मयास्तव ॥ ८१ ॥ जैसा वृक्षस्थचि जळीं पडला ॥ वाटे तोचि जावा वांचला ॥ त्याहून भास जरी समजला ॥ तरी तो मरो कीं वांचो ॥ ८२ ॥ तैसें आपण हेंच वाटे मनीं ॥ ह्मणोनि दुजा आत्मा नसे जनीं ॥ इकडील आपुली प्रियता धरोनी ॥ तया उपेक्षिलें ॥ ८३ ॥ तो ह्मणजे आपणाहून वेगळा ॥ मानूनि उपेक्षितसे हेळा ॥ आपुले प्रियत्वाचा सोहळा ॥ असे तो कवणा ॥ ८४ ॥ तैसेचि

विष भक्षून प्राण देती ॥ धिक्कार असो मज ह्मणती ॥ परी जनीं न व्हावी अपकीर्ति ॥ हे आवडी अकृत्रिम ॥ ८५ ॥ तुह्मी असा फार चांगुले ॥ मीही न निकृष्ट ऐसा बोले ॥ तें उपरोधिक जाण वहिलें ॥ परी अंतर्हेतु भिन्न ॥ ८६ ॥ हें मुमुक्षूनें पुरतें विचारावें ॥ आत्मा प्रिय द्वेष्य कधीं नव्हे ॥ तस्मात् प्रियतमत्व जाणावें ॥ मुख्य आत्मयाचें ॥ ८७ ॥ इतुकीयाही निरूपणावरी ॥ जो मूढ न समजे अंतरीं ॥ तया पाषाणा शास्त्रें सारीं ॥ आणि गुरुही करी काय ॥ ८८ ॥ असो रविदत्ता अव्यभिचार ॥ आत्मा पूर्ण प्रियतर ॥ तोचि चिद्रूपही साचार ॥ आणि अस्तित्वें तोचि ॥ ८९ ॥ येर हा अवघा आभास ॥ देहादि जीवांत फोस ॥ येथें अस्तित्व ना नसे सुरस ॥ प्रिय न चिद्रूप ॥ ९० ॥ हेंचि आहे आवडे जाणतें ॥ ऐसें अज्ञाना व्यर्थ वाटतें ॥ परि हेंचि विडंबन बोलिजेतें ॥ यथार्थ विचारें पहा ॥ ९१ ॥ तथापि ऐशिया निरूपणें ॥ संशय न त्यागिजे मनें ॥ तरी सावधान अंतःकरणें ॥ दुजा न्याय बोलूं ॥ ९२ ॥ जागृतीमाजी प्रत्यक्ष देहाचें ॥ अस्ति भाति प्रियत्व रुचे ॥ तें स्वप्नामाजी उरे कैंचें ॥ विचारें पहा ॥ ९३ ॥ स्वप्नामाजीही भास दुसरा ॥ या ऐसाचि कल्पी अंतरा ॥ ह्याचि मी या भास विषयमात्रा ॥ भोगी सुखदुःखा ॥ ९४ ॥ मुख्य देह अस्तरणीं पडिला ॥ तया न स्मरे आहे कीं मेला ॥ आभास स्वप्नींचा आहेसा केला ॥ तेव्हां निस्तत्त्व प्रत्यक्ष जो ॥ ९५ ॥ भास देहचि भास विषयांसी ॥ देखत असे त्या समयासी ॥ इकडे पडे जो त्याचे त्वचेसी ॥ मृदु कठिणही कळेना ॥ ९६ ॥ प्रत्यक्षा सर्पें जरी वेष्टिलें ॥ तयाचें

भयही नाहीं वाटलें ॥ स्वप्नीं व्याघ्रें जें आभास धरिलें ॥ तेणें आक्रंदोनि रडे ॥ ९७ ॥ स्थूलाचें प्रियत्वचि असतें ॥ तरी सर्पें धरितां कां उपेक्षितें ॥ आणि हें चिद्रूपचि जरी होतें ॥ तरी जाणतें निजालिया ॥ ९८ ॥ तेथं आहेपणा जरी असता ॥ तरी स्वप्नदेहांत कासया येता ॥ असो अस्ति-भाति तिजी प्रियता ॥ स्वप्नींचिया भासा आली ॥ ९९ ॥ अस्तित्व तिकडे गेलें ॥ इकडे निस्तत्वें मढें पडियलें ॥ जाणतेपण स्वप्नांत आलें ॥ इकडे उरे जडत्व ॥ ७०० ॥ प्रियत्वही गेलें स्वप्नभासा ॥ इकडे आप्रियता उरे सहसा ॥ एवं असज्जड दुःखरूप जैसा ॥ परोक्ष कोणी ॥ १ ॥ तोचि आपण असता जरी ॥ तरी कां त्यागिता परोक्षापरी ॥ तस्मात् आपण आत्मा निर्विकारी ॥ हा अनात्मा देह ॥ २ ॥ आतां स्वप्नभासासी जें आलें ॥ अस्ति भाति प्रियत्व उमटलें ॥ कीं मी हा आणि म्यां देखिले ॥ कल्पित विषय ॥ ३ ॥ हाचि मी आणि भास विषया ॥ देखत असें काळीं यया ॥ आणि प्रियरूपही मानिलें तया ॥ सूक्ष्मदेहासी ॥ ४ ॥ तरी हेही असज्जड दुःखात्मक ॥ ऐसा करणें जरी विवेक ॥ तरी हाचि न्याय निश्चयात्मक ॥ स्थूलापरी पहावा ॥ ५ ॥ जैसा स्थूल नाहीं स्वप्नामाझारी ॥ तेवींच सुप्तींत निमती सत्रा सारीं ॥ जया संघासी बोलती उत्तरीं ॥ सूक्ष्मदेह भासरूप ॥ ६ ॥ ॥ श्लोकार्ध ॥ सुप्तौतु तल्लये बोधः शुद्धो जाड्यं प्रकाशते ॥ ॥टी०॥ सुप्तीच्या ठाई तया देहाचा ॥ लय होतसे समूळ साचा ॥ नुसधी नेणीव उरे तयाचा ॥ शुद्ध बोधें प्रकाश करी ॥ ७ ॥ पद ॥ सुप्तौतु ॥ सुप्ति म्हणजे लागतां झोंप ॥ किंचित् दुजें

नुरे अल्प ॥ येक नेणीव मात्र असद्रूप ॥ उरे कारण ॥ ८ ॥ जया अज्ञानास्तव ॥ देहद्वया आलें रूप नांव ॥ तोचि याचा विश्रांतिठाव ॥ तेथेंचि विश्रामती ॥ ९ ॥ जैसा श्येनपक्षी विहार करी ॥ दशदिशीं आहारादि सारी ॥ शिणतां नीडीं प्रवेशे माघारीं ॥ पक्ष संकोचोनी ॥ १० ॥ तैसा सूक्ष्म देहासहित ॥ जीव हा जागर स्वप्नीं क्रीडत ॥ तेथें सुखदुःखें शीण पावत ॥ तेव्हां विश्रांति घ्यावी वाटे ॥ ११ ॥ मग ज्ञान क्रियाशक्ति दोन्ही ॥ मनबुद्धींत आकर्षोनी ॥ विषय दशदिशा उपेक्षूनी ॥ करणाकडे फिरे ॥ १२ ॥ मनामाजी इंद्रियें येतां ॥ शून्य पडे विषयां समस्तां ॥ आणि देहही पडे निचेष्टिता ॥ मृत्युप्राय ॥ १३ ॥ प्राण मात्र जडत्वें वावरती ॥ तेणें मृत्यूची नव्हे भ्रांति ॥ हा निजेला ऐसें ह्मणती ॥ पाहूनि लोक ॥ १४ ॥ परी मी हा निजलों असें ॥ निद्रिस्त जाणेना अल्पसें ॥ प्राणही वावरती जैसे ॥ तेंही न स्मरे ॥ १५ ॥ मन बुद्धि येकत्र जाली ॥ किंचित् जरी कल्पना स्फुरली ॥ तरी ते स्वप्नभासाची भुली ॥ तेही निमेल यांत ॥ १६ ॥ येखादे वेळे स्वप्न होतें ॥ केव्हां जागृति सरतां गाढ होतें ॥ कल्पित विषयाही समस्तांतें ॥ उपेक्षून बुद्धि ॥ १७ ॥ ते बुद्धि वृत्ति अज्ञानीं मिळे ॥ किंचित् न स्मरे सुखदुःख सोहळे ॥ मी अज्ञान हेंही न कळे ॥ जाड्य मात्र उरे ॥ १८ ॥ ॥ पद ॥ तलये ॥ ऐशी गाढ सुषुप्ति जालिया ॥ अभाव होतसे देहद्वया ॥ जागृति स्वप्नकाळीं तया ॥ निःशेष निमती ॥ १९ ॥ मनादि वृत्ति कीं ज्ञानेंद्रिय ॥ प्राण कीं देह ना कर्मेंद्रिय ॥ प्रत्यक्ष कीं भासरूप

विषय ॥ हे सर्वही मावळती ॥ २० ॥ नुसती जाड्यता जे नेणीव ॥ उरे होऊन सर्व अभाव ॥ ऐसिये समयीं तो स्वयमेव ॥ आत्माचि येक ॥ २१ ॥ दुजेवीण आनंदघन ॥ सच्चिद्रूप आत्मा पूर्ण ॥ परी नेणीव न फिटे कारण ॥ म्हणोनि ते झोंप ॥ २२ ॥ पहिली नेणीव जे आपुली ॥ तेचि देहद्वया कारण जाली ॥ त्या देहद्वयाची उपाधि सरली ॥ परी नेणीव न फिटे ॥ २३ ॥ जैसें तृणादि वरचील नासलें ॥ परी भूमिपोटीं बीज उरलें ॥ तेणेंचि वार्षिक विरूढलें ॥ पूर्ववत् जैसें ॥ २४ ॥ अथवा वृक्षस्थळें डोळे झांकितां ॥ जळीं पडिला न दिसे तत्वतां ॥ परी तें मिथ्यात्वें न कळतां ॥ उघडितां मानी मी पडिलों ॥ २५ ॥ तैशी नेणीव मात्र बीजरूपें ॥ उरली सेविना संकल्पें ॥ म्हणोनि उत्थानीं पूर्वरूपें ॥ अन्यथात्वें उठे ॥ २६ ॥ जागृति स्वप्नीं जरी ज्ञान ॥ पदार्थभासात्रें विपरीत भान ॥ परी तें निजात्मयाचें अज्ञान ॥ न फिटे वृत्तीचें ॥ २७ ॥ तेविं स्मरणरूप विशेष वृत्ति ॥ उभय व्यापारी क्रीडत होती ॥ तेचि लयकाळीं नेणीव पुढती ॥ सामान्यत्वें उरे ॥ २८ ॥ उरे ते असुकसी आहे ॥ ऐसा आहेपणा न लाहे ॥ परी अनुमानें जाणावी कीं राहे ॥ कार्य उत्पत्तीमुळें ॥ २९ ॥ असो ऐशी जे मूढवृत्ति ॥ उरली जे जाड्यता तयेप्रति ॥ अस्ति भाति प्रियरूप निश्चितीं ॥ सहजगति आले ॥ ३० ॥ जाड्यता आहे आणि भासे ॥ आवडीही तेथेंचि वसतसे ॥ देहद्वय होती फोसे ॥ निस्तत्त्वपणें ॥ ३१ ॥ निस्तत्त्व म्हणजे नाहींपणा ॥ नाहीं तें कदां असेना ॥ त्याची आवडी तरी होय कोणा ॥ वंध्यापु-

कोण ॥ ५६ ॥ दीप नेत्र दोन्ही मिळतां ॥ पदार्था देखतसे समस्तां ॥ त्यातील दीप जरी मावळता ॥ तरी डोळा देखे अंधार ॥ ५७ ॥ अंधार नेत्रें देखिला ॥ ह्मणोनि सत्य दीपाचा लय जाला ॥ तैसा डोळा जरी असे गेला ॥ तो देखिला कोणें ॥ ५८ ॥ तथापि लय जो साक्षींचा ॥ मानिसी अनुमानें साचा ॥ तरी साक्षी जो अनुमानिला साक्षीचा ॥ तो हाच कीं दुजा ॥ ५९ ॥ डोळियाचा लय डोळा देखे ॥ कीं दुजा डोळा लया ओळखे ॥ तेवीं साक्षीचा लय साक्षी निरिखे ॥ कीं चिद्रूप दुसरें ॥ ६० ॥ साक्षीचा लय साक्षीनें देखिला ॥ तरी आपणा देखतां आपण मेला ॥ कीं डोळाचि पाहे डोळा गेला ॥ हा तों असंभव ॥ ६१ ॥ दुसरिया ज्ञानें हें ज्ञान ॥ निमालें ह्मणतां तें ज्ञान कोण ॥ डोळा गेला तो पाहे अन्य ॥ डोळियानें तो डोळा कोणता ॥ ६२ ॥ तस्मात् ज्ञानही दुसरे नाहीं ॥ कीं ज्ञान लया होय गाही ॥ डोळाचि दुसरा नसे कांहीं ॥ कीं डोळा गेला देखे ॥ ६३ ॥ ऐसिया विरोधामुळें पाहतां ॥ साक्षीचा लय नये मानितां ॥ ह्मणोनि साक्षि ज्ञान असे तत्त्वतां ॥ लयकाळीं लय साक्षी ॥ ॥ ६४ ॥ मागुतीं ह्मणसी कीं लय नव्हे साक्षीचा ॥ परी अनुभव कां नसे तयाचा ॥ तरी सांगबापा अनुभव नेणिवेचा ॥ कोणें घेतला ॥ ६५ ॥ हे म्यां नेणीव असे पाहिली ॥ ह्मणसी जरी ऐसिया बोली ॥ तरी नेणीव जे तुवां देखिली ॥ आपुली कीं पराची सांग ॥ ६६ ॥ हा अन्य गृहस्थ असे निजला ॥ जडत्वें घोरतसे उगला ॥ तरी त्याचा तुला अनुभव जाला ॥ कैसा तो न कळे ॥ ६७ ॥ अरे पराचें जागें असतां मन ॥ काय कल्पितें

न कळे पाहून ॥ मानिजेल्याचे नेणिवेचें ज्ञान ॥ तुज जालें हा असंभव ॥ ६८ ॥ आतां ह्मणसी नेणीव आपुली ॥ झोंपेमाजीं प्रत्यक्ष पाहिली ॥ तरी पाहें पाहे गोष्ट साधली ॥ आमुच्या पक्षाची ॥ ६९ ॥ तुवां वृत्ति समूळ नसतां ॥ आपुली नेणीव पाहिली ह्मणतां ॥ अनुभवून कीं होसी बोलता ॥ हा अनुभविता साक्षी ॥ ७० ॥ अरे ऐसा टळटळीत अनुभव ॥ लय साक्षी हा स्वयमेव ॥ तयासी कोठें असे नेणीव ॥ नेणिवेचा प्रकाशक ॥ ७१ ॥ लय काळींही जया ज्ञानाचा ॥ नाश नाहीं प्रकाशाचा ॥ जागृतीं स्वप्नीं तो अभाव तयाचा ॥ नाहींच नाहीं ॥ ७२ ॥ एवं तिहीं काळींही नासेना ॥ हेंचि सद्रूपत्व असे ज्ञाना ॥ सद्रूप तेंचि चिद्रूप आपणा ॥ आत्मयाचें सिद्ध ॥ ७३ ॥ जैसें सद्रूप चिद्रूप आत्मयाचें ॥ असे तें निरोपिलें वाचें ॥ आतां तिजें लक्षण कां साचें ॥ तें प्रियत्व बोलिजे ॥ ७४ ॥ मागें मिथ्यात्मा गौणात्मा ॥ निषेधून जो कां मुख्यात्मा ॥ तो आवडता प्रत्यगात्मा ॥ अव्यभिचारें बोलिला ॥ ७५ ॥ तोचि आत्मा सुषुप्तीमाजीं ॥ सुखरूप जैसा असे सहजीं ॥ तोचि बोलिजे जेथें दुजी ॥ अनुभववृत्ति नसे ॥ ७६ ॥ जागृतिमाजी सुखदुःख होणें ॥ तें येका संकल्पाच्या गुणें ॥ तेवींच स्वप्नींही सुखदुःख देणें ॥ संकल्पमात्रें ॥ ७७ ॥ झोंपेंत संकल्पचि निमतां ॥ सुखदुःखाची नुरे वार्ता ॥ तस्मात् सुखदुःखेंचि नसतां ॥ तत्त्वतां निजसुख ॥ ७८ ॥ जें सुख वृत्तींत उत्पन्न होणें ॥ तयासी नाश होय श्रुति ह्मणे ॥ जें नुद्भवेना नसे सहजपणें ॥ या नांव निजसुख ॥ ७९ ॥ तया सुखासी घेईना वृत्ति ॥ ह्मणून नोहेचि अनुभूति ॥

परी अनुभाव्यरूपी चन्मूर्ति ॥ आहे तैसा असे ॥ ८० ॥ आहेपणा तेंचि चिद्रूपज्ञान ॥ तोचि आत्मा आनंदघन ॥ हीं तिन्हीही ब्रह्मलक्षणें ॥ येकत्र असती ॥ ८१ ॥ येथें रविदत्ता मानिसी ऐसें ॥ कीं जडासी सुखदुःखही नसे ॥ आणि आहेपणा तो तेथें वसे ॥ तरी असे जडत्वीं सुख ॥ ८२ ॥ काष्ठ पाषाण मृत्तिका ॥ येथेंचि आनंद असे निका ॥ तरी याचें उत्तर ऐका ॥ बोलिजेत असे ॥ ८३ ॥ जडीं सुखदुःखाचा अभाव ॥ म्हणणें हाचि कीं असंभव ॥ जें जें उत्पन्न जालें रूपनांव ॥ जड कीं चेतनाविकार ॥ ८४ ॥ विकारी म्हणजे उत्पन्न जालें ॥ जालें तें वाईट कीं चांगुलें ॥ तयासी सुखदुःख नाहीं वाटलें ॥ परी सुखदुःखरूप ॥ ८५ ॥ फोडिती तोडिती फेंकिती ॥ येक स्थानीं ठेऊन पूजिती ॥ हीं काय तेथें तुज न दिसती ॥ सुखें आणि दुःखें ॥ ८६ ॥ तथापि सुखदुःखें तेणें ॥ अनुभविलीं नाहींत मानिसी मनें ॥ तरी निजसुखही असे कवणें ॥ रीतीं तेथें ॥ ८७ ॥ तेथें सुख आहे तें तुज कैसें ॥ कळलें तें सांगे पां आपैसें ॥ तेथें हर्ष किंवा ग्लानि दिसे ॥ अनुमानाजोगें ॥ ८८ ॥ ह्मणसी निजेलिया कोणतें चिन्ह ॥ कीं सुख आहे करावा अनुमान ॥ तरी पाहें त्याचें मुख विकासमान ॥ हर्ष खेद नसतां ॥ ८९ ॥ तस्मात् सुषुप्तीमाजीं निजानंद ॥ वृत्तीवीण सुखाचा कंद ॥ जडा नसतांही हर्ष खेद ॥ सुख तेथें नसे ॥ ९० ॥ तथापि सुख आहेच ह्मणसी ॥ तरी कोण पावे तया सुखासी ॥ मिळणी होतां सुख समरसीं ॥ जीव हा सुखी होय ॥ ९१ ॥ हा अनुभव सर्वत्रांचा सुखींच विश्रामती साचा ॥ उत्थानीं बोलताति वाचा ॥ कीं काय हो सुखी होतों ॥ ९२ ॥

जरी कोणें बळें उठविलें ॥ तें वैरियापरी वाटतें जालें ॥ आहा महत्सुख होतें तें गेलें ॥ तेव्हां तळमळी ॥ ९३ ॥ उठलिया क्षणभरी ॥ त्या सुखाचि येतसे लहरी ॥ पुढें मग येतसे जागरीं ॥ हळूहळू व्यापारा ॥ ९४ ॥ आहेपणा तेथें सुख असे ॥ मानिलें जें तुवां मानसें परी जेथें विकार हा उमसे ॥ सुखदुःखाचा ॥ ९५ ॥ तेथें आनंद हा लोपत ॥ सुखदुःखेंचि होऊनि निभ्रांत ॥ मग असो कोणतीही वस्तुजात ॥ जड कीं चेतन ॥ ९६ ॥ जैसे विकार सुषुप्तीमाजीं ॥ सुखदुःखरूप नसती दुजी ॥ केवळ निजसुखाचि सहजीं ॥ असे तैसें आहे ॥ ९७ ॥ आणीक येक करिसी कल्पना ॥ शय्यादि असती सुखसाधना ॥ परी ते आरंभीं मात्र वृत्तीचे ग्रहणा ॥ होय कीं मी येक सुखी ॥ ९८ ॥ परी गाढ जेव्हां झोंप लागली ॥ मग त्या सर्वा वृत्ति विसरली ॥ येका निजसुखी मिळणी जाली ॥ तेव्हां शय्यादि सुख कैंचें ॥ ९९ ॥ हें असो मृद आस्तरणें ॥ झोंप येतां कठिणही न ह्मणे ॥ जेथें पाहिजे तेथें पडणें ॥ विश्रांति घ्यावया ॥ ८०० ॥ तस्मात् कांहीं साधनाविण ॥ सुषुप्तिसुख असे गहन ॥ अमुक येक प्रयोजन ॥ पाहिजे ऐसें नाहीं ॥ १ ॥ जैसी पतिसंगे पतिव्रता ॥ सुखैक भोगितसे तत्त्वतां ॥ व्यापार सर्वही नेणतां ॥ बहिरंतरींचे ॥२॥ घरधंदा हे बहिर्व्यापार ॥ आंतील तांबूलादि शृंगार ॥ या दोहींचाही पडे विसर ॥ मैथुनकाळीं ॥ ३ ॥ तैसा जागृतीचा व्यापार वृत्तीनें ॥ आणि स्वप्नींचाही भास नेणें ॥ येक आत्मसुखीं समरसणें ॥ त्यागून द्वैता ॥ ४ ॥ मैथुनकाळीं कामिनीसी ॥ अंतर्बाहिर्नेणवे शब्दासी ॥ तेवीं आलिंगन पडे वृत्ती

सी ॥ स्वप्न जागर न स्मरे ॥ ५ ॥ हेंही बोलणें द्वैताचें ॥ सुषुप्तींत सुखग्रहण तरी केंचें ॥ येक निवर्तन नव्हे नेणिवेचें ॥ ह्मणोनि बोलावें ॥ ६ ॥ असो रविदत्ता या निरोपणीं ॥ सावध अससी कीं अंतःकरणीं ॥ आस्ति भाति प्रियत्व तिन्ही ॥ सुषुप्तींत आले ॥ ७ ॥ स्वप्न जागृति दोन्ही नसती ॥ भाति प्रियांतही मावळती ॥ तरी त्या अवस्था सत्य होती ॥ कोणे काळीं तरी ॥ ८ ॥ तस्मात् जागृति स्वप्न असतां ॥ उभयांसीही न ये सत्यता ॥ आस्तित्वें-वीण भाति प्रियता ॥ असे कवणासी ॥ ९ ॥ भ्रमेंच जरी आहेसें मानिलें ॥ तरी काय तेथें सत्यत्व आलें ॥ वृक्षस्थें पडिलिया जरी देखिलें ॥ तरी काय जळीं खरा ॥ १० ॥ डोळे झांकितां पडिला न दिसे ॥ तेव्हां मावळून वृक्षस्थीं समरसे ॥ मा पाहतां काय जळीं असे ॥ खरा पडिला ॥ ११ ॥ तैसी जागृति स्वप्नव्यापारा ॥ सत्यता न ये सुप्तीमाझारा ॥ मा असतां काय हा भास खरा ॥ सत्यत्वें जाला ॥ १२ ॥ हे असो स्वप्नजागृति ॥ जालीच नाहीं ना होणार पुढती ॥ तरी काय वास्तविक हे सुषुप्ति ॥ होईल तिहीं काळीं ॥ १३ ॥ कार्य जें का प्रत्यक्ष दिसलें ॥ तें विवेकें मिथ्या केलें ॥ मा त्याचें कारण जें अनुमानिलें ॥ तें सत्य कैसें ॥१४॥ कारण अज्ञान तों निःशेष नसे ॥ कार्यामुळें मानिजे आहेसें ॥ तें कार्यचि जालिया वायसें ॥ तरी कारण तें कोठें ॥१५॥ देहादिकां आपणसें मानिलें ॥ तेव्हां जाणावें विस्मरण आपुलें ॥ त्या देहद्वयाचें मीपण त्यागिलें ॥ तरी उरे केवीं अज्ञान ॥ १६ ॥ जळीं पडिलाचि नाहीं खरा ॥ तरी नेणपणासी कैंचा थारा ॥ तेवीं मिथ्यत्व येतां उभय व्यापारा ॥ अज्ञान नाहींच

नाहीं ॥ १७ ॥ परी सत्य आपण नेणिवेपरता ॥ वृत्तीस कळावें अपरोक्षता ॥ तेव्हांचि हे देहद्वय असतां ॥ मिथ्या स्फुरती ॥ १८ ॥ जरी गुरु शास्त्राचे वचनीं ॥ मिथ्या मानिलें विश्वास ठेवूनी ॥ तरी तें नव्हे मिथ्या असोनी ॥ स्वानुभवावीण ॥ १९ ॥ तो स्वानुभव जागृत्तींत यावा ॥ आपण निजात्मा हा प्रत्यय व्हावा ॥ तरीच देहाचा मीपणा जावा ॥ निपटूनियां ॥ २० ॥ तें निरोपण पुढें तुज ॥ कीजेल तया रीती समज ॥ येथें बोलिलें असे सहज ॥ सत्य मिथ्या कळावया ॥२१॥ तिहीं काळीं जें येकरूप आहे ॥ तो आत्मा सत्य विवेकें पाहे ॥ केव्हां असे केव्हां न राहे ॥ तें तें मिथ्या अनात्मा ॥ २२ ॥ जागृतीमाजीं जागृति खरा ॥ तेव्हां स्वप्न झोंप नसोनि निर्धारीं ॥ सुप्ति जागर स्वप्नामाझारीं ॥ मावळून जाती ॥ २३ ॥ सुप्तीमाजीं स्वप्नजागृति ॥ निःशेषच हरपून जाती ॥ तस्मात् येक होतां दोन्ही मावळती ॥ ह्मणोनि अवस्था मिथ्या ॥ २४ ॥ आत्मा जो अस्ति भाति प्रिय ॥ तिहीं अवस्थेंत एकला अद्वय ॥ तस्मात् सत्य आत्मा हा निश्चय ॥ विवेकें निवडावा ॥ २५ ॥ एवं असज्जडदुःखरूप अनात्मा ॥ वृत्यादि देहांत भास जीवात्मा ॥ आणि येक मुख्य ब्रह्मप्रत्यगात्मा ॥ आस्ति भाति प्रियात्मक ॥ २६ ॥ ऐसे सत्य मिथ्या दोन्ही ॥ यथार्थ निवडिले निरूपणीं ॥ हेंचि विवेचन मुमुक्षूंनीं ॥ अत्यादरें करावें ॥ २७ ॥ येथेंही रविदत्ता कोणाची ॥ आशंका असे मंदप्रज्ञाची ॥ तेचि अवधारीं आधीं साची ॥ पुढें उत्तर बोलूं ॥ २८ ॥ दोनाचि पदार्थ निवडिले ॥ सत्य मिथ्या हे वेगळाले ॥ या दोहींतून अज्ञान जालें ॥ तेंचि कवणा ॥ २९ ॥ दृष्टांतही जो दि-

घला ॥ जळीं बुडे आणि वृक्षीं बैसला ॥ हेही दोनाचि परी विस्मर जाला ॥ वृक्षी बैसणारा ॥ ३० ॥ जळीं पडला तो नाहींच खरा ॥ तेथें भाव नसे स्मरविस्मरा ॥ तस्मात् वृक्षीं जयासी असे थारा ॥ तोचि विसरला आपणा ॥ ३१ ॥ तैसें स्थूलादि तों हें जड असे ॥ वृत्यादि चंचल पाणियाऐसें ॥ त्यांत प्रतिबिंब जीव हा आभासे ॥ हें तरी मिथ्या ॥ ३२ ॥ तयासी जाणणें कोठें खरें ॥ कीं तो मुख्य आत्मया विसरे ॥ तस्मात् मुख्य आत्मा जो निर्विकारें ॥ तयासीच अज्ञान ॥ ३३ ॥ आतमा आपआपणा विसरला ॥ जीवाकडे पाहूं लागला ॥ त्यासीच मी ह्मणून बैसला ॥ तस्मात् अज्ञान आतमा ॥ ३४ ॥ ऐशी मंदप्रज्ञाची आशंका ॥ येणें निर्विकारा आला झोंका ॥ तरी याचें उत्तर सावध ऐका ॥ जे जे श्रवणार्थी ॥ ३५ ॥ हें निरूपण उपक्रमीं ॥ प्रांजळ केलें असे आह्मीं ॥ तथापि हा संशय अंतर्यामीं ॥ फिटावया बोलूं ॥ ३६ ॥ वृक्षीं बैसलिया जाली विस्मृति ॥ हे सत्य परी पहावी पुरती ॥ पहिली सर्वांगदेखणी दशा होती ॥ नेत्र झांकितां कीं उघडितां ॥ ३७ ॥ आंधारीं आपआपणा ॥ प्रत्यक्ष जरी दिसेना ॥ परी नखशिखांत असे देखणा ॥ हा मी ह्मणोनी ॥ ३८ ॥ ऐसिया सामान्य देखणिया ॥ विशेष देखणेंही बोलणें वांया ॥ तेथें विस्मरण पडलें कैसिया ॥ परी सांगा ॥ ३९ ॥ सामान्य नखशिख-जो देखता ॥ तेथें नेत्र उघडोनि जाहला पाहता ॥ तेंचि येक देशी पाहणें खालुता ॥ मुख्य सामान्य हें नव्हे ॥ ४० ॥ ऐसें एकदेशी पाहणें उद्भवलें ॥ तया पाहण्यासी विस्मरण जाहलें ॥ हे दोन्हीही असती नाथिले ॥ पुरुषाच्या

ठाईं ॥ ४१ ॥ ऐसें एकदेशी जरी पाहतसे ॥ परी बैसला त्याचें विस्मरण नसे ॥ विसरेच तरी मुंगी कळतसे ॥ स्पर्शतां ते कवणा ॥ ४२ ॥ मी पडलों मज काढा ह्मणे ॥ विसरे तरी केवी होय बोलणें ॥ तस्मात् सर्वांगीं जें असे देखणें ॥ तया लोप नाहीं ॥ ४३ ॥ तस्मात् सामान्य देखणें दशेसी ॥ विकार नव्हे निश्चयेंसी ॥ आणिजळीं ही पडलियासी ॥ स्मर ना विस्मर ॥ ४४ ॥ मध्येंच तिसरे जालें उत्पन्न ॥ तेंचि कीं पडणारासी कारण ॥ हाचि दृष्टांत तेवीं द्राष्टांत समान ॥ विचारें पहावा ॥ ४५ ॥ किंचित् वृत्तीचें स्फुरण नसतां ॥ वृत्ति अभावाचा जो जाणता ॥ तेथें ज्ञानकीं अज्ञान वार्ता ॥ लावी कवणा ॥ ४६ ॥ तेथें न होऊन स्फुरण जालें ॥ जैसे रज्जूवरी सर्प उमटले ॥ तेंचि माया तये नाथिले ॥ पण अनादि ॥ ४७ ॥ निर्विकार जो सामन्य देखणा ॥ जैसा तैसा परिपूर्णपणा ॥ त्या अनंत रूपीं माया स्फुरणा ॥ उद्भव जाला ॥ ४८ ॥ जितुकें स्वरूप सच्चिद्घन ॥ तितुकें जरी होतें स्फुरण ॥ तरी हें स्वरूपाचें लक्षण ह्मणों येतें ॥ ४९ ॥ समुद्रामध्यें जैशी राई ॥ इतुकी स्फूर्तीची असे नवाई ॥ तेही वंध्यापुत्राची आई ॥ जाहली ना होणार पुढें ॥ ५० ॥ एकेकाहून दश-गुणें वाड ॥ सप्तावरणात्मक हें ब्रह्मांड ॥ येवढें विस्तीर्ण तें असे झाड ॥ या माया बीजाचें ॥ ५१ ॥ येवढी विस्तीर्ण जे पृथ्वी ॥ उदकाचे एकदेशीं जाणावी ॥ तिच्याही दशगुणें वोळखावी ॥ ब्रह्मां-डरचना ॥ ५२ ॥ त्यामाजीं स्वर्ग मृत्यु पाताळ ॥ वसिन्नले हे सकळ ॥ अवघा मिळून हा भूगोळ ॥ सप्तद्वीप असे ॥ ५३ ॥ त्या द्वीपामाजीं जंबुद्वीप ॥ त्यांत नवखंडें अल्प अल्प ॥ त्यांत भरतखंडा-

माजीं जल्प ॥ नाना ग्रामें पुरे॥ ५४ ॥ त्यांत एका ग्रामा एक घर ॥ त्या घरायेवढेंही नाहीं शरीर ॥ तया शरीरीं उमटला प्रकार ॥ स्फूर्तिविकाराचा ॥ ५५ ॥ हें असो देह मानवाचा ॥ परी अत्यंत सान जो कीटकाचा ॥ त्यांतही विकार या वृत्तीचा ॥ उमटे इतुकाचि ॥५६ ॥ एवं स्फूर्ति ब्रह्मादिकांपासून ॥ कीटकांत विभागली संपूर्ण ॥ तितुक्याचि देहासी मी ह्मणून ॥ बैसली असे ॥ ५७ ॥ एवं स्फूर्तीचा सानपणा ऐसा ॥ स्वरूपाचे एकदेशीं अल्पसा ॥ तेथेंचि ज्ञानाज्ञानाचा ठसा ॥ उमटला असे ॥ ५८ ॥ ब्रह्मात्मयाचें स्वरूप केव्हडें ॥ कीं जयाच्या एकेदेशीं ब्रह्मांडें ॥ आकाशही जेथें बापुडें ॥ समुद्रीं राई ॥ ५९ ॥ जयाचा अंतचि नलगे किती ॥ शेवटचि नाहीं जयाप्रति ॥ परी समजावया दृष्टांतीं ॥ कांहींसे आकाश ॥ ६० ॥ आकाशाचाही अंत न लगे ॥ तैसाचि ब्रह्मात्मा निजांगें ॥ गगनावीण नसती रिते जागे॥ तेवीं आत्मा सघन ॥ ६१ ॥ परी आत्मा असे ज्ञानघन ॥ आकाश शब्दगुणी अज्ञान ॥ ह्मणोनि भेद हा भिन्नाभिन्न ॥ स्वरूप गगनाचा ॥ ६२ ॥ आकाशीं पोकळपणा वसे ॥ स्वरूप सघन भरलें असे ॥ आकाश अवकाशरूप भासे ॥ निराभास ब्रह्म ॥ ६३ ॥ परी आकाशाचा पोकळपणा ॥ वाउगी करीतसे कल्पना ॥ दृष्टीसी बैसले पदार्थ नाना ॥ ते ते घन वाटती ॥ ६४ ॥ इकडे तिकडे पदार्थ असे ॥ मध्यें भावी कांहीं नसे ॥ उगाचि पोकळपणा दिसे ॥ परी तें पोकळ न म्हणावें ॥ ६५ ॥ आकाश जरी कोठें नसावें ॥ तरी पोकळ ऐसें ह्मणों यावें ॥ सर्वव्यापक असतां स्वभावें ॥ अवकाश कैंचा ॥ ६६ ॥ तस्मात् आका-

शही व्यापक पूर्ण ॥ तैसाचि ब्रह्मात्मा सघन ॥ दोहींचा अंत पाहणें ॥ कवणा न घडे ॥ ६७ ॥ आकाशीं गड येक निर्मिला ॥ त्यांतही अवकाश सांठवला ॥ बाहेरी तो किती अंत लागला ॥ न वचे कवणा ॥ ६८ ॥ तैसाचि ब्रह्मात्मा परिपूर्ण ॥ त्यामाजीं ब्रह्मांड झालें निर्माण ॥ त्या ब्रह्मांडीं आत्मा हा सघन ॥ बाह्य तो अमार्याद ॥६९॥ मठउपाधीमुळें गगना ॥ आंत बाहेरी जाहली कल्पना ॥ गगनामाजीं गडाची रचना ॥ तया मठीं आकाश ॥ ७० ॥ तैशीच ब्रह्मांड उपाधि जाहली ॥ त्यास्तव अंतर्बाह्य कल्पना केली ॥ ब्रह्मीं ब्रह्मांडरचना उद्भवली ॥ ब्रह्मांडीं ब्रह्म ॥ ७१ ॥ मठामाजीं घट भिन्न भिन्न ॥ त्या घटा आंत बाहेर गगन ॥ आकाशामाजीं घट तोही पूर्ण ॥ गगनें भरिला ॥७२ ॥ तैसे ब्रह्मांडीं नाना पिंड ॥ त्या आंत बाहेरी आत्मा वाड ॥ आत्मयामाजीं देहाचा पवाड ॥ कीं देहीं आत्मा ॥ ७३ ॥ जो ब्रह्मांडीं तोचि पिंडीं असे ॥ येकाचि घटीं मठींही आकाश जैसें ॥ राईसम स्थळ रितें नसे ॥ आत्मया गगनाविण ॥ ७४ ॥ पाहें पाहें रविदत्ता येवढा ॥ आत्मा सघन पूर्ण उघडा ॥ त्यांत देहाचा साकार बापुडा ॥ त्यामाजीं ते स्फूर्ति ॥ ७५ ॥ इतुकी सानसी हे वृत्ति ॥ सर्व जगातें जाली कल्पिती ॥ म्हणोनि हेचि कारण सर्वांप्रती ॥ इसीच माया हें नाम ॥ ७६ ॥ इचा सानपणा तरी येवढा ॥ परी उठतां गवसनी घाली ब्रह्मांडा ॥ परंतु ब्रह्मात्मा जो किती उघडा ॥ इसी जाणवेना ॥ ७७ ॥ तो जाणे यया स्फुरणासी ॥ परी हे न जाणे बापुडी तयासी ॥ इचिया आद्यमध्य अवसानासी ॥ स्वप्रकाशें जाणे ॥ ७८ ॥ जेधवां हे

उत्पन्न नव्हती ॥ तेथवां स्वप्रकाश चिन्मूर्ति ॥ ज्ञान कीं अज्ञान नसतां चित्तीं ॥ स्वसंवेद्य असे ॥ ७९ ॥ तोचि अविनाश ज्ञानघन ॥ आनंद अनंत परिपूर्ण ॥ तयाचें यथार्थ केलें निरूपण ॥ तुज यथामति मागां ॥ ८० ॥ तो आत्माचि असे अज्ञान ॥ मानीत असती मूर्ख जन ॥ तयाचें व्हावया निरसन ॥ बोलणें लागे ॥ ८१ ॥ ब्रह्मात्मा कैसा किती केवढा ॥ तयाचा साकल्य जाला निवाडा ॥ वृत्यादि देहांत हा बापुडा ॥ उद्भवही कळला ॥ ८२ ॥ आतां ज्ञान अज्ञान हें कवणासी ॥ बोलिजेत आहे निश्चयेंसी ॥ जें कां मायास्फुरण येक-देशी ॥ तेथेंचि हे दोन्ही ॥ ८३ ॥ स्फुरण होतांचि हें सहजीं ॥ ब्रह्मात्मा व्यापून आला त्यामाजीं ॥ तोचि जाणता आणि हे दुजी ॥ स्फूर्ति चंचळ ॥ ८४ ॥ सर्वांग जो असे देखणा ॥ तो जाणेचि उठतां स्फुरणा ॥ परी त्या जाणणिया आणि चळणा ॥ उत्पत्ति नाश आहे ॥ ॥ ८५ ॥ ह्मणोनि तें शबलब्रह्म ह्मणावें ॥ प्रकृति पुरुष हीं याचीं नांवें ॥ चंचलत्व तें प्रकृतिरूप जाणावें ॥ जाणणें तो पुरुष ॥ ८६ ॥ हेचि शिवशक्ति सविशेष ॥ अर्धनारीनटे-श्वर विशेष ॥ या उभयांचा परस्परें संतोष ॥ आणि साह्य येकमेकां ॥ ८७ ॥ ऐशी द्विविध रूपें येक स्फूर्ति ॥ ज्ञान अज्ञान आलें तिजप्रति ॥ इकडे स्फुरणा जाणे सहजगति ॥ हेंचि ज्ञान ॥ ८८ ॥ स्फुरणा इतुकेंचि जाणणें उठिलें ॥ तयासीच ज्ञान ऐसें बोलिलें ॥ याविर-हित जें पूर्ण संचलें ॥ तें जाणिलें नाहीं ॥ ८९ ॥ तया न जाणणिया नांव अज्ञान ॥ स्फुरण जाणिलें तेंचि ज्ञान ॥ जोंवरी हे दोन्हीं न होती उत्पन्न ॥ तों काल ज्ञाता ना

अज्ञाता ॥ ९० ॥ इकडे कळणें उद्भवतां स्फुरणाचें ॥ तिकडे न कळणें होय स्वस्वरूपाचें ॥
तस्मात् येका स्फुर्तीमुळें उभयांचे ॥ विंकार जाह्ले ॥ ९१ ॥ तेथून जें जें उत्पन्न जालें ॥
तें तें जड चंचल नाथिलें ॥ स्फुरणा अधिष्ठान जें संचलें ॥ तें सत्य निर्विकारी ॥ ९२ ॥
या उभयांसी ज्ञान ना अज्ञान ॥ तस्मात् मध्यें स्फूर्तीसी हे दोन ॥ तेंचि या सर्व जगासी
कारण ॥ सत्य सत्य त्रिवाचा ॥ ९३ ॥ ज्ञान हा विकार वृत्तीचा ॥ तैसा उद्भव हा न कळ-
णियाचा ॥ स्वरूपीं विकारचि नसतां ज्ञानाचा ॥ मा अज्ञान कासयाचें ॥ ९४ ॥ आतमत्वीं
अज्ञानचि असतें ॥ तरी सुषींत नेणीव केवीं प्रकाशितें ॥ लय साक्षित्वें अनुभवितें ॥ हें नि-
रोपिलें मागां ॥ ९५ ॥ तस्मात् आत्मा जाणता ना नेणता ॥ ज्ञानघन उभयांपरता ॥
ज्ञातता आणि दुजी अज्ञातता ॥ येका वृत्तीसी दोन्ही ॥ ९६ ॥ असो स्फूर्तीचें जें जाणणें ॥
तेंचि ज्ञानविद्या ही ह्मणणे ॥ तेचि विक्षेपशक्तीचीं लक्षणें ॥ निमित्त कारण तेंचि ॥ ९७ ॥
तयेमध्यें शुद्ध जाणणें आलें ॥ तेंचि प्रतिबिंबरूपें कल्पिलें ॥ तयासी ईश नाम ठेविलें ॥
नियंतृत्व सर्वांचें ॥ ९८ ॥ स्फुरणामाजीं जे नेणीव ॥ न कळे स्वस्वरूप स्वयमेव ॥ तेचि
अविद्या अज्ञानही नांव ॥ आणि आवरणशक्ति ॥ ९९ ॥ तयामाजीं जाणणें आलें ॥
त्या प्रतिबिंबा जीव नांव ठेविलें ॥ तेंचि सुखदुःखा भोगूं लागलें ॥ तेव्हां जन्मे मरे ॥ १००॥
एवं मुळीं जे अहंब्रह्मस्फूर्ति ॥ ते स्वरूपातें जाली विसरती ॥ येथेंही कोणी शंका करिती ॥
कीं ईश सर्वज्ञ कैसा ॥ १ ॥ जरी नेणणें मूळपुरुषासी ॥ तरी ईशासी सर्वज्ञता कैशी ॥

तरी नुसधी विद्या उपाधि जयासी ॥ तेणें जाणें सर्वांतें ॥ २ ॥ स्फुरणापासून जें जें जालें ॥ ब्रह्मादि तृणांत उद्भवलें ॥ तें तें जाणें ईक्षणें आपुलें ॥ ह्मणोनि सर्वज्ञ ॥ ३ ॥ न जाणणें जें कां ब्रह्मीचें ॥ तें तों सर्वपणांत नवचे ॥ त्याविरहित होणें जितुकियाचें ॥ जाणणें घडे ॥ ४ ॥ मागुतीं ह्मणसी ब्रह्म आसिकें ॥ ईशासी न कळे निकें ॥ तरी जीव केवीं जाणे कौतुकें ॥ तरी अवधारीं ॥ ५॥ स्फुरणापासून जे त्रिगुण ॥ त्या त्रिगुणांचे अंशें ईशान ॥ देह धरिता जाला आपण ॥ मानसिक साकार ॥ ६॥ पुढें चारी खाणीही होती ॥ पांचवी मानसिक योनी निश्चिती ॥ एवं जे जे देवादि कीटकांत उद्भूति ॥ इतुकी ही साकार ॥ ७ ॥ इतुक्याही आकरीं प्रवेश ॥ जीवरूपें करी ईश ॥ तेव्हां ज्ञानाज्ञान हें विशेष ॥ प्रगटतें जालें ॥ ८ ॥ विष्णु सदाशिव हे दोन्ही ॥ तेथें अज्ञान नसे निपटूनी ॥ स्वस्वरूपज्ञान ऐक्यपाणी ॥ अपसयाची जाहलें ॥ ९ ॥ नाहीं गुरु ना सच्छास्त्र ॥ उत्पन्न होतांचि स्वरूप निर्धार ॥ होता जाला कीं निर्विकार ॥ अहंब्रह्मास्मिरूपें ॥ १० ॥ ऐसें स्वयेंचि ज्ञान जालें ॥ किंचित् नेणणें तें निपटून गेलें ॥ तयासी नित्यमुक्त असें बोलिलें ॥ सृष्ट्यादिही व्यापारीं ॥ ११ ॥ पुढें गुरुमुखें येकमेकां ॥ ज्ञानानुभूति निश्चयात्मका ॥ प्रगटती जाली तया कौतुका ॥ जीवन्मुक्ति नाम ॥ १२ ॥ तस्मात् जो कोणी विचारवंत ॥ गुरुमुखें ज्ञान आकळित ॥ तयाचें अज्ञान सर्व नासत ॥ ब्रह्मात्मत्वीं ऐक्य पावे ॥ १३ ॥ जया वृत्तीसी अज्ञान आलें ॥ तया वृत्तीसीच ज्ञान उद्भवलें ॥ त्या दोन्हींमधिल [illegible]

मावळलें ॥ पुढें अभिन्नता ऐशी ॥ १४ ॥ कोणताही पदार्थ पाहतां ॥ आरंभीं त्याची अज्ञानता ॥ तो अमुक ऐसा वृत्तीसी कळतां ॥ अज्ञान नासे ॥ १५ ॥ अज्ञान नासून ज्ञान जालें ॥ तेंही ज्ञान स्फूर्तिरूप मावळलें ॥ पुढें पदार्थमात्र स्वयें उरले ॥ हा स्वभावचि वृत्तीचा ॥ १६ ॥ तैशी गुरुमुखें बहिर्मुखता ॥ वृत्तीची मोडून तत्त्वतां ॥ होय जेंव्हां स्वरूपाकारता अंतर्मुखत्वें ॥ १७ ॥ तेंव्हां निजरूपाचें अज्ञान ॥ फिटोन वृत्तीसी होय ज्ञान ॥ ते ज्ञानस्फूर्तीही मावळून ॥ केवळ ब्रह्मात्मा उरे ॥ १८ ॥ यासीच बोलिजे अभिन्नता ॥ हेचि बापा जीवन्मुक्तता ॥ तस्मात् जीवही पावे अपरोक्षता ॥ तेथें संदेह नाहीं ॥ १९ ॥ येकदां सांगतां नाहीं कळलें तरी वारंवार पाहिजे श्रवण केलें ॥ तैसेंचि मनन निदिध्यासन आपुलें ॥ केलेंचि पुन्हां करावें ॥ २० ॥ याचि हेतु अतिप्रयत्नेंशीं ॥ अभ्यासावें दिवा कीं निशीं ॥ मागें बोलिलों आह्मी तुजसीं ॥ तस्मात् मुमुक्षें यत्न करावा ॥ २१ ॥ ऐसें गुरुमुखें वचन ऐकतां ॥ रविदत्त घाली दंडवता ॥ अति सप्रेमें झाला विनविता ॥ जी जी ताता सद्गुरु ॥ २२ ॥ अहो धन्य मी सर्व उपेक्षून ॥ श्रीचरणा आलों शरण ॥ आतां कृतकृत्य जालों हें अप्रमाण ॥ न घडे कल्पांतीं ॥ २३ ॥ कामधेनूचें वांसरूं ॥ भुकेलें न राहे निर्धारु ॥ तेवीं मज बोळलासी सद्गुरु ॥ आतां सांकडें काय ॥ २४ ॥ मी ज़री मंदप्रज्ञ असे ॥ तरी वारंवार श्रवण अभ्यासें ॥ ऐक्यता पावेन कृपेसरिसें ॥ मज चिंता कासया ॥ २५ ॥ मज पुसावें काय न पुसावें ॥ हेंही कळेना स्वभावें ॥ परी गुरुमायेनें लेववावें ॥ अपत्या वाक्यनगें ॥ २६ ॥ तथापि

आर्षपणें तें लेंकरूं ॥ छंद घे भलताचि अलंकारू ॥ भलते स्थानीं परिकरू ॥ लेववीं ह्मणे ॥ २७ ॥ तें स्थान नव्हे त्या नगाचें ॥ परी जननीस कौतुक बाळाचें ॥ तेवीं माझिये आर्ष प्रश्नाचें ॥ कोडें पुरवावें ॥ २८ ॥ जागृति नाहीं स्वप्नाआंत ॥ स्वप्न नसे सुषुप्तींत ॥ तेवींच सुषुप्तिही नसे दोहींत ॥ तेव्हां अवस्था मिथ्या ॥ २९ ॥ अस्ति भाति प्रिय आत्मा ॥ याची तिहीं अवस्थेंत गरिमा ॥ तोचि सत्य या रूपनामा ॥ वास्तवपणा नसे ॥ ३० ॥ जागृतींत अथवा स्वप्नामाजीं ॥ आत्मा ज्ञानघन असे सहजीं ॥ परी विशेषत्वें जे वृत्ति दुजी ॥ ते आच्छादी सामान्या ॥ ३१ ॥ सुषुप्तींत जरी सामान्य प्रगटे ॥ वृत्तीचें विशेषत्व वोहटे ॥ परी अनुभवासी न भेटे ॥ प्रत्यक्ष वृत्तीसी ॥ ३२ ॥ वृत्तीसी न कळतां सघन ॥ केवीं जाईल हें अज्ञान ॥ भ्रांतीच न फिटतां अन्यथा भान ॥ न जाय सहसा ॥ ३३ ॥ एवं जागर स्वप्नीं विशेषामुळें ॥ सच्चिदानंद वृत्तीसी न कळे ॥ सुषुप्तींत तों स्वानुभवाचे डोळे ॥ असून अनुपयोग ॥ ३४ ॥ तस्मात् सच्चिद्घन आत्मयाचें ॥ वृत्तीसी ज्ञान कवणे साचें ॥ होय यया वरूळ प्रश्नाचें ॥ सांकडें फेडावें जी ॥ ३५ ॥ ऐसी शिष्यवदनाची ऐकतां वाणी ॥ स्वामीसी अति हर्ष जाला मनीं ॥ ह्मणती भला असमसा अवधानी ॥ प्रश्नही करिसी नेटका ॥ ३६ ॥ आतां असावें सावधान ॥ जागृतीमाजीं सच्चिद्घन ॥ दाखवूं ऐकावें निरूपण ॥ एकाग्रभावें ॥ ३७ ॥ श्लोकार्ध ॥ जागरेऽपि धियस्तूष्णीं भावः शब्देन भास्यते ॥ ॥ टी० ॥ जागृति

भावें भासे ॥ ३८ ॥ परी गुणाचे विकार समजावे ॥ जे किमपि जेथें नसावे ॥ तरीच उगे-
पणाचें रूप फावे ॥ उदासवृत्ति नामें ॥ ३९ ॥ सत्व रज तम तिन्ही गुण ॥ यांचें अंतः-
करणीं आरोहण ॥ होतां भाव होतीं भिन्न भिन्न ॥ येकल्या वृत्तीसी ॥ ४० ॥ परी येक
येतां दोन जाती ॥ तिहींची येकत्र नसे वस्ती ॥ जेवीं दोन खालीं येक वरती ॥ कांटे सरा-
टियाचे ॥ ४१ ॥ तेवीं सत्वगुण उभयतां ॥ रजतमा तळवटी खालुता ॥ रजाचि जेव्हां उदया
येतां ॥ तम सत्वा उठों नेदी ॥ ४२ ॥ तम जेव्हां येतां उदया ॥ उद्धवूं नेदी यया उभयां
ऐसे गुणाचे स्वभाव वृत्तीचिया ॥ ठायीं असती ॥ ४३ ॥ तया तिहींचे स्वभाव तीन ॥
भिन्न भिन्न तिहींचें लक्षण ॥ घोर मूढ शांत विचक्षण ॥ विवंचून पाहती ॥ ४४ ॥ घोर
ह्मणजे रजाची वृत्ति ॥ मूढ तेचि तयाची गति ॥ सत्वगुणाची असे शांति ॥ परी विकार-
रूपें ॥ ४५ ॥ त्यांत घोरवृत्तीचे विकार ॥ बोलिजताति सविस्तर ॥ येणेंचि जन्ममरण वेर-
झार ॥ जीवाची न चुके ॥ ४६ ॥ अमुक पदार्थ मज असावा ॥ अप्राप्त तो प्राप्त व्हावा ॥
दृष्ट श्रुत तो यत्नें साधावा ॥ या इच्छा नांवीं काम ॥ ४७ ॥ त्यासी प्रतिबंध जेणें केला ॥
मग तो असो थोर धाकुला ॥ परी तो वैरी वधीन पहिला ॥ या नांव क्रोध ॥ ४८ ॥
प्रारब्धे प्राप्त जे जे विषय ॥ यांचा कधींही न व्हावा क्षय ॥ अति आवडीनें करी संचय ॥
या नांव लोभ ॥ ४९ ॥ ऐसे हे काम क्रोध लोभ तिन्ही ॥ जीवासी व्याघ्रचि अविद्यारानीं ॥
बळें घोळसून जन्ममरणीं ॥ कल्पांत बंधनीं घालिती ॥ ५० ॥ कांहीं न सुचावें तो मोहो ॥

बहु संशय तो संदेहो ॥ वचनें न मानी तो दुराग्रहो ॥ निग्रह ही घोरवृत्ती ॥ ५१ ॥ दंभ तोचि जनीं दाखवावा ॥ आपुला चांगुलपणा मद जागावा ॥ मत्सर द्वेष साभिमान घ्यावा ॥ हेही घोर वृत्ति ॥ ५२ ॥ स्वजनाचा कळवळा ते प्रीति ॥ क्रीडा विहार विषयासक्ति ॥ नटनाट्यादि आवडती ॥ हेही वृत्ति घोर ॥ ५३ ॥ कामना असूया तिरस्कार ॥ फळाविषयीं बहु आदर ॥ प्रपंचाविषयीं बहु सादर ॥ हेही घोर वृत्ति ॥ ५४ ॥ भय लज्जा निंदा प्रयत्न ॥ शोक साक्षेप कृतघ्न ॥ आर्जव मैत्री बहुभाषण ॥ हेही घोरवृत्ति ॥ ५५ ॥ ऐसें कोठवरी बोलावें ॥ प्रपंचाचें लक्षण बरवें ॥ दान कर्म धर्म ही आघवे ॥ रजोगुणीं घोरवृत्ति ॥ ५६ ॥ आतां तमोगुण तो निरर्थक ॥ प्रपंच ना परमार्थ ना लौकिक ॥ वृथामात्र आयुष्याचा घातक ॥ मूढवृत्ति ॥ ५७ ॥ सदां आळस असावा ॥ असावधता प्रमाद जाणावा ॥ किंवा काळ निद्रेंत जावा ॥ हे मूढ-वृत्ति ॥ ५८ ॥ सत्वगुणाची शांतवृत्ति ॥ क्षमा तितिक्षा दया शांति ॥ विरक्ति श्रद्धादि संपत्ति ॥ शम दम प्रकार ॥ ५९ ॥ श्रवण मनन सारासार ॥ मुमुक्षुता परमार्थ उद्गार ॥ त्यागाचि करी सर्व संवसार ॥ हेचि शांतवृत्ति ॥ ६० ॥ सदां सत्संग आवडे ॥ सच्छास्त्राचें अति कोडें ॥ सर्वभूतीं आत्मता जोडे ॥ हेचि शांतवृत्ति ॥ ६१ ॥ ऐसें हें चिन्ह शांतवृत्तीचें ॥ हेलावे उठती सत्वगुणाचे ॥ परी ते दानी उत्पन्न सुखाचे ॥ नाश पावतां दुःख ॥ ६२ ॥ तयासी केवळ सुख न ह्मणावें ॥ सुख दुःख वृत्तीनें शीण पावे ॥ तस्मात् हे विकार जाणावे ॥ सत्व-वृत्तीचे ॥ ६३ ॥ हे वृत्ति रज तमा निराळी ॥ पाडी परमार्थाचिये सुकाळीं ॥ उद्भवतां मात्र

होय वेगळी ॥ निमतां मेळवी सुखा ॥ ६४ ॥ तस्मात् उद्भवतां होतसे विकार ॥ यास्तव केवळ सुख नोव्हे निर्विकार ॥ एवं घोर मूढ शांत प्रकार ॥ तीन त्रिगुणांचे ॥ ६५ ॥ जोंवरी उद्गार त्रिगुणांचे ॥ घोर मूढ कीं शांतवृत्तीचे ॥ हे दायक असती सुखदुःखाचे ॥ तों काल कैचें आत्मसुख ॥ ६६ ॥ या तिहीं वेगळी उदास वृत्ति ॥ उगीच समान वृत्तीची स्थिति ॥ त्रिगुणचीही नव्हेचि उत्पत्ति ॥ सहजपणें स्तब्धता ॥ ६७ ॥ इंद्रियविषयांचे विस्मरण ॥ विवेकादिकांहीं नातळे मन ॥ आळसादि नसतां सावधान ॥ हे उदासवृत्ति ॥ ६८ ॥ स्तब्धता परी जड नव्हे ॥ सावध परी न हेलावे ॥ उगेपणही न स्मरावें ॥ हे उदासवृत्ति ॥ ६९ ॥ ऐसिया सामन्य वृत्तीमाजीं ॥ निजात्मसुख प्रगटे सहजी ॥ ते काळीं अनुभवावया दुजी ॥ वृत्ति नसे ॥ ७० ॥ सुखाकार वृत्ति गोचर ॥ अनुभवीतसे तदाकार ॥ तेथें हेंचि सुख ऐसा उद्गार ॥ तरी तया सुखा मुके ॥ ७१ ॥ तेथें सुखरूप होऊनि असावें ॥ आठवूं जातां भिन्न पडावें ॥ परी तें सामान्यवृत्ती अनुभवे ॥ मौनेंचि अंतरीं ॥ ७२ ॥ पुढें वृत्ति उद्भवतां करी मनन ॥ ह्मणे काय होतों सुखसंपन्न ॥ तया सुखांतून हेलावून ॥ वृत्ति उमटे ॥ ७३ ॥ जीवनावरून वायु जातां ॥ किंचित् दूर धांवे शीतळता ॥ तेवीं उगेपणापासून निघतां ॥ वृत्ति सुखाकार निघे ॥ ७४ ॥ अन्यपदार्थां वृत्ति धरी ॥ तेव्हां तें सुख हरपे निर्धारी ॥ वायु जेवीं जातां बहु दुरी ॥ शीतळता लोपे ॥ ७५ ॥ जरी तैशीच वृत्ति हेलावून ॥ पुन्हां त्या सुखीं होय लीन ॥ न अवलंबी पदार्थ आन ॥ तरी तें सुख न लोपे ॥ ७६ ॥ जरी वायु जळींच भ्रमे ॥ तरी

शीतळता ते न गमे ॥ तेवीं वारंवार अनुक्रमें ॥ वृत्ति उठे विरे सुखीं ॥ ७७ ॥ तरी सुख तें न वोहटे ॥ तदाकारत्वें स्वयें भेटे ॥ वृत्ति हेलावून पुन्हां आटे ॥ तया सुखामाजीं ॥ ७८ ॥ परी हा अभ्यास पाहिजे केला ॥ तरीच साधका जाय अनुभवला ॥ तो अभ्यास पुढें असे बोलिला ॥ तेणें रीतीं कळे ॥ ७९ ॥ असो जागृतीमाजी ही बुद्धिवृत्तीचा ॥ उगेपणा होय जेव्हां साचा ॥ तत्काळीं स्वात्मसुखाचा ॥ अनुभव होय ॥ ८० ॥ जरी वृत्ति होय गुणाकार ॥ तरी त्या सुखाचा पडे विसर ॥ सुखदुःखें शिणे विकार ॥ धरी अन्याचा ॥ ८१ ॥ रविदत्ता तूं ऐसें ह्मणसी ॥ कीं सुख होतसे शांतवृत्तीसी ॥ परी नाश होय जेव्हां तयेसी ॥ ह्मणोनि विकारी ॥ ८२ ॥ तैशी-च उदासवृत्ति हे स्वयमेव ॥ तेथें स्वसुखाचा अनुभव ॥ इचाही नाश होय सदैव ॥ तरी त्या यातें अंतर कोणतें ॥८३॥ उगेपणा जे उदासवृत्ति ॥ आणि सत्वगुणाची शांतवृत्ति ॥ उद्भ-व सुखाचा दोहींप्रती ॥ आणि नाशही सारिखा ॥ ८४ ॥ तस्मात् तिशीं इशीं कोण अंतर ॥ कल्पिसी ऐसा येक निर्धार ॥ तरी पाहें पुरतें महदंतर ॥ तया ययासी ॥ ८५ ॥ सत्वगुणाची जे शांतवृत्ति ॥ विकारसुखें सुखी होती ॥ अथवा विवेकें जरी सुखानुभूति ॥ घेऊन मी सुखी भावी ॥ ८६ ॥ तें सुख मीं घेतलें ॥ मींच सुखरूप ऐसें भाविलें ॥ परी तें सुख नव्हे जें संचलें ॥ अनुभाव्यरूप ॥ ८७ ॥ मानिलें तें क्षणभरी राहे ॥ पुन्हां दुःखरूपता लाहे ॥ तस्मात् शांतवृत्तींत सुख आहे ॥ ह्मणे कवणु ॥ ८८ ॥ तैशी नव्हे उदासवृत्ति उगेपणें त्या सुखा आंतौती ॥ मिळोन जाय सहजगति ॥ वेगळी न निघे ॥ ८९ ॥ मी सुखी आहे हा उद्गार ॥

नाहींच नेघे आणुमात्र ॥ परी मी असें तत्सुखाकार ॥ हेंही नाहीं ॥ ९० ॥ क्षणभरी तरी स्थिर राहे ॥ परी त्या सुखीं ऐक्यता लाहे ॥ उठोन जरी हेलावे पाहे ॥ तरी विकार न घेतां मिळे ॥ ९१ ॥ उठतांहीं अन्य सुखाचा विकार ॥ नेघे ह्मणोनि निर्विकार ॥ पुन्हां होतां तत्तदाकार ॥ ऐक्यत्वा मिळे ॥ ९२ ॥ मागुतीं ह्मणसी कीं विकार पावतां ॥ तें सुखा न जाय तत्वता ॥ परी पाहें अंतरीं पुरता ॥ तें न नासे वृत्ति नासे ॥ ९३ ॥ पहिलें सुख अखंड भरलें ॥ वृत्ति सुखदुःखीं तरी संचलें ॥ मात्र वृत्तीसीच सुखदुःख जालें ॥ वेगळी पडली ह्मणोनी ॥ ९४ ॥ जेव्हां वृत्तीनें विकार सांडिला ॥ तिहीं गुणांचा अभाव जाला ॥ सहजगति उगेपणा उरला ॥ तेव्हां मिळे त्या सुखीं ॥ ९५ ॥ क्षणभरीं सुखीं समरसली ॥ तदाकारत्वा अनुभूति बोलिली ॥ पुन्हां तेथोनि विकार पावली ॥ तें सुख त्यागोनी ॥ ९६ ॥ ह्मणोनि सुख वृत्तीचें हरपलें ॥ परी निजसुख नाहीं उणें झालें ॥ तें नासे तरी विकार जातां भेटलें ॥ वृत्तीसी सुख केवीं ॥ ९७ ॥ तस्मात् तें सुख असे निबिड ॥ जें सुषीमाजीं निरोपिलें वाड ॥ तेथेंच जागृतीमाजीं होतसे पवाड ॥ उदासवृत्तीचा ॥ ९८ ॥ तैसें शांतवृत्तींत कोठें ॥ वाउगी सुखचि ह्मणून उठे ॥ परी तें सुख नव्हे मानिलें गोमटें ॥ तेंही आटे सुखदुःखें ॥ ९९ ॥ तस्मात् तिन्हीही वृत्ति त्यागून ॥ बुद्धिवृत्तीचें उगेपण ॥ त्या उदासवृत्तीच्या भावें करून ॥ जागरीं सुख भेटे ॥ १००० ॥ हें जागर सुषीचें मध्यस्थान ॥ गाढ झोंप ना नव्हे जागरण ॥ ते समयीं वासनेसी आविर्भवणें ॥ निजात्मसुख ॥ १ ॥ तयासी म्हणावें वासनानंद ॥ गाढ सुषींत ब्रह्मा-

नंद ॥ हे उभय सांगितलें विशद ॥ दोहीं ठाईं ॥ २ ॥ जागें असतांही उगेपणाचा ॥ भाव जो कां असे साचा ॥ तोचि ठाव मध्य स्थानाचा ॥ उभयां भेद नाहीं ॥ ३ ॥ आरंभीं झोंपेचे जागर नसतां ॥ सुख आविर्भवे तत्त्वतां ॥ पुढें गाढ झोंप जेव्हां लागतां ॥ केवळ ब्रह्मानंद उरे ॥ ४ ॥ ह्मणोनि वासनेचा परिणाम ॥ तो ब्रह्मानंदाचि परम ॥ तैसा कोठें ह्मणसी आराम ॥ जागरीं उगेपणा ॥ ५ ॥ तरी अभ्यासें उदासवृत्ति ॥ चिरकाळ राहे स्थिरत्व गति ॥ तरी लीनत्वें जें सुख सुप्तीं ॥ तेंचि होय येथें ॥ ६ ॥ तस्मात् परिणाम उदासवृत्तीचा ॥ ब्रह्मानंदाचि असे साचा ॥ येथें भेदभाव कल्पनेचा ॥ सहासा न करावा ॥ ७ ॥ येथेंही तूं शंका करिसी ॥ कीं जैसा परिणाम उदासवृत्तीसी ॥ तैसाचि भाव शांतवृत्तीसी ॥ कां न ह्मणावा ॥ ८ ॥ शांतवृत्तीचा ब्रह्मानंद ॥ परिणाम नव्हे परि विशद ॥ उदासवृति होऊन पुढें शुद्ध ॥ मुख्य निजसुख उरे ॥ ९ ॥ तरी हे परंपरेनें सुखातें पावे ॥ यासी नाहीं ह्मणे कोण बरवें ॥ परी मुख्य ब्रह्मानंद तो नव्हे ॥ परिणाम शांतवृत्तीचा ॥ १० ॥ ऐसाचि परंपराद्वारा ॥ घोरवृत्तीसी होय थारा ॥ मा शांतवृत्तीसी तो खरा ॥ विवेक असे ॥ ११ ॥ काम हे घोरवृत्ती रजाची ॥ जे इच्छा होणें अप्राप्त विषयाची ॥ तो जरी विषय प्राप्त होतांची ॥ सुखाचि उफाळे ॥ १२ ॥ काय हो केव्हडा लाभ जाला ॥ न होणें तेंचि प्राप्त मजला ॥ ऐसा उद्‌गार जो वृत्तीनें घेतला ॥ आरंभीं हर्षाचा ॥ १३ ॥ तोचि हर्ष उद्‌गारतत्त्वतां ॥ जिरे हळूहळू चिरकाळ होतां ॥ विषय असे परी उगेपणा आंतौता ॥ परी

णाम पावे ॥ १४ ॥ उद्गार नसतांही वासनेसी ॥ सुखाकारता अनायासीं ॥ विषयानंद ह्मणावें तयासी ॥ वासनानंद नव्हे ॥ १५ ॥ एवं सुषुप्तिकाळींचा ब्रह्मानंद ॥ उदासवृत्तींत वासनानंद ॥ तिसरा जाणिजे विषयानंद ॥ हे तीनच सर्व जगीं ॥ १६ ॥ चौथा आनंद तिहीं लोकीं ॥ जालाचि नाहीं नानात्व अनेकीं ॥ येथें आशंका करिसी निकी ॥ कीं असती सुखें बहु ॥ १७ ॥ अद्वैतानंद आत्मानंद ॥ निजानंद परमानंद ॥ सहजानंद विद्यानंद ॥ ऐसे प्रकार बहु ॥ १८ ॥ परी अद्वैत आत्मा निजानंद ॥ परमानंदादि नामभेद ॥ तस्मात् एकचि ब्रह्मानंद ॥ जो सुषुप्तिकालाचा ॥ १९ ॥ सहजानंद तोचि विशद ॥ जया बोलिजे वासनानंद ॥ जो उदासवृत्तीचा स्वाद ॥ जागृतीमाजीं ॥ २० ॥ विद्यानंद राज्यानंद ॥ आदिकरून विरंचिपद ॥ तो एकचि जाणिजे विषयानंद ॥ बहु नामभेद जरी ॥२१॥ शांत-वृत्तीचा जो विवेक ॥ तो विद्यानंदचि कौतुक ॥ तयासीच विषयानंद येक ॥ नाम बोलिजे ॥ २२ ॥ जरी विवेकें ब्रह्मसुख ग्रहण ॥ परी वृत्ति घेतसे विषय म्हणोन ॥ तस्मात् होय तो विषयानंद पूर्ण ॥ निःसंशयें ॥ २३ ॥ तस्मात् ब्रह्मानंद आणि वासना ॥ तिजा विषयानंद जाणा ॥ या तिहीं वेगळा चौथा असेना ॥ आनंद जगीं ॥ २४ ॥ या तिन्हींही आनंदांसी ॥ दृष्टांत देऊं सावध मानसीं ॥ श्रोत्रिय बालानंद तिजयासी ॥ राज्यानंद नाम ॥ २५ ॥ श्रोत्रियाचें सुख ऐसें ॥ सुप्तींत ब्रह्मानंद विलसे ॥ वासनानंद तो बाल जैसें ॥ स्तनांध सान ॥ २६ ॥ राज्यानंद तो विषयानंद ॥ हे तों येकचि नसे भेद ॥ आतां हेचि वेगळाले विशद॥

करूनि दाऊं ॥ २७ ॥ श्रोत्रिय ह्मणावें ज्ञानियासी ॥ ज्ञान तें ब्रह्मात्मा येकरसीं ॥ कोणतेही अवस्थेंत यासी ॥ सुखाचा लोप नाहीं ॥ २८ ॥ जें सुख सुप्तीचें वर्णिलें ॥ जें कां त्रिपुटीरहित संचलें ॥ तेंचि निजांगें होऊन धालें ॥ पुन्हां वोहटे ना ॥ २९ ॥ एवं श्रोतियसुख ब्रह्मानंदासी ॥ कीं उपमिला आनंद श्रोत्रियासी ॥ हा दृष्टांत दार्ष्टांत येकरसीं ॥ परी देणें कळावया ॥ ३० ॥ अति बाल स्तन पिऊनी ॥ तृप्त होऊन मृदु आस्तरणीं ॥ निजविलें जें सुखें शयनीं ॥ तें सहजें हंसें ॥ ३१ ॥ विधिनिषेध ना हर्ष शोक ॥ क्षुधा तृषा ना वृत्यात्मक ॥ सहजीं सहजत्वें कौतुक ॥ हांसे स्वानंद ॥ ३२ ॥ जो तूर्णी भाव जागृतीचा ॥ तोचि सहज हर्ष बालाचा ॥ दृष्टांत दिधला परी साचा ॥ येकरूप असे ॥ ३३ ॥ महाराजा चक्रवर्ती ॥ निर्वैर राज्य सर्व जगती ॥ अव्याहताज्ञ तो सुखमूर्ति ॥ तिष्ठे स्वानंदें ॥ ३४ ॥ अमुक करणें उरलें नाहीं ॥ पावावयाचें पावलें तेंही ॥ तोचि विषयानंद पाहीं ॥ जो राज्यानंद ॥ ३५ ॥ एवं तिन्हीं आनंदा तीन उपमिले ॥ या तीहींतून दोन जाती नासले ॥ ब्रह्मानंदीं परिणाम पावले ॥ वासना आणि विषय ॥ ३६ ॥ चक्रवर्तीचें सुख तें पाहतां ॥ नाश पावे परें पीडितां ॥ अथवा देवादिकांचें सुख इच्छितां ॥ तुच्छ करी स्वसुख ॥ ३७ ॥ बालही दिवसेंदिवस वाढे ॥ मनें सुखदुःखीं पवाडे ॥ तेव्हां तें सहज सुख विघडे ॥ वासनानंदरूप ॥ ३८ ॥ तैसें श्रोत्रियाचें सुख नसे ॥ जें येकदां अभिन्न बाणलें जैसें ॥ तें कालत्रयींही न नासे ॥ भलतेही व्यापारीं ॥ ३९ ॥ धनाढ्य किंवा निष्कांचन ॥ येकटा किंवा बहु स्वजन ॥

धाला किंवा उपोषण ॥ परी तो आनंरूप ॥४०॥ वस्त्रालंकारी कीं उघडा ॥ मंचकीं किंवा पडे उकरडां ॥ पट्टनीं किंवा वनीं धडफुडा ॥ परी० ॥४१॥ भलता आश्रम भलता वर्ण ॥ भलता धर्म भलतें आचरण ॥ जागृतीं स्वप्नीं कीं सुषुप्तीं पूर्ण ॥ प० ॥ ४२ ॥ एवं ब्रह्मानंद तो ऐसा ॥ मायादि तृणांत उमटो ठसा ॥ उद्भवो राहो कीं पावो नाशा ॥ परी तें जैसें तैसें ॥४३॥ आतां वासना विषयानंद दोनी ॥ जे नासती परोक्ष ह्मणोनी ॥ तेही विचारें पावती मिळणीं ॥ अभ्यासें ब्रह्मानंदा ॥ ४४ ॥ विवेकवैराग्याचेनि बळें ॥ विषय तितुका सर्व निवळे ॥ विवेचनें जरी मीपण गळे ॥ तेव्हां भोग्य भोक्ता आटे ॥ ४५ ॥ देहाचें सुखदुःख समान ॥ हर्षखेदें भंगे ना मन ॥ मग सहजत्वें वृत्ति उदासीन ॥ मिळे वासनानंदीं ॥ ४६ ॥ गुणाचे विकार मावळती ॥ सुखरूप राहे सहजगती ॥ या रीतीं विषयानंदाची समाप्ति ॥ उदासवृत्तीमाजीं ॥ ४७ ॥ तैशीच उदासवृत्ति ही स्वभावें ॥ जे सुखाकारें हेलावे ॥ तेही अभ्यासे ऐक्य पावे ॥ ब्रह्मानंदीं ॥४८॥ तो अभ्यास आणि विवेचन ॥ कैसें तें पुढें निरूपण ॥ तेणें रीतीं करावें अभ्यसन ॥ मंदप्रज्ञें मुमुक्षें ॥ ४९ ॥ येथें सहजगती उगेपण होतां ॥ तें सुख उमटे जागृती आंतौता ॥ सांगितलें अगा रविदत्ता ॥ सहज असे ह्मणोनी ॥ ५० ॥ हेही असो तूष्णी स्थिति ॥ सुख असेंचि असे सहजगतीं ॥ परी व्यापारामाजीं ही सामान्याप्रती ॥ लोप नाहीं ॥ ५१ ॥ तेंचि कैसें व्यापाराआंत ॥ या सर्वत्रां सामान्य भासवीत ॥ आणि जागरी तिन्ही अवस्था उमटत ॥ तेंही ध्वनितार्थें बोलूं ॥ ५२ ॥ श्लोकार्ध ॥ धी०व्यापाराश्चतद्भास्याश्चिदाभासे न संयुताः ॥ ५ ॥ टी०॥

बुद्धीचे व्यापार अनारिसे ॥ चिदाभासासहित विलसे ॥ हें चिद्रूपें भासविल्या भासे ॥ धर्म कीं धर्मी ॥५३॥ जें निर्विकारीं चळण ॥ वाउगें जालें न होऊन ॥ जें मागां बोलिलें ज्ञानाज्ञान॥ विद्या अविद्यात्मक ॥ ५४ ॥ तेचि अंतःकरणाची स्फूर्ति ॥ जीवप्रतिबिंबासह वृत्ति ॥ उमटली सगुणा अव्याकृति ॥ हेतु या जगा ॥ ५५ ॥ तिचेच विभाग जाहले दोन ॥ येक बुद्धि येक मन ॥ तया दोन वृत्तींचें निर्गमन ॥ पांचा द्वारां ॥ ५६ ॥ हेचि पांच ज्ञानेंद्रिय ॥ येणें ग्रहण कीजे पंचविषय ॥ परी मन बुद्धींत होती उभय ॥ कळणें आणि चळणें ॥ ५७ ॥ त्यांतून कळणें ज्ञानेंद्रियद्वारा ॥ निघोनि भोगी पंचतन्मात्रा ॥ चळण तेंचि राहिलें अंतरा ॥ ते पंचप्राण ॥५८॥ तेणें स्थूलाची क्रिया होणें ॥ तेचि पांच कर्मेंद्रियाभिधानें ॥ एवं दशधा व्यापार उद्धवणें ॥ येका बुद्धीचे ॥ ५९ ॥ जीवही ज्ञानाचा आभास ॥ ज्ञानाऐसा जो प्रतिभास ॥ विषयापर्यंत सहवास ॥ असे निर्गमाचा ॥ ६० ॥ असो ऐसे येका वृत्तीचे ॥ जीवासहित विकार साचे ॥ सत्रा प्रकार व्यापार भेदाचे ॥ जितुके होती ॥ ६१ ॥ तितुके धर्म धर्मीसहित ॥ जो आपुले भासा भासवीत ॥ जीव हा आपणासम प्रतिबिंबित ॥ त्यातेंही प्रकाश करी ॥६२॥ स्फूर्ति आणि स्फूर्तीचें चळण ॥ हेचि धर्म आणि धर्मी दोन॥संकल्पासहित उद्धवलें मन॥त्यातें०॥६३॥ बुद्धि आणि बुद्धिनिश्चया ॥ पंचप्राण प्राणांच्या क्रिया॥वचनादि सह कर्मेंद्रियां॥त्यातें०॥६४॥श्रोत्र ऐकणें त्वचा स्पर्शणें ॥ चक्षू देखणें जिव्हा रस घेणें॥घ्राण आणि सुगंध घेणें॥त्यातें०॥६५॥ एवं धर्म धर्मीसहित॥ सत्रा प्रकार हे उमटत ॥ जीवही त्यांत प्रतिबिंबित ॥ त्यातें० ॥ ६६ ॥ हे असो देहविषय ॥ जड-

त्वेंहि जो समुदाय ॥ सन्निध दूर व्याष्टिसमाष्टिमय ॥ त्यातें० ॥ ६७ ॥ अंतःकरणवृत्ति वायूच्या चळणें ॥ पंचज्ञानेंद्रियद्वारा विषय घेणें ॥ पंचक्रियेसहित जे जागृति ह्मणणें ॥ त्यातें० ॥ ६८ ॥ प्रत्यक्ष स्थूलविषय त्यागून ॥ अंतरीं वृत्तीचें सध्यास मनन ॥ तया कल्पनेसी नांव स्वप्न ॥ त्यातें० ॥ ६९ ॥ कांहींही व्यापार न व्हावे ॥ उगेंचि स्तब्धपणें असावें ॥ सुषुप्ति बोलिजे याचि नांवें ॥ त्यातें० ॥ ७० ॥ उगाचि प्रकाश मात्र करावा ॥ त्याचा विकार न घ्यावा ॥ अथवा हें प्रकाशिलें म्यां सर्वा ॥ हा हेतुही नसे ॥ ७१ ॥ हेंचि स्वप्रकाश चिद्रूप ॥ तें सविकल्पना निर्विकल्प ॥ जें जें महान अथवा अल्प ॥ प्रकाशवावें ॥ ७२ ॥ दशधा व्यापार ते जागृति ॥ नुसती कल्पना ते स्वप्नस्थिति ॥ उगेपणा नेणीव ते सुप्ति ॥ एवं जागरीं तिन्ही अवस्था ॥ ७३ ॥ ऐसिया कोणत्याही व्यापारा ॥ जीवासहित या आभासमात्रा ॥ प्रकाश करीतसे निर्धारा येकलें ज्ञान सामान्य ॥ ७४ ॥ येथें आशंका करिसी ऐशी ॥ किंचित्प्रभा प्रकाशी सर्वांशीं ॥ तरी जीवें कीजे कोण कार्यासी ॥ वृत्तींत प्रतिबिंबोनी ॥ ७५ ॥ तरी ऐकें दृष्टांतयुक्त ॥ बोलिजे जीवाचें जें कृत ॥ आणि पराचे प्रकाशें वर्तत ॥ तेंही स्पष्ट कळे ॥ ७६ ॥ श्लोक ॥ वन्हितप्तं जलं तापयुक्तं देहस्य तापकं ॥ चिद्भास्याधस्तिदाभास युक्तान्यानुभासयेत्तथा ॥ ६ ॥ टी० ॥ वन्हीनें जें जळ तापलें ॥ तें उष्णयुक्त देहा तापक जाहलें ॥ तैसें चिद्भास्याबुद्धीनें भासविलें ॥ आनान आभासयुक्तें ॥ ७७ ॥ चिद्रूप सामान्य ज्ञानेंकडून ॥ सर्व पदार्थ होती प्रकाशमान ॥ परी अन्यथा अमुक अमुक ह्मणून ॥ कल्पनेंविण न दिसती ॥ ७८ ॥ जैसा

अग्निसन्निधीं देह पोळे ॥ परी ओला नोव्हे विना जळें ॥ तेवीं प्रकाशिलें परी न निवळे ॥ आनान कल्पनेविण ॥ ७९ ॥ म्हणून कल्पनारूप जे वृत्ती ॥ मन बुद्धि नाम जयेप्रती ॥ संशयात्मक मन निश्चिती ॥ निश्चयात्मक बुद्धि ॥ ८० ॥ हे उभयरूपें येक कल्पना ॥ अमुक अमुक कल्पी नाना ॥ अन्यथा विपरीतपणें आनाना ॥ नामरूपा कल्पी ॥ ८१ ॥ परी ते जड प्रकाशरहित ॥ प्रकाशीना कवणा किंचित ॥ जळ जैसें शीतळ अत्यंत ॥ कवणा पोळवीना ॥ ८२ ॥ स्वतां चंचळ परी प्रकाशहीन ॥ ते कल्पना जेव्हां ज्ञानसंपन्न ॥ तेचि जाणिजे भासमान ॥ परप्रकाशें ॥ ८३ ॥ जैसें शीतळ जळ पोळूं लागे ॥ तरी तें तप्त जालें अग्निसंगें ॥ तैशी बुद्धि जाणे नानात्वा प्रसंगें ॥ तरी हे चिद्रूपें भासविली ॥ ८४ ॥ ऐशी बुद्धि चिद्रूपेंकडून ॥ भासली तें चिद्भास्या लक्षण ॥ ते कल्पना आभासयुक्त होऊन ॥ नानात्व कल्पी ॥ ८५ ॥ बुद्धीमाजीं ज्ञानासमान ॥ ज्ञान उमटलें भासमान ॥ तयासींच कल्पित नामाभिधान ॥ बोधाभास जीव ॥ ८६ ॥ तापरूप अग्नि जैसा ॥ जळही पोळवीत असे सहसा ॥ तो उष्णाभास जल सहवासा ॥ तेवी जीव कल्पने आंत ॥ ८७ ॥ असो ऐसिया चिदाभासासहित ॥ युक्त होऊन बुद्धि विख्यात ॥ नामरूपात्मक वस्तु समस्त ॥ अन्यथात्वें भासवी ॥ ८८ ॥ जल तप्त पोळवी देह्यासी ॥ फोड येती जाळी अवयवांसी ॥ आभासयुक्त बुद्धिहि तैशी ॥ नामरूपें कल्पी ॥ ८९ ॥ अग्नि तैसा प्रकाशक आत्मा ॥ पाणियापरी बुद्धि या नामा ॥ उष्णाभास तैसा आभास जीवात्मा ॥ हे तिन्ही स्पष्ट जाले ॥ ९० ॥ पर-

प्रकाशबुद्धि कळली ॥ चित्प्रभा स्वप्रकाशें संचली ॥ आभास मिथ्या हे प्रतीति आली ॥ यया दृष्टांतें ॥ ९१ ॥ परी येथें कल्पना करिसी ॥ कीं अन्यथा भासवणें शक्ति जीवासी ॥ तापल्या जळीं प्रभा तैशी ॥ कोठें अन्या प्रकाशक ॥ ९२ ॥ तरी याचें उत्तर ऐकावें ॥ सूर्य-किरणें जळ तप्त व्हावें ॥ आणि जळीं प्रतिबिंबही पडावें ॥ तेणें झळझळिती भिंती ॥ ९३ ॥ अग्नि सूर्य तो येकरूप ॥ तया भेद न कीजे अल्प ॥ तैसा आत्मा स्वप्रकाश चिद्रूप ॥ असा-वादित्यो ब्रह्म ॥ ९४ ॥ यया आमत्सूर्याचे प्रकाशीं ॥ ठेविलें स्थूलदेहघटासी ॥ बुद्धि पाणी आभासता जीवासी ॥ प्रतिबिंबत्वें आली ॥ ९५ ॥ तया प्रतिबिंबरूप जीवानें ॥ नानात्व अन्यथा भासवणें ॥ जळीं उमटलें जें मिथ्यापणें ॥ तेणें भिंती झळझळिती ॥ ९६ ॥ सूर्य तैसा आत्मा प्रकाशक ॥ सामान्यत्वें भासवी सकळिक ॥ आभासयुक्त बुद्धि हे अनेक ॥ भासवी जळ प्रभा जेवीं ॥ ९७ ॥ एवं आत्मा सच्चिद्धन ॥ बुद्धि आभास हे मिथ्या दोन ॥ हे तिन्हीही स्पष्टत्वें भिन्नाभिन्न ॥ दृष्टांतयुक्त सांगितले ॥९८॥ आतां बुद्धीनें कोणती कल्पना ॥ करून दाखविली असे नाना ॥ आणि त्या विकल्पीं आत्मा देखणा ॥ असे तेंही बोलूं ॥ ९९ ॥

॥ श्लोक ॥ रूपदौ गुणदोषादि विकल्पाबुद्धिगाः क्रियाः ॥ ताःक्रियाविषयैःसार्धं भासयंती चितिर्मता ॥ ७ ॥ टी० ॥ रूपरसादि दोषगुण ॥ विकल्प हे बुद्धीचे विकार होणें ॥ त्या क्रिया आणि विषय संपूर्ण ॥ ज्ञान चित्प्रभा भासवी ॥ ११०० ॥ क्रिया व्यवहार जितुके ॥ बहुधाही बुद्धीचे तितुके ॥ जीव आभासरूपें सर्व निकें ॥ भासविलिया होती ॥ १ ॥ पद ॥

रूपादौ ॥ पूर्वींचे ईश्वरनिर्मित ॥ रूपादि हे पदार्थजात ॥ जयासी ईक्षणादि प्रवेशांत ॥ ह्मणे श्रुति ॥ २ ॥ ईक्षण ह्मणजे अवलोकन ॥ करी मायावी ईशान ॥ तया इच्छेसरिसें निर्माण ॥ होतें जालें ॥ ३ ॥ गुण भूतें निर्माण जालीं ॥ जयेतें अष्टधा प्रकृति बोलिली ॥ ते अविद्याचि जडत्वा आली ॥ स्थूल सूक्ष्म ॥ ४ ॥ आकाश वायु तेज आप ॥ पांचवें पृथ्वीचें रूप ॥ यया भूतांपासून नामरूप ॥ बहुधा जालें ॥ ५ ॥ भूतांपासून जें जालें ॥ भौतिकत्व वेगळालें ॥ परी तें भाग्य भोक्तत्वें निवडिलें ॥ चंचळ जड ॥ ६ ॥ जडत्वें चारी खाणी होती ॥ साकारत्वें भिन्न भिन्न व्यक्ति ॥ ब्रह्मादि तृणांत जगतीं ॥ सान कीं थोर ॥ ७ ॥ हें पंचीकृत भूतांचें जालें ॥ जें पूर्वीं उपक्रमीं सांगितलें ॥ त्यांत अपंचीकृत मिळालें ॥ सूक्ष्म तत्व ॥ ८ ॥ इतुकेंही ईशें पाहून ॥ ह्मणे हें सर्व जड मजाविण ॥ चलन न पावती तरी आपण ॥ प्रवेशावें अंतरीं ॥ ९ ॥ मग ईश्वरें रूप आपुलें ॥ आच्छादुनी जीवत्व घेतलें ॥ तेंचि चहूंखाणींत प्रवेशलें ॥ तेव्हां व्यापारती सर्व ॥ १० ॥ ते व्यापार तितुके जीवाचे ॥ पुढें अनुक्रमें बोलिजे वाचे ॥ परी प्रवेश होय तों निर्मित ईशाचें ॥ ईक्षणापासूनी ॥ ११ ॥ आकाशीं शब्द स्पर्श वायूचा ॥ तेजाचें रूप रस विषय आपाचा ॥ गंध तो जाणावा पृथ्वीचा ॥ एवं हीं पंचभूतें ॥ १२ ॥ भौतिकत्वें ज्या चारी खाणी ॥ अथवा तृणांत आदिकरूनी ॥ या सर्वांमाजीं विषयश्रेणी ॥ पंचधा असती ॥ १३ ॥ साकार जितुकें रूपासि आलें ॥ तें नेत्रासी दृश्य जाहलें ॥ ह्मणोनि रूपादिनाम असें ठेविलें ॥ रूप

तेथें चारी ॥१४॥ नाम कल्पना असे जीवाची ॥ परी ओळखी व्हावी लागे रूपाची ॥ म्हणोनि बोलावें वाउगेंची ॥ अमुक नामें ह्मणोनी ॥ १५ ॥ रूप तेथं शब्द असे ॥ स्पर्शही तेथेंच वसतसे ॥ वास्तव्य केलें गंधरसें ॥ ह्मणोनी भौतिकत्व ॥ १६ ॥ श्रोत्रामुळें शब्द हें नाम ॥ त्वचेस्तव स्पर्शासी उद्गम ॥ चक्षूसाठीं रूपाचा अनुक्रम ॥ रस जिव्हे प्रीत्यर्थ ॥ १७ ॥ घ्राणामुळें गंध जाला ॥ एवं पंचधा भाव जीवें कल्पिला ॥ परी ईश्वरें पदार्थमात्र निर्मिला ॥ तेथें पंचविषयां वस्ती ॥ १८ ॥ स्वर्ग मृत्यु लोक पाताळीं ॥ जितुकें ब्रह्मांड अधोर्ध्व स्थळीं ॥ सर्वी या पंचभूतां वेगळी ॥ अणुही असेना ॥ १९ ॥ पांचांवेगळा पदार्थ सहावा ॥ नाहींच नाहीं न दिसावा ॥ तस्मात् ब्रह्मगोळ जो हा आघवा ॥ पंचभूतात्मक ॥ २० ॥ पृथ्वी आदि हीं मुख्यभूतें ॥ आणि भूतांपासून भौतिकें समस्तें ॥ हे उभयही अनुक्रमें राहते ॥ जाले ब्रह्मगोळीं ॥ २१ ॥ असो इतुकेंही ईशनिर्मित ॥ रूपादि विषयात्मक समस्त ॥ हें दृश्य परी अबाधित ॥ अतीत बंध मोक्ष ॥ २२ ॥ कवणासी बांधी ना सोडवी ॥ उगीच निर्बाधरूपें असावी ॥ यावरी बंधनरूपता उभवावी ॥ कल्पित जीवें ॥ २३ ॥ सहजरूपादि हें निर्माण ॥ याच्याठायीं जीव हा आपण ॥ उभविता जाला दोषगुण ॥ तेणेंचि बंध पावला ॥ २४ ॥ पद ॥ गुणदोषादिविकल्पाबुद्धिगाःक्रियाः ॥ जीवकृत ह्मणजे बुद्धीनें केलें ॥ व्यापारादि नामभेद कल्पिले ॥ तेंचि किमात्मक पाहिजे ऐकिलें ॥ मुमुक्षें त्यागार्थ ॥ २५ ॥ गुण ह्मणजे हें हें चांगुलें ॥ हें ओंगळ तें तें दूषिलें ॥ येणेंरीतीं जीवें कल्पिलें ॥ गुणदोषात्मक ॥ २६ ॥ हे प्रिय पदाथ हे

अप्रिय ॥ हें सुखकर हें दुःखद होय ॥ हे अनुपयोगी हे हे उपाय ॥ हे गुणदोष कल्पना ॥
॥ २७ ॥ हे पुण्यात्मक असती ॥ हे पापात्मक ओळखिती ॥ हे ग्राह्य हे अग्राह्य असती ॥ हे
गुणदोष कल्पना ॥ २८ ॥ हें वंद्य निंद्य उंच नीच ॥ हे सफळ हे निर्फळ आहाच ॥ हे
थोर हे सानसे उगेच ॥ हे गुण० ॥ २९ ॥ हे सुंदर हे ओखटे ॥ हे हे श्रीमान हे करंटे ॥ हे
वडील हे असती धाकुटे ॥ हे गुण० ॥ ३० ॥ हे सजातीय हे विजातीय ॥ हे चंचळ हा जड
प्रकार होय ॥ ही स्त्री नपुसक पुरुष होय ॥ हे गुण० ॥ ३१ ॥ हे स्वकीय हे परके ॥ हे आप्त
माझे हे येर असिके ॥ हा मी तो तूं हें हें निकें ॥ हे गुण० ॥ ३२ ॥ हे स्वामी हे सेवक ॥
हा राजा हे येर रंक ॥ हा अधर्मी हा धार्मिक ॥ हे गु० ॥ ३३ ॥ हे कीटक ओंगळ अधम ॥
हे पतंगादि मध्यम ॥ हे पानकिडे किती उत्तम ॥ हे गु० ॥ ३४ ॥ हे हिवरादि वृक्ष अधम ॥
बोरी बाभळी हे मध्यम ॥ धात्री शमी पिंपळ उत्तम ॥ हे गु० ॥ ३५ ॥ काउळे होले हे पक्षी
अधम ॥ चिमण्या साळ्यादि मध्यम ॥ रांवे नीळकंठादि उत्तम ॥ हे गु० ॥ ३६ ॥ हे श्वानसू-
करादि अधम ॥ हे अश्वमहिषादि मध्यम ॥ हे गायहरिणादि उत्तम ॥ हे गु० ॥ ३७ ॥ हे
अंत्यजादि अधम ॥ हे शूद्र गोपादि मध्यम ॥ हे विप्र आणि द्विज उत्तम ॥ हे गु० ॥ ३८ ॥
हे दैत्यराक्षसादि अधम ॥ हे पितरगंधर्वादि मध्यम ॥ हे देव सर्वांत उत्तम ॥ हे गुणदोष० ॥ ३९ ॥
यक्षगंधर्वादि अधम ॥ इंद्रादि देव हे मध्यम ॥ विष्णु आदि हे उत्तम ॥ हे गु० ॥ ४० ॥ ऐसे-
चि तृण पाषाणाआंत ॥ अथवा संपूर्ण वस्तुजात ॥ उत्तमाधम भाव संकेत ॥ हे गु० ॥ ४१ ॥

येथें शंका ऐसी करिसी ॥ कीं हे निर्माणचि जालीं ऐशीं ॥ जैसियासी कल्पना करितां तैशी ॥ दोष तो कोणता ॥ ४२ ॥ तरी ययाचें उत्तर ऐकावें ॥ जाले असती तैसे स्वभावें ॥ तयावरी-च वाउगे भाव कल्पावे ॥ उत्तमाधम मध्यम ॥४३॥ पाहेपां एकचि पाणी असतां ॥ हे ओहळ अधम मध्यम सरिता ॥ भागीरथी आदि उत्तम तत्वतां ॥ हेचि गुणदोष ॥ ४४ ॥ प्रेताग्नि तो असे अधम ॥ सहज अग्नि तो मध्यम ॥ होमादिकांचा तो उत्तम ॥ हेचि० ॥ ४५ ॥ हा कर्कश वायु अधम ॥ हा समान वायु मध्यम ॥ हा मंदवायु शीतळ उत्तम ॥ हेचि० ॥ ४६ ॥ हें मेघें आकाश दूषिलें ॥ हें पहा कैसें असे स्वच्छ जालें ॥ या रीतीं येकासीच भाविलें ॥ हेचि० ॥ ४७ ॥ हे भूमि किती पवित्र ॥ हे पहा कुश्चळ अपवित्र ॥ तैसेंचि कुग्राम हें क्षेत्र ॥ हेचि० ॥ ४८ ॥ ऐसेंचि अवघें कर्म धर्म क्रिया ॥ आश्रम गुण विद्या अविद्या ॥ हें हें चांगुलें हें हें वायां ॥ हेचि० ॥ ४९ ॥ हा सुदिन हा दुर्दिन ॥ कुमुहुर्त भाऊन ॥ उगाचि संशयीं पडे आपण हेचि० ॥ ५० ॥ असो ऐसें किती बोलावें ॥ धरणीही लिहितां न पुरवे ॥ परी अल्प संकेतें समजावें ॥ सर्वही गुण दोषात्मक ॥ ५१ ॥ येथें हें कल्पिसी ऐसें ॥ गुणदोष वेदेंचि सांगितले जैसे ॥ तैसेचि जीवही भावीतसे ॥ तरी बाध तो कोणता ॥ ५२ ॥ तरी याचें उत्तर ऐकावें ॥ जीवें आवडतें उत्तर घ्यावें ॥ न आवडे तें तें अव्हेरावें ॥ वेदवचन जरी ॥ ५३ ॥ वेदवचनें गुणदोष केले ॥ ह्मणोनि तेंचि असे स्वीकारिलें ॥ तरी काय हें वचन नाहीं ऐकिलें ॥ तें कां न घ्यावें ॥५४॥ गुणदोष पाहणें तो दोष ॥ गुणदोष न पाहणें हा गुण विशेष ॥ तरी या वचनें

कां निर्दोष ॥ होऊन न परतावें ॥ ५५ ॥ येथें भाविसी अंतःकरणीं ॥ कीं बहुवचनें गुणदोषालागुनी ॥ येखादें वचन असतां निवर्तनी ॥ प्रमाण कैसें घ्यावें ॥ ५६ ॥ तरी गोत्रज मरता सुतक धरावें ॥ ऐसें कश्चित वचन असेल स्वभावें ॥ जें जनीं बळकट धरावें ॥ स्वप्नीं न विस्मरतां ॥ ५७ ॥ आणि ब्रह्मचि जीव अभिन्नपणीं ॥ अनंत या वाक्याच्या आयणी ॥ तरी कां सहसा न मानिती कोणी ॥ तस्मात् आवडे तें शास्त्र ॥ ५८ ॥ असो पदार्थमात्रासी गुणदोष ॥ कल्पून घेतसे शोक हर्ष ॥ हेंचि बुद्धीची कल्पना विशेष ॥ निर्मित जीवाचें ॥५९॥ पूर्वीं ईशनिर्मित जितुकें ॥ भोगाचे उपेगा आणी तितुकें ॥ हेंचि जीवाचें करणें असिकें ॥ कल्पनायोगें ॥ ६० ॥ जैशी बापें कन्या निर्मिली ॥ ते भर्त्यासी भोग्य जाली ॥ तैशी ईश्वरें सर्व सृष्टि केली ॥ ते भोगा आली जीवाचे ॥ ६१ ॥ येक स्त्री निर्मिली ईश्वरें ॥ तेथें कल्पना हे करिती सारे ॥ त्यांत कवणाचें मानावें खरें ॥ हें बरें पहा ॥ ६२ ॥ बंधु ह्मणे हे माझी भगिनी ॥ पुत्र ह्मणे हे माझी जननी ॥ भर्ता ह्मणे हे माझी पत्नी ॥ भोग्य क्रीडेसी ॥ ६३ ॥ देवर ह्मणे भ्रातृभार्या ॥ पितरें ह्मणताति कन्या तया ॥ सासू जाली असे जांवाया ॥ विहिण व्याह्याची ॥ ६४ ॥ ऐसे कितेक कितेकापरी ॥ बोलताती स्वजनें सारीं ॥ परंतु येकचि असे जे नारी ॥ ते भेदावली नाहीं ॥ ६५ ॥ परी हे माझी माझी ह्मणून बैसले ॥ सदृढ प्रेमाचें बंधन पडिलें ॥ ते मेलिया रडती आपणही मेले ॥ सुखदुःखें शिणोनी ॥ ६६ ॥ परी अज्ञानें वासना

वेढी ॥ पडिली ती न सुटे सांकडी ॥ [illegible]

योनी ॥ ६७ ॥ येथें तुझी होईल भावना ॥ कीं जीवें उगीच केली कल्पना ॥ परी दुजी कोणती केली रचना ॥ ईशनिर्मितावरी ॥ ६८ ॥ पहिली स्त्री असतां खरी ॥ येणें कोणती निर्मिली दुसरी ॥ आणि भावनेनें सुखदुःखा माझारी ॥ कैसा पडे ॥६९॥ तरी या आक्षेपाचें उत्तर ॥ दिधलें पाहिजे साचार ॥ आधीं जीवें निर्मिलें तो प्रकार ॥ पुढें बंधनरूप बोलूं ॥ ७० ॥ ईशें निर्मिली मांसमयी ॥ ते गोचर असे इंद्रियसमुदायीं ॥ दुजी जीवें ही मनोमयी ॥ निर्मिली अंतरीं ॥ ७१ ॥ मांसमयी सन्निध नसतां ॥ अथवा ते मरोनिही जातां ॥ परी मनोमयीच वासने आंतौता ॥ स्मरतां उभी राहे ॥ ७२ ॥ मांसमयी चक्षूनें पहावी ॥ मनोमयी मनें आठवावी ॥ ते भासतांचि तळमळी जीवीं ॥ आहा भेटेल कधीं ॥ ७३ ॥ त्या तळमळीनें परमार्थ नातुडे ॥ आणि येथें स्त्रीसुख न जोडे ॥ परी मरतांचि पुनःपुन्हां सांकडें ॥ जन्ममृत्यूचें ॥ ७४ ॥ मांसमयीनें येथें बांधिलें ॥ सोडून न जाती कांहीं केलें ॥ मनोमयीनें बंधन पाडिलें ॥ परलोकाचें ॥ ७५ ॥ तस्मात् मनोमय निर्मित जीवाचें ॥ भिन्न निर्मिताहून ईशाचें ॥ आणि याहूनही जीवसृष्टीचें ॥ प्रत्यक्षपण असे ॥ ७६ ॥ तृण पाषाणाचीं घरें करावीं ॥ मृत्तिकेच्या धातु निपजवी ॥ धातूचीं पात्रें नगें घडावीं ॥ बहु कारागिरीनें ॥ ७७ ॥ अनेकापरीचें करणें नाना ॥ कल्पनेनें करिती रचना ॥ तितुकें बोलतां तें सरेना ॥ कर्तव्यता जीवाची ॥ ७८ ॥ परी जितुकें स्थूलानें निर्मिलें ॥ तेणें जीवासी नाहीं बांधिलें ॥ निर्बाध असती पदार्थ जेतुले ॥ ईश सृष्टापरी ॥ ७९ ॥ मनोमयाची जे प्रीति ॥

हेचि जीवासी बंधनरूप असती ॥ हेंचि सांगू येका दृष्टांतीं ॥ निर्बाध बाधक ॥ ८० ॥ पुत्र देशांतरा गेला ॥ तो स्वतःसिद्ध सुखरूप असिला ॥ परी कोणीं वंचकें सांगितलें कीं मेला तेव्हां रडे अट्टहास्यें ॥ ८१ ॥ अथवा पुत्र मृत्यूही पावतां ॥ नायकें जोंवरी त्याची वार्ता ॥ तोंवरी न रडे सुखें वर्ततां ॥ दुःख तें नव्हे ॥ ८२ ॥ पुत्राचा मृत्यु नव्हे दुःखकारी ॥ अथवा वांचणें नव्हे सुखकारी ॥ तस्मात् कल्पनाचि मात्र सारी ॥ सुखदुःखप्रद ॥ ८३ ॥ कल्पनेनें कांहीं येक भावावें ॥ तेव्हांचि सुखदुःखादि व्हावें ॥ ना तरी पदार्थ असतां न घडावें ॥ सुखदुःख कदा ॥ ८४ ॥ निद्रेंत कवणाचे पुढें मागें ॥ स्त्री सर्प दोनी असतां प्रसंगें ॥ परी ते कल्पनेवीण दंगे ॥ सुखदुःखाचे न होती ॥ ८५ ॥ एवं जीवसृष्टि तेचि बाधक ॥ ईशसृष्टि निर्बाधक ॥ हें जाणिजे निश्चयात्मक ॥ सत्य सत्य त्रिवाचा ॥ ८६ ॥ एतदर्थ तितीर्षु साधक जन ॥ अनेकधा श्रवणादि अभ्यासेंकडून ॥ करिती जीवद्वैताचें हनन ॥ तेव्हांचि सुखी होती ॥ ८७ ॥ निःशेष हानि जीवद्वैताचि ॥ हेचि पराकाष्ठा जीवन्मुक्तीची ॥ मिथ्यात्वदृष्टि ईशसृष्टाची ॥ निःशेष हानि नको ॥ ८८ ॥ ईशसृष्टीचे पदार्थ जितुके ॥ परी ते द्विविध असती तितुके ॥ मिथ्यात्वें पाहणें तेचि निर्बाधकें ॥ साधकें गुरुशास्त्रें ॥ ८९ ॥ गुरु सच्छास्त्रावीण कांहीं ॥ साधका तरणोपाय नाहीं ॥ ह्मणोनि साधकत्व तया पाहीं ॥ उपयोगी परमार्था ॥ ९० ॥ तैशीच जीव सृष्टि दोन रीती ॥ शास्त्रीय अशास्त्रीय ह्मणविती ॥ शास्त्रीय अहंब्रह्मास्मि अनुमति ॥ आणि संपत्ति श्रवणादि ॥ ९१ ॥ हे जीवसृष्टि परी उप-

योगी ॥ मुक्ति येणेंचि जीवालागीं ॥ यावीण अशास्त्रीय जे वाउगी॥ त्यागावी साधकें ॥९२॥ अशास्त्रीयाचेही प्रकार द्विविध ॥ एक मंद एक तीव्र द्वंद्व॥ तीव्र ते जाणावे कामक्रोध ॥ मंद तें मनोराज्य ॥ ९३ ॥ मनोराज्य तें हे कल्पना ॥ जे सांगितली उंच नीच भावना ॥ तिचा परिणाम जे करी यातना ॥ कामादि जीवासी ॥ ९४ ॥ तस्मात् कामादि आणि मनाची॥ कल्पनारूप सृष्टि जीवाची ॥ त्यागिली पाहिजे अंतरीची ॥ निपटूनि साधकें ॥ ९५ ॥ उंच-नीच भावरूपें कल्पना ॥ हें जागृतीचें विषयसुख नाना ॥ अहं ब्रह्मास्मि प्रतीति गहना ॥ हे मोक्षप्रद सुखद ॥ ९६ ॥ एवं जागृतीपासून जीवाची ॥ मोक्षापर्यंत रचना साची ॥ त्यांत त्यागणें आग्रहणाची ॥ वेवादणी सांगितली ॥ ९७ ॥ तैसेंचि ईशसृष्ट पदार्थजात ॥ ईक्षणा-पासोनि प्रवेशांत ॥ रूपरसादि हे विख्यात ॥ सांगितले स्पष्ट ॥ ९८ ॥ असो रूपरसादि या पदार्थांवरी ॥ जीव कल्पनारूप क्रिया सारी ॥ हे बुद्धिगत भावना खरी ॥ नसोनि भावी जीव॥९९॥ ताःमतेःक्रियाःविषयैःसार्धंचितिःभासयंती ॥ त्या क्रिया ज्या बुद्धिवृत्तीच्या ॥ विषयासहित कल्प-ना जीवाच्या ॥ तितुक्या येकदांचि प्रकाशवी साऱ्या ॥ स्वप्रकाशें चिद्रूपता ॥ १२०० ॥ विषय तेंचि रूपरसादिके ॥ साकारत्वें दृश्य जितुकें ॥ ब्रह्मादि स्थावरांत अनेकें ॥ सान थोर ईशज-नित ॥ १ ॥ तयावरी जीवाची कल्पना ॥ जे कां जीवसृष्टीची रचना ॥ मनोमयात्मक भास नाना ॥ प्रिय द्वेष्य उपेक्ष्य ॥ २ ॥ ऐसे जीव ईशसृष्ट दोनी ॥ प्रकाशी आत्मप्रभा चित्खाणी ॥ दुजें नसतां साह्य उपकरणी ॥ येकपणी स्वतेजें ॥ ३ ॥ जैसा सूर्य आकाशींचा ॥ दुजा साह्य

कारी तरी केंचा ॥ एकलाचि स्वप्रकाशें साचा ॥ पदार्थमात्र प्रकाशी ॥४॥ भिंती माळवदें अंगणें॥ जैसा आकार त्रिचतुष्कोणें ॥ त्यामाजी घट ठेविलें भिन्नभिन्नें ॥ सजळें भरोनी ॥ ५ ॥ त्या जळामाजीं प्रतिबिंबें पडती ॥ दुसरे सूर्यांऐशींची वाटती ॥ त्याची झळझळ पडली भिंती ॥ सामान्य प्रकाशावरी ॥ ६ ॥ असो भिंती आणि घट सजळ ॥ प्रतिबिंब आणि भिंती झळझळ ॥ येकदांचि प्रकाशी सकळ ॥ सूर्य माध्याहनींचा ॥ ७ ॥ तैसाचि आत्मा सूर्य जगाचा स्थावर आदि जंगमाचा ॥ जया तळीं सर्वां उत्पत्तीचा ॥ प्रकार जाला ॥ ८ ॥ ऐसा ब्रह्मांडरूप हा मठ ॥ भिंती रूपरसादि ह्या नीट ॥ त्यामाजी चारी खाणी घट ॥ लिंगजळें भरिले॥९॥ अथवा स्थूल मांसमय भिंती ॥ त्यांत अविद्या घट अव्याकृति ॥ जळ तेंचि बुद्धीची वृत्ति ॥ आदिकरोनि सत्रा ॥ १० ॥ त्या बुद्धीमाजी आत्मसूर्याचें ॥ प्रतिबिंब पडलें जेवीं साचें ॥ तेंचि रूप मिथ्यात्वें जीवाचें ॥ चिदाभास नांवीं ॥ ११ ॥ त्या प्रतिभासाची झळझळ ॥ रूपरसादिकांवरी पडे सकळ ॥ तेंचि कल्पना उंच नीच वरळ ॥ भावना जीवाची ॥ १२ ॥ पहिलें रूपादि ईशनिर्मित ॥ वरती जीवाचें भासरूप जनित ॥ आणि बुद्धिआदि जीवासहित ॥ भासवी चित्प्रभा ॥ १३ ॥ जैसे भिंती घट जळासहित ॥ प्रतिबिंब आणि भिंती झळकत ॥ हें इतुकेंही एकदांचि प्रकाशित ॥ निजतेजें सूर्य ॥ १४ ॥ तैशी स्थूल अविद्याबुद्धि ॥ प्रतिभास जीवही त्यामधीं ॥ रूपरसादि ईशजनित आधीं ॥ त्यावरी कल्पना जीवाची ॥ १५ ॥ इतुक्यासहित जितुकें निर्माण ॥ कार्य अथवा अज्ञान कारण ॥ ज्ञान किंवा विपरीत ...

चित्प्रभा ॥ १६ ॥ मूळ मायेपासून तृणांत ॥ गुणविषय पंचभूत ॥ ईश आणि ईशजनित ॥
आत्मप्रकाशें भासती ॥ १७ ॥ बुद्धीपासून विषयांत कल्पना ॥ व्यापार मनोमय जे नाना ॥
जीवजनित आणि जीवपणा ॥ आत्मप्रकाशें भासती ॥ १८ ॥ एवं साराही इतुका आभास ॥
वाउगा अज्ञानें भासला भास ॥ परी आत्मा हा येकदांचि सर्वांस ॥ आत्मप्रकाशें भासवी
॥ १९ ॥ या श्लोकींचें निरूपण ऐसें ॥ सत्यमिथ्या निवडिलें असे ॥ आणि ईश जीवांचें
निर्मित जैसें ॥ तेंही स्पष्ट जालें ॥ २० ॥ मुख्य सामान्य आणि आभास ॥ निवडिले कळा-
वया साधकास ॥ आणि अज्ञानकाळींही चिद्रूपास ॥ लोप नसे तें स्पष्ट जाहलें ॥ २१ ॥
ऐसें ऐकतांचि रविदत्त ॥ साष्टांग घाली दंडवत ॥ जी जी महाराज हर्षें स्तवित ॥ प्रश्नहेतु
ठेऊनी ॥ २२ ॥ द्वैत ईशाचें आणि जीवाचें ॥ भिन्न भिन्न साकार मनोमयाचें ॥ निरूपण जालें
संकेतें त्याचें ॥ परी अपेक्षा उरली ॥ २३ ॥ वेद आणि शास्त्रें सारीं ॥ हे निर्माण जाहलीं
बहुधा परी ॥ यांसी ईश कीं जीव निर्माण करी ॥ हें कळावें मज ॥ २४ ॥ बहु बरें ह्मणून श्री
गुरु ॥ बोलते जाले करुणाकरु ॥ यथार्थचि बोलिजे साचारु ॥ निर्भीडपणें आतां ॥ २५ ॥
जीवही साकार असेना ॥ मा साकारत्व कैसें ईशाना ॥ हें न कळून करिती वल्गना ॥ उभयां
साकारत्वाची ॥ २६ ॥ पुरुषत्व आलें साकारत्वासी ॥ श्वासही उत्पन्न तयासी ॥ कल्पितां वेद
होणें श्वासीं ॥ अति विरोध कीं ॥ २७ ॥ जरी पुरीमध्यें राहिला ॥ पुरुष नाम यास्तव जीवाला ॥
तरीही तया अभासाला ॥ अभाव श्वासाचा ॥ २८ ॥ तस्मात् श्वासापासून वेदाची ॥ उत्पत्ति

ह्मणतां साची ॥ अपौरुषत्व यया वचनाची ॥ हानि होय ॥२९॥ ह्मणोनि अज्ञानाची कल्पना ॥ स्वीकारिली जरी वल्गना ॥ तरी अनुभवा उणेपणा ॥ आणि श्रुतीसी विरोध ॥ ३० ॥ यास्तव लोकवार्ता सांडावी ॥ अनुभवें प्रतीति स्वीकारावी ॥ तरीच हे भ्रांति निरसावी ॥ ये-हवीं सद्दद ॥३१॥ असो स्वानुभवानुसार ॥ बोलिजेत आहे सविस्तर ॥ आधीं कैसा जीव कोण ईश्वर ॥ पुढें वेद तो कैसा ॥३२॥ मागें तुजला ईशजीवाचें ॥ रूप निवडून दिधलें साचें ॥ परी तें तुजला कळलें नवचे ॥ ह्मणोनि पुन्हां सांगूं ॥३३॥ वृत्तिरूप माया उद्भवली ॥ तेचि दोप्रकारें विभागली ॥ विद्या अविद्या जे सांगितली ॥ ज्ञानाज्ञानरूप ॥ ३४ ॥ अविद्येंत जाणतेपणाचें ॥ प्रतिभासलें रूप तें जीवाचें ॥ विद्येंत प्रतिबिंब चिद्रूपाचें ॥ तोचि ईश्वर ॥ ३५ ॥ अविद्या उपाधी मुळें जीवा ॥ अन्यथात्वें भाव यावा ॥ सूक्ष्मदेहाचा प्रकार व्हावा ॥ विकार बुद्धि वृत्तीचा ॥ ३६ ॥ बुद्धिवृत्तींत जें पडिलें ॥ तें बुद्धि ऐसें न जाय कल्पिलें ॥ तरी मग सत्रा प्रकारें जीवत्व जालें ॥ कासयावरुनी ॥ ३७ ॥ बुद्धीचे विकार सवा असती ॥ त्यांत प्राण जडत्वें पांच बोलती ॥ त्या प्राणाचे श्वास उमटती ॥ तरी ते न होती जीवाचे ॥ ३८ ॥ अज्ञानास्तव मात्र जीवानें ॥ देहासहित तादात्म्य धरणें ॥ तया अभिमानत्रयाचें बोलणें ॥ पुढें निरोपूं ॥ ३९ ॥ कल्पनारूप जीवें केलें ॥ तें आतां जीवसृष्ट सांगितलें ॥ जें जें योजना करून उभविलें ॥ जागृतीपासून मोक्षांत ॥ ४० ॥ असो जीवांचें रूप ज्ञानाऐसें ॥ परी तें ज्ञान नव्हे प्रतिबिंब भासे ॥ तें बुद्धीहूनही अनारिसें ॥ कळावें साधका ॥ ४१ ॥ आतां ईश जो विद्या-

त्मकवृत्ति ॥ त्यामाजीं प्रतिबिंबरूप वस्ती ॥ जयाची तो सर्वज्ञ अमूर्ति ॥ विद्येऐसाही नव्हे ॥ ४२ ॥ तया वृत्तीपासून बहु निर्मित ॥ जालें परी तें विकारा न पावत ॥ अन्यथा न होऊन निवांत ॥ स्फूर्ति रूप स्फूर्ति असे ॥ ४३ ॥ विद्यास्फूर्ति विकारा न पवे ॥ मा ईशें कैसें अन्यथा व्हावें ॥ नुसध्यें विद्या उपाधीनें असावें ॥ उत्पत्ति हेतु ठेउनी ॥ ४४ ॥ हिरण्यगर्भ सत्रा प्रकार ॥ त्यांत या ईशाचें जरी बिढार ॥ ह्मणावें परी सर्वांचे विकार ॥ सर्वज्ञा न लागती ॥ ४५ ॥ ऐसें ईशाचें जरी भासरूप ॥ सांगितलें कळावया अल्प ॥ तेथें श्वास ना नव्हे संकल्प ॥ तरी योजना कैंची ॥४६॥ श्वास हे धर्म प्राणाचे ॥ कल्पनारूप तें जीवाचें ॥ श्वास संकल्पाविण ईशाचें ॥ रूप नुसधें स्फूर्तिरूप ॥ ४७ ॥ तया स्फूर्तिज्ञानामुळें ॥ भूत गुणादि जालीं सकळें ॥ परी तें जीवेशाहून वेगळें ॥ चंचळ जड दोन्ही ॥४८॥ आरंभीं ब्रह्मा निर्माण जाला ॥ स्वयंभूव नामें बोलती त्याला ॥ परी तो साकार जेणें निर्मिला ॥ तया नाव स्वयंभू ॥ ४९ ॥ साकारावरीच दृष्टि जयाची ॥ अज्ञानास्तव बोलती तेची ॥ कीं स्वयंभूव साकार विरिंचि ॥ परी तें नव्हे ॥५०॥ अहं ब्रह्मस्फूर्ति मायेची ॥ त्या चंचळपणीं वस्ती जाण त्याची ॥ तेथेंचि इच्छा वसे बहुपणाची ॥ कीं व्हावें बहुत ॥ ५१ ॥ ती इच्छा परी निर्हेतुक ॥ मन संकल्पादि नसती तर्क ॥ नुसधी वृत्ति निर्विकल्पक ॥ त्या इच्छेनें सर्व जाहलें ॥ ५२ ॥ माया-स्फूर्तिसहित जाणीव ॥ इच्छाबीजेंसी जो आठव ॥ आदिनारायण तयाचें नांव ॥ सविशेष स्वयंभू ॥ ५३ ॥ तयाचिये इच्छेसरिसे ॥ भूतगुणादि होती अपैसे ॥ चंचल तत्त्वादि होऊन

सरिसे ॥ स्थूल जाला विरिंचीचा ॥ ५४ ॥ तया स्थूलामाजीं प्रवेशतां ॥ ईशचि जाहला जीवत्वें स्वतां ॥ मग चंचळ जड उभयतां ॥ चळण पावले ॥ ५५ ॥ देहाचा चाळक तो प्राण ॥ विषय निवडावया मन ॥ तया संकल्पामाजी जीवपण ॥ आभासरूप असे ॥ ५६ ॥ पूर्वींचा जो निर्विकल्प हेतु ॥ तोही असे बुद्धिआंतु ॥ तोचि ईशान प्रवर्तवितु ॥ संकल्पांसह सर्वां ॥ ५७ ॥ एवं मायेसहित ईश्वर ॥ ससंकल्पजीव अनेश्वर ॥ यां उभयांनींही केलें बिढार ॥ साकार सप्राण ॥ ५८ ॥ इतुका संघ जेव्हां मिळाला ॥ देहीं प्राण वायु कळासिला ॥ तेव्हां वर्णरूपें शब्द उठिला ॥ ध्वनि नादासहित ॥ ५९ ॥ शब्द गुण तरी गगनाचा ॥ परी हेलावा पाहिजे वायूचा ॥ त्यावरी आंवाका भासरूप तेजाचा ॥ वरी आपाचें द्रवत्व ॥६०॥ हे चाऱ्ही मिळतांही पृथ्वी पाहिजे ॥ जडाच्या आधारें चळण पाविजे ॥ तेव्हांचि हेलाविया सरिसा उठिजे ॥ शब्द हा वर्णात्मक ॥ ६१ ॥ आरंभीं सामान्य ध्वनि ॥ नादरूपें झाली उभवणी ॥ तोचि अकार जेथून श्रेणी ॥ पन्नास मात्रांच्या होती ॥ ६२ ॥ अकारीं उकार मिळतां ॥ ओकार उमटे पाहतां ॥ मकार शेवटीं आदळतां ॥ ॐ इति प्रगटे ॥ ६३ ॥ पहिली स्फूर्ति अर्थरूप ॥ अहंब्रह्म जे निर्विकल्प ॥ तेंचि प्राण आणि मन संकल्प ॥ मीनतां जडत्वा आली ॥ ६४ ॥ सोहं अक्षरें प्राणाच्या बळें ॥ उठलीं त्यांत हेतु तो मिळे ॥ तेणें सोहं शब्द हा उफाळे ॥ हाच कीं प्रणव ॥ ६५ ॥ सकारशक्ति बीजाआंत ॥ अकार उकार मकार मिश्रित ॥ हे चंचळपणाचे प्रकार होत ॥ देह आश्रीयलें ॥ ६६ ॥

ध्वनीमाजीं चंचळ जाणता ॥ ते अर्धमात्रा बोलिजे तत्वतां ॥ तेथें मात्रेचा उच्चार न होतां ॥ नुसधा नाद ॥ ६७ ॥ तिहीं मात्रांतही नाद असे ॥ परी ते मात्राध्वनि भिन्न दिसे ॥ त्या ध्वनीत नुसधा जाणता विलसे ॥ तो बिंदुत्वें कल्पावा ॥ ६८ ॥ एवं अर्धमात्रा बिंदु सहज ॥ हाचि हकार पुरुषबीज ॥ पहिला सकार तोचि समज ॥ त्रिमात्रात्मक ॥ ६९ ॥ एवं अकार उकार मकार ॥ अर्धमात्रा चौथा प्रकार ॥ पांचवा तो बिंदु साचार ॥ ऐशीं पांच अंगें प्रणवाचीं ॥ ७० ॥ परी सोहं अक्षरें जीं दोन ॥ तेंचि प्रणव पंचांग संपूर्ण ॥ हेंचि पहावें विचारून ॥ साधकें अंतरीं ॥ ७१ ॥ ऐसा जो प्रणव उमटला ॥ हाचि वेद स्वयंभ जाला ॥ येकाक्षर ब्रह्म नाम जयाला ॥ आणि मोक्षाचा सेतु ॥ ७२ ॥ वेद म्हणिजे जाणणिया ॥ तें जाणतेपण या वेदराया ॥ येर अक्षरां कल्पिणें वायां ॥ वेद ह्मणोनी ॥ ७३ ॥ तथापि शब्दाविण अर्थासी ॥ जाणणें न घडे मुख्य जीवासी ॥ ह्मणोनी शब्दरचना व्हावयासी ॥ पन्नास मात्रा निर्मि-ल्या ॥ ७४ ॥ अकारादि सोळा वर्ण ॥ कादिमांत पंचवीस गणन ॥ तयासी स्पर्श ह्मणती विचक्षण ॥ जे स्पर्शोन उठती ॥ ७५ ॥ यरादि हे उष्मसांत ॥ आणि हक्ष हे मुळींचे उद्भूत ॥ एवं पन्नासांची होय गणित ॥ भिन्नभिन्न मात्रा ॥ ७६ ॥ इतुकियांतही प्रणवाची ॥ व्याप्ति असे अन्वयाची ॥ अकारावीण तो नव्हेची ॥ उच्चार मात्रेचा ॥ ७७ ॥ भास तोचि उकाराचा ॥ दिसणेपणा अक्षरांचा ॥ दृश्यभास तो मकाराचा ॥ परिणाम असे ॥ ७८ ॥ एवं त्रिमात्रात्मक ॐकार ॥ तयापासूनीच पन्नास अक्षरें ॥ आणि सर्वांमाजींही निरंतर ॥ व्याप्ति प्रणवाची ॥ ७९ ॥

तस्मात् इतुकियाही मातृकांसी ॥ वेदचि ह्मणावें अक्षरांसी ॥ हे निर्माण झाले अंतरश्वासीं ॥ साकार ब्रह्मयाचे ॥ ८०॥ परा पश्यंती मध्यम वैखरी ॥ हींच स्थानें वेदाचीं चारी ॥ चहूंपासून यां येकसरी ॥ उच्चार होतसे ॥८१॥ ह्याचि मातृका पुढें मागें ॥ होतां शब्द होती अनंत प्रसंगें ॥ ह्मणोनि आहे निजांगें ॥ अनंता वै वेदा ॥ ८२ ॥ ऐसा वेद जो निर्माण जाला ॥ तो साकार ब्रह्मयानें नाहीं केला ॥ प्राणचि परिणामा पावला ॥ परी न करी प्राण॥८३॥ संकल्पासहित जो जीव॥तयासी-ही कर्तृत्वाचा अभाव ॥ ह्मणोनि ईश्वर जो स्वयमेव ॥ तेणेंचि केला ॥८४॥ मायेसहित जो मायावी॥ वाउगेंचि येकाचें येक दावी ॥ जो शिव शक्ति नारायण नांवीं ॥ तेणोंचि वेद निर्मिला ॥ ८५ ॥ हेंही मायेचेंचि करणें आघवें ॥ जें अज्ञानास्तव वाउगें उभवावें ॥ परी तें जड ह्मणोनि आरो-पावें ॥ आभासरूप ईशावरी ॥ ८६ ॥ जैसे बुद्धीनें केले जे जे संकल्प ॥ ते ते जीवावरी कीजे आरोप ॥ तैसेंचि मायेचें कृत्य मोठें कीं अल्प ॥ तें ईशें केलें ह्मणावें ॥ ८७ ॥ असो ऐसा शब्द ब्रह्मासहित ॥ ब्रह्मा निर्माण जाला सृष्टिहेत ॥ तो कल्पना जीवत्वें जेव्हां करित ॥ तेव्हां अनंत प्रजा निर्मिल्या ॥ ८८ ॥ पशु पक्षी श्वापद कीटकें ॥ स्थावर जंगमात्मक जितुकें ॥ अवघे जोडेचि सकौतुकें ॥ निर्माण होते जाले ॥ ८९ ॥ पुढें मैथुनसृष्टि उद्भवली ॥ सर्वही येकापासून येक जाली ॥ परी आरंभीं संकल्पें जे प्रगटली ॥ ते मानसिक सृष्टि॥९०॥ येथेंही कोणी मंदमति ॥ येकाचें येकचि भाविती ॥ कीं मानसिक संकल्प जे होती ॥ तें करणें ब्रह्मयाचें ॥ ९१ ॥ तो ब्रह्मदेवचि ईश्वर ह्मणावा ॥ कारण कीं कर्ता जाहला सर्वां ॥ जरी हा साकार जीव कल्पावा ॥ तरी विरोध येतसे

॥९२॥ भूतादि तृणांत निर्माण जितुकें ॥ हें ईशाचें कर्तव्य असे तितुकें ॥ आतां जीवें केलें ह्मणतां निकें ॥ तरी केवढा विरोध ॥ ९३ ॥ ऐसिये आशंकेसी उत्तर ॥ बोलिजेत आहे पहा विचार॥ जरी मानसिक करी अनेश्वर ॥ तरी मैथुनसृष्टि ही जीवाची ॥ ९४ ॥ स्त्रीपुरुषसंयोगें उत्पत्ति व्हावी ॥ हे जीवाचे स्वाधीनचि जरी असावी ॥ तरी मग संतति नसतां जीवीं ॥ तळमळ कासया ॥ ९५ ॥ प्रतिसंगासी बाळें व्हावें ॥ ऐसें तों कोठें न संभवे ॥ मैथुन तों दिननिशीं न सोडावें ॥ परी पुत्रार्थ रडती ॥ ९६ ॥ तस्मात् करणें नव्हे जीवाचें ॥ मैथुन जरी स्त्रीपुरुषांचें ॥ जेव्हां प्रारब्ध उद्भवे होणाराचें ॥ तेव्हां ईशसत्तें होतें ॥ ९७ ॥ कोणीकडे रक्तरेत ॥ कोणीकडे साकार जन्मत ॥ प्राण जीव ही होय त्यांत ॥ हें जीवाचे बापें नव्हे ॥ ९८ ॥ तैसाचि जीव संकल्प ब्रह्मयाचा ॥ परी करणें हा उपाय नव्हे त्याचा ॥ जरी स्वाधीनचि असतासाचा ॥ तरी घाबरता कासया ॥ ९९ ॥ येकदां दुष्ट प्रजा निघाली ॥ ती विरिंचीशीं मैथुना प्रवर्तली ॥ तेव्हां पळतां भूमि थोडी जाली ॥ कोणी कैवारीही नसे ॥ १३०० ॥ मग त्या दूषित देहा त्यागिलें ॥ शकलें स्त्रीपुरुष रूप जालें ॥ तोचि स्वायंभूमनु नामें बोलिलें ॥ शतरूपा कामिनी ॥ १ ॥ ऐसें ब्रह्मदेवें कल्पितां ॥ निर्माण होती प्रजा समस्ता ॥ परी ते ब्रह्मयाची नव्हे सत्ता ॥ सामर्थ्य ईशाचें ॥ २ ॥ जरी स्वसत्तेनें ब्रह्मदेव ॥ उत्पन्न करिता प्रजा सर्व ॥ तरी हें दुःखरूप अपूर्व ॥ वाटतें कां तया ॥ ३ ॥ हे काय हो दुष्ट प्रजा जाली ॥ तेव्हां खेदें नकोशी वाटली ॥ मन्वादि पाहतां वृत्ति तुष्टली ॥ तस्मात् खरी पराधीनता ॥ ४ ॥ ब्रह्मदेवें अमुकसें

कल्पावें ॥ तें ईश्वरें आणून उभें करावें ॥ जैसें बाळानें छंदें रडावें ॥ तें पुरवावें जननीनें ॥ ५ ॥ जें जें होणार तें तें कल्पिता ॥ उत्पन्न होतसे ईशसत्ता ॥ न होणार तें येणें दांत खातां ॥ काय होतें ॥ ६ ॥ जेवीं व्हावयाजोगा छंद घेतला ॥ तो बाळाचा मातेनें पुरविला ॥ न होणार छंदें तो ताडिला ॥ मुखावरी करें ॥ ७ ॥ जरी ह्मणतील कोणी ब्रह्मयासी॥ न होणें हे वाणी कायसी ॥ तरी पहा होणार जालियासी ॥ पुढें खुंटली मानसिक ॥ ८ ॥ पुढें मैथुनसृष्टीच चालतां ॥ मग मानसिका न ये उभावितां ॥ होत असती जरी आतां ॥ तरी प्रत्यया कां न येती ॥ ९ ॥ तस्मात् होणार तितुकें मात्र जालें ॥ न होणारा कल्पना न चले॥ ह्मणोनि हें ईशसृष्ट जितुलें ॥ मैथुनी कीं मानासिक ॥ १० ॥ कल्पित भावना ते जीवाची ॥ जी मागें निरोपिली मनोमयाची ॥ प्रत्यक्षता करणें जे तृणाची ॥ ती ईशाची कृति ॥ ११ ॥ येथें विरोध तो असे कोण ॥ भास तितुका जीवनिर्माण ॥ प्रत्यक्ष होणें तो मायावी ईशान ॥ करी मायिकत्वें ॥ १२ ॥ असो ब्रह्मदेवाचे कल्पनेस्तव ॥ ईश्वरें निर्मिल्या प्रजा सर्व ॥ तितुक्या ब्रह्मदेवापुढें स्वभाव ॥ उभ्या तिष्ठती ॥ १३ ॥ पाहें रविदत्ता पूर्वींचा ॥ प्रणवरूप जो वेद साचा ॥ जो सांगितला पंच अंगांचा ॥ त्याचाचि हा परिणाम ॥ १४ ॥ हे जितुकी मानससृष्टि ॥ उंच नीच योनींची दाटी ॥ ब्रह्मादि कीटकांत थाटी ॥ वरी येका प्रणवाच्या ॥ १५ ॥ प्रणवरूप द्रव्याचें जाहलें ॥ या इतुकियांत प्रणवेंचि व्यापिलें ॥ तेंचि कैसें पाहिजे ऐकिलें ॥ प्रणवचि येक अवघियां ॥ १६ ॥ सर्वांचा साकार जो दिसे ॥ तो

येक अकार मात्र विलसे ॥ सर्वांचा लिंगदेह चळतसे ॥ तो भासरूप उकार ॥ १७ ॥ सर्वही आपणातें न जाणती ॥ यास्तव दों देहां जाहली उत्पत्ति ॥ तोचि मकार अज्ञान भ्रांति ॥ मात्रा तिसरी ॥ १८ ॥ पुढें प्रवृत्ति पाहते जाले ॥ तेंचि ज्ञान अन्यथा भाविलें ॥ तया ज्ञानाचे प्रकार विभागले ॥ सामान्य विशेष ॥ १९ ॥ हे दोन्हीही कीटकांत असती ॥ विशेष तया अर्धमात्रा बोलती ॥ सामान्य प्रकाश बिंदु निश्चिती ॥ एवं पंच अंगी प्रणव ॥ २० ॥ ऐसा एकला प्रणव सर्वांमाजीं ॥ ब्रह्मादि कीटकांत सहजीं ॥ येथें परी नसे किमपि दुजी सर्वही वेदरूप ॥ २१ ॥ ऐसा सर्वही वेद असतां ॥ त्या कीटकादिकांच्या अतौता ॥ जेथें प्राणवायु जाला चळता ॥ तेथें सोहं शब्दही उठे ॥ २२ ॥ सोहं अक्षरें हाचि प्रणव ॥ मागें निरोपिला वेदराव ॥ तोचि या सर्वांत स्वयमेव ॥ सर्वदां चाले ॥ २३ ॥ हें असो पुरुष-देह जितुके ॥ देवऋषिमानवादिकें ॥ तेथें मातृकांसहित कौतुकें ॥ शब्दब्रह्म प्रगटला ॥ २४ ॥

१४ परा पश्यंति मध्यमा तिसरी ॥ ह्या तीन वाणी कीटकांत निर्धारी ॥ यया पुरुषदेहीं चौथी वैखरी ॥ प्रगटती जाली ॥ २५ ॥ मागें पुढें मातृका उमटती ॥ तयाचे शब्द अनंत होती ॥ ऐसा अनंतरूप वेद निश्चिती ॥ पुरुषदेहीं वसे ॥ २६ ॥ पहिला प्रणवरूप वेद ॥ तो कीटकांत सोहं शब्द ॥ परी तेथें प्रवृत्ति निवृत्ति विशद ॥ दोन्ही न होती ॥२७॥ आहार निद्रा आणि मैथुन ॥ पशुदेहीं हे व्यापार तीन ॥ होत असती पराधीन ॥ म्हणोनि ते निकृष्ट ॥ २८ ॥ पुरुषदेहीं मात्रा उमटल्या ॥ वैखरीनें स्पष्ट जाल्या ॥ तयाच्या श्रेणी प्रगटल्या ॥ व्हावया

प्रवृत्ति निवृत्ति ॥ २९ ॥ म्हणून पुरुषदेह उत्तम ॥ प्रवृत्ति निवृत्तीचें धाम ॥ जागृतिआदि मोक्षांत सम ॥ करूं इच्छी तें घडे ॥ ३० ॥ असो प्रणव आणि शब्दरूप ॥ सांगितलें वेदाचें स्वरूप ॥ या उभयांसी किंचित् अल्प ॥ जीवकृत्यता नसे ॥ ३१ ॥ हा प्रणवरूप जो वेद साचा ॥ हाचि ईश्वर प्रेरक सर्वांचा ॥ तथापि कर्ताही त्रिमात्रांचा ॥ ईशचि मायावी ॥ ३२ ॥ दुसऱ्या मात्रा पन्नास असती ॥ ज्या नादस्वरास्तव उमटती ॥ हाही शब्द ब्रह्म याची उद्भूति ॥ ईश्वरापासुनी ॥ ३३ ॥ आतां तुझी आशंका मुख्य चित्ताची ॥ कीं प्रवृत्ति निवृत्तिरूप रचना ज्याची ॥ तया मार्गप्रदर्शक वेदाची ॥ उत्पत्ति कोणीं केली ॥ ३४ ॥ हे जीवें केली तरी सामर्थ्यहीन ॥ ईश करी तरी त्या नसे योजन ॥ म्हणून या रचनेसी कर्ते आपण ॥ उभयतां जीवेश ॥ ३५ ॥ तरी हेंचि कैसें तें ऐकावें ॥ कवणेपरी वेदें प्रगटावें ॥ बोलिजे तें जैसें स्वभावें ॥ यथातथ्य असे ॥ ३६ ॥ जितक्या मानसिक प्रजा जाल्या ॥ त्यांत पश्वादि स्वव्यापारा लागल्या ॥ पुरुषाकृति जितक्या उरल्या ॥ त्या तिष्ठती ब्रह्मयासमीप ॥ ३७ ॥ प्रजापति देव ऋषि संपूर्ण ॥ मनु आदि मानव जन ॥ ते ब्रह्मदेवासी कर जोडून ॥ विनविते जाले ॥ ३८ ॥ तूंचि आमुचा मातापिता ॥ तूंचि धाता स्वामी देवता ॥ तरी आह्मांसी आज्ञापीं आतां ॥ काय करावें तें ॥३९॥ करावें काय न करावें कोणतें ॥ कोठें रहावें काय खावें तें ॥ काय गावें काय ध्यावें चित्तें ॥ आज्ञापिसी तें करूं ॥ ४० ॥ हें ब्रह्मदेवें सर्वांचें ऐकोन ॥ करिता जाला अंतरीं मनन ॥ यासी काय सांगावें आपण ॥ तें कृत्याकृत्य नेणे ॥ ४१ ॥

आणि हे मजलाचि कर्ता म्हणती ॥ नेणती कवणाची सामर्थ्यशक्ति ॥ आतां प्रवृत्तीच सांगूं या प्रति ॥ तरी निवृत्ति कळे कैसी ॥ ४२ ॥ निवृत्तीच जरी सांगावी ॥ तरी पुढें उत्पत्ति केवीं व्हावी ॥ ऐसी रजोगुणें पडली गोवी ॥ ब्रह्मदेवासी ॥ ४३ ॥ तेव्हां दुश्चितपणें स्तब्ध ठेला ॥ कांहीं सुचेना वेडावला ॥ तंव अंतरांतून भडाडिला ॥ शब्दांचा बोध ॥ ४४ ॥ हे प्रेरणा नव्हे विरिंचीची ॥ कल्पना तों खुंटली जीवाची ॥ परी अंतर्यामीं मायावी ईशाची ॥ वस्ती जे असे ॥४५॥ मुख्य स्फूर्ति जे निर्विकल्पक ॥ त्यांत भासला जो प्रकाशक ॥ जो कर्तेपणाचा माइक ॥ ईक्षणशक्ति जयाची ॥ ४६ ॥ तया ईश्वरापासून ॥ उद्भवला हा वेद संपूर्ण ॥ बुद्धि किंवा नसतां मन ॥ संकल्पासहित ॥ ४७ ॥ संकल्पेंविण जीवत्व मंदलें ॥ योजना कैशी कांहींच न चले ॥ जैसें निजेलें मनुष्य बोसणलें ॥ तें बोले परी कळेना ॥ ४८ ॥ तैसा ब्रह्मदेव संकल्पासहित ॥ मूर्छितापरी जाहला भ्रांत ॥ परी शब्द उठताति अनंत ॥ जेवीं भरतें समुद्रा ॥ ४९ ॥ अनंत शब्द दाटले अपार ॥ फुटों पाहे सर्व शरीर ॥ एका मुखांतून नव्हे वार ॥ म्हणून चौमुखीं निघती ॥ ५० ॥ एकदांचि चौमुखांची गर्जना ॥ होती जाली शब्दरचना ॥ ते कवणें आकळावी अवधारणा ॥ येवढी कवणाची ॥ ५१ ॥ परी तेही सर्व बुद्धिमंत ॥ आकळिते जाहले शब्दजात ॥ अर्थासी मात्र पारंगत ॥ न होती कोणी ॥ ५२ ॥ असो ऐसा मार्गप्रदर्शक ॥ निर्माण जाला वेद सकळिक ॥ इतुक्याचा कर्ता तो एक ॥ ईश अंतर्यामीं ॥ ५३ ॥ आतां जीवाची कृति तेही कैशी ॥ प्रस्तुत बोलिजे अल्पशी ॥ सर्वी ग्रहण करून शब्दासी ॥

योजना करिते जाले ॥ ५४ ॥ अमुक शब्दाचा अमुक अर्थ ॥ अमुक नामाचा हा पदार्थ ॥ ऐसें कल्पोनियां आवडता स्वार्थ ॥ योजना करिती ॥ ५५ ॥ नाना लिंगभेद केले ॥ नाना वितपत्तीतें वाढविलें ॥ नाना तर्कें विभक्तीतें स्थापिलें ॥ न्याय व्याकरणादि करोनी ॥ ५६ ॥ छंद निरुक्त ज्योतिषादि ॥ अंगें उपांगें नानाविधि ॥ प्रतिपादिती निर्णयबुद्धि ॥ करणें हें न करणें ॥५७॥ पुढें पुढें तों व्यासादिक ॥ आचार्य जाहले अनेक ॥ तेणें तो वेद सूत्रादि कौतुक ॥ रचिला विस्तार ॥५८॥ हा ऋग्वेद हा यजुर्वेद ॥ हा अथर्वण हा सामवेद ॥ उदात्त अनुदात्तादि विशद ॥ कल्पना केली ॥ ५९ ॥ ऐशी योजना जे जे कल्पनेची ॥ अनेकधा रचनाही शब्दाची ॥ तितुकीही कृति असे जीवाची ॥ एवं द्विविध कर्तें यया ॥६०॥ ऐसा वेद रचनात्मक ॥ निर्माण जाला मार्गप्रवर्तक ॥ त्यांत कर्माचि प्रतिपादून येक ॥ निश्चयें बैसले ॥ ६१ ॥ उपासना कोणी श्रेष्ठ म्हणती ॥ परी आवडी ऐशी भिन्न स्थापिती ॥ एक म्हणती ज्ञानाचि गति ॥ परी ज्ञेय निर्धारा न ये ॥ ६२ ॥ पहिला प्रणवात्मक वेद ॥ दुसरा मात्रात्मक शब्द ॥ ययाची हेळणा करून प्रसिद्ध ॥ म्हणती वेदाक्षरें खरें ॥ ६३ ॥ नाना वर्ण नाना आश्रम ॥ विस्तारिले भिन्न अनुक्रम ॥ ब्राह्मण क्षत्रिय वैश्य हे उत्तम ॥ अधिकारी वेदाचे ॥ ६४ ॥ हे स्त्रीशूद्रादि अनाधिकारी ॥ अंत्यवसाई तो दूरीच्या दूरी ॥ ऐशी कल्पनाच वाढवून अंतरीं ॥ साभिमानें बद्ध होती ॥ ६५ ॥ असो बहु बोलतां न सरे ॥ हें

जी जी निवडिलें जीवेश द्वैत ॥ परी ईशनामाचा संकेत ॥ कवणासी असे ॥ ६७ ॥ चतुरान-
नाचे अंतरांतून ॥ शब्द प्रेरिता॥ जाहला ईशान ॥ येणें शब्दें ब्रह्मा आपण ॥ ईश्वर नव्हे॥६८॥
आणि पराधीनत्वें सृष्टि निर्मिली ॥ तेव्हां ते स्वतंत्रत्वें कोणें केली ॥ तया ईशासी व्यक्तता आली॥
किंवा अव्यक्त ॥ ६९.॥ जनाचे तर्क तरी अनेक ॥ तैसेंचि स्थापिती शास्त्रकारक ॥ कीं ईश्वर
असे कोणी येक ॥ तो चाळक सर्वांचा ॥ ७० ॥ परी तो रहात असे कोठें ॥ सूत्रें केवीं हालवी
नेटें ॥ हें न कळे कवणा परी बोभाटे ॥ प्राणिमात्र व्यर्थ ॥ ७१ ॥ उत्पत्ति करी चतुरानन ॥
विष्णु जगाचें करी पालन ॥ संहारीतसे रुद्र आपण ॥ सर्वांलागीं ॥ ७२ ॥ त्यांत ब्रह्मदेवाचें
पराधीनत्व ॥ कळलें असे कीं आरोपितत्व ॥ परी विष्णु सदाशिव स्वतंत्र अपूर्व ॥ असती
कीं कैसे ॥ ७३ ॥ ऐसा प्रश्न रविदत्ताचा ॥ ऐकोन श्रीगुरु बोलती वाचा ॥ अरे स्वतंत्रपणा
कवणासी कैंचा ॥ आकारा आले तयां ॥७४॥ साकारत्व जीवालागीं न ये ॥ मा अवयवी ईश
कैसा होय ॥ जितुकें दृश्य तें भूतमय ॥ जरी स्वतां प्रगटती ॥७५॥ स्वतां प्रगटती ते अयोनिसंभव॥
ह्मणती परी तो मिथ्या गौरव ॥ दृश्यासी कारणें असती सर्व ॥ स्फुरणादि पृथ्व्यंत ॥ ७६ ॥
कारणासींच ह्मणावें योनि ॥ तेथून कार्याची उभवणी ॥ तया संभवा मानावें अयोनि ॥ तरी
वृक्षादिकां न ह्मणावें ॥ ७७ ॥ असो विष्णु आणि सदाशिव ॥ गुणमायेचे स्वभाव ॥ पालन
संहार जगाचा सर्व ॥ करणें हें परतंत्र ॥ ७८ ॥ विष्णु जरी पालनकर्ता ॥ तरी होणारा स्वा-
धीन न होता ॥ ऋषि यज्ञामाजी प्रगटतां ॥ अहं भोक्ता भाविलें ॥ ७९ ॥ तत्क्षणीं निजकरींचें

सुदर्शन ॥ तेणें स्वशिराचें जाहलें कृंतन ॥ मग सर्वीं बैसविलें अश्वाचें आनन ॥ तो हयग्रीव अवतार ॥ ८० ॥ तस्मात् स्वशरीर रक्षवेना ॥ तो काय संरक्षी अन्य जनां ॥ ह्मणोनि परतंत्रता चतुराननाा ॥ तेवींच विष्णूची ॥ ८१ ॥ कोणी ह्मणेल अभिमान उठतां ॥ न साहे किमपि भगवंता ॥ ह्मणोनि शिरच्छेद जाला तत्त्वतां ॥ स्वकीय इच्छेनें ॥ ८२ ॥ तरी पहा कल्पना कवणा जाहली ॥ कवणाचे हेतूनें हानि जाहली ॥ ज्याची सत्ता तो ईश येर हे भुली ॥ कल्पनारूप जीवाची ॥ ८३ ॥ संहार करणें शिवाकडे ॥ त्याचे सामर्थ्यें जाहलें हें कुडें ॥ येणें अर्थें तों जालें उघडें ॥ पराधीनत्व विष्णूचें ॥ ८४ ॥ आतां संहारा जरी सदाशिव ॥ स्वतंत्र असे सर्वदेव ॥ तरी त्रिपुरवधाचें अपूर्व ॥ सांकडें कां पडतें ॥ ८५ ॥ तस्मात् कोणीही स्वतंत्र नसे ॥ ब्रह्मा विष्णु सदाशिव ऐसे ॥ मा येर देव तों अपैसे ॥ उघड परतंत्र ॥ ८ ॥ जरी ह्मणेल कोणी कीं स्वतंत्र कोण ॥ कोण करी उत्पत्ति लय पालन ॥ तरी हे ईशाधीन गुण तीन ॥ तेणें तिन्ही होती ॥ ८७ ॥ तेही गुण ज्याचे त्यापाशीं ॥ ब्रह्मादि कीटकांत दिवानिशीं ॥ असती येक येतां उदयासी ॥ दोन आच्छादती ॥ ८८ ॥ जाणणें तोचि सत्वगुण ॥ जाण जाणों वांचती संपूर्ण ॥ ऐसें सत्वगुणें होतें पालन ॥ तोचि विष्णु ॥ ८९ ॥ नेणणें तमोगुण विख्यात ॥ नेणीव विस्मरणें प्राणी मरत ॥ ऐसाचि रुद्र संहारित ॥ तमोगुण रूपें ॥ ९० ॥ जाणीव नेणीव समान जाहली ॥ म्हणोनि रजोगुणें उत्पत्ति पावली ॥ एवं सृष्टि ब्रह्मदेवें रचिली ॥ रजोगुण रूपें ॥ ९१ ॥

तो येक ईश्वर ॥ ९२ ॥ तरी तो ईश्वर कोठें राहतसे ॥ त्रिगुणांसी कैसा प्रेरितसे ॥ ह्मणाल तरी अवधारा अल्पसें ॥ बोलोनि दावूं ॥ ९३ ॥ ईश्वर जरी सावयव असता ॥ तरी देहाबाहेरी ह्मणों येता ॥ जेवीं बुद्धि तेथें जीव ऐता ॥ तेवीं स्फूर्ति तेथें ईश्वर ॥९४॥ बुद्धींत अविद्येस्तव पडिलें ॥ प्रतिबिंब त जीवत्वा पावलें ॥ तेवींच विद्यामायेनें चैतन्य फळलें ॥ स्फूर्तींत तो ईश्वर ॥९५॥ जीवासी स्वतंत्रता असेना ॥ कारण कीं कल्पिलें तेसें घडेना ॥ म्हणून ईश्वर करीतसे प्रेरणा ॥ प्रारब्धउदयाऐशी ॥ ९६ ॥ प्रारब्धभोग असे जीवासी ॥ तें सुखदुःख नव्हे ईश्वरासी ॥ ह्मणोन जीव नव्हे तो स्वतंत्रत्वेंसी ॥ प्रेरणा मात्र करी ॥९७॥ जीवाचे होणार नव्हे स्वाधीन ॥ परतंत्रत्वें भोगी आपण ॥ म्हणून प्रेरक येक असे ईशान ॥ चाळक बुद्धीचा ॥ ९८ ॥ असो जीव जैसा बुद्धिआंत ॥ रहात असे सदोदित ॥ तेवींच ईश्वर गुणांसहित ॥ स्फूर्तीत वसे ॥९९॥ ब्रह्मादि कीटकांत येकला ॥ अंतर्यामित्वें हृदयीं राहिला ॥ अलिप्तपणें नियंता सर्वांला ॥ असे स्वसामर्थ्यें ॥ १४०० ॥ ज्याच्या भयें सूर्य चंद्र चालती ॥ ज्याच्या भयें वायु प्राण वाहती ॥ ज्याच्या भयें अग्नीसी ज्योति ॥ मृत्यु धांवे ज्याच्या भयें ॥ १ ॥ भूमीतें धारण द्रवत्व आपीं ॥ काळही युगादि क्षण मापी ॥ ब्रह्मा विष्णु शिव प्रतापी ॥ जयाच्या भयें ॥ २ ॥ ऐसा अंतर्यामी एकला ॥ अंतरी नियामकत्वें राहिला ॥ सर्व नियंतियां करूं लागला ॥ नियंतृत्व ॥३॥ सर्वांचें ज्या ज्या रीतीं होणार ॥ त्या त्याचा प्रेरक निर्धार ॥ त्यावांचून तृणही साचार ॥ पडिलें न हाले ॥ ४ ॥ ऐसा नियंता सर्वांमाजीं ॥ अलिप्तत्वें राहून सहजीं ॥ प्रेरणा करी होणार जी

जी ॥ ब्रह्मादि कीटकांत ॥ ५ ॥ स्फूर्ति विद्याविद्या ज्ञानाज्ञान ॥ मन बुद्धि इंद्रियें प्राण ॥ हें ब्रह्मादि कीटकांत देहीं समान ॥ असे जयापरी ॥ ६॥ तैसेंचि बुद्धींत प्रतिबिंब जयाचें ॥ तो जीव जीवन करी जडाचें ॥ वृत्तींत भासकत्व तथा ईशाचें ॥ नाम ईशन शक्तीस्तव ॥ ७ ॥ ईशन ह्मणिजे प्रेरणा करावी ॥ होणारा ऐशी बुद्धि योजावी ॥ त्या रीतीं जीवें सुखदुःखें भोगावीं ॥ पराधीनत्वें ॥ ८ ॥ स्वतंत्रपणें प्रेरणा करी ॥ परी कर्तृत्वाचा अभिमान न धरी ॥ ह्मणून अलिप्त निरहंकारी ॥ बंधन न पावे ॥ ९ ॥ जीवें तरी कांहीं न करितां ॥ मीच होय या कर्माचा कर्ता ॥ बळें मस्तकीं घेऊन अहंता ॥ बंधनीं पडे ॥१०॥ ईश विद्यागुणें सर्वज्ञ जाहला ॥ जीव अविद्यागुणें किंचिज्ज्ञत्व पावला ॥ ईश प्रवर्तवीतसे गुणाला ॥ जीव जाहला गुणाधीन ॥ ॥ ११ ॥ ईश आवरणी विक्षेप शक्तीतें ॥ स्वाधीन ठेऊन वर्तवी सर्वांतें ॥ जीव आवरणविक्षेपें गुंते ॥ भ्रांत होउनी ॥ १२ ॥ तिन्हीं अवस्थांत भ्रमे जीव ॥ तें तें तादात्म्य घेऊन सर्व ॥ ईश त्यागून तो तो भाव ॥ अवस्थातीत असे ॥१३॥ बुद्धीपासून जीव विषयांत ॥ साभिमान घेऊन विहरत ॥ नुसधी वृत्ति जे निर्विकल्प स्फुरत ॥ त्यांत वसे संचाराविण ॥ १४ ॥ ईशें प्रेरणा मात्र करावी ॥ जीवें ते ते मस्तकीं घ्यावी ॥ यया उभयानें सृष्टि आघवी ॥ व्यापिली असे ॥१५॥ प्रतिबिंबा तरी येकरूपता ॥ परी कर्म भिन्न भिन्न तत्वतां ॥ येक भोक्ता येक नियंता ॥ यास्तव भेद जाहला ॥ १६ ॥ असो हे दोन्ही सर्वां शरीरीं ॥ असती ब्रह्मादि पिपीलिकांवरी ॥ जीव बद्धता अभिमानें वरी ॥ ईश मुक्तत्वें वसे ॥ १७ ॥ उभयां सर्वीं ह्मणतां वस्ती ॥ येथें कोणी

कल्पना करिती ॥ कीं निरहंकारी ईश स्वयंज्योति ॥ देहावेगळा राहे ॥ १८ ॥ तरी देहावेगळी स्फूर्ति असेना ॥ प्रतिबिंब तों वृत्तीवीण पडेना ॥ तस्मात् देहावीण जे करणें कल्पना ॥ ते न संभवे सहसा ॥ १९ ॥ आणीक शंका कीं वृत्तींत बिंबलें ॥ वृत्तीवीण स्थळ रितें पडलें ॥ ईश तो सर्वव्यापी शास्त्र बोले ॥ या विरोधा उत्तर देऊं ॥ २० ॥ ईशसत्ता सर्वत्रीं असे ॥ परी स्वतां ईश वृत्तींत वसे ॥ जेवीं सार्वभौम राजधानीं राहत असे ॥ आज्ञा सर्व जगती ॥ २१ ॥ मागुती म्हणतील येकत्र असतां ॥ अन्य स्थळीं उगीच चाले सत्ता ॥ तरी येकाचि राजधानी साकारता ॥ विष्णूची कां न म्हणावी ॥ २२ ॥ कीटकांत अन्य देहीं जीव ॥ राहे परी ईशाचा अभाव ॥ विष्णूचे साकारीं ईश स्वयमेव ॥ असे अभाव जीवाचा ॥ २३ ॥ तरी पहा कीटका माझारी ॥ वृत्तीची स्फूर्ति नसे निर्धारी ॥ वृत्ति असतां प्रतिबिंबता खरी ॥ कैशी न ये बिंबा- ॥ २४ ॥ विष्णूचे अंतरीं काय बुद्धि नसे ॥ ह्मणून जीवाचें प्रतिबिंब न दिसे ॥ बुद्धीच नसतां व्यापारही कैसे ॥ होतील देहाचे ॥ २५ ॥ बुद्धि तेथें जीवाचें प्रतिबिंब ॥ वृत्ति तेथें ईशाचें डिंब ॥ जडीं मात्र नसती आदिस्तंब ॥ वृत्ति बुद्धि अभावीं ॥ २६ ॥ तस्मात् साकार तितुका जडाविंण ॥ उत्तमाधम सप्राण ॥ तयामाजी वृत्ति बुद्धि दोन ॥ असती निश्चयें ॥ २७ ॥ मग असो साकार शिवादिकांचा ॥ अथवा देह कीटकाचा ॥ वृत्ति बुद्धि या उद्भव दोहींचा ॥ तेथें जीवेश असती ॥ २८ ॥ जैसें सूर्याचे तळवटीं ॥ जळ भरोनि ठेविलें घटीं ॥ त्यांत प्रतिबिंब पडेलच उठाउठी ॥ मग सान थोर कीं बहुत ॥ २९ ॥ तैसें ब्रह्मादि कीटकांत

जितुकें ॥ साकार सुबुद्धि वृत्ति तितुकें ॥ त्यामाजीं जीवेश हे निके ॥ आभासरूप भासती ॥ ३० ॥ येथेंही म्हणतील कोणी ॥ कीं घटीं येक प्रतिबिंबा उभवणी ॥ येथें प्रतिपिंडीं आभासती दोन्ही ॥ कैसे ते अवधारा ॥ ३१ ॥ उथळ जळीं स्पष्ट दिसतें ॥ सखोल जळींचें दिसेना तें ॥ आंतचे आंताचि झळफाळितें ॥ सूक्ष्मदृष्टीनें दिसे ॥ ३२ ॥ तैसें बुद्धीचें रूप उथळ ॥ तेथें जीवत्व दिसे टळटळ ॥ वृत्तीचें रूप सूक्ष्म केवळ ॥ ह्मणून प्रतिबिंब अस्पष्ट ॥ ३३ ॥ तेंही सूक्ष्मदृष्टीनें दिसे ॥ कार्यावरून अनुमाना येतसे ॥ बुद्धि विकल्पाहून जीवाचें जैसें ॥ तैसे प्रेर्य प्रेरक समजावे ॥ ३४ ॥ प्रेर्य तो हा जीव वावरे ॥ तेव्हां प्रेरिला असे ईश्वरें ॥ यया जीवत्वाचेनि अनुकारें ॥ ईशही असे ऐसा ॥ ३५ ॥ ती वृत्ति अनुभवावी बुद्धीविण ॥ त्यांत ईश होय भासमान ॥ बुद्धीच्या योगें वृत्तीचें अभान ॥ मा ईश कळे कैसा ॥ ३६ ॥ प्रेरक सामर्थ्याहून पहावा ॥ बोलतां शंका वाटेल जीवा ॥ कीं विष्णु सामर्थ्यवान् स्वभावा ॥ तेथें ईशत्व प्रत्यया ये ॥ ३७ ॥ तैसें सामर्थ्य कीटकांत नसे ॥ तरी ईशत्व तेथें कैसें असे ॥ या आक्षेपीं बोलिजे अल्पसें ॥ अवधारावें ॥ ३८ ॥ विष्णूचें सामर्थ्य जें दिसतें ॥ तें तें जीवाचें जाणावें समस्तें ॥ ईशसामर्थ्य न दिसे आहे तें ॥ प्रेरणात्मक ॥ ३९ ॥ सिंहामाजीं हत्ती विदारी ॥ मांजर होऊन उंदीर मारी ॥ हे उपाधीस्तव उंच नीच परी ॥ परंतु जीवधर्म ॥ ४० ॥ तैसें विष्णूच्या देहीं सामर्थ्य मोठें ॥ कीटका तृण उचलितां नुठे ॥ परी तें जीवाचें कर्म गोमटें ॥ दोहींही ठायीं ॥ ४१ ॥ ईशासी कर्मचि असेना ॥ उगीच जीवाची करी प्रेरणा ॥ ह्मणून ईश्वर

स्थूल दृष्टी दिसेना ॥ जीवत्व दिसे ॥ ४२ ॥ तस्मात् ब्रह्मादिकीटकांत देहीं ॥ जीवेश असती निःसंदेही ॥ येक दिसे येक न दिसे पाहीं ॥ स्पष्टास्पष्ट म्हणोनी ॥ ४३ ॥ हीं वचनें मानिती अप्रमाण ॥ तरी या अर्थी बहुत प्रमाण ॥ गीतेमाजीं भगवान ॥ अर्जुना सांगे ॥४४॥ ईश्वर हा यंत्रारूढ होऊन ॥ हृदयीं सर्वां स्वतां राहून ॥ सर्व भूतांतें स्वमायेकडून ॥ प्रेरणा करी ॥४५ ॥ ऐसेंचि वृत्तींत शिव असे यासीं ॥ श्रुति प्रमाण निश्चयेंसी ॥ माया आणि अविद्या ऐशी ॥ आपुल्या आभासीं निर्मी दोघां ॥ ४६॥ माया ह्मणजे विद्यात्मक वृत्ति॥ अविद्या तेचि नेणीव स्फूर्ति ॥ हे दोन्ही येकरूप असती ॥ बुद्धि उद्भवेना तंव ॥ ४७ ॥ बुद्धि उद्भवतां बुद्धींत ॥ जीवत्व प्रवृत्तीकडे येत ॥ ह्मणून स्पष्टत्वें दिसूं लागत ॥ ईश नोव्हे तैसा ॥ ४८ ॥ विद्यास्फूर्तीस ईश्वर ॥ ये बुद्धीसी विक्षेप करणार ॥ बुद्धींत न येती निमित्तमात्र ॥ असती म्हणोनि ॥ ४९ ॥ अविद्यात्मक जीव उपादान ॥ विद्यात्मक ईश निमित्तकारण ॥ जैसे कुल्लाळ मृत्तिका दोन ॥ घटकार्या असती ॥ ५० ॥ घटामाजीं मृतिका येत ॥ तेवीं उपादानत्वें जीव बुद्धींत ॥ कुल्लाळ घटाहून भिन्न राहत ॥ तेवीं भिन्न राहे ईश ॥ ५१ ॥ विद्या जरी बुद्धींत प्रवेशे ॥ परी ईशत्व न ये जीवसहवासें ॥ अथवा विद्यासह ईश प्रतिभासे ॥ तरी तो परिणाम ॥ ५२ ॥ प्रेरणाकार्य ईशासी जोंवरीं ॥ ईशही सरूप सनाम तोंवरी ॥ तें कार्य नसतां नाम ईश्वरीं ॥ कोठें उरे ॥ ५३ ॥ बुद्धीमाजीं जरी येता ॥ प्रेरणाकार्या होय त्यागिता ॥ तैसाचि सुषुप्तिकाळ होतां ॥ ईश सकार्य नाम सांडी ॥ ५४ ॥ जीव जैसा अज्ञानगर्भी उरे ॥ तैसेंचि आनंदकोशीं ईशत्व

स्थिरे ॥ विज्ञानात्मा जीवा नाम बा रे ॥ प्रज्ञानात्मा ईश ॥ ५५ ॥ हे दोन्ही कारणात्मा शुद्ध ॥ त्यांतचि मिळून राहती अभेद ॥ जेव्हां प्रवृत्तीचा उभारा विशद ॥ तेव्हां दोघे उद्भवती ॥५६॥ जीवाच्या प्रारब्धदशेचा उभारा ॥ तेव्हां बुद्धियोगें ये जागरा ॥ तयाचा प्रेरक ईश हा खरा ॥ तितुक्या विक्षेपकाळीं ॥ ५७ ॥ पुन्हां बुद्धीचे तरंग नाना ॥ होत असती जे क्षणक्षणां ॥ तेही ईश्वराची प्रेरणा ॥ परी ते विकार जीवाचे ॥ ५८ ॥ तूं ह्मणसी तो अंतर्यामी ॥ ओळखीस न ये अनुक्रमीं ॥ तरी तो अतिसूक्ष्म सुखधामी ॥ अहाच पाहतां न कळे ॥ ५९ ॥ पटामाजीं तंतु ओळखितां ॥ प्रतीतीस येत असे तत्त्वतां ॥ परी तंतूचे अंतरीं अंशु असतां ॥ स्थूळदृष्टी दिसेना ॥ ६० ॥ तैसा बुद्धीचा आभास कळों येतो ॥ परी विद्याप्रतिबिंबीं कळेना तो ॥ तोही सूक्ष्म अनुभवा कळतो ॥ अंशु सूक्ष्मदृष्टी जेवीं ॥ ६१ ॥ पहा पहा बुद्धीविण जीव ॥ जो नुसधा अविद्यात्मक भाव ॥ तयाचाही नव्हे अनुभव ॥ बहिर्मुखत्वें ॥ ६२ ॥ बुद्धिअभावीं जीव दिसेना ॥ मा ईश कैसा ये अनुमाना ॥ न कळे म्हणून न करावी कल्पना ॥ जीवेश अभावाची ॥ ६३ ॥ बुद्धि उद्भवे आणि नासे ॥ परी विद्याअविद्यात्मक वृत्ति न नासे ॥ त्या दोहींमाजीं असतचि असे ॥ जीवत्व ईशत्व ॥ ६४ ॥ तस्मात् जयासी पहावें वाटे ॥ तेणें अंतर्मुख व्हावें नेटें ॥ विशेष बुद्धीचा तरंग नुठे ॥ तेव्हां वृत्ति अनुभवावी ॥ ६५ ॥ या वृत्तींत कळणें न कळणें ॥ दोन्हीही असती समानें ॥ तेचि विद्याअविद्येचीं लक्षणें ॥ आवरण विक्षेपरूपें ॥६६॥ जया अधिष्ठानीं वृत्ति ॥ उद्भवली तया होय नेणती ॥ जाणूं लागे चंचल स्फूर्ति ॥ सहित

कार्य जें जें ॥ ६७ ॥ स्फूर्तिसी जाणे तेचि विद्या ॥ येर न जाणे ते अविद्या ॥ ह्या दोन्हीं समजाव्या आद्या ॥ सूक्ष्मदृष्टी ॥ ६८ ॥ त्यांत चिद्रूप ज्ञानाऐसें ॥ ज्ञान स्फुरे जें मिथ्या आभासें ॥ तेचि जीवेश जाणावे अभ्यासें ॥ तेव्हां कळती ॥ ६९ ॥ परी त्यांतही मुख्य बिंबात्मा । सामान्यत्वें ज्ञानघन आत्मा ॥ तोचि जाणावा कारणात्मा ॥ त्याहून भिन्न हे दोन्ही ॥ ७० ॥ तो ब्रह्मप्रत्यगात्मा ज्ञानघन ॥ ब्रह्मादि तृणांत अविच्छिन्न ॥ जो स्वप्रकाशें भासवी संपूर्ण ॥ आणि लयही जाणे ॥ ७१ ॥ जो या श्लोकीं निरोपिला ॥ रूपादि सहबुद्धि व्यापाराला ॥ बुद्धि आणि निर्विकल्प वृत्तीला ॥ सहज प्रकाशी ॥७२ ॥ अविद्याविद्या जीवशिव ॥ निर्माण तितुकें प्रकाशी सर्व ॥ याहून प्रतिबिंबित जो स्वभाव ॥ जीवेशांचा भिन्न ॥ ७३ ॥ जैसा सूर्य भिंती अंगणें घरें ॥ घट जळ प्रतिबिंबादि सारें ॥ एकदांचि प्रकाशी साचोकारें ॥ तैसा आत्मा प्रकाशी ॥ ७४ ॥ घटजळीं जो बिंबला ॥ तो सूर्याहून वेगळा जाहला ॥ तैसा आभासरूपें वृत्तींत उमटला ॥ तो स्वरूपाहून भिन्न ॥ ७५ ॥ वृत्तींचा उगाच चंचळपणा ॥ त्यांत जाणिवेची बिंबित लक्षणा ॥ येक चिद्रूपाचा व्यापकपणा ॥ एवं दोन्हीही सत्यमिथ्या ॥ ७६ ॥ सत्य तो व्यापक बिंबात्मा ॥ मिथ्या तो प्रतिबिंब अनात्मा ॥ हे दोन्ही जो निवडी महात्मा ॥ विचारदृष्टीनें ॥ ७७॥ मिथ्यात्वें मिथ्याचा करी त्याग ॥ सत्य तें सत्य होय अंगें ॥ परी दोन्हीही समजावे अव्यंग ॥ सत्य आणि आभास ॥ ७८ ॥ सूर्यदृष्टांतीं जळीं व्यापकता ॥ नसे म्हणून न ये साम्यता ॥ परी सत्यमिथ्या चिदाभासता ॥ निवडून गेली ॥ ७९ ॥

आतां वृत्तींतचि येक प्रतिबिंब ॥ दुसरें व्यापकत्वें चिद्रूप स्वयंभ ॥ हें स्पष्ट कळावें सुलभ ॥ ऐसा दृष्टांत देऊं ॥ ८० ॥ घटीं जल घालितां भासत ॥ आकाशापरी आभास दिसत ॥ दुसरें शुद्ध गगन सर्व घटांत ॥ न दिसतां व्यापून असे ॥ ८१ ॥ व्यापलें तें जला आदि अंतीं ॥ आहे तैसें असे निश्चितीं ॥ तैसा स्फूर्तींत व्यापक जो चिन्मूर्ति ॥ वृत्ति अभावीं सत्य ॥ ८२ ॥ जलाभास जल तोंवरी दिसे ॥ जल नसतां भासकता नासे ॥ तेवीं वृत्तींत प्रतिबिंबरूप भासे ॥ तें नासे वृत्तीसवें ॥ ८३ ॥ जें वृत्तिबुद्धीत प्रतिबिंबलें ॥ चिद्रूपा ऐसें उगेंच भासलें ॥ तया मिथ्यासी नाम ठेविलें ॥ जीवेश दोन ॥ ८४ ॥ येक विकल्प दोष गुणाचा ॥ करितो जीव बुद्धिगत साचा ॥ दुजा प्रेरक जीवाचे कर्माचा ॥ नुसधे वृत्तीचा आभास ॥ ८५ ॥ असो जीवें केलें तें जीवनिर्मित ॥ ईशें केलें तें ईश्वरद्वैत ॥ इतुकेंही कार्यरूप जगत ॥ आणि जीवेश कारण ॥ ८६ ॥ इतुकियाही दृश्यभासाहून ॥ स्वप्रकाश ब्रह्म आत्मा ज्ञानघन ॥ वेगळा असे सर्वांत असून ॥ निर्विकारें असंग ॥ ८७ ॥ जैसें घटजळीं असोन गगन ॥ सर्वां वेगळें व्यापकपण ॥ जळाचे विकार अनान ॥ न स्पर्शती तया ॥ ८८ ॥ तैसेंचि सर्व जग जीवेशांसहित ॥ चंचळ जड दृश्य भास समस्त ॥ इतुकियांमाजींही चित्प्रभा व्याप्त ॥ परी वेगळी सर्वांहूनी ॥ ८९ ॥ तेंचि आतां पुढील श्लोकीं ॥ विवेचना कीजे निकी ॥ येथें सावधान असावें साधकीं ॥ यया निरूपणीं ॥ ९० ॥ सर्व मागील आलोडून आलें ॥ निरूपण जितुकें होऊन गेलें ॥ सर्व पदार्थमात्र निवडले ॥ तितुकाही अनुवाद येथें ॥ ९१ ॥ तस्मात अतितर सावधान ॥ सांग

घडत असे विवेचन ॥ अनात्मजात निरसून ॥ आतत्वें आत्मा भेटे ॥ ९२ ॥ श्लोक ॥ रूपाच्च गुणदोषाभ्यां विविक्ता केवलाचितिः ॥ सैवानुवर्तते रूपरसादीनां विकल्पने ॥ ८ ॥ टीका० ॥ रूपाहून गुणदोषांहूनी ॥ वेगळी चित्प्रभा सर्वां भासउनी ॥ तेचि व्यापक असे सर्वाला- गुनी ॥ रूपरसादि विकल्पासह ॥ ९३ ॥ रूपाहून वेगळे ह्मणितलें ॥ ईशनिर्मित तितुकेंही आलें ॥ रूप येक उपलक्षण केलें ॥ परी ईश द्वैताहूनी भिन्न ॥ ९४ ॥ गुणदोष म्हणजे जीवें केलें ॥ जितुकें कल्पून भोग्या आणिलें ॥ तितुकियाहूनही चिद्रूप संचलें ॥ विकारलें नाहीं ॥ ९५ ॥ तेंचि व्यापून सर्वां असे ॥ पदार्थमात्र त्याहून न दिसे ॥ घटीं कीं जलीं आकाश जैसें ॥ तेवीं रसादि विकल्पीं ॥ ९६ ॥ हेंचि आतां प्रांजळ करूं ॥ पदार्थमात्र विवेचनें विवरूं ॥ ध्वनितार्थें कळावया निर्धारू ॥ व्यतिरेक अन्वयाचा ॥ ९७ ॥ पद ॥ रुपाच्चकेवलाचितिःवि- विक्ता ॥ रूप म्हणजे आदिकरून ॥ पंचविषयात्मक संपूर्ण ॥ या पांचांपरता पदार्थ अन्य ॥ त्रिभुवनीं नाहीं ॥ ९८ ॥ अथवा रूप तितुकें ईशनिर्मित ॥ जडचंचलादि समस्त ॥ एक रूपाचा करितां संकेत ॥ नाम वेगळें घेणें नको ॥ ९९ ॥ नामरूप तितुकी माया ॥ आदि- करून तृणांत कार्या ॥ व्यापून चित्प्रभा जे अद्वया ॥ सर्वां ऐशी नव्हे ॥ १५०० ॥ मायादि तृणांत सहजचि जाहलें ॥ यास्तव हें स्वभावेंचि उद्भवलें ॥ यया नामरूपीं उगेचि कल्पिले ॥ प्रकार दोन ॥ १ ॥ येक स्वाभाविक आणि दुसरें ॥ ईक्षणें निर्मिलेंसे ईश्वरें ॥ दोन्ही माया- सामर्थ्य परि निमित्तमात्रें ॥ जाण त्या हेतूचें ॥ २ ॥ मायास्फुरण जाहलें सहज ॥ तेथें समर-

णास्मरण दोन्ही बीज ॥ स्मरण तें कळणें ज्ञान चोज ॥ अस्मरण न कळणें अज्ञान ॥ ३ ॥ एवं विद्या अविद्या सहज जाहालिया ॥ त्यांत सहजीं पडणें आपमया ॥ प्रतिबिंबा नामें दोहीं-चिया जिवेश्वर दोनी ॥ ४ ॥ इतुकें सहज जाहलें निर्माण ॥ हें स्वाभाविक बोलावें वचन ॥ पुढें सहजचि परी कल्पावें भिन्न ॥ कीं ईशें निर्मिलें ॥ ५ ॥ विद्या प्रतिबिंबित ईश्वर ॥ सर्वज्ञ ज्ञानाभास चतुर ॥ तया ईक्षणमात्रें नाना प्रकार ॥ होते जाहले ॥ ६ ॥ प्रथम गुण शक्ती-सहित ॥ सत्वगुण तोचि ज्ञानशक्ति विख्यात ॥ क्रियाशक्ति रजोगुणयुक्त ॥ द्रव्याशक्ति तमो-गुण ॥ ७ ॥ तमोगुणाचि द्रव्यशक्ति ॥ तेचि पंचभूतें स्पष्ट दिसती ॥ जयांचे पंचविषय बोलि-जेती ॥ अनुक्रमेंकरूनी ॥ ८ ॥ आकाश वायु तेज आप भूमि ॥ हीं पांच भूतें सविषय नामीं ॥ शब्द स्पर्श रूप रस गंधानुक्रमीं ॥ हे पंचविषय पांचांचे ॥ ९ ॥ हेचि मुख्य पंचमहा-भूतें ॥ यांपासून तीं भौतिकें समस्तें ॥ जेकरून केलीं पंचीकृतें ॥ तीं निरोपिलीं मागां ॥ १० ॥ अवघियां मिळून चारी खाणी ॥ पांचवी मानसिकाची उभवणी ॥ इतुकींही भौतिकात्मक खाणी ॥ भूतेंविण पदार्थ नसे ॥ ११ ॥ कल्पनेनें सहज जाहलें ॥ तें मानसिक सहज उद्भ-वलें ॥ जारापासून जे जन्मले ॥ ते जरायुज ॥ १२ ॥ अंडापासून जे जे होत ॥ ते ते अंडज बोलिजेत ॥ स्वेदापासून जे जे निर्मित ॥ ते ते स्वेदज ॥ १३ ॥ उद्भिज्जाचे प्रकार दोन ॥ येक वायूपासून होती निर्माण ॥ दुसरे वृक्षादि तृणांत संपूर्ण ॥ स्थावर बोलिजे ॥ १४ ॥ स्थावरा-त्मक ते न चालती ॥ भूमींत समूळ रोविले असती ॥ तेथें प्राण किंचित न वाहती ॥ म्हणोनि

जड ॥ १५ ॥ येर उरले ते जडचि असोनि ॥ प्राणास्तव चालती खाती म्हणोनी ॥ जंगम ऐसें बोलिजे वाणी ॥ एवं प्रकार दोन जडाचे ॥ १६ ॥ एवं इतुकें हें दृश्य ब्रह्मांड ॥ त्यांत सान थोर नानापिंड ॥ सर्वही नामरूपात्मक झाड ॥ मायामूळाचें ॥ १७ ॥ इतुकियासी आधार एक ॥ अधिष्ठान ब्रह्म निश्चयात्मक ॥ सर्वी अस्ति भाति प्रियात्मक ॥ ज्यावरी नामरूपें दिसती ॥ १८ ॥ जैसें येक आकाश निश्चळ ॥ त्यांत सान थोर घट सकळ ॥ मडकीं रांझण बोळकीं परळ ॥ अथवा नानाविध पात्रें ॥ १९ ॥ तैसें परब्रह्म जें निघोट ॥ त्यामाजीं ब्रह्मांड हा मठ ॥ तया मठीं नाना पिंड घट ॥ दाट ठेविले ॥ २० ॥ कित्येक जलें असती भरले ॥ ते ते पिंड जंगम बोलिले ॥ कित्येक कोरडे असती ठेविले ॥ ते सूक्ष्माविण स्थावर ॥ २१ ॥ कोरडे घटीं जलाकाश न दिसे ॥ परी व्यापकपणें आकाश असे ॥ सूक्ष्मावीण जीवेश नसे ॥ परी ब्रह्म असे स्थावरीं ॥ २२ ॥ आहे दिसे आणि चांगुलें ॥ हें अस्ति भाति प्रिय संचलें ॥ यया आधिष्ठानीं रूप तें आकारा आलें ॥ नाम ठेविलें ओळखीसी ॥ २३ ॥ आतां सजल घट ते जंगम ॥ जे जे सप्राण उत्तमाधम ॥ त्यांत अस्ति भाति प्रिय परम ॥ आणि सूक्ष्मासह जीवेश ॥ २४ ॥ सुवर्णादि घट धातूंचे ॥ तैसे उत्तमोत्तम पिंड देवांचे ॥ मध्यम मानव जेवीं खापराचे ॥ शेणादिकांचे कीटक ॥ २५ ॥ ऐसे घटपिंड चिदाकाशीं ॥ मांडिले असती येक-रसीं ॥ त्यांत वास्तव्य ज्ञानक्रिया दोहींसी ॥ सत्वरजात्मक ॥ २६ ॥ देहमात्र साकार जितुका ॥ तमोगुण द्रव्यशक्तीचा तितुका ॥ या सर्वांमाजीं संघ हा आसिका ॥ असे जीवेशांसह ॥ २७ ॥

इतुकें वेगळालें पाहणें नलगे ॥ एका देहाचें पहावें अंगें ॥ सर्वेही माया अविद्यादि सोंगें ॥ अनुभवा येती ॥ २८ ॥ जेवीं घट उदंड गगनीं असती ॥ तितुके भिन्न पहावे न लगती ॥ येका घटाची कळतां रीती ॥ सर्व कळले ॥ २९ ॥ तैसेंचि जयासी वाटे विचारावें ॥ तेणें आपुले देहीं पहावें ॥ सर्व पदार्थमात्र अनुभवावे ॥ मग सर्वी आणावें प्रत्यया ॥ ३० ॥ ॥ घटामाजीं जैसें जल ॥ तैशी सूक्ष्मदेहाची चळवळ ॥ जयाचीं सत्रा तत्त्वें सकळ ॥ परी कोश तीन ॥ ३१ ॥ उगे चंचळपणें वावरती ॥ ते पंचप्राण नखशिख वाहती ॥ तेणें आधारें पांच क्रिया उमटती ॥ बाह्य कर्मेंद्रियांच्या ॥ ३२ ॥ वाचेचें बोलणें पाणि देत घेत ॥ पाद चाले उपस्थ रति भोगित ॥ गुदेंद्रिय मळमूत्रविसर्ग करित ॥ हे क्रियाशक्ति प्राणाची ॥ ३३ ॥ एवं दहा प्रकार क्रियेचे ॥ प्राण कर्मेंद्रिय प्राणमयाचे ॥ ऐसेच ज्ञानशक्ति मनोमयाचे ॥ सहा प्रकार ॥ ३४ ॥ चंचळपणीं वावरावें ॥ परी पदार्थमात्र ओळखावे ॥ निश्चयेंविण संशयीं पडावें ॥ तेंचि मन ॥ ३५ ॥ तेंचि पांचा द्वारें निघोनि ॥ बाह्यविषयीं पडे जाउनी ॥ ज्ञानेंद्रिय नाम त्या द्वारा लागुनी ॥ श्रोत्र त्वक् चक्षु जिव्हा घ्राण ॥ ३६ ॥ ऐकणें स्पर्शणें पाहणें ॥ रस कळे गंध घेणें ॥ हे पांचही ओळखावे मनें ॥ परी संशय न फिटे ॥ ३७ ॥ एवं ज्ञानेंद्रियें पांच सहावें मन ॥ हें मनोमयकोशाचें लक्षण ॥ हें प्राणमयाचे अंतरीं जाण ॥ त्याहून सूक्ष्म असे ॥ ३८ ॥ जैशी मनासी ज्ञानशक्ति ॥ तैशीच बुद्धीसी ज्ञानस्फूर्ति ॥ परी संशयरूप मनाची व्यक्ति ॥ बुद्धि निश्चय करी ॥ ३९ ॥ या बुद्धीसीही ज्ञानेंद्रियद्वारा ॥ जाणें असे शब्दादि

व्यापार ॥ म्हणोनि तेचि पांच साहाकारा ॥ बुद्धीसी असती ॥ ४० ॥ तस्मात् पांचही ज्ञानें-
द्रियें ॥ साहावी बुद्धि जे करी निश्चय ॥ हाचि जाणावा विज्ञानमय ॥ ज्ञानशक्तीरूप
॥ ४१ ॥ एवं प्राण मन विज्ञान ॥ हे लिंगदेहाचे कोश तीन ॥ ज्ञान क्रिया शक्ति दोन ॥
असती गुणांच्या ॥ ४२ ॥ एवं कोशत्रयात्मक सूक्ष्म ॥ सवा तत्त्वांचा अनुक्रम ॥
स्थूलदेहामाजीं संभ्रम ॥ घटीं जेवीं पाणी ॥ ४३ ॥ आर्द्र चंचल जेवीं पाणी ॥ तेवीं वि-
हार प्राणालागुनी ॥ झळके पाणी तेवीं मन विज्ञानीं ॥ ज्ञानशक्ति असे ॥ ४४ ॥ त्यांत कांहीं
सा झावळपणा ॥ तेवीं संशयरूपता असे मना ॥ केवळ झळझळ तेवीं विज्ञाना ॥ निश्चया-
त्मकता ॥ ४५ ॥ असो ऐसे मन बुद्धि दोन ॥ त्यांत मुख्यत्वें वसती गुण तीन ॥ जें मागां
सांगितलें लक्षण ॥ घोर मूढ शांतवृत्ति ॥ ४६ ॥ एवं स्थूलादि गुणांपर्यंत ॥ स्वाभाविक परी
ईशनिर्मित ॥ सांगितले घट सजलयुक्त ॥ स्थूल सूक्ष्म दोन्ही ॥ ४७ ॥ आतां ईश जीवाचे
उत्पत्तीपूर्वीं ॥ जे स्फूर्तिरूप तत्वें स्वभावीं ॥ तेही वृत्तीमाजी पहावीं ॥ सूक्ष्मदृष्टी ॥ ४८ ॥
मुख्य अहंब्रह्मास्मि स्फुरण ॥ जें कां मूळमायेचें लक्षण ॥ तेंही सहजत्वें आठवण ॥ होतसें पिंडीं
॥ ४९ ॥ तेचि आठवण निर्विकल्प ॥ सर्वदां होतसे आपेआप ॥ परी ते न कळे झडकरी
संकल्प ॥ होतां बहिर्मुख होय ॥ ५० ॥ इकडे आठवण तिकडे नेणीव ॥ हे दोन्ही विद्या-
अविद्येचे स्वभाव ॥ आवरण विक्षेप जयेतें नांव ॥ ज्ञानाज्ञान हेंचि ॥ ५१ ॥ मुख्य संकल्पा-
विण वृत्ति ॥ स्वाभाविक स्फुरे सहजगति ॥ तयामाजीं ज्ञानाभास उमटती ॥ जीवेश

दोन्ही ॥ ५२ ॥ विद्याप्रतिबिंबित तो ईश ॥ अस्पष्टपणें प्रेरी जीवास ॥ अविद्या प्रति-बिंबित अनेश ॥ तोही अस्पष्ट ॥ ५३ ॥ पुढें जेव्हां संकल्पासहित ॥ मनबुद्धीचे विकार उमटत ॥ ते समयीं जीव स्पष्ट दिसत ॥ यापूर्वीं अस्पष्ट ॥ ५४ ॥ असो एक स्फुरणरूप मूळमाया ॥ आणि विद्या अविद्या कन्या तिचिया ॥ त्यांत प्रतिबिंबरूप जे नाम तया ॥ जीवेश दोन ॥ ५५ ॥ जैसें पाणी झऱ्यांतून उसळे ॥ तैशी मूळमायेची स्फूर्ति चंचळे ॥ स्वतां पाणी श्वेत पाहतां कळे ॥ तेवीं विद्या स्फूर्तीची ॥ ५६ ॥ श्वेतपणा असोनि आच्छादिला ॥ नसोनि काळेपणा उमटला ॥ तैसा अविद्या नेणिवेसी जाहला ॥ ठाव विद्यारूप असोनी ॥ ५७ ॥ मुख्य पाणियाचे पाझरीं ॥ आकाश प्रतिभासेना झडकरी ॥ अथवा श्वेत काळेपणाही माझारीं ॥ जलाकाश स्पष्ट नव्हे ॥ ५८ ॥ तैसे मूळस्फुरणीं जीवेश असती ॥ परी पाहणाराचे अनुभवा न येती ॥ विद्या अविद्येंतही अनुमानिजेती ॥ कीं जल तेथें प्रतिबिंब ॥ ५९ ॥ स्पष्ट जेव्हां जल स्थिरावलें ॥ तेव्हां आकाश स्पष्ट दिसे बिंबलें ॥ तैसें संकल्प होतां दिसों लागलें ॥ जीवाचें रूप ॥ ६० ॥ मूळीं स्फुरणचि असतां चंचळ ॥ परी तें कळेना निवळ ॥ मा त्यांतील प्रतिबिंब सकळ ॥ कोण पाहे ॥ ६१ ॥ तेचि प्रकृतिपुरुष दोन्ही ॥ ओळखावीं चंचळ जाणीव निवडुनी ॥ त्या दोहींचे परिणाम होउनी ॥ जाहले विद्या ईशादि ॥ ६२ ॥ चंचळपणा जो स्फूर्तीचा ॥ विद्या अविद्या हा परिणाम तिचा ॥ तैसाचि परिणाम ज्ञानाभासाचा ॥ जीवेश दोन्ही ॥ ६३ ॥ तोचि जडपणा अस्पष्ट होता ॥ स्पष्ट जाला प्राणा आंतौता ॥ इकडे जीवे-

शाची जे प्रकाशता ॥ बुद्धींत स्पष्ट जाहली ॥ ६४ ॥ प्राण जड असून वावरती ॥ त्यामुळें चंचळ ऐसे दिसती ॥ परी ते जाणती ना कल्पांतीं ॥ ह्मणून ते जड ॥ ६५ ॥ तैसेचि मनबुद्धि हे चंचळ खरे ॥ त्यांत जाणीव दिसे साचोकारें ॥ परी ते जीवाचे भासकत्वें सारे ॥ विषय निवडिती ॥ ६६ ॥ जैसें पाणी दिसे झळझळित ॥ परी आकाश बिंबतां दिसत ॥ तैसे मन-बुद्धि परप्रकाशित ॥ स्वतां चंचळत्वें जड ॥ ६७ ॥ असो घटजलाचेनि पडिपाडें ॥ देहीं सूक्ष्म देह निवडे ॥ जलाकाशापरी प्रतिबिंब पडे ॥ जीवेशांचें सूक्ष्मीं ॥ ६८ ॥ भिंतीसहित ब्रह्मांडमठ ॥ त्यांत उत्तमाधम पिंड घट ॥ घटीं जल जैसे तैसें स्पष्ट ॥ सत्रा कळांचें सूक्ष्म ॥ ६९ ॥ जल पातळ वोलें चंचळ ॥ तैसा हा प्राणमयकोश सकळ ॥ प्रतिबिंबासहित पाण्याची झळ-झळ ॥ तैसे जीवासहित संकल्प ॥ ७० ॥ श्वेतपणा तैशी विद्या ॥ काळाभास तैशी अविद्या ॥ पाझर तैशी मूळमाया ॥ एवं दृष्टांतीं सर्व साम्य ॥ ७१ ॥ पाझरीं किंवा श्वेतकाळेपणीं ॥ जला-काश दिसेना नयनीं ॥ तैशी माया कीं विद्या अविद्या दोन्ही ॥ स्पष्ट नसती जीवेश त्यांत ॥ ७२ ॥ बुद्धीमाजीं जीवत्व एकलें ॥ चिदाभासरूपें स्पष्ट जाहलें ॥ जैसें जलामाजीं प्रतिबिं-बलें ॥ सनक्षत्र आकाश ॥ ७३ ॥ तो चिदाभास वृत्तीसहित ॥ इंद्रियद्वारा विषयाकार होत ॥ जै-शा घटछिद्रांतून झळझळित ॥ मठाच्या भिंती ॥ ७४ ॥ ऐसें स्फुरणादि देहांत मिथ्याभूत ॥ सांगितलें जड चंचळ समस्त ॥ चिदाभास जो उमटला त्यांत ॥ तोही सदृष्टांत सांगितला ॥ ७५ ॥ मिथ्याभूत इतुकेंही जाहलें ॥ तितुकें सदृष्टांत सांगितलें ॥ आतां सत्य परब्रह्म जें संचलें ॥ तें

आत्मत्वही देहीं ॥ ७६ ॥ जैसें मुख्य गगन सर्व मठांसी ॥ अंतर्बाह्य व्यापून अलिप्तत्वेंसी ॥ घट जल आणि जलाकाशासीं ॥ व्यापकत्वें संचलें ॥ ७७ ॥ तैसें ब्रह्मात्मत्व सघन ॥ मायेसी ईशादि अंततृण ॥ इतुकेंही ब्रह्मांड संपूर्ण व्यापून असे ॥ ७८ ॥ ब्रह्मांडीं जितुके देह सान थोर ॥ आदिकरून हरिहर ॥ या इतुक्या अंतर्बाह्य निर्विकार ॥ व्यापून असे ॥ ७९ ॥ स्थूलदेहीं सूक्ष्मशरीरीं ॥ जे पंचीकृत अपंचीकृताची परी ॥ तिसरें कारण जे स्फूर्ति निर्धारी ॥ विद्या अ-विद्यात्मक ॥ ८० ॥ त्यांत जीवेश जे प्रतिबिंबित ॥ एवं सकळ धर्म धर्मीसहित ॥ व्यापूनियां असे अनंत ॥ गगन जेवीं सर्व घटीं ॥ ८१ ॥ ऐसिया अनंताची व्यापकता ॥ जे सच्चिद्घन सर्वी परिपूर्णता ॥ ते पुढील पदीं विस्तारता ॥ अन्वयें बोलिजे ॥ ८२ ॥ परी प्रस्तुत यया पदा-माझारीं ॥ जितुकीं मायादि तृणांत सारीं ॥ रूप नाम जितुकें निर्धारी ॥ स्थूल कीं सूक्ष्म ॥ ८३ ॥ इतुक्याही नामरूपांहून ॥ भिन्न असे ब्रह्मात्मा पूर्ण ॥ अंतर्बाह्य जेवीं गगन ॥ परी विलक्षण घटादिकां ॥ ८४ ॥ स्थूलदेह हा अन्नमय ॥ ज्याची अन्नीं उत्पत्ति स्थिति लय ॥ जेवीं घट सर्वही मृन्मय ॥ तेवींच साकार जितुका ॥ ८५ ॥ त्यांत सूक्ष्म देह सत्रा कळांचा ॥ जो त्रिकोशात्मक दृष्टांत जलाचा ॥ प्राण मन विज्ञानमय साचा ॥ जया प्रेरिता ईश ॥ ८६ ॥ आणि प्रतिबिंबरूप जीव ॥ बुद्धीपासून प्रगट स्वभाव ॥ या इतुकियामाजींही स्वयमेव ॥ असून ब्रह्मात्मा वेगळा ॥ ८७ ॥ हें असो देहद्वयाचें कारण ॥ जें सहजत्वें जाहलें निर्माण ॥ त्यांतही परब्रह्म परिपूर्ण ॥ व्यापून भिन्न सर्वां ॥ ८८ ॥ विद्य अविद्या मूळमायास्फूर्ति ॥

त्यांत जीवेशही अस्पष्ट प्रतिबिंबती ॥ तया कारणा आनंदमय कोश म्हणती ॥ जेथें सुखै-कगति जीवा ॥ ८९ ॥ एवं अन्नमय स्थूल देहे ॥ प्राणमय मनोमय विज्ञानमय कोशत्रय हे ॥ आनंदमय कारण पाहे ॥ जीवेशांसह ॥ ९० ॥ इतुकेही एकेक देहाआंत ॥ असती स्थूल सूक्ष्म जीवासहित ॥ तितुकेही व्यापून अनंत ॥ सर्वां विलक्षण ॥ ९१ ॥ आकाश घटीं जळीं जलाकाशीं ॥ व्यापून भिन्न जैसें सर्वांसी ॥ तेवीं स्थूल सूक्ष्म कारण जीवेशीं ॥ व्यापून आत्मा विलक्षण ॥९२॥ निर्माण तितुकें वेगळालें ॥ धर्मही भिन्न भिन्न उमटले ॥ तया धर्मधर्मी-सहित व्यापिलें ॥ परी नव्हे त्या त्या ऐसें ॥९३॥ मिथ्याचे धर्म जे जे अनेक ॥ ते ते आधीं करूं रूपक ॥ मग सर्वां विलक्षण केवीं व्यापक ॥ आपेआप कळे ॥ ९४ ॥ मुख्य परब्रह्म अनंत ॥ केवढें किती नव्हे अंत ॥ तयामाजीं एकदेशी होत ॥ स्फूर्ति रज्जुसर्पापरी ॥ ९५ ॥ तयेचा स्वभा-वचि चंचळ उमटे आटे जेवीं मृगजळ ॥ परी उत्पत्तीसी हेतु सकळ ॥ तेचि एक असे ॥९६॥ जल जैसें किंचितही असतां ॥ गगन प्रतिभास दिसे आंतौता ॥ तेवीं वृत्ति निर्विकारेंही स्फुरतां ॥ सत्याचें प्रतिबिंब पडे ॥ ९७ ॥ असो स्फूर्तीचें जें चंचळपण ॥ तेथें सहज विद्या अविद्या होती दोन ॥ अविद्येनें करावें आवरण ॥ हा धर्मचि तिचा ॥ ९८ ॥ पाणी काळेपणें जरी असे ॥ परी प्रतिबिंब त्यामाजी दिसे ॥ अविद्येमाजीं प्रतिबिंब तैसें ॥ नेणीव रूपस्फूर्ति ॥९९॥ कळणियासी विद्या म्हणावी ॥ तेणें पहावें दिसेल जें स्वभावीं ॥ मग यथार्थ कीं अन्यथा भावी ॥ परी पाहणें धर्म तिचा ॥ १६०० ॥ विद्यावृत्तींत जें बिंबलें ॥ ईश हें नाम तया आलें ॥

सर्वज्ञ सर्वशक्तिमान् उमटले ॥ धर्मही तेथें ॥ १ ॥ उगीच प्रेरणा करावी ॥ कर्मसूत्रें स्फूर्ति द्यावी ॥ हाचि धर्म असे स्वभावीं ॥ नियंतृत्वें ईशाचा ॥ २ ॥ येथें कोणी आशंका करिती ॥ कीं ईश प्रेरिता जीवाप्रति ॥ तरी होणार तें न चुके कल्पांतीं ॥ मग जीवाचा यत्न व्यर्थ ॥३॥ तरी अवधारा याचें उत्तर ॥ होणार तें न चुके अणुमात्र ॥ परी प्रयत्न करिती जे नर ॥ हाही भोग सुखदुःखाचा ॥ ४ ॥ मग पुरुषप्रयत्न काय राहिला ॥ म्हणसी तरी ऐके या बोला ॥ प्रवृत्तिरूप भोग जीवाला ॥ येविषयीं प्रयत्न नको ॥ ५ ॥ होणार तें अन्यथा न घडे ॥ न होणार तें नव्हे कोडें ॥ हा नेमचि असे प्रवृत्तीकडे ॥ तो न करो करो प्रयत्न ॥ ६ ॥ तस्मात प्रयत्न प्रवृत्तीचा न करावा ॥ घडणार तें घडेल स्वभावा ॥ परंतु निवृत्तिरूप मोक्ष स्वभावा ॥ प्रयत्नेंवीण नव्हे ॥ ७ ॥ प्रारब्धाधीन मोक्ष नाहीं ॥ कारण कीं अभोक्ता आत्मा विदेही ॥ तो कळावा विचारें निःसंदेहीं ॥ तेथें सुखदुःखें आटती ॥ ८ ॥ सुखदुःख होणें तें प्रारब्धें घडे ॥ कर्महानि प्रारब्धें केवीं जोडे ॥ तस्मात् परमार्थप्राप्ति घडे ॥ श्रवणादि प्रयत्नें ॥ ९ ॥ अमुक करीन जीवा उद्भवे ॥ तेंचि ईश्वरें यया साह्य व्हावें ॥ तरी मग अपौरुषत्व संभवे ॥ जीवासी कैसें ॥ १० ॥ असो धर्मधर्मी सांगत असतां ॥ मध्यें आलें तें बोलिलें तत्वतां ॥ जीवाचा धर्म ऐके आतां ॥ ईश प्रेरिता सहज ॥११॥ अविद्येमाजीं बिंबला असे ॥ तया नेणिवेसीही स्फुरवीतसे ॥ पुढें बुद्धि प्रगटतां अपैसें ॥ तेही भासवी विषयांत ॥ १२ ॥ हें पुढें बहुधा निरूपण ॥ जीवाचें रूप स्पष्टतर होणें ॥ परंतु जीवाचा धर्म स्फुरवणें ॥ बुद्धींत बिंबून बुद्धीसी ॥ १३ ॥

एवं सहजत्वें वृत्ति जे निर्विकारी ॥ उठली जळीं जेवीं लहरी ॥ तयेचे प्रकार बोलिले चारी ॥ जीव ईश विद्या अविद्या ॥ १४ ॥ तया वृत्तीचा जो परिणाम ॥ संकल्परूप मनोधर्म ॥ होय नव्हे संशय परम ॥ हेचि मनाचे स्वभाव ॥ १५ ॥ संशय न फिटतां ध्यास लागे ॥ वारंवार स्मरतें वाउगें ॥ तेंचि चित्त भिन्न दिसे प्रसंगें ॥ परी तें मनचि ॥ १६ ॥ अमुक होय अथवा नव्हे अमुक ॥ निश्चय करी धर्म हा एक ॥ तेचि बुद्धि निश्चयात्मक ॥ धर्मधर्मी भेद नाहीं ॥१७॥ दुसरा धर्म येक बुद्धीचा ॥ करणें न करणें अभिमान साचा ॥ तो अहंकार नामें वेगळा कैंचा ॥ बुद्धीहूनी ॥ १८ ॥ एवं अंतःकरणचतुष्टय ॥ नामें परी असती द्वय ॥ मनोमय विज्ञानमय ॥ कोश दोन्हीं ॥ १९ ॥ कोश ह्मणजे आहे जें रूप ॥ तें आच्छादून भासावें दुजें अल्प ॥ तयाचि नांवें जाणिजे विक्षेप ॥ जग उद्भवासी ॥ २० ॥ तेचि अंतःकरणवृत्ति उद्भवे ॥ इंद्रियद्वारा विषयीं धांवे ॥ ते पांच प्रकार तया ह्मणावें ॥ ज्ञानेंद्रिय ऐसें ॥२१॥ श्रोत्रें बरा अथवा वाईट ॥ शब्द ऐकावा हा धर्म स्पष्ट ॥ मृदु कठिण ओळखणें अविट ॥ हा धर्म त्वचेचा ॥२२॥ चांगलें ओंगळ रूप पहावें ॥ हा चक्षूचा धर्म स्वभावें ॥ तीक्ष्णादि सर्व रस घ्यावे ॥ हा धर्म जिव्हेचा ॥ २३ ॥ सुगंध दुर्गंध घ्यावा निवडून ॥ यया धर्मासीच नाम हें घ्राण ॥ एवं ज्ञानेंद्रियपंचकें करून ॥ पंच विषय घ्यावे ॥ २४ ॥ उगेचि कांहीं कळणें नसतां ॥ जडत्वें वावरती देहा आंतौता ॥ अन्नरसा पचवून समस्तां ॥ देहा पुष्टि द्यावी ॥ २५ ॥ क्षुधा तृषा जयाच्या विहरणें ॥ मना इंद्रियां जयांत राहणें ॥ देहालागींही होय जिणें ॥ हे धर्म प्राणाचे ॥ २६ ॥ या प्राण-

योगें कर्मेंद्रियासी ॥ वर्तणें असे स्वस्वक्रियांसी ॥ प्राण कर्मेंद्रिय प्राणमय कोशीं ॥ असती दहा ॥ २७ ॥ वाचेनें वर्णोच्चार करावा ॥ शब्द तितुका मुखीं बोलावा ॥ हा धर्मचि वाणीचा जाणावा ॥ जेणें प्रवृत्ति निवृत्ति चाले ॥ २८ ॥ घ्यावें द्यावें पदार्थांसी ॥ हा धर्म असे पाणींद्रियांसी ॥ गमन करवावें स्थूलदेहासी ॥ हा धर्म पादांचा ॥ २९ ॥ मैथुनानंद प्रजोत्पादन ॥ हा उपस्थेंद्रियाचा धर्म होणें ॥ मलोत्सर्ग सर्वही करणें ॥ गुदाचा धर्म हा ॥ ३० ॥ एवं स्फुरणादि कर्मेंद्रियांत ॥ जितुकीं चंचल तत्त्वें समस्त ॥ तितुकींही धर्मधर्मीसहित ॥ जलापरी सांगितलीं ॥ ३१ ॥ उगेंचि जडपणें असावें ॥ दृश्यत्वें वाईट बरें दिसावें ॥ विकारें वाढावें मरावें ॥ हा धर्म देहाचा ॥ ३२ ॥ घटापरी उत्पत्ति नाश ॥ जड पराधीन दृश्य ॥ हा स्वभावचि विशेष ॥ साकारमात्राचा ॥ ३३ ॥ असो स्थूल घट सूक्ष्म जल ॥ त्यांत प्रतिबिंब तो जीव केवळ ॥ ऐसेंचि जाणावे पिंड सकळ ॥ ब्रह्मादि कीटकांत ॥ ३४ ॥ सर्वांमाजीं तत्त्वें इतुकीं ॥ धर्मधर्मीसहित निकीं ॥ असती न होती न्यूनाधिकीं ॥ स्थूल सान थोर जरी ॥ ३५ ॥ जैसे धातु खापरें शेणाचे घट ॥ सान किंवा असोत मोठे ॥ परी जल आणि प्रतिबिंब गोमटें ॥ सर्वांमाजीं सारिखें ॥३६॥ तैसे देव मानव कीटकांचे ॥ साकार सान थोर सर्वांचे ॥ परी सूक्ष्म तत्त्वें सहित जीवाचें ॥ एकरूप सर्वीं ॥ ३७ ॥ ऐशीं नाना पिंडें जंगमाचीं ॥ आणि साकारता सर्व स्थावराची ॥ जया ब्रह्मांडीं वस्ती इतुक्यांची ॥ तीं पंचमहाभूतें जड ॥ ३८ ॥ सर्व घटासहित मणाकार मठ ॥ इतुकियांतही एक आकाश दाट ॥ घट पातळ व्यापलें अवीट ॥ एक रेणु

रिता नाहीं ॥ ३९ ॥ घट जल प्रतिबिंबासहित ॥ सर्वेही मुख्य आकाशें व्याप्त ॥ परंतु सर्वेही विकारासहित ॥ संचलेपणें असे ॥ ४० ॥ तैसें ब्रह्मात्मत्व सघन ॥ सच्चिदानंद परिपूर्ण ॥ मायादि तृणांत जें निर्माण ॥ व्यापून असे ॥ ४१ ॥ पंच महाभूतें व्यापलें ॥ सर्व ब्रह्मांड जें दृश्यत्वें रचिलें ॥ त्यांतील सान थोर देह दाटले ॥ ब्रह्मात्मयानें ॥ ४२ ॥ सूक्ष्म तत्त्व तें जितुकें सांगितलें ॥ त्यांत जीवेशही प्रतिबिंबले ॥ हें इतुकेंही व्यापून ठेलें ॥ निश्चल पूर्ण ॥ ४३ ॥ ऐसें सच्चिदानंद व्यापक ॥ अन्वयें अनुस्यूत एक ॥ हें निरूपण निश्चयात्मक ॥ पुढील पदीं असे ॥ ४४ ॥ येथें रूप नाम जें जें उद्भवलें ॥ अथवा रूपरसादि दृश्य जेतुलें ॥ इतुक्यांचे धर्मांहून भिन्न संचलें ॥ हें निरूपण या पदीं ॥ ४५ ॥ सर्व धर्मधर्मी कळल्याविण ॥ स्वस्वरूप केवीं कळे विलक्षण ॥ यास्तव सदृष्टांत केलें निरूपण ॥ जें जें रूप जयाचें ॥ ४६ ॥ आतां रविदत्ता जें स्वस्वरूप ॥ कवणाऐसें असे पाहे साक्षेप ॥ तोही संवाद कीजेल अल्प ॥ सावधान असावें ॥ ४७ ॥ जैसें आकाश काय मठासम ॥ कीं घट जला ऐसा नेम ॥ किंवा प्रतिभास गगनाचा भ्रम ॥ तयासारखें तरी असे ॥ ४८ ॥ तैसें परब्रह्म सच्चिद्घन ॥ जें व्यापक रितें नव्हे तृण ॥ तें कवणाऐसें पाही विचारून ॥ पिंडब्रह्मांडीं ॥ ४९ ॥ आधीं पिंडींचा शोध घ्यावा ॥ मग ब्रह्मगोळ त्या रीतीं जाणावा ॥ ब्रह्म साम्यता यया सर्वां ॥ कवणिया असे ॥ ५० ॥ स्थूलसूक्ष्मकारण ॥ जें जड चंचळ अज्ञान ॥ त्यांत प्रतिबिंबित जीव ईशान ॥ स्वरूपसाम्य या कवणा ॥ ५१ ॥ मुख्य मायास्फूर्ति जळीं लहरी ॥ ते विलक्षण सर्प आणि

दोरी ॥ मा तिजपासाव हे तत्वें सारीं ॥ तरी त्यां साम्यता कैंची ॥५२॥ आस्ति भाति प्रिय ब्रह्मा-
त्मा ॥ असज्जड दुःख सर्व अनात्मा ॥ हे दोन्ही एकत्र संगमा ॥ कदापि न मिळती ॥ ५३ ॥
या सर्वांहून चिती वेगळी ॥ बोलिली श्लोकपदीं मुळीं ॥ परी सदानंदता ही निराळी ॥ चिति
एक उपलक्षण ॥ ५४ ॥ स्वरूपलक्षणांतील एक ॥ ग्रहण करितां निश्चयात्मक ॥ उरलें लक्षण
जें सकळिक ॥ न बोलतां ग्राह्य ॥ ५५ ॥ असो चित्प्रभा ते विलक्षण ॥ सर्व हें नामरूप मिथ्या
संपूर्ण ॥ तेंचि ऐकावें विवेचन ॥ घटादिकां गगन जेवीं ॥ ५६ ॥ जड षड्विकारी दृश्यपणीं ॥
सर्व सुखदुःखाचे आयतनीं ॥ ऐसिया देहाचे रूपाहूनी ॥ चित्प्रभा वेगळी ॥ ५७ ॥ विसर्ग होय
जयाचेनी ॥ स्थूळाचे मळाची सारणी ॥ ऐसिया गुदेंद्रियाचे रूपाहूनी ॥ चित्प्रभा वे० ॥ ५८ ॥
स्त्रीपुरुषाचिये मैथुनीं ॥ क्रिया भोग जयालागुनीं ॥ तया उपस्थेंद्रियाचे रू० ॥ चित्प्रभा वे०
॥ ५९ ॥ जाणें येणें क्रिया गमनीं ॥ स्थूळासी घडे जयाचेनी ॥ तयापादाचे रू० ॥ चित्प्रभा
वे० ॥ ६० ॥ ग्रहण दानाची जयालागुनीं ॥ क्रिया होतसे अनुदिनीं ॥ तयापाणींद्रियाचे रूपा०॥
चित्प्रभा वे० ॥ ६१ ॥ नानावर्णोच्चारांच्या श्रेणी ॥ उमटती सर्वदां जयेचेनी ॥ तया वागिंद्रि-
याचे रूपा० ॥ चित्प्रभा वे० ॥ ६२ ॥ देहामाजीं अधोगमनीं ॥ वाहत असे जडपणीं ॥ तया अ-
पानाचे० ॥ चित्प्रभावे० ॥६३॥ ऊर्ध्व वाहे हृदयभुवनीं ॥ श्वासोच्छ्वास जयाचेनी ॥ तया प्राणाचे
रू० ॥ चित्प्रभा० ॥ ६४ ॥ स्थूलीं कंठस्थानीं राहुनी ॥ प्रवर्तत असे क्षुत्पानीं ॥ तया उदानाचे
रू० ॥ चित्प्रभा वे० ॥ ६५ ॥ उभय संधींत नाभिस्थानीं ॥ गहन हालवी संधीलागुनी ॥ तया

समानाचे ० ॥ चित्प्र० ॥ ६६ ॥ सर्व नाडी अन्नरसें कडोनी ॥ पाववून होतसे पुष्टिदानी ॥ तया व्यानाचे रू ० ॥ चित्प्र ० ॥ ६७ ॥ सुगंध दुर्गंध सान्निधानीं ॥ घेत असे दोन्ही निवडोनी ॥ तया घ्राणाचे रू० ॥ चित्प्र० ॥६८॥ कटु तीक्ष्णादि रसश्रेणी ॥ चाखितां कळे जयेचेनी ॥ तये जिव्हेचे रूपाहुनी ॥ चित्प्र०॥६९॥दृश्य जितुकें साकारपणीं॥ तितुकियांची दशा देखणी॥ तया चक्षूचे रू०॥ चित्प्र ० ॥ ७० ॥ सर्व देहाकारें राहूनी ॥ घेत असे स्पर्शालागुनी ॥ तया त्वगिंद्रियाचे रू ० ॥ चित्प्र० ॥ ७१ ॥ वेदादिकांच्या शब्दश्रेणी ॥ कळूं लागती उठतां ध्वनी ॥ तया श्रोत्रेंद्रियाचे रू० ॥ चित्प्र० ॥७२॥ संकल्प करी संशयेंकडूनी ॥ सदां होय नव्हे चंचळपणीं ॥ तया मनाचे रू० ॥ चित्प्र० ॥७३॥ ध्यामें आठवी अनुदिनीं ॥ सदां प्रवर्ततसे चिंतनीं ॥ तया चित्ताचे रू० ॥ चित्प्र० ॥ ७४ ॥ निश्चयचि जयेची करणी ॥ हें खरेंचि स्थापी अमुक म्हणोनी ॥ तया बुद्धीचेही रू० ॥ चित्प्र० ॥ ७५ ॥ मी मी सर्वदां वाउगा मानी ॥ जो बंधचि बैसला घेऊनी॥ तया अहंकाराचे रू० ॥ चित्प्र० ॥ ७६ ॥ जो स्फुरवी वृत्तीलागोनी ॥ एकलाचि तिहीं स्थानीं ॥ तया जीवाचिये रू० ॥ चित्प्र० ॥ ७७ ॥ जे जीवासी घाली आवरणीं ॥ प्रतिबिंबरूप जीवाची जननी ॥ तये अविद्येचिये रूपाहूनी ॥ चित्प्रभा वेगळी ॥ ७८ ॥ जे विक्षेपें दुजें दावी नयनीं ॥ जयेची येवढी उद्भवली करणी ॥ तये विद्येचे रूपाहूनी ॥ चित्प्र० ॥ ७९ ॥ जो विद्येमाजीं प्रतिबिंबोनी ॥ जीवातें प्रेरी अलिप्तपणीं ॥ तया ईश्वराचे रू० ॥ चित्प्र० ॥ ८० ॥ मृगजलवत् जयेची उभवणी ॥ जे प्रकृतिपुरुषात्मक निस्तत्त्वपणीं ॥ तये मूळमायेचे रू० ॥

चित्प्र० ॥ ८१ ॥ असो कारणरूप जी मूळमाया ॥ विद्या अविद्या शक्ति जिचिया ॥ तेचि जाहली नाहीं जया ठायां ॥ तरी कार्य उभवे केवीं ॥ ८२ ॥ नकळण्यासीच नव्हे रूप ॥ तरी कासया ऐसा असे सर्प ॥ तरी भिन्न दोरी हे वाउगे जल्प ॥ व्यर्थ कां न ह्मणावें ॥ ८३ ॥ तैशी मूळमाया वंध्यासुताची आई ॥ विद्यादि कन्या ईशादि जांवाई ॥ हा आनंदकोश निजरूपाचे ठायीं ॥ तें चिद्रूप याहून भिन्न ॥ ८४ ॥ तया आनंदासीही आच्छादन ॥ करितो कोश नाम विज्ञान ॥ वृत्तीचा परिणाम जे बुद्धि अनान ॥ भाऊन बैसली ॥ ८५ ॥ ते पंचज्ञानेंद्रियद्वारा ॥ होतसे विषयाकारा ॥ एवं विज्ञानमयता या सहा प्रकारां ॥ त्याहून भिन्न चित्प्रभा ॥ ८६ ॥ त्या निश्चयासीही आच्छादिलें ॥ संशयात्मक वरती दिसलें ॥ यासीही ज्ञानेंद्रिय साह्य झालें ॥ इतुका मनोमय कोश ॥ ८७ ॥ त्या मनामार्जीं व्याप्ति स्वरूपाची ॥ परी ते विकारी चित्प्रभा कैंची ॥ जेवीं पाणी आणि तरंगाची ॥ येकरूपता नव्हे ॥ ८८ ॥ ऐसा मनोमयही आच्छादिला ॥ प्राणमयाचि जड दिसूं लागला ॥ तो अंतर्बाह्य दशधा जाहला ॥ प्राण कर्मेंद्रिय ॥ ८९ ॥ जो विकाराचा विकारी ॥ तो कैसा होय निर्विकारी ॥ आकाश असून जलामाझारी ॥ येकत्र कालवती ना ॥ ९० ॥ या प्राणमयावरती दिसला ॥ स्पष्टत्वें स्थूल साकारला ॥ तो अन्नमयकोश बोलिला ॥ घट जैसा गगनीं ॥ ९१ ॥ मूळीं मूळमाया नव्हे स्वरूपाऐशी ॥ विद्या अविद्यासह जीवेशासीं ॥ तेथें विज्ञानमय प्राण भिन्नत्वेंसी ॥ तेथें साकारा साम्यता ॥ ९२ ॥ हें बोलणेंचि व्यर्थ कुडें ॥ तैसेंचि भिन्न म्हणणेंही बापुडें ॥ जैसें जला आणि जलाकाशां न

जोडे ॥ तरी गगनासम घट केवीं ॥९३॥ ऐसेंचि साकार ब्रह्मयापासूनी ॥ कीटकांत सर्वही दृश्यपणीं ॥ स्वस्वरूप भिन्न सर्वांहूनी ॥ नाना घटांहून गगन ॥ ९४ ॥ हे असो भौतिकाची कथा ॥ परी महाभूतें साम्य न होती सर्वथा ॥ जेथें रूपादिकांची व्यवस्था ॥ असे पंचविध ॥ ९५ ॥ पृथ्वी आणि भौतिकें सारीं ॥ हीं सर्व असती पंच प्रकारीं ॥ शब्द स्पर्श रूप रस गंधानुकारी ॥ असती पदार्थ ॥ ९६ ॥ स्वरूप तरी अशब्द अस्पर्श ॥ अरूप अगंध अरस ॥ तस्मात् भिन्न घटाहून आकाश ॥ कां न ह्मणावें ॥ ९७ ॥ आपीं जरी गंध नाहीं ॥ तरी चारी असती सर्वदांही ॥ स्वरूपीं रसादि नसति कांहीं ॥ यास्तव भिन्न आपाहुनी ॥ ९८ ॥ तो रसही तेजांत नसतां ॥ शब्द स्पर्श रूप असती आंतौता ॥ म्हणून असीमी स्वरूपसाम्यता ॥ न ये कल्पांतीं ॥९९॥ वायूमाजीं रूपही असेना ॥ परी शब्द स्पर्श असती भिन्नपणा ॥ तरी साम्यता अस्पर्शा होईना ॥ कवणेही काळीं ॥ १७०० ॥ गगनीं स्पर्शही नसे किमपि ॥ परी शब्द असे ध्वनिरूपी ॥ ह्मणूनियां अशब्द चिद्रूपीं ॥ तया असाम्यता गगना ॥ १ ॥ एवं भूतें भौतिकें हीं साकार ॥ आकाशादि तृणांत समग्र ॥ हा एक जिन्नस जड प्रकार ॥ याहून भिन्न चिद्रूप ॥ २ ॥ दुसरा जिन्नस जडचि असोनी ॥ वाहणें असे चंचळपणीं ॥ ऐसिये प्रणाचिये रूपाहुनी ॥ चित्प्रभा वेगळी ॥ ३ ॥ परप्रकाशें जाणों लागती ॥ हा तिसरा जिन्नस विशेष विकृति ॥ ययाहुनीही आत्मा चिन्मूर्ति ॥ भिन्न असे सहज ॥ ४ ॥ मूळ स्फूर्ति चौथा जिन्नस ॥ जो कां हेतु सर्व विकारांस ॥ तयाच्याही रूपाहून निराभास ॥ चित्प्रभा वेगळी

॥ ५ ॥ प्रतिबिंबाचा प्रकार असे पांचवा ॥ चितासारिखा अभास जाणावा ॥ परी मुख्य चिद्रूपता स्वयमेवा ॥ भिन्न ययाहुनी ॥ ६ ॥ एवं मिथ्याभूत जिन्नस पांचही ॥ उद्भवले परी जाहलेचि नाहीं ॥ इतुकेही विकारजात सर्वही ॥ या विलक्षण चिद्रूप ॥ ७ ॥ पंचभूतें चारी खाणी ॥ पांचवी ते मानासिक योनि ॥ एवं हे दहा प्रकार मिळोनी ॥ जिन्नस पहिला जडरूप ॥ ८ ॥ पंचप्राण कर्मेंद्रिय ॥ हा दुसरा जिन्नस समुदाय ॥ हा चंचल असोनि जडमय ॥ प्रकारें दाही ॥ ९ ॥ मन बुद्धि ज्ञानेंद्रियपंचक ॥ परप्रकाशें जाणती सकळिक ॥ हा तिसरा जिन्नस असे एक ॥ सप्त प्रकारें ॥१०॥ चौथा जिन्नस मूळस्फूर्ति ॥ माया अविद्या विद्या म्हणती ॥ तयांसीच नाम अवरणादि शक्ति ॥ परी प्रकार तीन ॥११॥ एवं चार जिन्नस वेगळाले ॥ पांचवें चित्प्रतिबिंब पडिलें ॥ तयाचे दोनचि रूपें उमटले ॥ जीव आणि ईश ॥ १२ ॥ एवं पांच जिन्नस सर्वे ॥ पांचांचे बत्तीस होती आघवे ॥ वेगळालीं रूपें आणि नांवें ॥ ईशादि तृणांत ॥ १३ ॥ जडरूप जो पहिला जिन्नस ॥ द्रव्यशक्ति नाम तयास ॥ दुसरिया जिन्नसानीयास ॥ क्रियाशक्ति बोलिजे ॥ १४ ॥ तिसरा जिन्नस ज्ञानशक्ति ॥ चौथी स्फूर्ति आदिशक्ति ॥ तयेसीच म्हणावी इच्छाशक्ति ॥ बीजरूप सर्वां ॥१५॥ पांचवा जिन्नस चिदाभास ॥ शक्ति जयाच्या तो शक्त जीवेश ॥ असो ऐसे हे पांच जिन्नस ॥ बत्तीस नामरूपें ॥ १६ ॥ पूर्व दृष्टांतीं स्मरावें ॥ सजल घट मान थोर सर्वे ॥ तैसेचि ब्रह्मादि कीटकांत आघवे ॥ आणि महाभूतें जेवीं ॥१७॥ जल तैसें देह सकळ ॥ ब्रह्मादि कीटकांत [illegible]

नाम ॥ वाउगें हिरण्यगर्भ ॥ १८ ॥ या सूक्ष्माचे प्रकार तीन ॥ प्राण आणि मन विज्ञान ॥ चंचळ द्रव झळझळपण ॥ जेवीं पाणी ॥ १९ ॥ तीन कोश परी दोन शक्ति ॥ ज्ञानक्रिया सूक्ष्मीं असती ॥ घटीं जलें जैशीं सांठवती ॥ तेवीं सान थोर देहीं ॥ २० ॥ पाझर तैसें मूळ स्फुरण ॥ जें चौथे जिन्नसाचें लक्षण ॥ पांचवे ते जीवेशान ॥ जलाकाशापरी ॥ २१ ॥ एवं घट मठ पिंड ब्रह्मांड ॥ हे स्थावरजंगमादि जड ॥ या विलक्षण कीं आत्मा गगनवाड ॥ प्रत्ययें पहावें ॥ २२ ॥ सूक्ष्म देह वेगळाले ॥ सान थोर पिंडीं सांठवले ॥ त्यांहून चिद्रूप प्रत्यया आलें ॥ जलाहून जेवीं गगन ॥ २३ ॥ मूळ स्फूर्ति कारण सर्वांसी ॥ जे पाणियाचे उद्भवाऐसी ॥ तया साम्यता कवणे काळेंसी ॥ चिदाकाशा न घडे ॥ २४ ॥ हें असो प्रतिबिंब पडिलें ॥ जलाकाशासम जीवेश उमटले ॥ तें चिदाभासत्व न जाय उपमिलें ॥ चिदाकाशाशीं ॥ २५ ॥ एवं जीवेश मूळ स्फूर्ति ॥ आनंदमयता इतुक्यांप्रति ॥ मन बुद्धि प्राण इंद्रियां म्हणती ॥ त्रिकोशात्मक सूक्ष्म ॥ २६ ॥ स्थूलदेह तो अन्नमय ॥ पंचकोश प्रकारें ऐशिये ॥ जो पांच जिन्नसांचा समुदाय ॥ बत्तीस प्रकार ॥ २७ ॥ या बत्तिसां परता पदार्थ असेना ॥ जरी नामें असती अनेकधा नाना ॥ इतुक्यांचेही रूपाहूनि भिन्ना ॥ चित्प्रभा वेगळी ॥ २८ ॥ चित्प्रभा एक उपलक्षण ॥ परी सच्चिदानंद ब्रह्मात्मा सघन ॥ यया बत्तिसांहून विलक्षण ॥ जेवीं गगन सजल घटा ॥ २९ ॥ वेदांतशास्त्रीं जे पदार्थ दोन ॥ एक सत्य एक मिथ्या संपूर्ण ॥ मिथ्या-तेचि बत्तीस भिन्नाभिन्न ॥ सत्य तो ब्रह्मात्मा ॥ ३० ॥ ऐसे हे दोन्ही निवाडिले ॥ दृष्टांतासहित स्पष्ट

केले ॥ आत्मस्वरूप तें भिन्न संचलें ॥ येर बत्तिसांहूनी ॥३१॥ ज्या रीतीं सजल सप्रातिबिंबाचा ॥ दृष्टांत दिधला घटाचा ॥ येणेंचि पाडें बोलिजेत वाचा ॥ बहुधा दृष्टांत ॥ ३२ ॥ नदींत बैसला वृक्षावरी ॥ तैसा ब्रह्मात्मा निर्विकार ॥ मूळ स्फूर्तीपासून बत्तीस रूपें सारीं ॥ प्रवाहीं पडलिया ऐशीं ॥ ३३ ॥ ब्रह्मात्मा जैसा सागर ॥ बत्तीस रूपें तरंगाकार ॥ ब्रह्मात्मा जेवीं गगन स्थिर ॥ मेघादि सम बत्तीस ॥ ३४ ॥ आत्मा ब्रह्म जेवीं दोरी ॥ सर्पाऐशीं बत्तिसें सारीं ॥ स्थाणु समान वस्तु निर्विकारी ॥ पुरुषासम बत्तीस ॥ ३५ ॥ ब्रह्मात्मा सघन जेवीं शिंप ॥ रजतापरी बत्तिसांसी रूप ॥ मृगजलवत् सर्वांसी जल्प ॥ सहस्रकर ब्रह्मात्मा ॥ ३६ ॥ सत्य मिथ्या कळावया उद्योगें ॥ दृष्टांत देणें लागती प्रसंगें ॥ येऱ्हवीं कोणतें निर्विकाराजोगें ॥ बोलूं ये वाचे ॥३७॥ तस्मात् कोणेही रीतीं समजावें ॥ मिथ्या तें मिथ्यात्वें त्यागावें ॥ सत्य तें सत्य निश्चया आणावें ॥ मुमुक्षें अंतरीं ॥३८॥ पाहें रविदत्ता सावधान ॥ सर्व सारांश आला आलोडून ॥ सत्यमिथ्या गेलें निवडून ॥ हातींच्या आंवळ्यापरी ॥३९॥ ईशादि तृणांत हे बत्तीस ॥ वाउगाचि भासला भास ॥ या सर्वां विलक्षण निराभास ॥ आत्मा ब्रह्म चिद्रूप ॥ ४० ॥ यया बत्तिसांमाजीं असोनी ॥ विलक्षण ब्रह्मात्मा पूर्णपणीं ॥ हे बत्तीस स्वस्वविकार पावोनी ॥ आपेंआप नासती ॥ ४१ ॥ हे उद्भवतां तया निर्विकारा ॥ विकार करूं न शकती निर्धारा ॥ लय पावतां तो ब्रह्म चिन्मात्रा ॥ विकार कल्पी कोण ॥ ४२ ॥ असो सर्वांचे रूपाहूनी ॥ आत्मा ब्रह्म पूर्णपणीं ॥ मा बत्तिसांचे व्यापारालागोनी ॥ आतळे कैसा ॥४३॥ अमुक अमुक

तत्त्वें मिळतां ॥ व्यापार होतसे कर्मापुरता ॥ तया गुणदोषात्मकाची वार्ता ॥ ब्रह्मात्मया केवीं ॥४४॥ तथापि अज्ञान जनीं मानिली ॥ तरी ही आत्मत्वीं नाहीं स्पर्शिली ॥ वाउगींच स्वतां जाऊन पडलीं ॥ जन्ममरणप्रवाहीं ॥४५॥ तेचि गुणदोष जीवें कल्पिले ॥ जे गतश्लोकीं निरोपिले ॥ तेचि मागुतीं पाहिजे बोलिले ॥ मीपण त्यागावया ॥ ४६ ॥ जैसा आत्मा सर्व रूपांहून ॥ सहजीं सहज परिपूर्ण ॥ तैसाचि गुणदोषां विलक्षण ॥ सहज परी बोलिजे ॥४७॥ ॥ पद ॥ गुणदोषाभ्यांकेवलचितिःविविक्ता ॥ गुणदोषांहून केवल चिती ॥ वेगळीच असे सहजगति ॥ वर्त्तीस जरी विकारा पावती ॥ तरी ते निर्विकार ॥ ४८ ॥ येथेंही रविदत्ता सावधान ॥ हें निष्कर्षाचें असे निरोपण ॥ गुणदोषांहून विवेचन ॥ होय आत्मरूपाचें ॥ ४९ ॥ गुणदोष ह्मणजे व्यर्थ कल्पना ॥ अज्ञानें माथां घे मीपणा ॥ सहजीं होताती व्यापार नाना ॥ ते ते आपणा मानीत ॥ ५० ॥ तो मीपणा जरी न मानितां ॥ तरी व्यापार होतीलचि तत्वतां ॥ परी मीपणें घेतसे बद्धता ॥ सहज होतां मुक्त ॥ ५१ ॥ आधीं सहज कैसे होत असती ॥ तेंचि बोलिजे अल्प रीतीं ॥ सहजींच गुणदोष उमटती ॥ सहज चिती वेगळी ॥ ५२ ॥ प्रथम स्थूलदेह अन्नमय ॥ जो रक्तरेतापासून होय ॥ पंचवीस तत्वांचा समुदाय ॥ पंचीकृताचा ॥ ५३ ॥ रक्तरेत मिळतां जठरीं ॥ गर्भ वाढूं लागे अंतरीं ॥ गुण वाढे सांग गर्भ जरी ॥ सलादि होतां दोष ॥ ५४ ॥ जन्मकाळीं आडवा भरतां ॥ हाचि दोष शिणतसे माता ॥ यथा युक्त सहजीं जन्मतां ॥ गुण होय स्वपरा ॥ ५५ ॥ स्वरूप सांग तरी तो गुण ॥ अरूप व्यंग दोषाचें लक्षण ॥

पुढें वाढूं लागतां विपरीतपण ॥ हाचि दोष ॥ ५६ ॥ गुण होय सरळ वाढतां ॥ पुढें पावला तारुण्यता ॥ तेथेंही गुण होय युक्त वर्ततां ॥ अन्यथा दोष ॥ ५७ ॥ वृद्धकाळीं तो दोष बहुत ॥ गुणही असती किंचित ॥ मृत्युकाळ तो कठिण अत्यंत ॥ त्वरें मरतां गुण ॥ ५८ ॥ एवं जन्मापासून मरणवरी ॥ सहजीं देह नाना विकारी ॥ गुण दोष उमटतीच निर्धारीं ॥ हें अन्यथा नव्हे ॥ ५९ ॥ तितुके गुण दोष जरी सांगावे ॥ तरी धरणी लिहितां न पुरवे ॥ तस्मात् अल्प संकेतें समजावें ॥ गुणदोषाचें पात्र हें ॥ ६० ॥ मग असो देव कीं मानव ॥ कीटक अथवा गो अश्व ॥ स्थावर कीं जंगम स्वयमेव ॥ परी देह तेथें गुणदोष ॥ ६१ ॥ केत्चित् गुणाचि दोषाकार होती ॥ केव्हां दोष गुणाऐसे उमटती ॥ परी साकार तितुके जाहले असती ॥ सहजीं गुणदोषात्मक ॥ ६२ ॥ असो स्थूलदेहा अंतरीं प्राण ॥ तेथेंही असती दोष-गुण ॥ गुण वाटे होतां पिंड पोषण ॥ अन्यथा दोष ॥ ६३ ॥ हें असो दहाही इंद्रिय ॥ मन बुद्धि स्फूर्ति मायामय ॥ विद्या अविद्या जीवेश उभय ॥ हें सर्वही जितुकें ॥ ६४ ॥ हें सर्वही मिथ्यत्वें जाहलें ॥ जाहलें तया गुणदोष लागले ॥ ते धर्मधर्मी पूर्वी सांगितले ॥ धर्म तेथें गुणदोष ॥ ६५ ॥ सर्प चोर उमटतांभीति ॥ रजत भासतां हर्षे मति ॥ तैसे हे ईशादि तृणांतीं॥ बत्तीस गुणदोषात्मक ॥ ६६ ॥ व्यापारापूर्वी वेगळाले ॥ देहीं असतां स्थिर उगले ॥ तेथेंही गुणदोष असती संचले ॥ मा व्यापारीं तो उत्कर्ष ॥६७॥ व्यापारीं बहु तत्वें मिळती ॥ तेव्हां जाग्रदादि अवस्था होती ॥ तया समयीं तों अतिविकृति ॥ गुणदोषाची ॥६८॥ अंतःकरणस्फू-

र्ति वायु व्यान ॥ तयाचे द्वारें वाणी श्रवण ॥ बोले ऐके परस्परेंकडोन ॥ होऊन भोग्यभोक्ता ॥ ६९ ॥ अन्य बोलतां ऐके सावध ॥ तो अंतःकरणीं आदळे शब्द ॥ तेव्हांचि उठे प्रीति काम कीं क्रोध ॥ हेचि अति गुणदोष ॥ ७० ॥ येथें रविदत्ता ऐसें मानिसी ॥ कीं पांचाचि तत्वें व्यापारासी ॥ परी ईशादि देहांत बहु तत्वांसी ॥ अपेक्षा असे ॥ ७१ ॥ अंतःकरण व्यान श्रोत्र वाचा ॥ पांचवा उच्चार शब्दाचा ॥ हा व्यापार ययाची पांचांचा ॥ परी अन्यासीही अपेक्षी ॥७२॥ साकार देह तो पाहिजे ॥ जीवें तो विषय हा स्फुरविजे ॥ विद्या अविद्यात्मक स्फूर्ति सहजें ॥ असे व्यापारीं ॥७३॥ मन बुद्धि चित्त अहंकार॥ हेही पाहिजेताति समग्र॥ हें असो ईशही निरहंकार ॥ प्रेरी गुणदोषां ॥ ७४ ॥ जेवीं सेनेचा जय पराजय ॥ तो राजयासी आरोप होय ॥ तैसें शुभ कीं अशुभ होतां कार्य ॥ ईशावरी आरोप ॥ ७५ ॥ राजआज्ञेवत ईश प्रेरी ॥ परी तो अकर्ता असे निरहंकारी ॥ अन्यें कर्तृत्व आरोपिजे जरी ॥ तरी तो नित्यमुक्त ॥ ७६ ॥ ईशचि मुक्त ह्मणणें काय ॥ जीवही बद्ध कदां न होय ॥ परी अकर्तृत्वाची नेणे सोय ॥ ह्मणोनि साभिमानें बद्ध ॥ ७७ ॥ असो जीवेश विद्या अविद्यास्फूर्ति ॥ मनादि चत्वार अंतःकरणवृत्ति ॥ व्यान श्रोत्र वाचा शब्द निश्चिती ॥ हा इतुका संघ मिळे ॥ ७८ ॥ तेव्हां ऐकणें बोलणें दोन्ही ॥ व्यापार होत असती जनीं ॥ आणि गुणांचीही होय उभवणी ॥ सत्वादिकांची ॥ ७९ ॥ बोलकार जो गुणें उठे ॥ तरी ऐकणार कामक्रोधें दाटे ॥ तेथें दोषचि अधिक पेटे ॥ मग परस्परें कलह ॥ ८० ॥ बोलका सत्वगुणीं मधुर ॥ तरी शांतता पावे ऐकणार ॥

तेव्हां गुणाचि उमटे परस्पर ॥ संवादसुख होय ॥ ८१ ॥ एवं संघ मिळतां गुणदोष उमटती ॥ गुण तरी अतिशय उठे प्रीती ॥ दोष तरी मारिती कीं मरती ॥ ऐसें कार्य गुणदोषांचें ॥ ८२ ॥ ऐसा व्यापार गुणदोषात्मक ॥ सांगितला संघाचा एक ॥ ऐसेचि चारी होती आणिक ॥ तेही संक्षेपें बोलूं ॥ ८३ ॥ मन समान त्वचा पाणी ॥ स्पर्शविषय पांचवा मिळूनी ॥ व्यापार स्पृष्टव्य देणीं घेणीं ॥ अन्यतत्वें अपेक्षी ॥ ८४ ॥ देह बुद्धि अहंकार चित्त ॥ विद्या अविद्या स्फूर्तिसहित ॥ जीव ईशा साह्य असत ॥ आणि गुणही तिन्ही ॥८५॥ डोळे झांकून जरीं बैसला॥ परी स्पर्श होतां अंतरीं कळला ॥ सर्प जरी दचकून मेला ॥ स्त्री तरी सुखावे ॥८६॥ बुद्धि उदान नयन चरण ॥ पांचवा रूपविषय पूर्ण ॥ होत असे पाहणें चालणें ॥ परी अन्य तत्त्वें अपेक्षी ॥ ८७ ॥ देह मन चित्त अहंकार ॥ विद्या अविद्यात्मक स्फूर्ति प्रकार ॥ त्रिगुण आणि जीव ईश्वर ॥ साहाकारा असती ॥ ८८ ॥ सन्मुख देखतां रूप चांगुलें ॥ तरी हर्षून अति सुख जाहलें ॥ विरूप पाहून भय घेतलें ॥ एवं गुणदोषात्मक ॥ ८९ ॥ चित्त प्राण जिव्हा उपस्थ ॥ पांचवा रसविषय यथार्थ ॥ अशन रति होय उपस्थित ॥ परी अन्य तत्त्वें अपेक्षी ॥ ९० ॥ देह अहंकार मन बुद्धि ॥ विद्या अविद्यात्मक स्फूर्ति आधीं ॥ जीवेश त्रिगुणांची मांदी ॥ साह्यत्वा असती ॥ ९१ ॥ चांगुला पदार्थ जिव्हा खाय ॥ तेव्हां सुखरूपता पुष्टि होय ॥ अन्यथात्वें मरोनि जाय ॥ ऐसा गुणदोष रसीं ॥ ९२ ॥ तैसेंचि रतिसुख भोगितां ॥ उत्पत्ति होय कीं मरे अवचिता ॥ ऐशी गुणदोषाची सहजता ॥ असे व्यापारीं ॥ ९३ ॥ अहंकार अपान

घ्राण ॥ गुद गंधविषय जाण ॥ विसर्ग होय गंधग्रहण ॥ परी अन्य तत्त्वें अपेक्षी ॥ ९४ ॥ देह मन बुद्धि आणि चित्त ॥ विद्या अविद्या स्फूर्तिसहित ॥ जीवेश त्रिगुणादि अपेक्षित ॥ मिळतां व्यापार घडे ॥ ९५ ॥ सुगंधें अत्यंतचि सुखावें ॥ दुर्गंधें कासाविस व्हावें ॥ विसर्गें वांचावें कां मरावें ॥ एवं गुणदोष गंधीं ॥ ९६ ॥ जीव व्यापार उदंड करिती ॥ कृष्यादि अथवा कर्में निपजती ॥ परी अवघ्या पांचचि वृत्ति ॥ ब्रह्मादि कीटकांत ॥ ९७ ॥ एका देहाचे पांच समजतां ॥ सर्वांचे अनुभवा येती तत्त्वां ॥ असो पंचविषय जागृतीं असतां ॥ होती गुणदोषात्मक ॥ ९८ ॥ हेचि पांच व्यापार स्वप्नीं ॥ होत असती जीवा लागोनी ॥ जरी देह विषय प्रत्यक्षपणीं ॥ नसती तेथें ॥ ९९ ॥ परी देहाचा आणि विषयाचा ॥ आभास घेऊनियां साचा ॥ व्यापार करीत असे गुणदोषाचा ॥ अन्य जो उरला संघ ॥ १८०० ॥ विद्या अविद्यात्मक मायास्फूर्ति ॥ जीवेश त्रिगुण चत्वार वृत्ति ॥ प्राण दशेंद्रियें वावरती ॥ गोलकेंविण अंतरीं ॥ १ ॥ बोलणें ऐकणें पाहणें चालणें ॥ स्पर्शणें आणि देणें घेणें ॥ खाणें रति विसर्ग गंध घेणें ॥ आभासरूपें स्वप्नीं ॥ २ ॥ तेथें हर्ष खेद होती व्यापारीं ॥ ऐसे गुणदोष नानापरी ॥ हे असो सुषुप्तीही माझारीं ॥ गुणदोष असे ॥ ३ ॥ तेथें मनबुद्धीचा अभाव ॥ इंद्रिय प्राणादिकां नसे ठाव ॥ येक स्फूर्तिमात्र स्वयमेव ॥ असे विद्या अविद्यात्मक ॥ ४ ॥ जीवेश प्रतिबिंबें दोन्हीं ॥ असती तया नेणीवपणीं ॥ हाचि आनंदमय कोश वाणीं ॥ बोलिजे पांचवा ॥ ५ ॥ येरवीं ज्ञानादि चारी कोश ॥ यांचा तेथें होतसे नाश ॥ नेणीवरूपेंचि असे विशेष ॥ प्राज्ञ अभिमानही ॥ ६ ॥ असो ऐसिया

सुखीआंत ॥ सुखाकरिता हा गुण प्रगटत ॥ कांहींच न कळे दोष दिसत ॥ व्यापाराविण ॥ ७ ॥
जैसे एका पिंडीं अवस्थें तिहीं ॥ गुणदोष असती सर्वदांहीं ॥ तैसेंचि ब्रह्मादि कीटकांत सर्वही॥
गुणदोषें व्याप्त ॥ ८ ॥ हे असो भौतिकांची कथा ॥ परी महाभूतींही सर्वथा ॥ असे गुणदो-
षाची व्यथा ॥ सहजगति ॥ ९ ॥ पृथ्वी अन्नरसें तारी हा गुण ॥ तेणेंचि विषरूपें होय मरण ॥
तेवींच जीवनें तृषा हरण ॥ मरे बुडतां ॥ १० ॥ अग्नि हा शीत निवारित ॥ येऱ्हवीं दहन करी
समस्त ॥ मंदवायु सुखही देत ॥ नातरी उडवी ॥ ११ ॥ आकाशीं अवकाश वाड ॥ हाचि
गुण तेथें घबाड ॥ शून्यपणें नेणीव निबिड ॥ हाचि दोष ॥ १२ ॥ एवं आकाशादि देहांत
तृण ॥ आणि स्फूर्तीपासूनियां प्राण ॥ इतुके बत्तीसही संपूर्ण ॥ गुणदोषें भरले ॥ १३ ॥ जैसा
सजल साभास घट ॥ तेथेंही गुणदोष स्पष्ट ॥ आणि ओघीं पडला जो बुद्धिनष्ट ॥ तेथें गुण-
दोषा उणें नसे ॥ १४ ॥ तरंग मेघ सर्प चोर ॥ रजत मृगजलादि विकार ॥ तेथें जैसें हर्ष
भय थोर ॥ तेवींच बत्तिशीं गुणदोष ॥ १५ ॥ असो बत्तिसांचे रूपाहूनी ॥ चित्प्रभा वेगळी पूर्ण-
पणीं ॥ तैशीचि बत्तिसांचे दोषगुणीं ॥ न लिंपे सहसा ॥ १६ ॥ जैसें घटजल प्रतिबिंबासहित॥
आकाश व्यापून अलिप्त त्यांत ॥ मा तयाचे गुणदोषें मिश्रित ॥ होईल कैसें ॥ १७ ॥ आणि
नदींत वृक्षीं जो बैसला ॥ तो पडिला याहून भिन्न संचला ॥ तो पडल्याचे गुणदोषें मेला ॥
हें घडेना सहसा ॥ १८ ॥ तरंगांचिये सरिसें पाणी ॥ विकारा नपवे त्यांत असोनी ॥ मा उद्भ-
वलयीं दोषगुणीं ॥ उद्भवे मरे केवीं ॥ १९ ॥ मेघें आकाश गडगडीना ॥ मा पाण्यें केवीं

सरिसें जीवना ॥ सर्पेंही रज्जु आच्छादेना ॥ तरी चाले केवी त्यासवें ॥ २० ॥ स्थाणु चोरा-
ऐसा नसतां ॥ लुटील केवीं हो पांथस्था ॥ शिंप जाहलीच नाहीं साम्य रजता ॥ तरी हर्ष खेद
दे केवीं ॥ २१ ॥ सविता न बुडे मृगजलपुरीं ॥ तो ग्रासिला केवीं मृगजलचरीं ॥ हें बोलतां
जैशी शिणे वैखरी ॥ तैशीच ब्रह्मात्मया ॥ २२ ॥ अरे जो मायेसी अतीत ॥ तो मायाविकारें
केवीं चळत ॥ मायाचि तेथें उद्भवून नासत ॥ तो जैसा तैसा ॥ २३ ॥ अविद्या तया आच्छा-
दिना ॥ विद्याही ज्ञानें जाणेना ॥ ईशाचे प्रेरणेंत गवसेना ॥ सर्वज्ञ ही नव्हे ॥ २४ ॥ मुख्य
ईशाऐसें नव्हे ब्रह्म ॥ मा सर्वज्ञादि केवीं घे धर्म ॥ तेथून प्रेरकत्वादि नाना कर्म ॥ हे तों अति
दूरतर ॥ २५ ॥ जीवाचे रूपाऐसें नाहीं ॥ मग किंचिज्ज्ञ धर्म स्फुरवणें तेंही ॥ आणि साभि-
मान घेऊन बैसे देहीं ॥ याहून भिन्न ह्मणणें नको ॥ २६ ॥ बुद्धींचिये धर्माप्रति ॥ भय लज्जा-
दि धारणा धृति ॥ आशा चिंता निश्चय वृत्तीं ॥ भिन्न असे पूर्णपणीं ॥ २७ ॥ मनाचे संक-
ल्पविकल्पासी ॥ शोक मोहो कामादिकांसी ॥ चित्प्रभा वेगळी निश्चयेंसी ॥ पूर्णपणीं असे
॥ २८ ॥ चित्ताचे चिंतनापासूनी ॥ अहंकाराचे अहंकर्तव्याहूनी ॥ चित्प्रभा भिन्न पूर्णपणीं ॥
केवळत्वें सहज ॥ २९ ॥ प्राणाचे विहरणाहूनी ॥ क्षुत्पानादि धर्मापासूनी ॥ चित्प्रभा भिन्न
पूर्णपणीं ॥ केवळत्वें सहज ॥ ३० ॥ श्रोत्राचिये ऐकण्याहूनी ॥ त्वचेचे स्पर्शनापासूनी ॥
चि० ॥ के० ॥ ३१ ॥ चक्षूचिये देखण्याहूनी ॥ रसनेचे अशनापासूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ३२ ॥
घ्राणाचे सुगंध दुर्गंधाहूनी ॥ चहूंवाणीचे वचनापासूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ३३ ॥ हस्ताचे

देण्याघेण्याहूनी ॥ पादाचे गमनाक्रियेपासूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ३४ ॥ उपस्थाचे रतिसुखाहूनी ॥ गुदाचे विसर्गापासूनी ॥ चि० ॥ केव० ॥ ३५ ॥ देहाचे संभूतीपासूनी ॥ जन्मणें वाढणें यांहूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ३६ ॥ बाल्य तारुण्य वृद्धाप्याहूनी ॥ अंतकाल मरणापासुनी ॥ चि० ॥ के० ॥३७॥ कुरूप सुरूप लावण्याहूनी ॥ वर्ण आश्रमादिकांपासूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ३८ ॥ स्त्रीपुरुष नपुंसकाहूनी ॥ राजा कीं रंकादिकांपासूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ३९ ॥ जागृतीचे पंचवृत्तीहूनी ॥ व्यवहाराव्यवहारापासूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ४० ॥ स्वप्नाचिये पंचवृत्तीहूनी ॥ सुप्तीचिये नेणिवेपासूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ४१ ॥ जैशी सर्व प्रपंचाहूनी ॥ तेवींच परमार्थापासूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ४२ ॥ बद्ध मुमुक्षु साधकाहूनी ॥ तेवींच सिद्धाचे देहापासूनी ॥ चित्प्रभा भिन्न पूर्णपणीं ॥ केवळत्वें सहज ॥४३॥ श्रवण मनन निदिध्यासांहूनी ॥ तेवींच समाधिसुखापासूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ४४ ॥ जेवीं येक पिंडतादात्म्याहुनी ॥ तेवीं कीटकादि ब्रह्मयापासूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ४५ ॥ पृथ्वीचे धारणादिकांहूनी ॥ आपाचे क्लेदनापासोनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ४६ ॥ तेजाचे दहनादिकांहुनी ॥ वायूचे विहरणापासूनी ॥ चि० ॥ के० ॥ ४७ ॥ आकाशाचे शून्यापासुनी ॥ अवकाशादि धर्मांहूनी ॥चि०॥ केवळ० ॥ ॥ ४८ ॥ जैसें घटजल जलाभासासी ॥ गगन भिन्न पूर्णपणेंसी ॥ अथवा सर्पादि नाना दृष्टांतांसी ॥ रज्ज्वादि भिन्न ॥ ४९ ॥ तेणें रीतीं पिंड ब्रह्मांड ॥ मायास्फूर्तीचें मिथ्या बंड ॥ या सर्वांहून ब्रह्मात्मा निविड ॥ सहजीं भिन्नरूप ॥ ५० ॥ पूर्वपदीं ईशादि तृणांत ॥ रूपादि

विकारजात समस्त ॥ त्याहून भिन्न चिद्धन अनंत ॥ निरोपिलें असे ॥ ५१ ॥ यया पदीं ईशादि तृणादिकांचे ॥ गुणदोष जे धर्म सर्वांचे ॥ तितुक्यांहूनही विलक्षण साचें ॥ केवलत्वें बोलिलें ॥ ५२ ॥ हें आजि बोलिलें ह्मणोन ॥ नूतन भिन्न नव्हे विकाराहून ॥ पहिलेंचि असे चिद्रूप पूर्ण ॥ अनंत कलें होतां ॥ ५३ ॥ चिद्रूप एक नाम घेतलें ॥ हें उगेंचि उपलक्षण केलें ॥ परी सच्चिदानंद अनंत संचलें ॥ परिपूर्ण सर्वांहूनी ॥ ५४ ॥ ऐसा आत्मा ब्रह्म परिपूर्ण ॥ तेंचि कीं स्वयें सर्व असून ॥ कैसें हें नेणों पडिलें अज्ञान ॥ अभिमानें अन्य जाह्लें ॥ ५५ ॥ स्फुरणादि देहांत नसून जाह्लें ॥ उपाधीसी उपाधीनें देखिलें ॥ देखिल्यासाठीं सत्यचि केलें ॥ मी हाचि ह्मणोनी ॥ ५६ ॥ ते देह तरी बहुत होती ॥ एक त्यागून एक पावती ॥ परी मीपण याचें न त्यागिती ॥ कवणेही काळीं ॥ ५७ ॥ अन्य योनीस तों काय ह्मणावें ॥ मूढचि असती पश्वादि सर्वें ॥ परी देव ऋषि दैत्य मानवें ॥ हे तों ज्ञानाधिकारी ॥ ५८ ॥ ऐक्यज्ञानासी पात्र असतां ॥ नेणती कोणी ब्रह्मात्मैक्यता ॥ बळेंचि घेऊन बैसले अहंता ॥ देहबुद्धीची ॥ ५९ ॥ मीच जन्मलों मीच सुरूप ॥ मीच स्त्री पुरुष मीच कुरूप ॥ मीच वाढतों तरुण वृद्धाप्य ॥ पावलों मीच मरें ॥ ६० ॥ नेणे देहीं बहु समुदाय ॥ नेणती कैसा व्यापार होय ॥ उगाचि देह हा मांसमय ॥ सचेतनचि मानी ॥ ६१ ॥ मी चालतों बोलतों पाहतों ॥ देतों घेतों वास घेतों ॥ खातों स्पर्शतों सुख भोगितों ॥ पूर्वकर्मवशें ॥ ६२ ॥ मीच पापपुण्यात्मक कर्म ॥ अंगें करीतसें स्वपरधर्म ॥ तेंचि भोगीन अचुक जन्म ॥ उत्तमा-

धम घेऊनी ॥ ६३ ॥ मागां हें बहुधा निरूपिलें ॥ अकर्तियानें कर्तृत्व घेतलें ॥ लोकद्वयीं संचरूं लागलें ॥ जन्ममरणप्रवाहीं ॥ ६४ ॥ तेंचि प्रस्तुत प्रसंगा ऐसें ॥ मीपण दाविलें कांहींसें ॥ हें असो जागृतीचें पिसें ॥ मीपण स्वप्नींही गळेना ॥ ६५ ॥ तेथें देहध्यासासी मी ह्मणून ॥ बैसला सुखदुःखें पावे शीण ॥ तैसेंच सुषुप्तीमाजीं नेणीवपण ॥ अभिमानें घेतलें ॥ ६६ ॥ एवं जागृति स्वप्न सुषुप्ति ॥ देहबुद्धीची न फिटे भ्रांति ॥ ऐसेंचि जन्मती आणि मरती ॥ अनंत कल्पवरी ॥ ६७ ॥ अनंत जन्मीं अनंत साधन ॥ करितां देहबुद्धि नव्हे न्यून ॥ जरी पावले सत्यलोकादि स्थान ॥ तरी बंधन तुटेना ॥ ६८ ॥ हे देहबुद्धि तव्हांचि हरे ॥ जईं ब्रह्मात्मज्ञान साचोकारें ॥ ब्रह्मात्मज्ञानही होय निर्धारें ॥ निपटून देहबुद्धि जातां ॥ ६९ ॥ रज्जु रज्जुत्वें तव्हांचि मिळे ॥ ज्या समयीं सर्प मावळे ॥ सर्पही तयाचि समईं पळे ॥ यथार्थ रज्जु कळतां ॥ ७० ॥ एवं हे परस्परें साह्यभूत ॥ एक मावळे एक होय निश्चित ॥ ब्रह्मबुद्धीनें देहबुद्धि गळत ॥ देहाभावीं ब्रह्मात्मा ॥ ७१ ॥ तस्मात् मुमुक्षें एक करावें ॥ आपुलें ब्रह्मत्व दृढ धरावें ॥ देहबुद्धीसी बळें त्यागावें ॥ विवेचनें करूनी ॥ ७२ ॥ येथें रविदत्ता ऐसें ह्मणसी ॥ कीं ब्रह्मत्व कैसें अन्य जीवासी ॥ तरी ऐकावी उपपत्ति कैशी ॥ श्रुति अनुभवसिद्ध ॥ ७३ ॥ पलंगीं राजा निजेला ॥ तो स्वप्नीं अंत्यज जाहला ॥ दारोदारीं हिंडों लागला ॥ अन्यासी तूं राजा ह्मणे ॥ ७४ ॥ तैसा आत्मा ब्रह्म स्वयें आपण ॥ मायेनें देह केला निर्माण ॥ तोचि होऊन बैसला कृपण ॥ अन्य साकारा देव ह्मणे ॥ ७५ ॥ तो महारपणा खरा न होये ॥ तरी झोंप

जातां कां राजपदा न ये ॥ राजाचि असतां स्वप्न जरी न जाये ॥ तरीही खरा राजा ॥ ॥ ७६ ॥ तैसा अज्ञानकाळीं जीवपणा ॥ किंचित्‌ही सत्यत्वें असेना ॥ जीवत्व जातां होय अंगें देखणा ॥ तरी जीव ब्रह्म नव्हे कैसा ॥ ७७ ॥ जो वृक्षीं बैसलियामुळें ॥ पडलियाचें रूप उफाळे ॥ तो भ्रम जरी यथार्थ निवळे ॥ तरी पडिलाचि कीं वृक्षस्थ ॥ ७८ ॥ तैसाकीं जीव हा अज्ञानें जाहला ॥ चिताऐसा भास दिसला ॥ तें अज्ञान निमितां ऐक्य पावला ॥ तस्मात् जीवचि ब्रह्म॥ ७९ ॥ घटजळीं आकाश बिंबलें ॥ तें काय गगनींहून भिन्न पडिलें॥ तैसें बुद्धीस्तव आत्मया जीवत्व आलें ॥ तरी काय मुके ब्रह्मत्वा ॥ ८० ॥ अन्यें दोरीसी मानिला विखार ॥ तरी कां दोरपणा मुके दोर ॥ तैसा जीवत्व कल्पी अहंकार ॥ तरी कां ब्रह्मत्व गेलें ॥ ८१ ॥ शिंपपणा उणाचि न होतां ॥ उगाचि रजतभाव कल्पी चित्ता ॥ तैसाचि जीवपणा हा आरोपितां ॥ ब्रह्मत्व न जाय ॥ ८२ ॥ तरंगाचेंचि अंग पाणी ॥ मेघ नाहींच गगन गगनीं ॥ तैसा जीवचि ब्रह्मात्मा पूर्णपणीं ॥ दुजा नाहीं नाहीं ॥ ८३ ॥ चित्रांचें निजांग ते भिंती ॥ घटाचें निजरूपची माती ॥ तैशी आभासीं स्वरूपता चिती ॥ तिहींही काळीं ॥ ८४ ॥ नगाचें अंगचि कीं सुवर्ण ॥ चोराचें दिसणें स्थाणु आपण ॥ तैसा जीवचि परमात्मा चिद्घन ॥ येथें संशय तो काय ॥ ८५ ॥ ऐशिया बहुत दृष्टांत उपपत्ति ॥ साम्यता पडे या नांव युक्ति ॥ येथें कोणी मानील विशाळमति ॥ कीं नुसधी युक्ति अप्रमाण ॥ ८६ ॥ तरी त्या विशाळमतीसी पुसावें ॥ कीं त्वां शास्त्र तरी पाहिलें आघवें ॥ श्रुतिमाउलीचे घोष

बरवे ॥ अनंत होत असती ॥ ८७ ॥ जीव ब्रह्मत्व एक लक्षण ॥ तया महावाक्य हें अभिधान ॥ कोठें भाग त्यागें करी ग्रहण ॥ कोठें मुख्यत्वें ऐक्य ॥ ८८ ॥ तत्त्वमसि या वाक्येंकडून ॥ अर्थ घेइजे भाग त्यागून ॥ तैसेंचि अहंब्रह्मास्मि जें वचन ॥ अहंत्यागें ब्रह्मप्राप्ति ॥ ८९ ॥ अहं पदाचा त्याग बोलिला ॥ तरी सर्वांश न जाय त्यागिला ॥ विशेष त्यागून सामान्य पावला निजांगें ब्रह्मत्व ॥ ९० ॥ हें पुढें असे निरूपण ॥ अहं कैसें ब्रह्म कवण ॥ येथें जीवब्रह्मैक्य प्रमाण ॥ भागत्यागें दाविलें ॥ ९१ ॥ अयमात्मा ब्रह्म या वाक्यासी ॥ काज नसे भागत्यागासी ॥ प्रत्यगात्मा आणि पूर्णासी ॥ सहज ऐक्य ॥ ९२ ॥ जैसें जलाकाश त्यागून आकाश घ्यावें ॥ तैसें जीवत्व त्यागून ब्रह्मत्व लक्षावें ॥ हें भागत्याग लक्षण समजावें ॥ ऐक्यत्वाविशीं ॥ ९३ ॥ तैसें नलगे घटाकाशासी ॥ आंतील बाहेरील एकरूपी ॥ ऐसेंचि ब्रह्म प्रत्यगात्मयासी ॥ मुख्यत्वें ऐक्य ॥ ९४ ॥ हें असो अनंत श्रुति ॥ जीव ब्रह्मैक्यता साधिती ॥ ह्या गर्जना होती त्या नायकती ॥ श्रोत्रपुढें तुझीं ॥ ९५ ॥ ऐसें सप्रमाण सयुक्तिक ॥ जीव ब्रह्मचि पूर्ण एक ॥ तस्मात् साधकें निश्चयात्मक ॥ विचारें ब्रह्म व्हावें ॥ ९६ ॥ तुमची श्रुति युक्तीच प्रमाण ॥ बोलणें नव्हे आहाच वचन ॥ अनुभवसिद्ध जीव ब्रह्मपूर्ण ॥ प्रतिपाद्य असे ॥ ९७ ॥ पाहें पाहें ब्रह्मविद ब्रह्म ॥ निजांगें होऊन पावले उपरम ॥ मागें जाहले पुढें होणार नेम ॥ असती वर्तमानीं ॥ ९८ ॥ बोधमात्रें श्रीसद्गुरूचे ॥ अज्ञान फिटतांचि साधकाचें ॥ आपुलें ब्रह्मत्व जें साचें ॥ प्राप्त जयाचें तया ॥ ९९ ॥ ऐसा अनुभव ब्रह्मविदाचा ॥ आणि साधकही पावतसे साचा ॥

जरी जीव ब्रह्म म्हणतां कैंचा ॥ तरी बहु विरोध ॥ १९०० ॥ तस्मात् श्रुति युक्ति अनुभवें-कडोन ॥ बोलतां कानकोंडें नव्हे वचन ॥ हें सत्य सत्य त्रिवाचा पूर्ण ॥ जिवाचि ब्रह्म यथार्थ ॥१॥ मुख्य आत्मा ह्मणावें आपणासी ॥ आपण तें ब्रह्म अविनाशी ॥ प्रत्यगात्म ब्रह्म निश्चयासी ॥ सदृढ धरावें ॥ २ ॥ येथें जेणें अभाव कल्पिला ॥ अथवा संशयीं वाउगा पडला ॥ तो सत्य सत्य जाणावा बुडाला ॥ मायामृगजळीं ॥ ३ ॥ जे गुणदोष आणि रूपाहूनी ॥ चित्प्रभा निरोपिली पूर्ण-पणीं ॥ तेचि आत्मत्व ब्रह्मत्व ऐक्यपणीं ॥ येर अनात्मजात बत्तीस ॥ ४ ॥ श्रुति युक्ति अनुभव-युक्त ॥ बोलतां कोणतें अयुक्त ॥ ऐसा आमुचा अर्थसिद्धांत ॥ तेथें कोणी शंका करी ॥ ५ ॥ कीं अन्न प्राण मन विज्ञान ॥ आनंदादि कोशांसिही संपूर्ण ॥ श्रुति युक्ति अनुभव प्रमाण ॥ तरी अनात्मत्व कैसें ॥६॥ अंह ब्रह्म प्राण ब्रह्म ॥ मन ब्रह्म विज्ञानही ब्रह्म आनंद ब्रह्म ऐसा हा नेम ॥ श्रुतीच करी ॥ ७ ॥ ऐसें पंच कोशांसिही श्रुति ॥ ब्रह्मत्व वाखाणी निश्चितीं ॥ याची अर्थाविशीं युक्ति ॥ असे ते दाऊं ॥८॥ सर्व भूतें अन्नापासूनी जाहलीं ॥ आहे तों अन्नेंचि वांचलीं ॥ लयकाळीं ल्यासी पावलीं ॥ अन्नामाजी ॥ ९ ॥ तैसेंचि प्राणापासून सर्व जाहलें ॥ प्राणामुळें वांचलें मेलें ॥ मन असतां उद्भवलें राहिलें ॥ शेवटीं लयही मनीं ॥ १० ॥ ऐसेंचि विज्ञान आनंदा पासूनी ॥ उद्भवल्या राहती भूतश्रेणी ॥ लयही पावताति निर्वाणीं ॥ ऐशी युक्तिही असे ॥ ११ ॥ श्रुति युक्ति ही प्रमाण जैशी ॥ तेवीं अनुभूति बोलिजे अल्पशी ॥ मी देह वाटतसे सर्वांसी ॥ मीच क्षुधा तृषायुक्त ॥ १२ ॥ मीच संकल्पविकल्पात्मक असें ॥ मीच

निश्चयही करीतसें ॥ मीच सुखरूपपणें वसें ॥ हा अनुभव सर्वांचा ॥ १३ ॥ तस्मात् श्रुति युक्ति अनुभव ॥ युक्ताचि पंचकोशांसी ब्रह्मत्व ॥ ऐसें असतां अनात्मत्व ॥ पंचकोशां केवीं ॥ १४ ॥ ऐशी शंका जरी सप्रमाण ॥ केली श्रुति युक्ति अनुभवेंकडोन ॥ तरी याचें उत्तर ऐका सावधान ॥ बोलिजेत असे ॥ १५ ॥ अरे अन्न प्राण मनादिकांसी ॥ श्रुति ब्रह्मत्व बोले सायासीं ॥ तिचें रहस्य न कळे अल्पांसी ॥ विचारवंत जाणती ॥ १६॥ ज्यापासून हें सर्व जाहलें ॥ आणि जेथेंचि राहून मेलें ॥ तेंचि ब्रह्म हें सर्व नाथिलें ॥ भूतजात ॥ १७ ॥ भूत ह्मणिजे निर्माण जाहलें ॥ ईशादि तृणांत जाहलयांत आलें ॥ भूतांवेगळें तें एकचि उरलें ॥ तेंचि परब्रह्म ॥ १८ ॥ तेंचि ब्रह्म कळावें साधकां ॥ हाचि श्रुतीनें घातला आडाखा ॥ कीं भूतादि परता तया एका ॥ स्वानुभवें जाणावें ॥ १९ ॥ ऐसें हें जाणावयाचें स्थान ॥ श्रुति माउली दावी आपण ॥ परी हे जीव एका वचनेंकडून ॥ ब्रह्मत्व जाणतीना ॥ २० ॥ तेव्हां श्रुति ते पुन्हां मागुती ॥ सांगती जाहली जीवाप्रति ॥ कीं लय राहणें सर्वांची उद्भूति ॥ तें ब्रह्म कोणतें विचारा ॥ २१ ॥ तेव्हां विचारही पाहती करून ॥ परी जीवा न कळे यारीतीं कोण ॥ मग ह्मणे अन्न प्राण मन ॥ विज्ञान आनंदही असे ॥ २२ ॥ हें ही बोलावया असे कारण ॥ कीं विचारवंत अधिकारी कोण ॥ कळेल अनायासें जो विचारहीन ॥ गुंतेल सुटेल येर ॥ २३ ॥ यास्तव हेतु जो कां आपुला ॥ यथार्थ तो प्रगट नाहीं केला ॥ तोचि आडाखा एथें बैसविला ॥ यया पंचकोशांवरी ॥ २४ ॥ कीं अन्नादि आनंदांत संपूर्ण ॥ भूतें जाहलीं

पांचांपासून ॥ वांचती शेवटीं पावती मरण ॥ या पांचांमाजीं ॥ २५ ॥ ऐसा संकेत करून श्रुति ॥ उपदेशीत असे जीवाप्रति ॥ ह्मणे पहारे विचारून चित्तीं ॥ यांत खरें ब्रह्मत्व कोणतें ॥ २६ ॥ मग आपुलाले बुद्धीऐसे ॥ विचार करिते जाहले मानसें ॥ जे जे विचारासी पात्र जैसे ॥ ते ते निश्चय करिती तैसा ॥ २७ ॥ कोणी अन्नमयाचि ब्रह्म ह्मणून ॥ बैसले पावले दृढ बंधन ॥ तैसेचि प्राण मन विज्ञान ॥ ब्रह्म निश्चयें स्थापिती ॥ २८ ॥ हें असो आनंदमयासी ॥ ब्रह्मत्व कल्पिती जे मानसीं ॥ तेही न पावती मुक्तनेमी ॥ मा येर निश्चया मोक्ष केवीं ॥ २९ ॥ हेंचि श्रुतींचें घेऊन वचन ॥ गुरुत्वें सांगे चतुरानन ॥ तेणें इंद्र आणि विरोचन ॥ निश्चय करिती द्विविध ॥ ३० ॥ विरोचनें अन्न ब्रह्म कल्पिलें ॥ देहासीच आत्मत्व दृढ केलें ॥ देहपातानीं मोक्ष मानिलें ॥ ते सुटले न ह्मणावें ॥ ३१ ॥ तयाचा सहाध्यायी इंद्र ॥ चारी वेळां जाऊन सत्वर ॥ मुख्य ब्रह्माचा करून निर्धार ॥ मुक्त जाहला येर त्यागें ॥ ३२ ॥ ऐसाचि भृगुही वरुणाप्रती ॥ पंचवेळां विचारून चित्तीं ॥ ज्ञाता जाहला तेणें जीवन्मुक्ति ॥ पावला सत्य निर्धारें ॥ ३३ ॥ तस्मात् श्रुतीनें अधिकार ॥ पाहिला जीवाचा अल्पमात्र ॥ ह्मणून केला असे उच्चार ॥ पांचांसी ब्रह्मत्वाचा ॥ ३४ ॥ येऱ्हवीं पांचाकोशांसी ब्रह्मत्व ॥ श्रुति बोलेना अघटितत्व ॥ बोले तरी कैंचें महत्व ॥ श्रुतीसी उरलें ॥ ३५ ॥ एक ब्रह्म अद्वयही ह्मणत ॥ आणि पांचांलागीं ब्रह्मत्व स्थापित ॥ तरी कां मदिरा पिऊन जाहली उन्मत्त ॥ विरोधि प्रलाप करी ॥ ३६ ॥ परी ते श्रुति उन्मत्त नसे ॥ हे अविचारी आपुलाले बुद्धीऐसे ॥ स्वतां भ्रमीं आणि लावि-

ती पिसें ॥ श्रुति बरळ ह्मणोनी ॥ ३७ ॥ असो तया मूढासी काज काय ॥ नेणती भवाचा तरुणोपाय ॥ आपण बुडोन श्रुतीवरी अपाय ॥ विरोधाचा घालिती ॥ ३८ ॥ जरी मूढ वि-रोध श्रुतिसीं ॥ ठेवितां उणीव नये तिसी ॥ हें ज्ञाते जाणती बंधन येरासी ॥ कल्पांत दृढ होय ॥ ३९ ॥ तस्मात् ब्रह्मत्व पंचकोशांसी ॥ यथार्थ न बोले श्रुति अल्पसी ॥ तरी अनात्मया ब्रह्मत्व कल्पना कैशी ॥ करिती मूढ ॥ ४० ॥ एवं श्रुति प्रमाण होतें मानिलें ॥ तें विरोधा-स्तव व्यर्थ गेलें ॥ आतां युक्तीनें पंचकोशां ब्रह्मत्व आणिलें ॥ तेंही निर्दाळूं ॥ ४१ ॥ अन्ना-पासून सर्व जाहलें ॥ अन्न तो पृथ्वीसी असे बोलिलें ॥ आणि देहासीच ब्रह्मत्व कल्पिलें ॥ कासयावरूनी ॥ ४२ ॥ या देहापासून जाहलें सर्व ॥ कीं सर्व वांचले या देहास्तव ॥ कीं लय पावले येऊन स्वयमेव ॥ एका देहामाजीं ॥ ४३ ॥ पृथ्वीपासूनही जाहलें ह्मणतां ॥ वि-रोध बहुत असे तत्वता ॥ जाहलें तया असे भौतिकता ॥ येर भूता उद्भव केवीं ॥ ४४ ॥ ईशादिकांसी कोण कारण ॥ तें तों राहिलेंचि मुख्य अधिष्ठान ॥ परी आकाशादि हे जाहले कोठून ॥ पृथ्वी तों आपकार्य ॥ ४५ ॥ तैशींचि प्राणापासून सर्व ॥ जाहलीं ह्मणतां भूतें अपूर्व ॥ तरी काय जाहला असे उद्भव ॥ एकाच्या प्राणापासूनी ॥ ४६ ॥ आपोमयता अ[illegible] प्राणासी ॥ यास्तव आपीं उद्भव जरी कल्पिसी ॥ तरी ही उत्पत्ति नव्हे सर्व भूतांसी ॥ खाणी मात्र उद्भवती ॥ ४७ ॥ मनापासून जाहलें ह्मणावें ॥ तरी मनासी भूतांचि रचना नव्हे ॥ मन उद्भवतां असुकसें कल्पावें ॥ परी रूपें पहिलीं असती ॥ ४८ ॥ तैसाचि बुद्धीनें जाहलि-

याचा ॥ निश्चय करावा अमुक साचा ॥ परी बुद्धीपासूनियां सर्वांचा ॥ उद्भव नव्हे ॥ ४९॥ तस्मात् विज्ञानचि ब्रह्म ऐसें ॥ हें कल्पांतींही न घडे अल्पमें ॥ आतां आनंदमयीं कारणत्व असे ॥ परी एका पिंडींचिया नाहीं ॥ ५० ॥ एकाच्या सुखें सर्व न होती ॥ एकाच्या सुखें सर्व न राहती ॥ एकाच्या सुखामाजीं न सांठवती ॥ अंतकाळीं ॥ ५१ ॥ एकाचें सुख तें प्रवेशानंतर ॥ मग हो कां ब्रह्मादि कीटकांत समग्र ॥ परी तेथून नव्हे भूतांचा विस्तार ॥ जरी आनंदमय तेथें ॥ ५२ ॥ त्या आनंदमयीं विद्या अविद्या दोन्ही ॥ तिजी स्फूर्ति मायारूपिणी ॥ जीवेश तेथें प्रतिबिंबोनी ॥ राहिले असती ॥ ५३ ॥ इतुक्यांसह जो आनंदमय ॥ प्रवेशाउपरि तो व्यष्टिरूप होय ॥ प्रवेशापूर्वीं जो समष्टिमय ॥ तेथून सर्व भूतें जाहलीं ॥ ५४ ॥ एथें कोणी विरोध मानिती ॥ कीं ईशासहित देहींच वस्ती ॥ बाहेरी नसे ऐशी वचनोक्ति ॥ पूर्वींची असतां ॥५५॥ तरी याचें उत्तर तें ऐसें ॥ देहाबाहेरी तों स्फूर्त्यादि नसे ॥ परी जों काल खाणींत न प्रवेशे ॥ आणि न होती निर्माण ॥५६॥ खाणीच मुळीं निर्माणनसतां ॥ प्रवेश केवीं होय आंतौता ॥ परी भूतें पंचीकृत अपंचीकृतता ॥ पूर्वींच जाहली असती ॥ ५७ ॥ पूर्वीं भूतसृष्टि जाहली ह्मणून ॥ तयासी मायास्फूर्ति असे कारण ॥ तोचि आनंदमय समसृष्टिमय पूर्ण ॥ जीवेश विद्या अविद्यात्मक ॥५८॥ तो साकारापूर्वीं केवीं असे ॥ हे शंकाचि कोणीं न कीजे मानसें ॥ या मायादेवीचे स्वभावाचि ऐसे ॥ अघटन घडवावया ॥ ५९ ॥ असो आनंदमय जो समष्टिमय ॥ तेथून हें सर्व जाहलें भूतकार्य ॥ अविद्या प्राधान्यें उपादान होय ॥

विद्या प्राधान्यें निमित्त ॥ ६० ॥ जरी कारणत्वया आनंदमया ॥ असतां ब्रह्मत्व न ह्मणे श्रुति तया ॥ ऐशियाही पहावें तात्पर्या ॥ विचारवंतें ॥ ६१ ॥ माया अविद्या जीव शिव ॥ पांचवी मायास्फूर्ति स्वयमेव ॥ हें निर्माण जाहलें जें रूपनांव ॥ तें भूतांत आलें ॥ ६२ ॥ हे इतुकेही कोठें उद्भवती ॥ तें अधिष्ठान ब्रह्म निश्चिती ॥ जेथून या सर्वांची लय स्थिति उत्पत्ति ॥ तें अभिन्न करण एक ॥ ६३ ॥ अभिन्न करण नव्हे ईश्वर ॥ उपादानेंविण निमित्तमात्र ॥ तेवींच निमित्तेंविण माया अनेश्वर ॥ उपादान भिन्नत्वें ॥ ६४ ॥ तस्मात् माया आणि ईश्वरासी ॥ एकचि अधिष्ठान उभयांसी ॥ तेंचि अभिन्न निमित्त उपादानासी ॥ मुख्य कारण ब्रह्म ॥ ६५ ॥ ऐसें हें श्रुतीचें तात्पर्य ॥ बोलतसे उत्पत्ति स्थिति लय ॥ या तिहीं कार्यासी जें अद्वय ॥ तें ब्रह्म एकचि पूर्ण ॥ ६६ ॥ येर हे बत्तीस अनात्मजात ॥ ते निरोपिले रूपासहित ॥ आणि त्याचे धर्म ते गुणदोषयुक्त ॥ या उभयां अतीत चिति ॥ ६७ ॥ तेंचि ब्रह्म तोचि आत्मा ॥ ऐक्यत्वाविशीं श्रुत्यर्थसीमा ॥ हेंचि जाणेल तो साधक महात्मा ॥ खरा मुक्त होय ॥ ६८ ॥ एवं श्रुति युक्ति अनात्मजातासी ॥ साह्य आरोपिली जे पंचकोशांसी ॥ ते खंडिली मुख्य निर्धारेंशीं ॥ आतां अनुभूति कैशी ती पाहूं ॥ ६९ ॥ देहासी अथवा प्राणासी ॥ मनोमय विज्ञान आनंदासी ॥ आत्मत्व कल्पना जरी सर्वांसी ॥ तरी अवधारावें साधकें ॥ ७० ॥ मुळीं अज्ञान जें कां आपुलें ॥ तेणेंचि अनात्मया आत्मत्व भाविलें ॥ हें तों पूर्वींच आह्मीं निरोपिलें ॥ तरी हें सत्य कैसें ॥ ७१ ॥ मदिरा पिऊनियां भुलला ॥ सत्य कोण मानी त्याचे बोलाला ॥ तैसा देह बुद्धि जो ॥

घेऊन बैसला ॥ त्याचा अनुभव अनुपयोगी ॥ ७२ ॥ तथापि तया देहात्मवादियासी ॥ पुसावें कीं देहा आत्मा म्हणसी ॥ तरी प्राण मन विज्ञानादिकांसी ॥ आत्मत्व कल्पीसी कां ॥ ७३ ॥ एक आत्मा अससी निर्धार ॥ कीं जाहला अससी पांच चार ॥ ऐसा तो कोठें न देखों प्रकार ॥ जरी उन्मत्तही भ्रमे ॥ ७४ ॥ स्वप्नीं जरी नाना उद्भवी ॥ परी आपणातें एकचि भावी ॥ दिसती बहुपरी येर आघवीं ॥ दुजीं मजहूनी ॥ ७५ ॥ उन्मत्तकालीं कीं स्वप्नामाजीं ॥ एकरूपा मानीना दुजी ॥ हे शाहणे केवीं मानिती सहजीं ॥ बहुधा आत्मया ॥ ७६ ॥ मागुतीं तो देहात्मवादी ॥ म्हणेल मी देह एकचि अनादि ॥ प्राणादि बहुधा कोण प्रतिपादी ॥ आत्मा म्हणोनि ॥ ७७ ॥ तरी पहा देहाहून प्राण ॥ प्राणाहून मन विज्ञान ॥ हें आवडीचें तारतम्य लक्षण ॥ मागां निरोपिलें ॥ ७८ ॥ हें तारतम्य सारिखें सर्वांसी ॥ तरी ते आवडी कासया धरिसी ॥ देहाहून आवडी जरी प्राणासी ॥ तरी प्राण आत्मा ॥ ७९ ॥ अर्थात् देहासी अनात्मत्व आलें ॥ कीं प्राण आवडून देहा उपेक्षिलें ॥ उगेंचि बळें जें आत्मत्व मानिलें ॥ तें उडे आपेआप ॥ ८० ॥ तैसेंच प्राणाहून मन आवडे ॥ तेव्हां प्राणाचें आत्मत्व उडे ॥ त्याहून विज्ञान प्रीति जोडे ॥ तरी मनही अनात्मा ॥ ८१ ॥ सुप्तिकाळीं आनंद आवडता ॥ येर बुद्ध्यादि सारी परता ॥ ऐसें आवडीचें तारताम्य पाहतां ॥ अकृत्रिम सर्वांसी ॥ ८२ ॥ ऐसे असतां हे मूढ कैसे ॥ देहात्मवादाचें घेती पिसें ॥ असो त्या भ्रामका काज नसे ॥ परी सांगावें मुमुक्षा ॥ ८३ ॥ कीं हें उगेंचि भ्रमें मानिलें ॥ जैसें पुत्रादिकां आत्मत्व कल्पिलें ॥ स्त्रीसही

अर्ध देह बोलिलें ॥ तेवींच देहादिकां ॥ ८४ ॥ पुत्रादिका गौणात्मा म्हणावें ॥ देहादिकां मिथ्यात्मत्व समजावें ॥ हें अवघे अज्ञानकृत्य कळावें ॥ जया तरावें वाटे तया ॥ ८५ ॥ अज्ञान म्हणजे मुख्य आत्मयाचें ॥ न कळणें होय स्वकीयत्वाचें ॥ तेणेंचि देह मी म्हणून नाचे ॥ जन्मावया मरावया ॥ ८६ ॥ ऐसा मिथ्यात्मयाचा प्रकार ॥ उगाचि मीच मानी असतां पर ॥ जैसा सिंहचि कीं हा असे नर ॥ तेवीं गौणात्मा पुत्रादि ॥ ८७ ॥ ऐसें असतां या अज्ञान जनी ॥ पुत्रात्मत्वही न त्यागिती कोणी ॥ मा देहाचें आत्मत्व त्यागुनी ॥ परते कोण ॥ ८८ ॥ असो रविदत्ता मुमुक्षूनें ॥ निज स्वहित स्वतां करणें ॥ ब्रह्म आत्मा निःसंशयपणें ॥ येर अनात्मजात सर्व ॥ ८९ ॥ या पंचकोशांसी श्रुति बोले ॥ ब्रह्मत्व ह्मणोनि युक्तीनें स्थापिलें ॥ जनाचे अनुभवही कालिले ॥ परी विचारापुढें तुच्छ ॥ ९० ॥ विचारितां श्रुत्यर्थही कळे ॥ तात्पर्य समजून कुतर्क मावळे ॥ हळुहळू अनुभवही निवळे ॥ विचारवंता श्रवणें ॥ ९१ ॥ एक मुख्यात्मयाचा निर्धार ॥ तीहीं प्रतीतीनें करावा विचार ॥ येर अनात्मजात सविस्तर ॥ पंचकोशात्मक बत्तीस ॥ ९२ ॥ जैसें मुख्यात्मया प्रमाण ॥ वास्तविक श्रुति युक्ति अनुभवें-कडून ॥ तैसें अनात्मया नसे पहा विचारून ॥ श्रुति ॥ युक्ति नानुभूति ॥ ९३ ॥ एवं अ-नात्मजात पंचकोश ॥ ब्रह्मात्मा एकचि अविनाश ॥ हा निर्धार जाहला परी सारांश ॥ श्रुती-चा निवडूं मागुती ॥ ९४ ॥ जया निरूपणें साधकासी ॥ मुख्यात्मत्व येईल निश्चयासी ॥ आणि अनात्मत्व होईल येरांसी ॥ देहादि बत्तीसां ॥ ९५ ॥ तेंचि ऐकावें सावधान ॥ पंच-

कोशांचें विवेचन ॥ श्रुत्यर्थाचाही सारांश पूर्ण ॥ आकळे स्वानुभवा ॥ ९६ ॥ अज्ञानें देह आत्मा मानिला ॥ जो मांसादिकांचा अन्नमय बोलिला ॥ अन्नाचि ब्रह्म म्हणून नेम केला ॥ परी तात्पर्य भिन्न ॥ ९७ ॥ कोशपंचका पक्षाकरतां ॥ बोलिलीं पांच पांच अंगें तत्त्वतां ॥ इतुकें सर्व विचारें पाहतां ॥ कळे कैसें अनात्मत्व ॥ ९८ ॥ अन्नमयाचें हेंचि शिर ॥ हे हेचि पक्ष दक्षिणोत्तर ॥ हाचि आत्मा हें पुच्छ निर्धार ॥ श्रुतीनें केला ॥ ९९ ॥ ब्रह्म तरी सच्चिद्घन ॥ निर्विकार अदृश्य पूर्ण ॥ जेथें अमुक म्हणून निर्देश वचन ॥ सहसा न करी श्रुति ॥ २००० ॥ स्थूल साकार तरी दृश्य ॥ ब्रह्म निराकार अदृश्य ॥ येथें हें हें ह्मणून निर्देश ॥ तेथें वाणी मन मुरडे ॥ १ ॥ जें जें दिसे तें तें नासे ॥ दिसे तेंचि हें हें ह्मणों येतसे ॥ तस्मात् हें हें ब्रह्म होईल कैसें ॥ अदृश्य अग्राह्य जें ॥ २ ॥ ब्रह्म सत् देह असत् ॥ जो क्षणक्षणां असे नासत ॥ ब्रह्म चिद्रूप देह जड समस्त ॥ प्राणामुळें चळे ॥ ३ ॥ याचि हेतूं श्रुति बोले वचन ॥ कीं देहाहून अन्य आत्मा प्राण ॥ तेणेंचि देहासी होतसे पोषण ॥ तस्मात् प्राण कीं आत्मा ॥ ४ ॥ प्रथम साधकाचें शुद्ध हृदय ॥ असे कीं नसे पाहे निश्चय ॥ ह्मणून श्रुति होय कीं न होय ॥ ब्रह्म हें पाहें विचारें ॥ ५ ॥ श्रुति निर्धारें जरी सांगती ॥ तरी विचार करीं कासया ह्मणती ॥ ऐशी तों भलत्याची असे रीती ॥ ज्याचें त्यामुखें निवडावें ॥ ६ ॥ साधक हेंचि खरें ह्मणून बैसे ॥ तेव्हां श्रुति अनधिकारी म्हणून त्रासे ॥ जो विचारें नव्हे म्हणून पुसे ॥ तया आल्हादें सांगे ॥ ७ ॥ अरे वास्तविक हें जड ब्रह्म नव्हे ॥ अविद्या ज्यांत वास करून राहे ॥ आतां प्राण ब्रह्म याहून

आहे ॥ तेंही पाहें विचारें ॥ ८ ॥ पूर्वीचा आडाखा जो बोलिला ॥ कीं भूतसंघ जाहला राहिला मेला ॥ जेथें तें ब्रह्म तोचि बैसविला ॥ कीं प्राणास्तव होती निमती ॥ ९ ॥ या प्राणमय कोशासीही पांच अंगें ॥ विचार करावा ह्मणून मागें ॥ हें पाहून साधकें लागवेगें ॥ विचार कीजे प्राणाचा ॥ १० ॥ प्राणचि प्राणमयाचें शिर ॥ व्यान तोचि दक्षिण पक्ष थोर ॥ समान तोचि पक्ष उत्तर ॥ आकाश आत्मा ॥ ११ ॥ पृथ्वी पुच्छ प्राणमयासी ॥ हेंचि आधीं विचारिजे मानसीं ॥ कीं देहाच्या आधारें वायूसी ॥ उद्भव जाहला ॥ १२ ॥ यंत्र जैसें कळासावें ॥ तेवीं शिरांचे ओढीनें वायु उद्भवे ॥ त्या ओढीनें जरी दिलें पडावें ॥ तरी जावें देह त्यागोनी ॥ १३ ॥ व्यान समान आणि प्राण ॥ हेंचि शिर येक पक्ष दोन ॥ हें तंव प्राणवायूचें लक्षण॥ व्यापारभेदें नामें ॥ १४ ॥ परी संचार नव्हे पोकळीविण ॥ कठिनत्वा न जाय भेदून ॥ ह्मणून श्रुति बोलिली योजून ॥ आकाश आत्मा ॥ १५ ॥ ब्रह्म तरी निराकार ॥ प्राणविकारें टाकी फूत्कार ॥ ब्रह्म निराधारत्वें सर्वा आधार ॥ प्राण देह तोंवरी दिसे ॥ १६ ॥ ब्रह्म पदार्थमात्रीं व्यापलें ॥ प्राणें पोकळींत वास्तव्य केलें ॥ प्राण वाहतसे दशांगुलें ॥ ब्रह्म सर्वत्रीं सम ॥ १७ ॥ ब्रह्म सद्रूप प्राण नासे ॥ ब्रह्म चिद्रूप प्राण तो जड असे ॥ झोंपेंत निवारीना अल्पसें ॥ वस्त्रें नेतां तस्करीं ॥ १८ ॥ हें असो प्राण सुखदुःखदायक ॥ ब्रह्म आनंदघन एक ॥ तस्मात् प्राण ब्रह्म निश्चयात्मक ॥ नव्हे कल्पांतीं ॥ १९ ॥ हा साधकें विचार पहावा ॥ प्राण हा अविद्याकृत स्वभावा ॥ तस्मात् अनात्मा ह्मणून त्यागावा ॥ ब्रह्म

खरें जाणोनी ॥ २० ॥ प्राणासी साह्य कर्मेंद्रिय ॥ जडत्वें याची क्रिया होय ॥ प्राणचि अनात्मा तरी निश्चय ॥ अनात्मत्व कर्मेंद्रियां ॥ २१ ॥ ब्रह्मलक्षणें प्राणासी नमती ॥ ऐसा विचार जो करी सुमती ॥ तया विचारवंता श्रुति मागुती ॥ आल्हादें सांगे ॥ २२ ॥ कीं प्राण नव्हे ब्रह्म परिपूर्ण ॥ तरी अन्य आत्मा याहून मन ॥ मनेंचि हा व्यापिला प्राण ॥ तस्मात् मन ब्रह्मचारी ॥ २३ ॥ मनापासून सर्व भूतें जाहलीं ॥ मनास्तव सर्व राहती मेलीं ॥ हीं ब्रह्मलक्षणें मनावरी कल्पिलीं ॥ कीं साधकें निवडावीं ॥२४॥ पांचचि अंगें मनोमयासी ॥ यजुर्वेदचि शिर ययासी ॥ ऋग्दक्षिण पक्ष जयासी ॥ उत्तर पक्ष साम ॥ २५ ॥ उपदेश आत्मा बोलिला ॥ अथर्वांगिरस पुच्छत्वीं स्थापिला ॥ हें किन्निमित्त याचा विचार केला ॥ पाहिजे साधकें ॥ २६ ॥ मुख्य रूप मनाचें संकल्पात्मक ॥ कांहीं संशयरूप करावा तर्क ॥ होय नव्हे हें निश्चयात्मक ॥ कदां नाहीं ॥ २७ ॥ तया संशयाचें चिंतन ॥ तेंचि चित्त परी मनाचे पोटीं लीन ॥ या अंतर्वृत्तीचें निर्गमन ॥ पांचां ज्ञानेंद्रियद्वारा ॥ २८ ॥ गगनीं वायु जेवीं उठे ॥ तेवीं आत्मत्वीं संकल्प उमटे ॥ संशयात्मक चिंतन प्रगटे ॥ श्रोत्रादि द्वारा ॥ २९ ॥ चिंतन संशय उभय लक्षण ॥ ते अंतर्वृत्ति येकरूप मन ॥ आणि ज्ञानेंद्रियपंचक मिळोन ॥ साही मनोमय कोश ॥ ३० ॥ या मनोमय कोशामाझारीं ॥ विद्या अविद्या वास करी ॥ म्हणून बंधमोक्ष दोन्ही उभारी ॥ प्रवृत्तिनिवृत्तिरूप ॥३१॥ कामादि विषयासक्तीनें ॥ जीवास बंध दृढ होणें ॥ धर्मार्थकाम प्रवृत्तीच्या गुणें ॥ कामादि अभावें मो-

क्ष ॥ ३२ ॥ धर्म अथवा अर्थ काम ॥ हाही मनाचा मनोधर्म ॥ परी कळेना केवीं कर्माकर्म ॥ ह्मणून वेदाज्ञा पाहिजे ॥ ३३ ॥ त्या वेदाज्ञे ऐसें प्रवर्तनां ॥ चारी पुरुषार्थ होती तत्त्वतां ॥ परी जोवरी विषयासक्तता ॥ तोंवरी मोक्ष नाहीं ॥ ३४ ॥ असो विद्या अविद्यात्मकामुळें ॥ प्रवृत्ति निवृत्ति दोन्ही निवळे ॥ परी वेदाज्ञेंवीण कांहींच न कळे ॥ ह्मणून वेदाचि अंग मनाचें ॥ ३५ ॥ यजुर्वेद शिर ऋग्दक्षिण पक्ष ॥ साम तो मनाचा उत्तर पक्ष ॥ हे वेदत्रयी प्रवृत्तिरूप प्रत्यक्ष ॥ येणें धर्मार्थकाम ॥ ३६ ॥ येणें अविद्यात्मक विषयासक्ति ॥ वाढूं लागे अधिक प्रवृत्ति ॥ बंधनींच पडे अभिमान ॥ उन्नति तेव्हां जीव जन्मे मरे ॥३७॥ प्रवृत्ति अथवा निवृत्तीचा ॥ उपदेश मनोमयीं साचा ॥ ह्मणोनि आदेश आत्मा बोले वाचा ॥ श्रुति मनोमयासी ॥ ३८ ॥ हें चवथें अंग मनोमयाचें ॥ येथें वास्तव्य विद्या अविद्येचें जरी बोधकत्व प्रवृत्तीचें तरी धर्मार्थकाम वाढे ॥ ३९ ॥ निवृत्तीचा जेव्हां उपदेश ॥ कीं आत्मा ब्रह्म हाचि निर्देश ॥ वेदत्रयी त्यागे विशेष ॥ या विद्यात्मकें मोक्ष लाभे ॥ ४० ॥ पुढें जीवन्मुक्तिसुख होणें ॥ यास्तव अथर्वांगिरस पुच्छ ह्मणे ॥ परी हा निश्चय बुद्धीनें करणें ॥ मनीं उपदेश मात्र ॥४१॥ याच हेतू मनोमयाहून ॥ अन्य आत्मा कोशाविज्ञान ॥ तेणेंचि मनाची पूर्णता होणें ॥ नातरी संशयीं पडे ॥ ४२ ॥ विज्ञान आत्मा जरी यथार्थ ॥ तरी मनासी आत्मत्व वचन व्यर्थ ॥ आणि मन विकारी एक पदार्थ ॥ ब्रह्म तों निर्विकार ॥ ४३ ॥ मनासी तों संकल्प विकल्प ॥ ब्रह्म तों सदा निर्विकल्प ॥ मन उठे निमे असद्रूप ॥ ब्रह्म तिहीं काळीं सत् ॥ ४४ ॥ मन जी-

वाचे प्रकाशें वर्ते ॥ नानरी हें जडचि ऐतें ॥ ब्रह्म तों स्वप्रकाशें सुमीतें ॥ जाणे स्वप्रभें ॥४५॥ मन हें सुखदुःखें शीण पावे ॥ ब्रह्म आनंदस्वरूप स्वभावें ॥ तस्मात् मना ब्रह्मत्व न संभवे॥ बोलिले तें उपचारिक ॥ ४६ ॥ जरी मनचि ब्रह्म असतें ॥ जीवा बंधन कायसा करितें ॥ मागुती निर्विषयत्वें सोडवितें ॥ हें निर्विकारी विकारकां ॥ ४७ ॥ ऐसे नाना परीचे विरोध ॥ मन ब्रह्म कल्पितां बहुविध ॥ मना प्रत्यक्ष संकल्प विकल्प द्विविध ॥ ब्रह्म तरी निर्विकल्प ॥ ४८ ॥ मन वृत्तिनिवृत्तीचें साधन ॥ ब्रह्म साध्य रूपद्वैतेंविण ॥ तस्मात् मन त्यागून समाधान ॥ साधकें पावावें ॥ ४९ ॥ असो मनाचें अनात्मत्व जयासी ॥ यथा कळलें निश्चयेंसीं ॥ श्रुति माउली उपदेशी तयासी ॥ कीं अन्य आत्मा विज्ञान ॥ ५० ॥ विज्ञानास्तव सर्व होतें ॥ विज्ञान आहे तों राहतें ॥ शेवटीं ज्ञानीं लया जातें तरी पाहें होय कीं नव्हे॥५१॥ हें लक्षण ब्रह्मींचें बुद्धीवरी ॥ योजना घडे परी निर्धारीं ॥ बुद्धी नुरेचि सुषीमाझारीं ॥ आणि पुन्हां उद्भवे ॥५२॥ उद्भवतां मनाच्या सहवासें ॥ संकल्पविकल्पा साह्य होतसे ॥ निश्चय करी परी विश्वासें॥ सत्यत्व स्थापी मिथ्यात्वा ॥ ५३ ॥ मी देह म्हणून दृढतर ॥ निश्चयें घेतसे अहंकार ॥ म्हणोनि अहंता धर्म साचार ॥ बुद्धीचा असे ॥५४॥ हेही पंचज्ञानेंद्रियद्वारा ॥ बाह्य वर्ते विषयाकारा ॥ परी मन संशया मोडोनि निर्धारा ॥ अमुकसा निश्चय करी ॥ ५५ ॥ मनासी इच्छा कामादिकांची ॥ तरी तैशीच आज्ञा पाळी वेदाची ॥ त्याच रीतीं बुद्धि घे रुचि ॥ प्रवृत्तीकडे ॥ ५६ ॥ अथवा मनें मोक्षाची इच्छा घेतां ॥ आज्ञा तेचि मानी त्रयीपरता ॥ तैशीच बुद्धीसी होय निश्चयात्मकता॥

यास्तव श्रद्धा शिर ॥ ५७ ॥ प्रवृत्तीकडे जरी आवडी ॥ तरी स्वर्गादिकां सत्यता स्थापी प्रौढी ॥ अथवा मोक्षाकडे निश्चयाची वोढी ॥ तरी सत्यता ब्रह्मींची ॥ ५८ ॥ हा निर्धार बुद्धीचा पाहिला ॥ म्हणून श्रुतींनें असे नेम केला ॥ ऋत म्हणतसे दक्षिण पक्षाला ॥ सत्य उत्तर पक्ष ॥ ५९ ॥ जें कां सत्य म्हणून मानिलें ॥ तेथेंचि अनुसंधान दृढ केलें ॥ हे बुद्धीचे स्वभावचि देखिले ॥ तेव्हां योग आत्मा श्रुति म्हणे ॥ ६० ॥ योग म्हणजे अखंड उद्योग ॥ सत्य वस्तूचा ध्यानें संयोग ॥ कदांही होऊं नेदी योग ॥ हें चवथें अंग विज्ञानाचें ॥ ६१ ॥ त्या संयोगें जें अप्राप्त ॥ तेंचि करून घेतसे प्राप्त ॥ मग साभिमानें मानी कृतकृत्य ॥ यास्तव महा पुच्छ बोलिलें ॥ ६२ ॥ धन्य मी जें हृदयीं धरिलें ॥ त्या वस्तूसी प्राप्त करून घेतलें ॥ ऐसें बुद्धीनें महत्त्व स्वीकारिलें ॥ तस्मात् महा पुच्छ खरें ॥ ६३ ॥ एवं श्रद्धाचि विज्ञानाचें शिर ॥ ऋत सत्य पक्ष दक्षिणोत्तर ॥ योग आत्मा हा निर्धार ॥ महा पुच्छ प्रतिष्ठा ॥ ६४ ॥ ऐसा विज्ञानाचा प्रकार ॥ श्रुति सांगतसे निर्धार ॥ याचा साधकें अंतरीं विचार ॥ यारीतीं केला पाहिजे ॥ ६५ ॥ जैसें पंचज्ञानेंद्रियसहवासें ॥ मन हें विषयाकार होतसे ॥ तैसेंचि विज्ञाना साहायत्व असे ॥ पंचज्ञानेंद्रियांचें ॥ ६६ ॥ तस्मात् पंचज्ञानेंद्रिय बुद्धि एक ॥ हा विज्ञानकोश मिळून षट्क ॥ हा आनंदमयासी आच्छादक ॥ कारण मनाचें ॥ ६७ ॥ जरी बुद्धीस्तव सर्व जाहलें राहिलें ॥ बुद्धि अभावी लया गेलें ॥ परी यासी ब्रह्मत्व नाथिलें ॥ नाश होय म्हणोनी ॥ ६८ ॥ जैसें मन एक विषयग्रहणा ॥ साधन असे भलते विधाना ॥ तेवींच साधनता यया विज्ञाना ॥

असे साध्यांचि ॥ ६९ ॥ तस्मात् विज्ञानात्मा कल्पूं नये ॥ कोश हा अनात्मा निसंशय ॥ परी विज्ञानयोगें कार्य ॥ साधून घ्यावें ॥ ७० ॥ श्रद्धा शिर जें विज्ञानाचें ॥ जें कां आवडतेपण स्वर्गादिकांचें ॥ तेंचि त्यागावें इहपर साचें ॥ दोषदृष्टीनें विचारें ॥ ७१ ॥ एक वेदांत प्रसिद्ध जें ब्रह्म ॥ तेंचि गुरुमुखें आकळावें वर्म ॥ तथेंचि बुद्धीची श्रद्धा परम ॥ येर अनात्मजात त्यागावें ॥७२॥ तेंचि ऋत तेंचि सत्य साचार ॥ शब्द दोन परी अर्थ एक निर्धार ॥ तस्मात ब्रह्म सत्यत्वें वर्तीस हे येर ॥ मिथ्यात्वें समजावे ॥ ७३ ॥ मिथ्यात्व कळतां श्रद्धा उडे ॥ आणि सत्य ते सत्यत्वे जोडे ॥ बुद्धीचा निश्चय धांवे तिकडे ॥ तेव्हां श्रद्धा ही सत्याची ॥ ७४ ॥ मग देहबुद्धीचा करी त्याग ॥ ब्रह्मात्मयाचा अखंड योग ॥ सदां ध्यानाचा लागवेग ॥ विसरचि पडो नेदी ॥ ७५ ॥ ऐसा अभ्यास दृढ होतां ॥ शनैःदेहबुद्धि होय त्यागिता ॥ मग आपुलें महत्त्व स्फुरे तत्त्वतां ॥ जे पुच्छत्वीं प्रतिष्ठिलें ॥ ७६ ॥ अहंब्रह्मास्मि तरी स्फुरे ॥ परी त्रिपुटी साधकत्वें उरे ॥ तेंचि महत्त्व विज्ञानानुकारें ॥ निश्चयरूप ठसावे ॥ ७७ ॥ येऱ्हवीं बुद्धि बंधासी कारण ॥ परी विवेचनें मोक्षद होय आपण ॥ म्हणोनि मुमुक्षें जावें शरण ॥ यया बुद्धीसी ॥ ७८ ॥ देहबुद्धीचा निश्चय त्यागी ॥ आत्मा ब्रह्म प्रतिपादी वेगीं ॥ मग मनही संशयातें त्यागी ॥ एवं उपयोगी परमार्था ॥ ७९ ॥ परी विज्ञानमय ब्रह्म साधावया ॥ साधक असे गा शिष्यराया ॥ तस्मात् साधकत्व असे जया ॥ तें साध्य ब्रह्म नव्हे ॥ ८० ॥ साध्य तें उर्वरित उरावें ॥ साधकें तत्क्षणीं नासावें ॥ म्हणून विज्ञान तें ब्रह्म नव्हे ॥ कवणें काळीं ॥ ८१ ॥ ब्रह्म सत् बुद्धि असत् ॥ ब्रह्म चित्

विज्ञान जड उद्भवत ॥ विज्ञान सदां सुखदुःखें शिणत ॥ ब्रह्म सुखैकघन ॥ ८२ ॥ ऐसें विलक्षण परस्परें ॥ म्हणोन विज्ञान ब्रह्म नव्हे खरें ॥ हें साधकें पहावें विचारें ॥ निःसंशयपणें ॥ ८३ ॥ जरी विज्ञान कारण सर्वांसी ॥ लय स्थिति कीं उद्भवासी ॥ परी कार्यरूपता विज्ञानासी ॥ कारण आनंदमय ॥ ८४ ॥ श्रुति बोलें या विज्ञानाहून ॥ अन्य आत्मा आनंदमय पूर्ण ॥ तेणेंचि बुद्धीची पूर्णता होणें ॥ तस्मात् विज्ञान अनात्मा ॥ ८५ ॥ आतां आनंदमय कोश हा पूर्ण ॥ कार्य करणासीही कारण ॥ बुद्धीसहित सर्व भूतें निर्माण ॥ होती राहती नासती ॥८६॥ येर अन्नादि विज्ञानांत चारी ॥ कारणें कल्पिलीं असती निर्धारीं ॥ परी आनंदमयाची नये सरी ॥ कारणत्वाविशीं ॥ ८७ ॥ आनंदेंवीण भूतें नाना ॥ कदापि उत्पन्न होतीना ॥ आणि आनंदेंवीण राहतीना ॥ क्षणभरी जीवत्वें ॥ ८८ ॥ सुप्तिकाळीं विज्ञानासहित ॥ त्यागून अन्नमयादि समस्त ॥ प्राण जरी असती वावरत ॥ परी सद्भाव नाहीं ॥ ८९ ॥ एवं चारी ही कोशांवांचून ॥ सर्व भूतें सुप्तींत पूर्ण ॥ असतां आनंदमयामाजीं लीन ॥ वांचती सुप्तिसुखें ॥ ९० ॥ एवं चारी असतां येका आनंदें ॥ वांचती भूतें सुखस्वादें ॥ परी एक आनंदेंविण चारी विशदें ॥ असतां भूतें न वांचती ॥ ९१ ॥ तस्मात् मुख्य कारण आनंदमय ॥ आणि आनंद कोणाचें नव्हे कार्य ॥ येरांसी कारणाचा आरोप होय ॥ परी ते कार्यरूपी चारी ॥ ९२ ॥ ऐसा आनंमय मुख्य कारण ॥ परी याचाही विचार साधकें करणें ॥ ऐसें श्रुतीही बोलिली जें वचन ॥ तेव्हां उणीवता वाटे ॥ ९३ ॥ आणि कोश ऐसें आनंदा ह्मणतां ॥

हें तों प्रत्यक्ष आच्छादकता ॥ परी आच्छादिलें असेल आंतौता ॥ तें तों भिन्न याहूनी ॥९४॥ ऐसा विचार साधकें करावा ॥ या आच्छादनीं कोण स्वभावा ॥ तो निवडून येर त्यागावा गोंवा ॥ कोश नामाचा ॥ ९५ ॥ याही कोशासी पांच अंगें ॥ पक्षा ऐशींच श्रुति सांगे ॥ हेंचि किमर्थ हा लागवेगें ॥ विचार करावा ॥ ९६ ॥ जरी अतिसूक्ष्म विचारवंत ॥ तरीच आनंदमयातें निरसित ॥ येऱ्हवीं मागुतीं बंधनीं पडत ॥ जरी चारी कोश निरसिले ॥९७॥ जैसें तृण वरचील जळालें ॥ भूमीपोटीं बीज उरलें ॥ तेवीं विज्ञानादि चारी निरसिले ॥ परी अज्ञान उरे आनंदीं ॥ ९८ ॥ वर्षाकाळीं पुन्हां तें तृण ॥ पूर्ववत होतसे निर्माण ॥ तैशीं विज्ञानादि भूतें संपूर्ण ॥ उद्भवती पूर्णपरी ॥ ९९ ॥ ते कां निरसलें ऐसें ह्मणावें ॥ जरी पुन्हां मागुतीं बाधक उद्भवे ॥ असो साधकें येथें विचारें पहावें ॥ कीं बाधक काय आनंदीं॥ २१००॥ बुद्धीचा जोंकाल उद्भव न होता ॥ एक स्फूर्ति मात्र असे आंतौता ॥ तेचि मायादेवी स्वस्वरूपा वरुता ॥ भासली असे ॥ १ ॥ तया स्फूर्तिचे दोन प्रकार ॥ जाणीव नेणीव निरंतर ॥ विद्या नामें जाणतें होणार ॥ अविद्यास्वरूप नेणीव ॥२॥ ऐशिया विद्या अविद्या दोन ॥ त्यांत प्रतिबिंबित जीवेशान ॥ विद्येसह ईश निमित्त कारण ॥ उपादान जीव अविद्या ॥३॥ बुद्धीपासून देहापर्यंत ॥ हें जग कार्यरूपें समस्त ॥ जीवही कार्यरूपी विशेष भासत ॥ स्वप्नीं कीं जागृतीं ॥ ४ ॥ परी सुषुप्तीमाजींही कारणरूपीं ॥ जीवत्व असे नेणीव संकल्पीं ॥ आणि ईश्वर निमित्तमात्र विक्षेपीं॥ तो कार्यांत न ये ॥ ५ ॥ कार्यांत न ये ह्मणोनि निमित्त ॥ जो उद्भव स्थिति लया आंत ॥

जो उपादान कारण समस्तांत ॥ हा निर्णयचि असे ॥ ६ ॥ असो ऐसा आनंदमय ॥ या पांचांचा येथें अन्वय ॥ परी मुख्य बाधकत्वाचा अपाय ॥ ते अविद्या नेणीव ॥ ७ ॥ स्वस्वरूपाचें न कळणें ॥ हेंचि कोशनामें आच्छादन ॥ येर विद्या माया जीवेशान ॥ हेही विकाररूपी ॥८॥ मुख्य मूळ मायाच विकारी ॥ जे न होऊन जाहली निर्विकारी ॥ अविद्या स्वरूपा आच्छादन करी ॥ विद्या उभारी जगकार्य ॥ ९ ॥ ईश अलिप्तत्वें प्रेरक ॥ जीव सुखदुःखाचा भागी एक ॥ एवं मायेसहित हें पंचक ॥ बाधक विकारी ॥ १० ॥ या कोशाचें शिर प्रिय ॥ मोद दक्षिण पक्ष होय ॥ प्रमोदा बोलिली सुखमय ॥ पक्ष उत्तर ॥ ११ ॥ आनंद आत्मा जो चवथा ॥ तोही स्थापिला असे सर्वथा ॥ आत्मा ब्रह्मघनाही समर्था ॥ पुच्छत्वीं प्रतिष्ठिलें ॥ १२ ॥ बुद्धीचा बहिर्व्यापार सरतां ॥ विश्रांति घ्यावया परततां ॥ प्रथम वासनेसी सुखाकारता ॥ तेंचि प्रिय या कोशीं ॥ १३ ॥ पुढें बुद्धीचा तरंग मावळे ॥ तेव्हां सुखाकारता उफाळे ॥ तो मोदनामें सुषुप्ति काळें ॥ दुजें अंग ॥ १४ ॥ जेव्हां घन सुषुप्ति लागे ॥ तेव्हां प्रमोदाकार होय अंगें ॥ गाढ सुषुप्तीचिया प्रसंगें ॥ तो आनंद आत्मा ॥ १५ ॥ हा आनंद आत्मा म्हणितला ॥ परी ब्रह्म आत्मा न जाय स्थापिला ॥ पांच अंगांचा पक्षी जो वर्णिला ॥ त्याचा आत्मा ॥ १६ ॥ असो प्रिय अथवा मोद ॥ प्रमोद किंवा आनंद ॥ हे चारी सुखाचे स्वाद ॥ नेणीव रूपवृत्तीचे ॥१७॥ एक सुख एक करी ग्रहण ॥ हेचि त्रिपुटी अन्यथात्वें पूर्ण ॥ ते यथार्थ नव्हे सुखैकघन ॥ उद्धवणें नाश जया ॥ १८ ॥ हेही चारी जेथून जाहले ॥

आणि मायादि पंचक उद्भवलें ॥ हेंही सर्व जाहल्यांत आलें ॥ तीं तीं भूतें दृश्यापरी ॥१९॥ हे जया अधिष्ठानीं निर्माण ॥ तें अविनाश ब्रह्म सच्चिद्घन ॥ जें पुच्छत्वें केलेंसे स्थापन ॥ तें ब्रह्म आत्मा स्वयें ॥ २० ॥ श्रुतीचा भाव अधिष्ठानाविणें ॥ कीं ब्रह्मतत्त्वीं ईशादि तृणांत मार्गी ॥ परी आनंदमयापासून निर्वाणीं ॥सर्व जाहलें बोलिलीं ॥ २१ ॥ परी हें बोलणें वाउगें-चि ॥ जैशी योजना चहूं कोशांची ॥ विवरणा राहिली अधिकाराची ॥ परी तात्पर्य पुच्छत्वीं ॥ २२ ॥ चार नासा कल्पिलें वाउगें ॥ तसेंचि ब्रह्म पुच्छ म्हणोनि सांग ॥ परी तें सत्यत्वें कोठें अंगें ॥ या पुच्छ नाम प्रतिष्ठ ॥ २३ ॥ तें कार्य ना नव्हे कारण ॥ निमित्त ना नव्हे उपादान ॥ सहजीं सत्य एक अधिष्ठान ॥ मायादि भ्रमासी ॥ २४ ॥ सत्य अधिष्ठानेंविण ॥ भ्रमासी नव्हेचि उद्भवन ॥ हें श्रुतीनें यथार्थ जाणून ॥ ह्मणे जेथून सर्व जाहलें ॥ २५ ॥ सर्व ह्मणजे हे वर्त्तास ॥ जे सांगोपांग पंचकोश ॥ यांत अधिष्ठानत्वें जें अविनाश ॥ ते एक विलक्षण चित्ति ॥ २६ ॥ ऐसें श्रुतीचें तात्पर्य ॥ एक चिद्रूप ब्रह्म आत्मा निश्चय ॥ येर हे वर्त्तास सह आनंदमय ॥ सर्व भूतांत आलें ॥ २७ ॥ जैसें अन्न प्राण मन विज्ञान ॥ पांच पांच अंगें भिन्न भिन्न ॥ अनात्मजात मांडिलें निरसोन ॥ तेवींच त्यागावे वृत्त्यानंद ॥ २८ ॥ स्फूर्ति विद्या अविद्या जीव शिव ॥ हे पांचही विकारी स्वभाव ॥ जाहलें तें भूतरूप स्वयमेव ॥ अनात्मत्वें निरसिजे ॥ २९ ॥ या पंचका कोश अभिधान ॥ जे प्रिय मोदादि पांच लक्षण ॥ यांत चारी अनात्मत्वें निरसोन ॥ उरे तें पांचवें ब्रह्म ॥ ३० ॥

तेंचि अवधि शेष निजसार ॥ याहून निषेधिलें सर्व हें येर ॥ तस्मात् साधकें साधावें दृढतर ॥
ब्रह्म आत्मा हा निश्चय ॥ ३१ ॥ हा निश्चय अभ्यासें स्थलावा ॥ अन्य आत्म्याचा निरसिजे
गोंवा ॥ तोचि पुढें बोलिजेल आघवा ॥ परि येथें निवडिलें ॥ ३२ ॥ मनोमयीं तुमचा उप-
देश ॥ विज्ञानमयीं साधन अभ्यास ॥ तैसाचि आनंदमयीं निदिध्यास ॥ चारी निरसे तो
करावा ॥ ३३ ॥ सर्वांसी प्रीति आपणाकरितां ॥ त्यांतही देहादि विज्ञानांत त्यागितां ॥ केवळ
उरे स्फुरद्रूपता ॥ ते प्रियता पहिली ॥ ३४ ॥ मग सर्वपणाचें भान विरे ॥ एक स्वकीयत्वाचि
वृत्तीसी स्फुरे ॥ तया मोद नाम हें साचोकारें ॥ ओळखावें साधकें ॥ ३५ ॥ पुढें कृतकृत्यता
जे वाटे ॥ तेणें सुखाचा समूह कोटे ॥ त्या नांव प्रमोद वाउगा दाटे ॥ वृत्त्यानंदात्मक ॥ ३६ ॥
तो वृत्त्यानंद सर्व ओसरे ॥ निजरूपें सुख सुखीं भरे ॥ तेंचि जाणावें सामान्य निर्धारें ॥
आनंद अंग स्वरूपें ॥ ३७ ॥ तेथें सुखें रमोनर सामान्य वृत्ति ॥ त्रिपुटीरूप सहज असती ॥ म्हणोनि
हे सांवळेल जें स्फुर्ति ॥ तेंचि ब्रह्म पुच्छ प्रतिष्ठा ॥ ३८ ॥ अगा हे सुमति रविदत्ता ॥ सावध असमां
कीं चित्ता ॥ पंचकोशविवेचन हें तत्त्वतां ॥ येथें सांग केलें ॥ ३९ ॥ ऐसाचि अभ्यास वृत्तीनें
करावा ॥ तो पुढें अनुक्रमें बोलिजे बरवा ॥ परि अनात्म्याचा निवडिला गोंवा ॥ सुरूप आत्मा
ब्रह्म एक ॥ ४० ॥ येथें पंचकोश विवेचितां ॥ शंका मानील कोणी चित्ता ॥ कीं श्लोकपदीं हें कांहीं
नसतां ॥ अप्रासंगिक बोलिलें ॥ ४१ ॥ तरी पहावें विचारून ॥ श्लोकार्थाचेंचि निरूपण ॥ ध्वनि-
तार्थरूपें केलें कथन ॥ प्रसंगानुसार ॥ ४२ ॥ रूपाहून चिति जे वेगळी ॥ तेचि कीं वृत्तिमां-

हून निराळी ॥ पंचकोशात्मक बत्तीस हे सकळी ॥ रूपात्मक असती ॥ ४३ ॥ पांच भूतें पांच खाणी ॥ ऐशीं दहा रूपें जड मिळोनि ॥ अन्नमयचि बोलिजे वाणी ॥ याहून भिन्न ते चित्ती ॥ ४४ ॥ पंचप्राण पंचकर्मेंद्रिय ॥ या दहा तत्वांचा समुदाय ॥ याचीं नावें कोश प्राणमय ॥ याहून भिन्न ते चित्ती ॥ ४५ ॥ ज्ञानेंद्रियपंचक एक मन ॥ या साहांसी मनोमय अभिधान ॥ तेवींच बुद्धि तो कोश विज्ञान ॥ या सातांहून भिन्न चित्ती ॥ ४६ ॥ स्फूर्ति विद्या अविद्या जीवेश ॥ या पांचा नाम आनंदकोश ॥ याहून विलक्षण तो चिदंश ॥ आत्मा ब्रह्म एकरस ॥ ४७ ॥ एवं दाहा दाहा मिळतां वीस ॥ त्यांत सात घालितां सत्तावीस ॥ पुढें पांचांसहित होती बत्तीस ॥ एवं पंचकोश रूपात्मक ॥ ४८ ॥ या इतुकियांचेही रूपाहूनी ॥ चित्प्रभा वेगळी पूर्णपणीं ॥ तस्मात् श्लोकपदाचेनि व्याख्यानीं ॥ असे विवेचन ॥ ४९ ॥ जेसें रूपाहून चिद्रूप निवडिलें ॥ अर्थात् पंचकोश विवेचन जाहलें ॥ तैसेंचि गुणदोषांहून भिन्न जें संचलें ॥ येथें सुचलें तें बोलूं ॥ ५० ॥ बत्तीस तत्त्वात्मक पंचकोश ॥ तेचि हे देहत्रय अशेष ॥ अन्नमय तो स्थूल विशेष ॥ साकार पंचीकृताचा ॥ ५१ ॥ प्राण मन विज्ञान तिन्ही ॥ असती सूक्ष्म देहालागुनी ॥ सप्तदश तत्त्वें स्थूलीं राहूनी व्यापार करिती ॥ ५२ ॥ आनंदमय तोचि कारण ॥ या देहत्रयाचें उत्पत्तिस्थान ॥ एवं देहत्रय जीवालागून ॥ उपाधि असे ॥ ५३ ॥ या देहत्रयाचे दोषगुण ॥ व्यापार होतानी भिन्न भिन्न ॥ तेचि जागृदादि अवस्था तीन ॥ विहार जीवाचे ॥ ५४ ॥ स्थूललिंगाचिये आधारें ॥ क्रिया होतसे विषयानुकारें ॥ तेचि जागृति पंच व्यापारें ॥ जे स्थूल

चाले बोले ॥ ५५ ॥ येऱ्हवीं पाहतां या जडासी ॥ अवस्था असे तरी कायसी ॥ सूक्ष्मास्तव चळणें देहासी ॥ ह्मणोनि बोलिली ॥ ५६ ॥ जागृति स्वप्न किंवा सुषुप्ति ॥ या तिन्ही अवस्था बुद्धीप्रति ॥ परी स्थूल वावरे ते जागृती ॥ स्थूलाची बोलावी ॥ ५७ ॥ बुद्धि मन हें अंतः-करण ॥ पंचप्राणें पावे चळण ॥ पांचज्ञानेंद्रियद्वारा निघोन ॥ शब्दादि विषय घेती ॥ ५८ ॥ तेवींच कर्मेंद्रियसहवासें ॥ वचन गमनादि क्रिया होतसे ॥ एवं दशधा व्यापार नाम आलेंसे॥ जागृति ऐशी ॥ ५९ ॥ या जागृतीसी नेत्रस्थान ॥ बोलिलें हें एक उपलक्षण ॥ परी सर्वांगीं असे वर्तन ॥ श्रोत्रादि द्वारा ॥ ६० ॥ श्रवणीं ऐकावें नेत्रें पहावें ॥ जिव्हा रस सेवी घ्राणीं हुंगावें ॥ त्वचीं स्पर्शावें वाणीनें बोलावें ॥ शब्दमातृकांसी ॥ ६१ ॥ पहिला आठव ते परा वाचा ॥ दुजा आभास ते पश्यंती साचा ॥ निमग्न भाव जो मननाचा ॥ ती मध्यमा वाणी ॥ ६२ ॥ पुढें वैखरी ते बोलणें ॥ मातृकांचा उच्चार करणें ॥ एवं सर्वांगें जागृतीचीं स्थानें ॥ घेणें देणेंही कराचें ॥ ६३ ॥ पादाचें गमन उपस्थेंद्रिया ॥ रतिसुख भोगाची घडे क्रिया ॥ गुदीं विसर्ग जो होणें यया ॥ जागृतिस्थान ह्मणावें ॥ ६४ ॥ असो सर्वांगें देह वर्ततां ॥ जागृ-तिअवस्था हे तत्वता ॥ इतुकाही बहिर्व्यापार त्यागितां ॥ तेचि अवस्था स्वप्न ॥ ६५ ॥ तुम-चें मन बुद्धि हें अंतःकरण ॥ इंद्रिय प्रत्यक्ष विषयावांचून ॥ अंतरींच वर्ते ध्यास घेऊन ॥ इंद्रिय विषयादिकांचे ॥ ६६ ॥ नेत्र झांकून मनन करी ॥ अथवा अन्यथा पाहे झोपेमाझारीं ॥ स्व-प्नचि बोलिजे दोहीं परी ॥ आंतिचा आंतु क्रीडे ॥ ६७ ॥ मनन तें कंठगत उद्भवे ॥ यास्तव

कंठस्थान स्वप्नासी ह्मणावें ॥ एवं स्वप्न अवस्थेसी जाणावें ॥ सूक्ष्मदेहाचें ॥ ६८ ॥ हेंचि बुद्धि मन लीन होती ॥ श्रम पाऊन निचेष्टित पडती ॥ उरीचि सुखाकार जे स्थिति ॥ ते सुषुप्ति अवस्था ॥ ६९ ॥ गाढ झोंप किंवा उरेपणा ॥ परी ते सुषुप्ति अवस्थेची लक्षणा ॥ देहद्वयाचिया अवसाना ॥ नेणींव स्फूर्ति उरे जे ॥ ७० ॥ नेणींव तेचि अविद्या अज्ञान ॥ तेचि देहो हृदयस्थान ॥ एवं सुषुप्तीचें केलें लक्षण ॥ स्थानासहित ॥ ७१ ॥ यापरी जागृति स्वप्न सुषुप्ति ॥ अवस्था बुद्धीच्या सहजगति ॥ परी बोलाव्या तिहीं देहांप्रती ॥ व्यापारभेदें ॥ ७२ ॥ या तिहीं अवस्थांचे तीन ॥ नेत्र कंठ हृदय स्थान ॥ आतां बोलिजे तिहींलागून ॥ प्रणव त्रिप्रकारें ॥ ७३ ॥ स्थूलदेह जागृति स्थान नेत्र ॥ हा साकार दृश्य समग्र ॥ हेचि मात्रा जाणावी अकार ॥ पहिली प्रणवाची ॥ ७४ ॥ सूक्ष्मदेह स्वप्नअवस्था ॥ कंठस्थानीं मनन संस्था ॥ हेचि उकार मात्रा व्यवस्था ॥ दुजी प्रणवाची ॥ ७५ ॥ नेणींव कारण अवस्था सुषुप्ति ॥ हृदयस्थान जें तत्प्रांत ॥ हेंचि मकार मात्रा निश्चितीं ॥ तिजी प्रणवाची ॥ ७६ ॥ या तिहीं अवस्थांचें अभिमान ॥ एक मीपणा परी असती तीन ॥ तया तिहींचें भिन्न भिन्न लक्षण ॥ बोलिजें एकावें ॥ ७७ ॥ स्वस्वरूपाचें अज्ञान ॥ स्वयें न कळे असंग आपण ॥ परी अहंब्रह्मास्मि जें स्फुरण ॥ तेणें दाविलें देहादिकां ॥ ७८ ॥ तेव्हां मी देहचि दृढ धरिलें ॥ ते ते धर्मही आपणासीच कल्पिले ॥ ऐसे अनंत कल्प जरी गेले ॥ तरी क्षीण नोव्हे ॥ ७९ ॥ जो जो जे क्षणीं देह प्राप्त ॥ तो मी ह्मणून सदृढ धरित ॥ तो त्यागिल्या जरी अकस्मात ॥ परी मीपण न त्यागी ॥ ८० ॥

आधीं दुजिया देहातें धरी ॥ मग प्रस्तुत देहाचा त्याग करी ॥ ऐसे अनंत जन्म जातां निर्धारी ॥ न त्यागी हा मीपणा ॥ ८१ ॥ तोचि एका देहीं तीन अवस्थांसी ॥ धरोनि बैसला तिहीं देहांसी ॥ जागृतीमाजीं या साकारासी ॥ सदृढ धरिलें ॥ ८२ ॥ हाचि मी आणि हें हें माझें ॥ हें किंचितही न त्यागी ओझें ॥ हाचि विश्वाभिमानी बुझे ॥ नाम पावला ॥ ८३ ॥ मी पाहतों ऐकतों बोलतों ॥ मी खातों पितों स्पर्शतों ॥ चालतों भोगितों सुखी होतों ॥ मीच जागेपणें ॥ ८४ ॥ ऐसा मीपणा सर्व शरीराचा ॥ प्रत्यक्ष घेऊन बैसला साचा ॥ तैसाचि साभिमान माझेपणाचा ॥ आमरण न सोडी ॥ ८५ ॥ हें म्यां किती प्रयत्नें मिळविलें ॥ हें वडिलीं संपादिलें ॥ ऐसिया पदार्थमात्र ह्मणे आपुलें ॥ स्त्रीपुत्रादिकां ॥ ८६ ॥ एवं ऐसें जें मी माझेपण ॥ हाचि जागृति विश्वाभिमान ॥ यासीच साधकें त्यागावें विचारून ॥ अत्यागें मोक्ष कैंचा ॥ ८७ ॥ हाच स्वप्नींही भास देहासी ॥ मी ह्मणून बैसला अपेशी ॥ परी तैजस नाम आलें तयासी ॥ तये समयीं ॥ ८८ ॥ उगें बैसतांही मनना आंत ॥ म्यां हें केलें करीन अद्भुत ॥ पूर्वीं केलें तें असें भोगित ॥ आतांचें भोगीन पुढें ॥ ८९ ॥ ऐसा ध्यास कर्तेपणाचा ॥ विषयाभावीं मननात्मकाचा ॥ तोचि ध्यास झोंपेंत साचा ॥ घेणें हा तैजस ॥ ९० ॥ एवं ध्यासकाळीं कीं उगेपणीं ॥ कर्तृत्वकीं भोक्तृत्व ध्यानीं ॥ हे तैजस अभिमानाची करणी ॥ बंधनरूप जीवा ॥९१॥ हें असो विश्व तैजस ॥ साभिमानिया देहद्वयास ॥ परी कारणरूप या उभयांस तो प्राज्ञ अभिमानी ॥ ९२ ॥ गाढ झोंपेंत कीं उगेपणा आंत ॥ मी नेणता असें सदो-

दीत ॥ हाचि प्राज्ञ अभिमानी निश्चित ॥ कारणशरीरीं ॥ ९३ ॥ हें नेणतपण जोंवरी न फिटे ॥ तों काल्ज्ञानें केवीं आत्मा भेटे ॥ भावसागर हा कैसा आटे ॥ केवीं तुटे बंधन ॥९४॥ असो ऐसा एकचि अभिमान ॥ अवस्थाभेदें जाहला भिन्न ॥ तयाचें सांगितलें लक्षण ॥ आतां भोग तीन अवधारा ॥ ९५ ॥ प्रत्यक्ष देहासी प्रत्यक्ष विषय ॥ दृश्याकारें भोग्य जरी होय ॥ तरीच भोगिले ऐसा प्रत्यय ॥ हा स्थूल भोग स्थूलासी ॥ ९६ ॥ मनें आठवून भासती ॥ अंतरींच सुखदुःखें उमटती ॥ हा प्रविविक्त भोग तैजसाप्रति ॥ भासरूपें हो-तसे ॥ ९७ ॥ विकारजात सर्व निमावें ॥ उगेंचि सहज सुखी असावें ॥ हेंचि वास्तविक स्वरूप जाणावें ॥ आनंदभोगाचें ॥ ९८ ॥ सत्वगुणें जागृति होतसे ॥ कारण कीं सर्व जाणतेपणा असे ॥ स्वप्नीं कांहीं जाणीव कांहीं नेणीव दिसे ॥ म्हणून रजोगुण ॥ ९९ ॥ हा अवस्थेचा असे प्रकार ॥ परी रजोगुणाचें स्थूल शरीर ॥ तैजस तोचि विष्णु साचार ॥ पा-लनधर्मी सत्वगुण ॥ २२०० ॥ परी जागृतीसी सत्वगुण ॥ स्वप्न अवस्थेचा रजोगुण ॥ श्रुति बोलिली हें वचन ॥ म्हणोनि बोलिलें ॥ १ ॥ असो मिथ्यासी कोणतेंही बोलतां ॥ विरोध न कल्पावा चित्ता ॥ ज्या समयीं जो प्रसंग अपेक्षितां ॥ मृगजलवत् बोलावें ॥ २ ॥ सुप्ति अवस्था कारणशरीर ॥ येथें तमोगुणाचि असे सारा ॥ एवं सत्व रज तमाचे उद्गा-र ॥ जागर स्वप्न सुषुप्ति ॥ ३ ॥ दृश्य साकार असे जितुकें ॥ ते द्रव्यशक्तीचे पदार्थ ति-तुके ॥ म्हणून स्थूलासी बोलिलें निकें ॥ द्रव्यशक्ति सर्व ॥ ४ ॥ सत्रा तत्त्वें क्रिया करिती ॥

ह्मणोनि सूक्ष्मासी क्रियाशक्ति ॥ कारणी गुप्त वासनेसी वस्ती ॥ इच्छाशक्ति यास्तव ॥ ५ ॥ स्थूल व्यापार नव्हे बोलिल्याविण ॥ ह्मणून वैखरी जागृतीलागून ॥ स्वप्नी ध्यासरूप घडे मनन ॥ यास्तव मध्यमा वाचा ॥ ६ ॥ सुप्तिकाळीं वाचा पश्यंती ॥ तेवींच परेसीही तेथेंचि वस्ती ॥ कारण कीं वेदांत संमतीं ॥ चवथा देह नाहीं ॥ ७ ॥ चार पांच नव तेरा ॥ देह बोलती मतवादी गिरा ॥ तो वाउगाचि देहलोभ खरा ॥ धरोनी स्थापिती ॥८॥ विचारें पाहतां अंतःकरणस्फूर्ति ॥ तेचि मायादेवी मूळ प्रकृति ॥ त्याचें अधिष्ठान ॥ तो सच्चिन्मूर्ति ॥ ब्रह्म प्रत्यगात्मा ॥ ९ ॥ तयासी देह ह्मणून कल्पितां ॥ लाज न वाटे तयाच्या चित्ता ॥ परी ते अल्पज्ञ स्वरूप न जाणतां ॥ बोलती तें काय खरें ॥ १० ॥ स्थूल सूक्ष्म देह दोन खरे ॥ येथें आढळोचि ना तिमरें ॥ या दोन्हीं हून न कळणें जें निर्धारें ॥ तें कारणशरीर बोलिजे ॥ ११ ॥ याहून महाकारण देह एक ॥ ज्ञानासी बोलती मंद तर्क ॥ तरी तें ज्ञान असे कौतुक ॥ सामान्य कीं विशेष ॥ १२ ॥ विशेष जरी ज्ञान कल्पिलें ॥ तरी तें सूक्ष्मदेहाकडे आलें ॥ अथवा सामान्य ह्मणतां तें संचलें ॥ चिद्रूप निर्विकार ॥ १३ ॥ तयासी देह ऐसें ह्मणतां ॥ त्याची जीभ कां न झडे तत्वतां ॥ त्या देहाची तुर्या अवस्था असतां ॥ तरी प्रत्यया येती ॥ १४ ॥ जैशी जागृति स्वप्न सुषुप्ति ॥ एका नसतां एकीची प्रतीति ॥ तैशी तुर्यावस्था तिहीं परतीं ॥ कोठें कोणीं देखिली ॥ १५ ॥ जागृती माजीं विवेकसहित ॥ जाणीवदशा असे स्फुरत ॥ तैशीच स्वप्नीं किंवा सुषुप्तींत ॥ लोप नसे तयेचा ॥ १६ ॥ जें तिहींमाजीं सदा असे ॥ तयेसी अवस्था ह्मणून बोलणें कैसें ॥ जें तिहीं

अवस्थांहून नसे ॥ भिन्न प्रतीति योग्य ॥ १७ ॥ समाधिकालीं जरी कोणी ॥ तुर्या अनुभविली ऐशी मानी ॥ तरी तया पुसावें कर्णीं ॥ सविकल्प कीं निर्विकल्प ॥ १८ ॥ सविकल्प-ह्मणतां तेचि वृत्ति ॥ सूक्ष्माकडे येत निश्चिती ॥ निर्विकल्प ह्मणतां ते निवृत्ति ॥ अंतःकरणाची ॥ १९ ॥ तें अंतःकरण विद्याअविद्यात्मक ॥ तेंचि कारणशरीर आवश्यक ॥ आतां तुर्या ह्मणूनियां तर्क ॥ कवणासी करिसी ॥ २० ॥ तथापि तेंचि तुर्या मानिसी ॥ तरी ब्रह्मानुभव कैंचा तुजसी ॥ केव्हां वृत्तीसवें भरंगळसी ॥ केव्हां पडसी शून्यीं ॥ २१ ॥ उगें चाटपणें बडबडितां ॥ तुर्या उन्मनी आल्लेख उल्लेखता ॥ हें सर्वहि वृत्तिसापेक्षता ॥ तया चिद्रूपज्ञान कैचें ॥ २२ ॥ असो तया मंदासी काय काज ॥ परी ते धन्य साधक सिद्ध महाराज ॥ जे वृत्तीनें अनुभविती कीं निजीं निज ॥ अंगें ब्रह्म जाहले ॥ २३ ॥ त्रिपुटीसहित ब्रह्मानुभव ॥ तयासी सविकल्प हें नांव ॥ तें कर्तृतंत्रलक्षण स्वयमेव ॥ पुढें कळे निरूपणीं ॥ २४ ॥ जो

२ त्रिपुटी त्यागें निजांगें जाहला ॥ तो वस्तुतंत्र सिद्धत्वें संचला ॥ हाही निरूपणें जाय कळला ॥ प्रसंगानुसार ॥ २५ ॥ सूक्ष्म देहाचाचि तळवट ॥ निःशेष अज्ञानाचा भरोनि घोट ॥ जाहला आत्मा ब्रह्म निघोट ॥ निजांगें तोचि धन्य ॥ २६ ॥ येर हे मतवादी सेवकासी ॥ राजा कल्पूनियां निश्चयेंसी ॥ वाउग्या कल्पना करून देहासी ॥ वाढविती आवडी ॥ २७ ॥ प्रत्यगात्मया ह्मणती अभिमानी ॥ तुर्या अवस्था ते मूर्ध्नि स्थानीं ॥ निरानंद भोग या महाकारणीं ॥ आणि अर्धमात्रा ॥ २८ ॥ प्रत्यगात्मा मी ब्रह्मस्फूर्ति ॥ ऐशी जी अभि-

मानात्मक वृत्ति ॥ हे तों सूक्ष्मदेहाची जाति ॥ चिदाभास जीवाची ॥ २९ ॥ तो अभिमान
मुख्य आत्मया ॥ होईल कैसा ब्रह्म अद्वया ॥ तस्मात् यथार्थ स्वरूप मतवादिया ॥ कळलेंचि
नाहीं ॥ ३० ॥ अर्धमात्रा कीं निरानंदभोग ॥ स्थान मान कैचें पूर्ण जें असंग ॥ अद्वय ब्रह्म
निर्विकार अभंग ॥ तो विकारी जीव कैसा ॥ ३१ ॥ तस्मात् साधकें एक करावें ॥ मतवाद्या-
चे कुतर्क त्यागावे ॥ देहत्रय पंचकोश निरसावे ॥ चवथा प्रत्यगात्मा ब्रह्म ॥ ३२ ॥ आणीक-
ही चार चार जितुके ॥ वेद मुक्ति शून्यादि तितुके ॥ हे वादी चहूंवरी कौतुकें ॥ स्थापिती
प्रमाणादि ॥ ३३ ॥ ते ते सर्वही विसर्जूनी ॥ देहत्रय पहावें विचारूनी ॥ अवस्था स्थान अभि-
मानी ॥ त्यागूनी ब्रह्म व्हावें ॥ ३४ ॥ देहत्रय हे मुख्य अनात्मा ॥ चवथा निर्विकार ब्रह्म आत्मा ॥
हें यथार्थ जाणेल तो महात्मा ॥ साधक धन्य धन्य ॥ ३५ ॥ येथें कोणी ह्मणेल मंदमति ॥
कीं चार देह बोले मांडुक्यश्रुति ॥ तरी ते अवधारा एकाग्र चित्तीं ॥ देहत्रयचि बोले ॥ ३६ ॥
चतुर्थ पाद म्हणून सांगत ॥ परी तो देह म्हणून न बोलत ॥ जरी देहच तरी कासया शा-
श्वत ॥ ह्मणती श्रुति ॥ ३७ ॥ तो अंतःप्रज्ञ ना बाह्यप्रज्ञ ॥ ना नव्हे उभयात्मक प्रज्ञ ॥
अदृश्य अग्राह्य असंज्ञ ॥ अलक्षण आत्मा ॥ ३८ ॥ एक आत्माचि प्रत्यय सार ॥ सर्व प्रपंचा-
चा उपसंहार ॥ तयासी या तिहींस्तव उच्चार ॥ चौथा ऐसा केला ॥ ३९ ॥ परी तो चौथा
नव्हे निश्चयात्मक ॥ जेथें एकपणाचा नसे संपर्क ॥ तोचि शिव शाश्वत साधक ॥ देहत्रय-
त्यागें जाणती ॥ ४० ॥ तस्मात् रविदत्ता पाहे पुरता ॥ तोचि तूं आत्मा ब्रह्म तत्त्वतां ॥ हे सत्य

सत्य प्रतीति त्रिविधता ॥ अन्यथा नव्हे नव्हे ॥ ४१ ॥॥ हा देह साकार पंचभूतांचा ॥ जड दुःखरूप अस्थिमांसाचा ॥ तुज निर्विकार विकार कैंचा ॥ आहे तैसा असमी ॥ ४२ ॥ तया देहाचे व्यापारा ॥ जागृति अवस्था बोलिजे गिरा ॥ तुज ब्रह्मात्मया निर्विकारा ॥ अवस्था कैंची ॥ ४३ ॥ तया जागृतीसी नेत्रस्थान ॥ कल्पिलेंसे सर्वांग जागरण ॥ तुज ब्रह्मात्मया स्थान मान ॥ कवण बोले ॥ ४४ ॥ हे अकारमात्रा प्रणवाची ॥ तुज अनिर्वचनीया साकारता कैंची ॥ याचा अभिमान घेणें ही करणी जीवाची ॥ तूं निरभिमान साक्षी ॥ ४५ ॥ सत्वगुण कीं द्रव्यशक्ति ॥ वाचा वैखरी तुज न स्पर्शती ॥ या रूपगुणदोषांहून केवळ चिती ॥ तो तूं असमी ब्रह्मात्मा ॥४६॥ सत्रा तत्त्वात्मक देह सूक्ष्म ॥ हे क्रीडती देहात्में करूनि धाम ॥ या तिहीं कोशां तूं अधिष्ठान परम ॥ सर्वातीत आत्मा ॥ ४७ ॥ सत्रांची क्रीडा जे जे होणें ॥ तया स्वप्नावस्था अभिधान ॥ तूं तो ब्रह्मात्मा सच्चिद्घन ॥ अवस्थातीत ॥ ४८ ॥ स्वप्नावस्थेचें स्थान कंठीं ॥ तुज निर्देश न करी कोणी बोटीं ॥ उकार मात्रा भासकता गोमटी ॥ तूं ब्रह्मात्मा भासातीत ॥ ४९ ॥ वाउगा देहाध्यास घेउनी ॥ कर्तेपणें जो तैजस अभिमानी ॥ हे तुझिये प्रतिबिंबाची करणी ॥ तूं निरभिमान बिंबात्मा ॥ ५० ॥ आठवून सुखदुःख भोगणें घडे ॥ तें सूक्ष्माचें सूक्ष्मासी सांकडें ॥ तुज आत्मयासी भोक्तृत्व न जोडे ॥ कवणेही काळीं ॥ ५१ ॥ रजोगुण क्रियाशक्ति मध्यमा ॥ वाणी आदि विकार सूक्ष्मा ॥ तूं निर्विकार ब्रह्म परमात्मा ॥ गुणविकारातीत ॥ ५२ ॥ नेणपण जें कारणशरीर ॥ उगाचि मानिलासे

विकार ॥ तया नेणिवेचा होसी भास्कर ॥ तरी तुज नेणीव कोठें ॥ ५३ ॥ बुद्धीसी निर्व्यापारता आली ॥ तये नांवें सुषुप्ति ठेविली ॥ ते अवस्था तुज नाहीं बोलिली ॥ ब्रह्म प्रत्यगात्मया ॥ ५४ ॥ सुप्ति अवस्थेचें स्थान हृदय ॥ तूं स्थानमानातीत अद्वय ॥ मी नेणता ह्मणून घेता होय ॥ तो अभिमानी प्राज्ञ ॥ ५५ ॥ अविद्येमाजीं जो बिंबला ॥ तेणें नेणीवपणा बळें घेतला ॥ तो अभिमान तुज नाहीं स्पर्शला ॥ ब्रह्म प्रत्यगात्मया ॥ ५६ ॥ सर्व विकार विश्रांतीस आले ॥ तुजमाजीं सहज सुख पावले ॥ पांथस्थ वृक्षछाये सुखी जाहले ॥ तूं आत्मा वृक्ष अभोक्ता ॥ ५७ ॥ तमोगुण आणि इच्छाशक्ति ॥ तेवींच विकारी वाणी पश्यंती ॥ तूं आत्मा ब्रह्म चिन्मूर्ति ॥ गुणविकारातीत ॥ ५८ ॥ एवं स्फूर्तीपासून देहापर्यंत ॥ जितुका उद्भवला हा संघात ॥ या रूपाहून विलक्षण अत्यंत ॥ तें तूं ब्रह्म असती ॥ ५९ ॥ इतुकीं हीं तत्वें बत्तीस ॥ मिळून देहत्रय पंचकोश ॥ इतुक्यांचे रूपाहूनि जो चिदंश ॥ तें तूं ब्रह्म असती ॥६०॥ जैसें घटजल जलाकाशासी ॥ भिन्न महदाकाश पूर्णपणेंसी ॥ तेवीं स्थूलसूक्ष्मांसह प्रतिबिंबासी ॥ भिन्न चिद्रूप ब्रह्म तूं ॥ ६१ ॥ सर्वांचे रूपाहून भिन्न जे चिती ॥ ते लिंपेल केवीं गुणदोषाप्रती ॥ तस्मात् जागृदादि विकार न स्पर्शती ॥ तें तूं ब्रह्म असती ॥ ६२ ॥ घटादिकांचे व्यापार ॥ गगना न स्पर्शती अणुमात्र ॥ तेवीं न स्पर्शती अभिमानादि विकार ॥ जयासी तें तूं ब्रह्म ॥ ६३ ॥ सद्रूप चिद्रूप आनंदरूप ॥ त्यावरी हें सर्व नामरूप ॥ हा अवघा नव्हेसि तूं आरोप ॥ अधिष्ठान ब्रह्म आत्मा ॥ ६४ ॥ तो तूं ब्रह्म आत्मा आजी ॥ नवा न होसी पहिलाचि

सहजीं ॥ कल्पना मात्र भाविली जे दुजी ॥ ते सांडितां तेंचि तूं ॥६५॥ तेंचि तूं ऐसेंही बोलतां ॥
विरोध मानिसील तत्त्वतां ॥ कीं हा तूं या शब्दा अपरोक्षता ॥ तें परोक्ष जाहलें ॥ ६६ ॥ तरी
याचें ऐकावें उत्तर ॥ जरी तें तूं शब्द अवरपर ॥ हा उपाधीस्तव भासमात्र ॥ परी स्वतंत्र एक-
रूप ॥ ६७ ॥ जेवीं तूं राजा राजपदीं ॥ होतासि सुखरूप शय्येविशदीं ॥ तोचि तूं स्वप्नीं मेळ-
ऊन मांदी ॥ भीक मागसी अंत्यज गृहीं ॥ ६८ ॥ या कंगालाचे उपाधीकरितां ॥ तो तूं राजा
ह्मणावें तत्त्वतां ॥ हा भिकारी नव्हेसि जाहलासी जो आतां ॥ ऐसाचि प्रकार हाही ॥ ६९ ॥ राजा
ह्मणजे सच्चिदानंद ब्रह्म ॥ तेंचि तूं अंगें आत्माराम ॥ हें हें बत्तीस स्वप्नस्थ रूप नाम ॥ नव्हेसि
ओळखी भ्रम हा ॥ ७० ॥ हाचि मी ऐसें जें वाटलें ॥ यास्तव हें तूं नव्हेसि उपदेशिलें ॥ परी
हें अपरोक्ष नाहींच जाहलें ॥ तरी तें परोक्ष केवीं ॥ ७१ ॥ हें नाहींच तें तूं असती ॥ येथें परो-
क्षता अपरोक्षता कैशी ॥ तथापि भाविसी जरी मानसीं ॥ तरी हे उपाधि सांडी ॥ ७२ ॥ जैसें
स्वप्नगत कंगालत्व त्यागिलें ॥ तरी राजाचें राजपद तें संचलें ॥ तैसें सर्व हें मिथ्यात्वें निर-
सिलें ॥ तरी तूं ब्रह्मब्रह्मीं ऐता ॥ ७३ ॥ हे उपाधि ईश सर्वज्ञापासून ॥ साकारपर्यंत
जितुकें तृण ॥ हे पूर्वींच आम्हीं केली निरसन ॥ धर्मधर्मीसहित ॥ ७४ ॥ येथें विरोध तरी
असे कैंचा ॥ मुळींच त्याग सर्वज्ञ किंचिज्ज्ञाचा ॥ हा अवघाची भ्रम स्वप्नींचा ॥ जाहला तव्हांचि
नाहीं ॥ ७५ ॥ जीवेशाचें मात्र ऐक्य करण ॥ तरी वाच्य विरोधामुळें न होणें ॥ जैसा तो हा देव-
दत्त ह्मणणें ॥ येथें विरोध ॥ ७६ ॥ ह्मणोनि जहदजहल्लक्षणा ॥ केली पाहिजे एकीकरणा ॥

हेंही अल्पसें बोलूं वचना ॥ दृष्टांत द्राष्टांतीं ॥ ७७ ॥ तो ह्मणजे काशीदेश ॥ तेथें उष्णकाळ तरुण विशेष ॥ देखिला होता सदंत शामकेश ॥ त्यासी बहु दिन जाहले ॥ ७८ ॥ तोचि आतां ययादेशीं ॥ देखिला असे वर्षाऋतूसी ॥ दंतभग्न श्वेतकेशी ॥ वृद्ध हा पाहिला ॥७९॥ काशी देश आणि हा देश ॥ उष्ण पर्जन्यकाळ कीं शाम श्वेतकेश ॥ तरुण जरा सदंत अदंतास ॥ अति दिसे विरोध ॥ ८० ॥ म्हणोनि तो आणि देश एथींचा ॥ पर्जन्य उष्णकाळ मासाचा ॥ तरुण आणि वृद्ध आतांचा ॥ त्यागावा सहसा ॥ ८१ ॥ शामकेश किंवा सदंत॥ श्वेतकेश आणि त्यागावे अदंत ॥ मुख्य तोचि हा देवदत्त ॥ पुरुष मात्र घ्यावा ॥ ८२ ॥ तैसा तच्छब्दें तो ईश्वर ॥ त्वं म्हणजे जीव अनेश्वर ॥ अससी म्हणतां सत्य जरी उत्तर ॥ परी विरोध भासे ॥ ८३ ॥ ईश सर्वज्ञ विद्या हे उपाधि ॥ जीव किंचिज्ज्ञ अविद्या संबंधी ॥ हीं लक्षणें एकमेकां विरोधी ॥ तरी ऐक्य कधीं नव्हे ॥ ८४ ॥ ऐसेंचि तो या सर्व जगाचा कर्ता ॥ हा जन्मून.सुखदुःख भोक्ता ॥ नियम्य नियंता ऐशी हे विषमता ॥ तरी समता केवीं ॥ ८५ ॥ तस्मात् किंचिज्ज्ञ आणि सर्वज्ञ ॥ विद्या अविद्या विरोधी दोन ॥ कर्ता भोक्ता नियंत्यादि लक्षण ॥ सांडिजे विरोधास्तव ॥ ८६ ॥ ईश हा प्रतिबिंब जयाचा ॥ जीवही उभारला तयाचा ॥ तोचि आत्मा ब्रह्म ह्मणतां कैंचा ॥ असे विरोध ॥ ८७ ॥ जीवेशाचें वाच्य त्यागुनी ॥ लक्ष्याशीं ऐक्य पूर्णपणीं ॥ येथें परोक्षापरोक्ष म्हणोनी ॥ केली पाहिजे लक्षणा ॥ ८८ ॥ तैसा नव्हे आमुचा पक्ष॥ वाच्य नाहींच एकरूप लक्ष्य ॥ तो तूं आहेस

म्हणतां प्रत्यक्ष ॥ विरोध नाहीं ब्रह्मात्मया ॥ ८९ ॥ हें ईशादि तृणांत पहिलें ॥ मिथ्या ह्मणून स्वतां निरसलें ॥ अखंडैकरस सहज उरलें ॥ तें तूं ब्रह्म आत्मा ॥ ९० ॥ अस्ति भाति प्रियरूप आत्मा ॥ सच्चिदानंद ब्रह्म परमात्मा ॥ येथें विरोध कोणता रूप कीं नामा ॥ तरी त्यागावें काई ॥ ९१ ॥ तें तूं ह्मणतां या शब्दासी ॥ विरोध दिसला आहाच बुद्धीसी ॥ परी या त्यागितां सर्व मिथ्यासी ॥ तें तें जाय सहज ॥ ९२ ॥ येथें रविदत्ता मागील स्मरावें ॥ पूर्ण दृष्टांता आठवावें ॥ वृक्षीं बैसला तो आणि वाहावे ॥ जो कां प्रवाहीं ॥ ९३ ॥ पडिला तो कधीं नाहींच नाहीं ॥ वृक्षस्थ तो एकचि सर्वदांही ॥ अरे हा तूं नव्हेसि तोचि तूं पाही ॥ वृक्षीं बैसला तो ॥ ९४ ॥ तैसाचि तो सर्वांचा अधिष्ठान ॥ हा मंच नव्हेसि तूं आपण ॥ तस्मात् मायादि तृणांत त्यागून ॥ उरसी तो तूं ब्रह्मात्मा ॥ ९५ ॥ माया अविद्या विद्या ईश ॥ बुद्ध्यादि देहांत सर्व अनेश ॥ याचें मुख्य रूपचि मिथ्या फोस ॥ तरी धर्म सत्य कैसे ॥ ९६ ॥ याचि हेतु सर्व रूपांहूनी ॥ आणि सर्व गुणदोषांही पासूनी॥ निराळा विलक्षण बोलिलें व्याख्यानीं ॥ तो तूं ब्रह्म आत्मा ॥ ९७ ॥ हें सत्य सत्य पुनःपुनः सत्य ॥ तोचि तुं ब्रह्म आत्मा आदित्य ॥ हे नव्हेसि वत्तिसही अनित्य॥ धर्म अथवा धर्मी ॥९८॥ हा तत्त्वमसि वाक्याचा उपदेश ॥ काढून दिधला तुज सारांश ॥ आतां हा दृढ करी कीं मी अविनाश ॥ अन्य मीपण त्यागें ॥९९॥ येथें संशय जरी असे तुज ॥ तरी पुसावें बापा सहज ॥ तें प्रगट करू जरी असतां गुज ॥ न बोलावया योग्य ॥२३००॥ ऐसे ऐकतांचि रविदत्तासी ॥ अति आल्हाद जाहला

चित्तासी ॥ साष्टांग नमितसे चरणासी ॥ प्रदक्षणा करी ॥ १ ॥ पुढें बद्धांजुळी जोडूनी ॥ विनवीत मंद मंद वाणीं ॥ जी जी स्वामी कृपा करोनि ॥ दीना उपदेशिलें ॥ २ ॥ हे स्फुरणापासून बत्तीस ॥ देहत्रयात्मक पंचकोश ॥ यांहून आत्मा तूं चिदंश ॥ हें हें भ्रमें दिसे ॥ ३ ॥ हें सत्य सत्य जी सप्रमाण ॥ हें अनात्मजात मी नव्हें संपूर्ण ॥ तोचि आत्मा सच्चिद्घन ॥ निजांगें ब्रह्म ॥ ४ ॥ यांत अन्यथा कधीं न घडे ॥ वाजती श्रुतीचे चौघडे ॥ परी हे सारे दिसती रोकडे ॥ ज्ञानाचे दृष्टीं ॥ ५ ॥ तैसा आत्मा सच्चिद्रूप ॥ अनुभवासी न ये अल्प ॥ तरी निश्चयाचा साक्षेप ॥ कैसा करावा ॥६॥ तस्मात् केवल स्वरूप स्वभावें ॥ केवढें किती तें अनुभवावें ॥ जाणिल्यावरी निजांगें व्हावें ॥ या रीतीं आज्ञा ॥ ७ ॥ परी आधीं जाणिल्याविण ॥ कवणिया निश्चयें अंगें होणें ॥ तस्मात् मज दीनासी करावें पावन ॥ माझें निजरूप मज द्यावें ॥ ८ ॥ ऐशी प्रार्थना सच्छिष्याची ॥ ऐकून वृत्ति तुष्टली गुरूची ॥ प्रतीति बाणवूं पाहे आतांचि ॥ ऐसें बोलून आलिंगिलें ॥ ९ ॥ परी आरंभीं आत्मा ब्रह्म ॥ किती उघडा असे परम ॥ हें हें दिसें जें रूप नाम ॥ जाहलेंचि नाहीं तेंचि आहे ॥ १० ॥ जैसें अलंकारी सुवर्ण ॥ अंतर्बाह्य परिपूर्ण ॥ नग नाहींच जाहले उत्पन्न ॥ आहे तें सुवर्णचि ॥ ११ ॥ तैसें नाम रूप वाउगें कल्पिलें ॥ तें काय दिसावया योग्य खरें जाहलें ॥ अधिष्ठान मात्र तें न जाय लोपलें ॥ कवणेही काळीं ॥ १२ ॥ तस्मात् रविदत्ता आत्मयाचे ॥ जितुकें उघडेंपण साचें ॥ तितुकें नव्हे या पंचकोशाचें ॥ जीवेशासहित ॥ १३ ॥ आणि ब्रह्मात्मयाची जितुकी व्याप्ति ॥

इतुकी जीवेशाची नव्हे वस्ती ॥ तेंचि कैशी ऐकें एकाग्र मतीं ॥ सप्रतीति सांगू ॥ १४ ॥ पुढें आपेआप तुझा तुजला ॥ स्वानुभव जाईल बिंबला ॥ परी प्रस्तुत सादर श्रवणाला ॥ चित्त हें करावें ॥ १५ ॥ पद ॥ रूपरसादीनांविकल्पनेसाएवअनुवर्तते ॥ रूप म्हणजे ईशादि ईश-निर्मित ॥ रसादि विकल्प ते जीवकृत ॥ या इतुकियांचे ठाईं एकचि वर्तत ॥ ते चित्कळा निश्चयें ॥ १६ ॥ ईशादि तृणांत या सर्व रूपीं ॥ आणि रसादि जीवकृताचे विकल्पीं ॥ आत्मा ब्रह्मचि सच्चिद्रूपी ॥ व्यापून असे ॥ १७ ॥ ब्रह्मात्मयाचे ठाईं प्रथम ॥ वाउगा स्फुरणासी जाहला उद्गम ॥ जाहला परी तोचि नाथिला भ्रम ॥ कार्यानुमेय कल्पिला ॥ १८ ॥ ऐशी स्फूर्ति तेचि मूळमाया ॥ न होऊन दिसतसे वायां ॥ जैशी शुक्तिकाचि एक असोनियां ॥ भ्रमें रजत भासे ॥ १९ ॥ रजत नाहीं आणि दिसेना ॥ तेवीं मूळमाया न दिसे असेना ॥ शिंप जैशी दिसे आहे-पणा ॥ तेवीं ब्रह्म सच्चिद्रूप ॥ २० ॥ आहे शिंप दिसे शिंप ॥ तेवीं ब्रह्म असे भासे सच्चिद्रूप ॥
२४ रजत नाहीं न दिसे आरोप ॥ तेवीं माया नाहीं न दिसे ॥ २१ ॥ एवं मायेसी निस्तत्त्व अभान ब्रह्म तें अस्तित्वें भासमान ॥ या उभयांचेंही स्वभावलक्षण ॥ येणेंरीतीं अकृत्रिम ॥ २२ ॥ तस्मात् ब्रह्म आत्माचि स्फुरणीं आहे ॥ स्फूर्तिरूप माया पाहतां न लाहे ॥ तरी रविदत्ता उघडें पाहे ॥ विचारें ब्रह्म ॥ २३ शिंप जैशी उघड भासे ॥ इतुकें रजतपण कोठें असे ॥ ब्रह्मात्मरूप तें सिद्ध ऐसें ॥ माया नाहीं गा नाहीं ॥ २४ ॥ तया मायेच्या दोन शक्ति ॥ विद्या अविद्या नाम पावती ॥ परी त्या कवणे रीतीं रूपा येती ॥ कारण तेवींच कार्य ॥ २५ ॥ जैसें

शिंपीचें न कळणें ॥ दुसरें रजताचें उत्पादन ॥ तैसें एक निजरूपाचें विस्मरण ॥ दुजें उभवी जगा ॥ २६ ॥ हेंचि विद्या अविद्येचें लक्षण ॥ यासि कोणतें असे आहेपण ॥ जेवीं काय असे शिंपीविण ॥ तेवीं स्वरूपाविण काय ॥ २७ ॥ आहे स्वरूपप्रतीति स्वरूपाची ॥ निस्तत्त्वता विद्या अविद्येची ॥ तेवींच प्रतीतिही नव्हेची ॥ नसती ह्मणोनी ॥ २८ ॥ तस्मात् विद्या अविद्या अमुक परी ॥ दावावया नसती निर्धारी ॥ तया अविद्या विद्येमाझारीं ॥ जीवेश बिंबले ॥ २९ ॥ जरी प्रतिबिंब ब्रह्मात्मयाचें ॥ परी नाहींपण विद्या अविद्येचें ॥ तरी जीवेशांसी रूप कैंचें ॥ मृगजलमीनापरी ॥ ३० ॥ ब्रह्मात्मयाचा आहेपणा ॥ तेणें प्रतिबिंबें दिसती नयना ॥ ब्रह्मात्मा चिद्रूपें देखणा ॥ तो प्रकाश उमटे जीवशिवीं ॥ ३१ ॥ निजात्मयाची सुखरूपता ॥ उमटली जीवेशांसी तत्वतां ॥ येऱ्हवीं या उभयांसी पाहतां ॥ रूपचि नाहीं ॥ ३२ ॥ रूप नाहीं या नांव असत् ॥ रूपेंवीण चेतन कवणा येत ॥ ह्मणोनि जें का परप्रकाशयुक्त ॥ तें जडचि खरें ॥ ३३ ॥ ऐसिया निस्तत्व जडासी ॥ सुखरूपता असे कैशी ॥ सुखदुःखाचिये मिरासीं ॥ राहणें जया ॥ ३४ ॥ तस्मात् जीवेश असज्जड दुःखरूप ॥ तया कैंचें सच्चिदानंदरूप ॥ वाउगा भासला प्रतिभासा आरोप ॥ मुख्य स्वरूपाचा ॥ ३५ ॥ जेवीं दर्पणीं मुख्य सूर्याचें ॥ प्रतिबिंब पडिलें जेवीं साचें ॥ वाटोळें प्रकाशित परी तें कैचें ॥ असे सत्य ॥ ३६ ॥ तैसेचि जीवेश हे दोन्ही ॥ निस्तत्वें पाहती मुख्य ज्ञानी ॥ येऱ्हवीं सत्य मानिजे अज्ञानीं ॥ बाळपणीं प्रतिबिंब खरें ॥ ३७ ॥ असो ब्रह्मात्माची एकरूप ॥ जाहलाचि नाहीं

जीवेश आरोप ॥ तस्मात् नाहींच तयासी कैचें रूप ॥ आहे तेंचि आहे ॥ ३८ ॥ एवं विद्या अविद्यात्मक मायास्फूर्ति ॥ आणि जीवेश प्रतिभासें भासती ॥ ऐसे पांच प्रकार एकत्र वसती ॥ तो आनंदमय ॥ ३९ ॥ हाचि कारण समष्टीचा ॥ तोचि पृथक जाहला व्यष्टीचा ॥ यासी ब्रह्मात्मयावीण कैंचा ॥ असे प्रभाव ॥ ४० ॥ ऐसिया आनंदमयापासूनी ॥ भूतभौतिकांची उभवणी ॥ प्रथम आकाश जाहलें दृश्यपणीं ॥ तें पहावें विचारें ॥ ४१ ॥ गगनींही आहेपणा ब्रह्मींचा ॥ ह्मणोनि आकाश आहे बोलिजे वाचा ॥ जेवीं रजतासी आहेपणा शिंपीचा ॥ तेवीं सद्रूपा आकाश नांव ॥ ४२ ॥ शिंपीचा आहेपणा त्यागूनी ॥ रजत घेतां न ये जो खुनी ॥ तैसें ब्रह्म सद्रूपावांचोनी ॥ गगन दृश्य होय कैसें ॥ ४३ ॥ तस्मात् वाउगें गगन नाम ठेविलें ॥ परी तें निस्तत्त्वपणें नाथिलें ॥ आहे तें ब्रह्म सद्रूप संचलें ॥ दिसतांही जरी ॥ ४४ ॥ ऐसें असतां केवढें अज्ञान ॥ खरेंच केलें नसोनि गगन ॥ परी ज्ञाते जाणती नाहींच म्हणून ॥ आहे तें ब्रह्मरूप ॥ ४५ ॥ जैसें मृगजल दिसे उखरीं ॥ तें सत्य मानि-ती मृगें सारीं ॥ परी जे विवेकी दिसतांही नेत्रीं ॥ सत्य कधीं मानितीना ॥ ४६ ॥ तैसें अज्ञानें जें सत्य भाविलें ॥ तें ज्ञातया नवचे सत्य जाहलें ॥ गगन नाहींच एक निर्धारिलें ॥ सत्य ब्रह्म आत्मरूप ॥ ४७ ॥ ऐसेंचि वायु तेज आप भूमि ॥ निस्तत्त्व पहावे अनुक्रमीं ॥ एक सद्रूप असे रूपनामीं ॥ दुजा भाव असेना ॥ ४८ ॥ येक शीत चांचपावें ॥ सर्व भि-न्न भिन्न नलगे पहावें ॥ तैसें आकाश विवेचितां समजावें ॥ चारी भूतें निस्तत्व ॥ ४९ ॥

भूतांपासून जन्मल्या खाणी ॥ त्या पंचप्रकारें दिसती नयनीं ॥ जारज अंडज स्वेदज हे तिन्ही ॥ उद्भिज्ज मानसिक पांचवी ॥ ५० ॥ एवं दशधा जड प्रकार ॥ आकाशापरी निस्तत्त्व समग्र ॥ हें नाहींच एक निर्विकार ॥ अस्तिभातिरूपें ॥ ५१ ॥ तया एकेक देहीं भिन्न भिन्न ॥ राहिला वर्ते जागरीं स्वप्न ॥ तया सूक्ष्मदेहाचें लक्षण ॥ सत्रा प्रकारें ॥ ५२ ॥ ते एकचि वृत्ति विभागली ॥ भिन्नभिन्न सत्रा प्रकारें जाहली ॥ ते साकल्यत्वें पूर्वीं निरोपिली ॥ जीवत्वासहित ॥ ५३ ॥ असो चंचळ सत्रा प्रकार ॥ हेही निस्तत्त्व पाहतां विचार ॥ वाउगा भास मात्र दिसे विखार ॥ जैसा रज्जूवरी ॥ ५४ ॥ स्वरूपाचे अस्तित्वें आहे ॥ स्वरूपाचे भानें दिसूं लाहे ॥ स्वरूप निर्धारितां यासी न साहे ॥ आहेपणा किमपि ॥ ५५ ॥ मग सत्राही निस्तत्त्वरूप ॥ भासतीही ना किंचित् अल्प ॥ एक ब्रह्मात्मा सच्चिद्रूप ॥ आदि अंतीं तेवीं मध्यें ॥ ५६ ॥ एवं बत्तीस तत्त्वें भिन्नभिन्न ॥ निस्तत्वपणें भासमान ॥ या इतुकियांतही परिपूर्ण ॥ चित्प्रभा वर्ते ॥ ५७ ॥ स्फूर्तीपासून कीटकापर्यंत ॥ बत्तीस तत्वांचा केला संकेत ॥ परी त्रिगुण नाहीं आले आंत ॥ कल्पील कोणी ॥ ५८ ॥ तरी गुण हे धर्मवृत्तीचे ॥ जेवीं विकार कामादिकांचे ॥ तेवीं गुणदोषांत गणन त्यांचें ॥ परी रूपें बत्तीस ॥ ५९ ॥ असो बत्तीसही नामरूपात्मक ॥ सर्वही असज्जड दुःखात्मक ॥ ब्रह्मात्मा परिपूर्ण व्यापक ॥ अनुस्यूत सर्वत्रीं ॥ ६० ॥ व्यापक ह्मणतां भावील कोणी ॥ कीं हे पदार्थही असती सत्यपणीं ॥ या अंतर्बाह्य राहिला व्यापोनी ॥ तरी ऐसें नव्हे ॥ ६१ ॥ जैसें सुवर्ण नगा आंत ॥

कीं अंतर्बाह्य मृत्तिका घटांत ॥ घट नग नाहींताचि किंचित् ॥ सुवर्ण मातीच सारी ॥ ६२ ॥
तैसें परब्रह्म पदार्थमात्रीं ॥ पदार्थ नाहींताचि तिळभरी ॥ रजत नाहींच शिंपाचि सारी ॥ कीं
तरंगीं जीवन ॥ ६३ ॥ ऐशिया दृष्टांता पडिपाडें ॥ ब्रह्मात्म तत्वचि उघडें ॥ अन्य पदार्थ
किंचित् न जोडे ॥ परी भ्रमें भासती ॥ ६४ ॥ यासी विवर्तात्मक ह्मणावें ॥ न होतां वाउगें-
चि कल्पावें ॥ परी कारणाचि अंतर्बाह्य आघवें ॥ भ्रमें दिसतांही ॥ ६५ ॥ या भ्रमात्तें मात्र
निरसन ॥ व्हावें यथार्थाचें ज्ञान होऊन ॥ तेव्हां नामरूपें जाती निपटून ॥ मग उघड
आत्मा ब्रह्म ॥ ६६ ॥ एवं स्फूर्तीपासून देहापर्यंत ॥ बत्तीस तत्वांचा संघात ॥ नाम रूपें मात्र
दिसत ॥ परी एक ब्रह्म आत्मा ॥ ६७ ॥ यापरी बत्तिसांचे रूपीं ॥ अनुस्यूत ब्रह्मात्मा चिद्रूपी ॥
तैसाचि गुणदोषांचेही संकल्पीं ॥ अन्वयरूपें असे ॥ ६८ ॥ जो जया योनींत जन्मला ॥
तितुका देह भोक्तेपणें जाहला ॥ येर खाणीसी कीं भूतांला ॥ भोग्यत्वें कल्पी ॥ ६९ ॥ तेचि
रसादि पंचविषय ॥ भोग्य करून भोगिता होय ॥ इकडे एका देहीं जितुका समुदाय ॥ एक
होऊन भोक्ता जाहाला ॥ ७० ॥ आनंदमयींच कोश भोक्ता ॥ परी तेथें असे निर्विकल्पता ॥
ह्मणोनि सत्रा तत्वें मीनतां ॥ भोक्ता होय सूक्ष्म ॥ ७१ ॥ परी सूक्ष्मासीही स्थूलाविण ॥
व्यापारीं न घडेचि वर्तन ॥ म्हणून स्थूलासहित संपूर्ण ॥ भोक्ता जाला ॥ ७२ ॥ वृत्ति उठोन
इंद्रियद्वारा ॥ येत असे विषया सामोरा ॥ तेथें चांगुलें वाईट करी त्वरा ॥ हे कल्पना जीवि-
त्वाची ॥७३॥ होचि गुणदोषात्मक जागृति ॥ तैशीच स्वप्नाचीही रीती ॥ कल्पनेचे अभावीं ते

सुषुप्ति ॥ परी तेही गुणदोषात्मक ॥ ७४ ॥ एवं तिहीं स्थळींची जे क्रीडा ॥ विकल्पीं ब्रह्मात्मा उघडा ॥ व्यापक परी विकल्पाचा शिंतोडा ॥ न स्पर्शे सहसा ॥७५॥ ऐसा बत्तीस तत्वांचे रूपीं ॥ अथवा गुणदोषांचे विकल्पीं ॥ आत्मा ब्रह्म सच्चिद्रूपी ॥ अंतर्बाह्य व्यापक ॥ ७६ ॥ इतुकी व्यापकता असे कवणासी ॥ जरी ईशासहित या बत्तिसीं ॥ स्थूल तो असे एकदेशी ॥ जो हा मांसमय ॥ ७७ ॥ ऐसाचि चारी खाणींसह मानासिक ॥ ज्या योनी निर्मिल्या पृथक् पृथक् ॥ त्या कधींच न होती व्यापक ॥ संचरती एकदेशीं ॥ ७८ ॥ सप्तद्वीपवती पृथ्वी ॥ त्रिलोकात्मक आघवी ॥ परी सीमा सरतां पुढें नसावी ॥ तरी व्यापक नव्हे ॥ ७९ ॥ जीवन कोठें असे कोठें नसे ॥ जरी आवरणही विस्तीर्ण दिसे ॥ परी पुढें मागे पाहतां नसे ॥ ह्मणोन व्यापक नव्हे ॥ ८० ॥ प्रगटे विझे तो हा अग्न ॥ आवरणरूपी जो भासमान ॥ परी अमुक ऐशी होय गणन ॥ दशगुणें उणावायूसी ॥ ८१ ॥ वायूही उत्पन्न होय तेव्हां असे ॥ वितळून जातां कोठें न दिसे ॥ आवरणासिही सीमा दिसे ॥ ह्मणोनि व्यापक नव्हे ॥ ८२ ॥ आकाश जरी स्वरूप सम ॥ तरी तें भासलें ब्रह्मासी नाम ॥ परी शब्दगुणी गगनाचा नेम ॥ तें तों व्यापक नव्हे ॥ ८३ ॥ असो देहा आंत जो प्राण ॥ जो पंचधा पावला चळण ॥ तो देहाबाहेरी न करी गमन ॥ तरी व्यापकता कैची ॥ ८४ ॥ कर्मेंद्रियांची गोलकीं वस्ती ॥ तेथूनिचि क्रिया करिती ॥ तैशींच ज्ञानेंद्रियें विषय घेती ॥ ठाईंच राहूनी ॥ ८५ ॥ मन धांवे ब्रह्मांडा आंत ॥ परी एकदेशीं उसळूनि मरत ॥ अष्ट दिशांसी व्यापीना समस्त ॥ तरी तें व्या-

पक कैसें ॥ ८६ ॥ मना ऐसाचि बुद्धीचा निश्चय ॥ एकदेशीच होतसे प्रत्यय ॥ तयेसी व्यापकत्व ह्मणूं नये ॥ जे नासे क्षणक्षणीं ॥ ८७ ॥ आतां बुद्धिगत जो जीव ॥ येणें स्फुरवावा किंचिद्भाव ॥ परी तेव्हांचि लय होतसे सदैव ॥ नाहीं आणि एकदेशीं ॥ ८८ ॥ विद्या अविद्या माया स्फूर्ती ॥ याची तों एकदेशीं उत्पती ॥ तरी ते सर्वत्रीं कैंची व्याप्ति ॥ ह्मणोनि अव्यापक ॥ ८९ ॥ ईश तुसधी करी प्रेरणा ॥ परी बुद्धि ऐलीकडे असेना ॥ मायेपैलीकडे दिसेना ॥ तरी व्यापकता कैंची ॥ ९० ॥ ईशाऐसाचि कारणरूप जीव ॥ एकदेशीच होतसे उद्भव ॥ तस्मात् बत्तीस जे हें रूप नांव ॥ स्वरूपीं एकदेशी ॥ ९१ ॥ आणि हे असज्जड दुःखात्मक ॥ वाउगेंचि भासलें अनेक ॥ तें कैसें होईल व्यापक ॥ ब्रह्मात्मयासम ॥ ९२ ॥ आपुलें अस्ति भातिप्रियत्वानें ॥ मायेपासून तृणांत व्यापणें ॥ शेखीं असंभाव्य परिपूर्णपणें ॥ अगणित मायातीत ॥ ९३ ॥ तयाची कोण करी मर्यादा ॥ बोलतां मौन पडे वेदा ॥ तेथें एकदेशी वाणीचे संवादा ॥ आकळे कैसा ॥ ९४ ॥ परी बोलल्यावीण कळेना ॥ म्हणोनि यथामति कीजे वल्गना ॥ अगा रविदत्ता सावध मना ॥ ऐसा ब्रह्मात्मा तूं एक ॥ ९५ ॥ हे बत्तीस नाहींतचि तुजवरी ॥ तूंचि एकला एक निर्विकारीं ॥ पाहें उघडा आणि असती अंतरीं ॥ जेवीं अळंकारीं हेम ॥ ९६ ॥ सुवर्ण उघडें कीं नग उघडे ॥ ऐसें विचारें पाहें कोडें ॥ या बत्तिसांसी अस्तित्व न जोडे ॥ तूंचि सघन एकरसी ॥ ९७ ॥ आतां तुझी कल्पना ऐशी ॥ कीं प्रत्यक्ष अनुभवावें आपणासी ॥ तरी तो अनुभव व्हावा कवणासी ॥ तुजसी किंवा बत्तिसां ॥ ९८ ॥

जरी बत्तिसांतून एकादिया ॥ शक्ति होईल जाणावया ॥ तरी उणीवता येईल वेदराया ॥ आणि अनुभव युक्तीसीही ॥ ९९ ॥ जेणें सवा स्वप्रकाशें जाणिजे ॥ तो कवणें जडें पाहों लाहिजे ॥ ऐशीं वेदवचनें असती जें जें ॥ तयां बाध आला ॥ २४०० ॥ ज्ञाते निजांगें ब्रह्म होऊनी ॥ सर्वांतें जाणती सर्वज्ञपणीं ॥ परी जाणों न शकती ध्यातेहीपणीं ॥ ऐशिया अनुभवा बाध ॥ १ ॥ गर्भस्थ मातेतें नेणती ॥ तैसेचि बत्तीसही न जाणती ॥ तस्मात् बत्तीस ह्मणतां जाणों लाहती ॥ या युक्तीसीही बाध ॥२॥ आतां स्वरूपें स्वरूप जरी जाणावें ॥ तरीही बाधचि थोर संभवे ॥ द्रष्ट्याचे प्रतीतीस जें यावें ॥ तें ह्मणावें दृश्य ॥ ३ ॥ दृश्यत्व जरी जाहलें ब्रह्म ॥ तरी केवढा हा विरोध परम ॥ आणि आपआपणासी जाणे सम ॥ ऐशी युक्तिही नसे ॥ ४ ॥ डोळा पदार्थ रूप पाहे ॥ जिव्हा रसातें चाखों लाहे ॥ उभयतां भिन्न कर्ता कर्म आहे ॥ ह्मणोनि होती ग्राह्य ग्राहक ॥५॥ परी डोळियानें डोळा पाहिला ॥ कीं जिव्हेचा रस जिव्हेनें चाखिला ॥ ऐसा वृत्तांत कवणें नाहीं ऐकिला ॥ कवणाचे मुखें ॥ ६ ॥ तैसें ब्रह्म ब्रह्माहूनी वेगळें ॥ असतें जरी स्वकीय लीळे ॥ तरी काश्चित्‌ही अनुभवाचे डोळे ॥ जाणावया शकती ॥ ७ ॥ ऐसें द्वैत तों ब्रह्मीं नाहीं ॥ तरी अनुभवावें कवणें कहीं ॥ तस्मात् अंगेंचि व्हावें न जाणतांही ॥ सर्वनिरासें साधकें ॥ ८ ॥ डोळिया डोळा पाहणें न घडे ॥ ब्रह्मासी ब्रह्माचा अनुभव न जोडे ॥ जेथें द्वैताचें भानचि मोडे ॥ तेथें जाणणें कैंचें ॥ ९ ॥ जरी डोळा डोळिया देखेना ॥ तरी डोळा डोळियासी चुकेना ॥ कीं जिव्हा जिव्हेसी चाखेना ॥ वरी अर-

सज्ञ नव्हे ॥ १० ॥ तैसें ब्रह्म ब्रह्मासी जाणों न शके ॥ तरी काय ब्रह्मत्वा ब्रह्म मुके ॥ न जाणतांही स्वतःसिद्ध निकें ॥ ब्रह्म ब्रह्मीं निघोट ॥ ११ ॥ येथेंही कल्पना ऐशी करिसी ॥ कीं ब्रह्मीं ब्रह्म असे अविनाशी ॥ परी कवणे रीतीं ये प्रतीतीसी ॥ निश्चय राखावया ॥ १२ ॥ तरी पाहें डोळा डोळिया न देखे ॥ परी सर्व पदार्थां तो ओळखे ॥ जिव्हा आपणा जरी न चाखे ॥ परी सर्व रसां सेवी ॥ १३ ॥ तैसें न जाणे जरी ब्रह्म ब्रह्मासी ॥ परी जाणे स्वप्रकाशें सर्वांसी ॥ हेंचि कीं प्रतीति सहजत्वेंसी ॥ देखणा वृत्तिसांचा ॥ १४ ॥ डोळा जो पदार्थातें- पाहे ॥ तो कां ह्मणावा लोपला राहे ॥ ब्रह्मात्मा देखणा स्वतःसिद्ध आहे ॥ लोपेना सहसा ॥ १५ ॥ डोळा अंधारीं अपेक्षि प्रकाश ॥ ब्रह्म लयकाळींही स्वयंप्रकाश ॥ ह्मणोनि लोपेना सहसा अविनाश ॥ हे उघड प्रतीति ॥ १६ ॥ पदार्थ जरी नाहींसे जाहले ॥ तरी नेत्रें दीपा- सी देखिलें ॥ तैसें स्फूर्तीतें स्वतां अनुभविलें ॥ जागृती अभावीं सुप्ति ॥ १७ ॥ अथवा दीप जरी निमाला ॥ तरी डोळा पाहे अंधाराला ॥ मायास्फूर्तीचाही अंत जाहला ॥ परी लय ओ- ळखी स्वयें ॥ १८ ॥ अंधाराची प्रतीति देखिली ॥ तेचि डोळियाची ओळखी जाहली ॥ स्फूर्ती- चीही शून्यदशा पाहिली ॥ स्वप्रकाशें स्वतां ॥ १९ ॥ ऐशी उघड प्रतीति स्वयें ॥ जयेचा लोप कालत्रयीं न होय ॥ ऐशी विचारें कळेना सोय ॥ जया मंदासी ॥२०॥ तो ब्रह्मज्ञाना नव्हे अधिकारी ॥ तरी तो जाणावा पाषाणापरी ॥ तया गुरु आणि शास्त्रें सारीं ॥ काय करिती ॥ २१ ॥ तेणें कर्म अथवा उपासनेसी ॥ आदरावें चित्तशुद्धि स्थैर्यतेसी ॥ तो पात्र नव्हेचि

अपरोक्ष ज्ञानासी ॥ पुढें अधिकार येईल ॥ २२ ॥ येथें विचारवंताचि पाहिजे ॥ तेणेंचि निजांगें ब्रह्मत्व लाहिजे ॥ न जाणोनि जाणणें आकळिजे ॥ अनुभवेंवीण आनुभाव्य ॥ ॥ २३ ॥ ऐशिया हेतू श्रुतिमाउली ॥ यथार्थेंचि या रीतीं बोलिली ॥ कीं अविज्ञात ती विज्ञात जाहली ॥ विज्ञात ते अविज्ञात ॥ २४ ॥ असो विचारवंताचि येथें असावा ॥ येर मंदाचा संबंध न पडावा ॥ जे अनुभवेंवीण पावले स्वानुभवा ॥ तेचि धन्य धन्य ॥ २५ ॥ ऐशिया उत्तम अधिकारिया ॥ श्रुति बोले बाह्या उभारूनियां ॥ महावाक्य म्हणिजेत जया ॥ अथर्वण वेदीं-चें ॥ २६ ॥ हा आत्मा ब्रह्म अपरोक्ष ॥ परप्रकाशें नव्हे परोक्ष ॥ हा जाणावा साधकें प्रत्यक्ष॥ स्वप्रकाशत्वें ॥ २७ ॥ आतां स्वप्रकाश परप्रकाश ॥ हा श्रुत्यर्थाचा सारांश ॥ तात्पर्य कैसें तें सरहस्य ॥ बोलोनि दाऊं ॥ २८ ॥ इंद्रियगोचर जे विषय ॥ तया अपरोक्ष ह्मणे न्याय ॥ जें जें इंद्रियगोचर न होय ॥ तें तें परोक्ष ॥ २९ ॥ तरी मोक्षमार्गीं साधकासी ॥ ऐशी अपरोक्षता न ये उपेगासी ॥ तस्मात् श्रुतीची स्वप्रतीति जैशी ॥ प्रगट करूं ॥ ३० ॥ इंद्रियें पाहतीं जे जे विषय ॥ ते ते इंद्रियांहून भिन्न प्रमेय ॥ जडरूप तें आपण न होय ॥ वेगळें तें परोक्ष ॥ ३१॥ जें जें भिन्न आपणाहूनी ॥ तें तें परोक्ष आपणाहून मानी ॥ आपण तोचि कीं न पाहे को-णी ॥ स्वतां पाहे सर्वां ॥ ३२ ॥ विषयाहून इंद्रियांकडे ॥ या अर्थें अपरोक्षता घडे ॥ परी यांतही विचारें निवडे ॥ ऐसें करावें ॥ ३३ ॥ पंचज्ञानेंद्रियां एक वृत्ति ॥ मनबुद्धीचि अपे-क्षिजेती त्या वृत्तीमाजीं जीवाची स्फूर्ति ॥ अमुक स्फुरवावया ॥ ३४ ॥ तो जीव तरी प्रतिबिं-

वरूपें ॥ तोही असे जयाच्या पडपें ॥ जयामाजीं जीव उद्भवे लोपे ॥ तो सामान्य आत्मा॥३५॥ एवं इंद्रियवृत्ति तिजा जीव ॥ आणि सामान्य आत्मा स्वयमेव ॥ यांत कोण असे सर्वदैव ॥ तोचि अपरोक्ष ॥ ३६ ॥ मनोराज्य जेव्हां अंतरीं ॥ होत असतां इंद्रियें सारीं ॥ वृत्तीमाजीं मीनती परी ॥ प्रत्यक्ष अभाव ॥ ३७ ॥ अभाव इंद्रियांचा जाहला ॥ परी आपण कोणी असे उरला ॥ तोचि अपरोक्ष येरां इंद्रियांला ॥ परोक्षता आली ॥ ३८ ॥ आतां वृत्ति जीवासहित ॥ स्वप्रकाशें अपरोक्ष वाटत ॥ येर इंद्रियें तों परप्रकाश समस्त ॥ जडरूप परोक्ष ॥ ३९ ॥ वृत्ति जीवासहित जो आपण ॥ वाटे अपरोक्ष स्वप्रकाशमान ॥ यांतही पहावें विचारून ॥ ज्ञानदृष्टीं साधकें ॥ ४० ॥ एका वृत्तीचे प्रकार दोन ॥ एक संकल्प एक उगेपण ॥ संकल्परूप तेचि बुद्धि मन ॥ उगेपण ते वृत्ति ॥ ४१ ॥ संकल्पामाजीं जीव विशेषें ॥ स्फुरवी तो कार्यरूपीं असे ॥ उगेपणीं कारणरूपीं वसे ॥ तो अस्पष्ट जीव ॥ ४२ ॥ असो उगेपण जेव्हां प्रगटलें ॥ तेव्हां संकल्पविशेषत्व निमालें ॥ तयाचें नाहींपण अनुभविलें ॥ जया उगेपणें ॥ ४३ ॥ तस्मात् उगेपण स्वप्रकाश अपरोक्ष ॥ संकल्प परप्रकाश जाहला परोक्ष ॥ जीव मन बुद्धि जड हे प्रत्यक्ष ॥ स्वानुभवा आले ॥ ४४ ॥ आतां नुसधीं वृत्ति उगेपण ॥ कारणरूपीं जीवपण ॥ यासहित वाटे प्रकाशमान ॥ आत्मा अपरोक्ष ॥ ४५ ॥ येथेंही साधकें समाधिकाळीं ॥ बैसोनि पहावें स्फूर्तितळीं ॥ आधीं चिरकाळ उगेपणा न्याहाळी ॥ तोचि साधी हें कृत्य ॥ ४६ ॥ स्फूर्ति सहज उठे मुरे ॥ उठतां उगीच अवकाशीं पसरे ॥ निमतां नाहींच होय निर्धारें ॥

पुन्हां तत्क्षणीं उठे ॥ ४७ ॥ वृत्ति उठतांचि जीवत्व उमटे ॥ वृत्ति अभावीं नासे गोमटें ॥ जेवीं सहज पाणी उफाळे आटे ॥ तैसेंचि प्रतिबिंब ॥ ४८ ॥ स्फूर्तीचा उद्भव पहातसे ॥ तैसाचि लयही अनुभवीतसे ॥ परी उद्भवकाळीं आहेसा दिसे ॥ नसे वाटे लयीं ॥ ४९ ॥ नाहींपण वाटलें जयासी ॥ तो आहेचि कीं लयसाक्षी अविनाशी ॥ वृत्ति आणि जीवाचे रूपासी ॥ अभाव जाहला ॥ ५० ॥ अभावाचा जो अनुभवी ॥ तोचि शून्यसाक्षी गोसावी ॥ स्वयंप्रकाशें देखणा रवि ॥ अपरोक्ष आत्मा ॥ ५१ ॥ येर हे स्फूर्तीपासून इंद्रियांत ॥ वृत्ति जीव आदि समस्त ॥ परप्रकाश आणि मिथ्याभूत ॥ ते अपरोक्ष कैसनी ॥ ५२ ॥ आपणा सन्मुख हें आघवें ॥ स्वप्रकाशें अवलोकावें ॥ तरी तेंचि आपण केवीं व्हावें ॥ ह्मणोनि परोक्ष ॥ ५३ ॥ जो सर्वांसी न दिसे ॥ आणि सर्वांमाजीं असे ॥ तोचि अपरोक्ष स्वप्रकाशें ॥ त्रिकालाबाधित ॥ ५४ ॥ जो अन्यासी अपेक्षीना ॥ कीं अमुकास्तव जाहला देखणा ॥ तस्मात स्वप्रकाशक पूर्णपणा ॥ हा ब्रह्मात्मा एक ॥ ५५ ॥ इंद्रियांसी मन बुद्धि पाहिजे ॥ बुद्धीनें जीवाची अपेक्षा कीजे ॥ जीवेंही वृत्तिसापेक्षें असिजे ॥ म्हणोनि परप्रकाश ॥ ५६ ॥ सर्वही आत्मसत्तें असती ॥ आत्मप्रकाशें वर्तती ॥ आत्मप्रियत्वें वांचती ॥ यासी पृथक सत्व कैंचें ॥ ५७ ॥ तस्मात् परप्रकाशक जडे ॥ यांसी अपरोक्षता न घडे ॥ याचा लय उद्भव पाहतसे पुढें ॥ तो स्वप्रकाश अपरोक्ष ॥ ५८ ॥ ऐसियासी हा आत्मा म्हणोनी ॥ श्रुति बोलिली निर्धारवचनीं ॥ सर्वांचा लय कीं असो उभवणी ॥ कीं भलती अवस्था ॥ ५९ ॥ हा शब्दाचे आदि अंतीं ॥

मध्यें वृत्ति किंवा जीवाची स्फूर्ति ॥ अवलोकितसे स्वयंज्योति ॥ हा आत्मा ब्रह्म ॥ ६० ॥ स्पर्शज्ञान होतां निमतां ॥ त्वचा वृत्ति कीं जीव स्फुरतां ॥ अकृत्रिम प्रकाशीं समस्तां ॥ हा आत्मा० ॥ ६१ ॥ चक्षु बुद्धीसी जीव स्फुरवी ॥ तेणें रूपविषय प्रतीति घ्यावी ॥ या इतुकियां सहजीं प्रकाशवी ॥ हा० ॥ ६२ ॥ जिव्हा बुद्धि वृत्ति जीव ॥ येणें रस घेतसे अपूर्व ॥ या इतुकियां प्रकाशीं सर्वदैव ॥ हा० ॥ ६३ ॥ घ्राण जीव अंतःकरणवृत्ति ॥ सुगंध दुर्गंध निवडिती ॥ याचा आदि अंत जाणे स्वयं ज्योति ॥ हा० ॥ ६४ ॥ वाचा आदि कर्मेंद्रिय ॥ वचनादि क्रियावृति जीवें होय ॥ या सर्वां सहज प्रकाशमय ॥ हा० ॥ ६५ ॥ ऐशी ही जागृति अवस्था सारी ॥ वृत्तियोगें जीव अभिमान धरी ॥ सहज सर्वांसी जो प्रकाश करी ॥ हा० ॥ ६६ ॥ स्वप्नांतील भासविषय ॥ किंवा कल्पना उठोनि जाय ॥ त्या वृत्ति जीवासी प्रकाशी अद्वय ॥ हा० ॥ ६७ ॥ जीव अज्ञानें मी म्हणे कर्ता ॥ हा तैजसाभिमानी तत्त्वतां ॥ यासी निर्विकारें जो प्रकाशिता ॥ हा० ॥ ६८ ॥ कल्पनेचा लय ते सुषुप्ति ॥ नेणीव नुसधी सुखविश्रांति ॥ अनुभवीतसे स्वयंज्योति ॥ हा० ॥ ६९ ॥ तेथें नेणतेपणाच अभिमान ॥ घेऊन बैसला तो प्राज्ञ ॥ तयासीही असे प्रकाशून ॥ हा० ॥ ७० ॥ हें असो समाधिकाळीं ॥ ज्ञाता पडे स्वानुभव सुकाळीं ॥ तयासीही सहजत्वें उजळी ॥ हा० ॥ ७१ ॥ एवं रूपादिकीं सर्वीं व्यापला ॥ आणि प्रकाशीतसे सर्वां क्रियेला ॥ सच्चिदानंद सहजत्वें संचला ॥ हा आ० ॥ ७२ ॥ ऐसा स्वप्रकाशक अपरोक्ष ॥ जो उत्तम अधिकारी दक्ष ॥ तयासी श्रुति उपदेशी प्रत्यक्ष ॥ हा

ब्रह्म आत्मा ह्मणोनी ॥७३॥ हेंचि वचन अधिकारियानें ॥विवेचून घेतलें गुरुमुखानें ॥ निश्चयचि करून दृढबुद्धीनें ॥ जीवन्मुक्तत्वें विचरे ॥७४॥ निश्चय ऐसा दृढ केला ॥ कीं विश्वतैजसा नाहीं स्पर्शला ॥ हा बत्तीस तत्त्वांचा मेळा आपुलाला ॥ वर्तो भलते व्यापरीं ॥ ७५ ॥ आपण आत्मा ब्रह्म असंग ॥ हे बत्तीस वेगळे मिथ्यात्वें जग ॥ ऐसा हा जाहला ग्रंथिभंग ॥ पुन्हां जड चिद्रूप न मिळे ॥ ७६ ॥ ऐसा जो पावला समाधान ॥ जयासी कधींही नोव्हे उत्थान ॥ तयाचें अल्पसें करूं कथन ॥ श्लोकार्धे ध्वनितार्थ ॥ ७७ ॥ श्लोकार्ध ॥ क्षणे क्षणेऽन्यथाभूताधीविकल्पाश्रितिर्नतु ॥ टी० ॥ हे बत्तीस ईशादि तृणांत ॥ होती क्षणक्षणां अन्यथाभूत ॥ ब्रह्मात्मा चिद्रूप सदोदित ॥ अन्यथा नव्हे ॥ ७८ ॥ मूळ श्लोकीं बुद्धीचे विकल्प ॥ अन्यथा होती बोलिले अल्प ॥ त्यावरी ईशादि तृणांत केला जल्प ॥ कासया कोणी मानील ॥ ७९ ॥ तरी बुद्धीपासून तों ऐलीकडे ॥ देहांत विकल्पांत सांपडे ॥ जीवही तेथें स्फूर्तित्वें आतुडे ॥ एवं हें सर्व आलें ॥ ८० ॥ बुद्धीचें कारण जें आनंदमय ॥ तेंही बुद्धीवीण कोठें जाय ॥ तस्मात् कारणासी घेऊन कार्य ॥ वर्ते व्यापारीं ॥ ८१ ॥ आरंभीं मायास्फूर्ति उठे ॥ तेव्हांचि बुद्धिकार्य उमटे ॥ तेव्हां विद्या अविद्या जीवेश गोमटे ॥ कां न येती ॥ ८२ ॥ तस्मात ईशादि तृणांत बत्तीस ॥ विकल्परूपताचि असे यास ॥ हेंचि क्षणक्षणां अन्यथा भास ॥ होती पावती विकारा ॥ ८३ ॥ पृथ्वी आप तेज वायु गगन ॥ हे तों जड पहिलेच संपूर्ण ॥ याहीवरी पालट धरिती क्षणक्षण ॥ एकत्र पांच होतां ॥ ८४ ॥ पांच खाणी तों मुळीं विकारी ॥ पुढें

जन्मादि मरणांत विकार करी ॥ क्षणक्षणां पालटती सारीं ॥ देहधारी सान थोर ॥ ८५ ॥ देहा अंतरीं पंचप्राण ॥ हे तों उघड विकारी क्षणक्षण ॥ तैसाचि दशेंद्रियांचा गण ॥ अन्यथा विकारा पावे ॥ ८६ ॥ मनबुद्धीचे तों सर्वदा विकल्प ॥ क्षणक्षणां होती संकल्प ॥ विकारावीण न राहती अल्प ॥ गुणाचे कीं कामादिकांचे ॥ ८७ ॥ ऐशीच मायास्फूर्ति क्षणक्षणां ॥ उठे मुरे सर्वदा स्फुरणा ॥ तिजसवें विद्या अविद्या विक्षेप आवरणा ॥ करिती विकार ॥ ८८ ॥ जीव तो मायास्फूर्तीपासून ॥ विषयांत आदळे जाऊन ॥ यासी विकारी ह्मणतां क्षणक्षण ॥ किमपि दोष नाहीं ॥ ८९ ॥ ही असो जीवत्वाची कथा ॥ परी ईशही विकारी सर्वथा ॥ मुळींच प्रतिबिंबत्वें जाहला अन्यथा ॥ वरी विकार प्रेरणेचा ॥ ९० ॥ तस्मात ईशादि तृणांत ॥ क्षणक्षणां होती मिथ्याभूत ॥ कारण कीं सर्वही मायाजनित ॥ विकाराचे विकारी ॥ ९१ ॥ प्रेरक ईश मायेंत आला ॥ मा प्रेर्य जीव तो विकाराचा आथिला ॥ येथें शंका वाटेल कोणाला ॥ ते आधीं अवधारा ॥ ९२ ॥ कीं प्रेरक मायातीत आत्मा ब्रह्म ॥ बुद्धीचा असे हा श्रुतीचा नेम ॥ आणि सर्वांसी असे विश्राम ॥ अधिष्ठानत्वें ॥ ९३ ॥ चुंबकासन्निध लोह चळे ॥ तेव्हां चालक चुंबक या युक्तीच्या बळें ॥ आणि अनुभवही बोलती सकळे ॥ ज्ञाते कवि वेदांती ॥ ९४ ॥ तस्मात् श्रुति युक्ति अनुभवेंकडून ॥ ब्रह्म आत्माचि करी प्रेरण ॥ येथें प्रेरक स्थापिला ईशान ॥ तरी विरोध वाटे ॥ ९५ ॥ ऐसिया आशंकेसी उत्तर ॥ कीजेल सत्यत्वेंसी निर्धार ॥ ब्रह्मात्मा प्रेरक जो प्रकार ॥ याचें रहस्य भिन्न ॥ ९६ ॥ ईश्वरादिही सर्व जाहले ॥ जाहले ते स्वधर्मी

व्यापारले ॥ या इतुकियांच प्रेरण कोणीं केलें ॥ ईशादि तृणांत ॥ ९७ ॥ तेव्हां श्रुतीसीही विचार पडिला ॥ कीं हा आळ घालावा कोणाला ॥ ब्रह्मात्मा तो असंग संचला ॥ ईश तो प्रेर्य असे ॥ ९८ ॥ मायुतीं पाहतां विचार ॥ हे जाहलेच नसतां सविस्तर ॥ मिथ्यात्वा प्रेरक जरी निर्विकार ॥ ह्मणतां बाध नाहीं ॥९९॥ चुंबक स्वतां हालवीना ॥ सन्निधानत्वें लोहो पावे भ्रमणा ॥ तरी तो विकार न पावतां आरोपणा ॥ केली तरी निर्बाध ॥ २५०० ॥ तैसे हे माया ईशादि तृणांत ॥ सत्यत्वें नसोनि जाहलें समस्त ॥ यासि प्रेरणानिर्विकारत्वें होत ॥ ब्रह्मात्मयाची ॥ १ ॥ परी यासी स्वतां चेष्टवीना ॥ ना न चेष्टवी हेंही असेना ॥ हेंचि उद्भवून पावतें अवसाना ॥ तया अधिष्ठान मात्र ॥ २ ॥ सर्पविकारा जेवीं दोरी ॥ तेवीं सर्वां आधार निर्विकारी ॥ मग प्रेरी अथवा न प्रेरी ॥ परी आळ अधिष्ठानीं ॥ ३ ॥ ऐसिया हेतू श्रुति जाणे ॥ ब्रह्मात्मया प्रेरक म्हणे ॥ येऱ्हवीं पहातां प्रेरणा न होणें ॥ निज परब्रह्मीं ॥ ४ ॥ हेंही जग जया सत्य वाटलें ॥ तयासी श्रुति उगीच बोले ॥ कीं हें परमात्मसत्तें वर्तलें ॥ तया स्मरा अखंडिता ॥ ५ ॥ जया साधका मिथ्या कळतां ॥ जाहलेंचि नाहीं वाटे चित्ता ॥ तेव्हां प्रेरकत्वाची वार्ता ॥ मिथ्या होय ॥ ६ ॥ म्हणोनि श्रुति निःशंक बोलिली ॥ परी अंतरीं सारांशता भिन्न भाविली ॥ कैशीं हीं भाविकें समजाविलीं ॥ परी यथार्थ नव्हे ॥ ७ ॥ यथार्थ विकारें जो प्रेरक ॥ हा ईश्वराचाचि धर्म एक ॥ कारण कीं ईक्षणादि शक्ति अनेक ॥ असती विक्षेपादि ॥८॥ यासीही श्रुति बहु प्रमाण ॥ कीं प्रेरक सर्वज्ञ ईशान ॥ आणि युक्ति अनुभवेंही

कडून ॥ ईशेंविण प्रेरण नव्हे ॥ ९ ॥ जयाच्या भीतीनें वायु वाहे ॥ हे श्रुति ईश्वरा प्रमाण आहे ॥ बुद्धीचा प्रेरक गायत्री म्हणताहे ॥ ब्रह्म परमात्मा ॥ १० ॥ ब्रह्मात्मा प्रेरक जे म्हणितलें ॥ हें उगें सहजत्वें बोलिलें ॥ ईश्वराचे भीतीनें म्हणतां जाहलें ॥ विकाररूप प्रेरण ॥११॥ या सर्वांसी जे भीति होय ॥ ते सामर्थ्याविणें म्हणों नये ॥ सामर्थ्य तेंचि विकारी जेणें भय ॥ पावती सर्व ॥ १२ ॥ तें सामर्थ्य ईश्वरींच असे ॥ ब्रह्मीं विकाराचें नांव नसे ॥ हें विचारें पहावें मानसें ॥ विचारवंतीं ॥ १३ ॥ तस्मात् ईशाचें प्रेरण तें विकारी ॥ ब्रह्मात्मा प्रेरक निर्विकारी ॥ हें दृष्टांताचिये अनुकारी ॥ स्पष्ट कळे तो ऐका ॥ १४ ॥ जैशी राहाटमाळा लोकीं करिती ॥ तेणें पाणी येतसे वरुती ॥ तयासी चक्रें बहुत असती ॥ ते दाटिती एकमेकां ॥ १५ ॥ परी ते वृषभ लावितां चाले ॥ नातरी निवांत राहे उगलें ॥ तो बैलही न चाले पहिले ॥ हाकणारा विण ॥ १६ ॥ ऐसे वृषभ आणि पुरुष हाकितां ॥ आणि राहाटमाळेची सामग्री समस्ता ॥ एका असती भूमीवरुता ॥ तिच्या आधारें चालती ॥ १७ ॥ हा दृष्टांत पाहतां विचारून ॥ दार्ष्टांताचें होय विवेचन ॥ अर्थात् विकारी निर्विकारी कोण ॥ कळेल स्पष्ट ॥ १८ ॥ देहादि प्राण बुद्धि स्फूर्ति ॥ हे येक येकांचे दाट असती ॥ जैशी का राहाटमाळेची स्थिति ॥ तेवीं कळासिली ठाईं ठाईं ॥ १९ ॥ यासी जीव हा वृषभ जुंपिला ॥ साभिमानें खांदा वाहे उगला ॥ तेणें चालतसे देहयंत्रमाला ॥ सुखदुःख पाणी उफाळे॥ २० ॥ हाकिता पुरुष तो ईश्वर ॥ वर्तवीत प्रारब्धानुकार॥ हाचि जीवासी बलात्कार ॥ विक्षेपशक्ति चाबुकें ॥ २१ ॥ असो

राहाटमाळा वृषभ नर ॥ येका असती भूमीवर ॥ तेवीं देहादि जीव आणि ईश्वर ॥ ब्रह्मात्माधिष्ठानीं ॥ २२ ॥ भूमि निर्विकारें आधार सहज ॥ तेवीं ब्रह्म परमात्मा अचोज ॥ तेथें प्रेरणेचें कैंचें व्याज ॥ सर्वाधार मात्र ॥ २३ ॥ बैलासी हाकिता पुरुष ईश्वर ॥ विक्षेपशक्ति चाबुकाचा मार ॥ तेणें भयें चाले हें जगयंत्र ॥ तस्मात् ईश प्रेरक खरा ॥२४॥ ऐसें विचारून खरें पाहतां ॥ विरोधाची नसे वार्ता ॥ आतां सावधान असावें रविदत्ता ॥ चालिला प्रसंग निरोपूं ॥ २५ ॥ पंचभूतें पंचयोनींचीं शरीरें ॥ त्यांत पंचप्राण दशइंद्रिय सारे ॥ मन बुद्धि विषयांत वावरे ॥ हे जड चंचळपणें ॥ २६ ॥ विद्या अविद्या ईश्वर जीव ॥ पांचवी माया स्फूर्ति स्वयमेव ॥ एवं हीं बत्तीस तत्त्वें सर्व ॥ क्षणक्षणां अन्यथा होतां ॥ २७ ॥ ईशचि प्रेरकत्वें विकारी ॥ क्षणक्षणें होत अन्यथा परी ॥ मा जीवादि देहांत तों मारीं ॥ हे तों अन्यथा मुळींचे ॥२८॥ असो हे सारे अन्यथा होती ॥ क्षणक्षणां विकारें पालटती ॥ परी सर्वांत अनुस्यूत जे चिती ॥ अन्यथा नव्हे ॥ २९ ॥ जैसें आकाश घटीं मठीं व्यापून ॥ किंचित् अन्यथा न पावे चलन ॥ तैसेंचि ब्रह्म परिपूर्ण सच्चिद्घन ॥ सर्वत्रीं परी अन्यथा नव्हे ॥ ३० ॥ जरी ब्रह्मादि कीटकापर्यंत ॥ कोठें अज्ञान कोठें ज्ञान स्फुरत ॥ परी ब्रह्म आत्मा अन्यथाभूत ॥ कधीं नव्हे सहसा ॥ ३१ ॥ नाना देहांमध्यें राहून ॥ सूक्ष्मासी होय वर्तन ॥ त्याचा जीव हा धरी अभिमान ॥ प्रेरकपणें ईशाचे ॥ ३२ ॥ साभिमान येथवरी घेतला ॥ कीं आपणचि देह होऊन बैसला ॥ बळें कल्पिलें पापपुण्याला ॥ मीच कर्ता म्हणोनी ॥ ३३ ॥ तेणेंचि वारंवार उपजे मरे ॥ नाना योनींचीं

पाऊनि शरीरें ॥ उंच नीच स्वर्ग नरक अपारें ॥ भोगी अनंत कल्प ॥ ३४ ॥ आधींच अज्ञानें अन्यथा जाहलें ॥ वरी अन्यथात्वें भ्रमूं लागलें ॥ कोठें सान थोर कीं वाईट चांगुलें ॥ परी अन्यथा क्षणक्षणां ॥ ३५ ॥ इतुकेही अन्यथात्व पावती ॥ परी सर्वत्रीं व्याप्त जें चिती ॥ अन्यथा नव्हेचि कल्पांतीं ॥ आदि अंतीं कां मध्यें ॥ ३६ ॥ अज्ञानकालीं जें निजरूप ॥ अन्यथा विकारी नव्हे अल्प ॥ मा ज्ञो जाणेल स्वकीय स्वरूप ॥ तेथें अन्यथा कैसें ॥ ३७ ॥ अज्ञानी अन्यथा जाहलें नाहीं ॥ परी वाउगेंचि मानिती सर्वही ॥ कीं मीच देह वर्तणूक जें कांहीं ॥ अन्यथा होय माझी ॥३८॥ मी हा पुण्य पाप करीतसें ॥ तें भोगिलेंचि भोगीन आपैसें ॥ ऐसिये अभिमानाचे ध्यासें ॥ भोगणेंचि लागे ॥ ३९ ॥ ऐसा हा अज्ञानाचा जल्प ॥ हाही तोंवरीच संताप ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा सच्चिद्रूप ॥ अपरोक्षें न कळे ॥ ४० ॥ तोंवरीच मी जीव मज बंधन ॥ मीच पावें जन्ममरण ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा सच्चिद्घन ॥ अप० ॥ ४१ ॥ तोंवरीच षड्विकार बाधती ॥ क्षणक्षणां अन्यथा होती ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा सच्चिन्मूर्ति ॥ अ० ॥ ४२ ॥ तोंवरीच तूं येक मी येक ॥ माझें तुझें नानात्व सकळिक ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा आपण येक ॥ अ० ॥ ४३ ॥ तोंवरीच हें जग सत्य वाटे ॥ ब्रह्मादि कीटकांत सान मोठें ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा घनदाटे ॥ अ० ॥ ४४ ॥ तोंवरीच दारा पुत्र धनादि ॥ विषय लालचीनें संपादी ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा अनादि ॥ अ० ॥ ४५ ॥ तोंवरीच अंकित कर्म धर्माचा ॥ वर्ण आश्रम कीं देव वेदाचा ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा अभिन्न साचा ॥ अ० ॥ ४६ ॥ तोंवरीच स्वजन

मोहिती ॥ उपजीविना परतंत्र करिती ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा स्वानंदमूर्ति ॥ अ० ॥ ४७ ॥ तोंवरीच सुखदुःखाचा शीण ॥ पाप पुण्य हे बागुल दोन ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा सघन ॥ ॥ अ० ॥ ४८ ॥ तोंवरीच उत्तम अधम गति ॥ अधोर्ध्व स्वर्ग नरक भासती ॥ जोंवरी ब्रह्म परमात्मा निश्चिती ॥ अ० ॥ ४९ ॥ तोंवरीच स्वामिसेवकभाव ॥ मी भक्त तूं अससी देव ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा स्वानुभव ॥ अ० ॥ ५० ॥ तोंवरीच देव दानव मानवादिक ॥ स्त्री पुरुष कीं नपुंसक ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा निश्चयात्मक ॥ अ० ॥ ५१ ॥ तोंवरीचशब्दाची खटपट ॥ शास्त्रीय लौकिकाचे बोभाट ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा निघोट ॥ अ० ॥ ५२ ॥ तोंवरीच मी कर्ता भोक्ता सकळां ॥ ध्याता ज्ञाता अनुभविता वेगळा ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा स्वलीळा ॥ अ० ॥ ५३ ॥ तोंवरीच किंचिज्ञ हा जीव ॥ ईशा सर्वज्ञपणाचा भाव ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा स्वयमेव ॥ अ० ॥ ५४ ॥ तोंवरीच जीव हा भ्रामक ॥ ईश्वर असे यासी प्रेरक ॥ जोंवरी ब्रह्मात्मा उभयीं एक ॥ अ० ॥ ५५ ॥ तोंवरी संचित प्रारब्ध क्रियमाण ॥ ईश करी बलात्कारें प्रेरण ॥ जोंवरी ब्रह्म परमात्मा आपण ॥ अ० ॥ ५६ ॥ तोंवरीच बंध मोक्ष हे वार्ता ॥ सिद्ध साधक कीं मुमुक्षुता ॥ जोंवरी ब्रह्म परमात्मा तत्त्वता ॥ अ० ॥ ५७ ॥ तोंवरीच गुरु शिष्य हे दोन ॥ श्रवण मनन निदिध्यासन ॥ जोंवरी ब्रह्म आत्मा सघन ॥ अ० ॥ ५८ ॥ असो ऐसें कोठवरी बोलावें ॥ द्वैत तोंवरीच हें आघवें ॥ जोंवरी ब्रह्म आत्मा स्वानुभवें ॥ अ० ॥ ५९ ॥ ऐसा अपरोक्ष उत्तमाधिकारी ॥ गुरु शास्त्रविचाराचे अनुकारीं ॥ विवेचनें पावला निःसंशय अंतरीं ॥ समाधि उत्थानरहित

॥ ६० ॥ ब्रह्मात्मा अपरोक्ष पहिलाचि असे ॥ आजि नवा कवणा करणें नसे ॥ परी वाउगेंचि अज्ञानें लाविलें पिसें ॥ भिन्नत्व देहबुद्धीचें ॥ ६१ ॥ चित्प्रभा जे अनेकधा बोलिली ॥ आणि हे ईशादि जड बत्तीस उद्भवलीं ॥ हे दोन्ही येकचि म्हणून भाविलीं ॥ येकत्र जाहलीं नसतां ॥ ६२ ॥ हेंचि चिद्ग्रंथीचें रूप ॥ एकचि जाहले दोरी सर्प ॥ परी हा वाउगाचि आरोप ॥ अज्ञानकार्य ॥ ६३ ॥ ऐशिया ग्रंथीचें भेदन ॥ जो करी विचारें निःसंशय पूर्ण ॥ तोचि उत्तम अधिकारी आपण ॥ पुन्हां ग्रंथि पडों नेदी ॥ ६४ ॥ ग्रंथि म्हणिजे पुन्हां जडासी ॥ चिद्रूपता न येचि बुद्धीसी ॥ आणि चिद्रूप ब्रह्म जें अविनाशि ॥ तें जडसें न वाटे ॥ ६५ ॥ चिद्रूप ब्रह्म तेंचि आपण ॥ येर हे बत्तीस आपणाहून भिन्न ॥ निवडिले तया स्वप्नींही मीपण ॥ येऊं नेदी सहसा ॥ ६६ ॥ जरी देहादिकांचे व्यापार होती ॥ परी असंग आपण अचळस्थिती ॥ हेचि सहज समाधि निश्चिती ॥ समाधी उत्थानरहित ॥ ६७ ॥ भलतिये अवस्थेमाझारी ॥ असंग आपण निर्धारी ॥ ईशादि तृणांत हे सारीं ॥ मिथ्या परोक्ष ॥ ६८ ॥ देह जन्मला आपण जन्मेना ॥ देहा ऐसा आपण असेना ॥ देह वाढतां आपण वाढेना ॥ स्वयें चिद्रूप आत्मा ॥ ६९ ॥ देह तरुण विषय भोगी ॥ आपण असंग विषयालागीं ॥ देह क्षीण होतां न होतां न होय प्रसंगीं ॥ स्वयें चिद्रूप आत्मा ॥ ७० ॥ देह मरतां आपण न मरे ॥ देहायेवढा नोव्हे साचोकारें ॥ तरी होईल कैसा जड आकारें ॥ स्वयें चिद्रूप आत्मा ॥ ७१ ॥ देह चालतां आपण चालेना ॥ देह बोलतां आपण बोलेना ॥

देतां घेतां न दे घेईना ॥ स्वयें चिद्रूप आ० ॥ ७२ ॥ रति भोगितां आपण अभोक्ता ॥ असंगचि स्वयें विसर्ग करितां ॥ भलतिया क्रियेमाजीं समस्ता ॥ स्व० ॥ ७३ ॥ कर्ण ऐके आपण ऐकेना ॥ स्पर्श घेतां आपण स्पर्शेना ॥ डोळा देखतां आपण देखेना ॥ स्व० ॥ ॥७४॥ जिव्हा रसज्ञ आपण अजिव्ह ॥ घ्राणें सुगंध घेतां आपण स्वयमेव ॥ आपण असंग अगंध सदैव ॥ स्व० ॥ ७५ ॥ क्षुधा तृषा धर्म प्राणाचे ॥ ते धर्म आपणासी कैंचे ॥ जरी संचरतां पोषण देहाचें ॥ स्व० ॥ ७६ ॥ चित्त चिंतितां अचिंत्य आपण ॥ अहंकाराचें न घे अहंपण ॥ बुद्धि निश्चयामाजीं परिपूर्ण ॥ स्व० ॥ ७७ ॥ मन संकल्पा जरी निकें ॥ परी न पडे कदा संशयात्मकें ॥ आपण परिपूर्ण निश्चयात्मकें ॥ स्व० ॥ ७८ ॥ हें असो संघ हा जागृत ॥ सर्व क्रिया असती होत ॥ परी आपण जागा ना व्यापारत ॥ स्व० ॥७९॥ ब्रह्मादि तृणांत सर्वां पाहे ॥ परी सत्यत्व किंचितही न लाहे ॥ सर्वाधिष्ठान आहे तें आहे ॥स्व०॥८०॥ उंच नीच कीं सान थोर ॥ हा नव्हेचि किमपि उद्गार ॥ येकत्वें परिपूर्ण अपार ॥ स्व० ॥८१॥ ऐसा जागृतीमाजीं देह हा क्रीडे ॥ परी कर्तेपणाची न जोडे ॥ तरी सुखदुःख भोग कवणा आतुडे ॥ स्व० ॥ ८२ ॥ वाउगें मनन करितां क्षणीं ॥ कीं स्वप्नभासातें देखोनी ॥ भिन्न पाहे सर्व आपणाहूनी ॥ स्व० ॥ ८३ ॥ गाढ जरी झोंप लागतां ॥ नेणिवेची नसे वार्ता ॥ सर्व काळ देखणा तत्त्वतां ॥ स्व० ॥८४॥ तैसेंचि समाधिकाळीं आपणा ॥ येऊं नेदी ध्यातृध्याना ॥ ध्येयरूपचि अनुभवाविना ॥ स्व० ॥ ८५ ॥ एवं जागृतीमाजीं मी माझिया ॥ स्पर्शों नेदी

विश्वाभिमानिया ॥ एकरूप पाहतसे अद्वया ॥ स्व० ॥ ८६ ॥ ध्यासेंही कर्तृत्वा नातळे ॥ भोक्तेपणाही न उफाळे ॥ तैजस ठाईंचा ठाईं गळे ॥ स्व० ॥ ८७ ॥ सुषुप्तींत किंवा समाधींत ॥ भिन्नत्वाची नेणेचि मात ॥ प्राज्ञ अभिमानाचा होतां निःपात ॥ स्व० ॥ ८८ ॥ ऐसा निजांगें ब्रह्म जाहला ॥ संशय ब्रह्मांडाबाहेरी गेला ॥ द्वैताचा कांटाचि उपटिला ॥ स्व० ॥ ८९ ॥ स्फूर्तीपासून देहापर्यंत ॥ मी ह्मणोन स्वप्नींही नातळत ॥ तेवींच ब्रह्मादि तृणांत ॥ सत्यत्वें नाढळती ॥ ९० ॥ ब्रह्मचि सत्य तेंचि आपण ॥ या सर्वांसि नुब्धवेचि मीपण ॥ तरी सत्यत्व कैंचें जरी भासमान ॥ मृगजळापरी जग ॥ ९१ ॥ एवं सत्य तें मिथ्या न होय ॥ मिथ्यालागीं सत्यत्व न ये ॥ अहंकारादि देहांत न जाय ॥ कदा मीपणें ॥ ९२ ॥ हेचि सहज समाधीची स्थिती ॥ उत्थानचि नव्हे कल्पांतीं ॥ संशय ग्रासून सहजगति ॥ आठवावीण ब्रह्म अंगें ॥ ९३ ॥ ब्रह्मींचें अभान असावें ॥ तरी तया अविद्या अज्ञान ह्मणावें ॥ अविद्येविण जीवासी रूप नव्हे ॥ तरी साभिमान कैंचा ॥ ९४ ॥ अज्ञान जातां ज्ञानही मावळे ॥ नुसधें विज्ञान ब्रह्मचि निवळे ॥ तस्मात् विद्येसहित ईशत्व गळे ॥ प्रेरकत्व त्यागूनी ॥ ९५ ॥ ऐसे कारणरूपें जीवेश गेले ॥ कार्यरूपें देहादि उरले ॥ तया स्फूर्ति मात्रें जीवें स्फुरविलें ॥ परी साभिमान मेला ॥ ९६ ॥ देह इंद्रिय प्राण बुद्धि मन ॥ आणि स्फूर्तीही तया असे कारण ॥ परी अज्ञान गेलेंचि निपटून ॥ आतां उरती मृगजळवत् ॥ ९७ ॥ याची क्रियाही प्रारब्धवशें ॥ तिहीं अवस्थेची होतसे ॥ परी कवणेकाळींही न उमसे ॥ ययासी मीपण ॥ ९८ ॥ तेवींच ब्रह्मादि तृणांत जग ॥

ज्ञान जाहलियाचि दिसती मग ॥ परी सत्यता न येचि असंग ॥ अस्ति भाति प्रिय ब्रह्म ॥९९॥ ऐसा निश्चयचि होऊन गेला उत्थान नव्हे ॥ तिहीं अवस्थेला ॥ जग सत्यत्वा कीं देहाचे मीपणाला ॥ न स्पर्शे ब्रह्मात्माहूनी ॥२६००॥ जया स्वतां उत्थान असेना ॥ कारण कीं निश्चय नव्हे उणा ॥ भलते अवस्थे सहसा उद्भवेना ॥ संशय कधीं ॥ १ ॥ तया शास्त्रेंही सांगों येती ॥ अथवा प्रवृत्ति लोकरीती ॥ परी पुन्हां नव्हेचि भ्रांति ॥ ऐसें परतोत्थान नसे ॥२॥ अखंडैकरस ब्रह्मात्मा ॥ स्वतां निजांगें येर हें अनात्मा ॥ यया सत्यत्वचि नये रूप नामा ॥ निखळ अद्वय निश्चयें ॥ ३ ॥ याचि नांवें पूर्ण ज्ञान ॥ याचि नांवें पूर्ण समाधान ॥ हेंचि कैवल्यमुक्तीचें लक्षण ॥ हेचि सहज समाधि ॥४॥ ययाचि ज्ञानें हरिहर ॥ नित्य मुक्तत्वें निरंतर ॥ आणि सनकादि ज्ञाते अपार ॥ मागें जाहले असती ॥ ५ ॥ पुढें होणार आतां असती ॥ येणेंचि ज्ञानें पावली तृप्ति ॥ हे सत्य सत्य त्रिधा वचनोक्ति ॥ अन्यथा नव्हे ॥६॥ ऐसें ज्ञान उत्तमाधिकारी ॥ गुरुमुखें सच्छास्त्रानुकारी ॥ विचारें पावती अभेद अंतरीं ॥ निःसंशय होउनी ॥ ७ ॥ शाखा दावितांचि चंद्र लक्षिती ॥ तैसे उपदेशमात्रें अभेदा पावती ॥ तेचि उत्तमाधिकारी धन्य जगतीं ॥ तीव्रप्रज्ञ जे ॥ ८ ॥ तस्मात् रविदत्ता सावधान ॥ तूं पाहें स्वतां विचारून ॥ ऐसा अधिकार असे कीं पूर्ण ॥ समाधान आकळावया ॥ ९ ॥ बहु प्रकारें आह्मीं तुजला ॥ विवेचून अर्थ सांगितला ॥ उपदेश प्रांजलपणें केला ॥ जेवीं आंवळा हातींचा ॥ १० ॥ परी तुज समाधान बाणलें ॥ नाहीं ऐसें आह्मां कळलें ॥ तस्मात् मंदप्रज्ञत्व दिसलें ॥ प्रत्यक्ष आतां ॥ ११ ॥ तरी

तुज विचाररूप ज्ञानासी ॥ अधिकार नसे निश्चयेंसी ॥ तुवां कर्म अथवा उपासनेसी ॥ जाऊन संपादावें ॥ १२॥ इतुकें बोलून मौन धरिलें ॥ तेव्हां रविदत्ता कैसें जाहलें ॥ वज्रचि काय मस्तकीं पडिलें ॥ जाहलें शतचूर्ण ॥१३॥ आहें कीं मेलों आठवेना ॥ अंतःकरणा आली मूर्छना॥ शरीरीं येकवटता जाहली प्राणा ॥ अतिक्रमण करूं पाहे ॥ १४॥ सर्व चळणवळण राहिलें ॥ इंद्रिय ठाईंच्या ठाईं निमालें ॥ श्वासही किमपि न चाले ॥ थंड जाहलीं गात्रें ॥ १५ ॥ ऐशा लोटतां घटिका दोन ॥ कांहीं प्राण पावला चलन ॥ दीर्घ श्वास प्राणें दाटून ॥ सोडिता जाहला ॥ १६ ॥ पुढें चिरकाळें मन उद्भवलें ॥ तेव्हां हळुहळु नेत्र उघाडिले ॥ परी नेत्रांसी कांहीं न दिसे पाहिलें ॥ मन भ्रमलें ह्मणोनि ॥१७॥ नंतर आठवीतसे मानसीं ॥ कीं सद्गुरुनें उपक्षिलें मजसी ॥ आतां कोणता उपाय जळचरासी ॥ जेवीं जीवनाविण ॥ १८ ॥ तया तळमळीसी काय पुसावें ॥ तप्तपात्रीं कण भाजावे ॥ शेखीं प्राणाचेंही उत्क्रमण नव्हे ॥ उगी चरफड अंतरीं ॥ १९ ॥ नेत्रांसीही अंधता आली ॥ वाणीसी तों बोबडी वळली ॥ सर्व गात्रें कांपूं लागलीं ॥ मस्तक झाडितसे ॥ २० ॥ बळें बोलतां येकाचें येक ॥ शब्द होत असती भ्रामक ॥ चित्तासी फुटे-चिना तर्क ॥ हां हां मेलों ह्मणे ॥ २१ ॥ कंठ सद्गद बाष्पें दाटला ॥ नेत्रद्वारें पूर चालिला ॥ तो काहार नव जाय सोसवला ॥ श्रवण करितां मुमुक्षा ॥ २२ ॥ ऐसे दोन मुहूर्त लोटल्या-वरी ॥ बलात्कारें अवस्था सारी ॥ उठोनि लोळे चरणावरी ॥ उपेक्षूं नये ह्मणे ॥ २३ ॥ अहा अहा हो सद्गुरुस्वामी ॥ मी जळालों बाह्य अंतर्यामीं ॥ उपेक्षूं नये पाववा विश्रामीं ॥ अभय

शीतळकरें ॥ २४ ॥ मी अन्याई अपराधी परी स्वामीचा ॥ मंदप्रज्ञ अनाधिकारी साचा ॥ जैजा पुत्र मूर्ख समर्थ मातेचा ॥ परी त्या माता नुपेक्षी ॥ २५ ॥ जरी अन्यथा उपेक्षी माता ॥ तरी तया दुजा उपाय कोणता ॥ तेवीं दयाळुवें मज उपेक्षितां ॥ त्राता त्रैलोक्यीं नसे ॥ २६ ॥ हरिहर रुष्ट जाहले जरी ॥ तरी तया सद्गुरु असे कैवारी ॥ सद्गुरु कोपतां पुरारि मुरारि ॥ संरक्षितीना ॥ २७ ॥ आतां कोणतें मी कर्म करूं ॥ अवघा स्वप्नांतील प्रकारु ॥ अथवा जाऊनियां पाय धरूं ॥ कोणत्या निर्बळाचे ॥ २८ ॥ गंधर्वनगरीं चित्रींची सेना ॥ त्यांत कवण थोर कवण साना ॥ तेवीं हरिहरादि उपासना ॥ आतां मज करणें अयोग्य ॥ २९ ॥ मृगजळासी धरण बांधावें ॥ त्यांतील मासोळे अपेक्षावे ॥ तैसें म्यां यज्ञादि कर्म करावें ॥ स्वर्गादि अपेक्षूनी ॥ ३० ॥ याची जोंवरी वोळखी न होती ॥ तोंवरी केलीच केली जनरीती ॥ आतां मज अधिकार नसे पुढती ॥ कर्म कीं उपासनेचा ॥ ३१ ॥ करितां करितां जाहला शीण ॥ भूस बडविलें सांडूनि कण ॥ संदिसें प्रारब्धउदयें दर्शन ॥ श्रीचरणांचें जाहलें ॥ ३२ ॥ मृगजळा देखोनि धांवतां ॥ मृगा पाणी मिळालें अवचिता ॥ तेवीं अनंत पुण्यांचिये सुकृता ॥ जोडले श्रीचरण ॥ ३३ ॥ ऐसा मज अलभ्य लाभ जाहला ॥ तो केवीं जाय मनें त्यागिला ॥ जगीं दयाळुवें ढकलून घातिला ॥ तरी चरण न सोडीं ॥ ३४ ॥ भुकेलिया अमृतपान ॥ जोडतां केवीं फिरवी वदन ॥ तृप्ति जाहलिया सहज आपण ॥ तेथेंचि शयन करी ॥ ३५ ॥ तेवीं भवार्णवीं सद्गुरुपाय ॥ नौका जोडलीसे निर्भय ॥ तेथें ब्रह्मामृताचा लाभ होय ॥ जिव्हाग्रीं अक-

समात ॥ ३६ ॥ तेथूनियां परते कवण ॥ अविट तृप्ति जाहालियाविण ॥ तृप्ति जाहालियाहि होय लीन ॥ जेथील तेथें ॥ ३७ ॥ मध्यें जरी परतें सारिलें ॥ तरी तें मरेल जरी उपेक्षिलें ॥ हें उचित नव्हे दीनासी लोटिलें ॥ समर्थ दातिया उदारा ॥ ३८ ॥ हें असो कामधेनूनें वत्सासी ॥ कीं मेघें अनन्य चातकासी ॥ अथवा चंद्रे कधीं चकोरासी ॥ उपेक्षिलें न देखों ॥ ३९ ॥ दुष्ट जलचरें जाहलीं जरी ॥ तरी जळें टाकिलीं बाहेरी ॥ ऐशी मातही श्रवणावरी ॥ आली नाहीं अद्यापि ॥ ४० ॥ तेवीं सद्गुरूसी शरण आला ॥ तो दयाळुवें पिटून घातिला ॥ ऐसा न देखों न ऐकिला ॥ कवणेही काळीं ॥ ४१ ॥ परि मजविशीं उद्भवलें काय ॥ हा नेणों कैसा उदेला समय ॥ परी मी न जाय हाचि निश्चय ॥ उपेक्षितांही दयाळें ॥ ४२ ॥ मी मरम-रून शत जन्म घेईन ॥ परी न सोडीं न सोडीं हे चरण ॥ हे प्रतिज्ञाचि सत्य प्रमाण ॥ अन्यथा नव्हे नव्हे ॥ ४३ ॥ इतुकियावरीही समर्थे ॥ उपेक्षूनियां दवडितां अनाथें ॥ काय उपाय करणिया अर्थें ॥ घडेसा नाहीं ॥४४॥ परी दयाळुवें ब्रीद रक्षूनी ॥ स्वीकारावें दीनालागूनी ॥ निववावें अभयवचनीं ॥ हेंचि उचित ॥ ४५ ॥ ऐसें विनऊनि पुढतो पुढती ॥ चरणीं लोळे नेत्राश्रु वाहती ॥ पुन्हां बद्धांजलि मागुती ॥ पुन्हां नमस्कार ॥ ४६ ॥ ऐसा अनन्य रविदत्त ॥ देखतां स्वामी आनंदभरित ॥ उचलूनि आलिंगिला त्वरित ॥ ह्मणती ना भी ॥४७॥ तुजसी वाउगेंचि वाटलें ॥ कीं मजला गुरूनें उपेक्षिलें ॥ परी आह्मीं नाहीं गा अंतरीं आणिलें ॥ कीं त्यागावें ऐसें ॥ ४८ ॥ अरे शिष्यासी अलभ्य गुरु ॥ तेवींच गुरूसी अलभ्य लेंकरूं ॥ तरी आह्मीं

उपेक्षा केवीं करूं ॥ परी निर्धारु पाहतसों ॥ ४९ ॥ सद्‍गुरूसी अनन्यभावें ॥ जरी सर्व त्यागूनि शरण यावें ॥ तेणें अबोधें परतोनि जावें ॥ तरी वाहावें ब्रीद कासया ॥ ५० ॥ अनन्य मात्र शरण यावा ॥ मग मंद कीं तीव्रप्रज्ञ बरवा ॥ तो सद्‍गुरूनें उद्धरावा ॥ सत्य सत्य त्रिवाचा ॥ ५१ ॥ अनन्य म्हणिजे सद्‍गुरूविना ॥ दुजें दैवताचि असेना ॥ आणि अन्य विषयही दिसेना ॥ निस्पृहत्व सर्व जगीं ॥ ५२ ॥ याविण वरपंगी वरी वरी ॥ अनन्यत्व दावी बहुपरी ॥ परी भाव नाहींच अंतरीं ॥ असे तरी जायाचा ॥ ५३ ॥ ऐसिया कुचीर शिष्यासी ॥ उपेक्षितां दोष नाहीं गुरूसी ॥ मग तो तीव्रप्रज्ञ जरी श्रवणासी ॥ परी तो वंचक ॥ ५४ ॥ तस्मात् सच्छिष्य अनन्य ॥ तो असो मंद कीं तीव्रप्रज्ञ ॥ तोचि गुरूपासूनि होतसे धन्य ॥ श्रवणें कीं अभ्यासें ॥ ५५ ॥ तीव्रप्रज्ञ जो उत्तम अधिकारी ॥ तो श्रवणामात्रें विवेचन करी ॥ दृढ अपरोक्ष समाधान अंतरीं ॥ पावे बोलिल्या न्यायें ॥ ५६ ॥ मंदप्रज्ञासी ऐसें न घडे ॥ अभ्यासें हळुहळु पवाडे ॥ दृढ अपरोक्ष समाधान जोडे ॥ तयाचि ऐसें ॥ ५७ ॥ जो विचारें अपरोक्षता पावे ॥ तेंचि अभ्यासें समाधान पावावें ॥ हें अन्यथा कधींच नव्हे ॥ शेवटीं स्थिति एक ॥ ५८ ॥ तस्मात् रविदत्ता सावधान ॥ हा खेद टाकीं होई स्वच्छमन ॥ तूं जरी अससी मंदप्रज्ञ ॥ तरी अभ्यासें मेळऊं ॥ ५९ ॥ ऐसें अभयवचन ऐकतां ॥ आनंद जाहला रविदत्ता ॥ सर्व भवदुःखाची सोडून चिंता ॥ श्रवणीं तत्पर होय ॥ ६० ॥ गुरु ह्मणती गा पाडसा ॥ आह्मी तुजसी बोलिलों सहसा ॥ कीं कर्म अथवा उपासना करीं जैसा ॥ अधिकार तज

असे ॥ ६१ ॥ याचा अर्थ तुज न कळतां ॥ उपेक्षिलें ह्मणून मानिलें चित्ता ॥ तरी तयाचें तात्पर्य ऐकें आतां ॥ निवांत होऊनी ॥ ६२ ॥ विचारद्वारा जें पावावें ॥ त्या स्थितीतें अभ्यासें पावे ॥ त्या अभ्यासाचें लक्षण समजावें ॥ तेंचि उपसना ॥ ६३ ॥ उपासना ह्मणिजे लक्ष्य ब्रह्मात्मा ॥ ऐक्यत्वें निवडिला परमात्मा ॥ याचें अनुसंधान धरी महात्मा ॥ निदिध्यासरूपें ॥ ६४ ॥ अभ्यासा नाम निदिध्यासन ॥ तेंचि बापा ध्यातृध्यान ॥ हेंचि कीं निर्गुण उपासन ॥ कर्तृतंत्ररूपें ॥ ६५ ॥ तयाचेहि प्रकार दोन ॥ येक सगुण येक निर्गुण ॥ तें पुढें प्रांजळ असे निरूपण ॥ कळेल ऐकतां ॥ ६६ ॥ तेंचि उपासना करीं जाई ॥ ऐसें बोलिलों निःसंशयीं ॥ यांत उपेक्षिलें कवणें काई ॥ आतां कर्माचें रूप ऐकें ॥ ६७ ॥ हाही उपासनेचा अभ्यास ॥ जरी न ठाके निदिध्यास ॥ तरी तेणें अदारावें कर्मास ॥ बोलिजे तेवीं ॥ ६८ ॥ कर्म ह्मणिजे देहाची क्रिया ॥ मन आणि दशेंद्रियां ॥ अर्पण करोनी गुरुपायां ॥ गुरुभक्ति करावी ॥ ६९ ॥ कायिक वाचिक मानासिक ॥ गुरुसेवा हेंचि कर्म एक ॥ यावांचून जें यज्ञादिक ॥ तें प्रवृत्तीचें ॥ ७० ॥ तें जेव्हां आरंभीं त्यागिलें ॥ तेव्हांचि मुमुक्षुत्व पावलें ॥ तेंचि कर्म तया योजिलें ॥ न जाय मुमुक्षा ॥ ७१ ॥ तस्मात् गुरुभक्ति हेंचि कर्म ॥ जेणें सर्व कर्म धर्म पावती विराम ॥ आणि झडकरी देतसे विश्राम ॥ जें विचारज्ञानें पाविजे ॥ ७२ ॥ ऐशिया गुरुभक्तीच्या योगें ॥ अधिकारही पूर्वील नलगे ॥ सांग होतसे लागवेगें ॥ अल्पचि काळें ॥ ७३ ॥ मग पूर्वीचें मुमुक्षुत्व जयासी ॥ तो तरी सहज लागे उपासनेसी ॥ हें असो वस्तुतंत्रहि ज्ञानासी ॥ पात्र

होय ॥ ७४ ॥ ऐसें कर्म हे गुरुभक्ति ॥ जया घडे साधकाप्रति ॥ बहु काय बोलावें पुढती ॥ मुक्ति तळहातीं त्याचे ॥ ७५ ॥ तस्मात् रविदत्ता गुरुभक्ति ऐशी ॥ आदरावी तुवां मानसीं ॥ तरी त्वरित ज्ञानासी पात्र होशी ॥ ऐसा हेतु आमुचा ॥ ७६ ॥ ऐसें ऐकतांचि रविदत्तासी ॥ अति आनंद जाहला मानसीं ॥ जेवीं भरतें दाटे समुद्रासी ॥ तेवीं उचंबळे ॥ ७७ ॥ आधींच शर्करेची आवडी ॥ वरी वैद्यें दिधली तेचि पुडी ॥ तेवीं गुरुभक्तीची अति गोडी ॥ तेचि आज्ञा त्यावरी ॥ ७८ ॥ पूर्वी जाई ऐसें उपेक्षिलेंसे ह्मणतां ॥ वरी गुरुभक्ति करीं आज्ञापितां ॥ तें कैसें जाहलें रविदत्ता ॥ दृष्टांतें सांगूं ॥ ७९ ॥ कोणी येकें परिस मारिला ॥ तेणें शतचूर्ण मस्तक जाला ॥ परी लोहाचा वर्ण पालटला ॥ तेणें दुःख नासून सुख होय ॥ ८० ॥ तैसें जा ह्मणतां दुःख वाटलें ॥ तें गुरुभक्ति करीं ह्मणतां गेलें ॥ अतिशय सुखची उफाळलें ॥ महा लाभ देखतां ॥ ८१ ॥ तया आनंदें नाचूं लागे ॥ वस्त्र उडवीतसे वेगें ॥ वाहवा ह्मणोन चरणा लागे ॥ प्रदक्षणा करी ॥ ८२ ॥ या लाभापरता लाभ नाहीं ॥ धन्य मी प्राप्त जाहलों पाहीं ॥ ह्मणून नाचे उभवून बाही ॥ आनंदें दाटोनी ॥ ८३ ॥ गुरुभक्ति मज प्राप्त होतां ॥ उपासनाही आली हाता ॥ ज्ञानही जाईल केउता ॥ मातेविण पुत्र ॥ ८४ ॥ मिळतां एक वृक्षाचें मूळ ॥ वृक्ष तो हाता आला सकळ ॥ पत्रें शाखा पुष्प फळ ॥ जाईल कोठें ॥ ८५ ॥ तैशी गुरुभक्तीची प्राप्ति ॥ सहपरिवारें मोक्षसंपत्ति ॥ ज्ञान साधन विचारादि होती ॥ दास साधकाचे ॥ ८६ ॥ अहो केवढा लाभ जाहला ॥ काय हो मोक्षाचा ध्वज उभरला ॥ पार नाहीं

माझिये भाग्याला ॥ यया त्रिभुवनीं ॥ ८७ ॥ तस्मात् अहोरात्र गुरुभक्ति ॥ सेवाचि करीन अति प्रीती ॥ वोवाळून मांडीन मुक्ति ॥ गुरुचरणावरूनी ॥ ८८ ॥ कायेसी अखंड गुरुसेवा ॥ वाणीसी गुरुभजनाचा ठेवा ॥ मनासी निदिध्यास सदैवा ॥ गुरुध्यानाचा ॥ ८९ ॥ कायेसी किंवा मनासी ॥ वाणीसी कीं सर्वेंद्रियांसी ॥ उसंतचि नेदी कवणासी ॥ गुरुसेवे-विण ॥ ९० ॥ आतां मज गुरुसेवेपरतें कांहीं ॥ या त्रैलोक्यीं काज नाहीं ॥ प्राप्तव्य नसे सहसा कांहीं ॥ गुरुभक्तीपरतें ॥ ९१ ॥ काय हो सद्गुरूनें कृपा केली ॥ माझी मनवांछा पुरविली ॥ ऐशी चित्तवृत्ति आनंदली ॥ रविदत्ताची ॥ ९२ ॥ हें पाहूनी सद्गुरु शंकर ॥ ह्मणती हा आधींच गुरुभक्तीसी तत्पर ॥ यासी नाहीं ह्मणेल अधिकार ॥ ऐसा कवणु ॥९३॥ जरी कांहींशी प्रज्ञा मंद ॥ तेही अभ्यासें होय विशद ॥ सहजीं ज्ञान होईल अभेद ॥ अपरोक्ष दृढतर ॥ ९४ ॥ तस्मात् यासी आधीं अभ्यास ॥ सांगावा उपासनारूप निदिध्यास ॥ सत्वरचि पावेल अप-रोक्षास ॥ येथें संशय नाहीं ॥९५॥ परी आधीं यासी पुसावें ॥ जितुकें निरूपण जाहलें बरवें ॥ त्यांत कोणतें बाणलें अनुभवें ॥ तें कळलिया पुढें बोलूं ॥ ९६ ॥ ऐसें विचारून मानसीं ॥ आचार्य ह्मणती रविदत्तासी ॥ काय जें अनुभवलें असेल तुजसी ॥ तें तें बोलूनी दावावीं ॥९७॥ पूर्वींपासून जें निरूपण ॥ जैसें जैसें जाहलें विवेचन ॥ सत्य मिथ्या हे प्रकार दोन ॥ विचारा आलें तें सांगें ॥ ९८ ॥ ऐसें सद्गुरूचें वचन ऐकतां ॥ आनंदोनि जाहला साष्टांगें नमिता ॥ सवेंचि जाहला विनविता ॥ बद्धांजलि बैसोनि ॥ ९९ ॥ जी जी समर्था कृपा करून ॥ उप-

देशिलें दीनालागून ॥ तितुकें उच्चारावें केवीं निरूपण ॥ परी यथामती निवेदूं ॥ २७०० ॥ मुख्य प्रत्यगात्मा ब्रह्म पूर्ण ॥ सच्चिदानंद सघन ॥ तेंचि निजांगें स्वयें आपण ॥ अखंडैकरस ॥ १ ॥ तेथें न होऊन माया उद्भवली ॥ विद्या अविद्यात्मक नाथिली ॥ तेचि बत्तिसां प्रकारें विभागली ॥ ईशादि तृणांत ॥ २ ॥ त्या बत्तिसांत प्रकार तीन ॥ जड चंचळ तिसरें चेतन ॥ परी तें मिथ्यारूप संपूर्ण ॥ रज्जुसर्पापरी ॥ ३ ॥ स्थावरजंगमात्मक पांच खाणी ॥ हे तों केवळ असती जडपणीं ॥ चंचळामार्जींही प्रकार तिनी ॥ असती वेगळाले ॥ ४ ॥ प्राण आणि कर्मेंद्रिय ॥ हे चंचळत्वें जडमय ॥ ज्ञानेंद्रिय आणि मन बुद्धि द्वय ॥ चंचळत्वें जाणती ॥ ५ ॥ परी जाणणें नव्हे मनबुद्धीचें ॥ तें स्फोरकत्व प्रतिबिंब जीवाचें ॥ ह्मणोनि परप्रकाशकत्व साचें ॥ बुद्ध्यादिकां चंचळां ॥ ६ ॥ यया चंचळाचा तिजा प्रकार ॥ वृत्तिरूप स्फूर्तिमात्र ॥ ते निर्विकल्पत्वें जाहला विकार ॥ परी ते जडरूप ॥ ७ ॥ विद्या अविद्या तया स्फुरणीं ॥ जडरूप असती दोनी ॥ जीवेशास्तव दिसती झळपणीं ॥ चेतनत्वा ऐशीं ॥ ८ ॥ परी ते स्फूर्ति परप्रकाशक ॥ एवं चंचलाचा प्रकार एक ॥ आतां तिसरें चेतन रूपक ॥ जीवेश दोनी ॥ ९ ॥ हे जरी चेतनत्वें दिसती ॥ परी यांसी रूपचि नसे निश्चितीं ॥ वाउगी मुख्य बिंबा ऐशी आकृति ॥ भासली प्रतिबिंबा ॥ १० ॥ एवं चेतनही जया नांव ॥ तेहि परप्रकाशक ईश जीव ॥ मा येर तो चंचळ जड स्वभाव ॥ तया सांगणें नको ॥ ११ ॥ या रीतीं हे बत्तीस प्रकारें ॥ प्रगटले असती हे सारे ॥ ऐशियासी कोण ह्मणे खरें ॥ भ्रमावांचोनी ॥ १२ ॥ जैसा

प्रवाहीं वृक्षावरी बैसला ॥ तो आपणातें असून विसरला ॥ जळीं पाहत असे जो पडिला ॥ आपणचि जैसा ॥ १३ ॥ परी पडिला तो खरा असेना ॥ खरा नाहीं तो कदां दिसेना ॥ नसे तो प्रियही होईना ॥ ती प्रकारें वृक्षस्थ ॥ १४ ॥ वृक्षस्थ बैसला जो आहे ॥ तयामुळें पडिला दिसत आहे ॥ म्यां न पडावें जें वाटताहे ॥ हें वृक्षस्थामुळें ॥ १५ ॥ तस्मात् आहे दिसे आणि प्रियकर ॥ तो येक वृक्षस्थचि साचार ॥ येर जो पडिला तो भासमात्र ॥ नसे न दिसे अप्रिय ॥ १६ ॥ ऐसिया दृष्टांतासम ॥ येक वास्तविक आत्मा ब्रह्म ॥ येर हा बत्तीस तत्वांचा भ्रम ॥ दिसे परी जाहला नाहीं ॥ १७ ॥ तयाचे अस्तित्वें हे आहेती ॥ तयाच्या भासें हे दिसती ॥ तयाच्या प्रियास्तव प्रिय होती ॥ उत्पत्तिकाळींही ॥ १८ ॥ वेगळें सत्यत्वचि यासी नसतां ॥ आहे ऐसें ह्मणावें केउता ॥ तस्मात् वास्तवीक यासी असत्यता ॥ सप्रत्यय असे ॥ १९ ॥ नाहीं ते कदा दिसतींना ॥ तरी केवीं वर्तती सचेतनपणा ॥ ह्मणोनि जडरूपता सं-
२८ पूर्णा ॥ असे अकृत्रिम ॥ २० ॥ क्षणां आवडती क्षणां विटती ॥ तरी प्रियत्व कोठें ययाप्रती ॥ आणि सदा सुखदुःखें शिणती ॥ ह्मणोनि दुःखरूप ॥ २१ ॥ एवं असज्जड दुःखात्मक ॥ हे अनात्मजात सकळिक ॥ जरी जीवेश हे चेतनरूपक ॥ परी समान सर्व ॥ २२ ॥ ब्रह्मात्मा एक सच्चिदानंद ॥ पूर्णपणें येक अभेद ॥ या सर्वांमाजींही विशद ॥ अस्ति भाति प्रियरूपें ॥ २३ ॥ सर्वत्रीं असे आहेपणा ॥ सर्वत्रीं ब्रह्मात्मा देखणा ॥ सर्वीं प्रिय अकृत्रिमपण ॥ असे स्वतःसिद्ध ॥ २४ ॥ याचा उत्पत्ति स्थिति संहार ॥ परी तिहीं काळीं आत्मा निर्विकार ॥

अथवा सुषुप्ति स्वप्न जागर ॥ या तिहींमाजीं अखंड ॥ २५ ॥ पांचाचि कोश सर्व तत्वांचे ॥ पंचकोशात्मक देहत्रय साचें ॥ देहत्रयीं नाम व्यापाराचें ॥ जागर स्वप्न सुषुप्ति ॥ २६ ॥ देहादि स्फूर्ति यया सर्वी ॥ रूपीं व्यापून चिन्मात्र गोसावी ॥ इतुकियाची वर्तणूक व्हावी ॥ या गुणदोषींही व्यापक ॥ २७ ॥ एवं धर्मधर्मीरूप गुण ॥ सर्वत्रीं व्यापला सच्चिद्घन ॥ परी त्या त्या विकाग न स्पर्शे आपण ॥ परिपूर्ण जैसा तैसा ॥ २८ ॥ तिहीं अवस्थेंत एकरूप ॥ कधींच नव्हे अधिक अल्प ॥ अवस्थाचि पालटती आपोआप ॥ येक येतां दोनी जाती ॥ २९ ॥ असो रूपीं अथवा गुणदोषीं ॥ ब्रह्मात्मा येक निर्विशेषीं ॥ व्यापकत्व असोनि अशेषीं ॥ धर्मधर्मी ऐसा नव्हे ॥ ३० ॥ ऐसा असंग ब्रह्मात्मा पूर्ण ॥ असोन कैसें जाहलें विस्मरण ॥ व्यर्थ सर्व तादात्म्याचा अभिमान ॥ घेऊनि बंधनीं पडे ॥ ३१ ॥ मी माझें आणि कर्ता भोक्ता ॥ हे वाउगाच घेतली अहंता ॥ पापपुण्य कल्पून योनी अनंता ॥ भ्रमें जन्मे मरे ॥३२॥ जरी ऐसें अज्ञानेकडून ॥ जीव भोगी जन्ममरण ॥ परी ब्रह्मात्मा जो सच्चिद्घन ॥ निर्विकारत्वें सदा ॥ ३३ ॥ ऐसा वाउगाच तसोनि बंधनीं ॥ पडिला जीव अभिमान घेऊनी ॥ हा भ्रम जाईल जेव्हां निपटूनी ॥ तेव्हांचि मोक्ष ॥३४॥ ऐसा बंधमोक्षाचा निश्चितार्थ ॥ मज बाणविला कृपायुक्त ॥ परी मी मंदप्रज्ञ असें जो सिद्धांत ॥ निश्चय बाणेना ॥ ३५ ॥ कारण कीं ब्रह्मात्मा जो असंग । सर्वांहून विलक्षण अंग ॥ प्रतीतीस आला नाहीं अभंग ॥ स्फूर्तिअभावीं कैसा ॥ ३६ ॥ माया विद्या अविद्यात्मक स्फूर्ति ॥ मावळतां असे जो

सच्चिन्मूर्ति ॥ तो स्वानुभवें अपरोक्ष रीती ॥ कैसा तो निश्चय नव्हे ॥ ३७ ॥ तो ब्रह्मात्मा तरी आपण ॥ येर हीं अनात्मजात तत्त्वें संपूर्ण ॥ येविशीं कांहीं नसे अनुमान ॥ परी सर्वातीत कैसा न कळे ॥ ३८ ॥ स्फूर्तीपासून ऐलीकडे ॥ ज्या ज्या रीतीं स्वानुभवें आतुडे ॥ तें निवेदूं गुरुचरणांपुढें ॥ यथामति कळलें तें ॥ ३९ ॥ सर्वांमाजीं जो आहे-पणा ॥ स्वतःसिद्ध असे पूर्णपणा ॥ त्यावीण या सर्वांसी असेना ॥ रूपचि कांहीं ॥ ४० ॥ सर्प नाहीं अंतर्बाह्य दोरी ॥ तैसा सर्वी ब्रह्मात्मा निर्विकारी ॥ सर्व नाहींतचि व्यर्थ भासलीं सारीं ॥ भ्रमेंकडोनी ॥ ४१ ॥ आहे तें अंतर्बाह्य सघन ॥ सद्रूप ब्रह्मचि परिपूर्ण ॥ तिहीं अव-स्थेंतही येकपण ॥ भेदावेना ॥ ४२ ॥ ऐशी सद्रूपाची प्रतीति ॥ गुरुकृपें बाणली निश्चितीं ॥ चिद्रूप अनुभविलें तें यथामती ॥ निवेदूं चरणीं ॥ ४३ ॥ जागृतीचे पंच व्यापार ॥ शब्द-स्पर्शादि विकार ॥ ते शब्दस्पर्श सांडून दूर ॥ ज्ञान येक निवडिलें ॥ ४४ ॥ तेंचि ज्ञान स्वप्न-काळीं ॥ अविच्छिन्न भास विषयमेळीं ॥ तया ज्ञानासी विकार समूळीं ॥ सहसा असेना ॥ ४५ ॥ तेंचि सुषुप्तिकाळीं नेणिवेंत ॥ नेणपणासी अवलोकित ॥ हा प्रत्यय उत्थानकाळीं येत ॥ सामान्यत्वाचा ॥ ४६ ॥ गुण विकाररहित उगेपणीं ॥ ज्ञान प्रत्यय येतें स्फुरणीं ॥ परी स्फुरण जातां मावळूनी ॥ शून्यदशा होय ॥४७॥ दृश्यामाजीं दृश्याचा देखता ॥ तो द्रष्टा अनुभविला दृश्यापरता ॥ भासामाजील भासाचा जाणता ॥ भासातीत साक्षी ॥ ४८ ॥ एवं चिद्रूपस्फुरण उद्भवतां कळे ॥ परी स्फुरण जेधवां मावळे ॥ ते वेळीं लयसाक्षी न कळे ॥

तळमळ यास्तव ॥ ४९ ॥ आणीकही येक संशय थोर ॥ स्फूर्तिकाळीं जें ज्ञान साचार ॥ तें ज्ञान आणि जीवविकार ॥ कालवलें वाटे ॥ ५० ॥ येर हे बुद्ध्यादिक वृत्ति ॥ इंद्रियद्वारा विषय घेती ॥ अथवा निर्विकल्प जे स्फूर्ति ॥ परप्रकाशकत्वें ॥ ५१ ॥ ऐशिया वृत्तीविरहित ॥ जें कां चिद्रूप असे व्याप्त ॥ तें अनुभवा ये टळटळित ॥ साक्षीरूप जाणतां ॥ ५२ ॥ परी जीवाचेंही जाणतेपण ॥ प्रतिबिंबित मिथ्या असून ॥ शुद्धज्ञानामाजीं असे मिळून ॥ तें निवडीतां न ये ॥ ५३ ॥ एवं चिद्रूपाचें कळणें ऐसें ॥ अनुभविलें तें निवेदिलेंसे ॥ आतां आनंदरूपही कळलें जैसें ॥ तैसें निवेदूं ॥५४॥ देह प्राण इंद्रिय मन ॥ अथवा प्रिय द्वेष्यादि सर्व जन ॥ आतमा आवडता यां सर्वांहून ॥ प्रतीति असे ॥५५॥ येरांची आवडी क्षण क्षण ॥ उठे विटत असे ह्मणून ॥ हे प्रियचि न होती संपूर्ण ॥ खरा आवडता आतमा ॥५६॥ सुषुप्तीमाजीं तों सर्वांचा लय ॥ होतां सुखदुःखाचा क्षय ॥ येक सुखरूपचि अद्वय ॥ असे निजातमा ॥ ५७ ॥ उगेपणींही सामान्य वृत्तीसी ॥ सुखाकारता वाटे कांहींशी ॥ परी सर्वां विलक्षण सुखैकराशी ॥ अनुभवा न ये ॥ ५८ ॥ एवं सच्चिदानंद आतमा पूर्ण ॥ यथामति होय जो वेदन । तो श्रीगुरुचरणीं केला निवेदन ॥ आणीक विनंती येक ॥ ५९ ॥ हे सर्व असज्जड दुःखात्मक ॥ बत्तीस तत्त्वें सर्व माईक ॥ उत्पन्नाचि नसतां कांहीं येक ॥ मावळती तरी काय ॥ ६० ॥ रज्जूवरी सर्प नसतां ॥ दवडावा वधावा केउता ॥ तैसा लयचि व्हावा समस्तां ॥ इच्छी कवण ॥ ६१ ॥ जेवीं असती तेवीं पूर्व रीती ॥ असेनात कां सहजगती ॥

अथवा स्वस्वव्यापारीं प्रवर्तती ॥ तरीही संशय असेना ॥ ६२ ॥ परी आपुलें असंगत्व पूर्ण ॥ क्षणक्षणां त्याचें विस्मरण ॥ या मिथ्यासीच होतसे मीपण ॥ आपण तें नसतांही ॥ ६३ ॥ जेधवां मीपण देहादिकांचें ॥ तेधवां विस्मरण असंगाचें ॥ जेधवां विस्मरण आत्मयाचें ॥ तेव्हां मी ह्मणे देहा ॥ ६४ ॥ एवं मीपणा जो देहादिकांचा ॥ तेव्हांचि घात पूर्णत्वाचा ॥ हा विक्षेप निपटून जाईल साचा ॥ ऐसें केलें पाहिजे ॥ ६५ ॥ ऐशी प्रार्थना करूनि रविदत्त ॥ साष्टांग नमून प्रदक्षणा करित ॥ हें जाणोनि आचार्यें त्वरित ॥ उचलोनि आलिंगिला ॥ ६६ ॥ बापा तुझा सर्व आशय ॥ कळला कोण कोणता तो संशय ॥ आणि बाणला जो जो प्रत्यय ॥ तोही विहित झाला ॥६७॥ जे जे तुज संशय असती ॥ ते ते अनुक्रमें फेडूं भ्रांति ॥ आणि तुजला तुझी स्वात्मप्रतीति ॥ यथार्थ बाणवूं ॥ ६८ ॥ आतां निरूपणीं चित्त द्यावें ॥ आणि सांगूं तैसें अभ्यासावें ॥ तरी तुझें तुजसी बाणवावें ॥ निःसंशय समाधान ॥ ६९ ॥ प्रथम तुजला आत्मा जीव ॥ येकचि वाटला उभय स्वभाव ॥ स्फूर्ति जीवाची आणि स्वयमेव ॥ चिद्रूपता येकवटली ॥ ७० ॥ ते आधीं देऊं निवडून ॥ सत्यमिथ्या हे भिन्न भिन्न ॥ पुढें आणीकही तुझे प्रश्न ॥ साकल्य निरोपूं ॥ ७१ ॥ आतां सावधान सावधान ॥ बहु तत्पर ऐकें निरूपण ॥ ऐसें ऐकतां रविदत्त आपण ॥ बद्धांजलि बैसला ॥ ७२ ॥ येथें रविवदत्ताचिये पांतीं ॥ सावध असावें श्रवणार्थी श्रोतीं ॥ आचार्य बोळले कृपामूर्ति ॥ भाग्यार्थ मुमुक्षूच्या ॥ ७३ ॥ सार्धश्लोक ॥ मुक्तासुसूत्रवद्धिद्धिविकल्पेषुचितिस्तथा ॥ ९ ॥ मुक्ता

भिरावृतंसूत्रंमुक्तयोर्मध्यईक्षते ॥ तथावृत्तिविकल्पैश्चित्स्पष्टामध्यविकल्पयोः ॥ १० ॥ टी० ॥ जैशी मुक्ताफळांची माला ॥ माजीं तंतु असे गोविला ॥ तैसा बुद्धिविकल्पामध्यें संचला ॥ सामान्य चित्प्रकाश ॥ ७४ ॥ मुक्तें सूत्र जेवीं आच्छादत ॥ तेवीं चिद्रूप विकल्पीं गुप्त ॥ मोतीं सारितां सूत्र दिसत ॥ तेवीं विकल्पामध्यें चिद्रूप ॥ ७५ ॥ मोती येक उपलक्षण ॥ परी मणिजात संपूर्ण ॥ अंतरीं सूत्र तें अविच्छिन्न ॥ येकचि असे ॥ ७६ ॥ परी येकेक मणि ठेलून बैसतां ॥ माजील सूत्र न दिसे वरुतां ॥ तोचि मणि मागें पुढें सारितां ॥ मध्यसंधीसी तंतु दिसे ॥ ७७ ॥ तैसा ब्रह्म आत्मा सर्वी व्यापक ॥ अनंत अपरिमित एक ॥ सूत्रा ऐसा दृष्टांत कौतुक ॥ दिधला असे ॥ ७८ ॥ मणी बहु अनेकापरी ॥ परी सूत्र येकचि निर्धारीं ॥ तैसा ब्रह्मात्मा सर्व तत्त्वांमाझारीं ॥ येकचि अनुस्यूत ॥ ७९ ॥ बुद्धिवृत्तीपासून उठती ॥ इंद्रियद्वारा विषयीं आदळती ॥ तेथून येथवरी चंचळ गति ॥ परी समाप्ति तत्क्षणीं ॥ ॥ ८० ॥ इकडे तों समाप्ति तत्क्षणीं जाहली ॥ परी दुसरी कल्पना ठेपून आली ॥ तेही आदळून जरी मावळली ॥ तरी तिसरी सिद्ध ॥ ८१ ॥ ऐसे विकल्प बुद्धीवृत्तीचे ॥ येका सलग्न येक उठती साचे ॥ ह्मणोनि मणि जैसे ठेपले माळेचे ॥ तैसे विकल्पासी विकल्प ॥ ८२ ॥ परी मणि असे येकदेशी ॥ विकल्प बुद्धीपासून उठतां वेगेंशी ॥ विषयांत आदळतां जाऊन त्यासी समानता न घडे ॥८३॥ परंतु मणि जैसे बहुत असोनि ॥ येकमेकां राहिले ठेपोनी ॥ तैसे विकल्प येकमेकां लागोनी ॥ संधीविण मिळाले ॥ ८४ ॥ म्हणोनि मुक्तें दृष्टांनासी ॥ दिधलीं असती चम-

त्कारासी ॥ परी तो तंतु आणि मणियासी॥ साहित्य कैंचें ॥ ८५॥ तंतु आंतचि राहिला ॥ आत्मा तो अंतर्बाह्य संचला ॥ परी येक ह्मणून दृष्टांत दिधला ॥ येऱ्हवीं साम्य कैंचें ॥ ८६ ॥ मणीही तैसेच साकार ॥ संकल्प तो आकारेंवीण उद्गार ॥ परी दृष्टांत दिधला येकत्र ॥ भिनले मणिया ऐसे ॥ ८७ ॥ आणिक्रही येक असे कारण ॥ सूत्रातें मणि करिती आच्छादन ॥ तैसें विकल्पाचें जाळें मिळून ॥ चिद्रूप आच्छादिलें ॥८८॥ यास्तव दृष्टांतासी दिधलें ॥ ह्मणून साम्य न पाहिजे कल्पिलें ॥ चिद्रूप सूत्राऐसें नाहीं वळलें॥ कीं मुक्ताऐसे विकल्प असती ॥ ८९ ॥ कोणी मानील शंकाकार ॥ कीं साम्य दृष्टांत काय नसती येर ॥ परी दृष्टांताचा चमत्कार॥ असे तो बोलूं ॥ ९० ॥ मुक्तमाळा असे स्वाधीन ॥ मणि सारितां ये स्वकरेंकडून ॥ तंतु दिसतसे संधीमधून ॥ स्पष्ट अपरोक्ष॥ ९१ ॥ तैसे विकल्प रोधितां येती॥ तेव्हां स्पष्ट चिद्रूप ये प्रतीती॥ येर दृष्टांत बहु असती ॥ परी पराधीन ॥ ९२॥ तेही साम्य जे दृष्टांत॥ बोलिजेती सावचित्त ॥ आणि ते पराधीनही असत ॥ तेंही कळेल ॥९३॥ आकाश एक परिपूर्ण सघन ॥ तैसा आत्मा चिद्रूप आपण ॥ तया आकाशा बहु मेघ मिळून ॥ आच्छादित असती ॥ ९४ ॥ विकल्प तैसे बहु मिळून॥ करिती ब्रह्म आच्छादन ॥ अथवा पाणियावरी तरंग ठेपून ॥ आच्छादिती पाणी ॥ ९५ ॥ पाणी अथवा गगनासी ॥ सर्व साम्यता घडे आत्मयासी ॥ व्यापकत्व आणि निराकारासी ॥ साहित्य पडे ॥ ९६ ॥ परी येका पराधीनत्वामुळें॥ दृष्टांतासी नाहीं योजिलें ॥ कीं मेघ अथवा तरंग जाळें॥ स्वतां सारितां न येती ॥ ९७॥ विकल्प रोधून पाहूं येती॥ मध्यें

चिद्रूप येतसे प्रतीती ॥ मणि जैसें करें चाळिती ॥ तेव्हां टळटळीत सूत्र ॥ ९८ ॥ इतुकिया हेतू मुक्ताफळांचा ॥ दृष्टांत दिधला असे साचा ॥ कीं साधकें अभ्यास विकल्पाचा ॥ रोध करोनी पहावें ॥ ९९ ॥ सर्व साम्य जरी पाहणें ॥ तरी आकाशाचा दृष्टांत घेणें ॥ विकल्पाचा जरी रोध करणें ॥ तरी स्वीकार मक्तांचा ॥२८००॥ जलतरंग जरी जाहले ॥ तरी सर्व साम्यत्वा नाहीं आले ॥ येकदेशी आणि पातळ बोले ॥ तस्मात् मुक्तमालेसम ॥ १ ॥ मुक्तमाळा जैशी स्वाधीन ॥ तेवींच तरंग होती करें निवारण ॥ तस्मात् मुक्तमालेचे समान॥गगनमात्र नाहीं ॥२॥ अथवा मालाशब्दें जरी घेतां ॥ मुक्तमाला उपलक्षितां ॥ गगनही आलेंचि दृष्टांता ॥ वेगळें बोलणें नको ॥ ३ ॥ मुक्तमाळा मणिमाळा ॥ तेवींच तरंग मेघमाळा ॥ मणियांत तंतु जेवीं वोविला ॥ तेवीं गगन जीवन व्याप्त ॥ ४ ॥ गगनीं जीवनीं कीं तंतुवरी ॥ उठती मेघ मणि कीं तरंगलहरी ॥ परी आच्छादित असती झडकरी ॥ गगन जीवन तंतु ॥५॥ तैशी स्वरूप-सागरीं कल्पना उठे ॥ अंतरापासून विषयांत दाटे ॥ चिद्रूप आच्छादिलें गोमटें ॥ बहुत वि-कल्प ॥ ६ ॥ मणि मागें पुढें सरतां ॥ तंतु स्पष्ट दिसे आंतौता ॥ कीं तरंगाचे संधींत पाहतां ॥ निश्चळ पाणी ॥ ७ ॥ मेघही आपणाचि वितुळती ॥ येकेक ठाईं ढग दिसती ॥ तेथें गगन येतसे प्रतीति ॥ निश्चळ पोकळ अवकाश ॥ ८ ॥ ऐसेचि विकल्पाचिये मधीं ॥ कांहींसा अव-सर संधीं ॥ तया संधीमाजीं स्पष्ट आधीं ॥ चिद्रूप प्रतीति बाणे ॥ ९ ॥ कोण्याही प्रकारें सम-जावें ॥ म्हणोनि दृष्टांतालागीं द्यावें ॥ आणि विचारवंतेंही तेंचि ध्यावें ॥ मनना योग्य जें

॥१०॥ सर्व साम्य असतां बहु बरें ॥ नातरी येकदेशीही साचारें ॥ तेंही घेऊनियां आदरें ॥ कळावें निरूपण ॥११॥ असो आतां विकल्पाचें रूप ॥ स्पष्ट करूं कांहीं अल्प ॥ पुढें चिद्रूप तें आपेआप ॥ स्पष्ट कळे कैसें तें ॥ १२ ॥ जागृतीमाजीं अंतरांतून ॥ विकल्प उठे बुद्धीपासून ॥ तोचि इंद्रियद्वारा निघून ॥ विषयावरी आदळे ॥ १३ ॥ आदळतांचि विकल्प मावळे ॥ पुन्हां दुजा अंतरांतून उफाळे ॥ तो जों मावळे कीं झांवळे ॥ तों बळें आदळे तिसरा ॥ १४ ॥ ऐसा उमंत निमिष्य नाहीं मध्य संधीच न दिसे कांहीं ॥ जैसें चक्र वेगें फिरतां लवलाहीं ॥ भिन्न आरा न दिसती ॥१५॥ चक्राच्या आरा तरी भिन्न भिन्न ॥ फिरतां न दिसती असून ॥ मा विकल्पाचें अति चपळपण ॥ तेव्हां संधि कैंच्या दिसती ॥ १६ ॥ केव्हां शब्दाकार स्पर्शाकार ॥ कीं रूप रस गंधाकार ॥ केव्हां शब्दाहून शब्दांतर ॥ विकल्प धांवती ॥१७॥ केव्हां कर्मेंद्रियांची क्रिया बोलणें चालणें आवांघया ॥ तेंही अवलोकून लवलाह्या ॥ ज्ञानेंद्रियांकडे धांवे ॥१८॥ऐसा क्षण येक विसांवा न होतां ॥ विकल्पजाळे उठती तत्त्वतां ॥ जैसे मेघ अंतरिक्ष दाटतां॥ संधीच न दिसती ॥१९॥ ऐशियामाजींही चिद्रूप सघन ॥ परिपूर्ण व्यापलें जेवीं गगन ॥ अणुप्रायही स्थळ रितें न होणें ॥ आंत किंवा बाहेरी ॥२०॥ परी मेघें जैसें आच्छादिलें ॥ तेव्हां गगन न दिसे कांहीं केलें ॥ तैसे विकल्पचि अवघे दाटले ॥ व्याप्त चिद्रूप दिसेना ॥२१॥ येथें विचारवंत ऐसें पाहती ॥ कीं गगनब्रह्माची नसतां व्याप्ति ॥ तरी मेघ विकल्प केवीं राहती ॥ तस्मात् अंतर्बाह्य ब्रह्म ॥ २२॥ परी मंदप्रज्ञा केवीं निवळे ॥ विचाराचे झावळे होळे ॥

ह्मणोनि तया हळुहळू आकळे ॥ साधन अभ्यासें ॥ २३ ॥ तो अभ्यास पुढें बोलणें ॥ प्रस्तुत येथें विकल्प वोळखणें ॥ या रीतीं जागृतीमाजीं होणें ॥ ऐसाचि स्वप्नीं असे ॥ २४ ॥ स्वप्न म्हणिजे वाउगी कल्पना ॥ प्रत्यक्ष इंद्रियविषयाविना ॥ मग असो कीं जागेपणा ॥ किंवा झोंपेंत स्वप्न ॥ २५ ॥ या उभय रीतीं स्वप्ना आंत ॥ विकल्पाचें जाळें उठत ॥ बाह्य मात्र न जाती विषयांत ॥ परी अंतरीं घोटाळती ॥ २६ ॥ तेथेंही देह विषय ज्ञानेंद्रिय ॥ आणि क्रिया कर्म कर्मेंद्रिय ॥ ध्यासरूपें वासनामय ॥ अंतरींच आठवी ॥ २७ ॥ येक विषय आठवितां दिसे तो॥ नासून दुजा विकल्प होतसे ॥ तो जों भासे कीं नासे ॥ तों उद्भवे तिजा ॥ २८ ॥ ऐसें स्वप्नींही विकल्पजाळें ॥ उठती जैशीं मेघमंडळें॥ तेणें ब्रह्माकाश झांकोळे ॥ व्याप्त परी दिसेना ॥ २९ ॥ असो दोहीं अवस्थांमाझारीं ॥ विकल्प असे अति विकारी ॥ परी सुषुप्तिमाजींही निर्विकल्प व्यापारीं ॥ विकल्प असे ॥ ३० ॥ तया सुषुप्तीचेही प्रकार दोन ॥ येक झोंप येक उगेपण ॥ तेथें बुद्धि किंवा नसे मन ॥ इंद्रियध्यासासहित ॥ ३१ ॥ नुसधी स्फूर्ति अंतःकरणाची ॥ विद्या अविद्यात्मक माया तेची ॥ कल्पना नसतां विषयादिकांची ॥ असे निर्विकल्प ॥ ३२ ॥ नेणपणेंची असे दाटली ॥ वासना गडदपणें बैसली ॥ स्फूर्ति मात्र उठे जाय मावळली ॥ येका मागें येक ॥ ३३ ॥ तेंचि विकल्पाचें स्वरूप ॥ वाउगी गडद पडे झाप ॥ तेथेंही व्याप्त सच्चिद्रूप ॥ आच्छादिल्यापरी ॥ ३४ ॥ एवं जागृति स्वप्न सुषुप्ति ॥ तीनचि अवस्था जीवाप्रती ॥ या तिहींमाजींही विकल्पपंक्ति ॥ असती दाटल्या ॥ ३५ ॥

ब्रह्मात्मा तो पहिलाचि संचला ॥ आकाशवत् व्यापक कोंदला ॥ तयावरी विकल्परूप मेघमाला॥ तीन अवस्था उठती ॥ ३६ ॥ नेणीवरूप स्फूर्ति निर्विकल्प ॥ उठे निमे ते उगेपणा झोंप ॥ ते मनबुद्धीसी येतां साक्षेप ॥ स्वप्नावस्था होय ॥ ३७ ॥ तेचि इंद्रियद्वारा विषयांत ॥ स्फूर्ति जाऊन आदळत ॥ तयासी जागृति हा संकेत ॥ एवं व्यापार तीन ॥ ३८ ॥ परी विकल्प तेथून येथवरी ॥ दाटला असे मेघापरी ॥ कोठें स्पष्ट कोठें अस्पष्ट परी ॥ नाहींसा नाहीं ॥३९॥ ऐसिया विकल्पें चिद्रूप अमुप ॥ आच्छादिलें गगनीं जेवीं झाप ॥ म्हणोनि ब्रह्मात्मप्रतीति अल्प ॥ नव्हे साधका ॥ ४० ॥ प्रतीति न व्हावया आणिक ॥ कारण असें तें बोलिजे कौतुक ॥ ब्रह्मातमा जो परिपूर्ण एक ॥ येर माईक वृत्यादि ॥ ४१ ॥ स्फूर्त्यादि देहांत सर्व जड॥ यया जाणणेंच असे अवघड ॥ तरी कोणत्या तत्त्वें आत्मा घबाड ॥ जाणों लाहिजे ॥ ४२ ॥ अन्य विषयमात्रा परप्रकाशें ॥ जाणती बुद्ध्यादि आपैसे ॥ त्याविण कल्पिलें कीं आत्मा न दिसे ॥ तेव्हां आच्छादिला विकल्पें ॥ ४३ ॥ विकल्पें आच्छादिलाही भावितां ॥ चिदात्मा आच्छादेना तत्त्वतां ॥ जैशी अस्ति भाति प्रियरूपता ॥ प्रगटचि असे ॥ ४४ ॥ सर्वांमाजीं जो आहेपणा ॥ तो तरी किंचितही नव्हे उणा ॥ प्रियत्वें जैसा आपआपणा ॥ तेंही अन्यथा नव्हे ॥ ४५ ॥ देखणाही जो परिपूर्ण ॥ तेंही विकल्पें नव्हे आच्छादन ॥ तरी आच्छादिला ह्मणेल कवण ॥ भ्रामकावांचोनी ॥ ४६ ॥ जैसें मेघें गगन आच्छादिलें ॥ तें मूढ जनीं व्यर्थ भाविलें ॥ तळीं उपरि जें संचलें ॥ हें तों स्वतःसिद्ध ॥ ४७ ॥ ऐसेंचि ब्रह्मात्मत्व स्वतःसिद्ध॥

प्रगटचि असे प्रसिद्ध ॥ या विकल्पादिकांचा संबंध ॥ तया नाहींच नाहीं ॥ ४८ ॥ पहा पहा विचारें झोंपेंत ॥ कीं वाउगेपणा मनबुद्धिरहित ॥ तेथील नेणपणा प्रकाशित ॥ आपुल्या प्रकाशें ॥ ४९ ॥ कांहीं मनादिक साह्य नसतां ॥ नेणीव स्फूर्तीसी प्रकाशिता ॥ तो कवणे काळीं होय नेणता ॥ आच्छादे तरी केवीं ॥ ५० ॥ त्या स्फूर्तीपासून मनबुद्ध्यादि ॥ उठतां विषयाध्यासातें संपादी ॥ तया स्वप्नावस्थेमाजीं अनादि ॥ देखणा तया व्यापारा ॥ ५१ ॥ मन बुद्धि चित्त अहंकार ॥ ध्यासें जो जो आठवी प्रकार ॥ देहक्रिया विषय समग्र ॥ साक्षित्वें देखे ॥ ५२ ॥ तैसेंचि जागरीं प्रत्यक्ष विषय ॥ इंद्रियद्वारा वृत्ति जाय ॥ त्यांत ज्ञानाज्ञान हें द्वय ॥ प्रकाशी निजात्मा ॥ ५३ ॥ एवं स्फूर्तीपासून जे विकल्प ॥ विषयापर्यंत सर्व संकल्प ॥ उठती निमती जे आपेआप ॥ ते ते जाणे प्रकाशें ॥५४॥ तयासी कोठें असे न कळणें ॥ सर्वांसी अकृत्रिम देखणें ॥ ऐसें असतां साधक अज्ञानें ॥ ह्मणे प्रतीति न ये ॥५५॥ येर तत्त्वें हे न जाणती ॥ ह्मणोनि साधका पडली भ्रांति ॥ हाचि मी त्या मज न ये प्रतीति ॥ आत्मप्रकाश कैसा तो ॥ ५६ ॥ ऐशिया मंदप्रज्ञ साधकासी ॥ अभ्यास पाहिजे दिननिशीं ॥ विकल्प निमितां साक्षेपेंसी ॥ उरे तो आत्मा भेटे ॥५७॥ जैसें गगन मेघें आच्छादितां ॥ न दिसे असून आहाच पाहतां ॥ ते मेघ सर्व वितळून जातां ॥ स्वच्छत्वें दिसे ॥ ५८ ॥ तैसे विकल्प निमतां समूळ ॥ उरे निर्विकल्प ब्रह्म केवळ ॥ तेंचि आपेआप कळे प्रांजळ ॥ साध्य तें साधकां ॥५९॥ तस्मात् विकल्प हा मोडावया ॥ अभ्यास पाहिजे शिष्य-

राया ॥ तोचि बोलिजे सहज उपाया ॥ कवणे रीतीं अभ्यास ॥६०॥ न लगे प्राणाचा निरोध ॥ नलगे आसनादि मूळबंध ॥ सहजीं सहजत्वें प्रसिद्ध ॥ विकल्प तरी मावळे ॥ ६१ ॥ ऐसा अभ्यास समाधीचा ॥ जेणें हळुहळु गात विकल्पाचा ॥ तोचि बोलिजे स्पष्ट वाचा ॥ त्या रीतीं साधकें अभ्यासावा ॥ ६२ ॥ येथें कोणी चार्वाक ह्मणती ॥ अभ्यासाची जयास भीति ॥ कीं कासया पाहिजे अभ्यासरीती ॥ आत्मा सर्वी व्याप्त असतां ॥ ६३ ॥ तरी आत्मा पहिलाचि व्याप्त ॥ मग विवेचन तरी कासया अपेक्षित ॥ कीटकही ब्रह्मचि परी मुक्त ॥ कल्पांतीं नव्हे ॥६४॥ जैसा काष्ठीं असोनि दाहक ॥ मथनेंवीण निरर्थक ॥ तेवीं सर्वत्रीं ब्रह्मात्मा व्यापक ॥ परी नेणतां मुक्ति कैंची ॥ ६५ ॥ तिळामाजीं तेल असे ॥ परी गाळिल्याविण प्राप्त कैसें ॥ तेवीं कीटकही ब्रह्म परी अभ्यासें ॥ विण मोक्ष कैंचा ॥ ६६ ॥ नदीचे पात्रांत पाणी आहे ॥ परी खांदिल्याविण केवीं लाहे ॥ तैसें ब्रह्मत्व असुन प्राप्त नव्हे ॥ अभ्यासाविणें ॥ ६७ ॥ दुग्धामध्यें असे घृत ॥ परी क्रियेविण नव्हे प्राप्त ॥ तेवीं अभ्यासेंवीण कृतकृत्य ॥ कल्पांतीं नव्हे ॥६८॥ सर्व हे ब्रह्मचि असती ॥ येथें संशय नाहीं रती ॥ तरी जन्मती आणि मरती ॥ कासया नाना-योनि ॥ ६९ ॥ तस्मात् जयासी खरें तरावें ॥ तेणें बोलिल्या रीतीं अभ्यासावें ॥ अभ्यासें य-थार्थ ज्ञान पावावें ॥ तोचि मुक्त साधक ॥ ७० ॥ येर शब्दज्ञानेंही बडबडितां ॥ दृढ केवीं होय अ-परोक्षता ॥ अभ्यासेंविण न जाय तत्त्वतां ॥ देहबुद्धि जे दृढ ॥७१॥ असो रविदत्ता येर मूढासी ॥ काय प्रयोजन शुष्क उपदेशीं ॥ खरी अपेक्षा जरी तुजसी ॥ तरी अभ्यासी यथाक्रमें ॥७२॥ ऐसें

ऐकतांचि रविदत्त ॥ साष्टांगें करूनि दंडवत ॥ विनविताहे सद्गदित ॥ ह्मणे दयाळा कृपा करीं॥७३॥ ज्या ज्या रीतीं अभ्यास लक्षण ॥ तें तें सांगावें कृपा करून ॥ तैसें तैसें मी अभ्यासीन ॥ अंतर न पडतां ॥७४॥ ऐसा आदर जाणून रविदत्ताचा ॥ श्रीगुरु बोलते झाले वाचा ॥ अनुक्रमें क्रम अभ्यासाचा ॥ समाधीचा प्रकार ॥७५॥ प्रथम येकांत स्थळ असावें ॥ जेथें मनुष्य मात्र नसावें ॥ तेथें सहजासनीं बैसावें ॥ सुख पडे तैसें ॥ ७६ ॥ आरंभीं सद्गुरूचें ध्यान ॥ परमादरें करावें नमन ॥ मग सन्मुख करावें अवलोकन ॥ पदार्थ दिसती ते ॥ ७७ ॥ घटपटादि नानापदार्थ ॥ सर्व अवलोकावे यथार्थ ॥ निरुपाधिक असावे अर्थ ॥ पांचही पुढें ॥ ७८ ॥ स्वकीय जें कां कर्मेंद्रिय ॥ निवांत करावें अक्रिय ॥ तैसेंचि चक्षूविण ज्ञानेंद्रिय ॥ करावें स्थिर ॥७९॥ नवही इंद्रियांतून मन ॥ काढून नेत्रीं आणावें पूर्ण ॥ सहज नेत्रांसी दिसे संपूर्ण ॥ तें तें अवलोकावें ॥८०॥ येक पदार्थ पाहून सोडावा ॥ दुजा मग दिसेल तो पहावा ॥ तोही सांडोनि अवलोकावा ॥ तिसरा पदार्थ ॥ ८१ ॥ त्या त्या पदार्थीं दृष्टि जातां ॥ विकल्प पावे तदाकारता ॥ तो संकल्प अवलोकावा पुरता ॥ वृत्तीचा कैसा होय तो ॥ ८२ ॥ पदार्थीं जाऊन जो आदळे ॥ तो कोठूनियां उफाळे ॥ तो अवलोकावा समूळें ॥ येथून तेथवरी ॥८३॥ नेत्रद्वारें बाहेरी आला ॥ पदार्थांपर्यंत चंचळत्व पावला ॥ तो आधीं पहावा धांविन्नला ॥ नेत्रापासून जेव्हां ॥८४ ॥ तो एकदां उठतां न कळे ॥ तरी पुन्हां पहावा वेळोवेळे ॥ केवीं उफाळे कैसा आदळे ॥ नेत्रादि विषयांत ॥ ८५ ॥ ऐसा बाहेरील संकल्प सारा ॥ कैसा करी जो वेरझारा ॥ उठे निमे तो येतां

त्वरा ॥ अनुभवासी ॥८६॥ मग पुढें नेत्रांकडे येता ॥ तो कोठून होय उफाळता ॥ दृष्टि घालोनि अंतरा आंतौता ॥ चिरकाळ पहावें ॥८७॥ पाहतां पाहतां कळूं येतसे ॥ विकल्पाचें रूप दिसे ॥ प्राणा सर्वे जो उठतसे ॥ अंतरांतूनी ॥८८॥ येकदां न कळे ह्मणोनी ॥ कदां न बैसावें सोडूनी ॥ पाहिलेंचि पहावें अनुदिनीं ॥ प्रत्यया आणावें ॥८९॥ उठतांचि कळूं जरी आला ॥ तरी जाणावा सुगावा लागला ॥ मग तेथून जरी धांविन्नला ॥ तों तों कळे आपेआप ॥ ९० ॥ मग उठतें संकल्पाचें स्थान ॥ आणि विषयीं आदळे जाऊन ॥ तेथून येथवरी अवलोकन ॥ सहज करावें ॥९१॥ संकल्प उठे तो अवलोकावा ॥ आदळून निमे तो पहावा ॥ ऐसाचि दृढ अभ्यास व्हावा ॥ आळस नसावा किंचित् ॥९२॥ तथापि आळसची येतां ॥ उठोनि फिरावें बाह्यता ॥ फिरोनि बैसावें मागुतां ॥ आळस गेलियावरी ॥९३॥ बहु वेळ बैसणें न घडे ॥ तरी येके दिनीं त्रिकाळ कोडें ॥ बैसावें जाऊन येकीकडे ॥ अभ्यासासी ॥ ९४ ॥ परी व्यापारही जरी करितां ॥ जितुकें अनुभवा आलें बैसतां ॥ तैसेंचि पहावें चालतां बोलतां ॥ विकल्पासी ॥९५॥ सर्वदां ध्यास जो लागे बरवा ॥ तेणें बैसतां अभ्यास प्रांजळ व्हावा ॥ अथवा बैसले अभ्यासें पाहतां यावा ॥ व्यापारामाजीं ॥९६॥ ऐसें हे साह्यत्वें दोनी ॥ अभ्यासावे आळस टाकोनी ॥ जितुकें अनुभविलें आजिचे दिनी ॥ दुजे दिवशीं तें सुलभ ॥ ९७ ॥ परी हा अभ्यास केलाचि करावा ॥ आळशी साधक सहसा नसावा ॥ असो रविदत्ता तुवां ऐकावा ॥ पुढील प्रकार ॥ ९८ ॥ बैसतां प्रत्ययासी आले ॥ जे जे उठती विकल्प कीं निमाले ॥ उठते स्थळापासून अनु-

भविले ॥ विषयापर्यंत ॥ ९९ ॥ तें पाहणे येथून तेथवरी ॥ दृढचि करावें दृश्यापरी ॥ ऐसें दृढ जाहलियावरी ॥ त्यांतही विवेचावें ॥ २९०० ॥ संशय करीतसे तें मन ॥ साधकें पहावें वोळखून ॥ संशयाचेंचि करी चिंतन ॥ तें चित्त समजावें ॥१॥ वोळाखितां सत्य निश्चय करी ॥ ते बुद्धि जाणावी शोधून अंतरीं ॥ उगा भलताचि अभिमान धरी ॥ तो अहंकार ॥ २ ॥ ऐसे विकल्पाचे चार प्रकार ॥ संकल्परूप उठती उद्गार ॥ ते वेगळाले समजावे निर्धार ॥ रूपासहित ॥ ३ ॥ यास विकल्पाहीपरतें ॥ निर्विकल्पत्वें स्फुरण उठतें ॥ तया अंतःकरण रूप विकल्पातें ॥ वोळखिलें पाहिजे ॥ ४ ॥ मन बुद्धि चित्त अहंकृति ॥ यांची किंचित् नसतां उत्पत्ति ॥ सहज सामान्यत्वें वृत्ति ॥ पदार्थी जाऊन पसरे ॥ ५ ॥ येक स्फूर्ति पसरून वितुळे ॥ तों दुजी जाऊन रूपीं मिसळे ॥ मागुतीं तिसरीही उफाळे ॥ जललहरीपरी ॥ ६ ॥ परी ते मनबुद्धीच्या संकल्पा ॥ न यावी संशय कीं निश्चयरूपा ॥ सहज आदळे उफाळे खेपा ॥ घटादिकांत करी ॥ ७ ॥ ते सामान्य वृत्ति साधकें ॥ ओळखावी अभ्यासें निकें ॥ तिचाही प्रकार ऐकें ॥ जाणावयाचा ॥ ८ ॥ ते सहज तरी निमे उठ ॥ उगीच अवलोकावी जेंव्हां उमटे ॥ परी हे जाणिली ऐसें जरी वाटे ॥ तरी संकल्प जाहला ॥ ९ ॥ तेंचि मन बुद्धि उद्भवली ॥ तेंव्हां निर्विकल्पता बुडाली ॥ ह्मणून संकल्प नुठतां पहिली ॥ चिरकाळ अनुभवावी ॥ १० ॥ सहज उठतां आदळतां ॥ मन बुद्धीचे आकारा न येतां ॥ उगी अवलोकावी तत्त्वतां ॥ न पाहतां अमुकशी ॥ ११ ॥ पुढें मनबुद्धि उठल्यावरी ॥ अनुमानें पहावी अंतरीं ॥ कीं अ-

मुक वेळां निर्विकल्पता खरी ॥ जाहली होती ते सामान्य ॥ १२ ॥ परी निर्विकल्पता जोंवरी असे ॥ तोंवरी न कल्पावें अमुकसें ॥ ऐशिया सामान्यत्व अभ्यासें ॥ साधकें अभ्यासावें ॥ १३ ॥ या रीतीं नेत्र उघडे असतां ॥ पदार्थविषयही दिसतां ॥ सामान्य वृत्ति जे सहज तत्वता ॥ अभ्यासें साधावी ॥ १४ ॥ तथापि क्षणक्षणां मन बुद्धि ॥ निर्विकल्पत्वीं उठे कधीं ॥ तेही आपेआप मावळतां नुसधी ॥ सामान्य वृत्ति उरे ॥ १५ ॥ ते सामान्यता वाढवावी ॥ विकल्पता क्षीण व्हावी ॥ ऐशी अभ्यासयुक्ति साधावी ॥ जागृतीमाजीं ॥ १६ ॥ पुढें नेत्र झांकून बैसावें ॥ पदार्थांचें पाहणें त्यागावें ॥ अंतरामाजीं जे संकल्प उमटावे ॥ अवलोकावे तितुके ॥ १७ ॥ आरंभीं उठे जो संकल्प ॥ पदार्थ उद्भवी ध्यासरूप ॥ घटपटादि पदार्थ अमुप ॥ दिसती भासमात्र ॥ १८ ॥ इंद्रिय तों नवही नवते ॥ येक नेत्र मात्र पाहत होते ॥ डोळे झांकितां अंतरा आंतौते ॥ पाहणें आलें ॥ १९ ॥ तेंचि अंतरदृष्टीचें पाहणें ॥ कल्पिला भास वोळखणें ॥ नाना पदार्थांचें जें दिसणें ॥ हे स्वप्न अवस्था ॥ २० ॥ येथेंही साधकें वृत्ति उठतां ॥ अवलोकावी स्वस्थचित्ता ॥ कल्पित विषयावरी आदळतां ॥ न आंवरितां पहावी ॥ २१ ॥ उठतें स्थान समजावें ॥ पदार्थी आदळतां अवलोकावें ॥ ऐसेंचि चिरकाळ अभ्यासावें ॥ स्वप्न अवस्थेसी ॥ २२ ॥ तेथीलही चतुष्टय प्रकार ॥ मन बुद्धि चित्त अहंकार ॥ वेगळालीं रूपें सविस्तर ॥ जाणावीं त्याचीं ॥ २३ ॥ ऐसा संकल्परूप जो विकल्प ॥ स्पष्ट कळतां आपेआप ॥ पुढें साधावें निर्विकल्प ॥ कैसें तें सामान्य ॥ २४ ॥ बुद्धि मन न होतां उत्पन्न ॥ भासविषयाचें

दर्शन ॥ उगोंचि पोकळीमाजीं पसरून ॥ स्फुरण वितळून जाय ॥ २५ ॥ चिरकाळ मन बुद्धि जरी उठेना ॥ तेचि सुप्ति स्थिति कीं उगेपणा ॥ तोचि समाधि अभ्यासाविना ॥ प्राप्त नोहे साधका ॥२६॥ या निर्विकल्प स्फूर्तिचा प्रकार ॥ पुढें निरोपिजे सविस्तर ॥ प्रस्तुत विकल्परूप साचार॥ कैसा तो अनुभवावा ॥२७॥ मन बुद्धीची तरी विशेष ॥ हानि नव्हेचि निःशेष ॥ परी अनुभवावें अशेष ॥ उठणें आदळणें ॥२८॥ सहज रीनी विकल्प उठे ॥ अंतराळीं उठोनि दाटे ॥ भास विषय कल्पूनि गोमटे ॥ जाय वितळूनी ॥२९॥ ऐसे संकल्प नानापरी ॥ उठती निमती हृदयांतरीं ॥ तेचि अवलोकावे निर्धारीं ॥ चिरकाळ अभ्यासें ॥३०॥ एवं डोळे उघाडितां विषयापर्यंत ॥ अथवा डोळे झांकितां भास कल्पित ॥ या दो स्थळीं जाऊनि आदळत ॥ विकल्प जो उठोनी ॥३१॥ तो विकल्प मात्र अनुभवावा ॥ उगाचि उठतां निमितां पहावा ॥ या अभ्यासें ह्मणती स्वभावा ॥ काय प्राप्त साधकां ॥ ३२ ॥ तरी अवधारीं मोतीं कीं तरंगे ॥ अथवा जैसें निबिड मेघें ॥ सूत्र जल गगन सवेगें ॥ आच्छादिलें असे ॥ ३३ ॥ तैसी या सर्व विकल्पजाळीं ॥ आच्छादिली चित्प्रभा आगळी ॥ ते या समाधिअभ्यासें सुकाळीं ॥ कळूं येतसे ते ऐकें ॥ ३४ ॥ जैसें मोतीं मणी तरंग सारितां ॥ अथवा मेघ मध्यें मध्यें वितुळतां ॥ तंतु पाणी गगन आंतौता ॥ प्रतीतीसी येतसे ॥ ३५ ॥ तैसें या विकल्पाचे संधी आंत ॥ स्पष्ट चिद्रूप प्रगटत ॥ म्हणून सांगितला अभ्यास जो निश्चित ॥ महत्फळ देतसे ॥ ३६ ॥ उगाचि विकल्प पाहतां पाहतां ॥ संधि कळों येती तत्वतां ॥ तया संधीमाजीं अवलोकितां ॥ सामान्य प्रकाश कळे

॥ ३७ ॥ त्या संधीही कैशा आपेआप ॥ होती तें बोलिजे स्वरूप ॥ आणि ब्रह्मात्मा कैसा सच्चिद्रूप ॥ स्पष्ट असे अंतरीं ॥ ३८ ॥ आणि विकल्पामाजीं जो बिंबला ॥ जीवही कळेल अनुभवाला ॥ तस्मात् सावधान निरूपणाला ॥ असावें श्लोकींच्या ॥ ३९ ॥ श्लो० ॥ नष्टपूर्वं विकल्पेतु यावदन्यस्यनोदयः ॥ निर्विकल्पक चैतन्यं स्पष्टंतावद्विभासते ॥ ११ ॥ टी० ॥ पूर्व संकल्प निमाला असतां ॥ जों काळ दुजा उदयासी न येतां ॥ निर्विकल्प चैतन्य तत्वता ॥ तों काळ स्पष्ट कळे ॥ ४० ॥ अगा रविदत्ता आह्मीं तुजला ॥ अभ्यास ध्वनितार्थ सांगितला ॥ त्या अभ्यासें आद्यंत विकल्पाला ॥ दृश्यापरी देखसी ॥ ४१ ॥ उठतां किंवा जाऊन निमतां ॥ तया पाहसी टळटळीता ॥ मग आपेआप संधि तत्वतां ॥ अनुभवा येती ॥ ४२ ॥ पाहणियाचा तो अभ्यास ॥ पहिलाच असे संकल्पास ॥ तोंचि निरखितां बहुवस ॥ सूक्ष्म दृष्टीनें ॥ ४३ ॥ येक संकल्प उठोनि मावळे ॥ दुजा जोंवरी न उफाळे ॥ तो संधी सामान्यत्वें कळे ॥ पाहतां साधकां ॥ ४४ ॥ संकल्प उठोनि निमे जोंवरी ॥ प्रतिबिंबित जीवही असे तोंवरी ॥ विकल्प अवघा निमाला जरी ॥ तरी जीवाचा अभाव ॥ ४५ ॥ नुसधी सामान्य वृत्ति जे उठे ॥ तेथें सामान्यत्वें चिद्रूप दाटे ॥ तोचि प्रकाश वोळखावा नेटें ॥ सासान्य दृष्टीनें ॥ ४६ ॥ हें इतुकेंही निरूपण प्रांजळ ॥ विस्तारेंसी होईल सकळ ॥ मुमुक्षें सावधान निवळ ॥ क्षण येक असावें ॥ ४७ ॥ या सामान्यें विशेषाचा निवाडा ॥ येथें होईल प्रांजळ रोकडा ॥ एतद्विषयीं दृष्टांत पडिपाडा ॥ असे तो बोलिजे ॥ ४८ ॥ आकाशीं प्रत्यक्ष दिनकर॥

सर्व प्रकाशीं सान थोर ॥ त्यांत आरिसे ठेविले अपार ॥ त्या प्रकाशामाजीं ॥ ४९ ॥ तया आरसियांमाजीं निकीं ॥ प्रतिबिंबें पडलीं जितुकीं ॥ वेगळालीं भिंतीवरी तितुकीं ॥ तेणें अल्प अल्प प्रकाशिलें ॥५०॥ आत्मा ब्रह्म जो अविनाशी ॥ स्फुरणादि देहांत प्रकाशी ॥ सूर्य जैसा सहजें आकाशीं ॥ भासवी आरसे भित्यादि ॥५१॥ बुद्धींत प्रतिबिंबित जो जीव ॥ विकल्परूपी भासवी सर्व ॥ जैसा दर्पण प्रकाशीं विशेषत्व ॥ झळझळ अल्प ॥ ५२ ॥ बहुत विकल्प उठती ॥ विषयही भिन्न भिन्न दिसती ॥ जैसे भिंतीवरी अल्प अल्प झळकती ॥ स्थळीं स्थळीं बहु ॥ ५३ ॥ विकल्पें अमुकसें स्फुरवित ॥ तेव्हां मुख्य प्रकाश लोपला वाटत ॥ जैशी झळझळ जये स्थळीं उमटत ॥ तितुकें तेज आच्छादी ॥ ५४ ॥ जरी ब्रह्मात्मयाचा प्रकाश ॥ आच्छादिला वाटे सावकाश ॥ तरी सर्व भासकत्व अविनाश ॥ तो लोपेना सहसा ॥ ५५ ॥ जरी झळझळीनें सामान्य भिंतीचा ॥ प्रकाश लोपविला वाटे साचा ॥ परी सहज प्रकाश जो सूर्याचा ॥ तो लोपला न जाय ॥ ५६ ॥ अंगण वोसरी माजघर ॥ अंतर्बाह्य प्रकाशी दिनकर ॥ तैसा स्फुरणादि विषयांत समग्र ॥ सहज प्रकाशी आत्मा ॥ ५७ ॥ भिंतीवरी एकदेशी झळकत ॥ तेवीं जीव किंचित विषय स्फुरवित ॥ आरसा काढितां झळझळ मावळत ॥ बुद्धि नसतां जीव मरे ॥ ५८ ॥ सूर्यप्रकाश तो सर्वदां आहे ॥ तैसा तिहीं काळीं सामान्य राहे ॥ सूर्यासी आरसा आश्रय नव्हे ॥ सामान्या बुद्धि तेवीं ॥ ५९ ॥ झळझळीसी अपेक्षा आरशाची ॥ जीवासी सापेक्षता बुद्धीची ॥ नासे स्थिति जीव झळझळीची ॥ बुद्धि आरसियाविण ॥ ६० ॥ बुद्धीं-

तांचि प्रतिबिंब पडिलें ॥ येविशीं कोणीं आक्षेपिलें ॥ कीं देहादिकही भूतांचे जाहले ॥ बुद्धि ही भौतिक ॥ ६१ ॥ तरी देहादिकांत प्रतिबिंब नसे ॥ बुद्धीमाजीं कां पडतसे ॥ येविशीं उत्तर ऐका कैसें ॥ दृष्टांतासहित ॥ ६२ ॥ मृत्तिका ही पृथ्वीच साकार ॥ कांच ही मृत्तिकेचा विकार ॥ परी आरसियांत प्रतिबिंबे दिनकर ॥ मृत्तिकेंत बिंबेना ॥ ६३ ॥ येथें कारण स्वच्छास्वच्छता ॥ स्वच्छ आरसिया होय बिंबता ॥ अस्वच्छ मृत्तिका असतां ॥ प्रतिबिंब न पडे ॥ ६४ ॥ तैसे देहबुद्धि दोनी भौतिक ॥ परी बुद्धि स्वच्छ असे निश्चयात्मक ॥ तिजमाजीं प्रतिबिंबे प्रकाशक ॥ आरसियापरी ॥ ६५ ॥ देह मृत्तिके ऐसा जड ॥ यास्तव प्रतिबिंब पडे ना वाड ॥ असो बुद्धीविण जीवासी अवघड ॥ रूपासी येणें ॥ ६६ ॥ तस्मात् जीवत्व झळझळ उठत ॥ बुद्धि आरसियास्तव भासत ॥ तेणेंचि विषयाची स्फुरविली भिंत ॥ विशेषत्वें वरी ॥ ६७ ॥ येथेंही कोणी कल्पना करी ॥ कीं बुद्धीच सामान्य प्रकाशानुकारी ॥ विषयातें प्रकाश कां न करी ॥ जीवाचें काज कासया ॥ ६८ ॥ तरी अवधारावें निश्चित ॥ बुद्धि अभावींही ब्रह्म सदोदित ॥ बुद्धि असतांही निश्चित ॥ परी विशेषें स्फुरवीना ॥ ६९ ॥ जेवीं आदित्य आरसिया अभावीं ॥ अंतर्बाह्य भिंती प्रकाशवी ॥ परी झळझळ वरती जे दावावी ॥ हे कृति दर्पणस्थाची ॥ ७० ॥ आरसा नसतां ते नासून जाय ॥ बुद्धिअभावीं जीवाचा लय ॥ आत्मा आदित्य तो प्रकाशमय ॥ बुद्धि आरसाही नसतां ॥ ७१ ॥ मुख्य कारण कीं दर्पणस्थाविण ॥ झळझळ करी ना सहस्रकिरण ॥ तैसा जीवत्वाचे भासावांचून ॥ आत्मा

स्फुरविना ॥ ७२ ॥ स्फुरवोनियां नाश पावे ॥ तें कार्य जीवाचेंचि समजावें ॥ सामान्य प्रकाशासी न संभवे ॥ विकारत्व बुद्धीचें ॥७३॥ तस्मात् आत्मा बुद्धीसी चेष्टवीना ॥ बुद्धीसी तों केवळ जडपणा ॥ तरी स्फुरवी पदार्थ नाना ॥ जीवत्वाचांचोनी ॥ ७४ ॥ आरसा जेवीं प्रतिबिंबाविण ॥ भिंतीवरी न करी झळपण ॥ तैसा विषय स्फुरवावया विशेष ज्ञान ॥ पाहिजे जीवाचें ॥ ७५ ॥ बुद्धि जरी नसावी ह्मणसी ॥ तरी उमटणें कोठें प्रतिभासासी ॥ जीवनेंविण प्रतिबिंबासी ॥ दिसणें नाहीं ॥ ७६ ॥ तस्मात् बुद्धीस्तव जीवासी रूप ॥ जीवाकरितां बुद्धीसी संकल्प ॥ दोनी मिळोनि विषयाचें माप ॥ पदरीं घेती ॥७७॥ या बुद्धि वृत्ति आणि जीवासी ॥ सामान्यत्वें अधिष्ठान उभयांसी ॥ तें येक चिद्रूप अविनशी ॥ मुख्य बिंब जें जीवाचें ॥७८॥ अगा रविदत्ता हीं रूपें तिनी ॥ येकांतीं निवडावीं बैसोनी ॥ सूक्ष्म दृष्टीचे अभ्यासेंकडोनी ॥ हळुहळु कळों येती ॥ ७९ ॥ तरी साधकें बैसावें निवांत ॥ विकल्पाचें रूप अवलोकित ॥ चिरकाळ अभ्यासें टळटळीत ॥ स्पष्ट कळती तिनी ॥८० ॥ आधीं जडरूपें बुद्धीवृत्ति कैशी ॥ जीव कैसा प्रकाशी तीसी ॥ हेंचि पहावें विशेषत्वेंसी ॥ पुढें सामान्य कळेल ॥ ८१ ॥ बुद्धिवृत्तीचा चंचळपणा ॥ जाऊन आदळे विषयीं नाना ॥ परी तियेसी जाणवेना ॥ अमुक म्हणोनी ॥ ८२ ॥ जीव हा विशेष ज्ञानें प्रकाशी ॥ अमुकसें स्फुरवी पदार्थासी ॥ परी कल्पना नसे तयासी ॥ ज्ञानाज्ञानरूप ॥ ८३ ॥ बुद्धिवृत्तीनें कल्पना करावी ॥ जीवानें अमुकसी स्फुरवावी ॥ ऐशी हे विकल्पाची गोवी ॥ पहावी उकलोनी ॥ ८४ ॥ आ-

रंभीं निर्विकल्प जे वृत्ति ॥ सामान्यत्वें झेपावती ॥ पुढें तयेचे प्रकार होती ॥ द्विधा प्रकारें ॥ ८५ ॥ पहिली नेत्रद्वारें पदार्थ पाहतां ॥ जीवें प्रकाशिलाही असतां ॥ हें काय कीं संशयात्मकता ॥ हा मनाचा विकल्प ॥८६॥ मनामी प्रकाशता नसे ॥ जीवासी संशय नुमसे ॥ दोनी मिळोनि पदार्थ भासे ॥ संशयात्मक ही ॥ ८७ ॥ जैसा आरासियाचा स्वच्छपणा ॥ आणि दर्पणींचा भांसकपणा ॥ दोनी मिळूनी झळझळपणा ॥ उमटे भिंतीवरी ॥ ८८ ॥ तैसें मन आणि जीव मिळूनी ॥ संशय करिती पदार्थ देखोनी ॥ पुढें मन बुद्धि निश्चया आणी ॥ अमुक हें सत्य ॥ ८९ ॥ तया बुद्धीसीही जडत्व असे ॥ कल्पना मात्र वाउगी करीतसे ॥ परी तो विषय न प्रकाशे ॥ जीवावांचूनी ॥ ९० ॥ जीवाच्या प्रकाशें बुद्धीसी ज्ञान ॥ पदार्थ कळे अमुक ह्मणून ॥ हा घटचि निश्चय करी पूर्ण ॥ तेव्हां संशय मावळे ॥ ९१ ॥ एवं मन बुद्धि मिळून एक वृत्ती ॥ जीवाचे प्रकाशी तिजप्रती ॥ याचि नांवें विकल्प ह्मणती ॥ जो मागें स्पष्ट केला ॥ ९२ ॥ ययापरी वृत्ति आणि जीव ॥ दोहींचे वेगळाले स्वभाव ॥ निवडावे साधकें स्वयमेव ॥ बैसोनि अभ्यासें ॥ ९३ ॥ बुद्धि आणि जीवाचें रूप ॥ अल्पज्ञ आणि जड संकल्प ॥ हे कळूं येती भिन्न भिन्न स्वरूप ॥ अभ्यासबळें ॥ ९४ ॥ दोहींचीं रूपें स्पष्ट कळतां ॥ पुढें मध्यसंधीसी अवलोकितां ॥ स्पष्ट सामान्य चिद्रूपता ॥ अनुभवा येतसे ॥९५॥ जैसा बहु आरासियांच्या बहुत ॥ भिन्न भिन्न झळझळी उमटत ॥ तितुकाची सूर्यप्रकाश आच्छादित ॥ केलासे विशेषें ॥ ९६ ॥ तैसे अमुकसे विषय स्फुरतां ॥ तितुकीच

आच्छादिली सामान्यता ॥ मागें पुढें संधी टळटळितां ॥ चिद्रूपता स्पष्ट ॥९७॥ आरशाच्या भिन्न भिन्न ज्या झळझळी ॥ त्याच्या मध्यसंधीचिया स्थळीं ॥ जो प्रकाश देखिजे नेत्रकमळीं ॥ तो तरी मुख्य सूर्याचा ॥ ९८ ॥ तैसा एक विकल्प उठोनि निमाला ॥ दुजा मागून नाहीं उठिला ॥ त्या संधींत सामान्य संचला ॥ चिद्रूप प्रकाश ॥९९॥ अथवा येकाही संकल्पीं पाहतां ॥ अमुक स्फुरलें तें मात्र त्यागितां ॥ पुढें ज्ञातता मागें अज्ञातता ॥ प्रकाशिली सामान्यें ॥३०००॥ ऐसें जें सामान्य चिद्घन ॥ स्पष्ट कीजे जीव विकल्पाहून ॥ आणि जागृति स्वप्नींचे अभ्यासेंकडून ॥ ज्ञानाज्ञानाहीपासूनी ॥ १ ॥ आधीं बैसतां उघडूनि नेत्र ॥ घटपटादि पाहतां पदार्थमात्र ॥ स्पष्टचि कीजे सामान्य चिन्मात्र ॥ विशेष विकल्पाहूनी ॥ २ ॥ विषय पाहतां नेत्र उघडूनी ॥ संधी जाणाव्या जागृत स्थानीं ॥ पुढें ज्ञातता अज्ञातता दोनी ॥ कळती प्रकाशित कैशा ॥ ३ ॥ घट दृष्टीं पहात असतां ॥ तो सांडून पाहूं जाय पटावरुता ॥ अथवा अन्याहून अन्य विषईं जातां ॥ मध्य संधी कळती ॥ ४ ॥ घटाचें पाहणें सांडिलें ॥ पट पहावयासी चालिलें ॥ पटापर्यंत नाहीं गेलें ॥ तोंवरी संधीचें रूप ॥ ५ ॥ जैशिया झळझळी भिन्न भिन्न ॥ बहुत दिसती त्या त्यागून ॥ मध्य संधी ज्या सूर्य प्रकाशमान ॥ पहाव्या दृष्टीं ॥ ६ ॥ तैसेचि विषयाहूनी दुजिया ॥ विषयांप्रती जातां आपसया ॥ संधि दिसताती मध्य ठायां ॥ अवलोकाव्या ते समईं ॥ ७ ॥ घट पाहतां पाहतां सोडावा ॥ पट तरी दृष्टीसी न पहावा ॥ तितुकी अवधि जो ये अनुभवा ॥ तो वोळखावा संधि ॥ ८ ॥ तया मात्र संधी माझारीं ॥

कल्पूं नये हाचि कीं संधी अंतरीं ॥ जरी कल्पितां तये अवसरीं ॥ विकल्पचि जाहला ॥ ९ ॥
तरी साधकें तितुका अवसर ॥ जो कां उभय विषयांचा मध्यसार ॥ न कल्पितां जो कांहीं
भाव स्थिर ॥ तो सहज अवलोकावा ॥१०॥ मग तो पुढें आठवावा ॥ कीं अमुकसा संधि आला
अनुभवा ॥ कांहीं विकल्पाचा नसतां गोवा ॥ उगें स्थिरत्व होतें ॥ ११ ॥ त्या समईंचें जें उगे-
पण ॥ तया समईं नसतां आठवण ॥ पुढें कळे अनुमानेंकरून ॥ कीं स्थिरत्व होतें अमुक
काळ ॥ १२ ॥ अमुक काळ जें स्थिरत्व जाहलें ॥ तें विकल्पउत्थानीं आतां कळलें ॥ तस्मात्
तया समयासी अनुभविलें ॥ तत्क्षणीं सामान्यें ॥ १३ ॥ तेथें अनुभाविलें जरी नाहीं ॥ तरी
आठवा न ये तें कांहीं ॥ अनुभविल्या विषयाविण कांहीं ॥ बोलतांचि न ये ॥१४॥ जैसा स-
हज दृष्टीं पदार्थ देखिला ॥ पुरता अमुक ह्मणून नाहीं कळला ॥ पुढें जरी येखादियें पुसिला ॥
तेव्हां म्हणे पाहिलासा वाटे ॥ १५ ॥ तस्मात् तो पाहिला असे ॥ विकल्प जरी तेथें नसे ॥
३१ परी पाहिला म्हणून सांगतसे ॥ अनुभविला विषय ॥ १६ ॥ तैसाचि मध्य संधीचा समय ॥
जो कां सामान्यत्वाचा प्रत्यय ॥ तो अनुभविला होता निश्चय ॥ म्हणोनि आतां आठवी
॥ १७ ॥ ऐसा स्थिरत्वाचा जो अनुभव ॥ तो चिद्रूप प्रकाशिला स्वयमेव ॥ जेथें विकल्प-
रूप हा जीव ॥ विशेषत्वें नसे ॥ १८ ॥ जीव नसतां प्रकाश असे ॥ तो प्रकाशिला सामान्य
प्रकाशें ॥ येथें संशय किमपि नसे ॥ अगा हे रविदत्ता ॥ १९ ॥ कोणी कल्पना ऐशी करी ॥
कीं तो प्रकाश जीवाचा निर्धारी ॥ तरी ते अल्पमति अविचारी ॥

॥ २० ॥ झळझळी सांडूनि जो मध्यभाग ॥ तो सूर्यें प्रकाशिला सांग ॥ तेथें दर्पणस्थाचा लाग ॥ प्रकाशावया नसे ॥ २१ ॥ दर्पणस्थें झळझळाचि प्रकाशावी ॥ तैसें विकल्पातें जीव प्रकाशवी ॥ मध्यस्थळीं प्रकाशी रवि ॥ तेवि मध्यसंधि आत्मा ॥ २२ ॥ मधील भिंत दर्पणीं-चा ॥ सूर्य प्रकाशीना साचा ॥ तेवीं संधी जो उभय विषयांचा ॥ जीव हा प्रकाशीना ॥ २३ ॥ तस्मात् तो कूटस्थ आत्मा ॥ सामन्य प्रकाशक जो चिदात्मा ॥ संधीमाजी स्पष्ट महात्मा ॥ साधक पाहे अनुभवें ॥ २४ ॥ विकल्प मात्र जितुका स्फुरे ॥ तितुकाचि विशेषें जीव आविष्करे ॥ झळझळ पडली तेथें भासमात्रें ॥ विशेष दिसे ॥२५॥ असो जीवत्व जितुकें स्फु-रलें ॥ तितुकेंचि सामान्य आच्छादिलें ॥ जेसें झळझळीनें मात्र झांकिलें ॥ तितुकेंचि स्थळ ॥ २६ ॥ येर विकल्पाचे मागें पुढें ॥ सामान्यचि दाटलें गाढें ॥ जेवीं झळझळीमध्यें पाहतां जोडे ॥ रवीचा प्रकाश ॥ २७ ॥ एवं ऐशिया संधीमाजीं ॥ अभ्यासें अवलोकावें सहजीं ॥ जेथें विकल्पवृत्ति नसे दुजी ॥ तेंचि सामान्य चिद्रूप ॥ २८ ॥ ऐसा हा चिरकाळ अभ्यास ॥ केला पाहिजे मध्य संधीस ॥ उभय विषयांचा टाकूनि भास ॥ सामान्यत्वें राहावें ॥ २९ ॥ हा चिरकाळ अभ्यास करितां ॥ संधि स्पष्ट होती टळटळिता ॥ मग भलते वेळे अवलोकितां ॥ जेथें तेथें भासती ॥ ३० ॥ संधीचा जो प्रकाशक ॥ तो सामान्य चिदात्मा येक ॥ प्रतीति येतसे निश्चयात्मक ॥ तस्मात् अभ्यास कीजे ॥ ३१ ॥ आतां ज्ञातता अज्ञातता कैशी ॥ प्र-काशीतसे आत्मा अविनाशी ॥ तेंचि स्पष्ट कीजे ताहे मानसीं ॥ सावधान असावें ॥ ३२ ॥

बैसतांही नेत्र उघडोनी ॥ नूतन पदार्थ जो तया स्थानीं ॥ तो येकायेकीं देखिला नयनीं ॥ तेव्हांचा जो वृत्तिभाव ॥ ३३ ॥ अंतरांतून निर्विकल्पवृत्ति ॥ आरंभीं उफाळून पदार्थावरुती ॥ सहजत्वें तदाकारता पावती ॥ तेथून येथवरी पसरे ॥ ३४ ॥ तो पदार्थ तरी नाहीं कळला ॥ अथवा संशयही नाहीं स्फुरला ॥ ऐशिया तया न कळणियाला ॥ अज्ञातता ह्मणावी ॥ ३५ ॥ पुढें मन संकल्प उठतां ॥ हें काय असे न कळे पुरता ॥ तो संशय वाटतसे चित्ता ॥ अमुक निश्चय नव्हे ॥ ३६ ॥ मग निरखून जेव्हां पाहे ॥ सान मुख स्थूल उदर लाहे ॥ तेव्हां म्हणे हा घट आहे ॥ हा निश्चय बुद्धीचा ॥३७॥ एवं मनाचा जो कां संशय ॥ आणि बुद्धीचा निश्चय॥ ऐसे जे हे भाव उभय ॥ तें भासकत्व जीवाचें ॥ ३८ ॥ तया पुढें पाहणें घटाचें ॥ ज्ञान तरी होऊन साचें ॥ जें स्थिरत्व सामान्य वृत्तीचें ॥ तया ज्ञातता बोलिजे ॥३९॥ घट निश्चय कळूं आला ॥ संशय तो निःशेष मावळला ॥ तत्क्षणींच जीवही निमाला ॥ घटबुद्धि प्रकाशोनी ॥ ४० ॥ हे विशेषत्वें तिन्ही मावळती ॥ उगें कळणें मात्र उरे वृत्ति ॥ तेचि ज्ञातता पहावी पुरती ॥ सामान्य घटाकारता ॥ ४१ ॥ पूर्वीं संशयात्मक हें मन ॥ जोंवरी जाहलें नाहीं उत्पन्न ॥ तेंचि न कळणें अज्ञान ॥ सामान्यें प्रकाशिलें ॥ ४२ ॥ पुढें ज्ञान होऊन बुद्धीसी ॥ नाश होय विशेषासी ॥ नुसधें कळणें जें सामान्यें वृत्तीसी ॥ तयाही प्रकाशी चिद्रूप॥ ४३ ॥ एवं पहिली ते अज्ञानता ॥ पुढें उरे ते जाण ज्ञातता ॥ हे दोनी प्रकाशिलें तत्त्वतां ॥ सामान्य चिद्रूपें ॥ ४४ ॥ मध्यें जीवाचें रूप तरी ॥ किती असे पहावें अंतरीं ॥ खद्योत जैसा चमकून

ते अवसरीं ॥ तत्क्षणीं झांकोळे ॥ ४५ ॥ मनाचा मात्र संशय उठतां ॥ अथवा बुद्धीसी अमुक हा निश्चय होतां ॥ तितुकियासीच होय स्फुरविता ॥ विशेषत्वें जीव ॥ ४६ ॥ तितुकें मात्र स्फूरवोनि द्यावें ॥ तत्क्षणींच स्वतां मावळावें ॥ पुढें उरे तें स्वयें प्रकाशावें ॥ सामान्य चिद्रूपें ॥ ४७ ॥ तस्मात् येथेंही रविदत्ता ॥ अभ्यासावें सादर तत्त्वतां ॥ आधीं नूतन पदार्थ पाहतां ॥ अज्ञातता अनुभवावी ॥ ४८ ॥ अथवा संशय निश्चय पदार्थांचा ॥ होऊन जातां भाव कळण्याचा ॥ उरे तो प्रकाश सामान्याचा ॥ तोचि स्थिर करावा ॥ ४९ ॥ तोचि येक पदार्थ पहावा ॥ दुसरा सत्वर नावलोकावा ॥ येकाकारत्वें सहज स्वयमेवा ॥ घ्यावा अनुभव ॥ ५० ॥ दुसरा जरी पदार्थ पाहिला ॥ तरी तोही पाहिजे स्थिर केला ॥ विकल्पाआदि अंतीं ज्ञानाज्ञानाला ॥ क्षणक्षणां वाढवावें ॥५१॥ विकल्प असे तो क्षण क्षण ॥ अभ्यासबळें करावा क्षीण ॥ ज्ञातता अज्ञातता वर्धमान ॥ दिवसें दिवस व्हावी ॥ ५२ ॥ ऐसाचि संधि उभय विषयांचा ॥ वाढवीत जावा अभ्यासें साचा ॥ मधील सामान्य प्रकाशाचा ॥ अनुभव घ्यावा ॥ ५३ ॥ ऐसा हा बहिर्विषय व्यापारीं ॥ संधि साधावा येकांतामाझारीं ॥ अथवा देहयात्रा होतां सारी ॥ क्षणक्षणां पहावा ॥ वृत्तीसी अभ्यासचि पडावा ॥ व्यापारीं संधिचा अनुभव घ्यावा ॥ अधिकाचि आवडी उपजे भावा ॥ समाधिसुखाची ॥ ॥ ५५ ॥ आतां नेत्र झांकून जे अंतरीं ॥ विकल्प उठताती नानापरी ॥ येथेंही उभय विकल्पांमाझारीं ॥ संधि साधाव्या ॥ ५६ ॥ आणि ज्ञातता अज्ञातता ॥ प्रकाशित सामान्यें

तत्त्वतां ॥ तेही साधावे समस्ता ॥ अभ्यासबळें ॥ ५७ ॥ नेत्र झांकून उगेपणीं ॥ दृष्टी घालावी मूळ स्फुरणीं ॥ संकल्पाचिये जन्म स्थानीं ॥ सहज अवलोकावें ॥ ५८ ॥ सहजीं जो कां विकल्प उठे ॥ विषयध्यासें आठवी गोमटें ॥ तें अवलोकावें अंतरीं नेटें ॥ अंतर दृष्टीनें ॥ ५९ ॥ घटपटादि नाना प्रकार ॥ विषय भासती जैसे साचार ॥ तेथें शब्दस्पर्शादिकांचे अनुकार ॥ होती प्रत्यक्षापरी ॥ ६० ॥ ते ते जैसे जैसे सहजें ॥ येक येक उमटतील जे जे ॥ अवलोकावे आपुले तेजें ॥ भासत असती ॥६१॥ विकल्प उठोनि विषय कल्पी ॥ अमुक म्हणोनि आरोपी ॥ ते बुद्धि वोळखावी साक्षेपी ॥ स्थापी सुंदर खोटें ॥ ६२ ॥ ऐशिया बुद्धीसी स्फुरविता ॥ अमुक अल्प प्रकाशें होय दाविता ॥ तो जीव बिंबला बुद्धिआंतौता ॥ प्रतिबिंब जेवीं दर्पणीं ॥ ६३ ॥ तो जीव विकल्प होतां उमटे ॥ विकल्प नासतां तत्क्षणीं आटे ॥ मागुती दुजियामाजीं उठे ॥ विकल्पासह ॥ ६४ ॥ चिद्रूप सामान्य जो प्रकाश ॥ आदि मध्य अवसानीं अविनाश ॥ मध्यें उठोनि जो पावे नाश ॥ तो जीव अनात्मा ॥ ६५ ॥ परी विशेषत्वें जीव उठतां ॥ सामान्यासी होय आच्छादिता ॥ म्हणोनी सामान्य प्रकाश ऐता ॥ असतां न कळे साधका ॥ ६६ ॥ यास्तव साधकें ऐसें करावें ॥ संधीचें पाहणें अभ्यासावें ॥ उभय विकल्पीं अवलोकावें ॥ संधींत सामान्य ॥ ६७ ॥ येक विकल्प उठोनि मावळे ॥ दुजा जोंवरी न उफाळे ॥ तोचि संधि अनुभवितां कळे ॥ विकल्प उठतां मग ॥ ६८ ॥ विकल्प नसतां उगेपणा ॥ जाहला होता तो ये अनुमाना ॥ तस्मात् तेथें होता कळलेपणा ॥ तेणें

आतां आठविलें ॥ ६९ ॥ तोचि सामान्य प्रकाश निर्विकल्प ॥ संधीमाजी दाटला अमुप ॥ तो अनुभवावा साधकें साक्षेप ॥ सामान्य होऊनी ॥ ७० ॥ तोचि अभ्यास कैसा कैसा ॥ साधकें अभ्यासावा जैसा ॥ तोचि बोलिजेत आहे अल्पसा ॥ तेणें रीतीं कीजे ॥ ७१ ॥ अगा रविदत्ता ग्रामेंपट्टणें ॥ भूमीवरील अपार स्थानें ॥ पाहिलीं किंवा ऐकून जाणें ॥ जागृतीमाजीं ॥७२॥ जे जे विषय सान थोरे ॥ वनें उपवनें ग्रामें पुरें ॥ ते ते कल्पून उभवी सारे॥ ध्यास मात्रें बुद्धि ॥७३॥ हें काय असेही ह्मणून ॥ संशय करीतसे मन ॥ निश्चय स्थापी अमुक हें आपण ॥ तेचि बुद्धि ॥ ७४ ॥ इतुकियाही विकल्पासी ॥ जीवचि स्फुरवी आपैसि ॥ या विकल्पा आदिअंतीं येकरसी ॥ सामान्य चित्प्रकाश ॥ ७५ ॥ एवं आदि अंती सामान्य एक॥ मध्यें किंचित् विशेषात्मक ॥ तया विकल्पामाजीं अनेक ॥ विषयाध्यास उठती ॥ ७६ ॥ उगेंचि निवांतही असतां ॥ ग्राम दिसूं लागे अवचिता ॥ तो ग्राम जरी निरखुं जातां ॥ उपवन दिसे ॥ ७७ ॥ तें उपवनही जाऊनी ॥ नदी कीं पर्वत दिसे नयनीं ॥ अथवा सेना बाजार दिसोनी ॥ हारपोनि जाती ॥ ७८ ॥ ग्राम दिसत होतें तें राहिलें ॥ उपवन जोंवरी नाहीं देखिलें ॥ तोंचि मध्य संधीसी वोळखिलें ॥ पाहिजे तत्क्षणीं ॥ ७९ ॥ अथवा उपवनही सांडोनियां ॥ वस्तुजात नये प्रत्यया ॥ तोंवरी संधीमाजीं तितुकिया ॥ सामान्य वोळखावें ॥ ॥ ८० ॥ पदार्थ अमुकसा भासे ॥ तो कल्पिला बुद्धिमानसें ॥ तया जीव हा स्फुरवीतसे ॥ अमुक ह्मणोनी ॥ ८१ ॥ तितुका विकल्पमात्र त्यागूनी ॥ दुजा जोंवरी नव्हे भासकपणीं ॥

तोंवरी तया संधीलागोनी ॥ चित्प्रभा प्रकाशी ॥ ८२ ॥ ते संधिमात्र साधकें पहावी ॥ त्यांतील सामान्यता अनुभवावी ॥ मध्यें दिसे जरी विकल्प गोंवी ॥ तरी ते आपणाचि लोपे ॥ ॥ ८३ ॥ भासविषय सहजचि उठती ॥ ते आपणाचि भासून हारपती ॥ मागें पुढें जें सहजगति ॥ सामान्यचि असे ॥ ८४ ॥ स्फुरे तयासी उत्पन्न होणें ॥ अल्पसें दिसून लय पावणें ॥ या आदिअंतीं सहजपणें ॥ सामान्य ऐतें ॥ ८५ ॥ ऐसें असून मिथ्याभासानें ॥ उठले क्षणीं आच्छादनें ॥ भास निमतां प्रतीति बाणे ॥ सहज सामान्याची ॥ ८६ ॥ तस्मात् तें सामान्यचि अनुभवावें ॥ भासतां विषय मिथ्या पहावें ॥ पुढें तें मावळतां स्वभावें ॥ सामान्यचि उरे ॥ ८७ ॥ हा येक प्रकार स्वप्नस्थानीं ॥ संधीचा असे भासरूपणीं ॥ याहूनि प्रकार दुजा तो बोलूं वचनीं ॥ विकल्पसंधीचा ॥ ८८ ॥ उगेंचि नेत्र झांकून बैसतां ॥ भासविषयही न दिसतां ॥ कल्पना मननात्मक तत्त्वतां ॥ उठती निमती ॥८९॥ उगेंचि मागें जें कांहीं जाहलें ॥ अथवा अमुक बोलिलें कीं ऐकिलें ॥ तयाचें मनन करूं लागलें ॥ मध्यमा वाचेनें ॥ ॥ ९० ॥ अथवा पुढें अमुक करीन ॥ अमुकासी अमुक बोलेन ॥ ऐसें जें होत असे मनन ॥ विकल्परूपें ॥ ९१ ॥ तें मनन सतत येकेरूप ॥ वाटे परी तें अल्प अल्प ॥ येक उठून जातसे संकल्प ॥ मागून दुजा उठे ॥ ९२ ॥ उठतांचि निमतसे तत्क्षणीं ॥ तेव्हांचि दुजा उठे मागोनी ॥ तें उठणें निमणें अंतर नयनीं ॥ विलोकावें साधकें ॥ ९३ ॥ अति त्वरा या विकल्पाची ॥ न कळे कदां पाहतां आहाची ॥ तरी तयाहून सूक्ष्मदृष्टीची ॥ धारणा धरावी ॥

॥ ९४ ॥ बहु चिरकाळ पाहतां पाहतां ॥ संधी कळो येती आंतौता ॥ तथापि नयेचि अनुभवितां ॥ तरी निरोधावा संकल्प ॥ ९५ ॥ तो विकल्प जरी रोधिला ॥ तरी उठेल ध्यासें पाहिला ॥ तो जरी मावळून गेला ॥ तरी आणीक उठे ॥ ९६ ॥ हा स्वभावचि विकल्पाचा ॥ उठतां न राहे कदां साचा ॥ परी रोधामुळें वेग हा तयाचा ॥ मंद मंद चाले ॥ ९७ ॥ ते समयीं विकल्पाची संधी ॥ अंतर दृष्टीसी कळूं ये आधीं ॥ परी तितुकी जे का अवधि ॥ लक्षिली पाहिजे ॥ ९८ ॥ येक विकल्प उठोनि जातां ॥ जोंवरी दुजा नुद्भवता ॥ तया संधीचिया आंतौता ॥ सामान्य चिद्रूप ॥ ९९ ॥ विकल्प उठतां जीव उमसे ॥ विकल्प निमतां त्यासवें नासे ॥ तरी संधीमाजीं जो जाणत असे ॥ तो जीवाहूनी वेगळा ॥ ३१०० ॥ जयाचें प्रतिबिंब हें उमटलें ॥ त्या आत्म्यानें संधीत प्रकाशिलें ॥ तेथें जीवाचें सामर्थ्य नचले ॥ विकल्प अभाव जाणावया ॥ १ ॥ अरे जन्मलें नाहीं तेक्षणीं ॥ टकटका पाहे कैसें नयनीं ॥ तैसें जीवत्व नसेचि मध्यस्थानीं ॥ तरी संधि केवीं प्रकाशी ॥ २ ॥ तस्मात् आत्मा ब्रह्म पूर्णपणा ॥ त्रिकाळ बाधित जो देखणा ॥ तोचि संधिसी प्रकाश माना ॥ करी सामान्य प्रकाशें ॥ ३ ॥ यास्तव संधीमाजी जो साक्षेपें ॥ त्यागून विकल्पाची रूपें ॥ अवलोकितां आत्मा चिद्रूपें ॥ स्पष्ट कळूं येतसे ॥ ४ ॥ परी विकल्प जो कां उठिला ॥ तों वरिचेवरी पाहिजे त्यागिला ॥ मागून दुजा नाहीं जों उठिला ॥ तोंवरी मध्यें पहावें ॥ ५ संकल्पाचे बुडीं दृष्टि ॥ जो कां बैसोनि घाली मिठी ॥ तरीच विकल्प हा त्वरें

नुठी ॥ तेव्हा संधि प्रकाशती ॥६॥ ऐसा अभ्यास चिरकाळ करावा ॥ क्षीण होतां विकल्पाचा यावा ॥ संधि प्रकाशलिया स्वानुभवा ॥ सामान्य येतसे ॥७॥ एवं संधीमाजील चित्प्रकाश ॥ अभ्यासें आणावा प्रत्ययास ॥ तेणें बळें दिवसेंदिवस ॥ प्रतीति बाणे ॥ ८ ॥ आतां ज्ञातता अज्ञानता ॥ स्वप्नस्थानींच्या कैशा तत्त्वतां ॥ त्या प्रकाशिल्या केवीं अनंता ॥ चिद्रूपें तें बोलिजे ॥ ९॥ परी जागृतस्थानीं ज्या निरोपिल्या ॥ प्रति विषयीं मागें पुढें दाटल्या ॥ त्याहून विलक्षण कळल्या ॥ पाहिजे येथींच्या ॥ १० ॥ येथील विलक्षण कां ह्मणसी ॥ तरी जागरीं प्रत्यक्षता विषयासी ॥ तेथं उद्भव नसतां विकल्पासी ॥ सामान्य वृत्ति पसरे ॥ ११ ॥ तैसें स्वप्नस्थानीं नव्हे ॥ विकल्प उठती जरी स्वभावें ॥ तरीच विषयध्यासें दिसावें ॥ नातरी अभाव ॥१२॥ मननरूपही विकल्प आंत ॥ ज्ञातता अज्ञातता ज्या असत ॥ तेथं विकल्पची असे उमटत ॥ ह्मणोनि सामान्यता नसे ॥१३॥ तस्मात् स्वप्नस्थानींच्या भिन्न ॥ ज्ञातता अज्ञातता विलक्षण ॥ त्याचि केवीं ऐकें सावधान ॥ अभ्यासावया बोलूं ॥ १४ ॥ जागृतीमाजील येखादा ॥ अप्राप्त विषय जो सदा ॥ जयाची प्रयत्नेंही कदां ॥ प्राप्ति नव्हे ॥ १५ ॥ तयाचा आठव मनन काळीं ॥ जाह्लिया चित्त उगें तळमळीं ॥ तेव्हां दुश्चितपणा होय समूळीं ॥ प्रयत्न न चलतां ॥ १६ ॥ तया दुश्चितपणेंकडून ॥ मोडून जाय होणें जे आठवण ॥ अनायासें विकल्पाचें भान ॥ मावळून जाय ॥ १७ ॥ विकल्पची किमपी न होतां ॥ उगीच नेणिवेनें होय स्तब्धता ॥ तेचि जाणवी अज्ञातता विकल्पभावीं ॥ १८ ॥ ऐशियाही अज्ञाततेसी ॥ सामान्य

आत्माचि प्रकाशी ॥ जीव उद्भवेना तया समयासी ॥ विकल्प मोडतां ॥ १९ ॥ कवणेंही प्रकारेंकडून ॥ सहजत्वें यावें दुश्चितपण ॥ ते समयीं विकल्प जाय मोडून ॥ नंतर सामान्यचि उरे ॥ २० ॥ एवं अज्ञातता सामान्यें प्रकाशिली ॥ हे साधका पाहिजे कळली ॥ अज्ञातता चित्प्रकाशें व्यापिली ॥ ते कळावया बोलूं ॥ २१ ॥ जागरीं अप्राप्त विषयाचा ॥ परमार्थरूप कीं प्रपंचाचा ॥ लाभ जो जाहला असेल साचा ॥ तोचि मननीं आठवावा ॥ २२ ॥ तो आठवतांचि धन्यत्व वाटतें ॥ तेणें आनंदे चित्त सुखावतें ॥ पहिलें वृत्यात्मक जें असतें ॥ तें वितुळतें तत्क्षणीं ॥२३॥ पुढें सुखाकारताचि उरे ॥ विकल्पाचें स्फुरणचि मुरे ॥ उगें सुखाचि सुखपणें थोरे ॥ सहजगती ॥२४॥ ऐसा जो हा उगेपणा ॥ विषयानंदें तृप्त वासना ॥ हेचि ज्ञाततेची लक्षणा ॥ कळावी साधका ॥ २५ ॥ हाचि रविदत्ता विषयानंद ॥ प्रसंगानुसार जाहला विशद ॥ पुढें अनुक्रमें वासनानंद ॥ आणि ब्रह्मानंद कळेल ॥ २६ ॥ प्रस्तुत येथील जे ज्ञातता ॥ विकल्पावीण जे स्तब्धता ॥ जेथें जीवाची नसे वार्ता ॥ ते प्रकाशिली सामान्यें ॥ २७ ॥ अज्ञातता आत्मा प्रकाशी ॥ मा केवीं प्रकाशीना ज्ञाततेसी ॥ तस्मात् जेथें अभाव विकल्पासी ॥ तेथें सामान्य स्पष्ट ॥ २८ ॥ परी साधकें विकल्प स्थिर करावा ॥ मग स्वप्रकाश येतसे स्वानुभवा ॥ विकल्पाचा असतां गोंवा ॥ असून स्पष्ट नव्हे सामान्य ॥ २९ ॥ ह्मणोनि संधीचिये समयीं ॥ अथवा अज्ञाततेचे ठायीं ॥ किंवा ज्ञाततेचिये नवाई ॥ घेइजे स्वानुभव ॥ ३० ॥ एवं कवण्याही प्रकारें ॥ अभ्यासें विकल्प जरी सरे ॥ तरीच सामान्य आविष्कारे ॥ निजात्म

प्रकाश ॥ ३१ ॥ तंव रविदत्त करीतसे विनंति ॥ जी जी येक विरोध वाटे मजप्रती ॥ पूर्वश्लोकीं ऐकिली उक्ति ॥ कीं विकल्प तिन्ही स्थळीं असे ॥ ३२॥जागृति स्वप्नीं विकल्प दिसे॥ आणि सुषुप्तीमाजींही स्फूर्तित्वें असे ॥ प्रस्तुत निरूपण कीं नासे ॥ जागर स्वप्नीं ॥ ३३ ॥ संधि किंवा ज्ञातता अज्ञातता ॥ विकल्प हा मावळे त्या आंतौता ॥ नुसधी सामान्य स्फूर्ति उरे तत्वतां ॥ तेथें चिदात्मा प्रकाशे ॥ ३४ ॥ तेचि स्फूर्ति सुषुप्तींत असे ॥ तेचि विकल्परूप बोलिलीसे ॥ इचा अभाव तो अभ्यासें नसे ॥ तरी सामान्य प्रकाशे केवीं ॥ ३५ ॥ आणि सुषुप्तींत प्राज्ञ अभिमान ॥ हेंचि कीं जीवत्वाचें लक्षण॥ तो जीव सहाविकल्प आपण॥ असतां सामान्य प्रगटेना ॥ ३६ ॥ सुषुप्तींपर्यंत विकल्प व्यापला ॥ तरी जागर स्वप्नीं केवीं जाय निमाला ॥ हेंचि कैसें कळावें मजला ॥ ह्मणून चरण धरी ॥ ३७ ॥ तंव स्वामी ह्मणती ऐक बापा ॥ पुरतें विचारून पाहों विकल्पा ॥ सुषुप्तिकालीं असे ऐशिया जल्पा ॥ अन्य प्रयोजन असे ॥३८॥ बुद्धीसहित सुषुप्तींआंत ॥ विकल्पाचा होय घात ॥ जीवही त्यासवें लय पावत ॥ विशेषत्वें ॥ ३९ ॥ नुसधी अतःकरणाची स्फूर्ति ॥ उठे निमे सुषुप्ति आंतौती ॥ तयेसी न कळे स्वयंज्योति ॥ ह्मणोनि भ्रांति कल्पिली ॥ ४० ॥ जीव जो जागरीं स्वप्नाआंत ॥ देहभाव घेऊनियां बैसत ॥ ते भ्रांति न फिटतां लय पावत ॥ सुषुप्तिकाळीं ॥ ४१ ॥ उत्थान होतांचि मी देह ह्मणोनी ॥ पुढें प्रवर्ते व्यापारालागूनी ॥ यास्तव कल्पिला सुषुप्तिस्थानीं ॥ कीं असे गुप्त ॥ ४२ ॥ नेणपणाचाचि अभिमान ॥ तयासीच नांव हें प्राज्ञ ॥ परी तेथें मीपणाचें स्फुरण ॥

आणि आठवही नाहीं ॥ ४३ ॥ तरी तेथें जीव हा कैसा ॥ कोणते रूपें असे सहसा ॥ पुढें उद्भवे यास्तव आहेसा ॥ केला परी तेथें नाहीं ॥ ४४ ॥ कांहीं दुजें वृत्तीसी दिसेना ॥ ह्मणोनि अज्ञान हे केली कल्पना ॥ सर्वांचा अभावचि तेथें देखणा ॥ कोण कोणा होय॥४५॥ एक ब्रह्म आत्माचि परिपूर्ण ॥ आस्ति भाति प्रियत्वें आपण ॥ असे तो देखे प्रकाशघन ॥ तया अज्ञानासी ॥ ४६ ॥ तो स्फूर्तिचे अज्ञाना जाणे ॥ आपुलिये सर्वज्ञपणें ॥ तयासी कवणिया जडें जाणणें ॥ जरी असतां बुद्ध्यादि ॥४७॥ जागृतींत विशेषासहित बुद्धि ॥ असतां जाणेना आत्मया कधीं ॥ मा सुषुप्तिकाळीं मावळतां शुद्धि ॥ घेईल केवीं आत्मयाची ॥ ४८ ॥ जैशी सूर्याचे प्रकाशीं ॥ दिवटी लावितां उजळीना सूर्यासि ॥ मा विझून गूल उरतां तयासी ॥ भानु प्रकाशवे केवीं ॥ ४९ ॥ तैशी हे बुद्धि जागृतीमाजीं ॥ आत्मया जाणेना सहजीं ॥ तरी तुमची वृत्ति आत्मत्वीं सतेजीं ॥ सुप्तींत केवीं जाणों शके ॥ ५० ॥ गूल अथवा मशालीमी ॥ अथवा आणीक नाना पदार्थांसी ॥ सूर्य जैसा सहजत्वें प्रकाशी ॥ निजप्रकाशें ॥ ५१ ॥ तैसें अंतःकरणाचें स्फुरण ॥ आणि विशेषें बुद्ध्यादि मन ॥ अथवा जिवादि विषयांचें दर्शन ॥ आत्मा प्रकाशी निजतेजें ॥ ५२ ॥ येर हे असतां न जाणती ॥ तरी जाणावें कवणें सुप्ती ॥ म्हणून कल्पिली अज्ञानभ्रांति ॥ परी नेणिवेसी जाणे आत्मा ॥ ५३ ॥ आत्मा नेणीव जाणत असतां ॥ वाउगा कल्पी मी नेणता ॥ तोचि प्राज्ञ अभिमानी तत्त्वतां ॥ जीवही कल्पिला ॥५४॥ परी सुप्तींत जीव ना अज्ञान ॥ अमुक रूपाचें नसे जाण ॥ मात्र देहउपाधीस्तव असे स्फुरण ॥ तेहीं स्पष्ट नसे ॥५५॥

जैसें देहाचें मढें पडे ॥ प्राण वाउगा जडत्वें वावडे ॥ तैसें अंतःकरणही असे जडें ॥ उठे निमे प्राणासवें ॥ ५६ ॥ बुद्धि आणि जीवाचा अभाव ॥ तरी कवणें आहेसा कल्पावा सुसमुदाव ॥ तस्मात् देह प्राणस्फूर्तीचाही भाव ॥ आहे तैसा नाहीं ॥५७॥ तस्मात् रविदत्ता विकल्पाचा ॥ सुप्तींत अभाव असे साचा ॥ अज्ञानादि आहे म्हणणें वाचा ॥ हा प्रकार भिन्न ॥ ५८ ॥ जागृतींत नसतां आत्मज्ञान ॥ अन्यथा घेतला देहाभिमान ॥ सुप्तींत विकल्प जातांही मोडून ॥ अज्ञान न फिटे ॥ ५९ ॥ जागरीं येतांचि मी हा काळ ॥ कांहीं जाणिलें नसतां अळुमाळ ॥ ऐसें नेणपण अभिमानें बळ ॥ आरोपि उठलिया ॥ ६० ॥ अरे हें जागृतींतचि कल्पिलें होतें ॥ कीं मी हें जाणतसें समस्तें ॥ तेणें तादात्म्यें सुषुप्ती आंतौतें ॥ मी नेणता कल्पी ॥ ६१ ॥ परी विचारें पाहतां जागृतींत ॥ जीवही परप्रकाशें वर्तत ॥ स्वतां प्रकाशावया समस्त ॥ आभासा रूप कैंचें ॥ ६२ ॥ सर्व आत्मप्रकाशाचें बळ ॥ मागें पुढें दाटलें सकळ ॥ मध्यें बुद्धिस्थ जीवाची झळझळ ॥ अल्पशी दर्पणस्थापरी ॥ ६३ ॥ इतुकेनें म्हणे मीं जाणिले ॥ आत्मप्रकाशासी विसरले ॥ तेणेंचि विकल्प जरी मावळून गेले ॥ परी कल्पीतसे सुप्ति ॥ ६४ ॥ तस्मात् जो कोणी साधक खरा ॥ जागरीं पाहे विचारद्वारा ॥ कीं आद्यंत सामान्य आत्मा सारा ॥ निजप्रकाशें प्रकाशी ॥ ६५ ॥ मध्यें जीवाचें रूप केतुलें ॥ तेंही सामान्यास्तव उमटलें ॥ तें नाहींच ऐसें बोधा आलें ॥ जया साधकासी ॥ ६६ ॥ यथार्थ सामान्य ज्ञान होतां ॥ अज्ञानासह मरे अहंता ॥ तयसी झोंपही जरी लागतां ॥ नेणीव ना अभिमान ॥ ६७ ॥ आत्माचि येक प-

रिपूर्ण ॥ अद्वैतरूप सच्चिद्घन ॥ कैंचा देह प्राण अंतःकरण ॥ अविद्या आणि जीव ॥ ६८ ॥ जागरीं असतांचि हे नाहीं होती ॥ जैशी मृगजळाची भरती ॥ सुषुप्तींत तो अभावचि निश्चितीं ॥ तरी आहे कल्पी कवण ॥ ६९ ॥ मृगजळ जया ठाईं पडिलें ॥ तेथें तृणही नाहीं भिजलें ॥ मा नाहीं तेथें कोरडें जाहलें ॥ बोलावें नलगे ॥ ७० ॥ तैसें जागरीं कीं स्वप्नाआंत ॥ विकल्प असतां मिथ्याभूत ॥ तरी आहेसा सुषुप्तींत संकेत ॥ कवणगा करी ॥ ७१ ॥ तस्मात् रविदत्ता सुषुप्तीमाजीं ॥ अथवा उगेपणीं सहजीं ॥ विकल्पता नसे दुजी ॥ पहावी विचारें ॥ ७२ ॥ मध्यें जितुका विकल्प उठत ॥ तितुक्यामध्यें सामान्य आच्छादित ॥ तितुकें टाकितां जें सदोदित ॥ मागें पुढें चिद्रूप ॥ ७३ ॥ अथवा स्फूर्ति नुसधी असतां ॥ तयासी कल्पिली विकल्परूपता ॥ तरी तेथें जीवेंविण ऐता ॥ सामान्य प्रकाश ॥ ७४ ॥ विशेषें बुद्धि जेव्हां उठे ॥ तेव्हां जीवत्वही त्यांत उमटे ॥ तया विकल्पामाजीं गोमटें ॥ आच्छादे सामान्य ॥ ७५ ॥ जैशी दर्पणाची झळझळ ॥ पडिली असे जितुकें स्थळ ॥ तितुकें स्थळींचें सामान्य केवळ ॥ विशेषत्वें आच्छादी ॥ ७६ ॥ येर भिंतीं जे प्रकाशिली ॥ ते गगन सूर्याची प्रभा पडिली ॥ तैसी विकल्पाविरहित सामान्यता संचली ॥ ते आत्मप्रकाशें प्रकाशित ॥ ७७ ॥ जरी स्फूर्ति ते उठतसे ॥ अंतरांतून विषयांत आदळतसे ॥ परी बुद्धि विशेषत्व जरी नसे ॥ तरी केवीं उमसे जीवित्व ॥ ७८ ॥ ह्मणोनि निर्विकल्प जे वृत्ति ॥ सामान्य विकल्पा आदि अंतीं ॥ उगेपणीं किंवा सुषुप्ति ॥ ते प्रकाशी आत्मतेजें ॥ ७९ ॥ येथेंही जरी शंका

मानिसी ॥ कीं वृत्ति तेथें उमवणें जीवासी ॥ दर्पण तेथे प्रतिबिंबासी ॥ दिसणें असे ॥ ८० ॥ जरी बुद्धि विशेषं उद्भवेना ॥ परी वृत्ति आरसा तो असे जाणा ॥ तरी जीवत्व प्रतिबिंब उमटेना ॥ कैसें तरी अवधारीं ॥ ८१ ॥ दर्पणीं प्रतिबिंब तों पाडिलें ॥ परी उष्णामाजीं उष्णीं मिळालें ॥ छायेमाजीं जैसें दिसलें ॥ तैसें वेगळें दिसेना ॥ ८२॥ ऐशियापरी वृत्तीआंत ॥ सामान्य जीव प्रतिबिंबत ॥ परी विशेषाविण टळटाळित ॥ सामान्य प्रकाशे ॥ ८३ ॥ तेव्हां जीवाचें जें स्फुरवणें ॥ सामान्यांत जाय मिसळून ॥ जैसें विशेषीं दिसे जे भिन्नपण ॥ तैसें आदि अंतीं नसे ॥ ८४ ॥ जरी जीवत्व वृत्तीस्तव असे ॥ परी सामान्यामाजीं लोपतसे ॥ तुमचा चित्प्रकाश येतसे ॥ प्रत्यया विकल्पाभावीं ॥ ८५ ॥ ब्रह्मात्मत्व जाणावयालागीं ॥ वृत्तीची अपेक्षा असे अंगीं ॥ हें पुढें बोलिजेल प्रसंगीं ॥ परी जीवाची अपेक्षा नको ॥८६ ॥ ह्मणोनि संधि साधावयाचा ॥ अभ्यास बोलिला हा साचा ॥ कीं विकल्पाभावीं जीवत्वाचा॥ अभाव होतसे ॥ ८७ ॥ मध्य संधीसी सामान्य प्रकाश ॥ प्रत्यया येतसे अविनाश ॥ प्रसंगें ज्ञातता अज्ञातता विशेष ॥ नसतां त्याही स्पष्ट केल्या ॥ ८८ ॥ जागरीं किंवा स्वप्नस्थानीं ॥ नेत्र झांकितां किंवा उघडोनी ॥ अभ्यासीं जो साधक अनुदिनीं ॥ बोलिल्या रीतीं संधि ॥ ॥ ८९ ॥ प्रत्यक्ष विषयाहून विषयांतर ॥ जातां मध्यसंधींत निरंतर ॥ अथवा विकल्पमागें पुढें प्रकार ॥ ज्ञातता अज्ञाततेचा ॥ ९० ॥ ऐशियामाजीं आत्मप्रकाश ॥ कळूं येतसे अविनाश ॥ आणि अंतरींचे विकल्प जे अशेष ॥ त्यांहीमध्यें सामान्य ॥ ९१ ॥ तेथेंही ज्ञातता

अज्ञातता ॥ निरोपिल्या त्या साधान्या तत्त्वतां ॥ अभ्यासबळें सामान्या टळटळितां ॥ घेईजे स्वानुभवें ॥ ९२ ॥ ऐशिया अभ्यासे ह्मणसी ॥ कोणती प्राप्ति साधकासी ॥ तरी क्षीणता होतां विकल्पासी ॥ आत्मप्रकाशीं समरसे ॥ ९३ ॥ जैसा जैसा विकल्प क्षीण ॥ तैसा तैसा सामान्य प्रकाशमान ॥ जों जों सामान्य दुणावे आपण ॥ तों तों विकल्प मोडे ॥ ९४ ॥ ऐसा चिरकाळ अभ्यास होतां ॥ जो मागें उगेपणा बोलिला तत्त्वतां ॥ तो समाधियोग बाणें अवचिता ॥ विकल्प जातां निपटूनी ॥ ९५ ॥ विकल्पाचें उठणें राहावें ॥ नुसधें वृत्तीचें स्फुरण उरावें ॥ हेंचि समाधीचें लक्षण जाणावें ॥ राजयोगियासी ॥ ९६ ॥ परी विकल्प सर्व मोडून जावा ॥ उगेपणा चिरकाळ व्हावा ॥ तरीच पाविजे ब्रह्मानुभावा ॥ अखंडैकरसीं ॥ ९७ ॥ ऐसें ऐकोनियां रविदत्त ॥ नमस्कारोनि आदरें विनवीत ॥ जी जी विकल्प तो अनिवार्य अत्यंत ॥ क्षीण होय कैसा ॥ ९८ ॥ बळें धरितां अधिकाचि उठे ॥ रोधितां भलते प्रकारें उमटे ॥ पाणी जैसें न बांधवे मोटे ॥ तैसें वाटे दुष्कर ॥ ९९ ॥ कोणीकडून कव घालवी ॥ कवणें स्थळीं स्थिर करावी ॥ वायूची झुळुक केवीं आवरावी ॥ तेवींच हा विकल्प ॥ ३२०० ॥ तरी हा विकल्प कैसा निरसे ॥ कैसा उगेपणा होतसे ॥ कीं जेणें पाविजे अखंडैकरसें ॥ स्वानुभवासी ॥ १ ॥ सुषुप्तींत आपैसा होय ॥ विकल्प अवघाचि मावळून जाय ॥ परी तो स्वानुभवाचे उपेगा नये ॥ तस्मात् स्थिरत्व व्हावें जागरीं ॥ २ ॥ ऐशी कृपा करावी स्वामी ॥ निःशेष द्वैताच नुरे ऊर्मी ॥ जेणें अखंडैक निज-

धामीं ॥ समरस होय ॥३॥ ऐसें प्रार्थून चरण धरी ॥ वारंवार प्रदक्षणा करी ॥ ऐसें पाहूनियां ते अवसरीं ॥ स्वामी बोलती सकृप ॥ ४ ॥ ह्मणती सखया अवधारीं ॥ अभ्यासा कांहीं दुष्कर नव्हे ॥ परी हळुहळु संपादावें ॥ आणि निरसावें बाधक ॥ ५ ॥ तेंचि कैसी ये श्लोकीं॥ अभ्यासाची स्थिति निकी ॥ साधिली पाहिजे साधकीं ॥ तेंचि अवधारीं ॥६॥ श्लोक ॥ एकद्वित्रिक्षणेष्वेवं विकल्पस्य निरोधनं ॥ क्रमेणाभ्यस्य तांयत्नाद्ब्रह्मानुभवकांक्षिभिः ॥ १२ ॥

॥ टी० ॥ जया साधका ब्रह्मानुभवाची ॥ अपेक्षा लागी असे साची ॥ तेणें क्षणक्षणां विकल्पनिरोधाची ॥ यत्नें स्थिति साधावी ॥ ७ ॥ आजि येक क्षण निरोध ॥ जाहला विकल्परहित शुद्ध ॥ तरी उद्यां परवां द्विविध ॥ वाढवावें सामान्य ॥ ८ ॥ दोन क्षण जाहलिया निरोधन ॥ पुढें अभ्यासें साधावे क्षण तीन ॥ ऐसें प्रतिदिनीं क्रमेंकरून ॥ चिरकाळ स्थिर करावें ॥ ९ ॥ आतां हेंचि प्रांजळ करूं ॥ कैसा कैसा अभ्यास प्रकारु ॥ ध्वनितार्थें कीं यथार्थ निर्धारु ॥
३ वाणे अभ्यासाचा ॥ १० ॥ तस्मात् साधकीं सावधान ॥ निरूपण ऐकोनी एकाग्र मन ॥ त्या रीतींच येकांतीं बैसून ॥ अभ्यासावें आदरें ॥ ११ ॥ पद ॥ एवं ब्रह्मानुभवकांक्षिभिः ॥ एवं ह्माणिजे या प्रकारें ॥ जैसें मागें बोलिलें विस्तारें ॥ तैसें साधकें अभ्यास द्वारें ॥ हळुहळू साधावें ॥ १२ ॥ ब्रह्मानुभवाची आकांक्षा ॥ कीं जाणावें सामान्य अपरोक्षा ॥ तण याचि अभ्यासें प्रत्यक्षा ॥ पाविजे स्वानुभवा ॥ १३ ॥ मागें आतां पूर्व श्लोकाआंत ॥ संधि प्रकार टळटळित ॥ सांगितला जैसा यथायुक्त ॥ नेत्र झांकितां कीं उघडोनी ॥ १४॥ ज्ञातता आणि अ-

ज्ञातता ॥ द्विविधापरी प्रकार तत्त्वतां ॥ साधावे बाह्य आणि आंतौता ॥ ऐसोनि येकांतीं ॥ १५ ॥ संधीमाजीं सामान्य पहावें ॥ कीं अज्ञाततेंत चिद्रूप वोळखावें ॥ नातरी ज्ञातते-माजीं स्थिर असावें ॥ विषयानंदें ॥ १६ ॥ ऐसे कोणतेही प्रकारीं ॥ स्थिरत्व करावें अंतरीं ॥ विकल्प न होतां निर्विकारीं ॥ वृत्ति बुडावी ॥ १७ ॥ संकल्पाचें जें अधिष्ठान ॥ संकल्प उम-टताहे जेथून ॥ लक्षांशें लक्षावें तें स्थान ॥ सूक्ष्म अंतरदृष्टीनें ॥ १८ ॥ आरंभीं निर्विकल्प स्फूर्ति उठे ॥ पुढें मनबुध्यादि विकल्प उमटे ॥ परी वृत्तीचे मुळीं निरखितां नुठे ॥ विकल्परू-प धर्म ॥१९॥ यद्यपि जरी विकल्प उठिला ॥ तरी सोडूं नये वृत्तीच्या मुळाला ॥ एकतानचि पाहिजे लक्षिला ॥ आपुला जाणतेपणा ॥ २० ॥ ऐसें संकल्प बुडीं जाणतेपण ॥ तें लक्षिलें जरी एकतान ॥ मग विकल्प जरी उठे आपण ॥ तरी आपैसा निमे ॥ २१ ॥ ऐसाचि वारं-वार जरी उठे ॥ परी तत्क्षणीं वितळूनियां फाटे ॥ ज्ञानघनचि परिपूर्ण दाटे ॥ गगनापरी ॥२२॥ स्वरूपनिर्धार गगनाऐसा ॥ वोतप्रोतपणें सहसा ॥ मध्येंचि किंचित् विकल्पाठसा ॥ उमटून मावळे ॥ २३ ॥ तैंचि ज्ञान वृत्ती उठतां ॥ आलें वाटे स्फूर्ति आंतौता ॥ परी तें असे तयेच्या परता ॥ वृत्ति येवढें नव्हे ॥२४॥ जैसें गगन वायूंत न ये ॥ तैसें चिद्रूप वृत्तींत न समाये ॥ परी वाटलें जें वृत्तिमय ॥ येर न कळे ह्मणोनी ॥२५॥ जैसा विकल्प होतां स्फूर्ति झांकोळे ॥ तेवीं स्फूर्ति उठ-तां ज्ञान तें न कळे ॥ गगनापरी जें असे सगळें ॥ कळे तें वृत्तीयेवढें ॥२६॥ विकल्प त्यागूनि स्फूर्ति वोळखावी ॥ स्फूर्तित्यागें चित्प्रभा कळावी ॥ जैशी वायु टाकोनी गगनीं घालावी ॥

निजदृष्टि सहज ॥ २७ ॥ विषय पाहतां वाटे देखत ॥ तो हा चक्षुत्र पदार्थज्ञान ॥ डोळिया अवलोकितां वाटे पाहत ॥ विकल्प अंतरींचा ॥२८॥ विकल्प कळे जयाचे दृष्टी ॥ ते हे स्फूर्तीच आपुले पुष्टी ॥ जेधवां स्फूर्तीस जाणे उठाउठी ॥ तो चिद्रूप आत्मा ॥२९॥ तस्मात् गगनवत् चिद्रूप आपण ॥ मध्यें एकदेशीं वायु ऐसें स्फुरण ॥ तें चिद्रूपचि जाणे स्फुरणालागून ॥ परी ऐसें साधका न कळे ॥३०॥ कारण कीं विशेषावरी प्रवृत्ति ॥ अनादि पडलीसे भ्रांति ॥ हे अभ्यासें कळतां कळतां कळती ॥ तोंकाळ दृष्टि वरिखवी ॥ ३१ ॥ आरंभीं नेत्राचें देखणें त्यागावें ॥ तें संकल्पावरी आणावें ॥ तेंचि पुढें संकल्प पहावे ॥ स्फूर्तीच्या योगें ॥ ३२ ॥ नंतर तया अति सूक्ष्मा स्फुरणा ॥ चिद्रूप आत्माचि देखणा ॥ तो लय उद्भव साक्षी अनुमाना ॥ स्फुरणाच्या यात्रा ॥ ३३ ॥ तथापि तो प्रस्तुत न कळे ॥ तरी तो निवळत निवळत निवळे ॥ परी अभ्यासावें चिद्रूप सगळें ॥ स्फूर्तीच्या दृष्टीनें ॥ ३४ ॥ स्फूर्ति उठतांचि चिद्गगन ॥ व्यापोनि पसरावी जेवढें सघन ॥ पसरतांचि जातसे वितळून ॥ मागुतीं दुजी उठे ॥ ३५ ॥ तेही चिद्रूपाकार व्हावी ॥ चिद्गगन व्यापून विरावी ॥ ऐशी जे जे वृत्ति उठावी ॥ ते ते फेंकावी चिद्गगनीं ॥ ३६ ॥ जैशी वायूची झुळूक गगनीं ॥ उठोनि गगन व्यापी जाऊनी ॥ पसरतांचि जाय मावळूनी ॥ आपुले आपण ॥ ३७ ॥ अथवा पाणियावरी लहर ॥ उपाधीस्तव उठे चक्राकार ॥ सर्व पाणी तें व्यापून सत्वर ॥ वितळून जाय ॥ ३८ ॥ याचि दृष्टांताचिये पडिपाडें ॥ स्फूर्ति उठोनि चिद्रूप जेवढें ॥ तदाकार होऊन मोडे ॥ वितुळतां स्वभावें ॥ ३९ ॥ येथें चिद्रूप

गगनापरी ॥ बोलतां कोणी शंकाकरी ॥ कीं गगन जैसें पोकळ नेत्रीं ॥ भासे तैसेंचि चिद्रूप ॥ ॥ ४० ॥ येविशीं पुढें असे बोलणें ॥ गगन चिद्रूप भेदें दाखवणें ॥ आणि ज्ञान तेंचि सदानंदघनें ॥ अनुभवाविण अनुभाव्य ॥ ४१ ॥ हें अनुक्रमें निर्विकल्प व्याजें ॥ निरोपितां साधका समजे ॥ प्रस्तुत येथें बोळखिजे ॥ अभ्यासावया चिद्गगन ॥४२॥ वृत्ति उठतांचि येथून उठे॥ आणि जेथवरी जाऊन फाटे ॥ तथवरी चिद्रूप घन दाटे ॥ एकतान पहावें ॥४३॥ परी वृत्ति उठतां विकल्पाकार ॥ होऊंच न द्यावी अणुमात्र ॥ बुद्धिम[illegible]चा उद्गार ॥ होऊं न द्यावा ॥ ४४ ॥ तथापि पूर्वाध्यासें उठे ॥ तरी चिद्गगन पहावें नेटें ॥ बुद्धि निश्चया येतां गोमटें ॥ कीं हें चिद्गगन ॥ ४५ ॥ ऐसा निश्चय जरी करितां ॥ विकल्प मोडे विषयाकारता ॥ निश्चय होऊन उरे ज्ञातता ॥ सामान्यता वृत्ति पसरे ॥ ४६ ॥ तेही पसरितां जाय वितळूनी ॥ पुढें दुजी वृत्ति उठे मागूनी ॥ तेही विकल्पाकार न होतां गगनीं ॥ अभ्यासें योजावी ॥ ४७ ॥ ऐसा अभ्यास चिरकाळ होतां ॥ विकल्पाचिये होय घाता ॥ तुमर्थीच उरे सामान्यता ॥ निर्विकल्प स्फूर्ति ॥ ४८ ॥ ऐसें जाहालिया अंतःकरणासी ॥ सुख जें होय एकरसीं ॥ तें बोलतां न येचि वाचेसी ॥ वृत्तीचें वृत्ती जाणे ॥४९॥ तस्मात् ब्रह्मात्मानुभवा[illegible]ी ॥ आकांक्षा जया साधकाची ॥ तेणें ऐशिया आभ्यासाची ॥ दृढता करावी ॥ ५० ॥ जया अभ्यासें विकल्प मोडे ॥ आणि स्वस्वरूपीं वृत्ति पवाडे ॥ तरी हें अगत्य साधकें कोडें ॥ अभ्यासावें ये रीतीं ॥ ५१ ॥ विकल्प मोडून जाय ह्मणतां ॥ कीं त्वरितचि मोडेल भावील चित्ता ॥ तरी ऐसें नव्हे हळुहळु तत्वतां॥

क्षीणत्वा पावे ॥ ५२ ॥ विकल्प हळुहळु क्षीण होय ॥ सामान्यही तैसाचि वाढत जाय ॥ त्वरित नव्हे ह्मणून सोडूं नये ॥ अभ्यासासी ॥ ५३ ॥ पद ॥ एक द्वित्रिक्षणेषु विकल्पस्यानिरोधनं क्रमेणयत्नात्अभ्यास्यतां ॥टी०॥ एक दोन तीन क्षणीं ॥ अभ्यास वाढवावा अनुदिनीं॥ विकल्पक्षीण कीजे निरोधूनी ॥ यत्नसाध्य क्रमें होय ॥ ५४ ॥ आतां बोलिलया प्रकारें ॥ सामान्य वृत्ति चिद्गगनाकारे ॥ क्षण एक एकाग्र स्थिरे ॥ तितुका मोडे विकल्प ॥ ५५ ॥ ऐसा आजि अभ्यास जाहला जितुका ॥ उदयीक सहज होय तितुका ॥ त्याहीवरी क्षण एक निका ॥ हळुहळु वाढवावा ॥५६॥ आजि दोन क्षण सामान्य जाहलें ॥ तितुकेचि विकल्प जाती मोडले ॥ तरी तिसरे दिनीं पाहिजे साधिलें ॥ तीन क्षणपर्यंत ॥ ५७ ॥ ऐसें प्रतिदिनीं क्षण क्षण ॥ सामान्य वाढवावें स्थिरपण ॥ विकल्प करावा निरोधन॥ सहजीं सहज !! ५८ ॥ अथवा एके दिनींच बैसतां ॥ क्षणक्षणां वाढवावी सामान्यता ॥ तैशीच विकल्पा यावी क्षीणता॥ हळुहळु अभ्यासें ॥ ५९ ॥ प्रथम वृत्तिचिद्गगनाकार ॥ जाहली असे निमिष्यमात्र ॥ तितुकाचि मोडे विकल्पविकार ॥ पुढें उठे मागुतीं ॥ ६० ॥ तेचि पुन्हां मोडून विकल्प ॥ वृत्ति होय चिद्गगनरूप ॥ मागुतीं उठतांचि साक्षेप ॥ गगनाकार करावी ॥६१॥ परी स्थिरता पहिली जाहली ॥ तीहून दुजी पाहिजे वाढविली ॥ एक क्षण वृत्ति स्थिरावली ॥ दुजी दोन क्षण ॥ ६२ ॥ दोन क्षण सामान्य स्थिरावतां ॥ मध्यें विकल्प उठोनि जातां ॥ पुढें तीन क्षण तदाकारता ॥ वाढवावी सहज ॥ ६३ ॥ आणीक विकल्प उठोनि जाय ॥ मग चार क्षण करावी

चिन्मय ॥ ऐसा क्रमेंकरोनी हळुहळु उपाय ॥ साधावा अभ्यास ॥ ६४ ॥ ऐशी क्षण क्षण वृद्धि करावी ॥ सामान्य तदाकारता साधावी ॥ विकल्पता क्षीण पावे आघवी ॥ आणि बळात्कार नव्हे ॥ ६५ ॥ सहज मनासी गोडी लागे ॥ तदाकार वृत्ति होय अंगें ॥ विकल्प सांडोनि राहे उगें ॥ उठे जरी विकल्प ॥ ६६ ॥ कल्पनेचें एकनिकें ॥ देखिलया या सुखासी सोके ॥ विकार सांडोनि आवश्यकें ॥ तदाकारता स्वीकारी ॥ ६७ ॥ ऐशि तदाकारता वाढली॥ विकल्पाची वार्ढी मोडली ॥ ऐशी घटिका दोन घटिका साधिली ॥ जरी हे स्थिरता ॥ ६८ ॥ तरी अभ्यासाचें सफलत्व जाहलें ॥ ब्रह्मानुभवासी पावले ॥ परी हें सर्वदा अभ्यासिलें ॥ पाहिजे यत्नें ॥ ६९ ॥ एक वेळे मुहूर्त एक बैसावें ॥ पुन्हां व्यापारींच सदां असावें ॥ ऐशियासी योगसिद्धि नव्हे ॥ बैसतां ही एकांतीं ॥ ७० ॥ जरी सर्व काळ राहे स्मरण ॥ व्यापारतां स्नान पान भोजन ॥ सदा समाधीचें अनुसंधान ॥ साधका असावें ॥ ७१॥ विषय पाहतां संधि पहावी ॥ ज्ञातता अज्ञातता वोळखावी ॥ मननीं तैशीच आठवावी ॥ स्थिति समाधीची ॥ ७२ ॥ चिद्गगनीं चिद्गगन व्हावें ॥ अंतर्बाह्य चिद्रूप पहावें ॥ अहोरात्र ऐसेंचि ध्यावें ॥ व्यापारामाजींही ॥ ७३ ॥ ऐशीया व्यापारींच्या ध्यासें ॥ निवांत स्थळीं योग साधे अपैसे ॥ ना तरी विस्मरण जरी व्यापारीं होतसे ॥ तरी दांत खातां न साधे ॥ ७४ ॥ एकांतीं सुख जें अनुभविलें ॥ त्या ध्यासें व्यापारीं स्मरलें ॥ तैसेंच व्यापारीं ध्यासरूप ठसावलें ॥ तें उमटलें समाधिकाळीं ॥ ७५ ॥ एवं व्यापारींचे अनुसंधानें ॥ समाधीचें सुख तें बाणे ॥ समाधिसुखाचेनि

गुणें ॥ व्यापारीं सुख ॥ ७६ ॥ तस्मात् साधकें सर्व काळ ॥ अनुसंधान राखावें निर्मळ ॥ नातरी समाधिकाळीं वरळ ॥ विघ्नें होत असती ॥ ७७ ॥ जरी व्यापारीं निर्विषय मन ॥ तरी समाधिसुख पावे निर्विघ्न ॥ तस्मात् साधकें कामादि त्यागून ॥ अनुसंधानीं असावें ॥ ७८ ॥ कृषिवाणिज्य राज्यकारण ॥ आणि विषयीजन संभाषण ॥ अथवा अन्य शास्त्राचें वेशादन॥ इतुकेंही त्यागावें ॥ ७९ ॥ कामादिक जरी गेले ॥ तरी मनोराज्यही पाहिजे त्यागिलें ॥ वाउग्या विषयवल्गनेतें अव्हेरिलें ॥ पाहिजे साधकें ॥ ८० ॥ कामादिक मनोराज्य असतां ॥ अथवा कृष्यादि व्यापार करितां ॥ ता ध्यास जो बैसे चित्ता ॥ तेणें समाधिस विघ्नें होती ॥ ८१॥ काव्य तर्क न्यायादिक ॥ हेही पढतां आवश्यक ॥ निश्चय संपादिला जो एक ॥ त्याची उपेक्षा होय ॥ ८२ ॥ तस्मात् हे विघ्नकर समाधीसी ॥ त्यागिलेचि त्यागावे आवश्येसी ॥ जितुके निर्वाहक देहासी ॥ ते भोजनादि संपादावें ॥ ८३ ॥ भोजनादि जरी न केलें ॥ तरी मृत्यु किंवा देह गलित जाहले ॥ तरी साधन अभ्यास बुडालें ॥ म्हणोनि भोजनादि कीजे ॥ ॥ ८४ ॥ तैसें काव्यकृष्यादि त्यागितां ॥ मृत्यु नव्हे ना विगलितता ॥ तस्मात् त्यागाव्याचि ह्या समस्ता ॥ कृति विघ्नकर ॥ ८५ ॥ म्हणसी जनकादिकीं कैसें ॥ सर्व राज्यादि संपादुन जैसें ॥ समाधानही स्वतःसिद्ध असे ॥ तरी तया दृढ बोध ॥ ८६ ॥ ऐसा दृढ बोध तुज अपरोक्ष ॥ बाणेल संशयरहित प्रत्यक्ष ॥ देहादिकांचें कर्म बरें कीं रुक्ष ॥ भिन्नत्वें जेव्हां पाहसी ॥ ८७ ॥ तेव्हां तूंही जनकापरी ॥ जें जें पाहिजे तें तें करी ॥ कृष्यादि अथवा काव्य

तरी सारीं ॥ पढे यथासुखें ॥ ८८ ॥ तुज अद्यापि ब्रह्मानुभवासी ॥ कीं ठाव नाहीं असंगज्ञानासी ॥ वाउगी समानता करूं जासी ॥ तरी पावसी अनर्थ ॥ ८९ ॥ तस्मात् भोजनादि संपादावें ॥ कृष्यादि तर्क पठन त्यागावें ॥ कामादि विषयचिंतन न करावें ॥ सहसा साधकें ॥ ९० ॥ विवेक वैराग्य जागृत सदा ॥ आणि असावी शमदम संपदा ॥ कधीं पावेन सुखैकपदा ॥ हे असावी तळमळ ॥ ९१ ॥ असो रविदत्ता तुज सांगणें नलगे ॥ तूं उदास सर्वी आससी अंगें ॥ परी अन्यासाठीं सांगावें लागे ॥ जे जे येर मुमुक्षु ॥ ९२ ॥ आतां ऐके सावधान ॥ समाधीचें निरूपण ॥ जें पूर्वी जाहलें अवलोकन ॥ सामान्य गगनापरी ॥ ९३ ॥ तेंचि अनुसंधान दृढ राखितां ॥ बलात्कारें विकल्प निरोधितां ॥ विघ्नें चार होताती तत्त्वतां ॥ ते आधीं अवधारी ॥९४॥ विक्षेप लय तिसरा कषाय ॥ चौथा रसास्वादु होय ॥ हेचि समाधिसुखासी अपाय ॥ करिती बळें ॥ ९५ ॥ या चारींचीं रूपें कैशीं ॥ वेगळालीं बोलिजे परियेसी ॥ आणि निवारणही होती जैशीं ॥ तेंहि निरोपूं ॥९६॥ विक्षेप ह्मणिजे विकल्प ॥ मनोराज्याचा संकल्प ॥ हा उसंतचि नेदी अल्प ॥ विपयध्यासें उठे ॥ ९७ ॥ अनेक विषय आठवित ॥ ते प्रत्यक्ष दिसती अंतरांत ॥ तेणें वृत्ति कैशी होय निवांत ॥ चिद्रूपामाजीं ॥ ९८ ॥ तथापि बलात्कारें चिद्गगनीं ॥ वृत्ति लावावी अनुसंधानीं ॥ ते लावावी जों त्या आधीं उठावणी ॥ संकल्पाची होय ॥ ९९ ॥ तेव्हां कैचा सांपडे अवसर ॥ विक्षेपची उठती वारंवार ॥ कैची वृत्ति होय तदाकार ॥ क्षणभरी तरी ॥ २३०० ॥ विक्षेपरूप विकल्प ऐसा ॥ उठतां पूर्वा-

ध्यास सहवासा ॥ समाधिसुखाचा अनुभव सहसा ॥ नये बैसतां चिरकाळ ॥ १ ॥ हा विक्षेप मोडावयासी ॥ सर्वदा अनुसंधान असावें मानसीं ॥ कृष्यादि व्यापार आणि काव्य तर्कासी॥ सांडिलें पाहिजे ॥ २ ॥ पूर्वीं निरोपिल्या प्रमाण ॥ अन्य किंचित् न करावें भाषण ॥ त्यागबुद्धि अंतरापासून ॥ असावी सर्वांची ॥ ३ ॥ एक आत्मस्वरूपाचें अनुसंधान ॥ तेंचि मनासीही मनन ॥ अथवा अनुभवा आलें जें ध्येय पूर्ण ॥ तेथें एकतान ध्यास ॥ ४ ॥ इतुकें सर्वदा ध्यान राहे ॥ तरीच साधका स्वानुभव लाहे ॥ आणि अन्याच्या त्यागें विक्षेप मोडताहे ॥ हळुहळु अभ्यासें ॥ ५ ॥ तस्मात् साधकें सर्व व्यवहाराचा ॥ सर्वदा त्याग करावा साचा ॥ आणि सदा ध्यास निरालंबाचा ॥ योषाजारापरी असावा ॥६॥ हाचि उपाय विक्षेप जावया ॥ दुजा नाहींच गा शिष्यराया ॥ तस्मात् वैराग्य अंतरापासूनियां ॥ आणि आवडी स्वरूपीं ॥७॥ एवं खरें वैराग्य विषयादिकांचें ॥ आणि अनुसंधान स्वस्वरूपाचें ॥ हें जागृतींत दृढतर व्हावें साचें ॥ तरीच समाधि घेतां साधे ॥ ८ ॥ तेथेंही बैसलियावरी ॥ विक्षेप उठती विषयानुकारी ॥ तयासि विवेक वैराग्यें सारी ॥ जरी साधक स्वयें ॥ ९ ॥ एकदां सारितां न जाती ॥ वारंवार विकल्प उठती ॥ ते सारावेचि विवेकविरक्ती ॥ करून तेच अवसरीं ॥ १० ॥ येथींचा विवेक तो ऐसा ॥ हा जो उठे विकल्पठसा ॥ तो कासयावरी उमटे सह [illegible] ना हिलें पाहिजे ॥ ११ ॥ पाणियावरी जेवीं तरंग [illegible]ीं [illegible]ाकाशामध्यें मेघ तैसे [illegible] चिद्गगनं विषय अमोघ ॥ विकल्पासह भासती ॥ १२ ॥ पाणी गगन अवलोकितां तरंग मेघाची भि-

थ्या वार्ता ॥ तैसें स्वानुभवें चिद्गगनीं निरखितां ॥ मिथ्यता विषयासी ॥ १३ ॥ विषय सांडून चिद्गगन पहावें ॥ अर्थात् विषयाचा त्याग संभवे ॥ स्वरूपानुसंधान विवेक या नांवें ॥ हेचि दोनी वाढती ॥ १४ ॥ ऐसें विवेक वैराग्य वाढतां ॥ अवश्य विक्षेपा येतसे क्षीणता ॥ क्षणक्षणां संधीसी विवर्धता ॥ बोलिल्या न्यायें होय ॥१५॥ निःशेष विकल्प जरी मोडे ॥ तरी सामान्यसुख अपार जोडे ॥ तें सुख बोलतां न ये कोडें ॥ वृत्ति जाणे साधकाची ॥ १६ ॥ एवं विवेक वैराग्यें कडूनी ॥ विक्षेप विकल्पाची हानि ॥ होत असे साधकालागूनी ॥ तस्मात् या रीती साधावें ॥ १७ ॥ ऐसें विक्षेपरूप एक विघ्न ॥ साधकाचें गेलें निरसून ॥ परी पुढें लय ठाके येऊन ॥ हेंही विघ्न दुर्धर ॥ १८ ॥ तया लयाचे दोन प्रकार ॥ येक झोंप दुजा शून्याकार ॥ येणें स्वानुभवा पडे अंधकार ॥ तरी तो काल व्यर्थ गेला ॥ १९ ॥ विकल्पासह विक्षेप मोडतां ॥ झोंपचि येतसे आवश्यकता ॥ अथवा वृत्तीसी शून्याकारता ॥ हाही लयचि बोलिजे ॥ २० ॥ लय किंवा शून्याकार होणें ॥ तरी स्वानुभवा मुकावें येणें ॥ येथेंही साधकें उपाय करणें ॥ तरी मोडेल लय ॥ २१ ॥ चिद्गगनाची येकाकारता ॥ असावी ध्येयमात्र गोचरता ॥ हा विसरचि न पडावा तत्त्वतां ॥ निमिष्यही एक ॥ २२ ॥ स्मरण एकतान असावें ॥ विस्मरणासीच विसरावें ॥ सामान्यवृत्तीनें उठोनी पसरावें ॥ वितुळतां आपुले आपण ॥ २३ ॥ स्वरूपाची गोडी अत्यंत ॥ असतां स्मरणही राहे निवांत ॥ परी ते आवडी कैशी देऊन दृष्टांत ॥ स्पष्ट करूं अवधारी ॥ २४ ॥ उष्णकाळीं सूर्य खडतरला ॥ माध्यान्ही वोण-

वाही लागला ॥ ऐशिया समयीं गज बुडला ॥ महा डोहाच्या आशयीं ॥ २५ ॥ तयासी सुख शीतलत्वाचें ॥ जाह्लें तें कदां त्यागिलें नवचे ॥ जरी तोंड बाहेरी काढितां साच ॥ तापेल यास्तव न काढी ॥ २६ ॥ तैसा हा त्रिविध तापें तापला ॥ विक्षेपासी अति विटला ॥ चिद्गगनीं विश्रांति पावला ॥ विक्षेपाकडे तो न येची ॥ २७ ॥ परी त्या स्वात्मत्वसुखाची ॥ गोडी क्षणक्षणां वाढती साची ॥ वाहवा ह्मणे विश्रांति मीचि ॥ पावलों असें ॥ २८ ॥ अनंत जन्मींचें दुःख गेलें ॥ जया सुखें तें मज प्राप्त जाह्लें ॥ ऐसेंही जरी आठविलें ॥ तरी हा विक्षेपची ॥ २९ ॥ ह्मणोनि ऐसेंही नाठवितां ॥ उगेंचि असावें सुखाकारता ॥ पुढें आपेआप उत्थान होतां ॥ आठवेल विक्षेपें ॥ ३० ॥ ते आठवण भोजनादि व्यापारीं ॥ विसरूंची नये क्षणभरी ॥ ह्मणजे तया ध्यासें पुन्हां झडकरी ॥ बैसतां तदाकार होय ॥ ३१ ॥ विक्षेप नसतां सावधान ॥ चिद्गगनीं होय लीन ॥ चढती आवडी क्षणक्षण ॥ तरीच हा लय मोडे ॥ ३२ ॥ झोंप तों नयेची तत्त्वतां ॥ आणि नव्हे शून्याकारता ॥ सावधपणें एकाग्रता ॥ याचि नांवें समाधि ॥ ३३ ॥ ऐसे लयाचें विघ्न नासलें ॥ समाधिसुख प्राप्त जाह्लें ॥ तरी आणीक तिजें विघ्न उदेलें ॥ कषायाचें साधका ॥ ३४ ॥ कषाय ह्मणिजे सुखरूप असतां ॥ सहजी भास चिद्गगना आंतौता ॥ हिरवे पिवळे भासती भोंवता ॥ कीं अग्नि लागला वाटे ॥ ३५ ॥ नानाविद्युलता चमकती ॥ कीं नानावाद्यें श्रवणीं पडती ॥ हा कषाय विघ्नकर निश्चितीं ॥ वोढी वृत्ति तिकडेची ॥ ३६ ॥ एकाएकीं हें अवलोकितां ॥ तत्क्षणीं उठोनि धांवे तत्त्वतां ॥

एकदां साधक उठोनी पळतां ॥ मग पुन्ह पुन्हां तैसाची ॥ ३७ ॥ प्रतिदिनीं तितुक्या सुखासी ॥ पावतां एकाग्र तदाकारतेसी ॥ भासतां नाद किंवा रंगासी ॥ आरोळी मारोनी पळे ॥ ३८ ॥ ऐशी हे संवे लागली जरी ॥ तरी पुढे प्रवेशेना ब्रह्माकारीं ॥ तेथून प्रतिदिनीं फिरे माघारीं ॥ तस्मात् हें विघ्न दुर्धर ॥ ३९ ॥ अथवा उठोनी जरी न पळाला ॥ ठायींचा ठायींच बैसला ॥ कषाय दिसतांचि आला ॥ विक्षेपाकडे ॥ ४० ॥ विक्षेपाकड जरी येण्याची॥ संवे पडली वृत्तीसी साची ॥ तरी तेही आवडी सांडून एकाग्रतेची ॥ उत्थान प्रतिदिनीं करी ॥ ४१ ॥ येथें साधकें एक करावें ॥ चिद्गगन ज्ञानघना न सोडावें ॥ आठवणींत आठवपणें मुरावें ॥ भिन्नत्वें नुरतां ॥ ४२ ॥ तथापि रंग नाद उमटती ॥ तरी ते मिथ्यात्वें दृश्य भ्रांति ॥ विवेकें विदारूनि त्यागिजेती ॥ विक्षेपाकडे आलियाही ॥ ४३ ॥ ब्रह्म अशब्द परिपूर्ण ॥ तेथें कैंचें नादाचें श्रवण ॥ आणि अदृश्य अगोचर तरी वर्ण ॥ हिरवा पिवळा कैंचा ॥ ४४ ॥ ज्ञान-घन जो प्रकाशक ॥ तो ऐसा नव्हे दृश्यात्मक ॥ सूर्याऐसा ह्मणती कित्येक ॥ तेही न विवेकी ॥ ४५ ॥ डोळे दडपूनियां पाहती ॥ अथवा मुद्रादिकांची कृति ॥ पित्तप्रकृतीनें प्रकाश उमटती ॥ तें ब्रह्म ह्मणती मूढ ॥ ४६ ॥ कोणी भाविती ज्योति ऐसें ॥ कोणी मानिती अणुत्वें असे ॥ ऐसें कित्येकांसी लागलें पिसें ॥ तयां मूढां प्राप्त कैंचें ॥ ४७ ॥ असो खरें तरणें जया साधका ॥ ऐशिया न गुंतावें कुतर्का ॥ तेणें पहावें अंतरविवेका ॥ सूक्ष्मबुद्धीनें ॥ ४८ ॥ कीं ज्ञान प्रकाशाऐसें नाहीं ॥ तें अंतरदृष्टीनेंही दिसेना कांहीं ॥ जरी दिसावया-

जाग असतां कधींही ॥ विषय पाहतां आढळेना ॥ ४९ ॥ तस्मात् वर्ण व्यक्ति नाद रंग ॥ हे सर्व दृष्टीचे दृश्य तरंग ॥ आत्मा ब्रह्म असंग अभंग ॥ अमुका ऐसा नव्हे ॥ ५० ॥ दृश्य भासातीत सघन ॥ निश्चळ परिपूर्ण चिद्गगन ॥ तेथेंचि वृत्तीसी करावें लीन ॥ येकाग्रभावें ॥ ५१ ॥ ऐसा निर्धार धरून बैसतां ॥ कषाय नासून जाती तत्त्वतां ॥ किंचित् भासही जाहला असतां ॥ वितळून जाती ॥ ५२ ॥ दिसोत न दिसोत नाद रंग ॥ परी वृत्ति असावी अभंग ॥ तरी आपेआप पावे भंग ॥ विघ्न कषायाचें ॥५३॥ वृत्ति लीन असतां चिद्गगनीं ॥ कदाचित् विकल्प पावला उत्थानीं ॥ तरी अहंब्रह्म असंग ह्मणोनी ॥ होतां पुन्हां लीन होय ॥ ५४ ॥ लीनत्वें मी ब्रह्म तरी स्फुरे ॥ परी न होती शब्दाकारें ॥ सामान्य वृत्तीच जाऊन पसरे ॥ पुन्हां वितळून झेंपावे ॥५५॥ एवं विकल्प उठतां नुठतां ॥ अहंब्रह्मास्मि स्वकीय असंगता ॥ स्फुरूं लागे एकाकारता ॥ अभ्यासबळेंकडोनी ॥ ५६ ॥ ऐशी वृत्तीची ब्रह्माकारता ॥ होय जरी साधका तत्त्वतां ॥ तत्क्षणीं कषायाचे होय घाता ॥ आपेआप ॥ ५७ ॥ या रीतीं कषाय पावतां उपमर्द ॥ पुढें उमटूं लागे रसास्वाद ॥ हेंही समाधीसी प्रसिद्ध ॥ विघ्नचि चौथें ॥५८॥ विक्षेप नव्हे लय नव्हे ॥ कांहीं रंगही नुमटावे ॥ परी अहंब्रह्म ह्मणोनी ध्यावें ॥ अभिमानें माथां ॥ ५९ ॥ अहंब्रह्मास्मि ह्मणून ॥ वृत्तीनें घेतला जो अभिमान ॥ हें नव्हे समाधीचें लक्षण ॥ ध्येयाहून भिन्न पडे ॥ ६० ॥ जैशी देहबुद्धिची स्फूर्ति ॥ घेऊन बैसती मूढमति ॥ तैशीच अहंब्रह्महीं वृत्ति ॥ साभिमानें बाधक ॥ ६१ ॥ निर्विकल्प निजरूप आपुलें ॥ तें

किमात्मक नाहीं कळलें ॥ परी मी ह्मणोन साभिमानें आलें ॥ देहबुद्धीकडे ॥ ६२ ॥ जरी ह्मणसी चिद्गगनाकार ॥ वृत्ति जाहली असे निर्धार ॥ ते कैशी येईल साचोकार॥ देहबुद्धी-कडे ॥ ६३ ॥ तरी अवधारावें निवांत ॥ वृत्ति उठतां अभिमान स्फुरत ॥ तेक्षणीं देहबुद्धीच ऐसा संकेत ॥ यथार्थ न कळे ह्मणोनी ॥ ६४ ॥ वृत्ति जरी लीन जाहली ॥ तरी शून्याकारता अवलंबिली ॥ तेचि सत्य ह्मणून बळकाविली ॥ आपुली स्वरूपस्थिति ॥ ६५ ॥ स्फूर्तीपासून देहापर्यंत ॥ या मिथ्यात्वाचा साभिमान घेत ॥ हे देहबुद्धि नव्हे काय निश्चित ॥ ब्रह्म ह्मणून घेतां जरी ॥६६॥ तथापि इतुकें मिथ्या ह्मणोनी ॥ त्यागिलें जरी विवेचूनी ॥ तरीही शून्यासी ब्रह्म कल्पूनी ॥ मीच मानोनी बैसे ॥ ६७ ॥ आत्मरूप जरी गगनापरी ॥ परी ज्ञानघन रूप-प्रतीति नव्हे खरी ॥ तेचि शून्य भावि अंतरीं ॥ तेणें सुखें नाचत ॥ ६८ ॥ जैसा हठयोगी वायु कोंडोनी ॥ शून्याकार बैसला होऊनी ॥ तैसाचि हाही गगनातें मानी॥ शून्याकार ब्रह्म ॥ ६९ ॥ येथें स्वरूप आणि गगनाचा ॥ भेद कळला पाहिजे साचा ॥ आणि अहंब्रह्माभि-मान वृत्तीचा ॥ निपटून गेला पाहिजे ॥ ७० ॥ तरीच हा रसास्वाद मावळे ॥ ब्रह्म ब्रह्मत्वें स्वयें निवळे ॥ नातरी शून्य किंवा उफाळे ॥ देहबुद्धी मागुती ॥ ७१ ॥ तस्मात् या रसास्वा-दाचें विघ्न ॥ ब्रह्म न पविजे निरसल्याविण ॥ तेंचि कैसें ऐकावें निरूपण ॥ अति सावधान साधकें ॥ ७२ ॥ आधीं गगनस्वरूपाचा भेद ॥ विवेचनें कळावा प्रसिद्ध ॥ पुढें साभिमान त्यागूनि स्तब्ध ॥ वृत्ति राहे तें बोलूं ॥ ७३ ॥ आकाश ह्मणिजे केवळ भूत ॥ शब्द गुण

जेथें उमटत ॥ आणि शून्यरूप जाणण्यारहित ॥ नेत्रासी अवकाश दिसे ॥ ७४ ॥ काम क्रोध लोभ मोह भय ॥ याही पांचांचा गगनीं अन्वय ॥ पोकळ दृश्य तमोगुण कार्य ॥ जड चारी भूतांऐसें ॥ ७५ ॥ चिद्गगनीं शब्दगुण नसे ॥ आणि शून्यही जेथें अनारिसें ॥ नेणीव कालत्रयीं न दिसे ॥ अदृश्य अगोचर ॥ ७६ ॥ कामक्रोधादि हे मनोधर्म ॥ त्या मनाचाचि नसे जेथें उद्गम ॥ अवकाशेंविण चिद्घन सम ॥ पोकळ तो किंचित् नसे ॥ ७७ ॥ भूत ह्मणिजे जाहलें ॥ ह्मणोनि गगन हें नाम पावलें ॥ स्वस्वरूप आदिअंतीं संचलें ॥ ज्ञानघन निबिड ॥ ७८ ॥ जया स्वरूपीं मायास्फूर्ति ॥ रज्जुसर्पाची जेवीं भ्रांति ॥ तैशी न होऊन मानिली उत्पत्ति ॥ अहंब्रह्मास्मि शब्दें ॥ ७९ ॥ तो शब्द आणि तया शब्दासी ॥ अवकाश जाहला अखंडैकरसीं ॥ तया छिद्ररूप पोकळपणासी ॥ आकाश नाम ठेविलें ॥ ८० ॥ येर भूतें आणि जगास ॥ पैंसरूपीं जाहला वास ॥ तया नाम मात्र ठेविलें फोस ॥ आकाश ह्मणोनी ॥ ८१ ॥ तेथें अज्ञान जडत्व आलें ॥ ह्मणोनि कल्पिलें तमोगुणी जाहलें ॥ कामक्रोधादि कार्यांत उमटले ॥ अंतःकरणरूपी ॥ ८२ ॥ ऐसे विकार हे गगनाचे ॥ कार्य तरी मायास्फूर्तीचें ॥ विचारें पाहतां जाहलेंच नवचे ॥ परी नामास्तव कल्पिलें ॥ ८३ ॥ स्वरूप तरी अखंडैकरस ॥ जेथें मायेसी जाहला उमस ॥ परी तेथें छिद्ररूप पोकळीस ॥ अवकाश कैंचा ॥ ८४ ॥ जैसें आरसिया छिद्र नसतां ॥ पुढील पदार्थ दिसती आंतौता ॥ तैसें ज्ञानघन निबिड असतां ॥ भ्रमें जग मध्यें जाहलें वाटे ॥ ८५ ॥ ज्ञानघनीं कैंचा अवकाश ॥ ह्मणिजे अमुक स्थळ स्वरू-

पाहून वोस ॥ पडिलें ऐसें नाहीं तयास ॥ एकरस बोलिजे ॥ ८६ ॥ ऐशिया अखंडैकरसा-
माजीं ॥ कल्पिली कल्पना माया दुजी ॥ नेणीवही कल्पिली सहजीं ॥ तेंचि आकाश ॥८७॥
ज्ञानामाजीं नेणतेपण ॥ पोकळ जडरूप गगन ॥ नाम पावलें उपाधीकरून ॥ येरव्हीं
जाहलेंचि नाहीं ॥ ॥ ८८ ॥ स्वरूपाविण स्थळ रितें नाहीं ॥ ऐसें बोलतां कोणी येथेंही ॥
शंकील कीं गगनासीही पाहीं ॥ खंडता कोठें ॥८९॥ तरी परिसा याचें उत्तर ॥ जें कां निश्चळ
अंत ना अपार ॥ तयासी गगन हें नाम मात्र ॥ मायेस्तव कल्पिलें ॥९०॥ वेगळेपणें जें
पहावें ॥ तयासी गगन कल्पिलें स्वभावें ॥ अभिन्नपणें जें एकरस व्हावें ॥ तरी तें गगनाचि
ब्रह्म ॥ ९१ ॥ काळिमा नसतां पितळ ॥ तेंचि सुवर्ण केवळ ॥ तैसें अज्ञान नसतां निव्वळ ॥
ज्ञानघन तें ब्रह्म ॥ ९२ ॥ हें अवकाशरूप उगें भाविलें ॥ तया ब्रह्मरूपा गगन नाम ठेविलें ॥
परी तें आकाश नव्हे असे संचलें ॥ परब्रह्मचि ॥ ९३ ॥ आतां आकाशाचें रूप कोणतें ॥
म्हणसी जरी बोलिजे तें ॥ छिद्रत्वें शब्द नाद उमटती तें ॥ आकाश भूतरूप ॥ ९४ ॥
तेंचि आकाश शब्दासहित ॥ जाहलें ह्मणून नाम पावलें भूत ॥ तेंचि प्रलयकालीं
नासत ॥ येर संचलें तें ब्रह्म ॥ ९५ ॥ शब्दरूप तेंचि श्रोत्रासी ॥ वेद्य जाहलें एकदेशी ॥
येर ओतप्रोत तें कवणासी ॥ विषय असे सांगें ॥ ९६ ॥ म्हणसी नेत्रासी पोकळपणा ॥
दिसे गगनाचा परिपूर्णा ॥ तरी ते वाउगी कल्पिली कल्पना ॥ गगना रूप कैचें ॥ ९७ ॥
शब्द तरी नेत्रासी न दिसे ॥ मा ओतप्रोत तें कैसें भासे ॥ अनुमानिलें जें पोकळसें ॥

तें परब्रह्म सघन ॥ ९८ ॥ परब्रह्म अनुमाना आलें ॥ म्हणून गगन ऐसें नाम ठेविलें ॥ पाहणाराकडे ज्ञान उमटलें ॥ पाहिलें तें जड अज्ञान ॥ ९९ ॥ परी पाहणाराचें विशेष ज्ञान ॥ तेंचि अन्यथा अप्रमाण ॥ मा कल्पिलें पोकळासी जें अज्ञान ॥ तें खरें कैसें ॥ ३४०० ॥ पाहणाराचें ज्ञान त्यागावें ॥ पोकळींचें जडपण विसर्जावें ॥ उर्वरित केवळ ज्ञान स्वभावें ॥ तें परब्रह्म दोहींकडे ॥ १ ॥ तस्मात् ओतप्रोत तें ब्रह्म पूर्ण ॥ शब्दरूप तितुकेंचि गगन ॥ जें कां उद्भवलें मायास्फुरण ॥ उपाधिमार्जीं ॥ २ ॥ तेथूनाचि परा पश्यंती मध्यमा ॥ वैखरी आदि पावली उद्गमा ॥ शब्दरूपता तयाचिये नामा ॥ आकाशभूत ॥ ३ ॥ येर चारी भूतांचे उपाधीस्तव ॥ शब्दघसर्णानें उठे स्वभाव ॥ अथवा पशुपक्ष्यादि जीव ॥ तेथें ध्वनिरूपें गगन ॥ ४ ॥ तेथेंचि काम क्रोधाची उत्पत्ति ॥ आणि शून्य जड अज्ञान भ्रांति ॥ अथवा नाशही कल्पांतीं ॥ इतुक्याचि गगना ॥ ५ ॥ तया शब्दरूप गगनाचा ॥ वेद्यत्वपणा श्रोत्रासी साचा ॥ येर ओतप्रोत जें तयाचा ॥ शब्द ना वेद्यत्व ॥ ६ ॥ तेथें कामक्रोधादि ना जडपण ॥ शून्य अज्ञान ना शब्दगुण ॥ उत्पन्न जाहलें ना नाश होणें ॥ ह्मणून तेंचि ब्रह्म ॥ ७ ॥ अज्ञानें तया ब्रह्मरूपासी ॥ कल्पना केली भूताऐशी ॥ नाम आकाश ठेविलें त्यासी ॥ परी रूप कांहीं नसे ॥ ८ ॥ तस्मात् तेंचि ब्रह्म खरें ॥ परी घेतलें पाहिजे विचारें ॥ तंव रविदत्त पुसे आदरें ॥ कर जोडोनी ॥ ९ ॥ जी जी स्वरूपासीं जें उपमिलें ॥ तें गगन कवणासी बोलिलें ॥ विभु व्यापक निरंश ह्मणितलें ॥ हें तों ओतप्रोत गगन ॥ १० ॥ शब्दरूप तें

तों एकदेशी ॥ विभुत्व व्यापकता न ये त्यासी ॥ तस्मात् उपामिलें जें ब्रह्मरूपासी ॥ तें ओत-प्रोत गगन ॥ ११ ॥ विभुत्व व्यापकत्व निरंशता ॥ स्वरूपासम असती तत्वतां ॥ एक चैतन्याची मात्र अधिकता ॥ ब्रह्मरूपीं असे ॥ १२ ॥ ब्रह्मीं चैतन्य ह्मणतां अधिक ॥ व्यापकही जड जाहलें आवश्यक ॥ तेंचि ब्रह्म उपदेशितां एक ॥ तरी हें उमजे ऐसें करा ॥ १३ ॥ ऐसें ऐक-तांचि श्रीशंकर ॥ हर्षोनि करिते जाहले उत्तर ॥ कीं हें ओतप्रोत जें निर्विकार ॥ यासीच उपमिलें ॥ १४ ॥ अज्ञानें भ्रमें भाविलें असे ॥ कीं हें व्यापकचि आकाश ऐसें ॥ तयासी कळावया सांगती आवेशें ॥ श्रुति आणि ज्ञाते ॥१५॥ श्रुति आणि ज्ञाते कळून ॥ सांगती कैसें हें-चि गगन ॥ ह्मणसी तरी प्रयोजन ॥ असे इतुकेंची ॥ १६ ॥ कीं अज्ञानासी ज्ञान व्हावें ॥ तरी तें कासयासारिखें उमजावें ॥ ऐसा पदार्थचि दुसरा नव्हे ॥ म्हणोनि ज्याचें त्या उप-मिलें ॥ १७ ॥ अज्ञानासी या गगनाचा ॥ व्यापकपणा मोठेपणा साचा ॥ ठाउका असे तरी उपमितां स्वरूपाचा ॥ अनुभव कळेल ॥ १८ ॥ एक शून्य अज्ञान भाविलें ॥ ह्मणोनीच ग-गना ऐसें उपमिलें ॥ तेंही साधका जाईल कळलें ॥ अभ्यासबळेंकरूनी ॥ १९ ॥ कीं ब्रह्म चिद्घन ज्ञानरूप ॥ तें विशेषा ऐसें नव्हे अल्प ॥ सामान्य स्वयंप्रकाश अमुप ॥ यथार्थ कळे जेव्हां ॥ २० ॥ तेव्हांचि ओतप्रोतासी अज्ञान ॥ कल्पिलें होतें तें त्यागून ॥ सहजीं सामान्य एकरूपज्ञान ॥ कळतां गगनबुद्धि जाय ॥ २१ ॥ विभुत्व व्यापकत्व तों पहिलें सम ॥ तें तों ऐक्यचि सहज निःसीम ॥ भाविलें अज्ञान आणि ठेविलें नाम ॥ तें मिथ्या

होय स्वानुभवें ॥ २२ ॥ तस्मात् रविदत्ता विचारून पाहें ॥ व्यापकज्ञानघनब्रह्मचि आहे ॥ या व्यापकासी कोणतें रूप कीं लाहे ॥ चक्षु आदि इंद्रियां ॥ २३ ॥ असो ऐसिया व्यापक रूपासी ॥ गगन कल्पना जे अज्ञानासी ॥ तेचि निरसिजे ऐकें मानसीं ॥ सावधानपणें ॥ २४ ॥ वायु आदि चारी भूतें ॥ व्यापक गगनीं असती मिश्रितें ॥ तेंचि भिन्न काढितां ऐतें ॥ स्वतःसिद्ध ब्रह्म ॥ २५ ॥ अज्ञानशून्य जे नेणीव ॥ हा पृथ्वीचा कठिन स्वभाव ॥ गगनीं मृदुत्वाचा जो भाव ॥ तो अपाचा गुण ॥ २६ ॥ भासलें गगन तें तेज ॥ म्हणून पोकळ अनुमानिजे सहज ॥ स्तब्धता निरोधता ते समज ॥ वायुतत्वाची ॥ २७ ॥ शब्द-रूप अंतःकरणस्फूर्ति ॥ जयेस्तव गगन हें वदंती ॥ हे केवळ गगनीं नाढळती ॥ विचारून पाहतां ॥ २८ ॥ स्तब्धता निरोधता तों नसे ॥ कीं मायाचि जेथें नुमसे ॥ चंचळ स्वभावें-विण एकरसें ॥ चिद्गगन ब्रह्म ॥ २९ ॥ तस्मात् गगनीं वायूचा अभाव ॥ तेज भासकत्वें दिसे तें वाव ॥ जाहला म्हणसी ब्रह्मींचा अनुभव ॥ परी तो भ्रम ॥ ३० ॥ वेगळेपणें कोण खरें ॥ कीं ब्रह्म अनुभविजे साचोकारें ॥ तस्मात् अभिन्नपणें भास निवारे ॥ तेव्हां तेजाचा अभाव ॥ ३१ ॥ त्वचेसी कांहीं स्पर्शावें ॥ तरी मृदु कठिन म्हणावें ॥ आपुलें आपणासी स्वयमेवें ॥ मृदु ना कठिन ॥ ३२ ॥ तरी आप हें कवणेपरी ॥ असे तें काढावें निर्धारी ॥ नाहींच नाहीं कल्पना दुसरी ॥ आहे तैसें आहे ॥ ३३ ॥ कठिनपण शून्य अज्ञान ॥ हे कल्पिली पृथ्वी म्हणून ॥ विचारें वोळखितां सामान्य ज्ञान ॥ अज्ञान मावळे ॥ ३४ ॥ आपण

चिद्गगन ओतप्रोत ॥ अंत नाहीं म्हणोन अनंत ॥ सजातीयादि भेदरहित ॥ कळे जरी स्वानुभवें ॥ ३५ ॥ देहादिकचि मी आपण ॥ मानिलें होतें विपरीत ज्ञान ॥ म्हणून कल्पिलें एक अज्ञान ॥ कीं नकळे आपआपणा ॥ ३६ ॥ हें विपरीत ज्ञान वृत्ति उठतां ॥ कल्पिलें असे बहिर्मुखता ॥ तस्मात् नेणीवही आली पाहतां ॥ माथां वृत्तीचे ॥ ३७ ॥ परी स्वरूप अज्ञान नसे ॥ उठतां वृत्तीसी जाणतसे ॥ विपरीत ज्ञान तेंही प्रकाशे ॥ जयाच्या प्रभें ॥ ३८ ॥ वृत्तीसीच स्वरूप न कळलें ॥ तें अज्ञानही जेणें प्रकाशिलें ॥ तरी तें अज्ञान कैसें जाहलें ॥ ज्ञानघन ओतप्रोत ॥ ३९ ॥ जडपणा तों स्वरूपीं किंचित ॥ नाहींच नाहीं निभ्रांत ॥ शून्य अज्ञानत्व कल्पिला संकेत ॥ तो विचारें निरसिला ॥ ४० ॥ तथापि शून्य खंडन उरलें ॥ तें पुढील श्लोकीं निरूपिलें ॥ तेव्हां तेंचि वस्तुतंत्र ज्ञान संचलें ॥ कळेल अपरोक्ष ॥ ४१ ॥ एवं स्वस्वरूप जें चिद्गगन ॥ अनंत अपार व्यापक पुर्ण ॥ तयासी व्यर्थ कल्पिती आकाश ह्मणून ॥ परी तेंचि सघन ब्रह्म ॥ ४२ ॥ तें स्वरूप अशब्द अस्पर्श ॥ अरूप अगंध अरस ॥ भास मृदुना निरोधांश ॥ आणि अज्ञान नव्हे ॥४३॥ ऐसें गगन गाळून काढिलें ॥ पांचही भूतांचे धर्म त्यागिले ॥ नंतर उर्वरित जें उरलें ॥ तें रविदत्ता चिद्गगन ॥ ४४ ॥ हें ऐकूनी रविदत्त आपण ॥ सांष्टांग घालितसे नमन ॥ जी जी स्वस्वरूप ज्ञानघन ॥ पोकळीविण एकरस ॥ ४५ ॥ ऐसें विचारें अनुमानलें ॥ कीं गगनप्राय ओतप्रोत संचलें ॥ परी तें वृत्तीसी पाहिजे कळलें ॥ तेव्हां वृत्तीचें अज्ञान नासे ॥ ४६ ॥

स्वरूप वास्तविक अज्ञान नव्हे ॥ सामान्य ज्ञावघनचि स्वभावें ॥ परी वृत्तीसी तों अज्ञान संभवे ॥ कीं कळेना स्वरूप ॥ ४७ ॥ सजातियादि भेदरहित ॥ कीं परिच्छेदाविण अनंत ॥ वृत्तीसी कळावा अपरिमित ॥ तरीच अज्ञान निरसे ॥४८॥ जया वृत्तीच्या न कळण्यामुळें ॥ येवढें ऐक्य तें पडिलें वेगळें ॥ देहबुद्धि धरूनियां बळें ॥ नाथिलेंचि जन्मे मरे ॥ ४९ ॥ ऐशिया वृत्तीसी कळल्याविण ॥ न फिटेचि कदाही अज्ञान ॥ अभ्यासें व्यापितसे चिद्गगन ॥ परी केवढें किती कळेना ॥ ५० ॥ वृत्तीसी कळे किंवा न कळे ॥ तों इतुकियांत वृत्ति मावळे॥ तरी अशेषत्वें कैसें निवळे ॥ अगोचर ब्रह्म॥५१॥ तथापि किंचित कळण्यानें ॥ वृत्तीनें अभिमान माथां घेणें ॥ अहंब्रह्मास्मि हें उफाळणें ॥ विघ्नरूप रसास्वादु ॥ ५२ ॥ तरी हा रसास्वादु कैसा जावा ॥ यथार्थ वृत्तीसी कैसा कळावा ॥ अभिमानरहित स्वानुभवा ॥ कैसें पावावें ॥ ५३ ॥ साभिमानेंविण शून्य होतें ॥ अभिमानें तों विघ्न उमटतें ॥ तरी येथील खूण कैशी आहे ते ॥ स्वामी निरोपावी ॥ ५४ ॥ ऐसें बोलोनी चरण धरिलें ॥ ऐकतां सद्गुरूही संतोषले ॥ एक ह्मणती सावधान पाहिलें ॥ वृत्तीसी कळणें कैसें तें ॥ ५५ ॥ जे कां चिद्गगनीं वृत्ति पसरे ॥ तदाकार होऊनी विघुरे ॥ नंतर जें कांहीं उर्वरित उरे ॥ तेंचि स्वप्रभरूप ॥५६॥ पुन्हां तत्क्षणींच वृत्ति उठे ॥ चिद्गगन व्यापून सर्वेचि फाटे ॥ दुजी नुठे तोंवरी दाटे ॥ केवल स्वरूप ॥५७॥ म्हणसी वृत्ति मावळतां निवळे ॥ तें वृत्तीसी केवीं कळे॥ परी वृत्ति उठतां चिद्गगनीं मिसळे ॥ परी तें कळे हें म्हणूनी ॥५८॥ वृत्ति पदार्थ जरी पाहतां ॥ अमुक करून

मावळे तत्त्वतां ॥ हा स्वभावचि वृत्तीचा ऐतां ॥ कीं कळावें मावळावें ॥५९॥ म्हणोनी घटपटाचें जें अज्ञान ॥ निरसून अमुकसें होय ज्ञान ॥ जरी मग जातसे मावळून ॥ तरी कळणें तों जाहलें ॥ ६० ॥ तैशी वृत्ति झेपावे चिद्गगनीं ॥ हें स्वस्वरूप कळे तत्क्षणीं ॥ तेव्हांचि जाय जरी वितळूनी ॥ परी अज्ञान तें गेलें ॥ ६१ ॥ हें मी ब्रह्म चिद्गगन ॥ एकरस दंडायमान ॥ ऐसें वृतीसी होय ज्ञान ॥ न कळणें जाउनी ॥ ६२ ॥ वृत्ति व्यापतांचि अज्ञान जातें ॥ अमुकसें ब्रह्म निश्चया येतें ॥ म्हणसी साभिमानें माथां घेतें ॥ हा उफाळे रसास्वादु ॥ ६३ ॥ तरी हा रसास्वादु त्रिपुटि असतां॥निःशेष मावळेना तत्त्वतां॥ वस्तुतंत्र निजांगें होतां ॥ तेव्हांचि मावळे ॥६४॥ तोंपर्यंत हा अभिमान ॥ पाहिजे तरीच अज्ञान खंडन ॥ कर्तृतंत्रत्वें अखंड अनुसंधान ॥ एकतान असावें ॥६५॥ हे ध्येयध्यानरूप कर्तृतंत्रता ॥ चिरकाळ राहे जरी स्थिरता ॥ येणेंचि वस्तुतंत्र अभिन्नता ॥ होय हळुहळु ॥ ६६ ॥ दृढ अपरोक्ष जाहलियावरी ॥ कीं अंगें निर्विकल्प निर्विकारी ॥ हें विघ्न रसास्वादाचें निर्धारीं ॥ मावळोनि जाय ॥६७॥ तों काल हा रसास्वादु ॥ साभिमानरूप ब्रह्म आल्हादु ॥ उपयोगीं वृत्तीचा छंदु ॥ अन्य विघ्नें निवारी ॥ ६८ ॥ विक्षेपाची नरडी पिळी ॥ लयाची खांदून काढी मुळी ॥ कषायातें धरून आफळी ॥ हा रसास्वादु ॥ ६९ ॥ तस्मात् हा जरी विघ्नकर ॥ परी आरंभीं होतसे सुखकर ॥ अन्य विघ्नांसी करी संहार ॥ आणि ब्रह्मानंद वाढवी ॥ ७० ॥ विघ्नत्रय निःशेष निमालें ॥ वृत्तीसी ज्ञान जरी दृढ जाहलें॥ पुढें हें भिन्नत्वें विघ्न दिसलें ॥ सुलीन नव्हें म्हणोनी ॥७१॥ परी आधीं वृत्तीसी

पुरतें ॥ ज्ञान व्हावें ब्रह्मींचें ऐतें ॥ पुढें आपेंआप रसास्वादातें ॥ घात होय निर्विकल्पी ॥ ७२ ॥ अगा बापा हे रविदत्ता ॥ जरी हे वृत्ति व्याप्ति होय तत्त्वतां ॥ इसीच ब्रह्मविद्या नांव पाहतां ॥ ठेविती ज्ञाते आणि वेद ॥ ७३ ॥ हे ब्रह्मविद्या चिद्गगनीं अपार ॥ पावोनि राहे तत्तदाकार ॥ तरीच अज्ञानरूप अंधकार ॥ फिटेल तत्क्षणीं ॥ ७४ ॥ येऱ्हवीं या ब्रह्मविद्येविण ॥ जरी अभ्यासिलें समाधिसाधन ॥ उगेंचि स्थिर केलें बुद्धि मन ॥ तरी व्यर्थ जाय सर्व ॥ ७५ ॥ तिन्हीही विघ्नें निरसलीं ॥ ब्रह्माकार वृत्ति जाहली ॥ चिद्गगनाकारें एकरसली ॥ हेचि ब्रह्मविद्या ॥ ७६ ॥ हे ब्रह्मविद्याचि अज्ञान नाशी ॥ आणि आपणही उरेना आपैसी ॥ पूर्ण ब्रह्म अखंडैकरसीं ॥ मावळून जाय ॥ ७७ ॥ तस्मात् अज्ञान नासावया थोर ॥ हे ब्रह्मविद्याचि ब्रह्माकार ॥ अज्ञान नासूनियां समग्र ॥ स्वयेंही नासे ॥ ७८ ॥ म्हणोनि अज्ञान नासावयापुरती ॥ ज्ञाते वृत्ति व्याप्ति अपेक्षिती ॥ परंतु जीव व्याप्ति न स्वीकारिती ॥ प्रयोजनाभावीं ॥ ७९ ॥ बाह्य पदार्थ घटादिक ॥ तेथें वृत्ति होय घटरूपक ॥ हा स्थूल उदर सान मुख ॥ ऐसें ज्ञान करी ॥ ८० ॥ हे ज्ञान होतांचि अज्ञान ॥ घटाचें नासून जाय संपूर्ण ॥ परी त्या वृत्तीसी पाहिजे स्फुरण ॥ जीवचैतन्याचे ॥ ८१ ॥ वृत्तीही असे परप्रकाशक ॥ घट तो जड अप्रकाशक ॥ म्हणोनि जीव स्फुरद्रूपक ॥ पाहिजे उभयां ॥ ८२ ॥ तैसें नलगे ब्रह्माकारतेसी ॥ वृत्तीच एक अज्ञान नाशी ॥ जीव नलगे स्फुरवावयासी ॥ ब्रह्म प्रकाशें प्रकाशित ॥ ८३ ॥ जैसें अंधारीं पदार्थ पहावया ॥ अपेक्षिजे चक्षु दीपां उभयां ॥ तैसे घटादि

जड म्हणूनियां ॥ जीव वृत्ति दोन्ही असावें ॥८४॥ दीपचि नुसधा जरी पाहणें ॥ तरी चक्षूच एक पुरें होणें ॥ तैसें ब्रह्मतत्त्व जरी अवलोकनें ॥ तरी वृत्तीच एक पुरे ॥ ८५ ॥ ब्रह्म स्वतां प्रकाशघन ॥ तेणं चित्तवृत्ति प्रकाशमान ॥ म्हणूनि नलगे जीवाचें स्फुरण ॥ वृत्ति मात्र असावी ॥ ८६ ॥ तेही वृत्ति अज्ञान जोंवरी ॥ अपेक्षिजे ब्रह्माकारीं निपटून अज्ञान जातां झडकरी मावळे हा स्वभाव ॥ ८७ ॥ म्हणसी वृत्ति जोंवरी आहे ॥ तोंवरी जीव ही प्रतिभासत्वें राहे ॥ पाणी तेथें प्रतिबिंब लाहे ॥ तरी अवधारीं ॥ ८८ ॥ जरी पाणियांतील प्रतिबिंब असे ॥ परी तें छायेमाजीं विशेषें दिसे ॥ तेंचि असोनियां समरसे ॥ केवळ उष्णामाजीं ॥ ८९ ॥ तैसा वृत्तीस्तव जीव असिला ॥ परी ब्रह्मप्रकाशीं लोपून गेला ॥ तो प्रकाशीना ब्रह्माकारतेला ॥ मग असे तरी कैसा ॥ ९० ॥ आणीकही एक परिहार असे ॥ जीवत्वाचा अभावचि होतसे ॥ पाणियांत बिंब बुडतां जैसें ॥ प्रतिबिंब पडेना ॥ ९१ ॥ जोंवरी बिंब पाणियाहूनि वेगळें ॥ तोंवरी प्रतिबिंब आहे ऐसें कळे ॥ जरी सूर्य पाणी एकत्र मिसळे ॥ तेव्हां प्रतिबिंब कैंचें ॥ ९२ ॥ तैसी ब्रह्मस्वरूपाहूनि वेगळी ॥ वृत्ति पडून विषय न्याहाळी ॥ ह्मणून आभास जीवाची झळझळी ॥ उमटली वृत्तीमाजीं ॥ ९३ ॥ ते वृत्ति ब्रह्माकार जाहली ॥ बिंबात्मया मिसळूनि गेली ॥ तरी जीवत्वाची कोठें उमटली ॥ आभासता सांगा ॥ ९४ ॥ एवं जीवत्वाचा निःशेष अभाव ॥ वृत्तिव्याप्तीचा मात्र गौरव ॥ तेही नासूनि जाय स्वयमेव ॥ अज्ञान नासूनी ॥ ९५ ॥ अमुक हें ब्रह्म ऐसें कळे ॥ हेंचि ज्ञानवृत्तीसी निवळे ॥ तेव्हांचि अज्ञान निः

शेष मावळे ॥ पुढें ज्ञातता उरे ॥ ९६ ॥ जैशी घटाकार वृत्ति जाहली ॥ परी घटबुद्धि नाहीं उठली ॥ तेंचि आज्ञातता संचली ॥ न कळणें घटाचें ॥ ९७ ॥ पुढें हा घट ह्मणोनि कळला ॥ तेंव्हां न कळण्याचा भाव नासला ॥ ऐसें अज्ञान जातांच नाश वृत्तीला ॥ तैसाचि भाव येथींचा ॥९८॥ स्वरूपीं वृत्ति जेंव्हां उद्भवली ॥ तेंव्हांचि ब्रह्मस्वरूपा विसरली ॥ अन्य पदार्थेचि पाहूं लागली ॥ हेंचि न कळणें अज्ञान ॥ ९९ ॥ प्रस्तुत आतां अभ्यासेंकरून ॥ अंतर्बाह्य संधि साधून ॥ तिन्हीही विघ्नें निरसून ॥ ब्रह्मीं वृत्ति झेंपावली ॥ ३५०० ॥ झेंपावतांचि पहिलें अज्ञान ॥ कीं जोंवरी जाहलें नव्हतें विवेचन ॥ तें स्वरूपचि भाविलें दृश्यत्वें गगन ॥ विचारिलें नाहीं तों ॥ १ ॥ तेंचि श्रवणमननें शोधिलें ॥ ब्रह्म आकाश भिन्न निवडिलें ॥ यथार्थ ब्रह्मींचें लक्षण कळलें ॥ तेंव्हां समाधिकाळीं पाहे ॥ २ ॥ सूक्ष्म पंचभूत जें आकाशीं ॥ तें गाळून सांडिलें जडत्वेंसी ॥ उर्वरित उरे जें अविनाशी ॥ अभिन्नत्वें प्रतीतीस आणी ॥ ३ ॥ व्यापक परिपूर्ण चिद्गगन ॥ जें त्रिधा परिच्छेदविहीन ॥ आणि त्रिविधभेदशून्य ॥ ऐसें कळे वृत्तीसी ॥ ४ ॥ स्वरूप एक नाहीं दुसरें ॥ चिद्रूप ज्ञानघन निर्विकारें ॥ दृष्टांतही नसे साचोकारें ॥ निरूपम सहज ॥ ५ ॥ गगन होतें दृष्टांतीं दिधलें ॥ तेंही शोधनें मिथ्या जाहलें ॥ उर्वरित ऐक्यत्वा पावलें ॥ आतां उपमा कैंची ॥ ६ ॥ चिद्रूप दुसरेंचि असेना ॥ अर्थात् सजातीय भेदाची खंडना ॥ जीवेश प्रतिबिंबें तीं सत्य असतीना ॥ तरी सद्रूपा दुजा कोण ॥७॥ जग जडत्वें होतें भाविलें ॥ अथवा शून्यत्वें गगनसें कल्पिलें ॥ तें तों विचारें

नाहींसें जाहलें ॥ आतां विजातीय भेद कैंचा ॥ ८ ॥ कांहीं अवयव असतीना ॥ स्फुरणाची तरी मिथ्या लक्षणा ॥ म्हणून स्वगत भेद आढळेना ॥ एकरस चिद्गगन ॥ ९ ॥ एवं सजातीय विजातीय ॥ आणि स्वगत भेद जो होय ॥ हे खंडिलिया चिद्गगन अद्वय ॥ वृत्तीसी कळों आलें ॥ १० ॥ तें चिद्गगन अमुक देशीं असे ॥ आणि दुजिया देशीं नसे ॥ ऐसें नाहीं तें व्यापिलें असे ॥ दशदिशां एकरूप ॥ ऐसा देशतां जो परिच्छेद ॥ हा तुटोनि गेला मानिला जो भेद ॥ ओतप्रोत एकरस अभेद ॥ परिपूर्ण कोदलें ॥ १२ ॥ आतां समाधिकाळीं हें प्रगटलें ॥ नातरी नाहींसें कधीं होतें जाहलें ॥ संचलें होतें ॥ तेंचि अवलोकिलें ॥ आतां सामान्य वृत्ति ॥ १३ ॥ अनंत युगें अनंत कल्प ॥ होतीं जातीं आपेआप ॥ परी एकरूप सच्चिद्रूप ॥ आदिअंतीं संचलें ॥१४॥ आतां काळ परिच्छेद कोठें ॥ पाहतां न पाहतां पूर्ण दाटे ॥ पाहणारचि मात्र उठोनि आटे ॥ परी तें संचलें एकरूप ॥ १५ ॥ अमुक एक वस्तु उद्भवली ॥ त्यांत चिद्रूपता नाहीं संचली ॥ ऐसें नाहीं सर्वी व्यापली ॥ तेव्हां वस्तुपरिच्छेद नसे ॥ १६ ॥ एवं देशतां कालतां वस्तुतां ॥ भेद नाहीं स्वरूपीं तत्त्वतां ॥ ऐसें वृत्तीसी अखंडिता ॥ ज्ञान हें ठसावे ॥ १७ ॥ वृत्ति उठतांचि पसरून वितुळे ॥ परी अंत लागेना कीं केवढें सगळें ॥ परी हेंचि ब्रह्म ह्मणोनि कळे ॥ जरी मावळे पुनःपुन्हां ॥ १८ ॥ एवं सजातीयादि भेदरहित ॥ कीं त्रिधा परिच्छेदेंविण अखंडित ॥ अथवा वृत्तीसी न लागे अंत ॥ ह्मणोनि अनंत पूर्ण ॥ १९ ॥

आणीकही सच्चिदानंदादि लक्षण ॥ वृत्तीसी कळों येती भिन्नभिन्न ॥ हें पुढील श्लोकीं असे निरूपण ॥ येथें कळती ह्मणून बोलिलें ॥ २० ॥ ऐसें सच्चिदानंद अनंत ॥ चिद्गगन परिपूर्ण सदोदित ॥ सामान्य वृत्तीसी जेव्हां कळत ॥ तत्क्षणीं अज्ञान नासे ॥ २१ ॥ अधोमुख जो वृत्तीचा बोध ॥ मनादि विषयांत होता अमोघ ॥ तेव्हां हाचि सत्य होता संघ ॥ स्वरूपज्ञान नव्हतें ॥ २२ ॥ तेंचि अभ्यासें विकल्पादिक ॥ सांडिलें मन बुद्ध्यादि अनेक ॥ एकलें सामान्यवृत्तीनें कौतुक ॥ उरलें तें ब्रह्माकार जाहलें ॥ २३ ॥ अधोमुख तें ऊर्ध्व जाहलें ॥ वृत्तीचें मुख ब्रह्मीं पसरलें ॥ तेव्हां हेंचि ब्रह्म ह्मणोनि कळलें ॥ बोलिल्या क्षणीं ॥ २४ ॥ पहिलें ओत प्रोत जें अखंड ॥ वृत्तीसी ठाउकें नव्हतें उदंड ॥ माया अविद्येचेंचि माजलें बंड॥ हेंचि अज्ञान दृढ होतें ॥ २५ ॥ तेचि वृत्ति हे अधोमुखता ॥ सांडोनि परतलीसे तत्त्वतां ॥ चिद्गगनाकार होत्सातां ॥ ज्ञान होतें जाहलें ॥२६॥ तेव्हां न कळणें गेलें वृत्तीचें ॥ हें मी ब्रह्म ह्मणून कळे साचें ॥ इतुकेंचि काज वृत्ति व्याप्तीचें ॥ जीवाचे अभावीं ॥ २७ ॥ ऐसी वृत्तीसी ब्रह्माकारता ॥ होऊन वितुळे परी मागुता ॥ होत असे तदाकारता ॥ हेंचि ब्रह्मविद्या ॥ २८ ॥ मग त्या वृत्तीसी फुंज दाटे ॥ आश्चर्यवत मानीतसे नेटें ॥ ह्मणे हें येवढें स्वस्वरूप घनदाट ॥ असतां विसरलें होतें कीं ॥ २९ ॥ आतां अनंत जन्मींचें सुकृत॥ एकाएकीं वाढलें अद्भुत ॥ ब्रह्मज्ञान जाहलें ओतप्रोत ॥ तें चिद्गगन अपार ॥ ३० ॥ ऐसा फुंज दाटतां वृत्ती ॥ विकल्पाची होय उत्पत्ति ॥ जरी तदाकारता जाहली मागुती ॥ तरी उफाळे विकल्प ॥ ३१ ॥ मी

ब्रह्माकार जाहलों स्वतः ॥ ऐशीच उठों लागे अहंता ॥ हाचि रसास्वादु तत्वतां ॥ उठतां समाधि भंगे ॥ ३२ ॥ ह्मणोनि रसास्वादु विघ्नकर ॥ लीन वृत्ति जे ब्रह्माकार ॥ उसळून होतसे विकल्पाकार ॥ अहंब्रह्म साभिमानें ॥ ३३ ॥ येथें साधकें एक करावें ॥ तदाकारतेसी न सोडावें ॥ उसळतांची पुनःपुन्हां जिरवावें ॥ न द्यावें विकल्पा हातीं ॥ ३४ ॥ वृत्ति उठतां चिद्गगनीं ॥ पसरून मावळे तत्क्षणीं ॥ तया मावळणियाचे साक्षपणीं ॥ सहजत्वें असावें ॥ ३५ ॥ वृत्ति उठो कीं पसरो सहज ॥ परी तयेसी नाहीं काज ॥ साक्षित्व साक्षित्वाचिये शेज ॥ पासून न चळावें ॥ ३६ ॥ वृत्ति उठे पसरे मावळे ॥ ते जयाच्या साक्षीनें कळे ॥ तें कळणें कळणियासी निवळे ॥ तेंचि लक्षावें एकरूप ॥ ३७ ॥ तरीच वृत्ति विकल्पाकडे ॥ साभिमानें न पवाडे ॥ साक्षीमाजींच उठे बुडे ॥ सुलीनता तदाकार ॥ ३८ ॥ हे तदाकारता चिद्गगनगोचर ॥ वृत्ति राहे सामान्यत्वें स्थिर ॥ जरी अहंब्रह्मास्मि सूक्ष्म उद्गार ॥ परी विकल्पाकडे न ये ॥३९॥ त्रिपुटी रूप ध्येय ध्यान ॥ ध्याता ध्येयीं समरस होणें ॥ ध्येयाकारें वृत्तीचें स्थिरपण ॥ ध्याता आपण नुठे जरी ॥ ४०॥ हाचि अभ्यास क्षणक्षण ॥ वाढवावा अभ्यासेंकडून ॥ हळुहळू ध्याता ध्यान त्यागून ॥ ध्येयीं समरसावें ॥ ४१ ॥ ध्याता होतां ध्येयाकार ॥ साभिमानाचा नुठे उद्गार ॥ सहजीं उरे चिद्गगनाकार ॥ सामान्यत्वें वृत्ति ॥ ४२ ॥ तें ब्रह्मसुख तरी तसे ॥ परी विकल्प किमपि नुमसे ॥ हाही रसास्वादु परंतु असे ॥ तदाकार होऊनी ॥ ४३ ॥ रसास्वोदाचीं लक्षणें दोन ॥ एक सामान्य विशेषण ॥ विशेषें होतसे समाधि उत्थान ॥ लीन

राहे सामान्यत्वें ॥ ४४ ॥ तस्मात् ब्रह्मसुख तरी ध्यावें ॥ परी विकल्पाकडे न यावें ॥ मुख्य ध्येयाकारत्वें असावें ॥ ध्यात्या उजू न येतां ॥ ४५ ॥ ध्यात्याकडे जरी वृत्ति ॥ येतांचि साभीमान उसळे वरुती ॥ विकल्पाकार होऊन समाप्ति ॥ सुखाकार तेची होय ॥ ४६ ॥ ह्मणोनि ध्याता नावलंबावा ॥ ध्येयाकारता सहज स्वभावा ॥ तरीच रसास्वादाचा नुठावा ॥ विशेषें विकार ॥ ४७ ॥ सामान्यत्वें जो रसास्वादु ॥ उरे ध्येयाकार वृत्त्यानंदु ॥ हा जोंकाल त्रिपुटीचा भेदु ॥ तोंवरी सामान्यत्वें उरे ॥ ४८ ॥ जेव्हां निजांगें ब्रह्म होऊनी ॥ दृढ अपरोक्ष वस्तु तंत्रपणीं ॥ सहजत्वें उरे समाधानीं ॥ तेव्हांचि त्रिपुटी भंगे ॥ ४९ ॥ त्रिपुटि भंगतां रसास्वादु भंगे ॥ तोंवरी सामान्यत्वें असे अंगें ॥ परी विशेषाकारें नुमगे ॥ ह्मणोनि विघ्नकर नव्हे ॥ ५० ॥ तस्मात् साधकें ध्येयाकारता ॥ सामान्यत्वें रमावें तत्त्वतां ॥ ध्यान आणि नावलंबावा ध्याता ॥ तरी विशेषत्वें मोडे ॥ ५१ ॥ हेचि ब्रह्मविद्या वृत्ति व्याप्ति ॥ अज्ञानाची करी समाप्ति ॥ शीघ्र मेळवी दृढ अपरोक्षाप्रति ॥ वस्तुतंत्र समाधाना ॥ ५२ ॥ हेचि ब्रह्मविद्या सदोदित ॥ सेविती साधक मुनि संत ॥ जयेच्या योगें अति त्वरित ॥ सुटती संसारांतूनी ॥ ५३ ॥ तस्मात् रविदत्ता ब्रह्मविद्या हे ॥ तुज निरोपिली यथार्थ पाहें ॥ या अभ्यासें पावें लवलाहें ॥ दृढ अपरोक्ष ज्ञाना ॥ ५४ ॥ हे सामान्यवृत्ति जे सुखकर ॥ उगीच राहे चिद्गगनाकार ॥ हाचि बापा असे प्रकार ॥ वासनानंदाचा ॥५५॥ जो जागृतीचिये समाप्ती ॥ सुषुप्तीही नव्हे पुरती ॥ ते समयीं ब्रह्मानंदाची प्राप्ति ॥ वृत्तीसी होय ॥ ५६ ॥ बुद्धिमनःशेष माव-

ळलें ॥ वृत्तीनें माघारां अवलोकिलें ॥ ते समयीं ब्रह्मानंदाचें पडिलें ॥ प्रतिबिंब वृत्तीमाजीं ॥ ५७ ॥ सहजत्वें सुखाची लहर ॥ झाक येतसे आनंदाकार ॥ तेव्हां वासना सुखीं सुखाकार ॥ या नांव वासनानंद ॥ ५८ ॥ पुढें गाढ जेव्हां झोंप लागतां ॥ नुसधा ब्रह्मानंद उरे तत्वतां ॥ तो वृत्तीसी न ये अनुभवितां ॥ असे केवळपणें ॥५९॥ तोचि वासनानंद कोणी ॥ बळें उठवितां निजेल्यालागूनी ॥ प्रगटे मागुती झोंप उल्लंघोनी ॥ पुरता जागा नव्हे तों ॥ ६० ॥ एवं सुषुप्तीचिया आदिअंतीं ॥ वासनानंदाची प्रतीति ॥ असे सर्वही जनांप्रति ॥ साधनेंहीविण ॥ ६१ ॥ तोचि वासनानंद उगेपणीं ॥ गुणाचे विकार नसती जये स्थानीं ॥ जे मांगा सांगितलें निरूपणीं ॥ तयाचिये परी ॥ ६२ ॥ तोचि आतां समाधि अभ्यासें ॥ विकल्पाचें मोडतां पिसें ॥ वृत्ति व्याप्ति तदाकारें होतसे ॥ प्रतीति साधका ॥ ६३ ॥ येथेंही मनबुद्धि परततां ॥ सामान्यवृत्ति ब्रह्माकार होतां ॥ तया वृत्तीचिया आंतौता ॥ प्रतिबिंबे आनंद ॥ ६४ ॥ वृत्ति उठोनि जेव्हां पसरे ॥ तेव्हांचि वासनानंद आविष्करे ॥ सामान्यता सुख सुखीं थावरे ॥ तेणें सुखावे वृत्ति ॥६५॥ तें सुख ह्मणून उद्गार न होतां ॥ उगी स्तब्धपणें तदाकारता ॥ तोचि वासनानंद तत्त्वतां ॥ प्रतिबिंब ब्रह्मानंदाचें ॥६६॥ येथें कोणी शंका करिती ॥ कीं इतुकें अभ्यासें साधितां स्थिति ॥ नव्हेचि ब्रह्मानंदाची प्राप्ति ॥ प्राप्त तो वासनानंद ॥६७॥ तरी मग कासया अभ्यास करावा ॥ कासया विकल्पही मोडावा ॥ मुख्यानंदाचि प्राप्त न व्हावा ॥ काय होतें वासनानंदें ॥६८॥ याचें उत्तर सावधपणें॥

ऐकावें साधकें आदरानें ॥ अभ्यासें वासनानंद दृढ होणें ॥ तरी ब्रह्मानंद समीप ॥ ६९ ॥ स्फुरण उठतां कीं पसरतां ॥ लय होय कीं उठे मागुता ॥ परी तें द्रष्ट्याचे दृष्टीसी तत्त्वतां ॥ टळटळीत दिसावें ॥७०॥ जेवीं हातींचिया कांकणा आरसा ॥ पहावया नलगे सहसा ॥ इतुका टळटळीत स्फूर्तीचा ठसा ॥ प्रतीतीस यावा ॥७१॥ सहज वृत्ति उठतां पहावी ॥ पसरून मावळता दिसावी ॥ इतुकी अभ्यासें वृत्ति खलावी ॥ तरीच अभ्यास सफळ ॥७२॥ ऐसा अभ्यास दृढतर व्हावा ॥ जैसा कां दरवाजियाचा दिवा ॥ आंतून कीं बाहेरून पहावा ॥ कांहीं श्रम न लगतां ॥ ७३॥ तैसा वासनानंद टळटळीत ॥ अनुभवा यावा साधनाविरहित ॥ तरी मग ब्रह्मानंद व्हावया प्राप्त ॥ विलंब नलगे ॥७४॥ जैसा सुप्ति आरंभीं मध्यस्थानीं ॥ वासनानंदाची प्राप्ति होवोनी ॥ वृत्ति मिळे ब्रह्मानंदीं पूर्णीं ॥ अभ्यासेंवीण सहज ॥७५॥ तेचि वृत्ति निपटून मावळे ॥ वासनानंदही एकत्र मिळे ॥ तेचि ब्रह्मानंदाचे सोहळे ॥ आपेआप सर्व जनां ॥७६॥ तैसा अभ्यासें वासनानंदाचा ॥ अनुभव जाहला असे साचा ॥ ध्येय ध्याता ध्यान या त्रिपुटीचा ॥ विकार असे ॥७७॥ अंतःकरण वृत्ति अवच्छिन्न ॥ चैतन्यसाक्षी हा ध्याता आपण ॥ पाहतसे ओतप्रोत चिद्गगन ॥ हेंचि ध्येय संचलें ॥७८॥ या ध्येयाचें सुख तेणें ॥ घेऊनियां सुखाकार होणें ॥ ऐशिये त्रिपुटीचे वेगळेपणें ॥ म्हणावा वासनानंद ॥७९॥ तोचि ध्याता ध्यान मावळूनी ॥ ध्येय मात्र चिद्गगन पूर्णपणीं ॥ उर्वरित उरे स्वानुभवावांचोनी ॥ तोचि ब्रह्मानंद ॥८०॥ तो ब्रह्मानंद प्राप्त व्हावया ॥ पुससी साधन शिष्यराया ॥ तरी तो सहसा विचा-

शवांचोनियां ॥ अभ्यासें प्राप्त नव्हे ॥ ८१ ॥ अभ्यासाचें इतुकेंचि कार्य ॥ वासनानंदचि प्राप्त होय ॥ पुढें अभ्यासाचा उपाय ॥ ब्रह्मानंदासी नचले ॥८२॥ तस्मात् वासनानंद वृत्तिव्याप्ति॥ जे विस्तारें निरोपिली अति ॥ ययाची टळटळीत व्हावी प्रतीति ॥ अभ्यासेंकडोनी ॥ ८३ ॥ इतुकें अभ्यासें दृढ जाहलिया ॥ विचारही होय साधका तया ॥ जेवीं शाखेचा पल्लव त्यागोनियां ॥ चंद्र लक्षी सहज ॥८४॥ वासनानंद वृत्तिव्याप्ति ॥ जे ब्रह्मविद्या नांवें म्हणती ॥ इतुकी शाखा जाणावी निश्चितीं ॥ ब्रह्मानंद तो चंद्र ॥८५॥ चंद्र जैसा जयाचा तेणें ॥ शाखा त्यागूनियां पाहणें ॥ तैसा ब्रह्मानंद विचारें पावणें ॥ त्रिपुटीरहित साधकें ॥८६॥ असो जों ब्रह्मानंद परिपूर्ण ॥ याचें पुढील श्लोकीं निरूपण ॥ आणि विचारही कैसा तो विवरण ॥ यथार्थ होईल ॥ ८७ ॥ या श्लोकीं इतुकें केलें ॥ अभ्यासासी स्पष्ट दाविलें ॥ चारी विघ्नांतेंही निरसिलें ॥ विक्षेपलयादि ॥ ८८ ॥ तस्मात् साधकें ययाऐसा ॥ वृत्तिव्याप्तीचा अभ्यास जैसा ॥ क्षणक्षणां वाढवूनि सहसा ॥ रोधावा विकल्प ॥८९॥ ब्रह्मानुभवाची आकांक्षा जया ॥ तेणें प्रवर्तावें या उपाया ॥ हा अभ्यास अति यत्नेंकडोनियां ॥ क्रमेंचि अभ्यासावा ॥९०॥ अंतर्बाह्य संधि साधून ॥ चारीही विघ्नें निरसून ॥ स्वानुभवें पहावें चिद्गगन ॥ स्फूर्तीसहित ॥ ९१ ॥ सामान्यवृत्तीनें चिद्गगन ध्यावें ॥ चिद्गगनामाजीं स्फूर्तीतें पहावें ॥ इतुकें अनुसंधान वाढवावें ॥ क्षणक्षणीं अधिक ॥ ९२ ॥ गगनामाजीं वायूची झुळूक ॥ कीं वायुयोगें व्यापे गगन एक ॥ तैसें वृत्तीनें चिद्गगन कौतुक ॥ कीं चिद्गगनीं वृत्ति ॥९३॥ येथ-

वरी अभ्यासें पायवाट ॥ विषयापासून व्हावी नीट ॥ पुढें त्रिपुटीविरहित जें घनदाट ॥ तेणेंसी अभिन्न होणें ॥९४॥ तरी अभ्यास त्यागून विचारद्वारा ॥ पावावें अपरोक्ष साक्षात्कारा॥ अनुभवेंविण अनुभाव्य निर्धारा ॥ वस्तुतंत्र विज्ञाना ॥ ९५ ॥ तेंचि आतां एका श्लोकीं ॥ विचारें ऐक्यता व्हावी निकी ॥ तरी तेंचि निवडावें साधकीं ॥ जीव आणि ब्रह्मात्मा ॥ ९६ ॥ ब्रह्मात्मा तोचि निर्विकल्प ॥ जीव तोचि विकारी सविकल्प ॥ या दोहींचें येथें प्रांजळरूप ॥ निवडिलें असे ॥ ९७ ॥ ॥ श्लोक ॥ सविकल्पक जीवोयं ब्रह्मस्यान्निर्विकल्पकं ॥ अहं ब्रह्मेति वाक्येन सोयमर्थोभिधीयते ॥ १३ ॥ टी० ॥ सविकल्पक जीव हा खरा ॥ जो वाउगा मायेस्तव भास दुसरा ॥ ब्रह्मात्मा निर्विकल्प निर्धारा ॥ मायातीत अनंत ॥ ९८ ॥ हाचि अर्थ महावाक्य सांगे ॥ अहंब्रह्मास्मि जें निजांगें ॥ तस्मात् साधकें विचारून लागवेगें ॥ अभिन्नता वरावी ॥ ९९ ॥ प्रथम जीवाचें रूप कैसें ॥ कोठोनी कोठवरी असे ॥ तें विचारें त्यागून आपैसें ॥ अहंब्रह्म निश्चय व्हावा ॥ ३६०० ॥ पद ॥ सविकल्पक जीवोयं ॥ पूर्वीं विक्षेपाचें केलें रूप ॥ तोचि विकारी जीवसंकल्प ॥ उठोनियां निमतसे अल्प ॥ खद्योतापरी ॥ १ ॥ वृत्ति उठतां मनबुद्धि उठती ॥ इंद्रियद्वारा विषयीं आदळती ॥ त्यांत प्रतिबिंबून आभास चिती ॥ किंचित् प्रकाश करी ॥ २ ॥ मन तें होय नव्हे करित ॥ अमुक वस्तु हे बुद्धि स्थापित ॥ दोहींच्या अनुकारें चिंतितें चित्त ॥ मी स्फुरे तो अहंकारु ॥ ३ ॥ येथें पाहतां पदार्थ दोन ॥ एक चंचळ दुजें भासचेतन ॥ त्या दोहींचे प्रकार विभागून ॥ चतुर्धा जाहले ॥ ४ ॥ मन बुद्धि चित्त

अहंकार ॥ चंचलत्व तितुका वृत्तिविकार ॥ यासी स्फुरविता असे जो प्रकार जीवचैतन्याचा
॥ ५ ॥ उभय मिळून एक संकल्प ॥ हाचि जीव विकारी रूप ॥ उठोनियां निमतसे अल्प ॥
गगनीं जेवीं विद्युल्लता ॥ ६ ॥ उठतांचि पदार्थ लखलखिती ॥ अंधकारांत पडे दीप्ती ॥ निमि-
ष्यामाजीं होतसे समाप्ति ॥ पुढें अधिक अंधार ॥ ७ ॥ तैसा जीव संकल्प उठतां ॥ अमुक
अमुक पाहे पदार्थजाता ॥ इतुकेंही स्फुरऊन मागुता ॥ निमिष्यांत लय होय ॥ ८ ॥ हें काय
हो होय कीं नव्हे ॥ हे प्रिय द्वेष्य कीं उपेक्ष्य नुमजावें ॥ हेचि मन संशयीं पडावें ॥ बहु वेळ
उठतांही ॥ ९ ॥ जोंवरी बुद्धि निश्चय करीना ॥ तोंवरी उठे निमे क्षणक्षणां ॥ परी संशयात्म-
कता जाईना ॥ जीवस्फुरण असतांही ॥ १० ॥ तैसेंचि संशयें उठोनि मत ॥ तेंचि मन परी
चिंतन जें होत ॥ तया नांव ठेविलें चित्त ॥ जें मनाचे रूप दुजें ॥ ११ ॥ पुढें अमुक
हा पदार्थ असे ॥ ऐसा बुद्धि निश्चय करीतसे ॥ तेव्हां संशयात्मकता नासे ॥
चिंतनासहित ॥ १२ ॥ हें प्रिय खरें तें अंगीकारावें ॥ हें द्वेष्य तें वाटे निपटून जावें ॥ हें उपे-
क्ष्य तें व्यर्थ उपेक्षावें ॥ जें प्रिय ना द्वेष्य ॥ १३ ॥ हा जाणिजे अहंकार ॥ जो बुद्धीचा दुजा
प्रकार ॥ एवं विकार हे जीवाचे चत्वार ॥ क्षणक्षणां होती ॥ १४ ॥ हे प्रियकर पदार्थ माझे ॥
येर हे असती दुजे तुझे ॥ ऐसें साभिमानें घेतलें वोझें ॥ या विकल्परूप जीवानें ॥ १५ ॥ हें
माझें माझें म्हणावया ॥ प्रयोजन असे शिष्यराया ॥ आपण कोण हें नोळखोनियां ॥ देहातें
मी म्हणे ॥ १६ ॥ अहंकारादि देहापर्यंत ॥ हे वेगळाले नेणें समस्त ॥ हा इतुकाही मीच

भावित ॥ सहित धर्मधर्मी ॥ १७ ॥ हें सर्व मार्गे निरूपण ॥ जाहलें असे विस्तारेंकडून ॥ या सर्वांसी मी एक म्हणून ॥ बैसला बळें ॥ १८ ॥ जाति वर्ण आश्रम सारे ॥ सुंदर वोखटे साचोकारे ॥ मीच म्हणून जो हुंबरे ॥ या नांव मीपण ॥ १९ ॥ एवं देह मी आणि हें हें माझें ॥ घेऊन बैसला दृढतर वोझें ॥ हाचि विश्वाभिमानी बुझे ॥ जागृति व्यापारी ॥ २० ॥ मनबुद्ध्यादि जीवासहित ॥ हे क्षणक्षणां उठोनि मावळत ॥ परी मीपणाचा नोव्हेचि घात ॥ हे मावळती जरी ॥ २१ ॥ ह्मणोनि जीवत्व कदां मरेना ॥ कीं विकल्पाभावीं असे मीपणा॥ जोंवरी उत्पत्ति नसे ज्ञाना ॥ तोंवरी असे ॥ २२ ॥ तेचि मनबुद्धि इंद्रियांवांचून ॥ स्वतां भास विषयांतें कल्पून ॥ अंतरीं व्यापार तीतें स्वप्न ॥ जागृतिसंस्कारें ॥ २३ ॥ तेथील भास विषयातें पाहे ॥ आणि भासरूप एक आपण आहे ॥ तोचि सुखदुःखातें लाहे ॥ प्रविविक्त भोगें ॥ २४ ॥ आणि मागें केलें पुढें करणार ॥ पापपुण्यादि अवघा प्रकार ॥ त्यापासून जो सुखदुःख विकार ॥ तयाचाही मी भोक्ता ॥ २५ ॥ एवं कर्ता भोक्ता सर्व कर्मांचा ॥ तोचि तैजस अभिमानी साचा ॥ सूक्ष्म देहीं या विकल्पाचा ॥ उभारा असे ॥ २६ ॥ स्वप्नींही संकल्प निमे उठे ॥ परी अभिमान घेतला तो न पालटे ॥ हें असो सुषुप्तीमाजी नेटें ॥ मीपणें व्यापिलें ॥ २७ ॥ सुषुप्ति म्हणिजे व्यापाराविण ॥ मन बुद्धिसहित होती लीन ॥ नुसधें नेणीवरूप अज्ञान ॥ उरे कारणरूपी ॥ २८ ॥ त्या अज्ञानाच्या अवस्था तीन ॥ सुषुप्ति मूर्छा आणि मरण ॥ या तिहींमाजीही असे मीपण ॥ नेणीवरूपेंचि ॥ २९ ॥ काय मी सुखी निजेलों

होतों ॥ कांहींच न जाणतां पदार्थ हा तो ॥ ऐसा उत्थानीं जेव्हां सांगतो ॥ तेव्हां तेथं मीपण असे ॥ ३० ॥ तया मीपण नांव प्राज्ञ ॥ विकल्पाभावी जीव किंचिज्ञ ॥ स्वरूपींच मिळे परी अज्ञ ॥ पणा न फिटे ॥ ३१ ॥ उत्थानीं विक्षेप उठतां ॥ साभिमानातें होय धर्ता ॥ हाचि विशेष परी सामान्यता ॥ होता सुप्तीमाजीं ॥ ३२ ॥ ऐसाचि मूर्छाकाळीं मी मूर्छित ॥ पडिलों होतों तो जाहलों सावचित्त ॥ ऐसा अभिमानाचा नव्हे घात ॥ देह मृतही पावे जरी ॥ ३३ ॥ प्राणप्रयाणसमयीं आपण ॥ मी मेलों हा भाव घेऊन ॥ पावला अत्यंतचि विस्मरण ॥ तें पुढें जन्मतां स्मरे ॥ ३४ ॥ मागें मेलों होतों तो जन्मलों ॥ गर्भीं कीं यमयातनेसी भ्यालों ॥ तया श्रमें बहु आतां भुकेलों ॥ म्हणून मुख पसरी ॥ ३५ ॥ तस्मात् मरण जाहलियाही मीपणाचा ॥ अभाव नव्हेची साचा ॥ जरी अभाव सविकल्पाचा ॥ तरीही हेतु उरे ॥ ३६ ॥ जरी विकल्पाभावीं स्वस्वरूप ॥ ओतप्रोत उरे अमुप ॥ जीवत्वहि तेथें नसे अल्प ॥ परी हेतु जीवाचा उरे ॥ ३७ ॥ जागृतींत ज्ञान नाहीं जाहलें ॥ निमतां अज्ञानगर्भीं मिळालें ॥ तें अज्ञानही वितळून उरलें ॥ नुसधें ब्रह्मात्मत्व ॥ ३८ ॥ तेंचि उत्थानीं जन्मतां सावधपणीं ॥ विक्षेपाची जाहली उभवणी ॥ सामान्य हेतु तो विशेषेंकरूनी ॥ स्फुरता जाहला ॥ ३९ ॥ एवं सुप्तिमूर्छा आणि मरण ॥ या तिहीं स्थळीं होतें मीपण ॥ तरी जीवत्व असेचि सनातन ॥ ज्ञानाभावीं प्रलयींही ॥ ४० ॥ हें तों असे अज्ञान समय ॥ रविदत्ता आतां सावध होय ॥ जो कां समाधिरूप उपाय ॥ बोलिला अभ्यास ॥ ४१ ॥

येथेंही मीपणा पूर्वरीतीं असें ॥ कारण कीं विचारें अज्ञान न नासे ॥ उगेंचि स्थिरत्व साधिलें अभ्यासें ॥ तेणें सुखी तो प्राज्ञ ॥४२॥ जयासी म्हणावा ब्रह्मानुभव ॥ जो ब्रह्मविद्येचा गौरव ॥ तोही मूळाज्ञानाचा ठाव ॥ असे बापा खरा ॥ ४३ ॥ तेंचि अवधारीं सावधान ॥ आरंभीं जाहलें संधीचें ज्ञान ॥ तयाचा विक्षेपें घे अभिमान ॥ मी समाधिस्थ म्हणोनी ॥ ४४ ॥ मी म्हणिजे हे देहादिक ॥ हाचि विश्वाभिमानी एक ॥ जरी देहबुद्धीचा न फिटेचि कळंक ॥ तरी तो समाधि कैंचा ॥ ४५ ॥ मीच कीं समाधीचा साधिता ॥ ऐसा साभिमानें जाहला कर्ता ॥ मीच ब्रह्मसुखाचा जाहलों घेता ॥ हाचि भोक्ता तेथें ॥ ४६ ॥ एवं कर्तृत्व भोक्तृत्व बळें घेणें॥ हेंचि तैजस अभिमानाचीं लक्षणें ॥ समाधीमाजीं असती पाहणें ॥ विचारून साधकें ॥४७॥ हे विक्षेपामुळें ह्मणसी असती ॥ मनबुद्धीस्तव उठे साहंकृती ॥ तरी पाहें विघ्नें जरी नासती ॥ तरी प्राज्ञ हा न मरे ॥ ४८ ॥ पहिलें विघ्न जें विक्षेपरूप ॥ तें अभ्यासें नासतां साक्षेप ॥ देहद्वयाचा क्षय आपेंआप ॥ होतां विश्वतैजस निमती ॥ ४९ ॥ तेही निःशेष निमतीना ॥ झोंपेंत जेवीं राहती लीनपणा ॥ तेवीं लयरूप दुसरीया विघ्ना ॥ माजीं लीन होती ॥ ५० ॥ सुषुप्तींतून जेंवीं उत्थान ॥ पावती विश्वतैजस आपण ॥ कारण कीं निमाला नाहीं प्राज्ञ ॥ नेणीव आभिमानें उरे ॥ ५१ ॥ शून्य किंवा झोंपेंआंत ॥ नेणपणें अभिमान उरत ॥ ह्मणून विक्षेपाचें उत्थान होत ॥ विश्वतैजसरूपें ॥ ५२ ॥ लयाऐसाचि असे कषाय ॥ तेथेंही नसे ज्ञानरूप उपाय ॥ म्हणोनि प्राज्ञाभिमानें होय ॥ उत्थान झडकरी ॥ ५३ ॥ हें असो जो रसा-

स्वादु ॥ वृत्तीनें घेतला स्वरूपस्वादु ॥ तेथेंही प्राज्ञ असे सभेदू ॥ कारण उभयांचा ॥ ५४ ॥ वृत्तीनें चिद्गगन लक्षिलें ॥ उठोनि व्यापतां ज्ञान जाहलें ॥ हेंचि ब्रह्म ऐसें कळलें ॥ ओत-प्रोत अनंत ॥ ५५ ॥ चिद्गगनीं वृत्ती पसरे ॥ वायू ऐशी व्यापूनि विरे ॥ परी ते ज्ञान पावोनियां मुरे ॥ मागुती तदाकारें उठे ॥ ५६ ॥ ऐसें ज्ञान होतां स्वरूपाचें ॥ अज्ञान तरी गेलें वृत्तीचें ॥ परी तेचि वृत्ति साभिमानें नाचे ॥ ह्मणे म्यां ब्रह्म जाणितलें ॥ ५७ ॥ फुंजें दाटून सबराभरित ॥ उसळून विक्षेपासी पावत ॥ अहंब्रह्म ह्मणूनि विक्षेप होत ॥ हेंचि विश्वतैजस ॥ ५८ ॥ ब्रह्माकार जे वृत्ति होती ॥ ते उसळोनि जाहली विक्षेपाकृति ॥ तरी ते प्राज्ञरूप अहंकृति ॥ नाहीं कैशी ह्मणावी ॥ ५९ ॥ विश्वतैजस जेव्हां उद्भवती ॥ तेव्हां ते प्राज्ञापासून निघती ॥ तस्मात् विशेषें रसास्वाद जो निश्चितीं ॥ तेथें वस्ति तिहींची ॥ ६० ॥ ज्ञानचि ह्मणसी कैसें अज्ञान ॥ तरी पाहें श्रुतीचें वचन ॥ विज्ञात तें अविज्ञात केन ॥ बोले उपनिषद ॥ ६१ ॥ तेंचि जाणे स्वप्रकाशीं ॥ वृत्तीसहित यया सर्वांसी ॥ हे कोण जाणती तयासी ॥ त्रिपुटी होतां ॥ ६२ ॥ जाणों जातांचि लय वृत्तीचा ॥ पसरूनि तदाकारें मिळे साचा ॥ उद्भवतां हेतु घेऊनि जाणिवेचा ॥ वाउगा अभिमान धरी ॥ ६३ ॥ न कळतांचि कळणें वाटलें ॥ तेंचि कीं अज्ञान यथार्थ नाहीं कळलें ॥ उगेंचि कळलें म्हणून साभिमानें घेतलें ॥ तोचि कीं प्राज्ञ ॥ ६४ ॥ तेचि वृत्ति साभिमानें दाटली ॥ फुंजे विक्षेपाकार जाहली ॥ विश्वतैजस दोहींतें व्याली ॥ प्राज्ञ अहंकृति माता ॥ ६५ ॥ तस्मात् विशेषें जो रसास्वादु ॥ अहंब्रह्मास्मिरूप आल्हादु ॥

तेथें प्राज्ञरूप हा भेदु ॥ उघड असे ॥६६॥ आतां सामान्यत्वें रसास्वादाचें ॥जें कां लक्षण वासनानंदाचें ॥ तदाकाराचि वृत्ति व्याप्तीचें ॥ संचलें राहे स्वरूपीं ॥ ६७ ॥ वृत्ति पसरे किंवा मावळे॥ उठे किंवा सहज झांकोळे ॥ परी ब्रह्माकारत्वें स्वयें निवळे ॥ अहंकृति ही न घेतां ॥ ६८ ॥ ध्येयरूप एक चिद्गगन ॥ ध्याता लक्षीतसे एकतान ॥ नाहींच दुजें ध्यातों म्हणून ॥ उद्गारही किंचित ॥ ६९ ॥ ध्येयाकार चिद्गगना आंत ॥ वृत्ति एकदेशीं सहज उठत ॥ परी हे उठली ऐसा संकेत ॥ स्फुरूंही नेणें ॥ ७० ॥ कीं हें वृत्तीनें स्वरूप जाणिलें ॥ ऐसेही स्फूर्तीसी नाहीं उभवलें ॥ अथवा उठोनी वितळूनी फाटलें ॥ तेंही नेघे स्फूर्ती ॥ ७१ ॥ ऐसी एकरूप ध्यानस्थिति ॥ ध्यात्याची ध्येयाकार अनुवृत्ति ॥ असतां या ध्यातेपणाची सोहंकृति ॥ सामान्यें नेघे ध्याता ॥ ७२ ॥ ऐशिया तदाकारत्वस्थितीसी ॥ निर्विघ्नतासमाधि नाम तियेसी ॥ तेथील सुखाकारत्वें ग्रहणासी ॥ वासनानंद नाम ॥ ७३ ॥ वृत्ति सुखदुःख विसरली ॥ एक सुखाकारें सुखीं मिळाली ॥ तेंचि होऊन तेथें उरली ॥ तेंचि सदृढ वासना ॥ ७४ ॥ तया वासनेसी तदाकारत्व ॥ ह्मणोनि वासनानंद आरोपित्व ॥ तेंचि वृत्तिव्याप्तीचें महत्त्व ॥ ब्रह्माकार एकरूप ॥ ७५ ॥ असो ऐसी स्थिति जे समाधीची ॥ एकतान ध्येयाकारत्वाची ॥ परी रविदत्ता तेथेंही प्राज्ञाची ॥ गुप्तत्वें प्रौढी असे ॥ ७६ ॥ तेंचि कैशी प्राज्ञाची प्रौढी ॥ ऐकावी सावधान अर्धघडी ॥ प्रत्यक्ष नसे परी परवडी ॥ अनुमाना योग्य ॥ ७७ ॥ जरी सामान्यत्वेंही अभिमान न घेतां ॥ परी तदाकारत्वें असे ध्याता ॥ ध्याता तो वृत्ति सापे-

क्षता ॥ तदवच्छिन्नें ध्यातसे ॥ ७८ ॥ इकडे ध्याता वेगळा झाला ॥ तिकडे ध्येयरूप पाहे चिद्‍गगनाला ॥ मध्यें ध्यानरूप ऐसिया त्रिपुटीला ॥ भिन्नत्व असे ॥ ७९ ॥ निर्विकल्प स्वरूप गोचर ॥ वृत्ति असे ध्येयाकार ॥ मी ध्यातसें हा पडे विसर ॥ परी अनुभवी अनुभाव्या ॥ ८० ॥ ते समयीं आठविना द्वैत ॥ उगी तदाकारें असे निवांत ॥ परी उत्थान जेव्हां पावत ॥ तेव्हां परामर्ष करी ॥ ८१ ॥ कीं अमुक वेळ मी ध्येयाकार ॥ वृत्तीविण जाहलों होतो स्थिर ॥ किंचितही ध्यातेपणाचा उद्‍गार ॥ नव्हता मज ॥ ८२ ॥ ऐसा आठव समाधीचा ॥ उत्थानीं करी तदाकारत्वाचा ॥ तस्मात् तेथें ध्यातेपणाचा ॥ आहेपणा असे ॥८३॥ हाचि ध्याता तया ध्येयाहून ॥ पडिला कीं ध्यानास्तव भिन्न ॥ हें विचारें पाहतां मूलाज्ञान ॥ असे विस्मरणरूप ॥ ८४ ॥ ध्यातेपणा आपण जाहला ॥ तेव्हां आपण ध्येयत्वा विसरला॥हें विस्मरणरूप मूलाज्ञानाला विचारें पहावें॥८५॥तें आपण असतां स्वतःसिद्ध ॥ ध्यातेपणाचा संबंध॥तस्मात् मूलाज्ञान हें प्रसिद्ध ॥ असे तदाकार ध्यानीं॥८६॥जरी मी ध्यातेपणाचे साभिमानें॥ऊर्मिन घेतां तदाकार होणें॥परी उत्थानीं मी सुखी होतो म्हणे ॥ तोचि प्राज्ञ अभिमान ॥ ८७ ॥ त्या ध्येयाकारें हा सुखी जाहला ॥ केवळ सुखा अभिन्नत्व नाहीं पावला ॥ याचि हेतु वासनानंद नाम याला ॥ जेवीं जागरसुषुप्तीची संधि ॥ ८८ ॥ सुषुप्तींत जैसा अनुभवेंविण ॥ ब्रह्मानंद स्वानंदघन ॥ तैसा होय जधवां अभिन्न ॥ त्रिपुटित्यागें अंगें ॥ ८९ ॥ तया नांव ब्रह्मानंद ॥ अनुभवेंविण स्वानंदकंद ॥ ऐसा निजांगें ब्रह्म प्रसिद्ध ॥ विचारेंवीण नव्हे ॥९०॥

अभ्यासें इतुकेंचि साधावें ॥ विघ्नें निरसून तदाकार व्हावें ॥ ऐसा चिरकाळ अभ्यास होतां स्वभावें ॥ विचारा पात्र होय ॥ ९१ ॥ शुद्ध विचार होईल जेधवां ॥ कीं आपण त्रिपुटीविण स्वानंद ठेवा ॥ तेव्हांचि अभ्यासाचा प्रकार आघवा ॥ गळे स्वयमेव ॥ ९२ ॥ तस्मात् विचार होय तोंपर्यंत ॥ अभ्यास करावाचि यथायुक्त ॥ विचारें अभिन्नता जेधवां प्राप्त ॥ तेव्हां आपैसा गळे ॥ ९३ ॥ असो अभ्यास तोंवरी त्रिपुटी असे ॥ त्रिपुटी तोंवरी मूलाज्ञान वसे ॥ मूलाज्ञान असतां त्यासहवासें ॥ प्राज्ञ हा आहे ॥ ९४ ॥ प्राज्ञ अभिमानी तोचि जीव ॥ असे स्वतःसिद्ध स्वयमेव ॥ येथें शंकेचा ऐसा भाव ॥ करील कोणी ॥ ९५ ॥ कीं वृत्तिव्याप्ति ही असतां ॥ जीवाची नमे फलद्रूपता ॥ आतां जीव त्रिपुटींत आहे म्हणतां ॥ थोर विरोध आला ॥ ९६ ॥ तरी याचें उत्तर ऐकावें ॥ समाधींत विकल्परूप जीव नव्हे ॥ आतां आहे म्हणे कोण वरवें ॥ परी विकल्पाचा हेतु असे ॥९७॥ जैसा देहद्वयांत दोहीं व्यापारीं ॥ जीव विकल्परूप विकारी ॥ तैसा कोठें सुषुप्तिमाझारीं ॥ परी उरे हेतुरूप ॥ ९८ ॥ सर्व विकल्प निपटून गेला ॥ बुद्धिसहित आभास निमाला ॥ एकला ब्रह्मानंदचि उरला ॥ परी हेतु जीवाचा न निमे॥९९॥ तो हेतु तोचि प्राज्ञ अभिमानी ॥ जीव निमाला नेणीव घेऊनी ॥ उत्थान पावतांचि विश्वतैजसालागूनी ॥ प्रसवे मागुता ॥ ३७०० ॥ सुषुप्तींत जीव हा किंचित नसतां ॥ हेतु कल्पावा उत्थान होतां ॥ तैसाचि प्राज्ञ अभिमानी तत्त्वतां ॥ कल्पावा तदाकारीं ॥ १ ॥ तदाकारीं समाधि आंत ॥ ध्याता ध्येय गोचर निवांत ॥ ते समयीं विश्वतैजस निमत ॥ विकल्परूपी

जीव ॥ २ ॥ परी या विकल्परूपें जीवाचा ॥ हेतु ठरला ध्येर्यी साचा ॥ पुन्हां उद्भव होय विश्वतैजसाचा ॥ तया कारण प्राज्ञापासूनी ॥३॥ जया अज्ञानें हें सर्व जाहलें ॥ हें सर्व तरी लय पावलें ॥ परी तें प्रयोजन नाहीं निमालें ॥ दृढ अभिन्नज्ञानें ॥४॥ कळलें तें वृत्तीसि चिद्गगन ॥ तें वृत्ति निमतां जाय मावळून ॥ वृत्ति अभावीं उरे जें अज्ञान ॥ तें शून्यत्व न फिटे ॥ ५ ॥ जरी वृत्तीसहित वृत्तीचे लयासी ॥ अभाव देखणा ये प्रतीतीसी ॥ जेव्हां न कळून कळेल निश्चयेंसी ॥ तेव्हांचि मूलाज्ञान फिटे ॥६॥ तोंवरी मूलाज्ञान हेतुरूप ॥ जीव संकल्पाचा बाप ॥ उरे म्हणोनि भेदपडप ॥ निमालें नाहीं ॥७॥ जीव विकल्परूप नसे ॥ परी हेतु विकल्पाचा उरतसे ॥ तो हा उभय संधींसी असे ॥ सविकल्पा निर्विकल्पाच्या ॥ ८ ॥ सविकल्पत्व तया जरी नसतां ॥ परी योजावा सविकल्पा आंतौता ॥ निर्विकल्पी हेतूचीही वार्ता ॥ सहसा बोलूं नये ॥ ९ ॥ वायु आणि वायूचा निरोध ॥ वायूकडे लावितां नाहीं बाध ॥ त्यावीण आकाशीं आरोपितां शुद्ध ॥ न स्पर्शे गगना ॥ १० ॥ तैसाचि सविकल्प जीवाचा हेतु ॥ सविकल्पींच तयाची मातु ॥ शुद्ध निर्विकल्प स्वरूपा आंतु ॥ हेतु ना विकल्प ॥ ११ ॥ एवं हेतूसहित सविकल्प ॥ हाचि जीव आभासरूप ॥ कार्यकारणरूपें असद्रूप ॥ वर्ते निर्विकल्प ॥ १२ ॥ बुद्धि उद्भवतां विश्वतैजस ॥ उठोनि क्रीडती जागृति स्वप्नास ॥ या दोहीं व्यापारीं तया विकल्पास ॥ जीवत्वकार्यरूपी ॥ १३ ॥ सुप्ति मूर्छा मरणसमयासी ॥ अथवा जागर सुप्तीचे संधीसी ॥ विकल्प अभावीं विकल्प हेतूसी ॥ नाम कारणरूप प्राज्ञ ॥ १४ ॥ तेवींच

समाधिकाळीं अहंब्रह्मास्मि ॥ वृत्तीनें घेतली सुखाची ऊर्मि ॥ तेंचि दोंप्रकारें अनुक्रमीं ॥ विशेष सामान्यें होती ॥ १५ ॥ विशेष स्फूर्ति जे कळों आली ॥ ते विश्वतैजसाकार जाहली ॥ तेचि कार्यरूपी जीवाची उभवली ॥ विकृति सविकल्पाची ॥ १६ ॥ सामान्यत्वें जे स्वरूपाकार ॥ ध्याता ध्येई निरंतर ॥ तो विकल्पाचा हेतु प्राज्ञ अहंकार ॥ कारणरूपीं जाणिजे ॥ १७ ॥ एवं जागृतीपासून समाधीपर्यंत ॥ सविकल्परूपी जीवचि निश्चित ॥ हें निरोपिलें बापा यथायुक्त ॥ येथें संशयो नसे ॥ १८ ॥ अहंब्रह्मास्मिरूप अनुभव ॥ सामान्य अथवा विशेष भाव ॥ हाचि जीवत्वाचा स्वभाव ॥ तुज कळों येईल पुढें ॥ १९ ॥ अगा रविदत्ता त्वां होतें पुसिलें ॥ कीं ब्रह्म जीवाचें रूप वेगळालें ॥ त्यांत जीवाचें रूप स्पष्ट सांगीतलें ॥ सविकल्परूप ॥ २० ॥ जागृतीपासून मोक्षापर्यंत ॥ हाचि जीव आणि जीवाचें कृत ॥ हें श्रुतियुक्ति अनुभवयुक्त ॥ सहेतुक सांगितलें ॥ २१ ॥ बहु बोलणें बापा कासया ॥ देहापासून स्फूर्तिरूप माया ॥ हा अवघा संघ जो तया ॥ सविकल्प जीव ह्मणावा ॥ २२ ॥ ययापरतें जें एकरूप ॥ तें ब्रह्मात्मत्व निर्विकल्प ॥ तेंचि बोलिजे स्वस्वरूप ॥ जीवाचें रूप जाहलें ॥ २३ ॥ आणीक तुझा संशय होता ॥ कीं ब्रह्मात्मा जो स्फूर्तीहून परता ॥ तो अनुभवा न ये यथार्थ तत्त्वतां ॥ स्फूर्तींत साक्षिमात्र कळे ॥ २४ ॥ तरी तें आतां निर्विकल्प व्याजें ॥ यथार्थ ज्ञान तें प्रगट कीजे ॥ स्फुर्तीविण एकरस सहजें ॥ तें तुजला भेटेऊं ॥ २५ ॥ पद ॥ ब्रह्मस्यान्निर्विकल्पकं ॥ ब्रह्म केवळ निर्विकल्प आहे ॥ जेथें द्वैताचा हेतुही न साहे ॥ आदि मध्य अवसानीं राहे ॥ या

जगद्रूप भ्रमाच्या ॥ २६ ॥ जगभ्रम हा जीवसंकल्प ॥ कीं हा अवघा जीवरूप विकल्प ॥ याचे आदि अंतीं सच्चिद्रूप ॥ निर्विकल्प ब्रह्म ॥ २७ ॥ जया निर्विकल्पीं सविकल्पाची ॥ वार्ताही नसे सहेतुकाची ॥ कारण कार्यासहित या भ्रमाची ॥ उत्पत्तीच जाहली नसे ॥ २८ ॥ सविकल्प नव्हे तें निर्विकल्प ॥ तेथें हेतु ना जीवत्वाचा आरोप ॥ ऐसें परिपूर्ण एकरूप ॥ आदि मध्यें अवसानीं ॥ २९ ॥ निर्विकल्प ह्मणतां मानील कोणी ॥ कीं अंतःकरणा ऐसें विकल्पा वांचोनी ॥ उगेंचि सामान्यत्वें स्फुरद्रूपपणीं ॥ तरी ऐसें कदा नव्हे ॥ ३० ॥ याचि हेतू पूर्वपदांत ॥ हेतूही केला विकल्पीं मिश्रित ॥ या सर्वांहून अनंत विरहित ॥ जेथें ध्येयत्व न साहे ॥ ३१ ॥ येविषयींही शंका कवणासी ॥ होईल कीं निर्विकल्प जें अविनाशी ॥ सर्वांपरतें तें असेल कवणे देशीं ॥ तें पहावया केंवीं जावें ॥ ३२ ॥ तरी ऐसेंही कदापि असेना ॥ त्रिधा परिच्छेदेंविण पूर्णपणा ॥ सर्वीं अनुस्यूत असून होईना ॥ या विकल्पा ऐसें ॥ ३३ ॥ आकाश कवणे स्थळीं नाहीं ॥ ऐसा पदार्थ नसे कोठेंही ॥ तैसें निकल्प सर्वीं सर्वदांही ॥ अणुही व्यापून असे ॥ ॥३४॥ गगन सर्वीं परी सर्वांवेगळें ॥ तैसें ब्रह्म व्यापूनि विकल्पा निराळें। वायुवेगें आकाश न चळे ॥ तेवीं विकल्पें विकारेना ॥ ३५ ॥ जागृतीपासून मोक्षापर्यंत ॥ विकल्प जीवसहेत ॥ जो आतां निरोपिला संकेत ॥ कार्यकारणरूपें ॥ ३६ ॥ इतुकियाही सविकल्पामाझारीं ॥ ब्रह्म निर्विकल्प निर्विकारी ॥ आणि या विरहितही निर्धारी॥ असंभाव्य असे ॥ ३७ ॥ तें सविकल्पासी कळेना ॥ कोणतें तत्व जाणों

शकेना ॥ आणि जाणल्याविण तों होईना ॥ मुक्त कल्पांतीं ॥ ३८ ॥ तस्मात् तें जाणिलें पाहिजे ॥ जाणोनि तेंचि होऊन राहिजे ॥ तरीच साधका मोक्ष लाहिजे ॥ नातरी बंधन दृढ ॥ ३९ ॥ तेंचि समजावया कारणें ॥ नानापरीचीं निरूपणें ॥ मागें जाहालीं पुढेंही होणें ॥ श्रुति युक्ति अनुभवें ॥ ४० ॥ विचारवंता इतुकें नलगे ॥ श्रवणमात्रें तया उमगे ॥ परी मंदप्रज्ञास्तव प्रसंगें ॥ अभ्यासही कथिला ॥ ४१ ॥ अभ्यासें वृत्तिव्याप्तिपर्यंत ॥ पायवाट जाहली यथायुक्त ॥ आतां निर्विकल्प तें व्हावें प्राप्त ॥ तें निर्वचनें प्रगटूं ॥ ४२ ॥ अगा रविदत्ता मागें तुजला ॥ तूष्णींभाव जो सांगितला ॥ आणि जागरसुषुप्तीचें संधीला ॥ दाविलें निर्विकल्प ॥ ४३ ॥ तें तिहीं अवस्थांमाजीं एकरूप ॥ अन्वयें व्यापून चिद्रूप अवस्था होती जाती परी अल्प ॥ तें न्यूनाधिक नव्हे ॥ ४४ ॥ जागृदादि अवस्था तिन्ही ॥ स्वभावें असती जीवालागोनी ॥ परी आगंतुक मूर्छा समाधि मरणीं ॥ त्यांतही ज्ञान निघोट ॥ ४५ ॥ तेंचि निर्विकल्प ब्रह्म पूर्ण ॥ असे सामान्यत्वें सर्वीं सघन ॥ या सविकल्पामाजींच निरखून ॥ पाहतां कळे ॥ ४६ ॥ परी मंदप्रज्ञासी स्फुरणापरतें ॥ जें निर्विकल्प स्वतःसिद्ध ऐतें ॥ तें अनुभविल्याविण सविकल्पा आंतौतें ॥ सहसा जाणवेना ॥ ४७ ॥ तस्मात् रविदत्ता सावधान ॥ आतां स्फुरणापरतें तुज दावीन ॥ परी तूं स्फूर्ति शाखा हे त्यागून ॥ लक्षीं निर्विकल्प चंद्र ॥ ४८ ॥ परी आरंभीं तुवां आधीं ॥ जैसा जैसा साधिला समाधि ॥ तो तो अनुभवीत येई निरवधि ॥ वृत्तिव्याप्तीपर्यंत ॥ ४९ ॥ नेत्र उघडून एकांतीं ॥ संधि ज्या साधिल्या निश्चितीं ॥ एक विषय त्यागून

वृत्ति ॥ जाऊं पाहे विषयांतरा ॥५०॥ मध्यसंधीसी विकल्पाविण ॥ सामान्यत्वें स्वप्रकाशमान ॥ तेंचि निर्विकल्प ब्रह्म पूर्ण ॥ अनुभविलेंचि असे ॥ ५१ ॥ तूं ह्मणसी ते सामान्य वृत्ति ॥ विकल्पाविण पसरे स्फूर्ति ॥ तरी ते जड करीना दीप्ति ॥ तस्मात् प्रकाशक ब्रह्म ॥५२॥ अथवा वृत्ति व्यापून मावळे ॥ तेंचि मावळणें जया कळे ॥ तें कळणें सहज निश्चळें ॥ ब्रह्मात्मयाचें ॥ ५३ ॥ किंवा वृत्ति सामान्यें पदार्थी व्यापतां ॥ बुद्धीचा विकल्प उद्भवला नसतां ॥ ते सहज प्रकाशिली अज्ञातता ॥ जेणें तें निर्विकल्प ब्रह्म ॥ ५४ ॥ विकल्प होऊन मावळून जाय ॥ उगीच वृत्ति पदार्थमय ॥ ते ज्ञातता जेणें प्रकाशित होय ॥ तें निर्विकल्प ब्रह्म ॥ ५५ ॥ अगा पदार्थ आणि पदार्थसंधि ॥ सविकल्पत्वें जीव आणि बुद्धि ॥ पुढें ज्ञातता अज्ञातता आधीं ॥ सामान्य वृत्तीसहित ॥५६॥ हें एकदांचि जेणें प्रकाशिलें ॥ प्रकाशून विकारा नाहीं पावलें ॥ तेंचि निर्विकल्प ब्रह्म संचलें ॥ विकल्पा आदिअंतीं ॥ ५७ ॥ एवं डोळे उघडूनियां बैसतां ॥ या रीतीं अनुभविली निर्विकल्पता ॥ तेंचि नेत्र लावोनी अंतरा आंतौता ॥ कल्पनेसी अनुभविसी ॥ ५८ ॥ एक कल्पना उठोनि गेली ॥ दुजी नाहीं जों उठिली ॥ ते संधि जेणें प्रकाशिली ॥ तें निर्विकल्प ब्रह्म ॥ ५९ ॥ तेथीलही ज्ञातता अज्ञातता ॥ मागें ज्या रीतीं सांगितल्या तत्त्वतां ॥ त्या प्रकाशिल्या जेणें समस्ता ॥ तें निर्विकल्प ब्रह्म ॥ ६० ॥ अंतरींचे कल्पित विषय ॥ कल्पक बुद्धि आणि जीव तन्मय ॥ वृत्ति ज्ञानाज्ञान जेणें हा समुदाय ॥ एकदांचि प्रकाशिला ॥ ६१ ॥ प्रकाशी परी त्या त्या ऐसा ॥ कदापि नव्हे विकारी सहसा ॥ वायुमाजीं

गगनातें जैसा ॥ किंचित् पालट नव्हे ॥ ६२ ॥ एवं जागृतीस्वप्न व्यापारीं ॥ जेधवां जीवत्व विकल्पागारीं ॥ तितुकें व्यापूनि सहज निर्विकारी ॥ ब्रह्मात्मा परिपूर्ण ॥ ६३ ॥ तेथील विश्व-तैजस अभिमान ॥ धरि तो जीवचि एक आपण ॥ इतुकेंही निर्हेतुत्वें प्रकाशवून ॥ निर्वि-कल्पत्वें असे ॥ ६४ ॥ एवं विक्षेपकाळीं विक्षेपाकार ॥ ब्रह्म नोव्हेचि कदा अणुमात्र ॥ तो विक्षेप निमतांही समग्र ॥ लय जो होय ॥ ६५ ॥ शून्याकार स्तब्धता कीं झोंप ॥ तयाचा नेणता जीव हेतुरूप ॥ जयासी प्राज्ञ नामाचा जल्प ॥ इतुकें प्रकाशिलें जेणें ॥ ६६ ॥ तेथील सामान्य वृत्ति अज्ञातता ॥ आणि जीवही लीनत्वें नेणता ॥ परी तयासी निर्विकल्पें जाणता ॥ तो अन्यथा नव्हे ॥ ६७ ॥ पुढें कषाय जेव्हां उमटती ॥ ते रंग आणि उसळे वृत्ति ॥ तिचें जाणणें आणि आपुली भ्रांति ॥ त्यातेंही प्रकाशी निर्विकल्प ॥ ६८ ॥ इतुकेंही आत्मयानें प्रकाशिलें ॥ परी वाउगेंचि नेणपण धरिलें ॥ त्या प्रज्ञासहित जेणें जाणिलें ॥ अकृत्रिमपणें ॥ ६९ ॥ आतां अहंब्रह्मास्मि जे स्फूर्ति ॥ विशेषें उठे अहंकृति ॥ हाचि रसास्वादु विघ्नकर निश्चितीं ॥ परी प्रकाशी निर्विकल्प ॥ ७० ॥ जरी विश्वतैजसाकार जाहला ॥ विकल्प जीवत्वें विकारला ॥ तरी तो विकारही सर्व प्रकाशिला ॥ निर्विकल्प ब्रह्में ॥ ७१ ॥ अथवा प्राज्ञाकार होऊनी ॥ जीवत्व उरे नेणपणीं ॥ तयाही नेणतियालागूनी ॥ निर्विकल्प प्रकाशी ॥ ७२ ॥ पुढें अभ्यासें तदाकारता ॥ जो सामान्य रसास्वादु तत्त्वतां ॥ ब्रह्म ध्येकारत्वें ध्याता ॥ विशेष स्फूर्तीविण ॥ ७३ ॥ येथील निरूपण तों प्रांजळ ॥ केलेंचि करूं पुन्हां सकळ ॥ कारण कीं स्फुर-

णापरतें जें निश्चळ ॥ प्रतीतीस आलें पाहिजे ॥ ७४ ॥ वृत्ति उठोनि चिद्गगनीं ॥ पसरतां आकळी ध्येयालागूनी ॥ तदाकारें तद्रूपचि होऊनी ॥ ध्यातेपणाही विसरे ॥ ७५ ॥ जरी मी ध्यातसें हे स्फूर्ति उठेना ॥ परी ध्यानीं अवलंबितां ध्येया पूर्णा ॥ ध्याता होतसे वृत्तिअवच्छिन्ना ॥ तेव्हां ध्यान घडे ॥ ७६ ॥ तें ब्रह्मसुख हा ग्रहणकर्ता ॥ तरी वेगळा जाहला ध्येयासी ध्याता ॥ तिसरें ध्यान हे त्रिपुटीची वार्ता ॥ उद्धवे ध्यानें ॥ ७७ ॥ तें ब्रह्म येणें अनुभविलें ॥ तरी अनुभाव्य अनुभविते दोन जाहले ॥ तिसरा अनुभव हे वेगळाले ॥ होतसे अनुभवें ॥ ७८ ॥ तें ज्ञेय येणें जाणतां ॥ ज्ञेयाहून भिन्न पडे ज्ञाता ॥ मध्यें तिसरें ज्ञान तत्त्वतां ॥ हें उद्धवे त्रिपुटी ॥ ७९ ॥ या साधकें तें साध्य साधिलें ॥ तरी साध्य साधक भिन्न पडिले ॥ तस्मात् त्रिपुटियोगें ऐक्य पावले ॥ कदापि नाहीं ॥ ८० ॥ ऐसे वेगळेपणें ध्येय ध्याता ॥ अथवा साध्य साधक ज्ञेय ज्ञाता ॥ किंवा अनुभाव्य अनुभविता ॥ भिन्न तोंवरि फळ काय ॥ ८१ ॥ ब्रह्मात्मा कोणी एक भिन्न असे ॥ आणि आपणही कोणी एक होतसे ॥ हेंचि कीं मूलाज्ञान उमसे ॥ ऐक्य नव्हे म्हणोनी ॥ ८२ ॥ ऐसें कोटि जन्में ध्यान करितां ॥ कदापि संभवेना ऐक्यता ॥ तस्मात् विचारें कैशी ते अभिन्नता ॥ वोळखिली पाहिजे ॥ ८३ ॥ येथें विरोध मानिसी सध्यां ॥ कीं हे वर्णिली मागें ब्रह्मविद्या ॥ अचुक पाववीतसे अनाद्या ॥ आतां म्हणतां ऐक्य नव्हे ॥ ८४ ॥ तरी हे ब्रह्मविद्या बापा खरी ॥ सेव्यमान असे ऋषिसुरनरीं ॥ इच्या योगें पावले निर्वि-

कार्गी ॥ परी विचारद्वारा ॥ ८५ ॥ जोंवरी विचार उद्भवेना ॥ तोंवरी ऐक्य कदा घडेना ॥ कर्तृतंत्ररूप अनुसंधाना ॥ विचार होय तों असावें ॥ ८६ ॥ येवढी ज्ञानाची दृढता जाहली ॥ ते कदापि न जाय व्यर्थ गेली ॥ विचार होऊन एकता पाहिली ॥ होईलचि निःसंशय ॥ ८७ ॥ हें अन्यथा नव्हे कल्पांतीं ॥ एवं हे ब्रह्मविद्या मोक्षदानी ॥ परी जोंवरी विचार अनुत्पत्ति ॥ तोंवरी भिन्न असे ॥ ८८ ॥ आणीक म्हणसी कीं भिन्न असतां ॥ ध्यात्यासी नसे सुखाची वार्ता ॥ तरी ऐसें नव्हे सुखरूप तत्त्वतां ॥ जाहला असे तदाकारें ॥ ८९ ॥ हे वृत्ति त्या ब्रह्मसुखासी ॥ विसरली होती निजात्मयासी ॥ तेणें पावली होती सुखदुःखासी ॥ अनंत काल ॥ ९० ॥ ते प्रीतादिनीं ब्रह्मसुखीं मिळे ॥ व्यापारीं शिणानि सुषोप्त मिळे ॥ परी सुख ऐसें ज्ञानें न कळे॥ म्हणोनि अप्राप्त ॥ ९१ ॥ तरी रविदत्ता तुवां समजावें ॥ न कळून मिळतां सुखातें पावे ॥ आणि समजून अभ्यासें सुखही न व्हावें ॥ हें केवीं घडेल ॥ ९२ ॥ अरे सुप्तिजागृतीचिये संधीं ॥ सुख जें होतसे सामान्यबुद्धि ॥ तें त्यागून परतवेना कधीं ॥ हे प्रसिद्ध सर्व जनां ॥ ९३ ॥ सुषुप्ति तो केवळ ब्रह्मानंद ॥ त्रिपुटीविण स्वानंदकंद ॥ असतां तदाकारीं परमानंद ॥ नाहीं कवण म्हणे ॥ ९४ ॥ येथेंही कोणी मंदमति ॥ मानिती कीं येवढी सुखानुभूति ॥ असतां ज्ञाते कैसे परतती ॥ व्यापाराकडे सुखत्यागें ॥ ९५ ॥ तरी याचें उत्तर ऐकावें ॥ प्रारब्धभोगास्तव लागे भोगावें ॥ जैसें सर्व जनें जागे व्हावें ॥ सुप्तिसुख त्यागूनी ॥ ९६ ॥ सुप्तातून जगें जागें जाहलों ॥ तरी कां तेथील सुख नाहींसें जाहलें ॥ तैसें

साधक समाधींतून उत्थान पावले ॥ तरी ब्रह्मसुख उणें नव्हे ॥ ९७ ॥ जैसें नीड टाकूनी पक्षी जाती ॥ चारापाणी घेऊन येती मागुतीं ॥ तरी कां नीडीं न म्हणावी विश्रांति ॥ स्थळ त्या पक्षिया ॥ ९८ ॥ तैसे साधक व्यापारें शिणतां ॥ समाधींत पावती विश्रामता ॥ मागुतीं प्रारब्ध वोढी प्रवृत्ति आंतौता ॥ परी तेथें सुख अपार ॥ ९९ ॥ सुखदुःखें वृत्ति शिणली होती॥ ते ब्रह्माकार जाहली फिटून भ्रांति ॥ तयेसीच म्हणावी वृत्तिव्याप्ति ॥ कीं पसरली ब्रह्मीं ॥ ॥ ३८०० ॥ ऐशी वृत्तिव्याप्ति ब्रह्मीं व्यापतां ॥ हेंचि मी ब्रह्म कळे तत्त्वतां ॥ तेव्हां न कळणें वृत्तीचें पाहतां ॥ गेलें आवरण ॥ १ ॥ एवं अज्ञान जातां वृत्तीचें ॥ तदाकारत्व जाहलें ब्रह्मींचें ॥ हेंचि रूप ब्रह्मविद्येचें ॥ त्रिपुटीसहित ॥ २ ॥ आधींच सुखदुःखें शिणली होती॥ ते मीनली ब्रह्मसुखीं वृत्ति ॥ तेणें अति आवडी वासनेप्रति ॥ ह्मणोनि वासनानंद ॥ ३ ॥ अन्य प्रीति सर्व विषयांची ॥ विटूनि ब्रह्मसुखाची वाढली रुचि ॥ तथेंचि वासना दृढतर साची ॥ मीनली तो वासनानंद ॥ ४ ॥ जैसा जागृतिसुषुप्तीचा संधी ॥ आनंदें सुखी जाहली बुद्धि ॥ तैशीच तदाकारत्वें आधीं ॥ वासना सुखरूप ॥ ५ ॥ तस्मात् ब्रह्मविद्या ते वृत्तिव्याप्ति ॥ तोचि वासनानंद निश्चितीं ॥ त्रिपुटीरूप ब्रह्मानुभूती ॥ ध्येयाकारें ध्यान हेंची ॥ ६ ॥ पुढें विचारें जेव्हां ब्रह्माभिन्न ॥ होय स्वयें त्रिपुटी त्यागून ॥ तयासी नांव पूर्ण विज्ञान ॥ वस्तुतंत्ररूप ॥ ७ ॥ तोचि निर्विकल्प ब्रह्मानंद ॥ अनुभवाविण केवळ निर्द्वंद्व ॥ जैसा सुषुप्तिकाळींचा शुद्धबुद्ध ॥ संचला उरे ॥ ८ ॥ परी सुषुप्तिकाळीं नेणीव न फिटे ॥

ह्मणोनि प्रज्ञाभिमानी न पालटे ॥ तेथं मूलाज्ञान निःशेष आटे ॥ अभिन्न समाधानें ॥ ९ ॥ पहिलें ब्रह्मविद्येनें अज्ञान नाशिलें ॥ अज्ञान जातां ज्ञान वितुळलें ॥ पूर्ण विज्ञान ब्रह्मीं लय पावलें ॥ उर्वरित तें विज्ञान ॥ १० ॥ जैसे निवळीचें बीज पूर्ण ॥ पाणियाचा गाळ नासून ॥ आपणही नासे परी जीवन ॥ शुद्ध उरे जैसें ॥ ११ ॥ तैसे अज्ञान ब्रह्मज्ञानें गेलें ॥ त्यासवेंचि ज्ञानही मावळलें ॥ पुढें अविनाश उर्वरित उरलें ॥ चिद्रूप निर्विकल्प ब्रह्म ॥ १२ ॥ आतां तें निर्विकल्प ब्रह्म सहज ॥ त्रिपुटीविण जें सुषुप्तींत सतेज ॥ आणि जें वाणीमनासी अचोज ॥ तेंचि तूं प्रतीति बाणवूं ॥ १३ ॥ रविदत्ता तुवां मागें ॥ प्रश्न केला होता अंगें ॥ कीं स्फूर्तीपरतें जें अभंगें ॥ अनुभवा न ये ॥ १४ ॥ आणि म्हणसी सुषुप्तिकाळींचा ॥ ब्रह्मानंद त्रिपुटीविण साचा ॥ तो अनुमानें जाणतां नेणीयेचा ॥ कळे उत्थानीं ॥ १५ ॥ हेंचि तुझें विरोधी बोलणें ॥ सुषुप्तीचें ह्मणसी कळे अनुमानें ॥ आणि समाधि घेतां पूर्णपणें ॥ स्फुरणापरतां न कळे केवीं ॥ १६ ॥ जैसा सुषुप्त्यानंद उत्थानीं ॥ अनुभविला अनुमानें कडोनि ॥ तैसा स्फूर्तित्यागें जो पूर्णपणीं ॥ स्फूर्ति उत्थानीं कां न कळे ॥ १७ ॥ तथापि तुझा संशय न फिटे ॥ तरी सावधान असावें नेटें ॥ तुझें तुज रूप घनदाटें ॥ संचलें तें दावूं ॥ १८ ॥ परी त्वां समाधि जो साधिला ॥ वृत्तीनें घेसी ध्येयाकाराला ॥ आतां किंचित् अभ्यास तुजला ॥ त्याहून विलक्षण सांगूं ॥ १९ ॥ येथेंही तूं विरोध मानिसी ॥ कीं मागा निरोपिलें निश्चयेंसी ॥ वृत्ति व्याप्ती पुढें अभ्यासासी ॥ प्रयोजन नाहीं ॥ २० ॥ एक पुढें

विचार पाहिजे ॥ विचारेंचि अभिन्नता लाहिजे ॥ आतां अभ्यास कांहींसा कीजे ॥ ऐसा विरोध मानिसी ॥ २१ ॥ तरी याचें उत्तर ऐकावें ॥ हें भिन्न अभ्यासाचें रूप नव्हे ॥ विचाराचें अंगचि समजावें ॥ जेणें वृत्तीपरतें भेटे ॥ २२ ॥ तस्मात् रविदत्ता हा अभ्यास ॥ साधीं समाधिसमयास ॥ हा ठसावतां विचार अनायास ॥ होय अभिन्नत्वाचा ॥ २३ ॥ वृत्तीकरून ध्येयाकडे पाहसी ॥ तेणें ध्याता तूं वेगळा ध्येयासी ॥ तरी तें पाहणें त्यागी या समयासी ॥ सांगतों तैसें करीं ॥ २४ ॥ ओतप्रोत जें चिद्गगन ॥ त्यामध्यें वृत्ति पसरे उठून ॥ ते वृत्ति पाहे अवलोकून ॥ दृष्टीनें ध्येयाच्या ॥ २५ ॥ ध्येयरूप जें चिद्गगन ॥ तें ओतप्रोत होऊन आपण ॥ त्या आपणामध्यें पहावें स्फुरण ॥ उठे पसरे केवीं ॥ २६ ॥ स्फुरण उठतां कळे आपणा ॥ पसरतांही आपण देखणा ॥ मावळे तरी लय साक्षी जाणणा ॥ उरे स्फूर्तिअभावीं ॥ २७ ॥ वृत्तीकरून ध्येयासी पाहणें ॥ व्यापे तोंवरी होय जाणणें ॥ वृत्ति मावळतां होय नेणणें ॥ तेणें शून्य संदेह ॥ २८ ॥ वृत्ति निमतां ध्येय हरपलें ॥ उगेंचि शून्याकार जाहलें ॥ मागुतीं वृत्तीनें उठोनि देखिलें ॥ पुन्हां निमतां शून्य ॥ २९ ॥ शून्य ह्मणिजे कांहीं नाहीं ॥ नाहीं तेंचि ब्रह्म वाटे अमोनिही ॥ ऐशिया निश्चयें सर्वथाही ॥ पुन्हां प्रवाहीं पडे ॥ ३० ॥ वृत्ति उठतां ज्ञान उद्भवे ॥ तें ज्ञातृत्व वृत्तीचें समजावें ॥ तें वृत्तिज्ञान सहज नाश पावे ॥ मग शून्यपणें नेणीव ॥ ३१ ॥ वृत्तिरूप जों कां ध्याता ॥ वृत्ति तोंवरी ध्येयाकारता ॥ दोनी निमती वृत्ति निमतां ॥ पुढें शून्य उरे वाटे ॥ ३२ ॥ कांहीं ध्येयाकारें सुख वाटलें ॥ तेंही व्र-

त्ति निमितां मावळलें ॥ एवं वासनानंदासी कल्पिलें ॥ शून्यत्वाचि सुख ॥ ३३ ॥ ऐसें वृत्ती-
कडून ध्येयाकार ॥ पाहे जरी होऊन एकाग्र ॥ तरी परिणाम याचा साचार ॥ शून्यत्व पावे
॥ ३४ ॥ यथार्थ ब्रह्म तें नाहीं कळलें ॥ नसून शून्य ब्रह्म भाविलें ॥ तेव्हां ज्ञान तें वृत्तीसी
आलें ॥ ब्रह्म जड सहज ॥ ३५ ॥ सुखही वृत्ति उद्भवतां असे ॥ ब्रह्म कांहीं सुखरूप नसे ॥
एवं असज्जड दुःखात्मक ऐसें ॥ निश्चया दृढ आलें ॥ ३६ ॥ वृत्तीच सच्चित्सुखरूप ॥ वाउगा
कल्पून बैसे आरोप ॥ तयासी उत्थानीं उठतां संकल्प ॥ पुर्ववत् दुःख होय ॥ ३७ ॥ इतुके
सायासें अभ्यास केले ॥ ते शून्यब्रह्मीं वरपडे जाहले ॥ तरी त्या अभ्यासासी व्यर्थत्व आलें ॥
कां न म्हणावें ॥ ३८ ॥ ऐसा शून्यसंदेही साधक ॥ समाधिस्थ राहे जरी कल्प एक ॥ तरी
तो बापुडा निश्चयात्मक ॥ कदा मुक्त नव्हे ॥ ३९ ॥ ऐसा रविदत्ता घात होतसे ॥ वृत्तिरूपा-
चिये अभ्यासें ॥ तस्मात् विचारा उपयोगी असे ॥ ध्येयाकडून वृत्तीं पाहतां ॥ ४० ॥ ध्येय
ब्रह्म जें परिपूर्ण ॥ त्यामध्यें वृत्तीचें एकदेशी भान ॥ उठतां पसरतां होय अवलोकन ॥ तरी
लयही जाणां लागे ॥ ४१ ॥ ध्येयाच्या ज्ञानें वृत्ति जाणिली ॥ कीं हे वृत्ति मज चिद्गगनीं
उठली ॥ मग ते वृत्ति जरी पसरून मेली ॥ तरी ज्ञान उरे लयसाक्षी ॥ ४२ ॥ वृत्तीचा अंत
मध्य उद्भव ॥ आपुले दृष्टी पाडतसे सर्व ॥ तिचा निःशेष जरी होतां अभाव ॥ ज्ञानघन
आपण उरे ॥ ४३ ॥ आपण ज्ञानघन जो कां उरला ॥ तो जाणिल्यावीण प्रतीतीस आला ॥
तरी वृत्तीचा मिथ्यापणा पाहिला ॥ जरी उठे स्फूर्तिरूप ॥ ४४ ॥ वृत्तीसी असद्रूपता आली ॥

अर्थात् सद्रूपता ब्रह्मींचि संचली ॥ ऐशी प्रतीति बाणूं लागली ॥ वृत्तीचे अभावींही ॥ ४५ ॥ वृत्तीचा अभाव जेणें पाहिला ॥ तो ज्ञानघन ब्रह्मात्मा संचला ॥ अर्थात् वृत्तीचा पाहूं लागला ॥ जडपणा सहज ॥ ४६ ॥ जयाच्या सुखें हे वृत्ति पसरोनी ॥ सुखरूप जाहली होती चिद्गगनीं ॥ तो सुखैकघन पूर्णपणीं ॥ वृत्तीसी सुख कैचें ॥ ४७ ॥ एवं ध्येयाकडोनी वृत्तिसी जाणतां ॥ वृत्तीसी असज्जड दुःखरूपता ॥ कळे आपुली प्रतीति बाणतां ॥ अस्तिभातिप्रियरूप ॥ ४८ ॥ वृत्तीचा अभाव जो जाणतां ॥ तो आहे म्हणोन जाहला देखता ॥ आहेपणा तो सद्रूपें तत्त्वतां ॥ जाणतां तो चिद्रूप ॥ ४९ ॥ वृत्ति अभावीं सुखवृत्तीचें ॥ मावळून निजसुख उरे साचें ॥ तया अनुभविता कोणी नवचे ॥ तोचि ब्रह्मानंद ॥ ५० ॥ एवं सच्चिदानंद आपण एक ॥ वृत्ति असज्जड दुःखात्मक ॥ ऐसा या अभ्यासाचा विवेक ॥ प्रतीति येतसे ॥ ५१ ॥ जरी एकाएकीं वृत्तीचा ॥ अभाव कळूं नये साचा ॥ तरी वृत्तीचिये संधीचा ॥ प्रकार पहावा ॥ ५२ ॥ एक वृत्ति पसरून चिद्गगनीं ॥ वितळून जात असे ज्ञान पावोनी ॥ दुसरी जोंवरी उठे मागुनी तोंवरी संधि दिसे ॥ ५३ ॥ त्या संधीसीच ह्मणावा लय ॥ नितुका कळूं आला प्रत्यय ॥ तें वृत्तीवांचून कळणें जें होय ॥ तें चिद्रूप ब्रह्मींचें ॥ ५४ ॥ तें चिद्रूप ब्रह्मींचें ह्मणतां ॥ भावील ब्रह्मवेगळें तत्वतां ॥ ऐसें नव्हे लक्ष्यलक्षण विचारितां ॥ चिद्रूपचि ब्रह्म ॥ ५५ ॥ जैसा राहोचें शिर तोचि राहो ॥ तेथें भिन्नपणाचा नसे संदेहो ॥ तैसाचि चिद्रूप ब्रह्मात्मा निःसंदेहो ॥ लक्ष्यलक्षण-रूप ॥ ५६ ॥ असो संधिचियाही आवरीं ॥ स्फूर्ति असे चिद्गगनाकारी ॥ ज्ञातता अज्ञाततेची परी ॥ पहा-

वी साधकें ॥५७ ॥ वृत्ति उठतांचि प्रथमतां ॥ ब्रह्म न कळणें ते अज्ञातता ॥ पुढें हेंचि ब्रह्म ऐसें कळतां ॥ ज्ञातता तया नांव ॥५८॥ एवं वृत्ति उठणें पसरणें ॥ आणि मावळोनि लय होणें ॥ संधीचाही प्रत्यय बाणें ॥ ज्ञातता अज्ञातताही कळे ॥ ५९ ॥ इतुकेंही कळलें जयासी ॥ तो चिद्रूप ब्रह्मात्मा अविनाशी ॥ आत्मा ह्मणिजे आपण निश्चयेंसी ॥ जें ब्रह्म निर्विकल्प ॥६०॥ तया ब्रह्मात्मयावांचून ॥ लय न कळे वृत्तीलागून ॥ ज्ञातता अज्ञातताही प्रकाशमान ॥ प्रकाशें जयाच्या ॥ ६१ ॥ वृत्तीचेंही उठणें पसरणें ॥ हेंही चिद्रूपेंचि ओळखणें ॥ परी वृत्ति आहे तोंवरी अनुमानें ॥ संशय असे ॥ ६२ ॥ ब्रह्मींचें कळणें खरें कळलें ॥ वृत्तीचें जडत्व प्रतीती आलें ॥ मग वृत्ति उठतांही कळूं लागलें ॥ कीं देखणें निर्विकल्पाचें ॥ ६३ ॥ परी हा प्रत्यय बाणे तोंवरी ॥ वृत्तिच वाटे जाणती खरी ॥ परी वृत्तीचा लय जो निर्धारीं ॥ वृत्ति न देखे कदा ॥६४॥ तस्मात् वृत्तिलयाचा जो देखणा ॥ तोचि ब्रह्मात्मा पूर्णपणा ॥ हें सत्य सत्य सत्य त्रिवचना ॥ अन्यथा नव्हे नव्हे ॥ ६५ ॥ रविदत्ता आतां तुजसी ॥ पुसेन तें सांगें वेगेंसी ॥ वृत्तीचा लय जो अनुभवासी ॥ तुझिया आला कीं नाहीं ॥ ६६ ॥ लय जरी त्वां असेल पाहिला ॥ तरी विचार पुढील सांगूं तुजला ॥ नातरी मागुतीं अभ्यास करीं वहिला ॥ ध्येयाकडून पाहण्याचा ॥ ६७ ॥ तंव रविदत्त करून नमन ॥ विनवीतसे कर जोडून ॥ वृत्तिलयाचें होतसे ज्ञान ॥ परी ब्रह्मात्मा कैसा न कळे ॥ ६८ ॥ इतुकें प्रार्थून पुन्हां नमी ॥ तें ऐकोन बोलती स्वामी ॥ आतां येचि क्षणीं निजधामीं ॥ तुझें तुजसी घालवूं ॥ ६९ ॥ अगा

रविदत्ता अज्ञान अंवस ॥ परवां सरली कालिंचा जो दिवस ॥ पादशाही गेला समाप्ति अभ्यास ॥ आज स्वानुभूति बीज ॥ ७० ॥ ऐशी शुद्धबीज उदेली ॥ वृत्तीचे संधीची वेळ आली ॥ जेथें ज्ञानता अज्ञानतेची प्रगटली ॥ झांवळी वेळ ॥ ७१ ॥ ऐशये समयीं ब्रह्मात्मा चंद्र ॥ चिद्गगनीं उदेला पश्चिमे समोर ॥ तूं मात्र न पाहसी सत्वर ॥ दृष्टि चिद्गगनीं पसरली ॥ ७२ ॥ तरी पाहे स्फूर्ति पसरली या रुखा ॥ जेथून उद्भवली सूक्ष्म शाखा ॥ तिजहून पाहें अति सूक्ष्म रेखा ॥ ब्रह्मात्मया चंद्राची ॥ ७३ ॥ हे विचाररूप निज अंगुली ॥ दाविली अनुभाव्य अंतराळीं ॥ तरी आतां निजे दृष्टीनें न्याहाळीं ॥ तयासी विचारें ॥ ७४ ॥ यापरतें बापा आह्मासी ॥ दावितां नये न बोलवे वाचेसी ॥ आतां तुझा तूंचि चंद्र अविनाशी ॥ पाहें आह्मां शब्द नाहीं ॥ ७५ ॥ आणीकही तुजला खूण ॥ मागतों यथार्थ निर्वाण ॥ पाहें म्हणतां भावोन आन ॥ पहावया जाशी ॥ ७६ ॥ पाहशी अथवा जाणों जाशी ॥ किंवा लक्षांशेंही लक्षिशी ॥ तरी वृत्तियोगाचि अवलंबिशी ॥ तेणें त्रिपुटीच होय ॥७७॥ त्रिपुटीही होऊन पूर्ववत् ॥ होईल विज्ञान तेंचि अज्ञात ॥ आणि वृत्ति निमतांचि अकस्मात ॥ शून्यदेहीं पडसी ॥७८॥ तस्मात् पाहणें अथवा जाणणें ॥ किंवा लक्षांशीं अनुभवणें ॥ यया मार्गीच न जाणें ॥ भिन्नत्वाच्या ॥ ७९ ॥ येथें विचारचि करावा ॥ जाणण्याचा मार्ग त्यागावा ॥ तरीच हा मायिकाचा गोंवा ॥ तुटेल सर्व ॥ ८० ॥ नातरी जाणण्याचे मार्गें चालतां ॥ विचारा न पविजे कल्पांता ॥ जंव जंव जाणों जाय ज्ञाता ॥ तां तों भिन्न पडे ॥ ८१ ॥ तस्मात् रविदत्ता विचार

करीं ॥ जाणते वृत्तीचा त्याग करीं ॥ तो विचारही येणें अवसरीं ॥ तुज बोलून दावूं ॥ ८२॥ तुवां वृत्तीचा लय पाहिला ॥ तो वृत्तीसि तों नाहीं कळला ॥ त्या वृत्तीचाचि शून्यपणा जाहला ॥ तरी त्या कळेना अभाव ॥८३॥ तस्मात् तूं जो असंग ब्रह्मात्मा ॥ अखंडैक रस परमात्मा ॥ तयाची निजदृष्टीची गरिमा ॥ असे लयसाक्षित्वाची ॥८४॥ वृत्तीविण वृत्तीचा लय ॥ जाणे जो स्वतां अद्वय ॥ तोंचि चिद्रूप निःसंशय ॥ देखणा शून्याचा ॥८५॥ म्हणसी ब्रह्मात्मा जाणे लयासी ॥ परी ब्रह्मात्मा कमा न ये प्रतीतीसी ॥ तरी तो जाणावा कोणें अविनाशी ॥ हे सांगें विचारूनी ॥ ८६ ॥ वृत्तीनें तो कोटि वर्षे धुंडितां ॥ कळला नाहीं जीवंत असतां ॥ आतां तों गेली मेली बुडाली वार्ता ॥ तरी पहावया योग्य नाहीं ॥ ८७ ॥ तो जो वृत्तीचा लय जाहला ॥ अभावशून्य म्हणावें तयाला ॥ तया शून्यासी जाईल कळला ॥ हें न घडे कल्पांतीं ॥ ८८ ॥ वंध्येचा पुत्र टकमकां पाहे ॥ आकाशाचा रेणु लवलाहें ॥ हें कधींही बोलणें न साहे ॥ तेवीं शून्य जाणना ॥ ८९ ॥ अरे जें उत्पन्नचि जाहलें नसतां ॥ तें अंध ना डोळस तत्त्वतां ॥ तें केवीं जाणेल अनंता ॥ परमात्मयासी ॥ ९० ॥ तस्मात् शून्य शून्यपणें देखेना ॥ वृत्तीही ब्रह्मात्मया जाणेना ॥ वृत्तीनें जाणिलें तें असेना ॥ सत्य कदापि ॥ ९१ ॥ तरी आतां कवणें जाणावें ॥ हें यथार्थ पुरतें विचारावें ॥ जरी म्हणसी ब्रह्म अवलोकावें ॥ ब्रम्हरूपेंची ॥ ९२ ॥ तरी ऐकावें सावधान ॥ हेंही न घडे विरोधी वचन ॥ बोलसी कीं आपणासी आपण ॥ जाणावें स्वतां ॥९३॥ डोळियासी डोळा दिसेना ॥ रसनेसी रसना चाखवेना ॥ आपुली ये खांदां

बैसवेना ॥ आपणासी कष्टी होतां ॥ ९४ ॥ डोळा जरी आरशियास्तव ॥ पाहे तरी तें मिथ्या सर्व ॥ आरशिया मुळींच डोळयांचा अभाव ॥ तरी पाहिला तो मिथ्या ॥ ९५ ॥ तो आरसा आणि आरशियाचा ॥ डोळा पाहिला तो आभासाचा ॥ परी डोळियासी डोळा जो असे साचा ॥ तो न देखे सहसा ॥ ९६ ॥ तैसा ब्रह्मात्मा जो परिपूर्ण ॥ आपणा असुकसा न जाणे आपण ॥ जरी वृत्ति उठतां होय भासमान ॥ ज्ञाता ध्याता साधक ॥ ९७ ॥ तया वृत्तीसी आणि भासमानासी ॥ जाणतचि असे आत्मा अविनाशी ॥ परी तें मिथ्याचि तरी ते कायशी ॥ जाणण्याची मान ॥ ९८ ॥ त्याविरहित जो आपण उरला ॥ तें तों जाणतां न ये तयाला ॥ डोळा न देखेचि डोळियाला ॥ तेवींच ब्रह्म ब्रह्मासी ॥९९॥ जरी न देखे आप-आपणासी ॥ परी जाणतसे वृत्ति वृत्तिगतासी ॥ डोळा न पाहे जरी डोळियासी ॥ परी आरसा आभासा पाहे ॥ ३९०० ॥ डोळा न देखे जरी डोळिया ॥ तरी तें देखणें न ह्मणावें वायां ॥ तैसें ब्रह्म ब्रह्मींचें न ये प्रत्यया ॥ तरी चिद्रूप अन्यथा नव्हे ॥ १ ॥ कारण कीं डोळा अंधारा पाहे ॥ तैसा वृत्तीचा लय जाणताहे ॥ अंधार कीं लय जया कळताहे ॥ हें तों नव्हे अन्यथा ॥ २ ॥ जोंवरी दीप न लागे ॥ तोंवरी अंधार पाहूं लागे ॥ तैशी जों कालवृत्ति नुसगे ॥ तों काल लया जाणे ॥ ३ ॥ दीप लागतां अंधार नासे ॥ तेव्हां डोळा प्रकाशा पाहतसे ॥ तैशी वृत्ति जेव्हां उमसे ॥ तों प्रकाशे जयाचेनी ॥ ४ ॥ मंदिरींचे पदार्थ सान थोर ॥ मिळतां दीप आणि नेत्र ॥ दिसूं लागती जे जे समोर ॥ अंधाराभावीं

नुमजे ॥ २५ ॥ मग पुढें कल्पना जे अंतरीं ॥ विषयाध्यासे स्वप्नानुकारी ॥ याचाही जाणता तूंचि निर्धारीं ॥ हेंही दाखविलें ॥ २६ ॥ तरी ही तुज उमजेना ॥ तेव्हां द्वींची सारांनी कल्पना ॥ दाखविलें नुसधिया स्फुरणा ॥ मध्य संधीसहित ॥ ॥ २७ ॥ त्या वृत्तीमुळें वृत्तीच जाणती ॥ वाटती जाहली तुजप्रती ॥ मग पुढें दाविली तिची समाप्ति ॥ शून्याकारता ॥ २८ ॥ तेव्हां तों अधिकची गडद पडे ॥ वृत्तीचें साक्षित्वही मोडे ॥ लय जाणणें असोनि उघडें ॥ शून्यदशा भाविसी ॥ २९ ॥ मग येथील जो कां विचार ॥ लयाचा तरी कळे निर्धार ॥ न कळणें तों नाहींच साचार ॥ नेणणें कळे तें ज्ञान ॥ ३० ॥ ऐसा विचार जेव्हां सुचविला ॥ जेवीं डोळा पाहे अंधाराला ॥ तेव्हां तुज लय प्रतीतीस आला ॥ तो प्रत्यय जया तोचि तूं ॥ ३१ ॥ अगा रविदत्ता खरें कीं खोटें ॥ विचारून पाहें हें गोमटें ॥ लयरूप शून्य जें तुजला भेटे ॥ तें शून्यासी कीं अन्यासी ॥ ३२ ॥ हाचि प्रकार तुजला मागें ॥ विचाररूप विवेचनाचे प्रसंगें ॥ सांगितला होता तो उमगे ॥आतां अभ्यास जाहलिया ॥ ३३ ॥ तेव्हां हा आत्मा ह्मणोनि प्रत्यक्ष ॥ दाविला होता स्वप्रकाश अपरोक्ष ॥ परी तुझी वृत्ति अभ्यासें दक्ष ॥ नव्हती सूक्ष्मत्वें ॥ ३४ ॥ ह्मणोनि तुजला तये समयीं ॥ प्रतीती न ये निःसंशयीं ॥ कारण कीं वृत्त्यादिकांचे समुदायीं ॥ नेणपणें पडसी ॥ ३५ ॥ आतां अभ्यासें तुजला ॥ वृत्तीचा लय प्रत्यया आला ॥ तस्मात् मागील निरूपणाला ॥ आलोडून पहावें ॥ ३६ ॥ तें निरूपण कोणतें ह्मणसी ॥ तरी जें अयमात्मा या वाक्यासी ॥ स्पष्ट केलें देऊनि

दाटला ॥ परी तो अंधारही नेत्रीं पाहिला ॥ स्वयें डोळियानें ॥ १८ ॥ तैशी स्फूर्ति मावळून गेली ॥ तिच्या अभावा शून्यदशा बोलिली ॥ परी ते लयस्थिति स्वयें अनुभविली ॥ ज्ञानमात्रें ब्रह्में ॥ १९ ॥ अंधार जेणें पाहिला ॥ तोचि डोळा अंध नाहीं जाहला ॥ तैसा लय जेणें स्वयें अनुभविला ॥ तो चिद्रूप नव्हे कैसा ॥ २० ॥ पाहें अंधार पहावयासी ॥ कोणतें साहित्य दुजें नेत्रासी ॥ तैसा वृत्तीचा लय जाणावयासी ॥ कोणतें उपकरण आत्मया ॥ २१ ॥ साहित्याविण देखे तो डोळा खरा ॥ उपकरणेंविण तोचि जाणता निर्धारा ॥ येर साहित्य उपकरणें हीं पसारा ॥ परी देखणें जाणणें एक ॥ २२ ॥ डोळा डोळिया मात्र न देखे ॥ आत्मा आत्मयासी नोळखे ॥ इतुकेंन पाहणें जाणणें जें सारिखं ॥ उणें न नव्हे सहसा ॥२३॥ तस्मात् रविदत्ता ब्रह्म जाणावया ॥ अपेक्षा करणें तेंचि वायां ॥ कोणी जाणताही नसतां लया ॥ वृत्तीच्या तो जाणें ॥ २४ ॥ अरे हेंचि जाणणें स्वरूपाचें खरें ॥ कीं लयही जाण जो निर्धारें ॥ हा प्रत्ययचि कीं साचोकारें ॥ कीं लय जाणता तो हा ॥ २५ ॥ अंधार पाहे तो हा डोळा ॥ प्रत्यक्ष कीं देखणा निर्मळा ॥ तैसाचि हा लयाचा टळटळा ॥ जाणता ब्रह्मात्मा ॥ २६ ॥ डोळा न देखोनि हा देखिला ॥ आत्मा न जाणोनि हा जाणिला ॥ प्रत्यक्ष अपरोक्ष समजला ॥ विचारें ज्ञानघन ॥२७॥ ऐसें न जाणोनि जाणणें ॥ हेंचि ज्ञान श्रुति अनुभवानें ॥ येर जाणणें तेंचि नेणणें ॥ म्हणती श्रुति आणि ज्ञाते ॥ २८ ॥ एक लय मात्र खरा जाणावा ॥ वृत्ति स्फूर्तिचिया अभावा ॥ तरीच केला तो विचार बरवा ॥ मोक्षरूप ज्ञानाचा

॥ २९ ॥ रविदत्ता तुजला वृत्तीचा लय ॥ जरी खरा आला नसेल प्रत्यय ॥ तरी मागुतीं सांगूं उपाय ॥ लयप्रतीतीचा ॥ ३० ॥ वृत्ति जेथून उद्भवती ॥ आणि होतसे कोठें समाप्ति ॥ ते अवलोकावीं यथारीतीं ॥ ब्रह्मरूपें तुवां ॥ ३१ ॥ वृत्ति उठतां वृत्तीचा तळवट ॥ धरून बैसावा ज्ञानघनदाट ॥ वृत्तीसवें उसळूं नये अफाट ॥ पसरतां क्षणीं ॥ ३२ ॥ जैसा पाणबुडा पाणियाचा ॥ तळ धरोनि बैसे साचा ॥ तेव्हां गमावलिया वस्तूचा ॥ लाभ होतो ॥ ३३ ॥ तैसें वृत्तीचें जें अधिष्ठान ॥ धरून बैसावें स्वरूप आपण ॥ वृत्ति जरी उठे उसळून ॥ तरी तिजसवें न उसळावें ॥ ३४ ॥ पाणियाचा स्वभावचि वरुती ॥ उसळून आणावें बुडाल्याप्रती ॥ तैसा वृत्तीचा स्वभावचि निश्चिती ॥ वरुती वोढावें ॥ ३५ ॥ पाणबुडा वरुती पाणिया ॥ फेंकितां तळ धरवे तया ॥ तैसें वृत्तीसी वरुती फेंकोनियां ॥ आपण तळवटीं दडावें ॥ ३६ ॥ पाणी जरी खालीं वोढितां ॥ आपण उसळून येतसे वरुता ॥ तैसें वृत्तीसी बळें जरी आकळितां ॥ आकळणारासह उसळे ॥ ३७ ॥ तस्मात् पाणी वरुतीच फेंकावें ॥ तरीच तयासी तळवट फावे ॥ तैसें वृत्तीचें उसळणेंचि त्यागावें ॥ आपण उरावें तळवटीं ॥ ३८ ॥ आपण तरी तळींच असे ॥ वृत्तीसवें नुसळे अल्पसें ॥ परी वाउगेंचि साधका वाटतसे ॥ कीं वृत्तीसवें आलों ॥ ३९ ॥ तें वाटणें त्यागावें आपण ॥ तरी तळवटींच उरे ब्रह्म चिद्घन ॥ तेणें आपणासमोर वृत्तीचें उठणें ॥ आणि निमणें कळे ॥४०॥ आपण वृत्तींत जरी न ये ॥ तरी उठतांचि वृत्ति मावळून जाये ॥ मग तो प्रत्यक्ष अनुभवा लय ॥ येतसे जाण त्याच्या ॥४१॥

तोचि लय चिरकाळ जाणावा ॥ वृत्ति उठतांही निर्मल स्वभावा ॥ तया लयाचा जो जाणतां बरवा ॥ तोचि ब्रह्मात्मा निर्विकल्प ॥ ४२ ॥ ऐसा लयाचा खरा प्रत्यय ॥ टळटळीत जाणावा निश्चय ॥ तोचि लय देखणा निःसंशय ॥ ब्रह्मात्मा निर्विकल्प ॥४३॥ तया देखणियासी कदां ॥ लोपचि नाहीं सर्वदां ॥ अंधार देखण्या डोळ्यासी आपदा ॥ न ये अंधत्वाची जेवीं ॥ ४४ ॥ ऐसें चिद्रूपज्ञान ब्रह्मात्मयाचें ॥ स्वभावलक्षण देखणें लयाचें ॥ कळेल जया साधका साचें ॥ तोचि ज्ञाता वास्तव ॥४५॥ ऐशिया चिद्रूप निर्विकल्पा ॥ यथार्थ ज्ञान ह्मणावें बापा ॥ हेंचि ज्ञान संसारखेपा ॥ तोडील साधकाच्या ॥ ४६ ॥ हेंचि लय जाणतें चिद्रूप ॥ सर्वदा सघन उणें नव्हे अल्प ॥ तस्मात् तेंचि त्रिकालाबाधित सद्रूप ॥ जें आहेच आहे सर्वदा ॥ ४७ ॥ ऐसें असोनियां मंदमति ॥ वृत्ति अभावीं नाहींच ह्मणती ॥ लयही न कळे अविचाराप्रती ॥ तेव्हां कल्पिती नेणीव ॥ ४८ ॥ ब्रह्मात्मा तरी शून्य कीं नेणता ॥ नव्हेचि नव्हे येणें जरी कल्पितां॥ परी तेचि मुकले असती स्वहिता ॥ अति प्रयत्नही साधूनी ॥ ४९ ॥ असो तया मूढांसी काय काज ॥ परी खऱ्या साधका निरवणें आज ॥ कीं शून्य संदेह न व्हावा सहज ॥ असे तो ज्ञानघन कळावा ॥ ५० ॥ ह्मणोनि शून्य खंडन यथामति ॥ कीजे कळावया साधकाप्रती॥ परी आधीं आशंका जे करिती ॥ शून्यवादी ते एका ॥ ५१ ॥ असतचि वृ आहे ॥ ऐशी श्रुतीच ह्मणताहे ॥ आणि अनुभवही लाहे ॥ वृत्तीविण समाधींत ॥ ५२ ॥ वृत्ति तोंवरी जा-णणें घडे ॥ वृत्तिअभावीं शून्य उघडे ॥ आहे तरी अनुभवा न जोडे ॥ तस्मात् शून्यरूप ब्रह्म

॥ ५३ ॥ ऐशिये आशंकेचें उत्तर ॥ ऐकावें होऊनि निरुत्तर ॥ श्रुति जरी बोले असदेवअग्र ॥ परी तात्पर्य वेगळें ॥ ५४ ॥ हें हें स्फूर्तीपासून ऐलीकडे ॥ जितकें देहादि जग उघडें ॥ हें सर्व आहे वाटे तें मोडे ॥ असद्रूप होतें ॥ ५५ ॥ हें कांहीं जाहलें नव्हतें ॥ उत्पत्तिपूर्वी असताचि होतें ॥ पुढें सृष्टिकाळीं जाहलें दिसतें ॥ आहे ह्मणावया ॥ ५६ ॥ तस्मात् हें हें नव्हतें ह्मणून ॥ श्रुति बोले याचें होय शून्य ॥ येरवीं ब्रह्म पूर्वी जें सच्चिद्घन ॥ तया शून्यत्व ह्मणेना ॥ ५७ ॥ ऐसें श्रुतीचें तात्पर्य वेगळें ॥ या मूढाप्रति तें यथार्थ न कळे ॥ ब्रह्मचि शून्य ह्मणोनि निराळे ॥ पडिले कल्पवर्गी ॥ ५८ ॥ जरी श्रुतीचा भावार्थ ऐसा ॥ नसे जरी यदर्थी अलपसा ॥ तरी सताचि पूर्वी आहे कैसा ॥ उच्चार करिती ॥ ५९ ॥ तस्मात् श्रुति असत् होतें ह्मणून ॥ हें हें पदार्थ नव्हते संपूर्ण ॥ ब्रह्म तें सद्रूप आहे पूर्ण ॥ ऐसें तात्पर्य श्रुतीचें ॥ ६० ॥ तथापि शून्यवादी नायकती ॥ तरी पुसावें हें तयांप्रती ॥ इदं इदं याची काय गति ॥ श्रुति बोलिली जे ॥६१॥ इदं इदं नव्हतें ह्मणतां ॥ शून्य आलें यया समस्तां ॥ येऱ्हवीं इदंतेची वार्ता ॥ ब्रह्मीं शून्यासहित नसे ॥ ६२ ॥ हेंही असो असत आहे ॥ हा तों विरोध प्रत्यक्ष पाहे ॥ अंध डोळस मुका बोलका हे ॥ तैसेंचि हेंही वचन ॥ ६३ ॥ आहे तें नाहीं कदा न होय ॥ नाहीं तें आहे हा नव्हे प्रत्यय ॥ एकासीच हें रूप उभय ॥ हा केवढा विरोध ॥ ६४ ॥ ऐशिया विरोधा करितां ॥ शून्य आहे न ये स्थापितां ॥ तरी दोहींतून एकचि आतां ॥ सांगा ह्मणावें निवडूनी ॥ ६५ ॥ नाहींच ह्मणून जरी सांगसी ॥ तरी शून्य

नाहींच कल्पांतेंसी ॥ हें तों इष्टचि असे आह्मासी ॥ शून्य नाहीं तें नाहीं ॥ ६६ ॥ आतां शून्य आहे बोलशी जरी ॥ तरी विरोधचि सांगितल्यापरी ॥ तथापि सताच्या योगें बोलतां उत्तरीं ॥ हेंही तों अति इष्ट ॥ ६७ ॥ जैसें जगही सताच्या योगें ॥ आहे ह्मणून बोलावया जोगें ॥ तैसें शून्यही असो प्रसंगें ॥ येणंसत तै सिद्ध जाहलें ॥ ६८ ॥ रज्जु असून सर्प ह्मणतां ॥ परी दोरी आहे ती न सारी परता ॥ तैसें सताच्या योगें शून्य भावितां ॥ सद्रूप तया अधिष्ठान ॥ ६९ ॥ मागुतीं वादी कोणी ह्मणती ॥ कीं सताचा योग कासया निश्चितीं ॥ असतचि आहे ब्रह्म चिन्मूर्ती ॥ विरोध तरी कैंचा ॥ ७० ॥ तरी अवधारा सूर्यचि अंधार ॥ हा कधीं तरी होईल निर्धार ॥ अथवा राहेल दिनकरासमोर ॥ हेंही न घडे ॥ ७१ ॥ तैसें ब्रह्म तों नव्हेची शून्यरूप ॥ जें लयसाक्षीज्ञानस्वरूप ॥ अथवा सतसंयोगींही नव्हे अल्प ॥ कीं सद्रूपीं उरेल ॥ ७२ ॥ एवं शून्य नाहीं तें नाहींच नाहीं ॥ आहे तें आहेच सर्वदांही ॥ येथें शंका कवणाचीही ॥ न चले सर्वथैव ॥ ७३ ॥ ऐसें श्रुति युक्ति या उभयानें ॥ शून्याचा न घडेचि संभवणें ॥ आतां अनुभव नाहीं जरी ह्मणें ॥ तरी याचें उत्तर ऐका ॥ ७४ ॥ वृत्ती-चा अभाव जो जाहला ॥ तो शून्य ह्मणून भाविला ॥ त्या शून्याचा प्रत्यय आला ॥ कीं नाहीं त्या पुसावें ॥ ७५ ॥ ह्मणतां शून्याचा प्रत्यय नाहीं ॥ उगाचि वृत्ति उद्भवतां मानिला तोही ॥ कीं लयवृत्तीचा तोंवरी कांहीं ॥ न होतेंचि तेथें ॥ ७६ ॥ ऐशिया विकल्पीं तों आधीं ॥ शून्य नाहींच नाहीं जाहलें कधीं ॥ वृत्तीचा आहेपणा जो बुद्धि ॥ तोचि नाहींसा जाहला ॥ ७७ ॥

अर्थात् हें अवघें नाहीं जाहलें ॥ वृत्तीसह सर्वां शून्यत्व आलें ॥ तेंचि शून्य ह्मणून अनुमानलें ॥ सद्रूप संचलें तें शून्य नव्हे ॥ ७८ ॥ ह्मणतां शून्याचा प्रत्यय आला ॥ वृत्तिअभावीं शून्यपणा जाणिला ॥ याही विकल्पीं तो जाणता जाहला ॥ शून्याचा आत्मा ॥ ७९ ॥ अर्थात् शून्यरूप वृत्तीचा लय ॥ जाणिला जेणें तो एक अद्वय ॥ तोचि लय साक्षीचा प्रत्यय ॥ जयासी तो शून्य कैसा ॥ ८० ॥ एवं श्रुतियुक्ति अनुभवेंकडून ॥ शून्य संभवेना असें ह्मणून ॥ तथापि शून्यवादी वळें स्थापन ॥ करिती त करोत ॥ ८१ ॥ परी रविदत्ता तुवां विचारावें ॥ लयसाक्षित्व खरें जाणावें ॥ जाणतां तो कदा शून्य नव्हे ॥ आहे तोचि लयसाक्षी ॥ ८२ ॥ मालविलें जेणें दीपासी ॥ तो उरे मालवितां आहेपणेंशी ॥ दीपासवें मरे जरी अंधारासी ॥ मग पाहेल कोण ॥ ८३ ॥ तैसा वृत्तीचा जो लय जाहला ॥ तो सद्रूप साक्षीनें देखिला ॥ तयासी शून्यपणा जरी आला ॥ तरी अभाव पाहिला कोणें ॥ ८४ ॥ लय वोळखिला जयानें तोचि साक्षी चिद्रूप देखणेपणें ॥ आहे तोचि जाणता होणें ॥ जाणता तोचि आहे ॥ ८५ ॥ एवं चिद्रूप तोचि सद्रूप ॥ तोचि ब्रह्मात्मा निर्विकल्प ॥ आणि तोचि एक आनंदरूप ॥ स्वभाव लक्षण हेंही ॥ ८६ ॥ वृत्ति उद्भवतां वृत्तीपासोनी ॥ ऐलाड जितुकी तत्त्वश्रेणी ॥ तितुकीही सुखदुःखें व्यापूनी ॥ असती सर्व ॥ ८७ ॥ तया वृत्तीचाचि संबंध जयासी ॥ नसे किमपि तिहीं काळेंसी ॥ तरी सुखदुःखें अविनाश स्वरूपासी ॥ स्पर्शती कैशीं ॥ ८८ ॥ तस्मात् सुखदुःखाविण एक ॥ तेंचि निजसुख निश्चयात्मक ॥ ब्रह्मानंद निर्विकल्पक ॥ त्रिकालाबा-

धित ॥ ८९ ॥ कोणी तयासी अनुभवींना ॥ अनुभविलिया नांव वासना ॥ तो वासनानंद जेथें उरेना ॥ ध्यातेपणासह ॥ ९० ॥ केवळ उर्वरित ब्रह्मानंद ॥ त्रिपुटीविण स्वानंदकंद ॥ असेचि असे पूर्ण विशद ॥ तिहींही काळीं ॥ ९१ ॥ जैसें सद्रूप शून्याविण ॥ आहेचि आहे परिपूर्ण ॥ परी वृत्तीसी नेणवे अमुकमें ह्मणून ॥ ग्रहणही नव्हे ॥ ९२ ॥ तेंचि चिद्रूपही असतां ॥ वृत्तीसी न कळे तत्त्वतां ॥ तैसाचि आनंदही अनुभवितां ॥ नये वृत्तीसी ॥ ९३ ॥ सच्चिदानंद ब्रह्मस्वरूप ॥ तिहीं लक्षणीं ब्रह्म निर्विकल्प ॥ वृत्तीसी अमुकमें न कळे अल्प ॥ निर्विकल्प याचि हेतू ॥ ९४ ॥ वृत्ति जरी तयासी अनुभवी ॥ तरी निर्विकल्पता केवीं बोलावी ॥ तस्मात् त्रिपुटीविण स्वतःसिद्ध गोसांवी ॥ सच्चिदानंद ॥९५॥ लयसाक्षीचा जो प्रत्यय ॥ तोचि चिद्रूपपणें अद्वय ॥ आहे तोचि लया जाणता होय ॥ आणि तोचि सुखरूप ॥ ९६ ॥ तयासी कोणी अनुभाविना ॥ आणि आपण आपणाही जाणेना ॥ याचि हेतू निर्विकल्प वचना ॥ बोलिलें मूळ श्लोकीं ॥ ९७ ॥ स्यात् म्हणिजे आहेचि आहे ॥ तेंचि शून्यातीत ब्रह्म पाहे ॥ सर्व अभावीं उर्वरित राहे ॥ सच्चिदानंद ब्रह्म ॥ ९८ ॥ अगा रविदत्ता ऐसें जें स्वरूप ॥ सच्चिदानंद ब्रह्म निर्विकल्प ॥ तेंचि तूं आत्माराम एकरूप ॥ त्रिविधाप्रतीति ॥ ९९ ॥ तुवां निर्विकल्प अनुभाविलें ॥ लयसाक्षित्व न जाणोनि जाणिलें ॥ निश्चयेंसी सदृढ बाणलें ॥ या नांव आत्मप्रतीति ॥ ४००० ॥ आतां आह्मीं पूर्वीपासून ॥ जें जें केलें सांग निरूपण ॥ विवेचन अथवा अभ्यासलक्षण ॥ यथायुक्त ज्यारीतीं ॥ १ ॥ त्या त्या रीतीं तुवा विश्वासें । असंभा-

वना टाकून एकरसें ॥ धरिलें असेल दृढमानसें ॥ तेचि गुरुप्रतीति ॥ २ ॥ आह्मीं जरी जि-
तुकें निरोपिलें ॥ अप्रमाण एकही नाहीं बोलिलें ॥ शास्त्ररीतींच युक्तीनें बिंबविलें॥या नांव शास्त्रप्र-
तीति ॥ ३ ॥ इतुक्याही प्रत्ययाचें सार ॥ जें निर्विकल्प ब्रह्म निर्विकार ॥ विवेचनें आणि अभ्यासप्र-
कार ॥ व्यतिरेकें भेटविले ॥ ४ ॥ हेंही महावाक्यें वेदाचीं ॥ बोलत असती अर्थ हाची ॥
तत्वमस्यादिकडोनि साची ॥ तत्वमेव ह्मणोनी ॥ ५ ॥ आह्मीं उपदेशरीती सांगितलें ॥ तें
तुवां अनुभवें पाहिजे घेतलें ॥ ह्मणोनि यजुर्वेद महावाक्य बोले ॥ हाचि अर्थ प्रगट ॥ ६ ॥
॥ पद ॥ अहं ब्रह्म इति वाक्येन सः अयं अर्थः अभिधीयते॥ अहंब्रह्मास्मि जें प्रसिद्ध वचन॥तोचि
हा अर्थ या वाक्येंकडून ॥ बोलिजत आहे निवडून ॥ जें निर्विकल्प ब्रह्म तूं ॥ ७ ॥ जो
सविकल्पांत नाहा आला ॥ वृत्तिगमातीत असंभाव्य संचला ॥ वृत्तीही न जाणे तयाला ॥
तोचि हा अर्थ आत्मा ॥ ८ ॥ जो वृत्तीसी तरी कळेना ॥ परी वृत्तीचा लय जो देखणा ॥
तोचि हा अर्थ पूर्णपणा ॥ आत्मा ब्रह्म निजांगें ॥ ९ ॥ तोचि मी जरी प्रतीति घेतली ॥ तरी
ते ग्राहकता जीवाकडे आली ॥ नुसधी जे निर्विकल्पता संचली ॥ तो तूं ब्रह्म आत्मा ॥ १० ॥
अथवा स्फूर्तीपासून जागृतीपर्यंत ॥ व्यापकत्वें निर्विकल्प व्याप्त ॥ परी त्या त्या विकल्पां न
पावत ॥ तो तूं ब्रह्म आत्मा ॥ ११ ॥ जैसा दीप पदार्थ उपनेत्राहूनी ॥ डोळा एकरूप असतां
स्वस्थानीं ॥ तो पहावा ऐशी इच्छा धरोनी ॥ परतला मागें ॥ १२ ॥ उपनेत्र आणि अक्षरें
पोथीचीं ॥ दीपप्रकाशी कीं पदार्थ मंदिरींचीं ॥ इतुकें दिसती तया डोळियासीची ॥ परी हे

तया न पाहती ॥१३॥ ऐसा प्रत्यक्ष डोळा उघडा ॥ परी अप्रत्यय ह्मणून जाहला वेडा ॥ तेव्हां दीपही मालवूनि कोडा ॥ अंधार नेत्रा दाविला ॥१४॥ तेव्हां तो अधिकचि भांबावला ॥ ह्मणे कांहीं न दिसे अंधार दाटला ॥ तंव कोणें एकें हटकिला ॥ कीं अंधार दिसे कवणा ॥१५॥ जयासी अंधार प्रत्यक्ष दिसे ॥ तोचि कीं डोळा देखणा असे ॥ मग डोळिया डोळा न भासे ॥ परी डोळा तो हाची ॥१६॥ ऐसें अन्याचें ऐकोनि वचन ॥ पाहता जाहला विचार करून ॥ तंव अंधार देखणा हाचि नयन ॥ हा प्रत्यय बाणला त्या ॥ १७ ॥ ऐशिया दृष्टांता पडिपाडें ॥ दार्ष्टांतींही पहा उघडें ॥ स्फूर्तिपासूनियां ऐलीकडे ॥ जागृतीपर्यंत ॥ १८ ॥ दीप अयनक आणि पुस्तकाक्षर ॥ वाची तैसाचि जागृतीचा प्रकार ॥ वृत्ति बुद्धि इंद्रियादि व्यवहार ॥ प्रत्यक्ष विषय घेणें ॥१९॥ हें पूर्वींच असे स्पष्ट केलें ॥ जागृतीसी पुस्तक पाहणें कल्पिलें ॥ आणि मंदिरींचे पदार्थ दीपें पाहिले ॥ तैशी स्वप्नावस्था ॥ २० ॥ असो वृत्ति बुद्धि इंद्रियें विषय ॥ हाचि जागृतीचा समुदाय ॥ इतुकियाचा जाणता अद्वय ॥ निर्विकल्प आत्मा ॥ २१ ॥ ऐसा तूं सहजचि असती ॥ स्वप्रकाशें सर्वां जाणशी ॥ परी मज मी नेणें ह्मणोनि पुसों येशी ॥ गुरुत्व आम्हां भावोनी ॥ २२ ॥ मग आम्हींही तुजला बहु प्रकारें ॥ सांगितलें विवेचन विस्तारें ॥ परी तूं न जाणशी साचोकारें ॥ मंदप्रज्ञ ह्मणोनि ॥ २३ ॥ तेव्हां अभ्यास समाधीचा ॥ सांगितला विवेचनासह साचा ॥ हे वृत्ति बुद्धि इंद्रियविषयांचा ॥ प्रत्यक्षपणा दाविला ॥ २४ ॥ हे जड परप्रकाशक सर्व ॥ याचा जाणता तूंचि सदैव ॥ हे दाखविले वेगळाले स्वभाव ॥ परी तुज

नुमजे ॥ २५ ॥ मग पुढें कल्पना जे अंतरीं ॥ विषयाध्यासे स्वभानुकारी ॥ याचाही जाणता तूंचि निर्धारी ॥ हेंही दाखविलें ॥ २६ ॥ तरी ही तुज उमजेना ॥ तेव्हां द्वीची सारानी कल्पना ॥ दाखविलें नुसधिया स्फुरणा ॥ मध्य संधीसहित ॥ ॥ २७ ॥ त्या वृत्तीमुळें वृत्तीच जाणती ॥ वाटती जाहली तुजप्रती ॥ मग पुढें दाविली तिची समाप्ति ॥ शून्याकारता ॥ २८ ॥ तेव्हां तों अधिकची गडद पडे ॥ वृत्तीचें साक्षित्वही मोडे ॥ लय जाणणें असोनि उघडें ॥ शून्यदशा भाविसी ॥ २९ ॥ मग येथील जो कां विचार ॥ लयाचा तरी कळे निर्धार ॥ न कळणें तों नाहींच साचार ॥ नेणणें कळे तें ज्ञान ॥ ३० ॥ ऐसा विचार जेव्हां सुचविला ॥ जेवीं डोळा पाहे अंधाराला ॥ तेव्हां तुज लय प्रतीतीस आला ॥ तो प्रत्यय जया तोचि तूं ॥ ३१ ॥ अगा रविदत्ता खरें कीं खोटें ॥ विचारून पाहें हें गोमटें ॥ लयरूप शून्य जें तुजला भेटे ॥ तें शून्यासी कीं अन्यासी ॥ ३२ ॥ हाचि प्रकार तुजला मागें ॥ विचाररूप विवेचनाचे प्रसंगें ॥ सांगितला होता तो उमगे ॥आतां अभ्यास जाहलिया ॥ ३३ ॥ तेव्हां हा आत्मा ह्मणोनि प्रत्यक्ष ॥ दाविला होता स्वप्रकाश अपरोक्ष ॥ परी तुझी वृत्ति अभ्यासें दक्ष ॥ नव्हती सूक्ष्मत्वें ॥ ३४ ॥ ह्मणोनि तुजला तये समयीं ॥ प्रतीती न ये निःसंशयीं ॥ कारण कीं वृत्त्यादिकांचे समुदायीं ॥ नेणपणें पडसी ॥ ३५ ॥ आतां अभ्यासें तुजला ॥ वृत्तीचा लय प्रत्यया आला ॥ तस्मात् मागील निरूपणाला ॥ आलोडून पहावें ॥ ३६ ॥ तें निरूपण कोणतें ह्मणसी ॥ तरी जें अयमात्मा या वाक्यासी ॥ स्पष्ट केलें देऊनि

दृष्टांतासी ॥ याचि डोळियाच्या ॥ ३७ ॥ दीप अयनकामुळें पदार्थ ॥ अथवा पुस्तकाक्षरें अर्थ ॥ कळती परी नेत्रचि समर्थ ॥ स्वप्रकाशक ॥ ३८ ॥ दीप अयनकही तया नेत्रासी ॥ साहाकारी परी परप्रकाशता तयासी ॥ ते नसतांही नेत्र अंधारासी ॥ पाहे तो स्वप्रकाशक ॥ ३९ ॥ तैसा लयसाक्षी जो देखणा ॥ स्वप्रकाश अपरोक्ष पूर्णपणा ॥ येर हे वृत्तीपासून या सर्व गणा ॥ आत्मप्रकाश पाहिजे ॥ ४० ॥ वृत्ति उठे जेव्हां चिद्गगनीं ॥ ते वृत्तीसी अनुभवेना जडपणीं ॥ आत्मप्रकाशाच्या योगेंकडोनी ॥ जाणतसे तदाकारत्व ॥ ४१ ॥ अथवा मनबुद्धि उठूनी ॥ भासविषय भासवी स्वप्नीं ॥ तयासी जाणती हे दोनी ॥ परी आत्मप्रकाशें ॥ ४२ ॥ जेवीं सदनींचे पदार्थ दीपयोगें ॥ डोळाचि एक पाहूं लागे ॥ तैसे वृत्तिबुद्धीचेही प्रसंगें ॥ आत्माचि देखणा ॥ ४३ ॥ आतां जागृतीचे तों व्यापारा ॥ इतुकेंही पाहिजे साहाकारा ॥ वृत्ति बुद्धि पंचज्ञानेंद्रियद्वारा ॥ जीवासहित विषय घेती ॥ ४४ ॥ जैशी पोथी वाचावयासी ॥ पाहिजे दीप अयनक नेत्रासी ॥ वृत्ति बुद्धि इंद्रियें तैशीं ॥ मिळतां भोग घडे ॥ ४५ ॥ परी दीप आणि अयनक ॥ हे उघडचि परप्रकाशक ॥ स्वप्रकाशक नेत्रचि एक ॥ स्पष्टत्वें असे ॥ ४६ ॥ तैसे वृत्ति बुद्धि आणि इंद्रिय ॥ इतुकाही जाणण्याचा समुदाय ॥ परी एक आत्मत्वाचा अन्वय ॥ असतां जाणों शकती ॥ ४७ ॥ तैसें आत्मया कोणतें उपकरण ॥ असे पहावया लयसाक्षिज्ञान ॥ ह्मणोनि तोचि एक स्वप्रकाशमान ॥ येर हे परप्रकाशक ॥ ४८ ॥ [illegible] हे जड आणि आपणाहूनी ॥ भिन्न असती कळती ह्मणोनी ॥ स्वतां जाणेना आपणा-

लागूनी ॥ परी भिन्न पाहे सर्वां ॥ ४९ ॥ एवं जड भिन्न आणि परोक्ष ॥ हे वृत्तिसहित सर्व प्रत्यक्ष ॥ एकचि स्वप्रकाश अपरोक्ष ॥ आत्मा ब्रह्म ॥ ५० ॥ हाचि अर्थ मागां जो निरोपिला ॥ जो अयमात्मा या वाक्यें बोलिला ॥ तोचि मागुती येथें स्पष्ट केला ॥ या अभ्यासप्रसंगें ॥ ५१ ॥ तोचि अर्थ अहंब्रह्मास्मी ॥ वाक्यही सांगतसे अनुक्रमीं ॥ कीं साधकें धरावें अंतर्यामीं ॥ जें निर्विकल्प ब्रह्म स्वयें ॥ ५२ ॥ जो अर्थ अयमात्मा या वाक्याचा ॥ तोचि असे अहंब्रह्मास्मीचा ॥ स्वप्रकाश अपरोक्ष जो साचा ॥ तोचि मी ब्रह्म ॥ ५३ ॥ तोचि अर्थ तत्त्वमसि म्हणोनी ॥ उपदेशिलें आह्मीं विवेचनीं ॥ आणि अभ्यासें लयसाक्षित्व पूर्णपणीं ॥ भेटविलें जें तेंचि तूं ॥ ५४ ॥ आणि चौथेंही प्रज्ञानब्रह्म ॥ तोही हाचि अर्थ बोले निःसीम ॥ तस्मात् तो हा अर्थ सुखधाम ॥ साध्यरूप साधका ॥ ५५ ॥ येथंही तूं ऐसें ह्मणसी ॥ अयमात्मा ब्रह्म या वाक्यासी ॥ प्रत्यक्ष ऐक्यता पूर्णब्रह्मासी विरोधाहीविण ॥ ५६ ॥ तैसा अविरोध या तिहींतें ॥ कोठें असे वाच्यलक्षातें ॥ वाच्य जेव्हां बाधिजेतें ॥ तेव्हांचि लक्षांशीं ऐक्य ॥ ५७ ॥ म्हणोनि चारी वाक्यांसी एकार्थता ॥ नव्हेसी शंका मानिसी तत्त्वतां ॥ कीं अहं हेचि सविकल्पता ॥ तेणें निर्विकल्पीं ऐक्य नोव्हे ॥ ५८ ॥ तरी याचें उत्तर अवधारावें ॥ अहं ह्मणोनि स्फूर्तीतें न घ्यावें ॥ स्फूर्तीपरतें जें निर्विकल्प स्वभावें ॥ तोचि ब्रह्मात्मा आपण ॥ ५९ ॥ वृत्तीपासून इंद्रियांपर्यंत ॥ जो जीवत्वें प्रतिबिंबित ॥ जेणें देहबुद्धि होती अखंडित ॥ तो त्रिविध अहंकार नव्हे ॥ ६० ॥ सर्व मिथ्यात्वें त्यागिलें ॥ दृश्य जड परप्रकाशें वर्तले ॥

तयाचें अहंपण कवण बोले ॥ ब्रह्म ह्मणोनी ॥ ६१ ॥ अरे जेथें ध्याता वेगळा ॥ तोही प्राज्ञ म्हणोनि केला निराळा ॥ उरे लयासाक्षिपणें केवळा ॥ तोचि ब्रह्मात्मा मी स्वयें ॥ ६२ ॥ येथें कोणतें गा वाच्य असे ॥ लक्ष तरी ह्मणणें काइसें ॥ त्रिपुटीविण अखंडैकरसें ॥ तोचि ब्रह्मात्मा मी स्वयें ॥ ६३ ॥ विद्या अविद्या स्फूर्ति उठतां ॥ बोलूं येती कारणात्मता ॥ त्यामाजीं प्रतिबिंबरूपता ॥ उमटे जीवेशाची ॥६४॥ तेथें एक सर्वज्ञ एक किंचिज्ज्ञ॥ एक निरभिमान एक साभिमान ॥ एवं विरोध हे या वाच्यालागून ॥ ह्मणोनि बाधिजेते ॥ ६५ ॥ या पक्षीं तों स्फुर्तिरूपवृत्ति ॥ तिचाही लय जाणता स्वयंज्योति ॥ तोचि आपण अनुभाव्य निश्चितीं॥ अनुभवित्याविण ॥ ६६ ॥ जेथें माया स्फुर्तिचा अभाव ॥ तेथें कैसें असती जीवशिव ॥ मा ते खंडिजेती विरोधास्तव ॥ ऐसें तों नाहीं ॥ ६७ ॥ तथापि विद्या अविद्या स्फुर्तिसहित ॥ जीवेश उभयीं प्रतिबिंबित ॥ परी हें प्रतिबिंब ज्याचें निश्चित ॥ तो ब्रह्मात्मा मी स्वयें॥ ६८ ॥ हे अर्थातचि मिथ्या जाहली ॥ पूर्वींच वृत्तीसही निषेधिलीं ॥ एकली लयसाक्षी चित्प्रभा उरली ॥ ते संचली स्थिती स्वयें ॥ ६९ ॥ तस्मात् अहं ब्रह्मास्मि वाक्येंकडून ॥ हाचि अर्थ बोलिला निवडून ॥ हा ब्रह्मात्मा स्वप्रकाश पूर्ण ॥ लयसाक्षी अपरोक्ष ॥ ७० ॥ चारीही महावाक्यांचा अर्थ ॥ एकचि ह्मणती ज्ञाने समर्थ ॥ कोठें प्रत्यक्ष कोठें बाधिती अनर्थ ॥ परी परिणाम एकरूप ॥ ७१ ॥ यास्तव सारांश हा तुजला ॥ मथितार्थ काढोनियां दिधला ॥ तरी विसरूंच नको भलते अवस्थेला ॥ निर्विकल्प मी करीं दृढ ॥७२॥ मागुतींही एक आशंका ॥

वाटेल मनीं ते आधीं ऐका । कीं वाक्यें एकार्थ सांगितला निका ॥ वाच्याविण एकरूप ॥ ७३ ॥ जेथें त्रिपुटीही उद्भवेना ॥ वाच्यलक्ष सहसा असेना ॥ तरी ऐसें कासया बोलिलें वचना ॥ तो हा अर्थ ह्मणोनी ॥ ७४ ॥ तो हा ह्मणतां परोक्षापरोक्ष ॥ होत असती वाच्यलक्ष ॥ याचें उत्तर कैसें तें प्रत्यक्ष ॥ बोलिजे ऐका ॥७५॥ जो सृष्टिपूर्वीं सदोदित ॥ सच्चिदानंद त्रिकालाबाधित ॥ तो आतां उपाधि असतां निवांत ॥ लय साक्षी प्रगटे ॥ ७६ ॥ सृष्टिपूर्वीं जो कां अविनाशी ॥ तो शब्द प्रवर्तत असे तयासी ॥ हा जो आतां जाणे लयासी ॥ तोचि हा ब्रह्मात्मा ॥ ७७ ॥ जैसें घटमठेंवीण गगन ॥ तेंचि घटीं जळीं प्रतिभासी सघन ॥ व्यापलें जें निश्चळ पूर्ण ॥ तेंचि हें ह्मणावें ॥ ७८ ॥ जें पाणी तरंगाविरहित ॥ तयासी तें ह्मणोनि बोलों येत ॥ तेंचि तरंगीं विकारारहित ॥ ह्मणोनि तेंचि हें पाणी ॥ ७९ ॥ न पडतां वृक्षीं बैसला असे ॥ तोचि प्रवाहीं पडिला भासे ॥ मागुतीं कळतां जयींचा तेथें वसे ॥ तोचि हा वृक्षस्थ ॥ ८० ॥ सर्पापूर्वीं जे दोरी होती ॥ तेथें सर्प भासून मावळे मागुतीं ॥ पहिली तैशीच कळल्यावरुती ॥ कीं तेचि हे दोरी ॥ ८१ ॥ इत्यादि या दृष्टांतासम ॥ वृत्तिसांपूर्वीं जो आत्मा ब्रह्म ॥ तो आतां हें जातां रूपनाम ॥ प्रत्यया लय साक्षी आला ॥ ८२ ॥ जो सृष्टीपूर्वीं सृष्टीच्या लयाचा ॥ जाणता उपकरणेंविण साचा ॥ तोचि हा जाणता लयवृत्तीचा ॥ कीं तो हा ब्रह्मात्मा ॥ ८३ ॥ किंवा पुढें सर्व लया जातां ॥ जो एकला उरे सर्वांपरता ॥ तोचि हा प्रतीतीस आला आतां ॥ समाधीमाजीं ब्रह्मात्मा ॥ ८४ ॥ अथवा मागें जे जे ज्ञाते जाहले ॥ ते ते जयाच्या ज्ञानें समाधान पावले ॥ तेंचि

ब्रह्मात्मरूप मज कळलें ॥ तोचि हा अर्थ प्रगटला ॥ ८५ ॥ अथवा मागें जाहलें पुढें होणार ॥ सर्वांचें एकचि निजसार ॥ तेथेंचि पावलों मी त्यागोनि येर ॥ यास्तव तो हा ब्रह्मात्मा ॥ ८६ ॥ एवं तोचि ब्रह्मात्मा आपण ॥ सांडोनियां वृत्तिसांचें मीपण ॥ अहं ब्रह्म हे स्फूर्तीविण ॥ अंगें होणें हे प्रतीती ॥ ८७ ॥ अगा रविदत्ता तोचि तूं ब्रह्म ॥ त्रिपुटीविण आत्माराम ॥ न जाणोनि जाणणें हें उत्तम ॥ तुझेंचि तुजमी अद्वय ॥ ८८ ॥ तोचि तूं या सर्व जगासी ॥ अधिष्ठानरूप अविनाशी ॥ सर्व लय होवोनियां उरसी ॥ सच्चिदानंद ब्रह्मात्मा ॥ ८९ ॥ ब्रह्मादि कीटकांत हें जग ॥ या सर्वांचें निजरूप अभंग ॥ तोचि तूं ब्रह्मात्मा असंग ॥ त्रिकालीं एकरूप ॥ ९० ॥ देवभक्त स्वामी सेवक ॥ गुरुशिष्य कीं राजा रंक ॥ अवघा तूंचि ब्रह्मात्मा एक ॥ हें तें नामरूपत्यागें ॥ ९१ ॥ हे सर्व नामरूपें सविकल्पक ॥ न होऊन जाहलीं असतीं अनेक ॥ परी तूं याचें अधिष्ठान एक ॥ निर्विकल्पत्वें ब्रह्मात्मा ॥९२॥ अनंत कल्पें होती जाती ॥ परी निर्विकल्पता तुझी ऐसी ॥ जेथें बद्धता ना नसे मुक्ति ॥ तो तूं ब्रह्मात्मा असंग ॥ ९३ ॥ हाचि अर्थ चारी वाक्यांचा ॥ आणि हाचि विषय जो वेदांताचा ॥ हाचि आशय सर्व ज्ञात्यांचा ॥ भूत भावीं वर्तमानीं ॥ ९४ ॥ हाचि अर्थ कळावयासाठीं ॥ गुरुशिष्य सच्छास्त्रांच्या थाटी ॥ शब्दार्थरचना अनंत कोटी ॥ इतुकिया करितां ॥ ९५ ॥ बहु कासया वा बोलावें ॥ सर्व करणें येथें समाप्ति पावे ॥ वेदें पाहून जेथें मौन राहावें ॥ तो तूं हा ब्रह्मात्मा ॥ ९६ ॥ तोचि अर्थ न बोलोनि आह्मी ॥ बाणविला तुज सुखैकधामीं ॥ तस्मात् सांडो-

नियां सर्व ऊर्मि ॥ तेंचि होऊन राहे ॥ ९७ ॥ येरां वृत्तिमांचें मीपण त्यागी ॥ तो ब्रह्मात्माचि होय निजांगीं ॥ तरीच तूं निर्भय होसी जगीं ॥ सत्य सत्य त्रिवाचा ॥ ९८ ॥ आतां निष्कर्ष पाठी थापटूनी ॥ सांगत असों निर्वाणवचनीं ॥ लय साक्षी ब्रह्मात्मा पूर्णपणीं ॥ तो तूं अद्वय आहेसी ॥ ९९ ॥ आतां बोलणें सर्व खुंटलें ॥ ऐकणें त्यासवें पांगुळलें ॥ उर्वरित सहजीं सहज उरलें ॥ तों तूं ब्रह्मात्मा ॥ ४१०० ॥ इतुकें बोलोनि श्रीशंकर ॥ मौनें राहते झाले स्थिर ॥ इकडे रविदत्ताचें अंतर ॥ ब्रह्माकार जाहलें ॥१॥ लय साक्षित्वें चिद्रूप चिद्रूपें ॥ वृत्तिज्ञान तों सर्व हारपे ॥ उठे जरी तें पसरोनि लोपे ॥ भिन्नपणें न होतां ॥ २ ॥ उगीच स्तब्धता मात्र उरली ॥ तया स्तब्धतेची जाणीव संचली ॥ ते जाणती कळा परी प्रतीति आली ॥ नाहीं स्फूर्तिरूप ॥ ३ ॥ अनुभविता तो अनुभाव्यरूप ॥ होऊन ठेला भिन्न नव्हे अल्प ॥ सुख सुखाकारें सुखरूप ॥ गगन गगनीं जेवीं ॥ ४ ॥ वृत्ति निमग्न जाहली तिकडे ॥ मन बुद्धि कामया उद्भव इकडे ॥ इंद्रियांचीं लागलीं कवाडें ॥ देहही स्तब्ध केला ॥ ५ ॥ प्राणही मंदत्वें जाहला स्थिर ॥ बाह्य परी नव्हेचि गोचर ॥ ऐसा रविदत्त देखीला समोर ॥ सद्गुरुनाथें ॥ ६ ॥ आनंदें मग टाळी पिटिली ॥ ह्मणती उपदेशाची सफळता जाहली ॥ अन्यन्यासी परिपूर्ण लाधली ॥ जे आपुली पूर्वभूमी ॥ ७ ॥ पुत्रासी राज्यपद प्राप्त होतां ॥ अति सुखावती मातापिता ॥ तैशी रविदत्तासी स्वरूपाकारता ॥ पाहोनि आनंदती गुरु ॥ ८ ॥ रविदत्त तो अखंड सुखरसीं ॥ निमग्न असे तदाकारतेंसी ॥ जैसा गज बुडाला

अक्षोभ्य सागरासी ॥ अति तापा भिऊनी ॥ ९ ॥ अविद्यावनीं त्रिविधतापें ॥ जीव तापला सुखदुःखविकल्पें ॥ तो भेद सांडोनी एकरूपें ॥ चिद्रूपीं लीन जाहला ॥ १० ॥ तेथोनि उसळे जरी वृत्ति ॥ तरी तेथेंचि होय समाप्ति ॥ ध्येयाकारताचि उरे ज्ञप्ति ॥ परी ध्यातृत्व नुमसे ॥ ११ ॥ प्रळयोदकीं वायु घोंटाळे ॥ तैशी वृत्ति स्वरूपींच मिसळे ॥ हेलावून आनंदें उफाळे ॥ परी गळे तत्क्षणीं ॥ १२ ॥ किंचित् निर्विकल्पीं स्थिरावे ॥ किंचित् सविकल्पाकार व्हावें ॥ सविकल्प होतां जरी स्वभावें ॥ अहंस्फूर्ति असेना ॥ १३ ॥ ऐसें मुहूर्त एक जाहलिया ॥ उत्थान पावतसे आपमया ॥ बुद्धि मन हीं उद्भवोनिय ॥ सुखाकारें हेलावती ॥ १४ ॥ परी जे निर्विकल्पीं सुखावली ॥ ते वृत्ति सुखासहीत उफाळली ॥ मन बुद्धि व्यापून दशधा दाटली ॥ इंद्रियांपर्यंत ॥ १५ ॥ तेणें गात्रें कांपूं लागतीं ॥ रोमांचही थरारिले वरुती ॥ बाष्पें दाटून नेत्रांप्रती ॥ अश्रुधारा चालिल्या ॥ १६ ॥ मागुतीं वृत्ति स्वरूपीं मिळे ॥ पुन्ह हेलावूनियां उफाळे ॥ तेणें अधिकाधिक उचंबळे ॥ सुखप्रत्यानंदाचें ॥ १७ ॥ बळें नेत्रही उघडित ॥ परी स्वरूप सुखेंचि वृत्ति व्याप्त ॥ दिशा विदिशाही नाढळत ॥ चिद्रूपावांचोनी ॥ १८ ॥ अंतरीं जरी वृत्ति जातसे ॥ तरी ध्येयाकारेंचि समरसे ॥ इकडे दृश्याकार जरी होतसे ॥ तरी चिद्गगनरूप ॥ १९ ॥ मागें पुढें अधोर्ध्व दिशेसी ॥ सव्य अपसव्य देखतां सर्वांसी ॥ चिद्गगनाचि दाटलें एकरसीं ॥ दुजें अमुक न स्फुरे ॥ २० ॥ तेणें मन बुद्धि वेडावली ॥ इंद्रियें बापुडीं भांबावलीं ॥ बोलों जातां बोबडी वळली ॥ कांहीं स्मरेना ॥ २१ ॥ मग

ऐसा रविदत्त भांबावला ॥ देखोनि शंकरें आलिंगिला ॥ पाठी थापटूनि म्हणती भला ॥ सावधान होई ॥ २२ ॥ मस्तक हुंगूनि मुखासी ॥ करवाळूनी पुशिती नेत्रांसी ॥ ह्मणती सांडीं सांडीं वृत्त्यानंदासी ॥ हें निर्विकल्प नव्हे ॥ २३ ॥ परी रविदत्ता कांहीं स्मरेना ॥ आनंदें फुंजे अश्रु नयना ॥ थरथरां कांपे कांहीं वचना ॥ न फुटे शब्द ॥ २४ ॥ मग वाढ वेळां सांवरोनी ॥ वृत्त्यानंदातें त्यागूनी ॥ उठोनि नमिता जाहला चरणीं ॥ साष्टांग भावें ॥ २५ ॥ प्रदक्षणा करून पुन्हां नमी ॥ सन्मुख बैसोनि बोले अनुक्रमीं ॥ बोलतां बोलतां वृत्ति सुखधामीं ॥ मिळोनि मागुती उठे ॥ २६ ॥ तैसेंचि बलात्कारेंकडोनी ॥ विनविताहे हस्त जोडोनी ॥ परी अश्रुधारा चालिल्या नयनीं ॥ कंठ दाटूनी येतसे ॥ २७ ॥ ह्मणे जयजय सद्गुरुनाथा ॥ कृपाघना स्वामी समर्था ॥ मज रंक दुर्बळासी अनाथा ॥ साम्राज्यपद दीधलें ॥ २८ ॥ अनंत कल्प या देहबुद्धीची ॥ दरिद्रविपत्ती सुखदुःखाची ॥ भोगिलीच भोगिनां विश्रांतीची ॥ सहसा वार्ता नसे ॥ २९ ॥ ऐशिया अनाथा राज्यपदवी ॥ स्वसुखसंपत्ती नित्य नवी ॥ हे एक सद्गुरुनाथेंचि द्यावी ॥ येर बापुडे देवादि ॥ ३० ॥ धन्य धन्य आजि आमुचें ॥ भाग्य उदेलें वर्णिलें नवचे ॥ एकाएकीं सरिसें कृपेचें ॥ मेलन जाहलें स्वरूपीं ॥ ३१ ॥ आपआपणा होतों चुकलों ॥ सन्निधचि बहु दिन कीं मुकलों ॥ तो दयाळा सहजीं भेटविलों ॥ एकाएकीं कृपेसरिसा ॥ ३२ ॥ आतां काय व्हावें उतराई ॥ स्तवन करावें तरी काई ॥ माथाचि समर्पावा पाईं ॥ कीं पादुका देहाच्या ॥ ३३ ॥ वृत्तीपासून मजला पुढें ॥ लोटून दिधलें

निर्विकल्पीं कोडें ॥ शून्याचेंही फेडून सांकडें ॥ जाडें चिद्रूप चिद्रूपा ॥ ३४ ॥ तया निर्विकल्पा तरी मजसी ॥ वृत्ति जाणेना किमपि आभासी ॥ शून्य तों बापुडें नाहींच त्यासी ॥ काय कळे अभाव ॥ ३५ ॥ म्यांही मजसी नाहीं जाणिलें ॥ कारण कीं दृश्य नव्हे निजरूप आपुलें ॥ परी लयासी तों म्यां वोळखिलें ॥ आपुले सर्वज्ञपणें ॥ ३६ ॥ लयसाक्षीचा आठव होतां ॥ वृत्ति निर्विकल्पीं बुडाली तत्वतां ॥ तेथोनि उसळतांचि मागुता ॥ आरोळी नेटें दीधली ॥ ३७ ॥ देह उसळून रविदत्ताचा ॥ उडोनि पडला चरणीं साचा ॥ थरथरां कापे नेत्रीं अश्रूंचा ॥ पूरही चालिला ॥ ३८ ॥ तया नेत्रोदकें श्रीचरणांसी ॥ अभिषेक केला आदरेंसी ॥ जयजयकारें गर्जना वाचेसी ॥ हाचि रुद्राध्याय ॥ ३९ ॥ ऐशिया सच्छिष्यासी पाहूनी ॥ सद्गुरुनाथें कळवळोनी ॥ गाढ आलिंगिला हृदयस्थानीं ॥ कुर्वाळून बोलती ॥ ४० ॥ ह्मणती सखया अवस्था सांवरी ॥ नांगीकाराव्या नृत्यानंदलहरी ॥ आपुल्या स्वानुभवें परत्या सारीं ॥ स्वकीय सुखें असावें ॥ ४१ ॥ या वृत्तीसीही करीं निवांत ॥ बोलें निर्विकल्पत्वाची मात ॥ लयसाक्षी कैसा केवीं अनुभूत ॥ हें सर्व श्रुत करीं मज ॥ ४२ ॥ मग रविदत्तें श्रीगुरूचें ॥ पादपद्म वंदोनि साचें ॥ हेलावे त्यागोनि वृत्तीचे ॥ बोलता जाहला ॥ ४३ ॥ वृत्तीलय शून्याचा घात ॥ मज ज्ञानघना स्पष्ट अनुभूत ॥ जरी मज मी न कळे अनंत ॥ परी लय तो स्पष्ट कळे ॥ ४४ ॥ वृत्तीचा लय तो उपकरणेंविण ॥ स्पष्ट जाणतसें मी ज्ञानघन ॥ तोचि मी निर्विकल्प उघडा आपण ॥ लोपलों ना प्रगटलों ॥ ४५ ॥ डोळा जैसा अंधार देखणा ॥

न पाहतांही नयन नयना ॥ असेचि असे संशयाविना ॥ हे उघड प्रतीति ॥ ४६ ॥ तैसा मी अनंत लयसाक्षीचा ॥ देखणा उपकरणेंविण साचा ॥ हाचि कीं मी उघड प्रतीतीचा ॥ लोप असे कोठें ॥ ४७ ॥ हा उघड माझा स्वानुभव ॥ त्रिपुटीविरहित स्वयमेव ॥ लय किंवा उद्भवती सर्व ॥ तें मी जाणें स्वप्रकाशें ॥४८॥ हेंचि निर्विकल्प ज्ञान चिद्रूप ॥ तिहींकालीं नव्हे अधिक अल्प ॥ तेंचि त्रिकालाबाधित सद्रूप॥आहेचि आहे सर्वदां॥४९॥वृत्ति बापुडी जेथें आटली॥ तिजसवें सुखदुःखें मेलीं ॥ केवळ निजानंदता संचली ॥ ग्राह्यग्रहकाविण ॥ ५० ॥ ऐसा मी सच्चिदानंदघन ॥ अनंत अपार परिपूर्ण ॥ न कळोनिही प्रतीतीसी गहन ॥ अपरोक्ष आलें ॥ ५१ ॥ लय आणि वृत्तीपासून ॥ जे जे जाहले भ्रमेंकरून ॥ ते ते टळटळीत दिसती संपूर्ण ॥ मज ज्ञानघनासी ॥ ५२ ॥ जे जे दिसती मज प्रत्यक्ष ॥ ते ते मजहून परोक्ष ॥ याचे लया-सहित जाणता अपरोक्ष ॥ आत्मा ब्रह्म मी स्वयें ॥ ५३ ॥ ऐशी प्रतीति माझी मज ॥ यथार्थ बाणली अहो महाराज ॥ परी एक असे संशयासी बीज ॥ तें विनवूं चरणीं ॥ ५४ ॥ निर्वि-कल्पीं स्थिरत्व पावतां ॥ निमिष्य एक होतसे तत्त्वतां ॥ तत्क्षणींच उफाळे वरुता ॥ वृत्त्यानंद विकल्प ॥ ५५ ॥ मागुती निर्विकल्प जरी व्हावें ॥ तरी तेव्हांचि विकल्पें उसळावें ॥ परी निवांत एकतान समरसावें ॥ ऐसें घडेना ॥ ५६ ॥ वृत्ति आनंद उसळतां क्षणीं ॥ सर्व विकारा पावती उठोनि ॥ मज वाटे हा रसास्वाद अझोनी ॥ विघ्न करी समाधीसी ॥ ५७ ॥ तरी हें विघ्न वृत्त्यानंदात्मक ॥ निरसून अवघें हें सविकल्पक ॥ निवांत उर्वरित उरावें एक ॥ निर्वि-

कल्पत्वें ॥ ५८ ॥ ऐशी कृपा मजवरी करावी ॥ कीं सविकल्पाची वार्ता नुरावी ॥ अखंडैकरसीं स्थिरता व्हावी ॥ निर्विकल्परूप ॥ ५९ ॥ ऐसें विनवून चरण धरिले ॥ इतुकें ऐकूनि सद्गुरु हांसिले ॥ म्हणती तुझें ज्ञान कळलें ॥ जें बाणलें तुजप्रती ॥ ६० ॥ तुजला तुझी यथार्थ प्रतीति ॥ जाहली असे बोलिल्या रीतीं ॥ जैसा वृक्षस्थ बैसला सहजगती ॥ तो कळला ज्याचा त्या ॥ ६१ ॥ अविज्ञात तेंचि विज्ञात ॥ ऐसा जो श्रुतीचा संकेत ॥ आणि ज्ञात्याचा जो त्रिपुटिरहित ॥ अनुभव अनुभवाविण ॥६२॥ ऐसा उभय प्रमाणयुक्त ॥ तुज प्रत्यय बाणला निश्चित ॥ लय जाणता तो अपरमित ॥ जाणिला न जाणोनी ॥ ६३ ॥ परी म्हणसी निर्विकल्प ॥ चिरकाळ असावें एकरूप ॥ निःशेष हारावें हें सविकल्प ॥ उद्भवूंच नये ॥ ६४ ॥ जैसा वृक्षस्थ हा मी जो बैसलों भला ॥ तया न दिसावा किमपि पडिला ॥ तैसाचि तूं जाणोनि निर्विकल्पाला ॥ विकल्प न व्हावा म्हणसी ॥ ६५ ॥ ऐशिया संशयात्मका तुज ॥ प्रश्न करणें असे सहज ॥ ते ते सांगें बापा मज ॥ विकल्प करून पुसों ॥ ६६ ॥ अरे तुज निर्विकल्परूपासी ॥ विकल्प दिसला जो निजदृष्टीसी ॥ त्या विकल्पें सविकल्पता तुजसी ॥ आली कीं काय ॥ ६७ ॥ किंवा सविकल्पें त्या निर्विकल्पा ॥ बोढोनि आणिलें आपणपां ॥ अथवा उद्भवतां निमतां खेपा ॥ निर्विकल्पा होती ॥ ६८ ॥ ऐशिया तिहीं प्रकारें ॥ तुज गमलें तें सांग खरें ॥ निर्विकल्प जाहलें सविकल्पाकारें ॥ तरी वाणीची हानि ॥६९॥ मुखीं म्हणसी जें निर्विकल्प ॥ तें जाहलें ह्मणतांचि सविकल्प । मग निर्विकल्प म्हणणें जें जल्प ॥

व्यर्थचि जाहलें ॥ ७० ॥ सविकल्पत्व आलें जयासी ॥ तरी तया निर्विकल्पता कैशी । ऐशियाची प्रतीति जरी तुजसी ॥ तरी सार्थक काय ॥७१॥ तस्मात् यथार्थ ज्ञान निर्विकल्पाचें ॥ जाहलें नाहीं वाटे साचें ॥ जाहलें तें रूप सविकल्पाचें ॥ जें विकारा पावे ॥ ७२ ॥ आतां दुसरा तुझा विकल्प ॥ कीं उठतांचि हा सविकल्प ॥ घेऊन येतसे आपेंआप ॥ तया निर्विकल्पा ॥ ७३ ॥ तरी काय आकाशीं उठोनी ॥ वायु आपुलीये बळेंकडोनी ॥ गगनासी नेतसे उडवोनी ॥ कीं निश्चळ तें चंचळ केलें ॥ ७४ ॥ तैसें निर्विकल्प जें निश्चळ ॥ तेथं उद्भवून सविकल्प चंचळ ॥ प्रवाहीं वोढी तया बरळ ॥ तरी तें निश्चळ कैसें ॥ ७५ ॥ सविकल्पें निर्विकल्पासी ॥ विकल्परूपता केली आपणाऐशी ॥ तरी विकल्पताचि होणें जयासी ॥ तस्मात् निर्विकल्प कैंचें ॥ ७६ ॥ आतां तिसरिया विकल्पा ॥ कीं सविकल्पास्तव निर्विकल्पा ॥ उद्भव निमणें रूप खेपा ॥ असती तरी ऐकें ॥ ७७ ॥ तरंग उद्भवतां पाणी जन्मलें ॥ कीं तरंग राहतां पाणी राहिलें ॥ अथवा तरंग निमतां पाणी मेलें ॥ हें सांगें बापा ॥ ७८ ॥ मेघ उद्भवतां गगन जन्मे ॥ कीं मेघ तोंवरी राहणें संभ्रमें ॥ अथवा मेघ वितुळतां गगन निमे ॥ हें पाहें विचारें ॥ ७९ तैसेंचि सविकल्प उद्भवोनी ॥ निर्विकल्पा जन्ममरण दोनी॥ होती जरी पूर्वीपासूनी ॥ तरी मुक्ति केवीं साधका ॥ ८० ॥ ऐसे तिहीं प्रकारें विकल्पासी ॥ दोष असती बहु तयासी ॥ तस्मात् स्थिर होणें जे कल्पना ऐशी ॥ सहसा न करावी ॥ ८१ ॥ आणीकही पुसूं तुज एक ॥ स्थिरत्व होणें वाटे आवश्यक ॥ तें सविकल्पें व्हावें निश्चयात्मक ॥ किंवा निर्वि-

कल्पें ॥ ८२ ॥ निर्विकल्पें निर्विकल्प व्हावें ॥ ऐसें जरी म्हणसी स्वभावें ॥ तरी आजि काय निर्विकल्पत्व नवें ॥ साधिसी निर्विकल्पा ॥ ८३ ॥ पहिलेंचि निर्विकल्प असतां ॥ आजि निर्विकल्प करिसी केउता ॥ विचारें आदि मध्य अवसानीं तत्त्वतां ॥ निर्विकल्प तें निर्विकल्प ॥८४॥ तथापि निवांताचें करूं म्हणसी ॥ तरी निर्विकल्प कळलें नाहीं तुजसी ॥ न कळतां वायुरोध जरी करिसी ॥ शतवर्षें तरी अनुपयोग ॥ ८५ ॥ आतां सविकल्पातें निवांत करावें ॥ ऐसेंचि मानिसील स्वभावें ॥ तरी सविकल्प तें निर्विकल्प नव्हे ॥ उपाधि तोंवरी ॥८६॥ उखर भूमि मध्याह्नकाळ ॥ तोंवरी दिसेलचि मृगजळ ॥ कोणी सत्य मानोत या बरळ ॥ कीं कोणी खोटें ॥ ८७ ॥ तैसे देहप्राणादि उपाधि जोंवरी ॥ सविकल्पना उठेलचि तोंवरी ॥ मग तें सत्य मानो कोणी अंतरीं ॥ कोणी निर्धारो असत्य ॥ ८८ ॥ परी ते उद्भवतां न राहती ॥ ज्ञात्याज्ञात्याची समानगति ॥ परी जे मिथ्या पाहती ते मुक्त होती ॥ सत्य मानिती ते बद्ध ॥ ८९ ॥ तस्मात् आपुलें निर्विकल्पत्व खरें ॥ विचारें जाणावें साचोकारें ॥ मग हें सविकल्प उठे कीं मरे ॥ तया चाड नाहीं ॥ ९० ॥ मात्र सत्यत्व न यावें तयासी ॥ मग उद्भवेना निमेना आपैसीं ॥ हें निमावेंचि जरी मानिसी ॥ तेव्हां तें सत्य जाहलें ॥ ९१ ॥ सत्यत्व देऊनि जरी रोधिसी ॥ तरी बद्धता न चुके कल्पांतेंसीं ॥ मिथ्या समजून जरी अव्हेरिसी ॥ तरी ते असतांचि मुक्त ॥ ९२ ॥ तस्मात् आपुलें निर्विकल्पत्व समजावें ॥ यथार्थ ज्या रीतीं बोलिलें स्वभावें ॥ मग हें सविकल्प असो नसो तुरावें ॥ यासी काज काई ॥ ९३ ॥ तूं ह्मणसी

हा रसास्वादु उठे ॥ समाधीसी विघ्न करी नेटें ॥ तरी ऐकावें वचन गोमटें ॥ यथार्थ सांगों ॥ ९४ ॥ जोंवरी निर्विकल्पाची प्रतीति ॥ बाणली नाहीं यथार्थ निश्चितीं ॥ तोंवरी हें बाधक सहजगती ॥ कीं ज्ञान होऊं नेदी ॥ ९५ ॥ वृत्ति उसळतां प्रवाहीं पडे ॥ तेणें किमात्मक निर्विकल्पक न जोडे ॥ म्हणोनि हें सर्व सारोनि एकीकडे ॥ निर्विकल्प साधावें ॥ ९६ ॥ तें निर्विकल्प यथार्थ एक वेळे ॥ कळती जरी लयसाक्षीचे डोळे ॥ पुढें हें उद्भवे कीं मावळे ॥ परी विघ्नकर नव्हे ॥ ९७ ॥ स्फूर्तीपासोन देहापर्यंत ॥ मिथ्यात्वें पहावें सदोदित ॥ हें आपणा निर्विकल्पा अवाधित ॥ उठनां कीं निमतां ॥ ९८ ॥ यासी मीपणें जरी घेसी ॥ तरीच बाधक होईल तुजसी ॥ तस्मात् निर्विकल्प तें आपण ऐशी ॥ दृढता करीं ॥ ९९ ॥ तुझी तुज निर्विकल्पाची ॥ प्रतीति बाणली हे कळली माची ॥ परी किंचित् न कळून या विकल्पाची ॥ अहंता घेतली ॥ ४२०० ॥ लयसाक्षीची प्रतीति होतां ॥ वृत्तीसी कळलें हें मी तत्त्वतां ॥ तेणें सुखें उसळली वरुता ॥ हाचि वासनानंद ॥ १ ॥ बहुतां दिवसां वृत्तीचें वृत्तीला ॥ अधिष्ठान कळलें सांडोनि मिथ्याला ॥ तेणें सुखें दाटूनि उसळला ॥ वासनानंद ॥ २ ॥ हा स्वभावचि तरी वृत्तीचा ॥ जरी घेईल आल्हाद सुखाचा ॥ तरीच तिचा संशय बद्धतेचा ॥ फिटोनि मुक्तता वरी ॥ ३ ॥ तूं ब्रह्मानंदरूप जैसा ॥ आहेसि त्या रीताच अससी तैसा ॥ परी उठतांचि वृत्तीचे सहवासा ॥ वाटे मीचि उसळलों ॥ ४ ॥ मीचि जाहलों होतों निवांत ॥ निमिष्यभरी तों मी उत्थान पावत ॥ ऐसा गुप्तत्वें मीपणाचा हेत ॥ होतां प्रवाहीं पडसी ॥ ५ ॥ तस्मात् तुझें

निर्विकल्पत्व तुजसी ॥ कळलें परी बाणेना स्थिति जैशी ॥ संकल्पाकार होय पूर्वाध्यासीं ॥ ह्मणोनि पावसी उत्थाना ॥ ६ ॥ तरी आतां मागुती निरूपण ॥ सांगूं तें ऐकें सावधान ॥ सविकल्प निर्विकल्प हेचि दोन ॥ स्पष्टतर करूं ॥ ७ ॥ श्लोकार्ध ॥ सविकल्पक चिद्योहं ब्रह्मैव निर्विकल्पकम् ॥ टी० ॥ सविकल्परूप चिति ते मीची ॥ जरी असो अहं ब्रह्म प्रतीतीची ॥ निर्विकल्प ब्रह्म तें एकरूपची ॥ प्रतीति अप्रतीति विलक्षण ॥ ८ ॥ हें निश्चयेंसी सत्य सत्य प्रणाम ॥ गुरु शास्त्र आत्मप्रतीतीकडून ॥ हेंचि स्पष्ट करूं निरूपण ॥ जेण यथार्थ कळे ॥ ९ ॥ पद ॥ सविकल्पक चितिः अहं ॥ टी० ॥ सविकल्पक अहंतेमुळें ॥ निर्विकल्पत्व सोडोनि उसळे ॥ तेंही सविकल्पचि ह्मणोनि चंचळे ॥ निश्चळ तें जेसें तैसें ॥१०॥ लय साक्षी जो आत्मा ब्रह्म ॥ वृत्तीसी हा मी हें कळलें वर्म ॥ हे हे वृत्यादि देहांत धर्माधर्म ॥ सहित मी नसें ॥ ११ ॥ ऐशी जे हे प्रतीति बाणली ॥ कीं अनुभवेंवीण अनुभाव्यता संचली ॥ तेही सविकल्पताचि स्पष्ट कळली॥ पाहिजे साधका ॥ १२ ॥ आरंभीं निर्विकारी हे मयास्फूर्ति ॥ न होऊन जाहली जेव्हां उत्पत्ति ॥ तेव्हांचि देहादिक जाहली संतति ॥ तिकडे विस्मृति स्वरूपाची ॥ १३ ॥ ऐशिये अज्ञानेंकडून ॥ मीच देह जाहला अभिमान ॥ हें अवघें पूर्वश्लोकीं निरूपण ॥ जाहलें सविकल्पक जीवाचें ॥ १४ ॥ वृत्तीमाजीं जो नसूनी ॥ उत्पन्न जाहला प्रतिबिंबपणीं ॥ तया जीवाचें रूपही तुजलागूनी ॥ मागां स्पष्ट सांगितलें ॥ १५ ॥ तया जीवासीच बद्धता ॥ जाहली होती घेतां अहंता ॥ तोचि जीव पावला मुक्तता ॥ अहंब्रह्म भाविमात्रें ॥ १६ ॥ तेंही

तुज मागें सांगितलें ॥ कीं जागृदादि मोक्षांत जेतुलें ॥ तें तें सर्व जीवविकल्पाकडे आलें ॥ मुख्य निर्विकल्प तें यापरतें ॥१७॥ तेंचि मागुतीं स्पष्ट करूं ॥ सविकल्प निर्विकल्पाचा निर्धारु ॥ अतिशय सावधान सह विचारु ॥ असावें रविदत्ता ॥ १८ ॥ जो देहअभिमान घेऊन बैसला ॥ तीं प्रकारें तिहीं अवस्थेला ॥ विश्व तैजस प्राज्ञ नाम पावला ॥ तो हा सविकल्पक जीव ॥ १९ ॥ येणेंचि यया अहंतागुणें ॥ आकल्प सोसिलीं जन्ममरणें ॥ सुख-दुःखात्मक नाना योनी भोगणें ॥ पडिलें अज्ञानास्तव ॥२०॥ जैसे दहाजण एका नदीतीरीं ॥ दहा मोजोनि प्रवेशती अंतरीं ॥ निर्विघ्न उतरोनि गेलीं सारीं ॥ परी ते भ्रमले मोजितां ॥ २१ ॥ एकापासून नवांतें मोजिती ॥ परी दहाविया आपणा सोडिती ॥ ऐशीच दहासी पडली भ्रांति ॥ आपण दहावा असतां ॥ २२ ॥ तैसा स्फूर्तीपासून देहापर्यंत ॥ जितुका मिळाला हा संघात ॥ तितुका दशमापरी अधिष्ठानसहित ॥ अविद्यारानीं भ्रमती ॥ २३ ॥ अधिष्ठानासहित ह्मणतां ॥ आत्माब्रह्मचि भ्रमेना तत्त्वतां ॥ आकाश जैसें चंचळा आंतौता ॥ असोनि अचळ ॥ २४ ॥ असो जन्ममरणरूप संसृति ॥ हेचि नदी पुनःपुनः उतरती ॥ आपण कोण ह्मणोनी पहावया जाती ॥ मोजिलियापरी ॥ २५ ॥ परी आपण जो निर्विकल्प अगोचर ॥ कवणासी कळे हें जड समग्र ॥ परी आहे जाणणें तो निरंतर ॥ सतत आहेचि आहे ॥२६॥ परी तें असतांही हें जडे ॥ कोणी जाणती ना बापुडे ॥ आहे ऐसें जें वाटतें निवाडें ॥ परी तें देहादिकाभावीं ॥ २७ ॥ तस्मात् आहे तो हा देह ॥ हा प्रत्यय बाणला

निःसंदेह ॥ ऐसें विस्मरण जाहलें पाहे ॥ निजात्मत्वाचें ॥ २८ ॥ दहावा असोनि आपणा विसरला ॥ तैसाचि विस्मर आपुला जाहला ॥ हेंचि अज्ञान पडिलें या संघाला ॥ जीवात्मकासी ॥ २९ ॥ जीवत्वें आपणचि खरा असें ॥ कारण कीं हा मी मजला दिसें ॥ यापरता आत्मा कोठें नसे ॥ दिसेना म्हणोनी ॥ ३० ॥ ऐसें आत्मयाचें नाहींपण ॥ दुसरें न दिसणें अभान ॥ एवं नास्ति न भाति उभय आवरण ॥ अज्ञानापासून जाहलें ॥ ३१ ॥ जैसा दहावा नाहीं दिसेना ॥ उभय रीतीं केली कल्पना ॥ याचि रीतीं पडिलें आवरणा ॥ जीवालागीं ॥३२ ॥ पहिलें अज्ञान दुसरें आवरण ॥ पडिलें असतां जीवालागून ॥ पढें देहाचाचि घेतला अभिमान ॥ मी म्हणोनि निश्चयें ॥ ३३ ॥ तेणें जितुकी क्रिया देहाची ॥ होय ते करीतसें मीची ॥ तेव्हां पापपुण्य सुखदुःखाची ॥ कृतिभुक्ति मजला ॥ ३४ ॥ मागें केलीं जीं पुण्यपापें ॥ तींचि भोगितों आतां अमुपें ॥ आतां जीं करीन अधिक अल्पें ॥ तीं तीं भोगीन पुढें ॥ ३५ ॥ या नांवें विक्षेप उद्भवला ॥ हें सर्व जन्ममरण मजला ॥ होत असती चुकेना कांहीं केला ॥ उपाय जरी भलतैसा ॥ ३६ ॥ जैसे दहावियाकरितां दाही ॥ मस्तकें ताडिती रडती पाहीं ॥ टेंगुळें येऊनियां लवलाहीं ॥ व्रण पडोनि रक्त वाहे ॥ ३७ ॥ तैसेचि जीव या संसृतींत ॥ पडिले पुनः पुनः मरती जन्मत ॥ सुखदुःख भोगिलेंचि भोगित ॥ उंच नीच योनीं ॥ ३८ ॥ एवं सुखदुःखात्मक विक्षेप ॥ तिसरी अवस्था बोलिली संक्षेप ॥ हा जीवचि भोगीतसे अमुप ॥ आत्मत्वीं स्पर्शली नाहीं ॥ ३९ ॥ अज्ञान आरण विक्षेप ऐसे ॥

बंधनरूप असती आपैसे ॥ हा जीवचि साभिमानें गुंतला असे ॥ यया बंधनीं ॥ ४० ॥ एवं तिन्ही अवस्था बंधकृत ॥ सांगितल्या दशम दृष्टांतयुक्त ॥ जैशिया पूर्व अवस्था जीव भोगित॥ तैसा मोक्षही जिवासी ॥ ४१ ॥ बंधन जयासी तोचि सुटला ॥ रोगी तोचि पावे आरोग्यतेला ॥ भ्रमला तोचि जाय उमजला ॥ तैसा मुक्त होय जीव ॥ ४२ ॥ जीवा-वाचोनियां मुक्तत्वाची ॥ आत्मत्वीं वार्ता तरी कैंची ॥ दृष्टांतासहित ऐका तेंची ॥ उत्तरावस्था मोक्षरूप ॥ ४३ ॥ मोक्षरूपही अवस्था चार ॥ जीवचि भोगीतसे सुख-कर ॥ तेंचि ऐकावें सविस्तर ॥ बोलिजे आतां ॥ ४४ ॥ बंधनीं जो जीव पडिला ॥ अ-नंत जन्में भ्रमें उगला ॥ तो नरदेह कर्में पावला ॥ येथेंही उमजे एखादा ॥ ४५ ॥ अनंत जन्माच जरी सुकृत ॥ उभें राहिलें अकस्मात ॥ तरीच एखादिया उद्भवत ॥ अनुताप संसारीं ॥ ४६ ॥ तया अनुतापें सर्व कर्मांचा ॥ त्याग करोनि मुमुक्षु होय साचा ॥ पुढें अंकित हो-ऊनि सद्गुरूचा ॥ सेवी दिननिशीं ॥ ४७ ॥ श्रवण मनन विवेचन ॥ निदिध्यासें करी आपण॥ तरी तो पावे अपरोक्ष ज्ञान ॥ तीव्रप्रज्ञ जरी ॥४८॥ मंदप्रज्ञही जरी असला ॥ तरी अभ्यासें पावे अ-परोक्षाला ॥ असो सद्गुरूसी जो शरण आला ॥ जीवरूपें साधक ॥४९॥ जैसा तया दशमालागीं॥ अकरावा आप्त भेटला वेगीं ॥ तैसा अनंत सुकृताचिये प्रसंगीं ॥ सद्गुरुनाथ भेटले ॥५० ॥ तया सच्छिष्याचिये कळवळा ॥ बोधिती सद्गुरु अवलीळा ॥ कीं विवेचून पाहे जाणता आगळा ॥ ब्रह्मात्मा आहे ॥ ५१ ॥ जैसा आप्त ह्मणे तया दशमासी ॥ दहावा आहे रे निश्चयेंसी ॥

तैसा सद्गुरु ह्मणे ब्रह्मात्मा अविनाशी ॥ आहे सर्वव्यापी ॥ ५२ ॥ विश्वास मात्र दशमासी॥ असतां आहेसा होय तयासी ॥ तैसाचि गुरुवचनीं सच्छिष्यासी ॥ परोक्ष कळे ॥ ५३ ॥ परोक्षज्ञानही मोक्षरूप ॥ होतां असदावरणाचा लोप ॥ नाहींपणें जो होता आक्षेप ॥ तो आहेपणा जाहला ॥ ५४ ॥ दशम आहेसा कळतांक्षणीं ॥ हर्षचि होय शोक भंगोनी ॥ तैसें परोक्षज्ञान साधकालागूनी ॥ सुखदानीच होय ॥ ५५ ॥ परोक्षज्ञान तरी कोठून ॥ कोठवरी तें पहा विचारून ॥ सद्गुरुमुखें करितां श्रवण ॥ विश्वासें बाणे ॥ ५६ ॥ देह प्राणादि पंचकोश ॥ जड किंवा परप्रकाश ॥ यांत आहे ब्रह्मात्मा अविनाश ॥ आस्ति भाति प्रियत्वें ॥ ५७ ॥ हें निरूपण पूर्वींच जाहलें ॥ तिहीं कालीं हें लक्षण संचलें ॥ जाणणें सर्वांचें प्रत्यया आलें ॥ भिन्न सर्वांहूनी ॥ ५८ ॥ तेंचि प्रियतर अखंडित ॥ तेंचि सद्रूप सदोदित ॥ येर हें दुःखरूप जड अमते ॥ ऐसें खरें कळलें ॥५९॥ जे बत्तीस असज्जड दुःखात्मक ॥ तृणादि ईशांत सकाळिक ॥ याचा जाणता तो निश्चयात्मक ॥ आहे तो कळे ॥ ६० ॥ विवेचनें किंवा अभ्यासे ॥ देहादि स्फूर्त्यंत हें फोसें ॥ सर्व जाणतसे स्वप्रकाशें ॥ इतुके कळे प्रत्ययें ॥ ६१ ॥ द्रष्टासाक्षी प्रतीति आला ॥ मात्र लयसाक्षी नाहीं कळला ॥ परीक्ष ज्ञान ह्मणावें ययाला ॥ तरी मोक्षकर नव्हे केवीं ॥ ६२ ॥ हा आत्मा दृश्याचा देखणा ॥ आहे भाससाक्षी पूर्णपणा ॥ आतां कोठें उरला नाहींपणा ॥ तस्मात् मोक्षकर ज्ञान हें ॥ ६३ ॥ एवं अवस्था परोक्ष ज्ञानाची ॥ सुखकरी असे जीवाची ॥ दैन्यता फिटली सुखदुःखा-

त्मकाची ॥ देहा विलक्षण कळतां ॥ ६४ ॥ ऐसें परोक्षज्ञान ब्रह्मात्मयाचें ॥ जीवालागीं जाहलें साचें ॥ आतां एका अपरोक्ष ज्ञानाचे ॥ सोहळे जीवासी ॥६५॥ गुरु ह्मणती सच्छिष्याप्रती ॥ हे मावळून गेली जरी वृत्ति ॥ तरी त्यासी जया अनुभूति ॥ तत्त्वमेव प्रत्यक्ष ॥ ६६ ॥ जैसा हा जो नवांतें सोजिता ॥ तोचि तूं दहावा तत्त्वतां ॥ तैसाचि त्याचा प्रत्यक्ष जाणता ॥ शून्यातीत तोचि तूं ॥ ६७ ॥ विवेकें जेवीं दहावियासी ॥ वाटे जरी सोजिता मी न-वांसी ॥ भेटलों कीं ह्मणे चुकलियासी ॥ या आभासाच्या कुरी ॥ ६८ ॥ तैसा विचारवंत खरा साधक ॥ विचारें पाहतां निश्चयात्मक ॥ हा मी लयसाक्षी स्वप्रकाशक ॥ न जाणोनि जाणे ॥ ६९ ॥ ऐसा प्रत्यय खरा बाणतां ॥ आनंदें उसळल्या वृत्ति उद्भवतां ॥ हा मी कळलों प्रत्यक्ष स्वतां ॥ सद्गुरुप्रसादें ॥ ७० ॥ हाचि मी प्रत्यक्ष असोनी ॥ मानिलें देहादिकां मी म्हणोनी ॥ आतां हें मी नव्हे मिथ्यात्वें श्रेणी ॥ मज स्यां वोळखितां ॥ ७१ ॥ ऐशिया अपरोक्षज्ञानें-कडून ॥ भंगलें अभानरूप आवरण ॥ आपुलें आपणासी जें न कळणें ॥ होतें तें मावळलें ॥७२॥ दहावा मीच असें स्वतां ॥ तरी न दिसणें कोठें उरलें आतां ॥ तैसा स्वतःसिद्ध लयसाक्षी कळतां ॥ न कळणें कोठें ॥ ७३ ॥ परोक्षज्ञानें असत् गेलें ॥ अपरोक्षें अभान नष्ट जाहलें ॥ एवं आवरण निःशेष मावळलें ॥ उभय प्रकारेंही ॥ ७४ ॥ ऐसें हें जें अपरोक्ष ज्ञान ॥ भेटला आ-पणा आपण ॥ हे अवस्था ह्मणसी आत्मयालागून ॥ तरी अज्ञधारीं ॥७५॥ आत्मया ब्रह्मा-सी न कळणें ॥ कोठें जाहलें होतें विस्मरण ॥ हें जाहलें जें जें उत्पन्न ॥ तया जाणताचि

असे ॥ ७६ ॥ जाणतियाचाचि आहेपणा ॥ तोचि प्रिय आपुले आपणा ॥ एवं सच्चिदानंदा अद्वैत पूर्णा ॥ विस्मर ना स्मर ॥ ७७ ॥ जीवचि आभासें उत्पन्न जाहला ॥ तोचि आत्मया ब्रह्मासी विसरला ॥ ऐशिया अज्ञानें जन्मला मेला ॥ नाना योनी साभिमानें ॥ ७८ ॥ तया जीवासीच ब्रह्मात्मयाचें ॥ अपरोक्ष ज्ञान जाहलें साचें ॥ तेणेंचि जन्ममृत्यु चुकले याचे ॥ हें सत्य सत्य प्रमाण ॥ ७९ ॥ ऐसें अपरोक्षज्ञान जाहलियावरी ॥ जीवन्मुक्तीचिये अनुकारीं ॥ उत्तर अवस्था दों प्रकारीं ॥ असतां जीवासी ॥ ८० ॥ आपणासी आपण जो भेटला ॥ तेणें मागील दुःख विसरला ॥ मी जन्मतों मरतों जो उगला ॥ हा मोडला विक्षेप ॥ ८१ ॥ अज्ञानें मी देहचि होतें मानिलें ॥ तेव्हां पापपुण्य साभिमानें त्यां केलें ॥ तेणें सुखदुःख जें जें देहा जाहलें ॥ तें तें भोगिलें त्यांची ॥ ८२ ॥ ऐसा शोक जो जाहला होता ॥ तो भंगला अपरोक्षज्ञानें तत्त्वता ॥ हा आभास इतुका नव्हेचि मी आतां ॥ तरी याचें सुखदुःख मज केवीं ॥ ८३ ॥ मी सच्चिद्घन आत्मा ब्रह्म ॥ हें मी नव्हेचि बत्तीस रूपनाम ॥ उगाचि मानिला होता जो संभ्रम ॥ तो निमाला या ज्ञानें ॥ ८४ ॥ आतां जन्ममृत्यु माझे चुकले ॥ बंधनाचें निसंतान जाहलें ॥ ऐसें विक्षेपरूप शोका खंडिलें ॥ ही शोकमोक्ष अवस्था ॥ ८५ ॥ जैसा दशमाकरितां शोक केला ॥ रडणें बडवणें जें दहाला ॥ जेव्हां दहावा आपणसा कळला ॥ तो भंगला तत्क्षणीं ॥ ८६ ॥ तैसाचि हा जीव अज्ञानेंकडून ॥ सोशीत होता जन्ममरण ॥ तें एकदांचि भंगलें होतां ज्ञान ॥ आत्मया ब्रह्माचें ॥ ८७॥ उत्तर

अवस्थेमाजीं पहिली ॥ शोकमोक्षरूप सांगितली ॥ दुसरी निरंकुशा तृप्ति ऐकिली ॥ पाहिजे जीवाची ॥ ८८ ॥ ब्रह्मात्मा जो आपुला आपण ॥ असंग अभंग निजांगें पूर्ण ॥ जाहला अक्षयीं ज्ञानेंकरून ॥ साध्य तें साधिलें ॥ ८९ ॥ आतां कोणतें उरलें पावावयाचें ॥ कीं तें जाऊन साधावें साचें ॥ साध्यचि आपुला आपण तरी न वचे ॥ अमुक पावावें म्हणून॥९०॥ सर्व साधनांचें सफळ जाहलें ॥ करणें तेंही समाप्ति पावलें ॥ अमुक करणें नाहीं उरलें ॥ कृतकृत्यता हेची ॥ ९१ ॥ एवं करावयाचें तें संपलें ॥ पावावयाचें तें पावलें ॥ कृतकृत्य प्राप्य तें लाधलें ॥ सद्गुरुप्रसादें ॥ ९२ ॥ जैसा दशमाचा लाभ दशमासी ॥ होतां सांडिती साया-सासी ॥ पावणेंही नुरे तयासी ॥ ह्मणती कृतकृत्य जाहलों ॥ ९३ ॥ तैसा ब्रह्मात्मा सा-धावा वेगें ॥ ऐसें जीवें धरिलें प्रसंगें ॥ तंव तेंचि जाहला आपण निजांगें ॥ आतां करणें पावणें कोणतें ॥ ९४ ॥ राजा पाहून संपत्ति वरावी ॥ ऐसें रंकें धरिलें जीवीं ॥ तंव तो राजा-चि जाहला तरी पावावी ॥ पदवी कोणती तेणें ॥ ९५ ॥ तैसें जीवाचें करणें संपलें ॥ पावा-वयाचें नाहीं उरलें ॥ ऐसें समाधान जें बाणलें ॥ हेचि तृप्ति निरंकुशा ॥ ९६ ॥ येर तृप्ति ब्रह्म-यापर्यंत ॥ अतिशय असती बहुत ॥ एक पाहतां एक विटत ॥ ह्मणून ते सांकुश ॥ ९७ ॥ तैशी तृप्ति हे नव्हे पूर्ण ॥ अतिशय कोणी नसे इजहून ॥ इजपुढें सर्व तृणासमान ॥ यास्तव हे निरंकुशा ॥ ९८ ॥ एवं शोकभंग निरंकुशा तृप्ति ॥ दोनी अवस्थारूप जीवन्मुक्ति ॥ होत असती जीवाप्रती ॥ अपरोक्षज्ञान जाहलिया ॥ ९९ ॥ आत्मयाचा शोक नाहीं भंगला ॥

आणि आत्मया आत्मा नाहीं पावला ॥ तस्मात् उभय अवस्था जीवाला ॥ जीवन्मुक्तीच्या-ही ॥ ४३०० ॥ पूर्वी जीव मग सुटती ॥ तये नांवें जीवन्मुक्ति ॥ ऐशीच यथार्थ हे युक्ति ॥ अनुभवसिद्ध ॥ १ ॥ अज्ञान आवरण विक्षेप तिजा ॥ ह्या तीन अवस्था बंधकृत सहजा ॥ जीवासीच असती सुखदुःखजा ॥ अन्यथा नव्हे ॥ २ ॥ तैसेंचि परोक्षापरोक्ष ॥ उभय रीतीं ज्ञान प्रत्यक्ष ॥ जीवासीच होतसे मोक्ष-॥ कारक सुखद ॥ ३ ॥ शोकभंग निरंकुशातृप्ति ॥ हे उत्तर अवस्था जीवन्मुक्ति ॥ सविकल्पत्वें जीवरूपाचि ती ॥ तत्संबंधी अवस्था ॥ ४ ॥ अमुक एक म्हणावयाजोगें ॥ निर्विकल्प ब्रह्म नसे अंगें ॥ केवल निर्धर्मी अभंगें ॥ असंग अनि-र्वाच्य ॥ ५ ॥ पद ॥ ब्रह्म एवं निर्विकल्पकं ॥ टी० ॥ केवल निर्विकल्प ब्रह्म ॥ सहज पूर्णपणें आत्माराम ॥ एवं या अवधारणें संभ्रम ॥ नाहींच अमुकथा ॥ ६ ॥ जेथें मायाचि हे नुद्भवे ॥ तेथें कैंचीं असती जीवशिवें ॥ वाउगींचि सर्वही रूपनांवें ॥ उभटले रज्जुअहि ॥ ७ ॥ तया भुजंगाचे जे विकार ॥ रज्जूसी न स्पर्शती अणुमात्र ॥ तैसे जीवधर्म हे अन्यथा प्रकार ॥ निर्विकल्पीं नसती ॥ ८ ॥ मायाचि नसतां उद्भवली ॥ विद्या अविद्या कैशी जाहली ॥ तये-विण प्रतिबिंबें पडलीं ॥ जीवशिवांचीं कोठें ॥ ९ ॥ कोठें ईशें जग निर्मिलें ॥ भूतें भौतिक कधीं जाहलें ॥ पांचा खाणींमाजीं प्रवेशलें ॥ हें बोलणेंचि मिथ्या ॥ १० ॥ प्रवेश जाहलिया-ही कवणासी ॥ अज्ञान उद्भव जे विस्मरे आपणासी ॥ कैंचें आवरण उभयरूपेंसी ॥ नास्ति न भाति ॥ ११ ॥ कवणालागीं विक्षेप जाहला ॥ कवणें देहाचा साभिमान घेतला ॥ कवण

पुण्यपाप करूं लागला ॥ कोठें संचित मांचलें ॥ १२ ॥ जयाचें प्रारब्ध होऊनी ॥ जीवासी भोग घडे नानायोनीं ॥ उंच नीच आणि मध्यस्थानीं ॥ सुखदुःख भोगिलें ॥ १३ ॥ हा वाउगाचि कल्पित भ्रम ॥ सविकल्पत्वें खरें केंचें रूपनाम ॥ तरी लय अथवा जो उपक्रम ॥ जाहला हें वचन मिथ्या ॥ १४ भ्रमेंकडुन जें जें जाहलें ॥ तें काय खरेपणें उद्भवलें ॥ तेणें अमुक अमुक कर्म केलें ॥ तें भोगितां न चुके ॥ १५ ॥ सर्प हा कधीं खरा जाहला ॥ तेणें अमुकसा डसून मारिला ॥ तो वागुलें येऊन उठविला ॥ क्रीडे गंधर्वनगरीं ॥ १६ ॥ तैसें जीवत्वचि नाहीं निर्माण ॥ तरी कवणासी अज्ञान आवरण ॥ कवणा विक्षेपरूप साभिमान ॥ कवण जन्मे मरे ॥ १७ ॥ ऐसा बंधचि नाहीं पावला ॥ तेथें गुरु वागुल केंचा आला ॥ अज्ञानसह जन्ममृत्यु चुकविला ॥ उतरिला रज्जुसर्प ॥ १८ ॥ पुढें तो जीवन्मुक्त होऊनी ॥ विचरे गंधर्वनगरजनस्थानीं ॥ हें उगेंचि बोलणें होपळपणीं ॥ बंधमुक्तीचें ॥ १९ ॥ हे जीवासी वास्तविक नसती ॥ तरी ब्रह्मात्मत्वीं कैंची वदंती ॥ सर्पासी नसतां गमनादि विकृति ॥ तरी रज्जूसी कैंच्या ॥ २० ॥ आत्मया ब्रह्मासी कैंचा देह ॥ कैंचा अज्ञान आवरणाचा संदेह ॥ कैंचा सुखदुःखाचा समूह ॥ विक्षेपरूप ॥ २१ ॥ या बंधामाजीं आत्मा ब्रह्म ॥ कधीं जाजावला पावून भ्रम ॥ त्रिविधतापें तापला परम ॥ अनुतापही कधीं जाहला ॥ २२ ॥ तेणें साधनचतुष्टयता ॥ अधिकार जो उद्भवला पाहतां ॥ तो ब्रह्मात्मयासी नसे तत्त्वतां ॥ शरणही न रिघे ॥ २३ ॥ ब्रह्मात्मा गुरुत्वही न धरी ॥ तरी केवीं होईल मोक्षाधिकारी ॥ सेव्यसेवकत्वाची

कैंची परी ॥ तस्मात् गुरुशिष्य कैंचे ॥ २४ ॥ सद्गुरुनाथें जो बोध केला ॥ कीं तूं प्रत्यक्ष ब्रह्मात्मा पहिला ॥ हें न घडेचि ब्रह्मात्मयाला ॥ कवणेही काळीं ॥ २५ ॥ ब्रह्म आहेसें परोक्षज्ञान ॥ ब्रह्मात्मया नाहीं जाहलें पूर्ण ॥ तेणें केलेंही नाहीं विवेचन ॥ पंचकोशादिकांचें ॥२६॥ तो मंदप्रज्ञ ना तीव्रतर ॥ तो अभ्यास आणि न करी विचार ॥ तेणें लयसाक्षीचा साक्षात्कार ॥ नाहींच जाणिला ॥ २७ ॥ तो समाधिस्थ नाहीं बैसला ॥ तो समाधान नाहीं पावला ॥ तेणें साभिमानचि नाहीं घेतला ॥ अहंब्रह्मास्मीचा ॥ २८ ॥ पुन्हां उत्थान तो कधीं पावे ॥ समाधिसुखें सुखीच न व्हावें ॥ तरी जीवन्मुक्तीचें सुख भोगावें ॥ कासयाचें तेणें ॥ २९ ॥ कैंचा शोक ब्रह्मात्मयासी ॥ जाहला त्या अपरोक्ष ज्ञानासी ॥ कवण पावला कोणते साध्यासी ॥ तरी कृतकृत्यता कैंची ॥ ३० ॥ जीवन्मुक्ति वेदेहस्थिति ॥ अलिप्तपण कैवल्यमुक्ति ॥ सहजस्थिति नित्यमुक्ति ॥ निर्विकल्पा केवीं ॥ ३१ ॥ ऐक्यभक्ति समाधान ॥ असंगस्थिति सहजपण ॥ हें कोणतेंचि अमुक ह्मणून ॥ ह्मणे कोण निर्विकल्पा ॥ ३२ ॥ केवळपणें आदि अंतीं ॥ तेवींच मध्यें सच्चिन्मूर्ती ॥ निर्विकल्प जेथें वदती ॥ सविकल्पत्वें कैंची ॥ ३३ ॥ हें जें जें बोलणें पडे ॥ तें तें स्फूर्तीपासून ऐलीकडे ॥ तें तें शोभत असे कोडें ॥ यया सविकल्पासी ॥ ३४ ॥ मिथ्यासी मिथ्यात्वें सर्वांळिक ॥ बोलिजे जें जें आवश्यक ॥ तें तें सर्वही सहेतुक ॥ सविकल्पा साजे ॥ ३५ ॥ रविदत्ता हें जें निरूपण इतुकें ॥ निवडिलें सविकल्प निर्विकल्पाचें निकें ॥ याचा हेतु सावधान ऐकें ॥ बोलिजे संक्षेपें ॥ ३६ ॥ तुज वाटलें लय-

साक्षीचें ॥ ज्ञान अपरोक्षें होतां साचें ॥ निर्विकल्पचि उरावें सविकल्पाचें ॥ उत्थान न व्हावें ॥ ३७ ॥ तरी तें निर्विकल्प जैसें पूर्ण ॥ तयासी निर्विकल्प न करी कवण ॥ तरी तें सविकल्पत्वें पावलें उत्थान ॥ हेचि तुजला भ्रांति ॥ ३८ ॥ तो निर्विकल्प ब्रह्मात्मा तूं खरा ॥ असमी एकरूप निर्धांग ॥ परी त्वां मानिलें मी म्हणोनी येरा ॥ तो तूं आभासरूपी ॥ ३९ ॥ तया आभासरूप सविकल्पानें ॥ सुखदुःख भोगिलें वेगळेपणें ॥ तेणेंचि अभ्यास विचारें वोळखणें ॥ लयसाक्षी निर्विकल्प ॥ ४० ॥ बहुतां दिवसां या सविकल्पासी ॥ निर्विकल्प अखंडैकरसीं ॥ मिळणी जाहली प्रतीतीऐशी ॥ सविकल्पत्यागें ॥ ४१ ॥ हें इतुकेंही ईशादि तृणांत ॥ मिथ्यात्वें त्यागिलें येणें समस्त ॥ ह्मणिजे हें मी नव्हेचि संशयरहित ॥ तें निर्विकल्प आहे स्वयें ॥ ४२ ॥ बहुत दिन नवतें कळलें ॥ तें माझें मज गुरूनें दिधलें ॥ तेणं आनंदें पुन्हां उफाळलें ॥ जें सविकल्प रूप तेंची ॥ ४३ ॥ निर्विकल्प नाहीं विकारलें ॥ निर्विकल्पत्वेंचि असे संचलें ॥ तें निर्विकल्प सविकल्पाकार जाहलें ॥ वाटे तेचि भ्रांति ॥ ४४ ॥ अरे जेधवां या सविकल्परूपासी ॥ अज्ञान होतें वेगळेपणेंसी ॥ तेव्हांचि सविकल्पत्व तुज निर्विकल्पासी ॥ किमपि आलें न होतें ॥ ४५ ॥ तें आतां अपरोक्ष ज्ञान जाहलिया ॥ सविकल्प जाहलें हें बोलणें वायां ॥ तस्मात् हाचि भ्रम ऐसा टाकोनियां ॥ सविकल्पता सांडीं ॥ ४६ ॥ आहेसी जैसा आदिअंतीं ॥ तैसाचि मध्येंही सहजगती ॥ त्या रीतींच वोळखीं आपणाप्रती ॥ नवी कृति कासया ॥४७॥ तेंही वोळखी ऐसें ह्मणतां ॥ निर्वि-

कल्प वोळखीना तत्त्वतां ॥ निर्विकल्प सविकल्पेंचि जाणतां ॥ समाधान बाणतें ॥ ४८ ॥ सविकल्पासीच होतें अज्ञान ॥ तयासीच निर्विकल्प मी ह्मणून ॥ जाहलें असे अपरोक्ष ज्ञान ॥ तस्मात् तयासीच कळावें ॥ ४९ ॥ तेणेंचि अज्ञानें देहाभिमान ॥ घेऊन पावलें होतें बंधन ॥ तरी तेणेंचि घेतां अहंब्रह्म ह्मणून ॥ मुक्त होय तेंची ॥ ५० ॥ अहंब्रह्मास्मीचा संकल्प ॥ चंचळरूपें घेतसे सविकल्प ॥ परी निर्विकल्प तें निर्विकल्प ॥ अल्प चंचळेना ॥५१॥ तस्मात चंचळें चंचळपणा घेऊनी ॥ मुक्त जाहला बंधनापासोनी ॥ आणि निर्विकल्पाची तों हानि किमपि नसे ॥ ५२ ॥ आपुलें निर्विकल्पत्व न मोडे ॥ आणि सविकल्पा महत लाभ जोडे ॥ तरी तो सुखें होईना कोडें ॥ काय गेलें तुझें ॥ ५३ ॥ निर्विकल्पासी त्वां निर्विकल्प ॥ अभ्यासें केलें नाहीं अल्प ॥ तें पहिलेंचि असंभाव्य अमुप ॥ परीपूर्ण जैसें तैसें ॥ ५४ ॥ आतां अभ्यासें या सविकल्पासी ॥ स्थिर करून बहु सायासीं ॥ निर्विकल्प आणिलें प्रतीतीसी ॥ कीं लयसाक्षी अहंब्रह्म ॥ ५५ ॥ तेणेंचि निर्विकल्प जाणिल्याविण ॥ अनुभविलें लयसाक्षीरूप ज्ञान ॥ तत्क्षणीं तेथें होतें तेंचि होऊन ॥ आपुलें विकल्पत्यागें ॥ ५६ ॥ तेंचि होऊन जरी असिलें ॥ तरी तें त्रिपुटीविण अनुभविलें ॥ तें अनुभवणें सविकल्पाकडे आलें ॥ निर्विकल्प नव्हे ॥ ५७ ॥ हा मी लयसाक्षी निर्विकल्प ॥ न कळोनि कळे जरी अल्प ॥ तरी तें सविकल्पाचेंचि रूप ॥ उत्थानीं अनुमानिजे ॥ ५८ ॥ वृत्तीचें उत्थान होय जेधवां ॥ तो समय आठवीतसे तेव्हां ॥ कीं मी निर्विकल्पचि स्वभावा ॥ ऐक्यत्वें हा काळ होतों ॥ ५९ ॥ ऐसा

उत्थानीं प्रत्यय होतां ॥ तेव्हां ते समयीं असे अनुभविता ॥ तोचि सविकल्प सामान्यता ॥ असे तत्समयीं ॥ ६० ॥ तये समयीं असल्याविण ॥ उत्थानीं नव्हे तेथींची आठवण ॥ परी तो सविकल्पसा नव्हे असून ॥ लीनत्वें होता ॥ ६१ ॥ ऐसा जो लीनत्वें सामान्यता ॥ निर्विकल्पाचा निर्विकल्पें अनुभविता ॥ तोचि सविकल्प असे तत्त्वतां ॥ हेतु उत्थानाचा ॥ ६२ ॥ तेणें निर्विकल्पाची काय जे गोडी ॥ घेत असतां अति आवडी ॥ तेणेंचि उफाळली वृत्ति उघडी ॥ विशेषें उत्थानीं ॥ ६३ ॥ वृत्ति उसळतांचि मन बुद्धि ॥ उठली घेऊनि अहंब्रह्मशुद्धि ॥ सर्व आनंदली परमानंदीं ॥ तेणें हेलावती ॥ ६४ ॥ परी ते बुद्धि या देहादिकां ॥ मी ह्मणूनि नेघे कुतर्का ॥ अहंब्रह्मचि निश्चय करी निका ॥ जो मुक्तीसी कारण ॥ ६५ ॥ तस्मात् देहबुद्धीचा जो अभिमान ॥ तेणेंचि जीवासी होतें बंधन ॥ तेंचि तुटलें अकस्मात् घेतां भान ॥ अहंब्रह्मास्मीचें ॥ ६६ ॥ ऐसा सविकल्प तुझिया ज्ञानें ॥ मुक्त जाहला निर्विकल्प साभिमानें ॥ तूं जैसा तैसा पूर्णपणें ॥ हालवला नाहींसी ॥ ६७ ॥ क्षणभरीं सविकल्पाचि निश्चळ ॥ होऊनि मागुतीं जाहलें चंचळ ॥ तूं जैसा तैसाचि पूर्ण केवळ ॥ असतां होईना सुखें ॥ ६८ ॥ आणीक एक तुज शंका वाटे ॥ कीं सविकल्प रोधोनि बळें नेटें ॥ केलें होतें निर्विकल्प गोमटें ॥ तरी तैसा कां न स्थिरावे ॥ ६९ ॥ तेणें भ्रमेंचि बहु दुःख भोगिलें ॥ तयासी अति विश्रांतिस्थळ मिळालें ॥ तरी तेथेंचि निवांत कां नाहीं जाहलें ॥ पावलें कां विकार ॥ ७० ॥ महत् लाभ तरी यासी जाहला ॥ तरी तो त्यागून कां उफाळला ॥ तैसाचि तेथें कां नाहीं राहिला ॥

सुखरूपपणें ॥ ७१ ॥ तरी याचें अवधारीं उत्तर ॥ हा स्वभावचि वृत्तीचा निरंतर ॥ वेगें उसळूनियां झडकर ॥ मावळावें तत्क्षणीं ॥ ७२ ॥ वृत्ति उठतां मन बुद्धि उठती ॥ तया विकल्पें इंद्रियांच्या विकृति ॥ होवोनि सुखदुःखें सर्व भोगिती ॥ प्रारब्धानुकार ॥ ७३ ॥ हा प्रारब्धाचाही बळात्कार ॥ वोढोनि काढी असतांही स्थिर ॥ सुषुप्तींतून जैसे सर्व नर ॥ बळें येती जागरा ॥ ७४ ॥ असो जरी उत्थान पावलें ॥ परी तें बाधक नव्हे जरी भोगिलें ॥ मी देह ह्मणून साभिमानें घेतलें ॥ तरीच बाधक ॥ ७५ ॥ अहंब्रह्मास्मि अभिमान घेतां ॥ देहबुद्धीचे होतसे घाता ॥ याकरितांचि विस्मृति न पडतां ॥ स्फुरावें अहंब्रह्म ॥ ७६ ॥ येथेंही तूं संशय मानिसी ॥ कीं ब्रह्म अभिमान होतां वृत्तीसी ॥ विघ्नचि असे देहबुद्धि जैशी ॥ समाधाना भंग ॥ ७७ ॥ तरी यथार्थ ज्ञान जाहलियावरी ॥ केवळ सत्याचा अभिमान धरी ॥ जें निर्विकल्प लयसाक्षी निर्धारी ॥ तें मी ह्मणे अहंब्रह्म ॥ ७८ ॥ जोंवरी लयसाक्षीज्ञान न कळे ॥ आणि अहंब्रह्म म्हणोनि उफाळे ॥ तें भाविलें होतें अज्ञानवरळें ॥ वृत्ति कीं शून्यब्रह्म ॥ ७९ ॥ याची नांवें अयथार्थ ॥ कळलेंचि नाहीं ब्रह्म यथार्थ ॥ जरी अहंब्रह्मास्मीचा घेतां अर्थ ॥ व्यर्थचि जाय ॥ ८० ॥ जैसें देहादिकां ब्रह्मत्व नसे ॥ शून्य कीं वृत्तीसी अब्रह्मत्व तैसें ॥ देहासी ब्रह्म ह्मणून जरी घेतसे ॥ तरी बंधन न चुके ॥ ८१ ॥ तैसेंचि शून्यासी कीं वृत्तीसी ॥ ब्रह्म ह्मणून कल्पना ऐशी ॥ तेणें घोकितां अहंब्रह्मास्मीसी ॥ फळ कदां नव्हे ॥ ८२ ॥ तस्मात् न कळतां लयसाक्षीब्रह्म ॥ अहंब्रह्मास्मिही बाधक परम ॥ तेंचि कळतां यथार्थ वर्म ॥ साभि-

मानचि मुक्त करी ॥ ८३ ॥ याचि हेतू संत सज्जन ॥ बोलताति हें यथार्थ वचन ॥ कीं जो सत्याचा साभिमान ॥ तो निरभिमान जाणावा ॥ ८४ ॥ तस्मात् अहंब्रह्मास्मि विशेष वृत्ति ॥ घेतली पाहिजे साधकें निश्चित्तीं ॥ तरीच क्षीण होईल अवगति ॥ हे देहबुद्धिरूप ॥ ८५ ॥ जरी लयसाक्षीज्ञान जाहलें ॥ आणि अहंब्रह्म नाहीं स्फुरलें ॥ तरी देहबुद्धीसी क्षीणत्व आलें ॥ न घडे सहसा ॥ ८६ ॥ या वृत्तीसी देहबुद्धि कैशी ॥ सदृढ जाहली नुच्चारितां जैशी ॥ ब्रह्मबुद्धिही व्हावी तैशी ॥ तरीच निःसंशय ॥ ८७ ॥ हें निरूपण पुढें असे ॥ विस्तारें तें कळेल आपैसें ॥ परी दृढ समाधान जें ऐसे ॥ तें खलिल्याविण नव्हे ॥ ८८ ॥ वृत्तीसी खल तो हाचि ऐसा ॥ अहंब्रह्मास्मीचिया उल्हासा ॥ विस्मरचि न पडावा सहसा ॥ साभिमानही घ्यावा ॥ ८९ ॥ बुद्धीनें अथवा मनानें ॥ किंवा नुसधिये वृत्तीनें ॥ अहंब्रह्म साभिमान घेणें ॥ तरीच निश्चय दृढ होय ॥ ९० ॥ जैसा जैसा अहंब्रह्मास्मीचा ॥ अभिमान वाढत जाय साचा ॥ तैसा तैसा या देहबुद्धीचा ॥ घात होत जाय ॥ ९१ ॥ मुख्य वृत्तीनें अज्ञानेंकडून ॥ घेतलें होतें अन्यथा भान ॥ तयेसीच दृढ व्हावें खलून ॥ कीं निर्विकल्प अहंब्रह्म ॥ ९२ ॥ तस्मात् रविदत्ता अपरोक्ष ज्ञान ॥ जाहलियाही धरीं साभिमान ॥ निमिष्य एक न पडावें विस्मरण ॥ तरीच देहबुद्धि गळे ॥ ९३ ॥ तंव रविदत्त करी विनंती ॥ सविकल्प जें उद्भवलें निश्चिती ॥ तें निर्विकल्पाहून भिन्नचि अति ॥ आकाश वायु जैसे ॥ निर्विकल्पाचें वेगळें रूप ॥ हें त्याहून भिन्न सविकल्प ॥ तरी हें तया

अन्यासी आपेंआप ॥ मी ह्मणोनि घे कैसें ॥ ९५ ॥ दुसरियासी मी ह्मणोनी ॥ कैसा घेईल वेगळा असोनी ॥ हाचि संशय उद्भवला मनीं ॥ तो फेडावा स्वामी ॥ ९६ ॥ ऐसा प्रश्न ऐकोनि स्वामी ॥ बोलते जाहले अनुक्रमीं ॥ हे अन्यें ह्मणसी घेतली ऊर्मि ॥ तरी हा अन्य कोठें ॥ ९७ ॥ अन्य ह्मणिजे आपण जैसा ॥ असे तया दुसराही असावा तैसा ॥ ऐसें ता नव्हे प्रतिबिंब आरसां ॥ पडिलें तैसें सविकल्प ॥ ९८ ॥ दर्पणीं जें कां प्रतिबिंबलें ॥ तें ह्मणों नये दुसरें जाहलें ॥ बिंबाचेचि स्वभाव उमटले ॥ अनुकार प्रतिबिंबीं ॥ ९९ ॥ तैसेंचि निर्विकल्प ब्रह्मात्मयाचें ॥ प्रतिबिंब तें सविकल्प साचें ॥ तस्मात् जैसे स्वभाव निर्विकल्पाचे ॥ तैसेचि उमटती येथें ॥ ४४०० ॥ बिंब आणि प्रतिबिंबाचा ॥ सत्यमिथ्या मात्र भेद साचा ॥ परी एकसारिखा साकार दोहींचा ॥ किमपि उणें नसे ॥ १ ॥ ह्मणोनि हा मी नव्हे मिथ्याभास ॥ तरी तोचि मी असें अधिष्ठान यास ॥ ऐसा भावितां निर्विकल्पाचा ध्यास ॥ असे युक्त सविकल्पा ॥ २ ॥ प्रवाहीं जो पडिला तेणें ॥ वृक्षस्थ मी म्हणून स्वीकार करणें ॥ तैसाचि निर्विकल्पा मी म्हणून घेणें ॥ सविकल्प जीवें ॥ ३ ॥ सविकल्पाचें मुख्य जें रूप ॥ तें यथार्थ असे कीं निर्विकल्प ॥ म्हणोनि तेंचि मी ऐसें साक्षेप ॥ घेतलेंच घ्यावें ॥ ४ ॥ असो निर्विकल्प अहंब्रह्मास्मि ॥ सविकल्पें घेतां अभिमानें ऊर्मि ॥ सविकल्प जाऊनि स्वकीय निजधामीं ॥ ऐक्य पावे निर्विकल्पीं ॥ ५ ॥ येथेंही मानिसी तूं ऐसें ॥ कीं आपुला घात इच्छून कैसें ॥ भावील निर्विकल्पाचें आपैसें ॥ होणें आपणासी ॥ ६ ॥ तरी पाहें पुढें राज्यप्राप्ती ॥ होईल ह्म-

णोनि कर्वत घेती ॥ तैशी निर्विकल्पाची अविनाश संपत्ति ॥ हा लाभ अधिक पाहिला ॥ ७ ॥ हें किंचिज्ञ दरिद्र जावें ॥ तें सचित्सुख प्राप्त व्हावें ॥ ऐशिया हेतू इच्छी स्वभावें ॥ घातही आपुला ॥ ८ ॥ तस्मात् तया अहंब्रह्मास्मीचा ॥ विसरचि न पडावा साधका साचा ॥ या स्फूर्तीपासून देहादिकांचा ॥ मीपणा किमपि न घ्यावा ॥ ९ ॥ आणीक ह्मणसी सर्व व्यापार ॥ होतां मीपण घेईल सत्वर ॥ आणि निर्विकल्पाचा पडे विसर ॥ तरी कैसें करावें ॥ १० ॥ याचें उत्तर ऐक आतां ॥ भीति जरी चित्तीं असतां ॥ विस्मरचि न पडे तत्त्वतां ॥ हें मी आठवतां तें स्मरे ॥ ११ ॥ जैसा कोणी एक शुद्ध ब्राह्मण ॥ अंत्यजीं बाटविला बळेंकडून ॥ तो तयापासून निसटून ॥ ब्राह्मणां शरण आला ॥ १२ ॥ तो ब्राह्मणीं शुद्ध केला ॥ तेव्हां अंत्यजसमुदाय टाकिला ॥ पुन्हां जरी अंत्यज दृष्टीं पाहिला ॥ तरी पळोनियां जाय ब्राह्मणांत ॥ १३ ॥ तयासी महार दिसतां नयनीं ॥ तत्क्षणीं मी ब्राह्मण आठवी मनीं ॥ ब्राह्मणसमुदायीं राहे मिळोनी ॥ या रीतींच हें जाणावें ॥ १४ ॥ आत्म ब्रह्म जो निर्विकल्प ॥ स्वतःसिद्ध आपण निजरूप ॥ असतां अज्ञानें जाहला सविकल्प ॥ तेणें जन्मे मरे ॥ १५ ॥ या यातायाती सुखदुःखाच्या ॥ भोगिल्याचि भोगितां असाच्या ॥ दुःखाहून दुःखात्मकाच्या ॥ भोगिल्या विकृति ॥ १६ ॥ तयासी अनुताप जाहला मनीं ॥ कीं चुकाव्या ह्या जन्मश्रेणी ॥ म्हणोनी सद्गुरूसी शरण जाऊनी ॥ तारा ह्मणे दीनासी ॥१७॥ तेव्हां सद्गुरुनाथें बोधिला ॥ आपुले निजरूपा पावला ॥ पुन्हां सविकल्पाचा मेळा देखिला ॥ तरी तो स्मरे तेव्हांची ॥१८॥

ह्मणे याकरितांचि मजला बंधन ॥ पडिलें होतें अज्ञानेंकडून ॥ तरी आतां मी न घें याचें मीपण ॥ मी तों ब्रह्म निजांगें ॥ १९ ॥ जरी भीति ऐशी अंतरीं ॥ तरी स्मरतसे अति झडकरी ॥ मी ब्रह्म निर्विकल्प निर्विकारी ॥ हा संघ मी नव्हें ॥ २० ॥ आणीक एक स्मरण व्हावया ॥ प्रयोजन असे शिष्यराया ॥ एकदां अपरोक्ष ज्ञान हें जाहलिया ॥ वृद्धीच होतसे ॥ २१ ॥ येर विद्या होऊन विसरती ॥ तैशी नव्हे हे अपरोक्ष संपत्ति ॥ एकदां जाहलिया वर्धमान होती ॥ कदां क्षीण नव्हे ॥ २२ ॥ अहंब्रह्म जरी यथार्थ कळे ॥ तरी हें प्रतिदिनीं सहज उफाळे ॥ अनायासेंचि देहाभिमान गळे ॥ यदर्थी संशय नाहीं ॥२३॥ मौजीबंधनें ब्राह्मण जाहला॥ तो ब्राह्मणपणा वाढतचि गेला ॥ शूद्रपणा जो होता पहिला ॥ तो गळे आपेंआप ॥२४॥ तैसा अहंब्रह्मचि साभिमान ॥ वाढत जाय क्षणाहून क्षण ॥ देहबुद्धि हे होईल क्षीण ॥ तैशी तैशीच ॥ २५ ॥ तस्मात् अहंब्रह्मास्मि हा निश्चय ॥ साक्षात् निर्विकल्पचि होय ॥ यद्यपि देहस्फूर्तीचा जरी उदय ॥ तरी नव्हे बाधक ॥ २६ ॥ देहव्यापारीं मी पाहतों ॥ मी देतों घेतों चालतों ॥ ऐसा प्रकार सर्वही होतो ॥ परी आपण सांपडेना ॥ २७ ॥ कारण कीं निर्विकल्प आपण भिन्न ॥ येर हे सर्व वेगळे मजहून ॥ हें निवडिलें खरें विचारेंकडून ॥ तें एकत्र कधीं नव्हे ॥ २८ ॥ ऐसा चिदचिद्ग्रंथि तुटतां ॥ मीपण उठे जरी व्यापारतां ॥ तें दों रीतीं जाणावें तत्त्वतां ॥ ज्ञानोत्तरकाळीं ॥ २९ ॥ एक शास्त्रीय एक लौकिकी ॥ उठतसे साभिमानता निकी ॥ परी ते दोनी भिन्न भिन्न अवलोकीं ॥ सत्यमिथ्याविभागें ॥ ३० ॥ मी असंग

निर्विकल्प परिपूर्ण ॥ हा शास्त्ररीतीचा अभिमान ॥ उठे जेधवां सत्यत्वें आपण ॥ निर्विकल्पता स्थापी ॥ ३१ ॥ मी खातों बोलतों या व्यापारीं ॥ लौकिकरीतीं साभिमान धरी ॥ मिथ्या स्मरतसे अंतरीं ॥ कृति हे जीवाची ॥ ३२ ॥ या सविकल्पाचें जें कार्य ॥ तें निर्विकल्पीं आरोप न होय ॥ आणि असंगत्व जें कां शास्त्रीय ॥ आभासा न स्थापी ॥ ३३ ॥ कार्य जो एकत्र मेळविना ॥ तो एकत्र केवीं करी कारणा ॥ तस्मात् असंगीं न जाय अहंपणा ॥ अहंपणीं असंग न ये ॥ ३४ ॥ अरे अहंब्रह्मींचा साभिमान ॥ उठे तो सविकल्पीं करी स्थापन ॥ केवळ निर्विकल्प जों आपण ॥ तेथें अहंस्फूर्ति कैंची ॥ ३५ ॥ ऐसा सत्याचा साभिमान घेतां ॥ निर्विकल्पीं न स्थापी तत्त्वतां ॥ तरी मग देहादिकांची वार्ता ॥ लावी कैशी निर्विकल्पीं ॥ ३६ ॥ असो दों रीतीं ऐसा अभिमान ॥ ज्ञान जाहलिया ज्ञात्यालागून ॥ निर्बाध असे सहजेंकडून ॥ म्हणून अमुख्य ॥ ३७ ॥ मुख्य साभिमान अज्ञानाचा ॥ विचारचि नाहीं या संघाचा ॥ कोणता आत्मा आणि अनात्म्याचा ॥ कैंचा असे शोध ॥ ३८ ॥ उगाचि या सर्वही संघासी ॥ मीच ह्मणून घेतलें दिननिशीं ॥ हाचि मुख्य अहंकार या जीवासी ॥ बंधनीं घाली बळें ॥ ३९ ॥ ऐसा मुख्य अहंकार ज्ञानिया ॥ नुपजे कदां ज्ञान जाहलिया ॥ ह्मणोनि मुख्य ऐसें ह्मणावें तया ॥ साभिमान ज्ञात्याचा ॥ ४० ॥ तस्मात् रविदत्ता लयसाक्षिज्ञान ॥ तेंचि निर्विकल्प ब्रह्म आपण ॥ इतुकीच हे खूण करीं जतन ॥ निःसंशयेंसी ॥ ४१ ॥ हा साभिमान कदां न ह्मणावा ॥ सविकल्पें घेतलाचि ध्यावा ॥ निर्विकल्पीं निर्विकल्प सदैवा ॥ आहेसि तैसा सिद्ध

॥ ४२ ॥ तूं तों कदां सविकल्प न होसी ॥ तरी तत्कृति हे काय तुजसी ॥ तेचि तुझिया ध्यासें मुक्तता अपैसी ॥ पावोन मिळनी तुज ॥ ४३ ॥ येथें तुझें काय गेलें ॥ होईना जें स्वभावेंचि जाहलें ॥ तयाचें मीपण मात्र जरी घेतलें ॥ तरी तें बाधक होय ॥४४॥ तस्मात् तयाचें जें कां मीपण ॥ वाटेल तुज जरी न कळून ॥ तितुकें काढावें निवडून ॥ डोळियाचें हारळ जेवीं ॥ ४५ ॥ आणि असंगत्व जें आपुलें ॥ कदापि न जावें विस्मरलें ॥ तरी तुझें निर्विकल्पत्व संचलें ॥ राहे सविकल्प उद्भवतां ॥ ४६ ॥ पहिलाचि संचला अससी ॥ सविकल्प कधींही न होसी ॥ परी भ्रांति उद्भवली सविकल्पा ऐशी ॥ ते सांडोनी स्वस्थ राहें ॥ ४७ ॥ अरे डोळा जेव्हां दीप नसतां ॥ अंधार सहजीं देखत होता ॥ तो दिवा जरी तेथें लागतां ॥ तरी कां पाहणें दुजें होय ॥ ४८ ॥ जया पाहण्यानें अंधार पहावा ॥ त्याचि देखण्यानें देखिजे दिवा ॥ गेयें कदापि जुना नवा ॥ न घ्यावा कुतर्क ॥ ४९ ॥ तैसा सविकल्पाचा निपटून लय ॥ हा तुज निर्विकल्पा होय प्रत्यय ॥ कीं नाहींच कांहीं उरे अद्वय ॥ शून्य देखणा सहज ॥ ५० ॥ तें देखणें जैसें निर्हेतुक ॥ केवळ जाणणें निर्विकारक ॥ त्याचि ज्ञानें जाणणें कौतुक ॥ वृत्ति उठली जरी ॥ ५१ ॥ शून्य जाणणें तें निर्विकार ॥ वृत्ति उठतां काय जाहला विकार ॥ तें जाणणें होतें जें निर्धार ॥ हें काय दुजें जाहलें ॥ ५२ ॥ जें न होतां न विकारतां ॥ जाणण्याची एकरूपता ॥ मग लयाचा कीं वृत्तीचा जाणता ॥ असो कैसाही ॥५३॥ तेथें मन बुद्धि जरी उठली ॥ अंतर सृष्टि कल्पिती जाहली ॥ ते बुद्धिसृष्टिही जाणिली ॥

तरी तें ज्ञान एकरूप ॥ ५४ ॥ जैसे दीपामुळें पदार्थ मंदिरींचे ॥ दिसती जरी भिन्न भिन्न साचे ॥ तरी डोळियासी दुजेपण नसचे ॥ देखणें तें पूर्ववत् ॥ ५५ ॥ तैशी वृत्तीमुळें बुद्धि-आदि सृष्टि ॥ दिसतसे साक्षित्वाचे दृष्टि ॥ तरी जाणण्यासी दुसरी गोष्टी ॥ उद्भवली नाहीं ॥ ५६ ॥ पुढें इंद्रियद्वारा निघोनी ॥ प्रत्यक्ष विषयाचे ग्रहणीं ॥ ऐशी जागृतीसी दशा जे देखणी ॥ ते असे एकरूप ॥ ५७ ॥ दीप असोनि पोथी वाचितां ॥ उपनेत्रांसी होय लाचिता ॥ तरीही नेत्रांसी देखण्यापरता ॥ दुजा कोणता भाव ॥ ५८ ॥ तैसें वृत्तीपासून विषयांत ॥ पदार्थ एकलें ज्ञान जाणत ॥ मध्यें जीवत्वें जो स्फुरवित ॥ उपनेत्र जैसा ॥ ५९ ॥ उपनेत्रें कीं दीपप्रकाशें ॥ पोथी वाची कीं अन्य पाहतसे ॥ परी डोळियाचें देखणें जें असे ॥ तें एकरूप सर्वदा ॥ ६० ॥ तैशी वृत्ति आणि मनादि संकल्प ॥ मध्यें आभासे जीव स्फुरद्रूप ॥ इंद्रियद्वारा विषय घेतो असुप ॥ परी जाणणें एकरूप सदां ॥ ६१ ॥ वृत्तिलयाचा जैसा जाणता ॥ तोचि सहजीं जाणे वृत्ति उठतां ॥ जरी मनादि बाह्य आतौता ॥ परी जाणणें समान ॥ ६२ ॥ लय अथवा उद्भवकालीं ॥ चिद्रूपता नव्हे न्यूनागळी ॥ मग उद्भवो मावळो भलते वेळीं ॥ अकृत्रिम निर्विकल्पता ॥ ६३ ॥ ऐशी निर्विकल्पता सहज संचली ॥ मग सविकल्पता उठे कीं मावळली ॥ तयेनें अहंब्रह्म म्हणोनि घेतली ॥ ऊर्मि साभिमानाची ॥ ६४ ॥ तरी ते सुखरूप घेवो सदां ॥ अथवा देहव्यापाराचा धंदा ॥ परी मी निर्विकल्प संचलों तो कदां ॥ किमपि सविकल्प नव्हे ॥ ६५ ॥ रविदत्ता अति सावधान मानसीं ॥ एका देहाची सविक-

ल्पता जैशी ॥ निर्विकारत्वें जाणत अससी ॥ तेवींच जाणता सर्वांचा ॥ ६६ ॥ पाहें ब्रह्मादि पिपीलिकावरी ॥ सविकल्पतेचि एकचि परी ॥ लीनत्वें असे मात्र स्थावरीं ॥ परी देखणा तूं लयापैसा ॥ ६७ ॥ जंगमीं सविकल्प स्वप्न जागृती ॥ जैशियापरी एक पिंडस्थिति ॥ स्थावरीं जैशी मूर्छा सुप्ति ॥ परी सविकल्पता गूढ ॥ ६८ ॥ गूढ ह्मणिजे अज्ञानीं लीन ॥ सविकल्पत्व असे अज्ञान घेऊन ॥ जंगमीं तों नृत्यादि देहांत संपूर्ण ॥ उघड सविकल्पता ॥६९॥ असो ऐशी स्थावरजंगमात्मक ॥ सृष्टीची रचना सकळिक ॥ कीटक किंवा ब्रह्मादिक ॥ एक जिन्नस मासला ॥ ७० ॥ एक पिंडींची सविकल्पता ॥ जाणिली असे जीवसहिता ॥ तैशीच सर्वांमाजीं एकरूपता ॥ पाहे सविकल्पाची ॥ ७१ ॥ सविकल्पत्व ज्या ठाईं उद्भवलें ॥ तें अधिष्ठान निर्विकल्प संचलें ॥ तें लयसाक्षित्व जैसें आपुलें ॥ तें वोळखी सर्वी ॥ ७२ ॥ सर्वांमाजीं निर्विकल्प भिन्न ॥ कदां न पाहे पिंड भिन्न ह्मणून ॥ तूं एकलाचि निर्विकल्प आपण ॥ अससी स्थावरजंगमीं ॥ ७३ ॥ अरे सर्वांमाजीं सविकल्पता समान ॥ मग निर्विकल्पता होईल केवीं भिन्न ॥ जळप्रतिबिंब सर्व घटीं अभिन्न ॥ तरी गगन वेगळालें कैसें ॥ ७४ ॥ पंचभूतादि तृणापर्यंत ॥ हें तों स्थावरचि बोलिजेत ॥ तेवींच जंगमाचे देह समस्त ॥ जडरूप समान ॥ ७५ ॥ सजल अथवा विजल घट ॥ आणि भिंती आदि चौफाळे मठ ॥ एकरूप मृत्तिकाचि दाट ॥ इतुकिया माजीं ॥ ७६ ॥ तैसें सर्व भौतिकांसहित ॥ आणि ब्रह्मांड पंचभूत ॥ हे जडरूपचि समस्त ॥ एकरूप असती ॥ ७७ ॥ जल तेथें आकाश बिंबलें ॥ विजल

तेथें अदृश्य ठेलें ॥ तैसें स्फूर्तीपासून प्राणांत उमटलें ॥ तेथें सविकल्पता स्पष्ट ॥ ७८ ॥ प्राण जेथें गूढत्वें असे ॥ तेथें सविकल्पता गुप्त वसे ॥ मग असोत सान थोर भलतैसे॥गगनादि तृणांत ॥ ७९ ॥ सप्राण कीटकादि विरंचि ॥ तेथें तों प्रगटतां सविकल्पाची ॥ जैशी घटजलीं गगनाभासाची ॥ प्रतीति स्पष्ट ॥ ८० ॥ असो सविकल्पता सर्वीं व्यापक ॥ तरी निर्विकल्पता तों अधिष्ठान एक ॥ गगन जेवीं घटमठीं सकळिक ॥ पाहती स्पष्ट ॥ ८१ ॥ एकचि आकाश वेगळाले घटीं ॥ सजलीं निर्जलीं समान दाटी ॥ परी तें गगन अभिन्न जरी राहटी ॥ भिन्न भिन्न घटांची ॥ ८२ ॥ तैसें निर्विकल्प सच्चिद्रूप ॥ स्थावरजंगमीं हें एकरूप ॥ जरी हें भिन्न भिन्न नामरूप ॥ सान थोर जड चेतन ॥ ८३ ॥ जैसें निर्विकल्प सर्वीं व्यापलें ॥ तैसेंचि सविकल्पही उमटलें ॥ सविकल्प तें अहंनिष्ठ राहिलें ॥ निर्विकल्प तें निर्विकल्प ॥ ८४ ॥ जैसें जलासहित प्रतिबिंब चंचळ ॥ उठे आटे हेलावे बरळ ॥ तैसें सविकल्प तें कदां निश्चळ ॥ नव्हे कवणांतीलही ॥ ८५ ॥ आणि निर्विकल्प जें सर्वीं संचलें ॥ तें किमपि नाहीं चंचळ जाहलें॥ जैसें घट मठीं गगन दाटलें ॥ परी उपाधीनें हालेना ॥८६॥ एवं पिंड ब्रह्मांडात्मक जड ॥ स्थावर जंगमादि उदंड ॥ हें पंचभूतांचें थोतांड ॥ एक देह तैसें सारें ॥ ८७ ॥ स्फूर्तीपासून प्राणापर्यंत ॥ जैसें आपुले देहीं सविकल्प उमटत ॥ तैसेंचि तृणादि ब्रह्मदेवासहित ॥ एकरूप पाहें सर्वीं ॥ ८८ ॥ निर्विकल्पता तों गगनापरी ॥ एकरूप सर्वांही माझारीं ॥ तुवां अनुभविली लयसाक्षित्वें अंतरीं ॥ तैशीच अनुभवी सर्वीं ॥ ८९ ॥ मी निर्विकल्पत्वें सर्वीं समान ॥

एकरूप नानात्वीं अभिन्न ॥ ऐसें आठवी सविकल्पेंकरून ॥ चिद्गगन जेवीं सर्वी ॥ ९० ॥ हा सर्वत्रीं निर्विकल्प ब्रह्मात्मा ॥ एकरूप लयसाक्षी परमात्मा ॥ परी या सविकल्पात्मक रूपनामा ॥ स्पर्शला नाहीं ॥ ९१ ॥ इतुकियाचीं अनंत कर्में ॥ होती जाती धर्माधर्म ॥ परी सविकल्पक रूपनामें ॥ निर्विकल्पा स्पर्शती ना ॥ ९२ ॥ त्या इतुक्यांमाजीं मी असून ॥ नेघें तयाचें पुण्यपाप आचरण ॥ तरी या एक देहउपाधीचें चळण ॥ माथां घेऊं कैसें ॥९३॥ सारे देह जैसें परोक्ष ॥ तैसाचि हा देह एक प्रत्यक्ष ॥ आणि लयसाक्षी जो मी अपरोक्ष ॥ तेवीं सर्वांतील निर्विकल्प ॥ ९४ ॥ देह एक असो प्रत्यक्ष जड ॥ परी अहंस्फूर्ति जे घेतसे वाड ॥ ते सविकल्पता चेतनत्वें अजड ॥ या देहांतील तैशी पराची ॥ ९५ ॥ एका देहांतील हे सविकल्पता ॥ मज निर्विकल्पाहून परोक्ष तत्त्वतां ॥ तैशीच सर्वांतील उमटे चंचळता ॥ निर्विकल्पाहून भिन्न ॥ ९६ ॥ सर्वां व्यापक जो ब्रह्म प्रत्यगात्मा ॥ निर्विकल्पें अधिष्ठान या रूपनामा ॥ तो मी एकचि अपरोक्ष महात्मा ॥ येर सविकल्प परोक्ष ॥ ९७ ॥ एवं सविकल्प चिद्रूपता समस्तांची ॥ ब्रह्मादि कीटकांत कीं आपुले देहाची ॥ परोक्षचि पाहें वाउगीची ॥ उठे मुरे आपसया ॥ ९८ ॥ निर्विकल्पत्व सर्वां संचलें ॥ लय जाणे कीं जाणे सर्व उद्भवलें ॥ तेंचि अपरोक्षत्वें रूप आपुलें ॥ तिहींही काळीं समान ॥ ९९ ॥ ऐसें एकतान अनुसंधान ॥ सर्व तादात्म्याचें राखी स्मरण ॥ कीं लयसाक्षी सर्वत्रीं एक आपण ॥ येर परोक्ष सविकल्पता ॥ ४५०० ॥ ऐसें सविकल्प तें अहंनिष्ठ ॥ निर्विकल्प तो अपरोक्ष स्वयें स्पष्ट ॥ हे उभय एक-

रूप पाहें अविट ॥ ब्रह्मादि तृणांत ॥ १ ॥ जड गगनादि तृणावरी ॥ जंगमें ब्रह्मादि कीटकांत सारीं ॥ एकरूप पाहें निर्धारीं ॥ भलतेही अवस्थे ॥ २ ॥ निर्विकल्प जो आपण ब्रह्म ॥ ओतप्रोत एकरूप सम ॥ यामध्यें सविकल्पाचा उद्गम ॥ आणि स्थिति लय ॥ ३ ॥ सर्व पिंडांसहित सविकल्पना ॥ निर्विकल्प चिद्गगना आंतौता ॥ किंवा सविकल्पामध्यें अपरोक्षता ॥ व्यापकपणें निर्विकल्प ॥ ४ ॥ जैसे घटमठ आकाशाचे पोटीं ॥ कीं घटमठीं आकाशाची दाटी ॥ तैशी आपणामध्यें जगाची गहटी ॥ कीं जगामध्यें आपण ॥ ५ ॥ सविकल्प तितुकेंचि हें जग ॥ पाणियावरी जेंवि तरंग ॥ तरंगीं पाहतां पाणी अभंग ॥ तैसें सविकल्पीं ब्रह्म ॥ ६ ॥ यापरी जगामध्यें सबाह्यभरित ॥ परिपूर्ण निर्विकल्प अनंत ॥ कीं अनंतामध्यें जग समस्त ॥ उद्भवे राहे मावळे ॥ ७ ॥ सविकल्प उद्भवतां आंत बाहेरी ॥ तैसेंचि समोंवतें स्थिति जोंवरी ॥ लय होतां एकरूप निर्विकारी ॥ लयसाक्षी ब्रह्म ॥ ८ ॥ अथवा सविकल्प निर्विकल्प ॥ भिन्न तरी कोठें असती अल्प ॥ जग जें उद्भवलें नामरूप ॥ यासी पृथक् सत्व कैंचें ॥ ९ ॥ यासी आहेपणा परब्रह्माचा ॥ भासती व्यापारती चिद्रूपें साचा ॥ प्रियत्व स्वभाव तो आनंदाचा ॥ तरी यासी रूप काय ॥ १० ॥ दोरीवांचोनियां सर्पासी ॥ अथवा शिंप त्यागूनियां रजतासी ॥ किंवा स्थाणूविरहित पुरुषासी ॥ काय रूप असे भिन्न ॥ ११ ॥ तैसें अस्तिभातिप्रियत्वाविण ॥ काय नामरूपांसी वेगळेपण ॥ असे म्हणून काढावें भिन्न ॥ अमुक म्हणोनी ॥ १२ ॥ हें असो रज्जुसर्पादिक ॥ दृष्टांत असती विवर्तात्मक ॥ परी उद्भवलें जें कां सोपाधिक ॥ तेंही कारणाविण अरूप

॥ १३ ॥ मृत्तिकेवांचूनियां घटें ॥ कीं कापुसाविण तंतुपटें ॥ अथवा सुवर्णरहित चांगुले वाइटे ॥ नगही रूपा येती ॥ १४ ॥ पाणियावांचोनि तरंग ॥ कीं आकाशत्यागें उठती मेघ ॥ तसें निर्विकल्पाहून हें जग ॥ सविकल्पत्वें कोठें असे ॥१५॥ सर्पादि व्यर्थचि भाविलें ॥ घटादि रूपनाम कल्पिलें ॥ परी दोरी कीं मृत्तिकादि संचलें ॥ सर्पघटादि नासती ॥१६॥ तैसें साकारा आलें तें रूप ॥ नामें अमुक अमुक अमुप ॥ परी ते दोनीही असद्रूप ॥ उद्भवले ना राहिले ॥ १७ ॥ हे अवघी अज्ञानाची कल्पना ॥ येऱ्हवीं कोणता यासी आहेपणा ॥ एवं सर्व नाहींच अस्ति हे नाना ॥ किंचितही सर्व ॥ १८ ॥ सर्व नाहींच हे बाधा करूनी ॥ सर्व हें ब्रह्म श्रुति वाखाणी ॥ तस्मात् एक निर्विकल्पचि पूर्णपणीं ॥ सविकल्प नाहींच नाहीं ॥ १९ ॥ सर्प नोव्हे अवघी दोरी ॥ रजत नाहींच शिप सारी ॥ तैसें निर्विकल्प एकरूप निर्धारी ॥ सविकल्प नाहींच नाहीं ॥ २० ॥ स्थाणूचें एक पुरुष हा कोठें ॥ मृत्तिका एक कैंचीं घटें ॥ कापुसचि असे तंतु ना पटें ॥ तेवीं निर्विकल्पाचि एक ॥ २१ ॥ अलंकार नसती एक सुवर्ण ॥ कैंचें तरंग एकरूप जीवन ॥ तैसें कैंचें सविकल्प धर्मधर्मी लक्षण ॥ आहे तें निर्विकल्प ॥२२॥ घटादिकांच्या ठाईं पाहतां ॥ मृत्तिका आदि भासती तत्त्वतां ॥ केवळ मृत्तिकादिकांत अवलोकितां ॥ घटकादिकांचा लेश नुरे ॥ २३ ॥ तैसें सविकल्पत्वीं जरी पाहिलें ॥ तरी निर्विकल्प ओतप्रोत संचलें ॥ केवळ निर्विकल्पीं सविकल्प आटलें ॥ लयसाक्षीच्या अनुभवें ॥ २४ ॥ लयसाक्षी निर्विकल्पामाजीं ॥ सविकल्प नाहींच नाहीं सहजीं ॥ उद्भ-

वतांही नाढळतीच दुजीं ॥ एक निर्विकल्प खरं ॥ २५ ॥ ऐसें अन्वय व्यतिरेकेंकडून ॥ पाहतां यथार्थ त्रिधा प्रमाण ॥ सविकल्प नाहींच नाहीं काळीं कवण ॥ त्रिकाळ निर्विकल्प ॥ २६ ॥ ऐशीं नामरूपें विचारें त्यागितां ॥ अवघे अस्तिभातिरूप समस्ता ॥ तरी कैचें स्थावरजंगम आतां ॥ भूतभौतिकें कैचीं ॥ २७ ॥ कैचा ब्रह्मा विष्णु महेश ॥ कैचें कीटकांत पिंड अनेश ॥ एकलें निर्विकल्प अविनाश ॥ नाम रूप नाहीं ॥ २८ ॥ तस्मात आपुला देह आणि जग ॥ उद्भवलेंच नाहींत हें मांग ॥ तरी स्फूर्त्यादि प्राणांत उमग ॥ राहे कोठें सविकल्पता ॥ २९ ॥ एवं सविकल्पत्वाचा अभाव ॥ एक निर्विकल्पचि सर्व दैव ॥ तेथें मीतूंपणाचा कोठें भाव ॥ कोठें परोक्षा परोक्ष ॥ ३० ॥ ऐसा निश्चयचि बाणून गेला ॥ समाधि उत्थान कैचें त्याला ॥ तथापि सविकल्पा उद्भव जाहला ॥ तरीही समाधि न मोडे ॥ ३१ ॥ लय होऊन जे का निर्विकल्पता ॥ तो असंप्रज्ञात समाधि तत्त्वतां ॥ आणि उद्भवोनिही स्थिती एकरूपता ॥ तो संप्रज्ञात समाधि ॥ ३२ ॥ सुवर्णादि आटून जरी पाहे ॥ तरी अलंकारादि लेश न लाहे ॥ तैसें सविकल्प न किमपि राहे ॥ तें निर्विकल्प असंप्रज्ञ ॥ ३३ ॥ अलंकारादि असतां ॥ नाम रूपेंविण सुवर्ण तत्त्वतां ॥ तैसें निर्विकल्प सविकल्प उद्भवतां ॥ हें सविकल्प संप्रज्ञ ॥ ३४ ॥ सविकल्प जरी उद्भवलें ॥ तरी तें मिथ्यात्वें प्रतीतीस आलें ॥ त्यामध्यें असून नाहीं हालवलें ॥ निर्विकल्प तें निर्विकल्प ॥ ३५ ॥ अलंकार होतां सुवर्णपणा ॥ जाहलाचि नाहीं अधिक उणा ॥ मग असोत कीं आटोत नग नाना ॥ सुवर्ण एकरूप ॥ ३६ ॥ तैसें सविकल्प उद्भवतां कीं निमतां ॥

निर्विकल्प सहज एकरूपता ॥ मग दोनी नामें तरी कउता ॥ दोहींही समर्या ॥ ३७ ॥
निर्विकल्पत्वीं ही निर्विकल्प ॥ आणि निर्विकल्पाचि उठतां सविकल्प ॥ मग ते संप्रज्ञ असंप्रज्ञ
जल्प ॥ व्यर्थचि न म्हणावें ॥३८॥ परी साधकासी दोन भाव भासले ॥ कीं निर्विकल्प सविकल्प
वेगळाले ॥ म्हणोनि समाधिसी दों नांवातें ठेविलें ॥ संप्रज्ञ असंप्रज्ञ ॥ ३९ ॥ कीं सविकल्प
अभावीं निर्विकल्पता ॥ ते असंप्रज्ञात समाधि तत्त्वतां ॥ अथवा सविकल्पांत जे एकरूपता ॥
ते संप्रज्ञात ॥ ४० ॥ असो उभयकाळींही पूर्ण ज्ञात्यासी ॥ दुजी स्थितीच नव्हे अल्पसी ॥
तेंचि निरोपिजेल कांहींसी ॥ साधका निश्चय व्हावया ॥ ४१ ॥ सविकल्पही निर्विकल्पावांचोन
काय असे अमुक म्हणून ॥ ऐसा अन्वय जो आतां केला कथन ॥ तेणेंही युक्त पाहतां ॥
॥ ४२ ॥ सविकल्प नाहींच आदि अंतीं ॥ मध्येंही नसेचि जरी उद्भवती ॥ आद्यंत निर्विकल्प
रूप चित्ती ॥ तेंचि मध्येंही परिपूर्ण ॥ ४३ ॥ ऐसा निश्चयचि होऊन गेला ॥ संशय निपटून
मावळला ॥ मग असो भलतिये अवस्थेला ॥ परी तो सह समाधि ॥ ४४ ॥ सविकल्प त्रिकू-
पही असे साची ॥ निर्विकल्प तो केवळ स्वयेंची ॥ जेसें नग मोडितां घडितां सुवर्णाची ॥
तैसा दुजा भाव नाहीं ॥ ४५ ॥ ब्रह्मादि तृणांत सारें जग ॥ पाहे जरी तरी तें निजांग ॥
स्पर्शलाचि नाहीं दुसरा भाग ॥ जड कीं चेतन ॥४६॥ सविकल्प निर्विकल्प मात्र दोनी ॥ भाग
केलें बोलावयालागुनी ॥ परी एकरूपचि सदां ज्ञानी ॥ सीच म्हणून घेती ॥ ४७ ॥ स्फूर्ती-
पासून देहापर्यंत ॥ हे सविकल्प वस्तुजात ॥ परी ज्ञाता नामरूपा विरहित एक निर्विकल्प

घेतसे ॥ ४८ ॥ कीं सविकल्प चिद्रूपही मी पूर्ण ॥ जैसें नगीं एकरूप सुवर्ण ॥ दुसरें किमपि हें नसे भान ॥ नामरूप जगाचें ॥४९॥ विष्णुआदि पुढें आले ॥ कीं कटिकादि समोर देखिले ॥ परी उंच नीच नाहीं कल्पिलें ॥ एक निर्विकल्प स्वयें ॥ ५० ॥ तैसाचि गगन थोर तृण हें सान ॥ पाहतां भावीना अमुक ह्मणून ॥ एकरूपाचि निर्विकल्प आपण ॥ निजांगें असे ॥ ५१ ॥ जैसा एक देह सर्व संघातसहित ॥ मीच ह्मणोनि प्रतीति घेत ॥ तैसें ब्रह्मांड समस्त ॥ अपरोक्षज्ञानिया ॥ ५२ ॥ सविकल्पकाळीं सर्व सविकल्पा ॥ मीच ह्मणून घेतसे निर्विकल्पा ॥ केवळ निर्विकल्पीं तो मी तूं या जल्पा ॥ ठाव कैंचा असे ॥ ५३ ॥ तें स्वयें निजांगेंचि आपण ॥ अनुभाव्यरूप अनुभवाविण ॥ तेथें कैंचें उद्भवे मीतूंपण ॥ सविकल्पा अभावीं ॥ ५४ ॥ सविकल्पीं मात्र निर्विकल्प ॥ उद्भवतां घेतसे एकरूप ॥ परी उंच नीच हें नामरूप ॥ न स्पर्शती कदा ॥ ५५ ॥ आतां हें सविकल्पत्वें असो ॥ कीं निर्विकल्पीं समरसो ॥ परी दुसरेपणाचा अतिसो ॥ ज्ञातया नाहीं ॥ ५६ ॥ सतरंग अथवा निस्तरंग ॥ सागर जैसा एकरूप अभंग ॥ तैसा सविकल्प निर्विकल्पीं असंग ॥ निर्विकल्प स्वयें ॥ ५७ ॥ समेघ अमेघ एक आकाश ॥ न्यूनाधिकाचा नसे लेश ॥ तैसा सविकल्प निर्विकल्पीं अविनाश ॥ निर्विकल्प स्वयें ॥ ५८ ॥ ज्वाळा असतां कीं मावळतां ॥ अग्नीसी जेवीं एकरूपता ॥ तैसा सविकल्पीं निर्विकल्पीं तत्त्वतां ॥ निर्विकल्प स्वयें ॥ ५९ ॥ मृगजळ पडे किंवा विघडे ॥ परी निजतेजें असावें मार्तंडें ॥ तैसें सविकल्प निर्विकल्पीं उघडें ॥

निर्विकल्प स्वयें ॥ ६० ॥ मग सविकल्पता उमटली ॥ किंवा निर्विकल्पता असो संचली ॥ परी दुसरी स्थिति नाहीं आली ॥ तरी भेद तो कोणता ॥ ६१ ॥ हें जग क्रीडतें कीं पडलें ॥ तेणेंचि रीतीं शरीरही आपुलें ॥ परी निर्विकल्प जें स्वयें संचलें ॥ तें जैसें तैसें ॥६२॥ स्फूर्तीपासून देहापर्यंत ॥ सर्व व्यापारती जागृतींत ॥ अथवा क्रीडतसे स्वप्नाआंत ॥ कीं सुषुप्तीमाजीं लीन ॥ ६३ ॥ मूर्च्छित किंवा मेले ॥ कीं समाधींत एकाग्र जाहले ॥ परी निर्विकल्प एकरूप संचलें ॥ भलतेही अवस्थे ॥ ६४ ॥ भलतैसेंही आचरतां ॥ सुखी दुःखी कीं अभोगी भोगितां ॥ निर्विकल्पाची एकरूपता ॥ हे सहजस्थिति ॥ ६५ ॥ सर्व जगरूप एक आपण ॥ कीं आपणामध्यें जग संपूर्ण ॥ तेथें एक देहाचें कर्तेपण ॥ उरेल कैंचें ॥ ६६ ॥ जग उद्भवलें कीं निमालें ॥ जया निर्विकल्पीं नाहीं स्पर्शलें ॥ तेथें एक शरीराचे व्यापार जाहले ॥ तेणें निर्विकल्प हाले केवीं ॥ ६७ ॥ आतां उठो कीं राहो सविकल्प ॥ देहादि जगाचा उद्भव कीं लोप ॥ परी ज्ञात्याची स्थिति एकरूप ॥ हे सहज समाधि ॥ ६८ ॥ अगा रविदत्ता हे चरम स्थिति ॥ एकरूप सहजीं सहज निश्चितीं ॥ चरम म्हणिजे शेवटील इजपरती ॥ वरुती दुजी नसे ॥ ६९ ॥ जीवन्मुक्ति विदेहस्थिति ॥ अलिप्तस्थिति कैवल्यमुक्ति ॥ इजमाजीं सर्व असती ॥ वेगळें संपादणें नको ॥ ७० ॥ बहु कासया बोलणें ॥ नित्य मुक्तिही या स्थितीच्या गुणें ॥ सर्व ज्ञातयांचें घडे वर्तणें ॥ या चरमस्थितीमुळें ॥ ७१ ॥ ब्रह्मा विष्णु आणि शंकर ॥ या स्थितीनें करिती व्यापार ॥ वसिष्ठ नारद सनत्कुमार ॥ आणीकही थोर थोर

ज्ञाते ॥ ७२ ॥ मागें जाहले आतां वर्तमानीं ॥ असती दत्त आदिकरूनी ॥ या स्थितीनेंचि वर्तती जनीं ॥ येथें भेद नाहीं ॥ ७३ ॥ विष्णु शिव हे प्रगट होतां ॥ गुरू विरहित बाणली तत्त्वतां ॥ इतरांसी गुरुमुखें हे अभिन्नता ॥ पावली इतुकाचि भेद ॥ ७४ ॥ परी स्थितिमार्जी अणुमात्र ॥ भेद हा नसे साचार ॥ एकरूप सहजस्थिति निर्धार ॥ प्राप्त ज्ञानिया ॥ ७५ ॥ दुजा कासयासी अतिसो ॥ याचि स्थितीनें आह्मींही असों ॥ तेचि स्थिति तुजलागीं सांगतसों ॥ प्राप्त व्हावी म्हणोनी ॥ ७६ ॥ अपरोक्ष ज्ञान जया जाहलें ॥ लयसाक्षित्व अभिन्नत्वें कळलें ॥ ते ज्ञाते या स्थितीसी नाहीं पावले ॥ ऐसें न घडे कल्पांतीं ॥७७॥ परी कवणासी ज्ञान होतांच प्राप्ति ॥ विचार निश्चयें तत्क्षणीं आकळिती ॥ कवण ते वृत्तीच्या ध्यासें दृढ करिती ॥ हळुहळु अभ्यासें ॥ ७८ ॥ जैसें अपरोक्ष ज्ञान पावावया ॥ दोघे अधिकारी शिष्यराया ॥ ह्या एक विचारेंचि पावे लवलाह्या ॥ एक अभ्यासें हळुहळु ॥७९॥ तैसेंचि अपरोक्ष ज्ञानही जाहलियावरी ॥ उत्तम कनिष्ठ दोन अधिकारी ॥ उत्तम तो हे चरमस्थितीवरी ॥ मंद पावे वृत्तिध्यासें ॥ ८० ॥ उत्तमाचा निश्चय ऐसा ॥ कीं मी ब्रह्म निजांगें आपैसा ॥ येर हें सविकल्प तें सहसा ॥ जाहलेंच नाहीं ॥८१॥ अज्ञानें होतें वाउगें कल्पिलें ॥ जग सत्य आणि भिन्नत्व आपुलें ॥ तें ज्ञान होतांचि दोन्ही गेले ॥ अज्ञानासहित ॥ ८२ ॥ आत्मा ब्रह्म अभिन्न आपण ॥ पहिलाचि असे केला नाहीं नूतन ॥ देहासहित जग मिथ्या संपूर्ण ॥ पहिलेंचि असे ॥ ८३ ॥ ऐसा निश्चय दृढतरचि केला ॥ अभिन्न तो भिन्न नवचे

पडिला ॥ सत्यत्व येऊंच नेदी सविकल्पाला ॥ भिन्नत्वें जितुकें जग ॥ ८४ ॥ ऐशिये निश्चयें देहादि जगाची ॥ वर्तणूक जितुकी होय सविकल्पाची ॥ ते सुखी होईना संशयाची ॥ मुळी खांदिली ॥ ८५ ॥ याचि नांवें सहजस्थिति ॥ अपरोक्ष जाहली याही वरुति ॥ पूर्ण विचारवंत तत्क्षणीं लाहती ॥ ऐसें मंदासी न घडे ॥ ८६ ॥ यासी अभ्यासाच्या सायासें ॥ अपरोक्ष ज्ञान जाहलें असे ॥ परी तैसाचि निश्चय नसे ॥ संशयामुळें ॥ ८७ ॥ क्षणां निर्विकल्प दृढ करावें ॥ क्षणां सविकल्पाकडे ढांसळावें ॥ क्षणां वृत्तीनें समाधानें असावें ॥ क्षणां तळमळ ॥ ८८ ॥ ऐसें व्हावया काय कारण ॥ म्हणसी अपरोक्ष जाहालिया ज्ञान ॥ तरी ऐकावें एकाग्र होऊन ॥ हा पूर्वील ध्यास ॥ ८९ ॥ अपरोक्ष ज्ञान जरी जाहलें ॥ परी दृढ अपरोक्षा नाहीं पावलें ॥ तेणें वृत्तीसी पूर्वाध्यास उमटले ॥ जे पहिलें दृढ होतें ॥९०॥ वृत्तीसी मीच देह म्हणून ॥ दृढ अभ्यास जाहला पुरातन ॥ आतां मंदिसें जाहलें अपरोक्ष ज्ञान ॥ अहंब्रह्मास्मीचें ॥ ९१ ॥ इकडे उदय होतां ज्ञानाचा ॥ अहंब्रह्मास्मि निर्विकल्प साचा ॥ निमिष्य एक जरी राहतां देहाचा ॥ ध्यास उफाळे तिकडे ॥ ९२ ॥ ऐसा क्षणक्षणां विक्षेप उठे ॥ पूर्वाध्यासाचिये परिपाठें ॥ तें दृढ अपरोक्ष न म्हणावें गोमटें ॥ लयसाक्षित्व मात्र कळलें ॥ ९३ ॥ ऐशिया मंद अधिकारियासी ॥ अभ्यास पाहिजे दृढ अपरोक्षासी ॥ तरी हळुहळु दृढावे देहबुद्धि जैशी ॥ ब्रह्मात्मबुद्धि सदृढ ॥ ९४ ॥ तस्मात् तयासी वृत्तीचा अभ्यास ॥ पाहिजे स्मरणरूप निदिध्यास ॥ वाढवावें ब्रह्मात्म निश्चयास ॥ देहबुद्धि क्षीण करावी ॥ ९५ ॥ संकल्प

उठो कीं राहो जावो ॥ परी त्या सत्यत्व न द्यावें येवो ॥ आणीक दुसरा नाहींच उपावो ॥ स्मरण असावें मिथ्याचें ॥ ९६ ॥ इकडे स्मरावा ब्रह्मात्मा आपण ॥ जो लयसाक्षी निर्विकल्प परिपूर्ण ॥ आणि तिकडे उठतांचि संकल्प स्मरण ॥ मिथ्यात्वाचें असावें ॥९७॥ ऐसा अभ्यास चिरकाळ होतां ॥ वृत्तीची गळे अहंममता ॥ देहबुद्धीचा विक्षेप तुटे तत्त्वतां ॥ ब्रह्मात्म निश्चय बाणे ॥ ९८ ॥ ऐसें ऐकतांचि रविदत्त ॥ नेणपणें असे प्रश्न करीत ॥ कीं दोहींकडील स्मरणाचा संकेत ॥ कामया पाहिजे ॥९९॥ इकडे ब्रह्मात्मत्वाचें स्मरण ॥ तिकडे सविकल्पाचें मिथ्या दर्शन ॥ ऐसें दोहींकडे वोडगस्तपण ॥ करावें कामया ॥ ४६०० ॥ यापरी सर्व सविकल्पाचा ॥ निरोधचि कां न करावा साचा ॥ उर्वरित उरेल जो साक्षी लयाचा ॥ तो निर्विकल्प आपण स्वतां ॥१॥ तस्मात् सर्व निरोधून सविकल्प ॥ अखंड स्थिर व्हावा निर्विकल्प ॥ जो असंप्रज्ञात समाधि अल्प ॥ उत्थान न व्हावें ॥ २ ॥ ऐसें रविदत्ताचें उत्तर ऐकतां ॥ हांसोनि स्वामी बोलती तत्त्वतां ॥ हा काय गा प्रश्न करिसी आतां ॥ विरोधात्मक ॥ ३ ॥ मागें तुवां पुसिलें होतें ॥ कीं देहबुद्धि न स्पर्शावी मातें ॥ मग दिसेनात मिथ्याभूत समस्तें ॥ मृगजलप्राय ॥ ४ ॥ तें विसरून आतां म्हणसी ॥ कीं निरोध व्हावा सर्व संकल्पासी ॥ तरी हें न घडे कल्पांतेंसी ॥ कोंडितां जरी वायु ॥५॥ मागुतीं रविदत्त ह्मणतसे ॥ जी जी मज तें विस्मरण नसे ॥ परी आपण बोलिला कीं असे ॥ समाधीचें लक्षण द्विविध ॥ ६ ॥ एक सविकल्प तें संप्रज्ञ ॥ दुजा निर्विकल्प असंप्रज्ञ ॥ हे दों रीतीं समाधीची संज्ञ ॥ असे वेगळाली ॥ ७ ॥

म्हणोनि मीं केली विनंति ॥ कीं निर्विकल्पचि असावी स्थिति ॥ तरी ते सांगावी कृपामूर्ति ॥ समाधि असंप्रज्ञ ॥ ८ ॥ ऐसें म्हणोनि चरण धरिले ॥ मग श्रीगुरु बोलते जाहले ॥ म्हणती वत्सा आम्ही जें बोलिलें ॥ तो भाव वेगळा ॥ ९ ॥ तया असंप्रज्ञात समाधीचें ॥ यथार्थ निरूपण करूं साचें ॥ केवळ निर्मूल करणें सविकल्पाचें ॥ऐसें नव्हे ॥१०॥ हे देहउपाधि असतां ॥ वृत्ति उठेल निर्विकल्पता ॥ तिजसवें मनबुद्ध्यादिकां समस्तां ॥ उत्पत्ति होय ॥ ११ ॥ हें मार्गेंचि तुजला निरोपिलें ॥ आणि ज्ञानाज्ञान वृत्तीकडे आलें ॥ अनुभवणें जें निर्विकल्पाचें उमटलें ॥ स्मरण विस्मरणही वृत्तीसी ॥ १२ ॥ परोक्ष अपरोक्ष शोकभंग ॥ आनिरंकुशा तृप्ति अभंग ॥ ह्या मोक्षरूप अवस्था सांग ॥ सविकल्पाच्या असती ॥१३॥ तया वृत्तीसी निरोधितां ॥ उरे अखंडित जे निर्विकल्पता ॥ तयासी अज्ञान तरी असे केउता ॥ कीं आतां ज्ञान व्हावें ॥ १४ ॥ निर्विकल्प तें निर्विकल्प ॥ तेथें कोणताचि नसे आरोप ॥ ज्ञानाज्ञान कीं स्मरणास्मरण ॥ अल्प नसेचि तेथें ॥ १५ ॥ तस्मात् ज्ञानादि अवस्था वृत्तीच्या ॥ होतां मावळती अज्ञानाच्या ॥ ज्याकाकृति बंधनात्मकाच्या ॥ आवरणविक्षेपादि ॥ १६ ॥ तया वृत्तीसी जें निरोधन ॥ तरी ज्ञानाभूतीचें कवण स्मरण ॥ स्मरणावांचून अज्ञानबंधन ॥ फिटेना सहसा ॥ १७ ॥ अज्ञानवृत्तींत तैसेंचि उरलें ॥ उगेंचि बलात्कारें तयेसी रोधिलें ॥ तयासी ज्ञान ऐसें कवण बोले ॥ ते समाधि नव्हे झोंप ॥ १८ ॥ सर्व वृत्तीचें अज्ञान जावें ॥ अखंड निर्विकल्प ज्ञान स्फुरावें ॥ तेंचि ज्ञान तेणेंचि मुक्त व्हावें ॥ तया निरोधितां व्यर्थ ॥

॥ १९ ॥ आणीक हे ईशें जितुकें निर्मिलें ॥ ते जीवें कादितां जातील लोपले ॥ मनबुद्ध्यादि तों ईशें उभविले ॥ ते निमती कैसे ॥ २० ॥ यावरी जीवाची कल्पना ॥ असेल बाधक रूप- रचना ॥ ते त्यागिलीच त्यागितां समाधाना ॥ पात्र होय साधक ॥ २१ ॥ तस्मात् स्वतःसिद्ध जे जीवाचे विकल्प ॥ साधकें निरोधावे जे बाधकरूप ॥ तेंचि निरोपिजेल आधीं अल्प ॥ पुढें निर्विकल्प कळेल ॥ २२ ॥ श्लोकार्ध ॥ स्वतःसिद्ध विकल्पास्ते निरोधव्याः प्रयत्नतः ॥ ॥ १४ ॥ टी० ॥ स्वतःसिद्ध जे जे बाधक विकल्प ॥ ते ते निरोधावे नुरावे अल्प ॥ जैसा जैसा प्रयत्नाचा साक्षेप ॥ असेल तेणें तेणें रीतीं ॥ २३ ॥ येर धर्मधर्मीसहित ॥ मनबुध्यादि इंद्रियें समस्त ॥ हे दिसेनात कां मिथ्याभुत ॥ यासी निरोध नको ॥ २४ ॥ मागें तुजला जीवसृष्टीचें ॥ निरोपण केलें प्रांजळ साचें ॥ तितुकेंही बाधक असे कैंचें ॥ त्यांतीलही मोक्षा उपयोगी ॥ २५ ॥ जागृतीपासून मोक्षापर्यंत ॥ हें अवघेंचि असे जीवकृत ॥ परी शास्त्री- य जें कां मोक्षासी देत ॥ तें त्यागितां मोक्ष कैंचा ॥ २६ ॥ श्रवण मनन निदिध्यास ॥ अ- हंब्रह्मास्मीचा जो अभ्यास ॥ हाचि मोक्षद होय साधकास ॥ विचारासहित ॥ २७ ॥ वृत्तीचा लय करूनि पाहणें ॥ लयसाक्षित्वाची प्रतीति बाणणें ॥ हेंही सविकल्प जीवाचे गुणें ॥ अन्यथा न घडे कधीं ॥ २८ ॥ एवं श्रवणापासून लयसाक्षित्वापर्यंत ॥ हें शास्त्री- य जीवाचें जनित ॥ हें अज्ञान नासून मोक्षदानी होत ॥ तरी हें निषेधितां न ये ॥ २९ ॥ ययाची तो अपेक्षा साधका ॥ तरी हे सापेक्षिती देहादिका ॥ तस्मात् रोध जो करावा निका ॥

तो सांगें कवणाचा ॥ ३० ॥ मुख्य शरीर तों सांग पाहिजे ॥ तरी घडेल साधन केलें जें जें॥ श्रोत्रादि ज्ञानेंद्रियें श्रवण कीजे ॥ प्रश्नासी वाणी असावी ॥ ३१ ॥ मननासी मन बुद्धि चित्त ॥ पाहिजे तरीच मनन घडत ॥ निदिध्यासासी वृत्ति अपेक्षित ॥ अहंब्रह्मास्मिरूपें ॥३२॥ सामान्य अथवा विशेषवृत्ति ॥ परी साभिमानें असावी अहंकृति ॥ जरी दृढतर अहंब्रह्म प्रतीति ॥ तरीच देहबुद्धि गळे ॥३३॥ तस्मात् वृत्तीपासून देहादि सकळ ॥ या ईशसृष्टीचें पाहिजे बळ ॥ त्यांत प्रतिबिंबत्वें जीव हा केवळ ॥ अपेक्षिजे साधकें ॥ ३४ ॥ याचि हेतु वृत्त्यादिकांचा ॥ निरोधन करावा किमपि साचा ॥ अशास्त्रीय स्वतःसिद्ध विकल्पाचा ॥ निरोध केलाच पाहिजे ॥३५॥ कामादिक हे बाधक असती ॥ आणि मी माझेपणाची प्रीति ॥ अथवा कृष्यादिकांची कृति ॥ बळें निरोधिली पाहिजे ॥ ३६ ॥ ऐसे हे बाधक स्वतःसिद्ध विकल्प ॥ मागें त्यांचें केलें स्पष्टरूप ॥ ययासी उरों न देतां अल्प ॥ यत्नें निरोधावे ॥ ३७ ॥ निरोध ह्मणिजे विवेकेंकरून ॥ लयचि व्हावयाचा संपूर्ण ॥ कीं उद्भवचि न व्हावा फिरून ॥ घोर मूढ वृत्तीचा ॥ ३८ ॥ हे माझे हे हे तुझे असती ॥ हे चांगले वाईट भाविजेती ॥ हेही असे जीवाची कृती ॥ म्हणोनि निरोधावे ॥ ३९ ॥ हे द्वेष्य हे उपेक्ष हे प्रिय ॥ यापासून होतसे अमुक कार्य ॥ हें हें कांहींच उपेगा नये ॥ हें जीवकृत निरोधावें ॥ ४०॥ बहुत कासयासी बोलणें ॥ देहबुद्धि वाढेल जेणें गुणें ॥ तो स्वधर्म असतांही त्याग करणें ॥ शास्त्रीय अथवा लौकिक ॥ ॥ ४१ ॥ जेथें जेथें साभिमान उपजे ॥ पुण्यपापात्मकाचीं उमटती बीजें ॥ तें तें अवश्य

बळें त्यागिजे ॥ स्वतःसिद्ध बाधक म्हणोनी ॥ ४२ ॥ हे बोलतां कधींही न सरे ॥ परी अल्प संकेतें जाणावें सारें ॥ स्वतःसिद्ध बाधक असेल साचारें ॥ नितुकें खांदून काढावें ॥ ४३ ॥ येर हे जीवकृतही असतां ॥ जे बाधक न होती असती सानुकूलता ॥ ते ते व्यापारही न येती त्यागितां ॥ स्नानभोजनादिक ॥ ४४ ॥ आणि वृत्तीपासून प्राणापर्यंत ॥ जितुकें हें असे ईशकृत ॥ ययाचें निरोन नको किंचित ॥ साधना उपयोगी ॥ ४५ ॥ येथेंही कोणी मानील मंद ॥ कीं जोंवरी लयसाक्षिज्ञान नव्हतें शुद्ध ॥ तोंकाल हे वृत्यादि विशद ॥ साधना अपेक्षिजे ॥ ४६ ॥ तें लयसाक्षिज्ञान जाहालियावरी ॥ आतां साधनअपेक्षा कासया तरी ॥ वृत्यादि न लगतां ज्ञानोत्तरीं ॥ रोधितां बाध काय ॥ ४७ ॥ ऐशिये आशंकेचें उत्तर ॥ देऊं त ऐकावें निरुत्तर ॥ अज्ञान होत तेव्हां विकार ॥ वृत्यादिकांचा नव्हता ॥ ४८ ॥ आतां ज्ञान जाहालिया बाधक वाटती ॥ तरी हें ज्ञानचि नव्हे केवळ भ्रांति ॥ हे मिथ्या असून सत्य जाहली प्रतीति ॥ आणि त्यागूं म्हणे तो साभिमान ॥ ४९ ॥ इकडे सत्यत्व आलें यया समस्तां ॥ तिकडे बळावली द्वैत अहंता ॥ तरी तें अपरोक्षज्ञान असे केउता ॥ हे केवळ भ्रांति ॥ ५० ॥ सर्वांसी सत्यबुद्धि केली दृढ ॥ त्यागितां अभिमान हा भिन्न द्वाड ॥ असतां निरोधून बैसतां भ्याड ॥ तो मुक्त नव्हे कल्पांतीं ५१ ॥ रोगी झांकून मारिले उपचारें आरोग्य नाहीं केले ॥ तैसें असतां मिथ्यात्व नाहा कळल ॥ कोंडून बैसे मूढ ५२ ॥ घरासी अग्नि लागला ॥ आणि कपाट देऊन आंत ठेला ॥ तैसा जीवत्व साभिमानें बांधला ॥

रोधून बैसे तो आत्मघ्न ॥ ५३ ॥ अरे अपरोक्षज्ञान जोंवरी नवर्ते ॥ तोंवरि मिथ्यात्वें क्षीण केलीं समस्तें ॥ तरी ज्ञान जाहालिया बाधिती केउते ॥ कीं मेले विवेकादि ॥ ५४ ॥ अथवा आणीक एक परिहार ॥ सर्वांचा लय करोनी साचार ॥ जीवन्मुक्तीचा सुखानुकार ॥ कवणें भोगावा ॥ ५५ ॥ प्रजा अवघीच मारावी ॥ तरी केवीं भोगिजे राज्यपद्वी ॥ तैशी सर्व हे निःशेष लय पावावी ॥ तरी जीवन्मुक्ति कवणा ॥५६॥ आणि ज्ञान जाहलिया साधन नलगे ॥ म्हणसी हेंचि मुळीं अयोग्य ॥ देहबुद्धि जे बैसली अव्यंग ॥ ते अभ्यासेंविण न मरे ॥५७॥ वृत्तीसी अभ्यास देहबुद्धीचा ॥ पडिला असे बहु कल्पांचा ॥ ब्रह्म मी ह्मणून घेतला जो साचा ॥ भाव तो होपळ ॥ ५८ ॥ इतुकेनें कृतकृत्य मानोनी ॥ बैसतां सर्व हें निरोधूनी ॥ पुढें उत्थान पावतांचि क्षणीं ॥ देहबुद्धि आधीं उठेल ॥ ५९ ॥ किंचित भाव जो ब्रह्मास्मीचा ॥ लय होवोनियां समूळ तयाचा ॥ साभिमान उफाळेल देहाचा ॥ अनावर पूर्ववत ॥ ६० ॥ ह्मणसी उत्थान होईल कासया ॥ तरी ऐसें न घडे कल्पीं कवणीया ॥ उर्वरित प्रारब्ध भोगा-वया ॥ व्यापारा येणेंचि लागे ॥ ६१ ॥ तेव्हां हें सर्व सत्य प्रतिपादन ॥ कर्म भोगील देहाभिमान घेऊन ॥ जाहलें ज्ञान तें सर्व निमून ॥ अज्ञानें बंधनीं पडे ॥ ६२ ॥ ह्मणसी उत्थान पावतां क्षणीं ॥ विवेक करावा मिथ्या म्हणोनी ॥ तरी पुढें जो प्रवर्तसी विवेचनीं ॥ तो आतांचि कां न करिसी ॥ ६३ ॥ निरोधून उत्थानीं जरी विवेचन केलें ॥ तरी तें विचाराचेंचि फळ पावलें ॥ निरोधानें अधिक काय जाहलें ॥ अति कष्ट करोनी ॥ ६४ ॥ तस्मात् सर्व हें असतां वृत्तीनें ॥

खळून ब्रह्मबुद्धि वाढवणें ॥ तरीच देहबुद्धि क्षीण होणें ॥ येरव्हीं निरोधें नव्हे ॥ ६५ ॥ देह-बुद्धि बळकट जैशी जाहली ॥ तैशी ब्रह्मबुद्धि पाहिजे दृढ केली ॥ हे होईल जरी चिरकाल वृत्ति खिलिली ॥ तुमच्या निरोधें नोव्हे ॥६६॥ अपरोक्षज्ञान जरी जाहलें ॥ एकदां लयसाक्षी प्रतीती आलें ॥ तरीही वृत्तीनें पाहिजे घोकिलें ॥ दृढ अपरोक्ष व्हावया ॥ ६७ ॥ दृढ अपरोक्ष तया ह्मणावें ॥ कीं त्रिधा परीही उत्थान न व्हावें ॥ सत्यासी मिथ्यात्व न यावें ॥ आाण मिथ्या-त्वा सत्यत्व ॥ ६८ ॥ देहाऐशी ब्रह्मात्मबुद्धि ॥ दृढ व्हावी स्वप्नाहीमधीं ॥ भलतैसा देह व्या-पारो परी कधीं ॥ अहंस्फूर्ति होऊं नये ॥ ६९ ॥ ऐसें दृढ अपरोक्ष होय तोंपर्यंत ॥ दृढ अ-भ्यास पाहिजे स्मरणयुक्त ॥ म्हणोनि वृत्यादि हे अपेक्षिजेत ॥ लयसाक्षित्व कळतांही ॥ ७० ॥ ऐसें असतां या वृत्यादिकांचें ॥ लयसाक्षित्व कळतां काज नवचे ॥ हेंचि बोलणें नव्हे ज्ञातयाचें ॥ भ्रामक बोलावें ॥ ७१ ॥ अरे दृढापरोक्षही विज्ञान जाहलिया ॥ सर्व अपेक्षिती वृत्यादिका या ॥ श्रवण संवाद करोनि संत समुदाया ॥ आनंदा पाववितो ॥ ७२ ॥ साधक मुमुक्षूसीही उपदेश ॥ करणें लागे अति सायास ॥ तस्मात् ज्ञानोत्तरीं नलगे ऐसें फोस ॥ बोलणें जाहलें ॥ ७३ ॥ वृत्यादिकांची अपेक्षा नलगे ॥ ऐसें घडेना कवण्याही प्रसंगें ॥ म्हणो-नि हे असतांचि लागवेगें ॥ मिथ्यात्व स्मरून असावें ॥७४॥ मिथ्यात्वचि दृढ या सर्वांसी ॥ आणि आपण तें नव्हेचि अविनाशी ॥ स्वयें आत्मा ब्रह्म अखंडैकरसीं ॥ हें स्मरण विसरूंच नये ॥ ७५ ॥ येथेंही ह्मणसी कीं स्वभावें ॥ हें सर्व जरी पूर्ववतचि असावें ॥ तरी कामादिक

उठती आघवे ॥ स्वतःसिद्ध विकल्प ॥ ७६ ॥ मनबुद्ध्यादि हे जीवंत असतां ॥ विषयरूप देखेल समस्तां ॥ तया विषयांचें चिंतन घडतां ॥ काम हा संभवे ॥ ७७ ॥ कामभावीं क्रोध उपजे ॥ क्रोधें मोहसमुद्रीं बुडिजे ॥ तेणें स्मृतिभंगातें पाविजे ॥ स्मृतिभंग तोचि नाश ॥ ७८ ॥ ऐसा परंपरेनें घात होय ॥ म्हणोनि विकल्प हा उपेगा न ये ॥ ऐसा कवणासी जरी संशय ॥ तरी अवधारा एकाग्र ॥ ७९ ॥ इतुका परंपरा अनर्थरूप ॥ उद्भवून येईल जों-वरी संकल्प ॥ तोंवरी विवेकादिकां येईल झोंप ॥ कीं ब्रह्मात्मज्ञान लोपलें ॥ ८० ॥ अरे विष-यचिंतनचि उद्भवतां ॥ आधीं मिथ्यात्व स्मरेल तत्वतां ॥ इकडे जन्मलाचि नाहीं भोक्ता ॥ तरी इच्छी विषय कवण ॥ ८१ ॥ इकडे भोक्ताही जन्मेना ॥ तिकडे विषया सत्यत्व संभ-वेना ॥ तरी काम हा उद्भवून होय तरणा ॥ हें कैसें घडेल ॥८२॥ इतुका अवसर पडेल कैसा॥ कीं विस्मरण होईल जाहलिया अभ्यासा ॥ तस्मात् भेद उठतांही जरी आभासा ॥ स्मरे अहंब्रह्म म्हणोनी ॥ ८३ ॥ मी स्वयें ब्रह्मात्मा पूर्ण ॥ भोक्ता नोव्हेचि जीवत्वें आपण ॥ आणि हे दृश्यभास संपूर्ण ॥ मिथ्यात्वें स्मरे झडकरी ॥ ८४ ॥ जयासी अभ्यासाची उणी-वता ॥ तयासी श्रुतिउमाली सांगे तत्वतां ॥ कीं आमरण आसुप्ति न विसरतां ॥ स्मृति सदृढ राखावी ॥ ८५ ॥ किंचितही या कामादिकांसी ॥ अवसर न द्यावा सत्यत्वबुद्धीसी ॥ एकतान स्मरावें दिवानिशीं ॥ ब्रह्म सत्य जग मिथ्या ॥ ८६ ॥ हेंचि बोलण बहुधा पुढें ॥ असे तें कळेल साधका कोडें ॥ कीं तच्चिंतनीं तत्कथनीं जो पवाडे ॥ तया विस्मरण नव्हेल

॥ ८७ ॥ प्रस्तुत येथें स्मरण राखावें ॥ स्फूर्तीपर्यंत मिथ्यात्वें पहावें ॥ स्मरणमात्र असतां निरोधावें ॥ नलगे सविकल्पा ॥ ८८ ॥ सविकल्प पूर्ववतही असतां ॥ अभ्यासाची होतां दृढता॥ निर्विकल्पही असंप्रज्ञता ॥ समाधि प्राप्त होय ॥ ८९ ॥ केवळ सविकल्प रोधोनियां ॥ पावेल असंप्रज्ञ समाधीसी तया ॥ ऐसें नव्हे वृत्त्यादि सर्व असोनियां ॥ निर्विकल्पता प्रगटे ॥ ९० ॥ परी अभ्यास मात्र केला पाहिजे ॥ तरी असंप्रज्ञानता लाहिजे ॥ तेही सविकल्प समाधीचे व्याजें ॥ घडेल निःसंशय ॥ ९१ ॥ तेचि आधीं सविकल्प संप्रज्ञ ॥ समाधीसी नाम जें संज्ञ ॥ निरोपिजेल यथारीतीं मान्य ॥ जें सर्व ज्ञानयां ॥ ९२ ॥ सविकल्प समाधीचीं हीं लक्षणें ॥ दोन असती ते वोळखणें ॥ एक दृश्यानुविद्ध साधका बाणे ॥ दुजा शब्दानुविद्ध ॥ ९३ ॥ दृश्यानुविद्ध आधीं अवधारा ॥ जो अभ्यास पाववीतसे त्वरा ॥ अचुक निर्विकल्पत्वा एकसरा ॥ चंचलत्वा उरों नेदी ॥ ९४ ॥ येथेंही शंका मानील कोणी ॥ कीं चंचलत्व मुळीं सविकल्पालागोनी ॥ तयाचीं लक्षणें हे असतां दोनी ॥ तरी तेही चंचळरूप ॥ ९५ ॥ ऐशिया चंचळ समाधियोगें ॥ निर्विकल्प केवीं होय अंगें ॥ ऐसें मानील कोणी प्रसंगें ॥ तरी याचें उत्तर देऊं ॥ ९६ ॥ जैसा शरें शर निरोधावा ॥ मृगेंचि मृगही आकळावा ॥ अथवा कांट्यानें कांटा फेडावा ॥ कीं मोडावा शब्द शब्दें ॥ ९७ ॥ तैसाचि सविकल्प सविकल्पासी ॥ मोडून दोनी निमती अपैसी ॥ पुढें उरेल जें कां एकरसीं ॥ तें निर्विकल्प असंप्रज्ञ ॥ ९८ ॥ तस्मात् सविकल्प समाधीसी ॥ सविकल्प कल्पूं नये मानसीं ॥ जें मेळ-

वील निर्विकल्पासी ॥ तें आधीं आदरावें ॥ ९९ ॥ दृश्यानुविद्ध तो असे कैसा ॥ तो बोलि-
जेल यया रीतीं अभ्यासा ॥ पुढें शब्दानुविद्ध असेल जैसा ॥ निरोपितां कळेल ॥ ४७०० ॥
हा दृश्यानुविद्ध समाधि ध्यावया ॥ नलगे एकांत आसनादि तया ॥ जें जें दिसेल तें तें
पहावें क्रिया ॥ सर्व देहाची होत्साता ॥ १ ॥ सर्व मिथ्या हें पूर्वींच कळलें ॥ विवेचनें नाम-
रूपविसर्जिलें ॥ जैसें सर्प रज्जूवरी नाहींच जाहलें ॥ होतें तें गेलें दीपें ॥ २ ॥ तैसें नसून
वाउगें अज्ञानें ॥ कल्पिलें होतें रूपनामाभिधानें ॥ तें यथार्थ सत्य स्वरूपज्ञानें ॥ निमालें
सर्व ॥ ३ ॥ वृत्तीचा लय होऊन उर्वरित ॥ जें परब्रह्म उरे सदोदित ॥ जें सच्चिदानंद लक्षणें
युक्त ॥ यथार्थ कळलें ॥ ४ ॥ त्रिकाळीं कदापि नासेना ॥ तें सद्रूप असे पूर्णपणा ॥ तें असे
परी सहसा दिसेना ॥ घेववेना या जडा ॥ ५ ॥ परंतु लयाचा जो जाणता असे ॥ तो
असे म्हणोनि जाणतसे ॥ परी तो दृश्यादिकांसी न गवसे ॥ अदृश्य होणोनी ॥ ६ ॥ एवं
आहेपणें स्वतःसिद्ध सद्रूप ॥ लय जाणणें तेंचि चिद्रूप ॥ तेंहि कळलें नाहीं यया अल्प ॥
तेंचि जाणे सर्वां ॥ ७ ॥ तैसाचि आनंदरूपही सदोदित ॥ परी तें सुख न घेववे किंचित् ॥
ग्रहणकर्तेंचि जड अशाश्वत ॥ तरी न घेतां स्वतःसिद्ध ॥ ८ ॥ ऐसें सच्चिदानंद ब्रह्मलक्षण ॥
वृत्तिअभावीं पूर्णपण ॥ यथार्थ कळलें या नांव ज्ञान ॥ जें मागां निरोपिलें ॥ ९ ॥ मग
वृत्तीसहित सर्व उठतां ॥ रूपाचि नाहीं या आकारा समस्ता ॥ नामें ठेविलीं व्यापाराकारितां ॥
परी अद्यापि नाहीं जन्मलीं ॥ १० ॥ आहेपणा तो सद्रूपाचा ॥ दिसणेंपणा चिद्रूपाचा ॥

प्रियपणा तो आनंदाचा ॥ या तिहींविण यांत काय ॥ ११ ॥ तस्मात् नामरूपात्मक सर्व जग ॥ जाहलेंचि नाहीं सर्वथा सोंग ॥ आहे तें ब्रह्मचि अभंग ॥ ऐसें सर्वपण विवेचिलें ॥१२॥ मिथ्या ह्मणिजे जाहलेंचि नाहीं ॥ नाहीं तें नसेचि कदापिही ॥ आतां दिसतें म्हणून सहसाही ॥ भावचि नुद्भवे ॥ १३ ॥ ऐसा निश्चय दृढ मिथ्यात्वाचा ॥ निःसंशयपणें बाणला साचा ॥ मग या ब्रह्मादि तृणांत दृश्याचा ॥ दिसणेंपणा जो साधकां ॥ १४ ॥ तें दिसेना हा सर्वथा पाहे ॥ कारण कीं अमुकशी भावनाचि न लाहे ॥ आहे तें सच्चिदानंद ब्रह्म आहे॥ नामरूपेंविण ॥ १५ ॥ एवं दृश्यही पाहत असतां ॥ नामरूपें उद्भवतीना तत्त्वतां ॥ हाचि दृश्यानुविद्ध समाधि पाहतां ॥ असे एकरूप ॥ १६ ॥ कीटकही दृष्टीपुढें आलें ॥ तरी सच्चिदानंदत्वें घेतलें ॥ अथवा ब्रह्मा विष्णु शिवादि भेटले ॥ तेही तद्रूपेंची ॥ १७ ॥ कीटक ह्मणोनि सानसा भाव ॥ विष्णु म्हणोनि महान् अपूर्व ॥ हा उत्पन्नाचि नाहीं कदा गौरव ॥ स्वयमेव सच्चिदानंद ॥ १८ ॥ मुळींच समष्टिरूप सर्व जग ॥ मृगजलवत् सर्वही सोंग ॥ त्यांतील मासोळे सान थोर भाग ॥ शिवकीटकादि ॥ १९ ॥ जो जगमृगजला सत्यत्व देखेना ॥ तो त्यांतील मासोळिया सानथोरपणा ॥ देखेल कैसा सत्यत्वें नाना ॥ नामरूपांसी ॥ २० ॥ एवं विष्णु तैसाचि कीटक ॥ आकाश तैसेंचि तृणही एक ॥ जरी दृष्टीसी पडतांही अनेक ॥ परी सच्चिदानंद ब्रह्म ॥२१॥ सर्वपणा सहसा उमसेना ॥ सर्वही दिसतां पदार्थ नाना ॥ हाचि दृश्यानुविद्ध समाधि पूर्णा ॥ ज्ञातयासी ज्ञानोत्तरीं ॥ २२ ॥ तस्मात् साधकें ऐसा योग ॥

समाधीचा ध्यावा निजांग ॥ ऐसा एकरूप न राहतां लागवेग ॥ हळुहळू अभ्यासावा ॥ २३ ॥ कदाचित नामरूपाची भावना ॥ होती जाहली अंतःकरणीं ॥ तरी तत्क्षणींच विवेचना ॥ पुनःपुन्हां करावी ॥ २४ ॥ नामरूप भासतांचि त्यागावें ॥ सच्चिदानंदत्व सर्व स्थापावें ॥ दिसेल तें तें सहज पाहावें ॥ आग्रहही टाकूनी ॥ २५ ॥ स्थावर कीं जंगम ह्मणूं नये ॥ जड कीं चेतन असतां उभय ॥ एक सच्चिदानंद ब्रह्म अद्वय ॥ नामरूप नाहींचि ॥ २६ ॥ देव दैत्य किंवा दानव ॥ पशू पक्षी कीं मानव ॥ एक सच्चिदानंद स्वयमेव ॥ दुजा भाव नाहीं ॥ २७ ॥ ऐसें दृश्य पाहतां सानथोर ॥ त्यांतचि आपुलेंही शरीर ॥ नामरूपाचा नाहींच विकार ॥ एक सच्चिदानंद ॥ २८ ॥ सच्चिदानंद आपण एक ॥ सर्व हे नाहींत नामरूपक ॥ ऐसें दृश्य पाहतां निश्चयात्मक ॥ ब्रह्मभावना अखंड ॥ २९ ॥ हाचि दृश्यानुविद्ध समाधि ॥ साधक जो अभ्यासें साधी ॥ तयासी कवणे अवस्थे कधीं ॥ एकांतचि सर्वदा ॥ ३० तुझ माझें कीं तूं तो हा मी ॥ तुमटेचि कदापि ऐशी उर्मी ॥ सदां एकतान सुखधामीं ॥ विश्रांति पावे ॥ ३१ ॥ ऐसा समाधि एकरूप निश्चितीं ॥ सहजींच होतसे ज्ञात्याप्रती ॥ साधकें आभ्यामावा लागे वृत्ती ॥ दृढ होतां एकरूप ॥ ३२ ॥ एवं दृश्यानुविद्ध समाधिप्रकार ॥ सांगितला होत्साता व्यापार ॥ याचि प्रकारें शब्दानुविद्ध साचार ॥ तोही निरोपिजेल ॥ ३३ ॥ शब्दानुविद्धासीही एकांत ॥ बैसणें नको आसनीं निवांत ॥ भलतैसा देह जरी वर्तत ॥ तरी अभ्यास घडे ॥ ३४ ॥ अंतरीं उठे जे मूळस्फूर्ति ॥ जये नामें

सामान्यवृत्ति ॥ आरंभीं दचकमी आठवाकृति ॥ भलतेही प्रकारें ॥ ३५ ॥ भयरूप अथवा हर्षरूप ॥ उगाचि आठव उठे निर्विकल्प ॥ शब्द ऐकतां कीं देखतां रूप ॥ उमटे अंतःकरणीं ॥ ३६ ॥ अथवा उगेंचि निवांत असतां ॥ उगाचि आठव होय आंतौता ॥ मनबुद्धीचाही उद्भव नसतां ॥ सहजगती उठे ॥ ३७ ॥ हेचि जाणावी परा वाचा ॥ सामान्य हेलावा अंतःकरणाचा ॥ अमुकसा विकार नव्हेचि साचा ॥ परी नुसधा आठव स्फुरे ॥ ३८ ॥ पुढें किंचित उद्भवतां मन ॥ पुरता संशय ना निश्चय पूर्ण ॥ कांहीं न कळे अमुक ह्मणून ॥ परी भास होय ॥ ३९ ॥ तया नाम पश्यंती वाचा ॥ कोमळरूप अंकुर मनाचा ॥ परिणाम तरी होय अंतःकरणाचा ॥ परी संशयही स्पष्ट नव्हे ॥ ४० ॥ ते पश्यंती वाचा दुसरी ॥ वोळखी पडे पाहतां अंतरीं ॥ पुढें मध्यमा वाचा तों तिसरी ॥ स्पष्ट कळे मननरूप ॥ ४१ ॥ अंतरीं कल्पना मनाची ॥ संशय निश्चयात्मक मनबुद्धीची ॥ स्वप्नाकारता जे अंतरींची ॥ हेचि मध्यमा वाचा ॥ ४२ ॥ वैखरी तों स्पष्ट बोलणें ॥ मातृकांचा उच्चार करणें ॥ गुप्त भाव तो प्रगट होणें ॥ अन्य अन्यासीही ॥ ४३ ॥ एवं परा पश्यंती मध्यमा वैखरी ॥ ऐशिया उमटती वाचा चत्वारी ॥ इतुके ठायीं शब्द एक निर्धारी ॥ बहुधा परी उमटे ॥४४॥ वृत्तीपासूनि प्राणापर्यंत ॥ तत्त्व सामग्री शब्द हा अपेक्षित ॥ आणि स्थूलदेहही यथायुक्त ॥ पाहिजे उच्चारा ॥ ४५ ॥ ऐसा शब्दरूप हा व्यापार ॥ चारी वाचांचाही गजर ॥ बरा वाईट समान विकार ॥ जीवभावनेनें होतसे ॥ ४६ ॥ मुखाजिव्हायोगें प्रगट होय ॥ तोचि श्रोत्रद्वारा अंतरीं जाय ॥ उपेक्ष्य द्वेष्य

किंवा प्रिय ॥ भाव उठती अंतरीं ॥४७॥ ऐशिया शब्दाकारामाजीं ॥ सच्चिदानंद ब्रह्म सहजा ॥ हे वाउगीची कल्पना उमटली वुजी ॥ नामरूपाची चंचलत्वें ॥ ४८ ॥ शब्दही एक उपलक्षणें ॥ परी पाहणें स्पर्शणें वास घेणें ॥ जिव्हेनें रसही चाखणें ॥ आणि क्रिया कर्मेंद्रियांच्या ॥ ४९ ॥ एकेक व्यापारा पांच पांचे ॥ तत्त्वें मिळतां होय येरव्हीं न वचे ॥ तें मागां निरूपण जाहलें पंचीकृताचें ॥ त्यारीतीं समजावें ॥ ५० ॥ ऐसे पंचतत्वांचे पांच व्यापार ॥ एकेकाचे दोन दोन प्रकार ॥ मिळून जितुका सूक्ष्माचा व्यवहार ॥ स्थूळीं राहूनि होय ॥ ५१ ॥ तितुकीं तत्त्वें आणि शब्दादि विषय ॥ आणि वचनादि जे क्रिया होय ॥ इतुका हा चंचल समुदाय ॥ सर्व मायाजनित ॥ ५२ ॥ माया जैशी नामरूपात्मक ॥ तैसेंचि चंचळ तत्त्वही सकळिक ॥ या सर्व तत्त्वांसी अधिष्ठान एक ॥ सच्चिदानंद ब्रह्म ॥ ५३ ॥ आहेपणा सर्वांसी ब्रह्मींचा ॥ चिद्रूपेंही ब्रह्मचि साचा ॥ तयाविण प्रियपणा तरी कैंचा ॥ असे नुमध्या नामरूपा ॥ ५४ ॥ मृद्गोळीं मृत्तिका व्यापली ॥ तैशीच घट गाडगियांत आली ॥ जैशी मायेंत अस्ति भाति प्रियता दाटली ॥ तेवींच बुद्ध्यादिकीं ॥ ५५ ॥ मृद्गोळियाही मृत्तिकेविण ॥ किमपीही रूप नसे भिन्न ॥ तैसेंचि घट गाडगें संपूर्ण ॥ या कार्यासीही रूप काय ॥ ५६ ॥ जैसें मायेसी नामरूप असेना ॥ तैसाचि बुद्ध्यादिकां निस्तत्त्वपणा ॥ अस्ति भाति प्रियत्वेंविण दिसेना ॥ अमुक एक पदार्थ ॥ ५७ ॥ हेंही निरूपण मागां जाहलें ॥ सर्व हे बुद्ध्यादि निस्तत्वें फोलें ॥ उगेंचि नामातें मात्र भिन्नभिन्न ठेविलें ॥ परी हें सच्चिदानंद ब्रह्म ॥ ५८ ॥

या सर्वां शब्दादिकांमाजीं ॥ अस्ति भाति प्रियरूप सहजीं ॥ केवळ सच्चिदानंद ब्रह्मीं दुजीं ॥ उद्भवतीना नामरूपें ॥ ५९ ॥ जैशी घटगाडगियांत मृत्तिका असे ॥ केवळ मातींत घटादि नसे ॥ अन्वय व्यतिरेक हे ऐसे ॥ पाहतां नामरूप मिथ्या ॥ ६० ॥ एवं चंचळ तत्त्वें शब्दादि सर्व ॥ वाउगें भासलें जें रूपनांव ॥ यांत सच्चिदानंद ब्रह्म स्वयमेव ॥ पाहणें तो शब्दानुविद्ध ॥ ६१ ॥ कवणेही अवस्थेमी सहसा ॥ व्यापारही होतसातां भलतैसा ॥ उद्भवेचना नामरूप ठसा ॥ एकरूप ब्रह्मात्मा ॥ ६२ ॥ आपण बोले किंवा ऐके ॥ हुंगे चाखे स्पर्शे निकें देखे कीं क्रियारूपीं अनेकें ॥ नामरूपा न पाहे ॥ ६३ ॥ अथवा अन्याचें ऐकणें बोलणें ॥ पाहणें चालणें वास घेणें ॥ सर्व जितुकी क्रिया होणें ॥ परी नामरूपा स्मरेना ॥ ६४ ॥ एकरूप सच्चिदानंद ब्रह्म ॥ दुजा भेदचि नाहीं रूप कीं नाम ॥ एकतान वोळखे आत्माराम ॥ तूं मी हेंही नाठवे ॥ ६५ ॥ ऐसा निःसंशय ज्ञाता होऊनी ॥ सहजगती एकरूप पूर्णपणीं ॥ परी करणें लागे साधकालागूनी ॥ स्मरण धरूनी सर्वदां ॥ ६६ ॥ नामरूप कीं तूं मी हें उद्भवतां ॥ माझें कीं संभवे द्वैतता ॥ तत्क्षणीं विचारें सारोनि परता ॥ अस्ति भाति प्रिय पहावें ॥ ६७ ॥ जो जो वृत्तीसी ध्यास लागे ॥ अभ्यासपाटवाचे लागवेगें ॥ नामरूप द्वैतत्रि नुमगे ॥ देखे सच्चिदानंद ॥ ६८ ॥ आधींच लयसाक्षीचें ज्ञान ॥ जाहलें विवेचनें अभ्यासेंकरून ॥ त्याहीवरी वृत्तीचा खल होणें ॥ तरी काय एक नव्हेल ॥ ६९ ॥ पहिले पहिले अभ्यासितां ॥ वारंवार उठेल हे विक्षेपता ॥ पुढें पुढें अभ्यासपाटव होतां ॥ मोडे विक्षेप ॥ ७० ॥

मग असो दृश्यानुविद्ध समाधि ॥ किंवा शब्दानुविद्धाचा विधि ॥ हा निश्चयचि वाढत जाय बुद्धि ॥ नामरूपें क्षीण होती ॥ ७१ ॥ सर्व दृश्य मान थोर न स्मरतां ॥ अखंड एकरूप ते दृश्यानुविद्धता ॥ शब्दादि चंचल केमपि नाठवतां ॥ ब्रह्मरूप तो शब्दानुविद्ध ॥ ७२ ॥ ऐसे प्रकार दोनी समाधींचे ॥ अभ्यासावया सांगितले साचे ॥ दृढ अभ्यास होतां कधीं नवचे ॥ नामरूपाचा विक्षेप ॥ ७३ ॥ मूळपदीं प्रयत्नेंकरून ॥ बोलिलें निरोधावें बळें आपण ॥ स्वतःसिद्ध बाधक जे विकल्प संपूर्ण ॥ नुरतां किमपि ॥ ७४ ॥ अति प्रयत्न तोचि हा अभ्यास ॥ दृश्यानुविद्ध शब्दानुविद्ध वृत्तिध्यास ॥ तेणें स्वतःसिद्ध बाधकरूप विकल्पास ॥ घात निःशेष होय ॥ ७५ ॥ मुख्य बाधक आपुलें विस्मरण ॥ जें ब्रह्मात्मयाचें निःशेष अज्ञान ॥ यया बीजें अन्यासी मी म्हणून ॥ सदृढ बंधनीं पडे ॥ ७६ ॥ मग हीं नामरूपें खरींचि जाहलीं ॥ मी माझें कीं वाईट चांगुलीं ॥ या साभिमानें कामादि बैसलीं ॥ घरें बांधोनी ॥ ७७ ॥ एवं हेचि स्वतःसिद्ध विकल्प ॥ निरोधी तरीच होय सुखरूप ॥ परी हे निरोधितां न जाती अल्प ॥ अज्ञान बीज असतां ॥ ७८ ॥ तस्मात् अज्ञान जें आपुलें विस्मरण ॥ निःशेषचि काढावें खांदून ॥ हें जावया हेचि उपाय दोन ॥ विचार किंवा अभ्यास ॥ ७९ ॥ विचारें लयसाक्षित्व जाणावें ॥ अभ्यासें तेंचि आपण स्मरावें ॥ सदृढ होतां विस्मरणचि नव्हे ॥ मग अन्या मी मी ह्मणेना ॥ ८० ॥ मुळीं स्फुर्तीपासून या सर्वांसी ॥ सत्यत्वचि नये या अभ्यासीं ॥ मीपणाचि नव्हे देहादिकांसी ॥ आणि माझेपण न स्फुरे ॥ ८१ ॥

तरी कामादि कैंचे उठती ॥ अर्थात् स्वतःसिद्ध विकल्प निरोधती ॥ निरोधन ह्मणिजे लयाचि पावती ॥ अज्ञानबीजासहित ॥ ८२ ॥ तस्मात् प्रयत्न तो हाचि असे एक ॥ कीं विस्मरणचि न पडावें मनाक ॥ येणें स्वतःसिद्ध विकल्प सकळिक ॥ नासती हेंचि निरोधन ॥ ८३ ॥ तया स्मरणरूप अभ्यासासी ॥ नांवें दोन समाधिरूपासी ॥ एक तो दृश्यानुविद्ध दुजियासी ॥ शब्दानुविद्ध बोलती ॥ ८४ ॥ दृश्य पाहतां दृश्य न स्फुरावें ॥ हें दृश्यानुविद्धाचें रूप जाणावें ॥ यासी हेतु एक वैराग्य असावें ॥ विवेकासहित ॥ ८५ ॥ तया विवेकवैराग्येंकरून ॥ नामरूपें उद्भवती आनान ॥ अर्थात् अस्ति भाति प्रिय दर्शन ॥ दृढ होय दृश्यानुविद्ध ॥ ८६ ॥ स्फूर्त्यादि चंचळ हे सर्व उठतां ॥ हें मी आणि न यावी या सत्यता ॥ मी यांत असून स्मरें या परता ॥ हा शब्दानुविद्ध ॥८७॥ यासीही हेतु एक उपरम ॥ ह्मणिजे सदा निश्चळ अहंब्रह्म ॥ गगन जैसें एकरूप सम ॥ वायूनेंही हालेना ॥ ८८ ॥ ऐसा या वृत्त्यादिकें आपण ॥ ब्रह्मात्मा पावेना चंचळपण ॥ ऐशिया निश्चयासी नामाभिधान ॥ उपरम बोलिजे ॥ ८९ ॥ या उपरमेंकडून स्वतःसिद्ध ॥ सदृढ होय हा शब्दानुविद्ध ॥ शब्दादि उठतांही नानाविध ॥ निश्चळ ब्रह्मात्मया स्मरे ॥९०॥ एवं दृश्यानुविद्ध शब्दानुविद्ध दोन ॥ वैराग्य उपरमें सदृढ होणें ॥ मुख्य लयसाक्षिज्ञान प्रयोजन ॥ वरी स्मरणरूप अभ्यास ॥ ९१ ॥ यारीतीं बाह्यव्यापारीं जागृतींत ॥ स्मरणरूप अभ्यास घडे यथायुक्त ॥ हेचि उभयरीतीं समाधि अंतरांत ॥ साधकें अभ्यासावे ॥ ९२ ॥ उगेचि निवांत बैसतां क्षणीं ॥ विकल्प

उठती अंतरांतूनी ॥ मनबुद्धियोगें ध्यास दृश्यपणीं ॥ दिसती साचाऐसे ॥ ९३ ॥ ते ध्यासरूपही विषय दिसतां ॥ नामरूपें सारोनि परता ॥ अस्ति भाति स्मरावें आखंडिता ॥ हा दृश्यानुविद्ध ॥ ९४ ॥ कल्पित दृश्यामाजीं शब्दही उठे ॥ आणि चंचलत्वही उमटे ॥ या इतुक्या व्यापारामाजीं नेटें ॥ स्मरावें अस्तिभाति ॥ ९५ ॥ अथवा कल्पनाही नानापरी ॥ मध्यमेपर्यंत उठती सारी ॥ तत्क्षणीं ते सारोनि दुरी ॥ अस्तिभातित्वें स्मरावें ॥ ९६ ॥ तें तें नामरूप कीं चंचळपण ॥ नाठवावें किमपि आपण ॥ एकरूप ब्रह्मात्मयाचें स्मरण ॥ या नांव शब्दानुविद्ध ॥ ९७ ॥ ऐसें अंतरीं आणि बाहेरी ॥ दृश्यानुविद्ध शब्दानुविद्धाचे परी ॥ अ-भ्यासें साधी जो साधक निर्धारी ॥ तो निर्विकल्पाही पावे ॥ ९८ ॥ जो समाधि निर्विकल्प असंप्रज्ञ ॥ सर्वपणाचा लय होऊन पूर्ण ॥ तोही घडे याचि अभ्यासेंकरून अति सदृढ होतां ॥ ९९ ॥ परी आधीं सविकल्प दृढ व्हावा ॥ अभ्यासें विकल्पचि नुद्भवावा ॥ तस्मात् सवि-कल्पचि पुरता साधावा ॥ हरप्रयत्नें साधकें ॥४८००॥ दृश्यानुविद्ध शब्दानुविद्ध हेचि दोन ॥ सविकल्प समाधीचें लक्षण ॥ परी या दोहींपरता सविकल्प संप्रज्ञ ॥ असे तो स्पष्ट करूं ॥१॥ वृत्ति होतां चिद्गगनाकार ॥ अनुभवीनसे ध्येयमात्र ॥ लयही पावोनियां सत्वर ॥ उठोनि चिद्घनीं मिळे ॥ २ ॥ हाचि सविकल्प समाधि थोर ॥ ब्रह्मसुखें सुखी तदाकार ॥ स्वानुभवी सामान्यवृत्ति गोचर ॥ मागां निरोपिल्यापरी ॥ ३ ॥ तेथें सहज असतां तेंचि होऊनी ॥ सहजींच उठे अहंब्रह्म म्हणोनी ॥ तो शब्द उद्गार उठतां क्षणीं ॥ तया शब्दानुविद्ध नाम

॥ ४ ॥ तो शब्द नसतां सहज ॥ सामान्यवृत्तीनें सुख घे अचोज ॥ तोचि सविकल्प समाधि निज- ॥ रूपीं स्थिरावे ॥ ५ ॥ शब्देंविण ध्येयाकारता ॥ सविकल्पची होतसे अनुभविता ॥ ध्यान भिन्न आणि भिन्न नव्हे ध्याता ॥ परी सुख घे सविकल्प ॥६॥ हा समाधि मुख्य सवि- कल्प ॥ निर्विकल्पीं होऊनि निर्विकल्प ॥ तेथें शब्द कीं दृश्य नसे अल्प ॥ म्हणोनि भिन्न दोहींहूनी ॥७॥ एवं शब्दानुविध्द दृश्यानुविध्द ॥ तिसरा समाधिस विकल्प शुध्द ॥ या तिहींच अभ्यासें नामरूपें अशुद्ध ॥ नुद्भवती कदा ॥ ८ ॥ देहही व्यापारो भलतैसा ॥ किंवा सूक्ष्म देहाचा वळसा ॥ परी नामरूपाचा नुमसे ठसा ॥ एकतान ब्रह्मात्मा ॥ ९ ॥ बाह्यव्यापारीं कीं निवांत स्थानीं ॥ दुसरी ऊर्मीच नसे अंतःकरणीं ॥ एकतान ब्रह्म चिद्‌घनीं ॥ समरसे सदां ॥१०॥ ऐसा दृढ होय अखंडैकरसें ॥ यया समाधीचे अभ्यासें ॥ दुसरें किमपिही नसे पिसें ॥ द्वैत नामरूपाचें ॥ ११ ॥ संकल्पही कदां रोधीना ॥ दृश्यही परतें सारीना ॥ एकरूप ब्रह्मात्मया अभिन्ना ॥ त्यामाजींच पाहे ॥ १२ ॥ दृश्यामाजीं दृश्यभान नसे ॥ शब्दांमाजीं शब्द हा नुमसे ॥ आपणचि ब्रह्मात्मा एकरसें ॥ अवस्थे भलतेही ॥ १३ ॥ एवं सर्व असतां कीं माव- ळतां ॥ ब्रह्मात्मयाची एकरूपता ॥ दुजेपणाच किमपि न येतां ॥ ऐक्यता सहज ॥ १४ ॥ सर्व निरोधाचें जें फळ ॥ ऐक्यरूपें निर्विकल्प केवळ ॥ होत असे तें ऐका प्रांजळ ॥ आणि प्रियकर ज्ञानिया ॥ १५ ॥ श्लोक ॥ ऐक्यं सर्व निरोधश्च समाधिर्योगिनां प्रियः ॥ तदशक्तौ क्षणं रुध्वा श्रध्दालु ब्रह्मतात्मनः ॥ १५ ॥ टी० ॥ सर्व पूर्ववत तैसेंचि असतां ॥ सर्व निरोध-

रूप पावे ऐक्यता ॥ हाचि समाधि प्रियकर तत्त्वतां ॥ योगि शब्दें ज्ञानिया ॥ १६ ॥ येरव्हीं निग्रह करूनि जें रोधन ॥ तो अप्रिय अर्थात ज्ञानियालागून ॥ आणि न घडेचि कदा उपाधि असून ॥ यविशीं अशक्त सर्व ॥१७॥ एस्मात् क्षण एक रोधोनियां ॥ लयसाक्षी पूर्ण जाणोनियां ॥ आपुली ब्रह्मता सर्व असोनियां ॥ दृढ करावी सर्वांमाजीं ॥१८॥ अभ्यासें सर्वदां वृत्ति खळावी ॥ द्वैताचि ऊर्मिच नुठावी ॥ आपुली ब्रह्मता दृढ करावी ॥ श्रद्धावंत जो येणें ॥ १९ ॥ हाचि अर्थ जो संकलित ॥ प्रांजळचि करूं यथायुक्त ॥ असावें सावधान बहुत ॥ श्रोतीं यया निरूपणीं ॥ २० ॥ पद ॥ ऐक्यं सर्व निरोधश्चेति ॥ सर्व हें अनतां ब्रह्मादि तृणांत ॥ आणि स्फूर्ति आदि प्राणांत समस्त ॥ परी नामरूपाचा जाहला घात ॥ हाचि निरोध याचा ॥ २१ ॥ निरोध ह्मणिजे लयचि पाहीं ॥ आधींच जें उत्पन्न जाहलें नाहीं ॥ उद्भवलें जें नामरूप सर्वही ॥ ते रज्जु अहि निमाले ॥ २२ ॥ विचारें अस्तिभातिप्रियाविण ॥ नामरूप कधीं जाहलें उत्पन्न ॥ जाहलें होतें जें अज्ञानेंकडून ॥ तें ज्ञानेंचि नष्ट जाहलें ॥ २३ ॥ आहे तें ब्रह्म एकरूप ॥ दिसे तें ब्रह्म चिद्रूप ॥ प्रिय तें तें ब्रह्मचि निर्विकल्प ॥ सविकल्प नाहीं नाहीं ॥ २४ ॥ नग घडिले कीं मोडिले ॥ परी सुवर्ण एकरूप संचलें ॥ दुजेपण केव्हां कधीं आलें ॥ कल्पित नामरूपासी ॥ २५ ॥ तैसें ब्रह्मात्मत्वचि परिपूर्ण ॥ नामरूप नाहींच जाहलें उत्पन्न ॥ जरी वृत्त्यादि मावळती उठोन ॥ परी अमुकसें नव्हे ॥२६॥ पहिलेचि आधीं जाहले नसती ॥ वरी खळून दृढ केली वृत्ति ॥ त्रिविधा समाधीचिये रीती ॥ विस्मरण न होतां ॥ २७ ॥

जैसा पहिला पडिला न होता ॥ वृक्षस्थ वृक्षींच असे ऐता ॥ त्यावरी समजून जाहलाघो-
किता ॥ मी पडिलों नाहीं ह्मणूनी ॥ २८ ॥ तयासी मी पडिलों ह्मणूनि मागुति ॥ कासया
उत्पन्न होईल भ्रांति ॥ मी वृक्षींच बैसलों हे प्रतीति ॥ विसरे ना सहसा ॥ २९ ॥ तैसेंचि हें
स्फूर्तिपासून सर्व जग ॥ जाहलेंच नसे नाना सोंग ॥ त्याहीवरी जाणूनि लयसाक्षि असंग॥
पुढें मिथ्यात्व दृढ केलें ॥ ३० ॥ दृश्यानुविद्ध शब्दानुविद्ध ॥ तिसरा सविकल्प समाधि शुद्ध ॥ या
अभ्यासें निरोधिलें अशुद्ध ॥ नामरूप भेदात्मक ॥ ३१ ॥ मी हा देहादि आपण ॥ आणि हें
सत्य जग संपूर्ण ॥ ऐशिये विक्षेपाचें उत्थान ॥ होऊंच नाहीं दिधलें ॥ ३२ ॥ ऐसा अभ्यास
समाधीचा ॥ खळून दृढभाव केला वृत्तीचा ॥ आपण ब्रह्मात्मा या सर्व जगाचा ॥ सत्य-
मिथ्या प्रकार ॥ ३३ ॥ ऐशिया अभ्यासें स्वप्न आंत ॥ मी असंग हें सर्व मिथ्याभूत ॥
स्फुरूं लागलें अभ्यासरहित ॥ मग जागरीं भेद कैंचा ॥ ३४ ॥ स्वतां परतां उत्थान राहिलें ॥
भलते अवस्थे एकत्व संचलें ॥ ऐसें समाधान दृढ बाणलें ॥ या नांव समाधि ॥ ३५ ॥ पद ॥
समाधियोगिनां प्रिय इति ॥ हाचि एक पूर्ण समाधि ॥ जे नामरूप नुद्भवती कधीं ॥ हाचि
योगियासि प्रियतर बुद्धि ॥ भूत भावी वर्तमानीं ॥ ३६ ॥ नामरूपें स्वप्नीं उठतीना ॥ असंग
ब्रह्मात्मत्व पूर्णपणा ॥ जागरीं तो अभ्यास क्षणक्षणा ॥ वाढताचि आला ॥ ३७ ॥ इतुका नि-
श्चय दृढ बाणला ॥ कीं दुजा भाव नसे भलते अवस्थेला ॥ संशय ब्रह्मांडाबाहेरी गेला ॥
गेला ॥ मूलाज्ञानासहित ॥ ३८ ॥ आतां स्फूर्ति उठोनि पसरो ॥ कीं मनबुद्ध्यादि उभारो ॥

अथवा निर्विकल्पीं जाऊनि विरो ॥ परी समाधि अभंग ॥ ३९ ॥ मनबुद्धि अंतरीं विहारती ॥ सप्ताभासातें उद्भविती ॥ कीं इंद्रियद्वारा निघोनि क्रीडती ॥ परी० ॥ ४० ॥ अलभ्य विषयांची प्राप्तता ॥ भोग घडो इंद्रियां समस्तां ॥ अथवा न घडो बुडो हे वार्ता ॥ प० ॥ ॥ ४१ ॥ निचेष्टित किंवा चेष्टतो ॥ उपवासी किंवा बहु खातो ॥ बोलतो कीं मौनें पाहतो ॥ प० ॥ ४२ ॥ समुदायीं किंवा एकला ॥ चालतो किंवा उगाच बैसला ॥ हांसतो कीं शिव्या दे भलत्याला ॥ प० ॥ ४३ ॥ समाधिस्थ किंवा देवतार्चनीं ॥ श्रवणीं पठणीं कीं निरोपणीं ॥ अथवा जडपडे कीं पळे उठोनी ॥ प० ॥ ४४ ॥ बहु कामयासी बोलावें ॥ जे जे तयाचे प्रारब्धें घडावे ॥ ते तेही सुखदुःखभोग भोगावे ॥ प० ॥ ४५ ॥ हें असो दुजे तयालागीं ॥ पूजिती कीं गांजिती प्रसंगीं ॥ स्तविती कीं निंदिती लागवेगीं ॥ प० ॥ ४६ ॥ हाही तया निंदी कीं स्तवी ॥ दूरी धरी कीं सलगी करी सर्वी ॥ हे आपुले हे परकी जरी ह्मणवी ॥ प० ॥ ४७ ॥ हें असो वैकुंठासी नेला ॥ कीं विमानीं बैसोनि क्रीडला ॥ अथवा कुग्रामीं उकरड पडिला ॥ प० ॥ ४८ ॥ ऐसें हें बोलतां कधीं न सरे ॥ ग्रंथ वाढताचि जाईल विस्तारें ॥ समजावें थोडियाची अनुकारें ॥ कीं समाधि न मोडे कदा ॥ ४९ ॥ हेचि चरमस्थिति बापा तुज ॥ सांगितली मागां स्थिती सहज ॥ हाचि समाधि ज्ञात्याचा समज ॥ पूर्वापार जे जे ॥ ५० ॥ अगा रविदत्ता हे सहज स्थिति ॥ कोणी विचारें कोणी अभ्यासें पावती ॥ हेंही मागें सांगितलें तुजप्रति ॥ परी शेवटीं एकरूप ॥ ५१ ॥ तस्मात अभ्यासें सर्व असतां ॥

सर्व निरोधाचें फळ तें ऐक्यता ॥ नामरूप उद्भवोनि एकात्मता ॥ हे चरमस्थिति ज्ञात्याची ॥ ५२ ॥ हाचि समाधि ऐक्यरूप अद्वय ॥ सहजीं एकरूप पूर्ण निर्भय ॥ हाचि ज्ञात्यासी परमप्रिय ॥ येर अप्रिय निरोधन ॥ ५३ ॥ योगी ह्मणिजे नव्हे हठयोगी ॥ जे वायुरोधें शून्याचे विभागी ॥ तयांसी ह्मणावें स्वरूपवियोगी ॥ त्या योगिया प्रिय नव्हे ॥ ५४ ॥ येर तो अघोरादि योगी नांवें ॥ अथवा भलतेसें सोंग आणावें ॥ किंवा मंत्रयंत्रादि संपादिती बरवे ॥ त्यांसी हे स्थिति अप्राप्त ॥ ५५ ॥ मुद्रादि लोलों घेती घोती ॥ ते तेही योगीच ह्मणविती ॥ परी आह्मी न स्वीकारूं तयांप्रती ॥ योगीही म्हणोनी ॥ ५६ ॥ हें असो लयसाक्षिज्ञान जयासी ॥ होऊन संशय ज्या साधकासी ॥ तोही न जाणे या स्थितीसी ॥ तरी प्रिय तया कैचीं ॥ ५७ ॥ तस्मात पूर्णज्ञानी जे समाधानी ॥ एकरूप भलते अवस्थेलागोनी ॥ तेचि योगिराज पूर्णपणीं ॥ त्यासीच हा समाधिप्रिय ॥ ५८ ॥ जो हा आतां आह्मीं निरोपिला ॥ सर्व असतां ऐक्यत्वें संचला ॥ नामरूपाचा कीं सविकल्पाचा उद्भवला ॥ नाहीं जेथें हेतुही ॥ ५९ ॥ हाचि समाधिज्ञानियासी प्रिय ॥ येर अन्य समाधि ते अप्रिय ॥ तेंही अल्पसें बोलूं संशय ॥ जावया साधकाचा ॥ ६० ॥ वायु कोंडून कल्पवरी ॥ बैसती शून्याचिये वोवरीं ॥ तो समाधि नव्हे दीर्घ झोंप भारी ॥ अप्रिय ज्ञानिया ॥ ६१ ॥ एक प्राणायामें करून ॥ द्विदलापर्यंत करिती गमन ॥ तो समाधि राहे एक दिन ॥ परी तो अप्रिय ज्ञानिया ॥ ६२ ॥ एक आधारादि कमळें साही ॥ त्यांत एका कमळा लक्षिती पाही ॥ आपणासी समाधिस्थ मानिती

तेही ॥ परी० ॥ ६३ ॥ एक सर्व चक्रांमाजीं वायूमतें ॥ प्रतिश्वासीं लक्षित असावें ॥ अथवा सोहं शब्दीं मन ठेवावें ॥ परी० ॥ ६४ ॥ एक उठतां वायु आदळतां ॥ सोहं जपचि करिती तत्त्वतां ॥ अथवा एकेक कमळीं ध्याती देवता ॥ परी० ॥ ६५ ॥ एक ते दशनादीं निमम ॥ एक ते लकलका उठे जें जविन ॥ तेथेंचि लावून बैसले मन ॥ परी तो० ॥ ६६ ॥ एक हृदयीं अष्टदल कल्पिती ॥ आवडीची देवता तेथें स्थापिती ॥ पूजासाहित्य कल्पून वाहती ॥ परी० ॥ ६७ ॥ एक ते मानसपूजा समोर ॥ मूर्ति बैसवूनि करिती एकाग्र ॥ तेथें एक जाऊन एक ये सत्वर ॥ परी० ॥ ६८ ॥ एक भ्रूमध्यें अवलोकिनी ॥ अंतराळीं लक्ष ठेविती ॥ ते खेचरी मुद्रा ह्मणविती ॥ परी० ॥ ६९ ॥ पापण्या हालवूनि बुबळें दोनी ॥ पाहती भ्रूमध्यें नेवोनी ॥ ते चाचरी मुद्राच समाधि ह्मणोनी ॥ परी० ॥ ७० ॥ नासिकाग्राहून भूमीवरी ॥ पाहणें ते मुद्रा भूचरी ॥ अंतरीं पाहणें ते अगोचरी ॥ परी० ॥ ७१ ॥ एक ह्मणती अंतर दृष्टीसी ॥ अलक्ष मुद्रा पाहणें जाणिवेसी ॥ एक सर्वदा वर्तती प्रकाशीं ॥ परी० ॥ ७२ ॥ एक डोळे कान नाक दाबोनी ॥ मुद्रा करिती षण्मुखी ह्मणोनी ॥ एक नुसधे नेत्रचि बैसती दडपोनी ॥ परी० ॥ ७३ ॥ हे असो लोली धोती पोती नेती ॥ नाना प्रकारें आसनें करिती ॥ ते ते कष्टचि सांगतां न पुरवती ॥ परी० ॥ ७४ ॥ ऐसे कितेका प्रकारें कितेक ॥ नाना प्रकारें भोंदिती लोक ॥ ते ते अप्रिय ह्मणोनी सकळिक ॥ बोलणेंचि नको ॥ ७५ ॥ हें असो अज्ञान भ्रांत ॥ परी जे साक्षी जाणोनि स्फूर्तीपर्यंत ॥ बैसती निश्चय करूनि निवांत ॥ तोही अप्रि०

॥ ७६ ॥ लयसाक्षीही जाणोनि जेणें ॥ वृत्ति अभ्यास करूं नेणे ॥ वाउगा निरोध वृत्तीचा करणें ॥ तोही अप्रिय ज्ञानिया ॥ ७७ ॥ लयसाक्षी जाणोनि निरोध अप्रिय ॥ मा अन्य अप्रिय ह्मणणें काय ॥ तस्मात् सर्व असून नामरूपक्षय ॥ होणें हे स्थिति उत्तम ॥ ७८ ॥ सर्व पूर्ववत् जैसें मृगजळ ॥ दिसे लोपे तरी मिथ्या सकळ ॥ एक अस्तिभाति प्रियरूप केवळ ॥ भलतिये अवस्थे ॥ ७९ ॥ हेचि सहजस्थिति प्रिय ज्ञानिया ॥ जे उत्थान नव्हे काळीं कवणिया ॥ एकरूप समाधान बाणलें जया ॥ हाचि समाधि उत्तम ॥ ८० ॥ या स्थितींत नित्यमुक्तत्व आतुडे ॥ मा असंप्रज्ञत्व कां न जोडे ॥ सहजींच होतसे शिवा पडिपाडें ॥ येर बापुडे ते किती ॥ ८१ ॥ एक राज्यपदीं राजा बैसतां ॥ येर राजचिन्हें बाणती अप्रयत्नता ॥ तैसें यथार्थ ज्ञान दृढतर होतां ॥ आपैसा वोळगति चिन्हें ॥ ८२ ॥ सहजस्थिति जीवन्मुक्ति ॥ विदेहस्थिति अलिप्त स्थिति ॥ संप्रज्ञ असंप्रज्ञ समाधि ह्मणती ॥ हीं सर्वही चिन्हें ॥ ८३ ॥ हीं चिन्हें देह आहे तंवचिवरी ॥ ह्मणोनि देह संबंधाचि हा निर्धारी ॥ नातरी केवळ निर्विकारीं ॥ अमुक ह्मणून कोणतें ॥ ८४ ॥ असो सहजस्थिति प्राप्त होतां ॥ संप्रज्ञ असंप्रज्ञ येती त्या आंतौता ॥ तेचि अल्पसे निवडोनि आतां ॥ कळावया निरोपूं ॥ ८५ ॥ उठे कीं निमे जरी संकल्प ॥ परी नामरूप न स्फुरे कदा अल्प ॥ एकरूप ब्रह्मात्मा सच्चिद्रूप ॥ भलतेही अवस्थे ॥ ८६ ॥ नामरूप कीं किंचित् भेद-भान ॥ न होणें या नांव सर्व निरोधन ॥ सर्वीं एकरूप हेंचि ऐक्यपण ॥ हेंचि फल निरोधाचें ॥ ८७ ॥ मुख्य हेचि सहजस्थिति ॥ कीं भेदाची किंचित न व्हावी स्फूर्ति ॥ परी संप्रज्ञासी

आठवे सच्चिन्मूर्ति ॥ ब्रह्मास्मि सामान्यत्वें ॥ ८८ ॥ नामरूपभेद न स्फुरतां ॥ ब्रह्मात्मत्वाचि प्रतीति घेतां ॥ तयासी नांव सविकल्प संप्रज्ञता ॥ समाधि समाधान ॥ ८९ ॥ तोही ब्रह्म प्रतीतीचा अनुभव ॥ शमोनियां उरे स्वयमेव ॥ तयासी असंप्रज्ञ निर्विकल्प नांव॥ बोलिजेत असे ॥ ९० ॥ नामरूपभेद भान न स्फुरावें ॥ हें तों उभयांचें समानचि जाणावें ॥ परी ब्रह्मसुख प्रत्ययें स्फुरावें ॥ संप्रज्ञामाजीं ॥ ९१ ॥ असंप्रज्ञ समाधि आंतौता ॥ ब्रह्मसुखही न स्फुरे तत्त्वतां ॥ इतुकाचि भेद यया उभयतां ॥ असे म्हणोनि दोन ॥ ९२ ॥ नामरूपें दोहींसी न स्फुरतां ॥ येथें भेद नसे संप्रज्ञाप्रति ॥ संप्रज्ञसमाधीसी ब्रह्मस्फूर्ति ॥ तेही न स्फुरे तो असंप्रज्ञ ॥ ९३ ॥ येरव्हीं निरोध नको जेवीं सविकल्पा ॥ तेवींच नलगे रोधावें निर्विकल्पा ॥ वृत्ति अभ्यासें नुद्भव नामरूपा ॥ तेवीं घडे ययासी ॥ ९४ ॥ सविकल्पीं ब्रह्मास्मि स्फूर्ति स्फुरे ॥ ते प्रतीति निर्विकल्पीं वोसरे ॥ एकलें एकरूप अद्वय निर्धारें ॥ हा असंप्रज्ञ समाधि ॥९५॥ वृत्ति उद्भवली किंवा निमाली ॥ हे वार्ताचि स्मृतीची बुडाली ॥ परी स्वकीय ब्रह्मताही नाहीं स्फुरली ॥ हा असंप्रज्ञ समाधि ॥९६॥ मनबुद्धीचें संकल्प होती ॥ न जाणेचि अमुक एक रति ॥ परी हे ब्रह्म कीं नेणें विकृति ॥ हा अ० ॥९७॥ मनादि इंद्रियद्वारा निघोन ॥ विषय घेती पूर्ववत संपूर्ण ॥ परी हें ब्रह्म कीं जग नुद्भवे भान ॥ हा अ० ॥ ९८ ॥ हा देह कोंडला कीं पडिला ॥ बोलका कीं मुका निवांत ठेला ॥ परी ब्रह्म कीं विकार नाहीं स्फुरला ॥ हा अ० ॥ ९९ ॥ देहबुद्धि जैशी निपटून गेली ॥ तिजसवेंचि ब्रह्मबुद्धिही मेली ॥ उपरी जे जे वर्तणूक जाहली ॥ हा

अ० ॥ ४९०० ॥ स्फूर्तीपासून देहादि जग ॥ मिथ्यात्वें निश्चयचि जाहला अभंग ॥ पुढें मिथ्यात्वही स्मरेना अंग ॥ हा अ० ॥ १ ॥ ब्रह्मात्मा एक निजांगें स्वयें ॥ ऐसा होऊनीच गेला निश्चय ॥ मग स्मृतीवांचोनिया अद्वय ॥ हा अ० ॥२॥ एवं मिथ्यांस मिथ्यात्वें स्मरेना॥ परी सत्यता स्वप्नींही उमसेना ॥ हें सर्व ब्रह्मही आठवीना ॥ हा अ०॥३॥ ओतप्रोत ब्रह्मचि चिद्घन ॥ निजांगेंचि परी किंचित नव्हे स्मरण ॥ स्वप्नींही नव्हेचि भेदभान ॥ हा अ० ॥ ४ ॥ एवं हा असंप्रज्ञात समाधि ॥ स्मरणेंविण निजांगें त्रिशुद्धि ॥ परी हा सविकल्प अभ्यासेंविण कधीं ॥ केवळ निरोधें साध्य नव्हे ॥ ५ ॥ सविकल्प ध्यासें मिथ्यासी मिथ्यापणें ॥ वृत्तीनें खंडून सदृढ करणें ॥ तव्हांचि सत्यत्व न येतां स्मरल्याविणें ॥ निर्विकल्प दृढ जाहलें ॥ ६ ॥ सर्व नाहींचि ब्रह्मात्मा स्वता ॥ ऐसें वृत्तीचे अभ्यासें खलितां ॥ निश्चयचि बाणून गेला न स्मरतां ॥ उत्थाना अभावींही ॥ ७ ॥ तस्मात् सविकल्प अभ्यासें करून ॥ निर्विकल्प दृढ जाहला संप्रज्ञ ॥ नातरी बाउगें करितां निरोधन ॥ सहसा साध्य नव्हे ॥८॥ कारण कीं मिथ्यात्व दृढ न होतां॥ आणि असंगहि निश्चय नव्हे पुरता ॥ उगेंचि निरोधोनियां बैसतां ॥ उत्थानीं पूर्ववत उठती ॥ ९ ॥ स्फूर्त्यादि सत्य मिथ्या संशय उठे ॥ ब्रह्मात्मा भेदावे केव्हां भेटे ॥ ऐसें उत्थानीं ज्ञान स्फुरे कीं ओहटे ॥ हें ज्ञान ना समाधि ॥ १० ॥ तस्मात सविकल्प अभ्यासद्वारा ॥ पावावें निर्विकल्पाचें निर्धारा ॥सर्व असोनिया एकसरा ॥ नामरूप भेदचि नव्हे ॥११॥ पाहें पाहें सविकल्प निर्विकल्पा ॥ कोणता भेद तरी असे

बापा॥ एकरूप असोनिही अभ्यास सोपा ॥ संप्रज्ञतेचा ॥१२॥ सर्व उद्धरतां सर्वपणा त्यागावा ॥ मग सर्व ब्रह्मात्माचि आठवावा ॥ ऐशी सर्वात्मता बाणे स्वभावा ॥ हा संप्रज्ञात समाधि ॥ १३ ॥ सर्व ह्मणोनि कांहीं नाठवावें ॥ ब्रह्मचि असे हेंही न स्मरावें ॥ उगेंचि नाठवितां अंगें असावें ॥ हा असंप्रज्ञात समाधि ॥ १४ ॥ सर्व आपणचि होणें नामरूपाविण ॥ हा समाधि सविकल्प संप्रज्ञ ॥ हें कांहींच न होतां दोनी विस्मरण ॥ हा असंप्रज्ञ निर्विकल्प ॥ १५ ॥ कांहींच न स्मरावें ब्रह्म ना जग ॥ उगेंचि निश्चयें असावें अभंग ॥ या समाधीचा केव्हां तरी भंग॥ होईल बापा ॥ १६ ॥ तैसें नव्हे सविकल्पासी ॥ स्मरे तरी ब्रह्मता सर्वी अविनाशी ॥ न स्मरे तरी अखंडैकरसीं ॥ समाधिस्थ परिपूर्ण ॥ १७ ॥ म्हणोनि कांहींच न होणियापरिस ॥ सर्व होणें तेंचि एकरस॥ जेथें भेदचि नव्हे भक्ते अवस्थेस ॥ हेचि सहजस्थिति ॥ १८ ॥ या सविकल्पयोगेंही कधीं कधीं ॥ निर्विकल्पही दृढ होय समाधि ॥ वृत्ति उठे तरी सविकल्पाचा विधि ॥ परी कदा उत्थान नव्हे ॥ १९ ॥ तस्मात् सविकल्प समाधि साधकानें ॥ निरोपिल्या रीतीं दृढ करणें ॥ मग निर्विकल्पही त्यांतचि बाणे ॥ निश्चय दृढतर होतां ॥ २० ॥ असो वृत्ति अभ्यासें जो सधून ॥ सदृढ केला उत्थानाविण ॥ तो असो असंप्रज्ञ कीं संप्रज्ञ ॥ परी दोनीही प्रिय ज्ञानिया ॥ २१ ॥ वृत्तीचा अभ्यास न करितां ॥ निरोधून जाहला समाधि घेता ॥ तो अप्रिय असे ज्ञानियां समस्ता ॥ ह्मणोनि तो निकृष्ट ॥ २२ ॥ तस्मात् वृत्तीचा अभ्यास दिननिशीं ॥ सधून पावावें पूर्ण समाधानासी ॥ पर

संप्रज्ञता असंप्रज्ञता कायसी ॥ नव्हेल सहजास्थिति पुढें ॥ २३ ॥ वृत्तीसी अज्ञानें अन्य देहादिकांचा ॥ ध्यास बैसोनि गेला हृदचि साचा ॥ तो जाईल जेव्हां हा खल होईल वृत्तीचा ॥ अहंब्रह्मास्मि ह्मणोनी ॥ २४ ॥ सर्व व्यापारीं विशेषेंकडून ॥ दृश्य नव्हे मी ब्रह्मचि ह्मणून ॥ वाणीसहित करावें उच्चारण ॥ द्वैत स्फुरूंच न द्यावें ॥ २५ ॥ अंतरीं कल्पना स्वरूप होतां॥ चंचळ भास मारोनि परता ॥ ब्रह्मात्मा पहावा त्या बाह्य आंतौता दुजा भाव न स्फुरावा ॥ २६ ॥ तुमर्धा अंतःकरणाची वृत्ति ॥ स्तब्धत्वें स्फुरे सहजगती ॥ मग ते असो गाढ सुषुप्ति ॥ अथवा उगेपणा ॥ २७ ॥ अथवा समाधि घेतां तेचि वृत्ति ॥ चिद्गगनाकारें आत्मप्रतीति ॥ ते सामान्य कीं चंचल विकृति ॥ नामंसहित निषेधिजे ॥ २८ ॥ तिचिया ओतप्रोत चहूंकडे ॥ तये अंतरींही ब्रह्मत्व उघडे ॥ घेऊनि येर तयेचे धर्म जे बापुडे ॥ समाधिसहित त्यागावे ॥ २९ ॥ समाधि आत्मप्रतीति वासनानंद ॥ स्तब्धता सामान्यता विशद ॥ हे सर्व सविकल्पाचे छंद ॥ त्यागून चिद्रूप ध्यावें ॥ ३० ॥ तया वृत्तीत्राही लय होतां ॥ ते शून्यत्वें त्यागावी लयाकारता ॥ त्यांतील साक्षिरूपमात्र अनंता ॥ ग्राहकाविण ध्यावें ॥ ३१ ॥ ऐसें करितां स्मरणपूर्वक ॥ समाधिभंगाचा केव्हां नसे धाक ॥ भलते प्रसंगीं निश्चयात्मक ॥ एकरूप समाधि ॥ ३२ ॥ लय अथवा वृत्ति उठतां ॥ समाधि उगेपणा कीं झोंप लागतां ॥ अथवा बुद्ध्यादि उठून स्वप्नाकारता ॥ कीं इंद्रियांसहित जागर घडो ॥ ३३ ॥ इतुके ठायींही ते ते विकार ॥ न होतां ब्रह्मात्मा निर्विकार ॥ स्मरणरूप सविकल्प ब्रह्माकार ॥ संप्रज्ञात स-

माधि ॥ ३४ ॥ ऐसें निर्विकल्प ब्रह्मरूपाचें ॥ स्मरणें सविकल्प सुख घे माचें ॥ आपुलें तों निर्विकल्पत्व नवचे ॥ आणि महालाभ सविकल्पा ॥ ३५ ॥ तस्मात् रविदत्ता जागृति कीं स्वप्न ॥ वृत्तीसी समाधि झोंप कीं उगेपण ॥ परी तूं स्मरें ते ते भाव त्यागून ॥ आपलें सच्चिद्घनानंद ॥ ३६ ॥ हें स्मरण अभ्यासें बलात्कारें ॥ साधका करणें लागे निर्धारें ॥ नामरूपादि सांडावे भेद सारे ॥ ब्रह्मत्व खरें निवडावें ॥ ३७ ॥ हे सहजगति ज्ञानिया होती ॥ नामरूपेंही नुद्भवती ॥ आपुली ब्रह्मता दृढ प्रतीति ॥ स्मरतां न स्मरतां वाणे ॥ ३८ ॥ साधक तेचि सिद्ध होऊन ॥ सहजस्थितीसी होती पावन ॥ तोंवरी साधका अभ्यास करणें ॥ लागे स्मृतीचा ॥ ३९ ॥ तस्मात् ऐसाचि हा अभ्यास करीं ॥ सदां भलते अवस्थेमाझारीं ॥ याविण सविकल्परोधाची चाड न धरीं ॥ कवणेही काळीं ॥ ४० ॥ सविकल्प समाधि तो हें सर्व असतां ॥ सहजगती घडतसे तत्त्वतां ॥ आणि निर्विकल्पही असंप्रज्ञता ॥ मागें निरोपिल्यापरी घडे ॥ ४१ ॥ सर्वांचे मिथ्यात्वाचें स्मरण ॥ आणि ब्रह्मात्मत्वाची आठवण ॥ हाचि समाधि एकतान संप्रज्ञ ॥ सर्वदां राहे ॥ ४२ ॥ हें सर्व मिथ्यात्वेंही न स्मरतां ॥ स्वकीय ब्रह्मात्मत्वही नाठवितां ॥ निजांगें निश्चय तरी एकरूपता ॥ हा असंप्रज्ञ समाधी ॥ ४३ ॥ उभयरीतीही सर्व निरोधाचें ॥ फल तों एक ऐक्यत्वाचें ॥ हेंचि स्थिति सर्व ज्ञानियां रुचे ॥ तस्मात् हेचि साधावी ॥ ४४ ॥ रविदत्ता तूं येथें कल्पना ॥ करिसी कीं मागिल्या निरोपणा ॥ विरोध आला जे वृत्ति लयाविना ॥ असंप्रज्ञ नव्हे ॥ ४५ ॥ वृत्तिलय तोचि असंप्रज्ञ ॥ ऐसें

असतां प्रस्तुत भाषण ॥ कीं सर्व हें पूर्ववत् असून ॥ असंप्रज्ञता घडे ॥ ४६ ॥ ऐसा विरोध जरी तुज वाटला ॥ तरी सावध असावें निरूपणाला ॥ आह्मीं हेतूही प्रगटिला आपुला ॥ परी त्वां जाणिला नाहीं ॥ ४७ ॥ तस्मात् तोचि हेतु आतां मागुती ॥ स्पष्ट करून दावूं तुजप्रती ॥ आमुचा भाव कदां नोव्हे निश्चिती ॥ कीं लय व्हावा वृत्तीचा ॥ ४८ ॥ परी लय व्हावा ह्मणोनि बोलणें ॥ तें असे इतुकियाच कारणें ॥ कीं सर्व असून नामरूप न स्फुरणें ॥ हाचि लय ॥ ४९ ॥ कवणेही अवस्थेमाजी नामरूपाचा ॥ उद्भवचि न व्हावा सर्वपणाचा ॥ हाचि लय स्मरणेंविणही साचा ॥ हा असंप्रज्ञ समाधि ॥ ५० ॥ यावीण निःशेष वृत्ति निमावी ॥ हे शंकाचि कवणें न करावी ॥ जरी लयचि व्हावा ऐसें भावी ॥ तरी बहुत विरोध ॥ ॥५१॥ लय जाहलिया जीवन्मुक्तीचें॥ सुख कोणें भोगावें साचें॥ सुखग्राहका तों सविकल्पाचें॥ निर्मूळ जाहलें ॥ ५२ ॥ निर्विकल्पाचें सुख निर्विकल्प ॥ नेघे कदापिही अल्प ॥ तस्मात् सुखग्राहक तें सविकल्प ॥ तें निमितां सुख कैचें ॥ ५३ ॥ जीवन्मुक्तीचें सुखही बुडालें ॥ आणि पुढें परंपरा केवीं चाले ॥ ज्ञाते तों निर्विकल्प होऊन गेले ॥ तरी उपदेशावें कोणें कोणा ॥ ५४ ॥ एक ज्ञाता जो होऊन गेला ॥ तो निर्विकल्पें जड पडिला ॥ तरी उद्धरावें कोणें दुजियाला ॥ हा केवढा विरोध ॥ ५५ ॥ निर्विकल्प तोचि ज्ञाता एक ॥ तरी आचार्य याज्ञवल्क्यादिक ॥ उपदेशिते जाले एकासी एक ॥ ते काय सर्व अज्ञान ॥ ५६ ॥ मागील सर्व अज्ञान जाहले ॥ कारण कीं निर्विकल्प नाहीं पडिले ॥ तरी आतां हें ज्ञान कोठोनि

आलें ॥ हा तो अति विरोध ॥ ५७ ॥ आणि श्रुति ज्ञानादेव बोलिली ॥ या वचनासीही व्यर्थता आली ॥ निर्विकल्पता तों क्रियेनें केली ॥ तरी ज्ञानाचें कारण काय ॥ ५८ ॥ ह्मणसी ज्ञान होऊन लय व्हावा ॥ तरी श्रुतीसी विरोध न यावा ॥ येणेंही बोलें योग अपेक्षावा ॥ नुसध्या ज्ञानें मोक्ष नोव्हे ॥ ५९ ॥ ज्ञानासी अपेक्षा जरी क्रियेची ॥ तरी ज्ञानादेव या वचना व्यर्थता साची ॥ ह्मणोनि सर्वदा निर्विकल्पत्वाची ॥ गोष्टी सहसा न बोलावी ॥६०॥ मुख्य आचार्य जे जे मागें जाहले ॥ ते ते निर्विकल्प नाहीं पडिले ॥ तस्मात् ते पूर्णज्ञाना नाहीं पावले ॥ सर्वां आलें अज्ञान ॥ ६१ ॥ या विरोधासी उत्तर कोणतें ॥ विचारूनियां बोलें निगुतें ॥ जरी ह्मणसी उपदेशापुरतें ॥ सविकल्प असावें ॥ ६२ ॥ तरी निर्विकल्प होतां ज्ञाना पावती ॥ सविकल्पकाळीं पडे अज्ञान भ्रांति ॥ तस्मात् उपदेश करण्यायोग्य न होती ॥ उभय अवस्थेही ॥ ६३ ॥ निर्विकल्पीं तों ज्ञान असोनी ॥ बोलतां नये विगल्यावाणी ॥ सविकल्पीं तों अज्ञान केसेनी ॥ उपदेशा योग्य होय ॥ ६४ ॥ तथापि आणीक एक कल्पना ॥ करिसी कीं विकल्प निर्विकल्प पूर्णा ॥ उभयकाळींही आहेपणा ॥ ज्ञानासी असे ॥ ६५ ॥ ऐसें बोलतां तो विरोध थोर ॥ सविकल्प-स्फूर्ति आणि जड समग्र ॥ हे उभयतांही जाहले साचार ॥ अर्ध अर्ध विभागी ॥ ६६ ॥ जड ह्मणिजे घटादिकांसी ॥ ज्ञानाचा अर्धभाग आला त्यासी ॥ कारण कीं तेथें कदां सविकल्पासी ॥ रूप नसे ह्मणूनी ॥ ६७ ॥ सविकल्प स्फूर्तीसी जो अर्धभाग ॥ आला तोही वाटे नसे अभंग ॥ कारण कीं संशयें पावतसे भंग ॥ क्षण-

क्षणा विक्षेपें ॥ ६८ ॥ साधक कोणीं समाधि घेतां ॥ पुरती नव्हेचि निर्विकल्पता ॥ श्रवणीं त्रिलट जरी गुणगुणितां ॥ विक्षेपचि उठे ॥ ६९ ॥ निर्विकल्पता तरी नव्हे खरी ॥ तस्मात् अर्ध भागाचा नसे वांटेकरी ॥ अर्धभाग जो सविकल्पाचा निर्धारी ॥ तोही विक्षेपें बुडला ॥ ७० ॥ घट तरी जड निर्विकल्प खरा ॥ ज्ञानाचा अर्धविभागी जाहला पुरा ॥ हा साधक पडे संशया माझारा ॥ तरी अर्धभागही नाहीं ॥ ७१ ॥ ऐसें अनेक प्रकारचे विरोध ॥ होती निर्विकल्पा ह्मणतां बोध ॥ तस्मात् साधकें करावा वृत्तिरोध ॥ ऐसें सहसा अपेक्षूं नये ॥७२॥ हें असो पूर्वील विरोधाचें ॥ बोलणें राहो अन्यअन्याचें ॥ परी साधकासी ज्ञानाचे नवत्रे ॥ तुमचें निर्विकल्प साधितां ॥ ७३ ॥ जया सविकल्पाज्ञान व्हावें ॥ तया वृत्तीसी तों रोधून ठेवावें ॥ तरी कवणें निश्चयेंसी स्थापावें ॥ असुकसें ज्ञान ह्मणोनी ॥ ७४ ॥ अज्ञान न जातां देहबुद्धीसहित ॥ तो मुक्त तरी कवणें बोलिजेत ॥ आणि ज्ञाता ह्मणावा कासयांत ॥ वृत्ति तों निमम अज्ञानीं ॥ ७५ ॥ जरी उगाचि लय करून बैसला ॥ तरी लयसाक्षी कदा न जाय कळला ॥ येविशीं विचारचि पाहिजे केला ॥ वृत्ति उत्थानीं ॥ ७६ ॥ वृत्तीविना लय साक्षीचा ॥ अनुमान कोणें करावा साचा ॥ तस्मात् ब्रह्मानुभवचि असे कैचा ॥ तुसध्या निरोधें ॥ ७७ ॥ आणीक ह्मणसी कीं लयसाक्षीचें ज्ञान ॥ जाहलिया यथार्थ विचारेंकडून ॥ पुढें बैसावें वृत्ति रोधून ॥ तरी याचें उत्तर ऐकें ॥ ७८ ॥ ज्ञान जाहलियाही लयसाक्षीचें ॥ पुढें अभ्यासें-विण दृढतर कैंचें ॥ निर्मूल नव्होचि देहबुद्धीचें ॥ जें बहु दिसांचें दृढ जाहलें ॥ ७९ ॥ जैशी

देहबुद्धि सदृढ जाहली ॥ ऐशी ब्रह्मात्मता पाहिजे केली ॥ ते वृत्ति अभ्यासें जरी सलिली ॥ तरीच खरी अपरोक्षता ॥ ८० ॥ येथें निरोधाचें काज काई ॥ निरोधें ज्ञान नव्हे निःसंशई ॥ हेंही असो कवणा कालत्रई ॥ निःशेष लय कदा नव्हे ॥ ८१ ॥ ॥ पद ॥ तदशक्तौ ॥ जो सप्राण उपाधीसहित ॥ तो ज्ञानी असो कीं अज्ञानयुक्त ॥ परंतु सर्व लय करावया अशक्त ॥ महाप्रयत्नी जरी ॥ ८२ ॥ वायु मस्तकीं जो चढवूनी ॥ बैसेल तो मात्र राहे चिरकाळ रोधोनी ॥ परी तो शून्यामाजीं पडे अज्ञानीं ॥ तरी उपयोग कैंचा ॥ ८३ ॥ ऐशिया हठयोगारहित ॥ कोण असे निरोधा सशक्त ॥ मागें जाहले ना पुढें होणार बहुत ॥ परी ऐसा न देखों नायकों ॥ ८४ । कीं सर्वदा वृत्तिलयाचि करूनी ॥ बैसेल एकरूप निशिदिनीं ॥ मग तो असो अज्ञानी कीं ज्ञानी॥परी समर्थ नव्हे ॥८५॥ वृत्ति स्फूर्तिरूप उठनां राहे ॥ न घडे कदापि सर्वथा हें॥ जैसा यंत्रांतून वायु न वाहे ॥ ऐसा नसे प्रकार ॥८६॥ तथापि मनबुद्धि उठूं न देणें॥ प्राणासि तरी असे वाहणें ॥ तणें क्षुधा तृषा होती अचुरूपणें ॥ तेव्हां व्याकुळ करील ॥८७॥ त्या व्याकुळीनें घाबरून ॥ उठेल सविकल्प बुद्धि मन ॥ तथापि बळें बैसे निग्रह करून ॥ तरी प्राणांत होय ॥ ८८ ॥ तेणें नुठतां प्राणही दिधला ॥ कासाविस होऊन व्यर्थ मेला ॥ तरी कोणते सार्थकासी पावला ॥ आत्महत्यारा ॥ ८९ ॥ तो ह्मणे स्यां मनादि रोधिले ॥ किंचित् उत्थान होऊं न दिधलें ॥ परी त्या कासाविशीमाजीं भ्रमले ॥ पुरता लय ना व्यापार ॥ ९० ॥ ऐसा वृत्तिरोधें होय अनर्थ ॥ कोणी निरोधासी नसे समर्थ ॥ आणि कोणताचि न साधे अर्थ ॥

विचारावें ॥ ३ ॥ अहंकारादि वृत्तीस निरसून ॥ अनुभवावें तें स्वयें आपण ॥ तेंचि वाक्य अहंब्रह्मास्मि ह्मणून ॥ यजुर्वेदाचें ॥ ४ ॥ विचारें कीं अभ्यासें लय वृत्तीचा ॥ करोनि स्वप्रकाश अपरोक्ष साक्षी साचा ॥ हाचि अयमात्मा अथर्वणाचा ॥ अर्थ बोले महावाक्य ॥ ५ ॥ ऐशीं महावाक्यें चारी एकार्थी ॥ वेदांतविषय मुख्य परमार्थी ॥ येर निरूपण बहुधा परी यदर्थी ॥ साधावया उपकरणें ॥ ६ ॥ नाना युक्ति नाना दृष्टांत ॥ इतुक्या विषयांसी करी निश्चित ॥ गुरुशास्त्रविचारें श्रवणमननयुक्त ॥ दृढ अनुभवावें ॥ ७ ॥ ऐसें अनुभवून यथारीतीं ॥ साधकें प्रज्ञेचिये शक्ती ॥ भलतेही अवस्थेप्रती ॥ एकतान अभ्यासावें ॥ ८ ॥ स्फूर्तीपासून तृणांत नामरूप ॥ विसर्जावें हें सर्व सविकल्प ॥ एक सच्चिदानंद केवळ निर्विकल्प ॥ अहंब्रह्मरूप स्मरावें ॥ ९ ॥ सामान्य वृत्तीनें हेंचि ध्यावें ॥ सच्चिद्‌घन स्मृतीनें अवलंबावें ॥ अथवा बुद्धीनें दृढ निश्चया आणावें ॥ स्मरावें विशेषेंही ॥ १० ॥ हें असो अंतरींच स्मरण ॥ करणें हें विहितचि एकतान ॥ परी वाणीसीही करावें उच्चारण ॥ अहंब्रह्मास्मि म्हणोनी ॥ ११ ॥ वाक्यार्थाचें जें का व्रत ॥ वाणी बुद्धि किंवा वृत्तींत ॥ ठेवावें म्हणोनि हे वाक्यवृत्ति निश्चित ॥ नाम ठेविलें असे ॥ १२ ॥ तस्मात् ऐशिये वाक्यवृत्तीचें ॥ आवर्तन कीजे साधकें साचें ॥ मग सामान्य विशेष कीं वाणीचें ॥ असो उच्चारण ॥ १३ ॥ कवणेही प्रकारें आठवावें ॥ अहंब्रह्मास्मीतें न विसरावें ॥ नामरूप सर्वांसी नुद्धवावें ॥ सर्व पूर्ववत असतां ॥ १४ ॥ हेंचि ध्यान हाचि निदिध्यास ॥ हाचि साधका सर्वदा अभ्यास ॥ बहु बोलणें तरी

पूर्वील दुःसंगा जाहला स्मरता ॥ ह्मणोनि भिऊन जाहला अवलंबिता ॥ जडचर्या जनीं ॥ ३ ॥ तयाही अशनपान चालणें बोलणें॥होत असे देहाचें करणें॥रहूगणासी उपदेश होणें ॥ निर्विकल्प तरी कैसा ॥ ४ ॥ वरुती जडपणा जरी दाखवी ॥ परी मननादि सर्व संपादी बरवी ॥ तस्मात् सर्वदा निर्विकल्पता असावी ॥ ऐसें पूर्वी ना घडे पुढें ॥ ५ ॥ निःशेष वृत्तिलय करावया ॥ कोणी समर्थ नव्हे गा शिष्यराया ॥ ह्मणोनि तो सर्वथा घेऊं नये थाया ॥ कवणेंही साधकें ॥ ६ ॥ तंव रविदत्त घाली लोटांगण ॥ बोलता जाहला हस्त जोडून ॥ जी जी वृत्तीचा लय निःशेष होणें ॥ न घडे कल्पांतीं ॥ ७ ॥ परी वृत्ति सर्वदा तदाकार ॥ होऊन असावी ब्रह्माकार ॥ या परतें नसावें अन्य येर ॥ साधकां कदा ॥ ८ ॥ ऐसें ऐकतांचि गुरु ह्मणती ॥ सुखी असावें बापा येणें रीतीं ॥ हें तों आह्मांसी इष्टचि अति ॥ हा तों आमुचाचि पक्ष ॥९॥ कीं नामरूप भेदाचें दर्शन॥होऊंच नये सर्व पूर्वरीतीं असून ॥ एक ब्रह्मतत्त्व सच्चिदानंदघन ॥ एकतान अवलोकावें ॥ १० ॥ वृत्ति उठो कीं मन बुद्धि उठोनी ॥ इंद्रियद्वारा प्रवर्तो विषयग्रहणीं ॥ परी पाहूं नये सच्चिद्घनावांचोनी ॥ नामरूपादि भेद ॥ ११ ॥ हेंचि एकाकारता खरी ॥ विसरूंचि नये निमिष्यही अंतरीं ॥ हेंचि साधका साधन निर्धारी ॥ सहजस्थिति बाणे तों ॥ १२ ॥ हें तों अवश्यचि असे साधकासी ॥ परी लय जो बोलिला यथा रीतीसी ॥ तोही जाहला पाहिजे निश्चयेंसी ॥ क्षण एक निःशेष ॥ १३ ॥ लयसाक्षीचा बाणावा प्रत्यय ॥ शून्य संदेह मोडला जाय ॥ ह्मणोनि क्षण एक स्वीकार होय ॥ आह्मासीही

लयाचा ॥ १४ ॥ ॥ पद ॥ क्षणंरुध्वा ॥ तस्मात् वृत्तीचा लयही क्षणभरी ॥ करूनि लयसाक्षीची प्रतीति खरी ॥ शून्य सांडूनि केवल निर्धारीं ॥ अपरोक्षता बाणावी ॥ १५ ॥ पूर्वी सांगितल्या रीतीं ॥ चारी विघ्नांची होऊन समाप्ति ॥ वृत्तीचा लय होय जो सहजगतीं ॥ तो स्वकीय ज्ञानें जाणावा ॥ १६ ॥ लय होऊन जें शुद्ध जाणणें ॥ तेंचि चिद्रूप केवळपणें ॥ आणि सद्रूप आनंदरूप अनुभवणें ॥ अनुभवियाविण ते समई ॥ १७ ॥ ऐशी यथार्थ प्रतीति बाणतां ॥ मग पुढें वृत्तीही उद्भवतां ॥ अथवा मनादिही व्यापार होतां ॥ तेंचि पहावें यामध्यें ॥ १८ ॥ नामरूप परतेंचि सारावें ॥ भेदाचें निःसंतानचि व्हावें ॥ एकरूप सच्चिद्घनाचि स्मरावें ॥ किमपि विस्मर न होतां ॥१९॥ एकदां लयसाक्षीचा प्रत्यय घेतला ॥ क्षणभरी तदाकारत्वें राहिला ॥ पुढें वृत्तीमाजींही अवलंबिता जाहला ॥ तोचि प्रत्यय ॥ २० ॥ मागुतींही लयसाक्षी क्षणभरी ॥ अनुभवून यावें वृत्तीवरी ॥ वृत्तिसुखही घेऊन अंतरीं ॥ पुन्हां लयप्रत्यय घ्यावा ॥ २१ ॥ ऐसा क्षणक्षण वृत्तीचा अभ्यास ॥ क्षणक्षण लयसाक्षी एकरस ॥ वारंवार घडावा साधकास ॥ भलतेही अवस्थे ॥ २२ ॥ एकदांचि लयसाक्षी जाणिला ॥ क्षण एक प्रतीति घेऊन आला ॥ पुन्हां जाऊंचि नये लयसाक्षित्वाला ॥ ऐसें नव्हे नव्हे ॥ २३ ॥ तस्मात् क्षण एक वृत्तिचा लय करून ॥ लयसाक्षीचा प्रत्यय घेऊन ॥ वृत्ति उठतां तदाकारत्वें राहणें ॥ पुन्हां क्षणभरी लय कीजे ॥ २४ ॥ ऐसा क्षणक्षण लयरूप निरोध ॥ क्षणक्षण उद्भवतां स्मरणीं सावध ॥ हाचि अभ्यास एकरूप द्विविध ॥ साधका अवश्य ॥ २५ ॥ ॥ पद ॥ श्रद्धा-

लुर्ब्रह्मतात्मनः ॥ आरंभीं अभ्यासें किंवा विचारता ॥ आपुली व्यतिरेकें ब्रह्मात्मता ॥ जाणिली लयसाक्षी जे अपरोक्षता ॥ तेचि दृढतर पुढें करावी ॥२६॥ श्रद्धालु साधक जो अधिकारी ॥ लयसाक्षी जाणोनि निर्धारीं ॥ तेंचि दृढतर व्हावया अभ्यंतरीं ॥ अभ्यासचि पाहिजे ॥ २७ ॥ श्रद्धा हें ह्मणावें आवडीसी ॥ ते आपुली आवडी प्रियतम जैशी ॥ आणिका देहादिकां नव्हे तैशी ॥ हें पूर्वींच विवेचन जाहलें ॥ २८ ॥ न जाणतां आवडी अकृत्रिम ॥ दुसरिया पदार्था नसे निजमम ॥ आतां जाणिलिया अपरोक्ष प्रियतम ॥ बोलणेंचि नको ॥ २९ ॥ विवेचनें वर्तीस परते केले ॥ अभ्यासें लयसाक्षित्वा जाणिलें ॥ तेंचि अपरोक्ष निजरूप आपुलें ॥ त्रिविधाही प्रतीतीनें ॥ ३० ॥ ऐसें खरेखरेंपणें निवडितां ॥ मिथ्यासी मिथ्यात्वें त्यागितां ॥ आतां तया मिथ्यासी कैंची प्रियता ॥ एक आपुली प्रियतमता करी ॥ ३१ ॥ ऐशी प्रियतमता जे आपुली ॥ येर प्रियता होपळ जाहली ॥ ययाचि नांवें श्रद्धा बोलिली ॥ अन्य यागादि श्रद्धा नव्हे ॥ ३२ ॥ ऐशी आवडी अकृत्रिम जया ॥ श्रद्धालु ऐसें ह्मणावें तया ॥ तोचि साधक जेणें ब्रह्मात्मया ॥ अपरोक्ष जाणिलें ॥ ३३ ॥ अपरोक्ष जाणिलिया साधक कैसा ॥ मानिसी संशय अंतरीं ऐसा ॥ तो पुढें कळेल निरोपिजे जैसा ॥ अवधी साधकत्वाचा ॥ ३४ ॥ असो यागीनीं अपरोक्ष तत्वतां ॥ श्रद्धालु साधकें आपुली आत्मता ॥ जाणिली यथार्थ तेणेंचि मागुता ॥ दृढतरता करावी ॥ ३५ ॥ दृढतर ह्मणिजे आपण स्वयें ब्रह्म । येविपर्यी न यावा संशय भ्रम ॥ मिथ्यात्वें त्यागिलें जें रूपनाम ॥ तया आत्मता न यावी

॥ ३६ ॥ येर वृत्तिसां मत्यत्वचि न यावें ॥ जरी दिसत असतांही आघवें ॥ मा आत्मत्व तरी कैंचें संभवे ॥ तेंचि मी म्हणोनी ॥ ३७ ॥ आपण ब्रह्मात्मा परिपूर्ण ॥ तो परोक्ष केवीं होय आपण ॥ ऐसें नुद्धव कदा जें भेदभान ॥ हेचि दृढतरस्थिती ॥ ३८ ॥ परी ऐशी स्थिती दृढतर व्हावया ॥ अभ्यासचि पाहिजे शिष्यराया ॥ तरीच संशय जाती निपटूनियां ॥ वृत्तीच्या अभ्यासें ॥ ३९ ॥ ॥ तस्मात तोचि अभ्यास वृत्तीचा ॥ सांगिजेल यथारीतीं साचा॥ त्या रीतीकरून दृढ अपरोक्षाचा ॥ पावावा प्रत्यय ॥ ४० ॥ अगा रविदत्ता पूर्वीपासोन ॥ जाहलें तें विचारीं निरूपण ॥ यथासांग जाहलें विवेचन ॥ कांहीं आशय नुरतां ॥ ४१ ॥ तयाहीवरी अभ्यासद्वारा ॥ भेटविलें ब्रह्मात्मया निर्विकारा ॥ अमुक एक संशय उठे माघारा ॥ ऐसें उरलें नाहीं ॥ ४२ ॥ मध्यें तुवां प्रश्न केले होते ॥ ते ते सांग सांगितले समस्ते ॥ सविकल्प निर्विकल्पत्वही ऐते ॥ निवडिले हातींचे आंवळे ॥ ४३ ॥ आतां तुझा प्रश्न एक उरला॥ त्याचा तुज असेल विसर जाहला ॥ परी तो स्मरत असे आम्हाला ॥ तो प्रगट करूं ॥४४॥ तुवां पुसिलें होतें ऐसें ॥ कीं सर्व देहादि असोत पूर्वरीतीं जैसे ॥ परी यासी आत्मत्व न यावें अल्पसें ॥ आपुलें ब्रह्मत्व दृढ व्हावें ॥४५॥ हा इतुका मात्र प्रश्न उरला ॥ अन्याचें उत्तर दिधलें तुजला ॥ लयसाक्षी अपरोक्षें भेटविला ॥ जीवही दिधला निवडूनी ॥ ४६ ॥ असो देहबुद्धि मागुतीं न जडावी ॥ आपुली ब्रह्मात्मता दृढ व्हावी ॥ ऐशी तुझी प्रश्नाची उठाठेवी ॥ फेडावी लागे ॥ ४७ ॥ निरूपणाचाही प्रसंग तोची ॥ आला आलोडून एकदांची ॥ श्रद्धालु साधकें

स्वब्रह्मत्वाची ॥ अपरोक्षता दृढ करणें ॥४८॥ तस्मात देहादिबुद्धि निपटून जावी ॥ स्वकीयब्रह्म-ता दृढतर व्हावी ॥ येरासी आत्मता न संभवावी ॥ आणि परोक्षत्व ब्रह्मात्मया ॥ ४९ ॥ ऐसा अभ्यास घडावा वृत्तीसी ॥ तोचि सांगूं यथारीतीसी ॥ हेचि उपासना म्हणावी ऐशी ॥ सगुणनिर्गुणरूप ॥ ५० ॥ केवळ विचारेंचि अपरोक्ष जया ॥ आणि लयसाक्षि जाणतांचि अद्वया ॥ पावेल एकरूप निःसंशया ॥ ऐसे अधिकारी थोडे ॥५१॥ तस्मात मंदप्रज्ञ अधिकारी यानें ॥ विचारें अभ्यासें लयसाक्षी जाणणें ॥ तैसेंचि पुढें वृत्तीनें स्वलणें ॥ दृढतर व्हावया ॥ ५२ ॥ हेचि उपासना तूं करीं जाई ॥ मागें बोलिलों होतों ते समई ॥ तस्मात उपासना अभ्यास निःसंशई ॥ एकरूपचि असे ॥ ५३ ॥ आतां साधकें असावें सावधान ॥ अभ्यासरूप हेंचि उपासन ॥ तेंचि दृढतर ऐकोनी निरूपण ॥ तैसेंचि केलें पाहिजे ॥ ५४ ॥ श्लो० ॥ श्रद्धालुर्ब्रह्मतास्वस्य चिंतयेद्बुद्धि वृत्तिभिः ॥ वाक्यवृत्त्या यथाशक्त्या ज्ञात्वात्वभ्यस्यतां सदा॥ ॥ १६ ॥ टी० ॥ श्रद्धालु जो येणें आपुली ॥ स्वकीय ब्रह्मता यथार्थ निवडिली ॥ लयसाक्षि-त्वाची प्रतीति जे बाणली ॥ ते चिंतावी बुद्धिवृत्तीनें ॥ ५५ ॥ हेचि ऐशी वाक्यवृत्ति ॥ तणें करून यथाशक्ति ॥ अनुक्रमें जाणून यथार्गती ॥सदां अभ्यासावी॥५६॥ पद ॥श्रद्धालुर्ब्रह्मतास्वस्य ॥ टी० ॥ श्रद्धालु जो लयसाक्षिज्ञाता ॥ जो निरोपिला पूर्वश्लोकीं आतां ॥ तेणें जाणिली जे स्वकीय ब्रह्मता॥विचारें कीं अभ्यासें॥५७॥तेचि अपरोक्ष जरी जाणिली॥तरी ते दृढ अपरोक्षता नाहीं बाणली॥ कारण कीं संशयाची मुळी खांदली॥नाहीं निपटुनी॥५८॥क्षणां ब्रह्मता आठवे वृत्ति ॥

अहंब्रह्म लयसाक्षीची प्रतीति ॥ क्षण एक उठेल मागुती ॥ अहं देह म्हणोनी ॥ ५९ ॥ आणि स्फूर्तीपासून जे वर्तास ॥ मिथ्यात्वें विवेचिले असतां फोस ॥ तयां मागुतां नामरूपास ॥ सत्यता येतसे ॥ ६० ॥ म्हणसी अनात्मत्वें जें त्यागिलें ॥ तें स्वात्मत्वें केवीं जाय घेतलें ॥ आणि मिथ्यात्वें विवेचून अव्हेरिलें ॥ तया सत्यत्व ये कैसें ॥ ६१ ॥ तरी अवधारीं देह व्यापारतां ॥ वृत्तीनें इंद्रियद्वारा विषय घेतां ॥ उठेल किंचित देहादि अहंता ॥ तेणें सत्यत्वही ये सर्वां ॥ ६२ ॥ अमुक एक पुण्यात्मक घडलें ॥ तेव्हां सहज वाटे म्यां चांगुलें केलें ॥ हेंच कीं देहबुद्धीसी घेतलें ॥ स्वयें ब्रह्मत्व त्यागूनी ॥ ६३ ॥ अमुक एक पापात्मक घडे ॥ तेव्हां सहज दुश्चितपण जोडे ॥ हेंचि कीं देहबुद्धीचें सांकडें ॥ घेतलें ब्रह्मत्व त्यागूनी ॥ ६४ ॥ हें असो वृत्तीचा अभ्यास जया ॥ ऐसें गुप्तत्वें उत्थान होय तया ॥ परी नूतन अभ्यासी जाणें जरी लया ॥ तया तो विशेषें उठे ॥ ६५ ॥ विशेष म्हणिजे देह व्यापारतां ॥ मीच असें पाप-पुण्याचा कर्ता ॥ हें भोगणेंच लागे आवश्यकता ॥ केलें तें न चुके ॥ ६६ ॥ ऐसा संशय जरी कर्तेपणाचा ॥ तो जन्मचि पावेल अवश्य साचा ॥ ब्रह्मत्व जाणोनीही अज्ञानाचा ॥ सहसा पाश तुटेना ॥ ६७ ॥ विशेषें अहंता जन्मा घाली ॥ हें तों बोलणेंचि नको बोली ॥ परी गुप्तत्वें जे अहंता घेतली ॥ तेही प्रवाहीं पाडी ॥ ६८ ॥ ऐशी गुप्त अथवा विशेष अहंता ॥ उठेल जरी ब्रह्मत्व जाणतां ॥ तेणेंचि मिथ्यासी येतसे सत्यता ॥ आणि भेदही नामरूपा ॥ ६९ ॥ ऐसा विक्षेपाचा पडेल घाला ॥ कारण कीं वृत्तीसी अभ्यास नाहीं जाहला ॥ म्हणोनि साधकें

अगत्य पाहिजे केला ॥ अभ्यास बोलिजे तैसा ॥ ७० ॥ पद ॥ चिंतयेद्बुद्धि वृत्तिभिः ॥ जे ब्रह्मता लयसाक्षी देखणी ॥ जे विलक्षण सर्व सविकल्पांहूनी ॥ तेचि एकतान बुद्धि वृत्ती-कडूनी ॥ अविस्मर चिंतावी ॥ ७१ ॥ वृत्तींची अथवा मनबुद्धींची ॥ भलती अवस्था या उपाधींची ॥ तरी आपुली ब्रह्मता जे लयसाक्षित्वाची ॥ कदां विसरूंचि नये ॥७२॥ मनबुद्धि जरी नुद्भवतां ॥ नुसधी वृत्ति उठे निर्विकल्पता ॥ तरी या वृत्तीचा मी आत्मा जाणता ॥ हे वृत्ति मिथ्या स्मरावी ॥ ७३ ॥ अथवा वृत्तियोगें मनबुद्धि उठे ॥ तेव्हां मननरूप स्वप्न अंतरीं उमटे ॥ तें असो वाईट कीं गोमटें ॥ परी अहमात्मा विसरूं नये ॥ ७४ ॥ मी आत्मा ब्रह्म साक्षी साचा ॥ त्याहूनी मिथ्यात्वें उभारा याचा ॥ वृत्ति मनबुद्धि आणि आभासाचा ॥ वाउगा रज्जुसर्पभ्रम ॥ ७५ ॥ तेचि प्रारब्ध भोगाचियें बळें ॥ मन बुद्धि इंद्रियद्वारा उसळे ॥ शुभा-शुभ घेतां विषयसोहळे ॥ परी विस्मरण पडूं नये ॥ ७६ ॥ वृत्ति मनबुद्धि प्राण इंद्रिय ॥ आणि गोलकासहित स्थूल काय ॥ शब्दस्पर्शादि नाना विषय ॥ हे विवर्तले जैसे ॥ ७७ ॥ या इतुकियाही नामरूपासी ॥ पृथक सत्व नव्हेचि सर्वांसी ॥ आहे तें अस्ति भाति प्रिय-रूपेंसी ॥ एकलें ब्रह्म विराजे ॥७८॥ तस्मात् तेंचि ब्रह्मात्मत्व आपुलें ॥ विसरूंचि नये कांहीं केलें ॥ नामरूप जाहलेंचि नाहीं पहिलें ॥ त्यावरी उमसूंच न द्यावें ॥ ७९ ॥ मग अवस्था यया बुद्ध्यादिकांची ॥ भलतैशी असो यथारुचि ॥ जागृत् स्वप्न सुषुप्ति या प्रवृत्तींची ॥ कीं निवृत्ति समाधीरूप ऐशी ॥ ८० ॥ प्रवृत्ति म्हणिजे बहिर्मुखता ॥ निवृत्ति म्हणिजे अंतर्मुखता ॥ परि हे

मिथ्या आणि सत्य ब्रह्मात्मना ॥ कदा विसरूं नये ॥ ८१ ॥ अत्यंत सुखानें असो सुखी ॥ कीं अत्यंत दुःखानें होवो दुःखी ॥ अथवा प्राणांत जरी होतां शेवीं ॥ विस्मरण न पडावें ॥ ८२ ॥ क्षणएक विस्मर जरी होतां ॥ बलात्कारें स्मरावें तत्त्वतां ॥ इतुक्या विस्मरणें वाटावें चित्ता ॥ कीं काय घात जाहला असे ॥ ८३ ॥ येथवरी प्रतिज्ञा वृत्तीनें करावी ॥ कीं निमिषार्ध जरी विस्मृति व्हावी ॥ तरी मज गुरुहत्या संभवावी ॥ ब्रह्महत्यादि तों अनंत ॥ ८४ ॥ पुन्हां करुणा भाकावी गुरूसी ॥ कीं म्यां प्रतिज्ञा केली जे ऐशी ॥ हे दयाळु वा न्यावी सिद्धीसी ॥ आपुलिया कृपें ॥ ८५ ॥ निमिषार्ध विस्मरण न पडावें ॥ आणि हे गुरुहत्यादि न घडावे ॥ ऐसें प्रार्थूनियां स्मरत जावें ॥ भयातुर होऊनी ॥ ८६ ॥ ऐसा व्यापार आणि ब्रह्मात्म स्मृति ॥ एकतान असावी भलते अवस्थेप्रती ॥ जागें जाहलियापासून गाढ लागे सुप्ति ॥ तोंवरी विस्मृति न व्हावी ॥ ८७ ॥ जागरीं अथवा कल्पनेआंत ॥ स्मृतीचा लोटे जरी विस्मृतीरहित ॥ तरी सुप्तीमाजींही अकस्मात् ॥ स्मरणाचेंचि फळ घडे ॥ ८८ ॥ कारण कीं तेथें अन्याभाव नसे ॥ सामान्य एकरूप निर्विकल्प असे ॥ नेणीव कल्पिली होती ते नासे ॥ अभ्यासें स्मृतीच्या ॥ ८९ ॥ एवं स्वप्न जागृति सुप्ती समाधि ॥ मृत्यु मूर्च्छा कीं आधि व्याधि ॥ परी हे विस्मृतीच न पडावी कधीं ॥ ब्रह्मात्मत्वाची ॥ ९० ॥ ऐशिया ब्रह्मात्मत्व अनुसंधाना ॥ संतीं नाम ठेविलें उपासना ॥ जेथें उपास्य उपासक असेना ॥ भेद कल्पांतीं ॥ ९१ ॥ याचि उपासनेचे प्रकार दोन ॥ एक सगुण एक निर्गुण ॥ हें साकल्य पुढें करूं वर्णन ॥ परी श्लोकार्थ आधीं अवधारा

॥ ९२ ॥ पद ॥ वाक्यवृत्या यथाशक्त्या ज्ञात्वात्वभ्यस्यतां सदा ॥ टी० ॥ वाक्यवृत्तीच्या योगें-
करून ॥ साकल्य जाणावें लयसाक्षिज्ञान ॥ तेंचि स्मरणरूप अनुसंधान ॥ सदा अभ्यासावें
॥ ९३ ॥ यथाशक्त्या ऐसें जें वचन ॥ येथें भावील कोणी भिन्न ॥ कीं जितुकें कळेल तितुकेंचि
जाणून ॥ स्वस्थ रहावें ॥ ९४ ॥ तरी ऐसा याचा अर्थ नव्हे ॥ यथार्थ जाणिल्याविण समा-
धान न संभवे ॥ तस्मात् साकल्यत्वें लागे जाणावें ॥ अभ्यासें कीं विचारें ॥ ९५ ॥ यथा
ह्मणिजे जैसा असे तैसा ॥ जाणावाचि लागे लयसाक्षी सहसा ॥ शक्ति ह्मणिजे सामर्थ्य
अभ्यासा ॥ असाध्य तें साधावें ॥ ९६ ॥ सामर्थ्याविण हें लयसाक्षिज्ञान ॥ प्रतीतीस न ये
येर होपळा लागून ॥ तस्मात सामर्थ्य पाहिजे तीव्रप्रज्ञ ॥ तोचि आकळी विचारें ॥ ९७ ॥ मंद-
प्रज्ञ पूर्वी जरी असे ॥ परी तया अभ्यासें प्रज्ञा येतसे ॥ तया प्रज्ञेच्या सामर्थ्येंचि होतसे ॥
लयसाक्षिज्ञान ॥ ९८ ॥ तस्मात ऐशिया प्रज्ञेच्या शक्तीकरून ॥ जैसा असे लयसाक्षी सच्चि-
द्धन ॥ तैसा यथारीतीं साकल्य जाणून ॥ पुढें अभ्यासावा दृढ ॥ ९९ ॥ आतां वाक्यवृत्ति ते
हे ऐशी ॥ मागाहून निरूपणाचे सारांशीं ॥ आलोडून आली जे तेचि अल्पशी ॥ प्रतीति
पुन्हां निरोपूं ॥ ५१०० ॥ वेदांतींचा मुख्य विषय ॥ प्रत्यगात्मा ब्रह्माद्वय ॥ हाचि अर्थ सां-
गती निश्चय ॥ चहूं वेदांचीं वाक्यें ॥ १ ॥ सामवेदाचें वाक्य सच्छिष्यासी ॥ श्रीगुरु सांगती
तें तूं आहेसी ॥ तेचि साधकें श्रमणमननेंसी ॥ प्रत्यया आणावें ॥ २ ॥ तिन्ही अवस्था
ज्या होती ॥ आणि बत्तिसांसी जाणे ते चिती ॥ तेंचि प्रज्ञानब्रह्म निश्चितीं ॥ ऋग्वेदाचें

विचारावें ॥ ३ ॥ अहंकारादि वृत्तीस निरसून ॥ अनुभवावें तें स्वयें आपण ॥ तेंचि वाक्य अहंब्रह्मास्मि म्हणून ॥ यजुर्वेदाचें ॥ ४ ॥ विचारें कीं अभ्यासें लय वृत्तीचा ॥ करोनि स्वप्रकाश अपरोक्ष साक्षी साचा ॥ हाचि अयमात्मा अथर्वणाचा ॥ अर्थ बोले महावाक्य ॥ ५ ॥ एवीं महावाक्यें चारी एकार्थी ॥ वेदांतविषय मुख्य परमार्थी ॥ येर निरूपण बहुधा परी यदर्थी ॥ साधावया उपकरणें ॥ ६ ॥ नाना युक्ति नाना दृष्टांत ॥ इतुक्या विषयांसी करी निश्चित ॥ गुरुशास्त्रविचारें श्रवणमननयुक्त ॥ दृढ अनुभवावें ॥ ७ ॥ ऐसें अनुभवून यथाशीनीं ॥ साधकें प्रज्ञेचिये शक्तीं ॥ भलतेही अवस्थेप्रती ॥ एकतान अभ्यासावें ॥ ८ ॥ स्फूर्तीपासून तृणांत नामरूप ॥ विसर्जावें हें सर्व सविकल्प ॥ एक सच्चिदानंद केवळ निर्विकल्प ॥ अहंब्रह्मरूप स्मरावें ॥ ९ ॥ सामान्य वृत्तीनें हेंचि ध्यावें ॥ सच्चिद्घन स्मृतीनें अवलंबावें ॥ अथवा बुद्धीनें दृढ निश्चया आणावें ॥ स्मरावें विशेषेंही ॥ १० ॥ हें असो अंतरींच स्मरण ॥ करणें हें विहितचि एकतान ॥ परी वाणीसीही करावें उच्चारण ॥ अहंब्रह्मास्मि म्हणोनी ॥ ११ ॥ वाक्यार्थाचें जें का व्रत ॥ वाणी बुद्धि किंवा वृत्तींत ॥ ठेवावें म्हणोनि हे वाक्यवृत्ति निश्चित ॥ नाम ठेविलें असे ॥ १२ ॥ तस्मात् ऐशिये वाक्यवृत्तीचें ॥ आवर्तन कीजे साधकें साचें ॥ मग सामान्य विशेष कीं वाणीचें ॥ असो उच्चारण ॥ १३ ॥ कवणेही प्रकारें आठवावें ॥ अहंब्रह्मास्मीतें न विसरावें ॥ नामरूप सर्वांसी नुद्धवावें ॥ सर्व पूर्ववत असतां ॥ १४ ॥ हेंचि ध्यान हाचि निदिध्यास ॥ हाचि साधका सर्वदा अभ्यास ॥ बहु बोलणें तरी

कासयास ॥ हेंचि भजन वाणीचें ॥ १५ ॥ अगा रविदत्ता हेचि उपासना ॥ सगुण निर्गुण उभयही लक्षणा ॥ ज्ञानासी इसी सहसा असेना ॥ भेद किमपि ॥ १६ ॥ अहंब्रह्मास्मिरूप अनुसंधान ॥ अविस्मर साधका एकतान ॥ भेद नुठावा अमुक ह्मणून ॥ हेचि अभेदभक्ति ॥ १७ ॥ नामरूपाचा उद्भवचि न होतां ॥ सर्व आहे कीं नाहीं न स्मरतां ॥ सच्चिद्घनाकार एकरूपता ॥ हेचि निर्गुण उपासना ॥ १८ ॥ हे बत्तीस मिथ्यात्वें आठवणें ॥ यामाजीं सच्चिद्घनानंदा स्मरणें ॥ किंचितही विस्मृति न होणें ॥ हे सुगुण उपासना ॥ १९ ॥ व्यतिरेकें लयसाक्षित्वें प्रतीति ॥ निःसंशय द्वैताची गेली भ्रांति ॥ हेचि निर्गुण उपासना निश्चितीं ॥ घडे साधका ॥ २० ॥ सर्वांमाजीं अस्ति भाति प्रिय ॥ सहजीं असे पूर्ण अन्वय ॥ नामरूप नाहींच एक अद्वय ॥ स्मरणें हे सगुण उपासना ॥ २१ ॥ सर्वपणाचे गुण निरसले ॥ एक अनिर्वाच्य ब्रह्म उरलें ॥ म्हणोनि तें निर्गुण ब्रह्म बोलिलें ॥ तेंचि स्मरणें हे निर्गुण उपासना ॥ २२ ॥ सर्व हे गुणरूप असतां ॥ या समवेत हे म्हणून नुद्भवतां ॥ एकरूप सच्चिद्घनचि तत्त्वतां ॥ हे सगुण उपासना ॥ २३ ॥ या गुणासहवर्तमान ब्रह्म स्मरावें ॥ म्हणोनि हें सगुण उपासन म्हणावें ॥ या गुणाविरहित ब्रह्मात्मत्व ध्यावें ॥ हे निर्गुण उपासना ॥ २४ ॥ एवं सगुण अथवा निर्गुण ॥ हे वाउगेंचि कल्पावे दोन ॥ परी एकरूप अभेद परिपूर्ण ॥ अद्वय उपासना ॥ २५ ॥ सर्वदा विस्मृति न व्हावी ॥ म्हणोनि उपासना ह्मणावी ॥ परी देवभक्त भिन्नता नाढळावी ॥ कवणेही काळीं ॥ २६ ॥ हें सर्व कधीं उत्पन्न जाहलें ॥ न होतां सगुण

कवण बोले ॥ तेणेंविण निर्गुण शब्द फोले ॥ होती अनायासीं ॥ २७ ॥ मृगजल पीडलें तेव्हांचि नसे ॥ मग आटतां नाहीं म्हणणें काईसें ॥ तेवीं हें उद्भवे कीं नासे ॥ परी एकरूप ॥ २८ ॥ हें सर्व निरूपण मागें जाहलें ॥ यथासांग साकल्यत्वें विवेचिलें ॥ तेणेंचि रीतीं पाहिजे घेतलें ॥ साधकें विचारें ॥ २९ ॥ आतां प्रस्तुत मिथ्या या बत्तिसां ॥ सत्यत्वें आरोप न व्हावा अल्पसा ॥ आणि स्वयें ब्रह्मात्मया अखंडरसा ॥ मिथ्यात्व सहसा न यावें ॥ ३० ॥ ब्रह्मात्मा भेदचि न व्हावा ॥ मीपणा देहादिकांसी न यावा ॥ इतुका वृत्तीसी दृढ अभ्यास रहावा ॥ स्मरणरूप सदा ॥ ३१ ॥ हेचि स्मरणरूप उपासना ॥ सगुण निर्गुण उभयलक्षणा ॥ विस्मरण न होतां सच्चिद्घना ॥ ध्यावें उभय काळीं ॥ ३२ ॥ येथें कैंचें ध्येय कैंचा ध्याता ॥ कैंचें साध्य कैंची साधकता ॥ उपास्य उपासक नाढळतां ॥ ब्रह्म ब्रह्मीं विलसे ॥ ३३ ॥ सर्व तरंगांसहित सागर ॥ किंवा निस्तरंगरूप गंभीर ॥ दोहीं काळीं एकचि प्रकार ॥ सागर सागरीं ॥३४॥ तैसेंचि माये आदि तृणांत जग ॥ हे ब्रह्मात्मचित्सागरीं तरंग ॥ उद्भवतां निमतां चिद्घन अभंग ॥ विलसे एकरूप ॥ ३५ ॥ ब्रह्मादि कीटकांत जंगम ॥ गगनादि तृणांत स्थावर नाम ॥ हे इतुकेही ब्रह्मात्मत्वीं सम ॥ नग सुवर्ण जेवीं ॥ ३६ ॥ ब्रह्मरूप तोचि हा आतमा ॥ आत्मरूप ब्रह्म परमात्मा ॥ नामरूपादि नाहींच अनात्मा ॥ जड कीं चंचळ ॥ ३७ ॥ कीटक तोही ब्रह्मात्मा आपण ॥ विष्णु तोही आपणचि पूर्ण ॥ बहु कासया तृणही नव्हे भिन्न ॥ ब्रह्मात्मया रहित ॥ ३८ ॥ आपुला देह आणि विष्णु कीटक ॥ गगन तृणादिक हीं समान एक ॥

दुजा भाव नाहींच निश्चयात्मक ॥ ब्रह्मात्माचि परिपूर्ण ॥ ३९ ॥ ऐसा एकरूप आपण आपणांत ॥ आपुलेपणें एक सबराभरित ॥ उपास्य उपासकाविण उपासीत ॥ हे घबाड उपासना ॥ ४० ॥ ऐशी अभेद भक्तीची उपासना ॥ घडेल साधका ज्ञानसंपन्ना ॥ हे पाववील सहजस्थितीसी पूर्णा ॥ ऐसें बोलणें नको ॥४१॥ तो आधींच सर्वपणासहित ॥ निजांगें ब्रह्म होऊन विचरत ॥ तयासी बंधमोक्षाचा संकेत ॥ उरलाचि नाहीं ॥४२॥ तो साधकही सहसा म्हणों नये ॥ तो सर्वात्मा एकरूप अद्वय ॥ ध्याता ज्ञाताही ह्मणणें काय ॥ जरी स्मरे साधकत्वें ॥४३॥ ऐशी हे घबाड उपासना ॥ इजसम दुजी असे कवणा ॥ कवण मेळवील कैवल्या पूर्णा ॥ इसी अव्हेरूनी ॥ ४४ ॥ साकार ध्यान ज्ञानेंविण ॥ सर्व ब्रह्मात्मा नेणतां परिपूर्ण ॥ तयेसी उपासना नामाभिधान ॥ परी कैवल्यमुक्ति अप्राप्य ॥ ४५ ॥ हें साधकें मौनेंचि समजावें ॥ उगेंचि कासया विस्तारावें ॥ एकदेशी तें नलगेचि बोलावें ॥ अल्प ह्मणोनी ॥ ४६ ॥ असो सर्वात्मत्व सबराभरित ॥ अकृत्रिम द्वैतेंविण उपासीत ॥ तयासी बैसणें नको निवांत ॥ नेत्र झांकोनी ॥ ४७ ॥ नलगे एकांत आसनविधि ॥ नलगे प्राणायाम समाधि ॥ नलगे माळ गवाळें सोडबांधी ॥ पुस्तकादि संबळीची ॥ ४८ ॥ नलगे पूर्वोत्तर ब्राह्मी मुहूर्त ॥ नलगे काश्यादि देश शुचिष्मंत ॥ नलगे स्नानादि उपकरणें बहुत ॥ नको आचार कर्मठाचा ॥ ४९ ॥ नलगे उपोषण तांबूलवर्जन ॥ नलगे व्रत नियम देह समान ॥ नलगे जप हवन तर्पण ॥ पुरश्चरणरूप विधि ॥ ५० ॥ ऐसें कोणतें नको निर्बंधन ॥ वाणीसीही नलगे मौन ॥ आणि एकाग्रही नको मन ॥

रोध वृत्तीचा ॥ ५१ ॥ चालतां बैसतां भाषण कारितां ॥ कीं अन्य भोजनादि क्रिया समस्ता ॥ शयनीं कीं पाहतां ऐकतां ॥ स्मरण मात्र असावें ॥ ५२ ॥ म्हणसी अन्य व्यापारीं विस्मर पडे ॥ तरी ऐसें कदापिही न घडे ॥ ध्यासें स्मरतसे धडफुडें ॥ अभ्यासें पूर्वापर ॥ ५३ ॥ तथापि निमिषार्ध जरी विस्मरतां ॥ हें जीवन्मुक्तिव्रत नव्हे तत्त्वतां ॥ कीं भंगेल फळ नव्हेल आतां ॥ ऐसें तों नसे ॥ ५४ ॥ आणि निमिषार्ध विस्मृतीनें ॥ देहादिकां नेघे अहंपणें ॥ इतुका अवसर कदा न होणें ॥ स्मरे झडकरी ॥५५॥ विस्मृति कांहीं बाधक नसे ॥ देहबुद्धि घेतां बाधक असे ॥ तरी ते देहबुद्धि निश्चया येतसे ॥ इतुका कैंचा ॥ ५६ ॥ तस्मात् बोलतां चालतां ॥ सर्व व्यापार होत असतां ॥ सदा स्मरावें अखंडिता ॥ नामरूपा त्यागूनी ॥ ५७ ॥ मनबुद्धीसीही नसे बलात्कार ॥ त्याचें रंजविणेंचि होय वारंवार ॥ जैसे कवणासी गारुडादि प्रकार ॥ पाहतां सीण नव्हे ॥५८॥ किंवा लेंकुरासी खेळतां ॥ आल्हादावरी आल्हाद तत्त्वतां ॥ तैसा वृत्तीसि अधिक अधिकता ॥ स्मरतां सुखचि दुणावे ॥ ५९ ॥ तयासी रोध जरी असावा ॥ तरीच स्मरणाचा त्रास घ्यावा ॥ येथें ळळाही पूर्ण व्हावा ॥ आणि ध्यासही सुखाचा ॥ ६० ॥ केव्हां एकतान तदाकार होणें ॥ केव्हां मननरूप कीजे चिंतन ॥ केव्हां तत्सुखाचें कीजे भाषण ॥ परस्परें उभयानें ॥ ६१ ॥ श्लोक ॥ तच्चिंतनं तत्कथनमन्योन्यं तत्प्रबोधनं ॥ एतदेकपरत्वं च ब्रह्माभ्यासं विदुर्बुधाः ॥ १७ ॥ टी० ॥ तेंचि स्मरणरूप घडावें चिंतन ॥ तेंचि अधिकारीया करावें कथन ॥ अथवा ज्ञात्यासी परस्परें संवादन ॥ जेणें

प्रबोध दुणावे ॥ ६२ ॥ हेंचि एक परत्व समाधानरूप ॥ मग असो सविकल्प कीं निर्विकल्प ॥ हाचि अभ्यास जेथें उत्थान नसे अल्प ॥ जाणती पूर्ण ज्ञाते ॥६३॥ आतां चिंतन जें कां मननात्मक ॥ कैसें करीत असती साधक ॥ तेंचि श्रवण करून निश्चयात्मक ॥ तैसेंचि अभ्यासावें ॥ ६४ ॥ पद ॥ तच्चितनं ॥ तत् ह्मणिजे तेंचि लयसाक्षि ब्रह्म ॥ जें अनुभविलें अभ्यासें परम ॥ वृत्ति आणि सांडोनि शून्याचा भ्रम ॥ अपरोक्षें निजांगें ॥ ६५॥ तेंचि मागुती मयादि तृणांत ॥ स्फूर्ति उठतांही समस्तांत ॥ नामरूप विसर्जून सबराभरित ॥ अनुभविलें ब्रह्म ॥ ६६ ॥ ऐसें जें ब्रह्म तेंचि स्वयें आपण ॥ त्रिविधा परी प्रतीतीकडून ॥ बाणलें तया ब्रह्मात्मयाचें चिंतन ॥ सदा ध्यासें करी ॥ ६७ ॥ अहो अहोजी सद्गुरुनाथ ॥ केवढा मोक्षध्वजरूप परमार्थ ॥ गगनीं उंचावला किंचित अनर्थ ॥ जेथें उरला नाहीं ॥६८॥ धन्य धन्य आह्मीं परमार्थी ॥ लागलों पावलों वेदांत सार्थी ॥ अन्य मायादिकांचा अर्थाअर्थी ॥ संबंध उरला नाहीं ॥ ६९ ॥ अहो कायहो शास्त्र वेदांत ॥ संशयचि दवडिला अज्ञानासहित ॥ एकाएकीं सर्वात्मा मी अनंत ॥ तया चुकलिया भेटविलें ॥ ७० ॥ मी केवढा किती हो परिपूर्ण ॥ जयातें जाणेना वृत्यादि मन ॥ शेखीं स्वयें आपणासी आपण ॥ जाणावया दृश्य नव्हे ॥ ७१ ॥ परी सर्वज्ञ मी सर्व वृत्तीसहित ॥ अकृत्रिमपणें असें जाणत ॥ शेखीं लयही शून्यरूप प्रकाशित ॥ माझिया प्रकाशें होय ॥ ७२ ॥ तोचि मी स्वप्रकाशरूप अपरोक्ष ॥ न जाणोनि जाणतसें स्वयें प्रत्यक्ष ॥ ऐशिया मज ब्रह्मात्मया मोक्ष ॥ तरी कोठें बंधाभावीं॥ ७३ ॥

ऐसा मी अनंत कल्पक जरी होतां ॥ तरी स्पर्शलीच नव्हती मज द्वैतवार्ता ॥ वाउगीच कीं धरिली होती अहंता ॥ देहबुद्धीची अज्ञानें ॥ ७४ ॥ तेंचि सद्‍गुरुनाथें माझें मजला ॥ निजरूप दाऊनी भ्रम निवारिला ॥ आतां मज म्यां जणतां स्वकीयत्वाला ॥ अज्ञान निपटून गेलें ॥७५॥ तें अज्ञान हें सर्व ब्रह्मांड धुंडितां ॥ आढळेना कीं कोठें तत्त्वतां ॥ हेंही बोलणेंचि न शोभे आतां ॥ नवतें तें गेलें कैसें ॥७६॥ हें असो अज्ञान तों नाहींच नाहीं ॥ परी या ब्रह्मांडीं दुजें नसेचि कांहीं ॥ नामरूप नाढळेचि सर्वथाही ॥ मज ब्रह्मात्मयावांचूनी ॥ ७७ ॥ मी ब्रह्मात्मा स्वयमेव उघडा ॥ जेथें दुजेपणाचा न ये शिंतोडा ॥ ओतप्रोत सबराभरित रोकडा ॥ अनुभाव्य परिपूर्ण ॥ ७८ ॥ ऐसा उघड परिपूर्ण असोनी ॥ जाणवेना कवणा लागोनी ॥ न जाणवे परी परता सारी कोणी ॥ ऐसा त्रिभुवनीं नाहीं ॥ ७९ ॥ तस्मात् लोपलों ना प्रगटलों ॥ परिपूर्ण आद्यंत तैसाच संचलों ॥ अनंत अनंतत्वीं दाटलों ॥ एकरूप तिहीं काळीं ॥ ८० ॥ मेरु आदि जंबुद्वीपीं असें ॥ अथवा काश्यादि तीर्थीं वसें ॥ आणि अन्य द्वीपीं कीं कुग्रामीं नसें ॥ ऐसा देशपरिच्छेद नाहीं ॥ ८१ ॥ कृतयुगाच्या ठाईं प्रगटे ॥ अथवा शीतकाळा कीं पर्वणीसी उमटे ॥ आणि कलियुगीं कीं दुर्दिनीं वोहटे ॥ ऐसा कालपरिच्छेद नाहीं ॥ ८२ ॥ उत्तम पदार्थीं कीं शिवादिकांचे देहीं ॥ वसून राहिलों सर्वदाही ॥ हीन पदार्थीं कीं कीटकीं नाहीं ॥ ऐसा वस्तुपरिच्छेद नसे ॥ ८३ ॥ सर्व देशांसहित पिंडब्रह्मांड ॥ व्यापोनि उरलों असें उदंड ॥ भलतेकाळीं असेंचि अखंड ॥ आणि सानथोर पदार्थीं ॥ ८४ ॥ अमुक एक पदार्थ असे रिता ॥

ऐसा नाढळे अणुही धुंडितां ॥ क्षण एक लोटेना मजपरता ॥ आणि देश कैंचा उरे ॥ ८५ ॥ ऐसा मी त्रिधा परिच्छेदाविहीन ॥ परिपूर्ण अनंत एक चिद्घन ॥ कोण तो दुजा असे मजसमान ॥ सच्चिदानंदरूपी ॥ ८६ ॥ चेतनाविशीं जरी जीवशिव ॥ चिद्रूपें दिसती एक स्वभाव ॥ परी ते माझीं प्रतिबिंबें स्वयमेव ॥ वास्तविक कैंचे मजऐसे ॥ ८७ ॥ तरी सजातीय भेद मजवरी ॥ कोण बलात्कारें अरोप करी ॥ मी एकलाचि एकपणें चराचरीं ॥ आद्यंत तैसाचि मध्यें ॥ ८८ ॥ जड चंचळही पदार्थ दोनी ॥ सत्यत्वें नसतीच मजहूनी ॥ तरी विजातीय भेद कल्पील कोणी ॥ कैसा तो नेणवे ॥ ८९ ॥ मायादि तृणांत माझींच अंगें ॥ नाना प्रकारें उमटलीं सोंगें ॥ परी ते जाहलेचि नाहींत रज्जुभुजंगें ॥ तरी स्वगतभेद कैंचा ॥ ९० ॥ जीवेश मिथ्यात्वें सजातीय ॥ जड जग नसतां भेद विजातीय ॥ मायादि नुद्भवतां स्वगत भेद जाय ॥ ऐसे भेदत्रय नसती ॥ ९१ ॥ एवं त्रिधा भेदरहित आद्यंत ॥ त्रिधा परिच्छेदेंविण ओतप्रोत ॥ आणि कवणासीच नलगे अंत ॥ म्हणोनि अनंत मी पूर्ण ॥ ९२ ॥ मज व्याप्याविण व्यापकता ॥ दृश्याविण द्रष्टा देखता ॥ तैसेंचि साक्ष्याविण साक्षित्व आतां ॥ सहसा बोलूं नये ॥ ९३ ॥ तस्मात् कोणताचि निर्देश मज ॥ नव्हेच असें तैसा असें सहज ॥ परोक्षापरोक्षही म्हणणें अचोज ॥ ऐसा अनिर्वाच्य स्वयें ॥ ९४ ॥ हे मायादि उद्भवती कीं नासती ॥ संबंधचि नाहीं मजप्रती ॥ जैसा परीपूर्ण आदिअंतीं ॥ तैसाचि पूर्ण मध्येंही ॥ ९५ ॥ ब्रह्मात्मा मी केवळ चित्सागर ॥ मायादि तृणांत तरंगाकार ॥ उद्भवो कीं नासो सर्व प्रकार ॥

परी मज उद्भव ना हानी ॥ ९६ ॥ ब्रह्मात्मा स्वयें एकरूप चिद्गगन ॥ मायामेघ जग वर्षे जीवन ॥ अतिवृष्टि अनावृष्टि होतां परिपूर्ण ॥ त्या मज हानि ना लाभु ॥ ९७॥तस्मात् हें सर्व उद्भवे कीं नासे ॥ अथवा होईना कां भलतैसें ॥ मी जैसा असें तैसाचि असें ॥ अखंड परिपूर्ण ॥ ९८ ॥ ऐसा ब्रह्मात्मा स्वयें एकरसें ॥ आपण आपणामाजीं विलसे ॥ स्मरतां न स्मरतां असेंचि असे ॥ भलतैसे प्रसंगीं ॥ ९९ ॥ नेत्र झांकितां ओतप्रोत ॥ उघडितां अंतर्बाह्य सबराभरित ॥ शब्द ऐकतां ब्रह्मीं ब्रह्म विलसत ॥ नायकतां तेंचि तें ॥ ५२०० ॥ स्पर्शतां ब्रह्म-सुख उचंबळे ॥ न स्पर्शतां केवळत्वें निवळे ॥ रसीं सुगंधीं निजात्म सोहाळे ॥ अभावीं एक-रस ॥ १ ॥ बोलतां कीं अन्य क्रिया करितां ॥ ब्रह्मीं ब्रह्म विलसे तत्त्वतां ॥ अक्रियकाळीं तों ब्रह्मात्मैक्यता ॥ सहजीं सहज ॥ २ ॥ मन बुद्धि आदि जेव्हां उद्भवे ॥ तेव्हां ब्रह्मात्मरूप-तेंचि हेलावे ॥ जेवीं ज्वाळेसहित अग्नीनें भडकावें ॥ तेवीं अभेदरूपीं ॥ ३ मनबुद्ध्यादि जेधवां मावळती ॥ तेधवां निर्विकारचि निश्चितीं ॥ जैसा ज्वाळेविण गार्हपति ॥ तेवीं स्वयंज्योति एकट ॥ ४ ॥ वृत्ति उठतां कीं पसरतां निमतां ॥ ब्रह्मात्मा ब्रह्मात्मत्वीं ऐता ॥ तिहींकाळीं जरी एकात्मता ॥ तरी उठो कीं निमो ॥५॥ एवं वृत्ति मन बुद्धि इंद्रिय ॥ प्राणासहित उद्भवे समुदाय ॥ आकुलाले घेतांहि विषय ॥ परी द्वैतभाव न स्पर्शे ॥ ६ ॥ जेव्हां जेव्हां वृत्यादि उद्भवत ॥ तेव्हां तेव्हां सहज मिथ्याभूत ॥ नामरूप नाहींच मी सबराभरित ॥ तरी समानचि उद्भव लय ॥ ७ ॥ कवणही काळीं मज ब्रह्मात्मया ॥ द्वैतचि न स्पर्शे अवस्थे भलतिया ॥ एकला एकचि

पूर्ण अद्वया ॥ माजीं अद्वय सघन ॥ ८ मी ब्रह्मात्मा येवढा घनदाट ॥ कीं अणूमी द्वैतपणें नव्हे वाट ॥ सर्व नामरूप तों नामरूपचि अविट ॥ जललहरी जेवीं ॥ ९ ॥ ऐसा मी परिपूर्णत्वें एकला ॥ आदि मध्य अवसानीं संचलों भला ॥ आहा अज्ञानाचा कैसा घाला ॥ गमावलों होतों कीं ॥ १० ॥ ऐसा असून होतों हारपलों ॥ तो सद्गुरुकृपें मज मी गवसलों ॥ आहा आतां केवढा किती संचलों ॥ तो अंत नसे माझा मज ॥ ११ ॥ अहो आश्चर्य ऐसा मी अनंत असोनी ॥ बैसलों होतों देहायेवढा होवोनी ॥ तया अज्ञानाचा मी घोट भरोनी ॥ उरलों परिपूर्ण ॥ १२ ॥ ऐशी मागील संकोचता आठवे ॥ प्रस्तुत जाहलें ज्ञान तें हेलावे ॥ तेव्हां वृत्ति खळबळून रडूंच यावें ॥ कीं हसावें गदगदूनी ॥ १३ ॥ भेद शिणविलें होतें ह्मणूनी ॥ रडूं लागे दीर्घ निर्लज्ज जनीं ॥ आहा आतां मी मजमाजीं पूर्णपणीं ॥ तेव्हां हांसे निःशंक ॥ १४ ॥ अहो धन्य मी सद्गुरुकृपें ॥ भवसिंधु हा मारिला थापें ॥ मायेसहित ब्रह्मांड लोपे ॥ माझिये वृत्तीमाजीं ॥ १५ ॥ विद्या अविद्या ऐशिया दोनी ॥ निःशेष बैसलों मी गिळूनी ॥ त्यांतलि प्रतिबिंबें तों मिळोनी ॥ गेलीं माझीं मजमाजीं ॥ १६ ॥ येर हे बापुडे वृत्यादिक ॥ निस्तत्वें उठती निमती सकळिक ॥ परी मी द्वैतेंविण एकला एक ॥ सर्वात्मा सर्वरूपीं ॥ १७ ॥ अहो ऐसा जो मी तया ऐशिया ॥ माझें नमन सर्वस्वीं सर्वात्मया ॥ माझें मजचि आलिंगन अद्वया ॥ गगनीं गगना स्थिति जेवीं ॥ १८ ॥ धन्य शास्त्र धन्य विचारु ॥ धन्य आह्मी धन्य सद्गुरु ॥ धन्यचि धन्य धन्य निर्धारु ॥ धन्य समाधान ॥ १९ ॥ अहो कैसें होतें कैसें जाहलें ॥ जें कधीं देखिलें ना नव्हतें

ऐकिलें ॥ तेंचि एकाएकीं गुरूनें केलें ॥ काहींच्याबाहीं ॥ २० ॥ देवपद धुंडावयासी गेलों ॥ तंव देवांचा देवचि होऊन बैसलों ॥ शेखीं देवत्वत्यागें सहज संचलों ॥ अनिर्वाच्य अद्वय ॥ २१ ॥ येर लोक उगेचि कष्टती ॥ देवदेव म्हणून प्रयत्न करिती ॥ वाउगेचि एकदेशी असेल ह्मणती ॥ वैकुंठीं कीं कैलासीं ॥ २२ ॥ परी तो एकदेशी देव कैंचा ॥ वाउगाचि स्वभाव या मायेचा ॥ अज्ञानें भ्रमले तया ज्ञानाचा ॥ लेश कदा नुद्भवे ॥ २३ ॥ असो परोपदेशीं बापा मज ॥ काय हो किंचित् असे काज ॥ माझें मज सद्गुरूनें गुज ॥ यथार्थ तें दिधलें ॥ २४ ॥ आतां द्वैत कोठेंचि आढळेना ॥ माझा मी मजमाजीं पूर्णपणा ॥ तिहींकाळीं नव्हे अधिक उणा ॥ जैसा तैसा सहज ॥ २५ ॥ अनंत ब्रह्मांडें माझिये पोटीं ॥ मजमाजीं सर्वांची राहटी ॥ आणि सर्वांमाजीं माझीच दाटी ॥ निर्विकारत्वें पूर्ण ॥ २६ ॥ ऐसा मी एकपणेंविण एकला ॥ समष्टिरूपें सर्वात्मा संचला ॥ अनुभूतीविण आपआपणाला ॥ आपुलेपणें असें ॥ २७ ॥ ऐसें अनेका प्रकारें जैसें जैसें ॥ जें जें आठवेल प्रसंगाऐसें ॥ तें तें चिंतावें तैसें तैसें ॥ विस्मृति न होतां ॥ २८ ॥ मुख्य ऐक्यत्व कदा न भंगावें ॥ नामरूपादि भेद न व्हावे ॥ मग स्मरेल त्या युक्तीनें स्मरावें ॥ ब्रह्मात्मत्व दृढ व्हावया ॥ २९ ॥ ऐसा प्रकार ज्ञानिया सहजगती ॥ अपैसा होय तेचि सहजस्थिति ॥ परी बळें करणें लागे साधकाप्रती ॥ या रीतीं ब्रह्मचिंतनिका ॥ ३० ॥ ऐशी ब्रह्मचिंतनिका अल्प सांगितली ॥ या रीतींच साधकें पाहिजे साधली ॥ येथें मानिसील कीं न बोलतां बोली ॥ तरी मौनें चिंतन घडे ॥ ३१ ॥ कवणासी जरी बोलणें

लागे ॥ अनेकधा व्यापारप्रसंगें ॥ तरी कैसें चिंतावें लागवेगें ॥ तरी येविषई बोलूं ॥३२॥ पद ॥
तत्कथनं ॥ कवणासी जरी बोलणें पडे ॥ तरी तेंचि कथन करावें कोडें ॥ ब्रह्मात्मत्व न विसरावें
रोकडें ॥ द्वैतभाव नुठतां ॥ ३३ ॥ नाना दृष्टांत युक्तीकडून ॥ बहुधा श्रुतींचें घेऊन वचन ॥
तेंचि साधकाप्रती करावें कथन ॥ ब्रह्मात्मा ऐक्यरूप ॥ ३४ ॥ सयुक्तिक दृष्टांताचि योजना ॥
श्रुति अनुभवा योग्य सांग रचना ॥ करावी जेणें संतोष साधुजना ॥ होय ब्रह्मानुभवा-
चा ॥ ३५ ॥ कवणेही प्रकारें द्वैत नुद्भवावें ॥ ब्रह्मात्मत्वचि सदृढ दुणावे ॥ ऐसेंचि सदृ-
ष्टांत सर्व बोलावें ॥ अन्य त्यागावें बाष्कळ ॥ ३६ ॥ दृष्टांताकारणें ब्रह्मांड विवरावें ॥ मनें
कल्पून युक्तसे योजावे ॥ परी वक्तृत्वाचें साहित्य न भंगावें ॥ आणि विरोधही न यावा ॥३७॥
मागील प्रसंगीं एक बोलिला ॥ दुजियाविषईं त्या विरोधा आला ॥ ऐसें न बोलावें पूर्वा-
पर निरूपणाला ॥ एकरूपता असावी ॥ ३८ ॥ साधकासी जया निरूपणें ॥ अधिकाधिक
समाधान बाणे ॥ आणि पूर्ण ज्ञात्यासी संतोष जेणें ॥ ऐसें सांग बोलावें ॥ ३९ ॥ म्हणसी
साधक कीं ज्ञात्यासी बोलतां ॥ ब्रह्मानुभव बोलावा जो तत्त्वतां ॥ परी अन्य अज्ञानासी प्रसंग
पडतां ॥ कैसें बोलावें ॥ ४० ॥ तरी अवधारी तया अज्ञानासी ॥ प्रसंगें बोलावें प्रस्तावि-
कासी ॥ ब्रह्मज्ञानहीं कथितां सारांशीं ॥ बाधही नाहीं ॥ ४१ ॥ तयासी मात्र नव्हे ग्रहण ॥
नव्हे तरी व्यर्थ जाय निरूपण ॥ परी स्वयें आपुलें तों दृढ समाधान ॥ दुणावे बोलतां
॥ ४२ ॥ तथापि तया अज्ञान जनासी ॥ बोलूंचि नये सांग स्थिति जैशी ॥ बोलणें पडे तरी

रूपकेंसी ॥ वर्णून बोलावें ॥ ४३ ॥ तयासी तों कांहीं न कळे ॥ आणि आपुला तरी स्वानु-
भव उफाळे ॥ मुख्य भलतैसे प्रसंगीं ऐक्य निवळे ॥ तैसें घडावें आपणा ॥ ४४ ॥ बहुधा
अज्ञानासी संवादन ॥ घडूंच नये वेदांतनिरूपण ॥ तयापुरतें तयास बोलून ॥ उगें मौनें
असावें ॥ ४५ ॥ मुख्य ज्ञात्यासी किंवा साधकासी ॥ बोलावें सांग स्वानुभवासी ॥ अथवा
बोधावें अधिकारी मुमुक्षूसी ॥ प्रबोधशक्तीच्या बळें ॥ ४६ ॥ मुख्य मिळतां प्रतीतीचा संत ॥
तो तरी एकांतापरीस एकांत ॥ तेथें निःशंक बोलावें यथायुक्त ॥ गोप्य तेंही ॥ ४७ ॥ पद ॥
अन्योन्यं तत्प्रबोधनं ॥ आपण तयासी स्पष्ट बोलावें ॥ नातरी तयाचें निरूपण ऐकावें ॥ ऐसें
परस्परें प्रबोधन घडावें ॥ जेणें दुणावे समाधान ॥ ४८ ॥ प्रबोधन म्हणिजे बोध आपुला ॥
प्रकर्षें पाहिजे दुणावला ॥ ऐसाचि पाहिजे संवाद जाहला ॥ उभयपक्षींही ॥ ४९ ॥ आपणा-
हून उणीवता असतां ॥ तयाची प्रबोधून करावी पूर्णता ॥ अथवा समान असलिया तत्त्वतां ॥
तैसेंचि परस्परें बोलावें ॥ ५० ॥ त्याचें समाधान आपण घ्यावें ॥ आपुलें तयासी निरूपावें ॥
त्याचें उणेपण उरों न द्यावें ॥ आणि आपुलें त्यामुळें ॥ ५१ ॥ जैसे दोन दीप असतां समोर ॥
फिटती तळींचा अंधःकार ॥ तैसीं गुप्त उत्थानें परस्पर ॥ फिटतीं एकमेकांची ॥ ५२ ॥ आप-
णाहून जे ज्ञाते अधिक ॥ उत्थानरहित निश्चयात्मक ॥ तयांचा होऊनियां सेवक ॥ सहज-
स्थिति आकळावी ॥ ५३ ॥ ऐसें परस्परें प्रबोधासी ॥ संवादसुख होतां दिननिशीं ॥ वृद्धीच
होय अखंडैकरसीं ॥ त्रिकालीं उत्थानरहित ॥ ५४ ॥ एवं एकट असतां घडावें चिंतन ॥

दुजें मिळतां करावें कंथन ॥ ज्ञाते साधक तरी संवादन ॥ परस्परें प्रबोधाचें ॥ ५५ ॥ पद ॥ एतदेकपरत्वंच ब्रह्माभ्यासं बुधाः विदुः ॥ ऐशियापरी चिंतन कथनात्मक ॥ सदा होणें जरी निश्चयात्मक ॥ हाचि ब्रह्माभ्यास एकपरत्वें एक ॥ पूर्ण ज्ञाते जाणती ॥ ५६ ॥ सदा श्रवण अथवा मनन ॥ एकरूप चिंतनें अनुसंधान ॥ यापरतें साधन असे कवण ॥ मुमुक्षु साधकासी ॥ ५७ ॥ तस्मात् हेंचि साधन हाचि अभ्यास ॥ हाचि योगध्यानही असे नामयास ॥ मात्र विस्मरण न व्हावें बुद्धीस ॥ हेंचि एक परत्व ॥ ५८ ॥ ऐसाचि अभ्यास साधका जरी ॥ तरीच सहजस्थिति अपैसा वरी ॥ ऐशिया अभ्यासा मानवती अंतरीं ॥ पूर्ण ज्ञाते सहज ॥ ५९ ॥ ह्मणती भला भला त्या साधका ॥ ब्रह्माभ्यास आरंभिला निका ॥ अपरोक्षें जाणोनियां तवका ॥ तच्चिंतनादि करिसी ॥ ६० ॥ यापरतें साधनचि नलगे ॥ येणेंचि वस्तुतंत्र होय निजांगें ॥ ऐसेंचि अनुमोदन देती वेगें ॥ ययाभ्यासा ॥ ६१ ॥ तस्मात् पूर्ण ज्ञाते याचि अभ्यासा ॥ जाणत असतां एक परत्व सहसा ॥ येर रोधादिकां साधनां फोसां ॥ अनुमोदन न देती ॥ ६२ ॥ एक पूर्ण ज्ञाते किंवा साधक ॥ जे स्मरण अभ्यासा प्रवर्तक ॥ तेचि ऐशिये अभ्यासा निश्चयात्मक ॥ एक परत्व म्हणती ॥ ६३ ॥ येर उपासक कर्मी कीं योगी ॥ हा अभ्यास नावडे तयांलागीं ॥ परंतु जे ज्ञाते ब्रह्मात्मसंयोगी ॥ त्यांसी हाचि आवडे ॥ ६४ ॥ स्नानसंध्या यागादि नसतां ॥ होपळ वाटे कर्मियां समस्तां ॥ भजन पूजन मूर्तिध्यान न होतां ॥ उपासका अनावडी ॥ ६६ ॥ तस्मात सर्व कर्मही त्यागूनी ॥ भजन पूजन अव्हेरूनी ॥ आणि

निरोधादि उपेक्षूनी ॥ श्रवणादि करिती ॥ ६७ ॥ श्रवण चिंतन कथन ध्यान ॥ एकरूप सर्व अनुसधांन ॥ हा ब्रह्माभ्यास साधका पूर्ण ॥ असतां आवडे ज्ञानिया ॥ ६८ ॥ अगा ऐशिया सदा अभ्यासापुढें ॥ देहबुद्धि राहील कोणीकडे ॥ प्रज्वल अग्नींत जेवीं न दडे ॥ कापूसपणें कापूस ॥ ६९ ॥ देहबुद्धि जाळावया जगीं ॥ हेचि ब्रह्मचिंतनिका दांडुगी ॥ या अभ्यासें निसंतान होऊन वेगीं ॥ सहजास्थिति बाणे ॥ ७०॥ त्रिविध अभिमाना सगट॥ मूलाज्ञानाचा भरी घोट ॥ सर्व असतांचि समाधान अविट ॥ उत्थानरहित बाणे ॥ ७१ ॥ तेंचि समाधान कैसें निर्धारा ॥ देहबुद्धि सदृढ जैशी येरा ॥ तैशी ब्रह्मबुद्धि सदृढ अंतरा ॥ हेचि ज्ञानाची पराकाष्ठा ॥ ७२ ॥ हेचि आतां एका श्लोकीं ॥ दृढापरोक्षता बोलिजे निकी ॥ जेथें सिद्धसाधकता सकौतुकीं ॥ भेद निपटूनि जाय ॥ ७३ ॥ आणि ध्वनितार्थें मुमुक्षुत्वाची ॥ अथवा अवघी साधकत्वाची ॥ प्रसंगें कळेल स्थिति पूर्णतेची ॥ बाणतां दृढ ॥ ७४ ॥ इतुकें एका श्लोकाचें निरूपण ॥ सांग साकल्यत्वें करून ॥ वक्तृत्व आटोपूं अवधारा संपूर्ण ॥ एकाग्रभावें साधक ॥ ७५ ॥ श्लोक ॥ देहात्मधीवद् ब्रह्मात्मधी दार्ढ्यें कृतकृत्यता ॥ यदा तदायं म्रियतां मुक्तो नास्त्यत्र संशयः ॥ १८ ॥ इतिश्रीमच्छंकराचार्यविरचिता लघुवाक्यवृत्तिः समाप्तः॥ टीका ॥ देह आपण जैसें सर्वत्रांसी ॥ सदृढचि बैसलेंसे बुद्धीसी ॥ ब्रह्मात्मत्व सदृढबुद्धि जरी ऐशी ॥ तरी कृतकृत्यता जाहली ॥ ७६ ॥ ऐशी दृढबुद्धियोगें कृतकृत्यता ॥ उत्थानरहित जाहली असतां ॥ मग तो जेधवां मरे कर्म सरतां ॥ तेधवां मरो सुखें ॥ ७७ ॥ परंतु तो जन्ममरण

संसृतीपासून ॥ मुक्त जाहला निःसंशयेंकरून ॥ यदर्थीं संशयरूप अनुमान ॥ सहसा करणें न करावें ॥ ७८ ॥ अगा रविदत्ता सावध असशी ॥ निरूपण आकळिलें कीं मानसीं ॥ स्मृतिरूप साधनाचे अभ्यासीं ॥ ब्रह्मात्मत्व दृढ होय ॥ ७९ ॥ पद ॥ देहात्मधीवद्ब्रह्मात्मधीदार्ढ्ये कृतकृत्यता ॥ पाहें तुजला जैशी देहबुद्धि ॥ सदृढचि बैसली अनवधि ॥ ऐशीच अभ्यासें ब्रह्मात्मसिद्धि ॥ बुद्धि निश्चया येतसे ॥ ८० ॥ प्रथम अभ्यास कीं विचारें ॥ लयसाक्षिज्ञान जाहलें साचारें ॥ त्यावरी वृत्तीचा खल होतां निर्धारें ॥ निश्चय दृढ होय बुद्धीचा ॥ ८१ ॥ वृत्तीचा खल येथवरी केला ॥ कीं निमिषार्ध अवसर नाहीं दिधला ॥ एकतान ब्रह्मात्मत्व वृत्तीला ॥ विस्मृतिविण दृढ केलें ॥ ८२ ॥ ब्रह्मात्मत्वाचेंचि चिंतन ॥ ब्रह्मात्मत्वाचेंचि कथन ॥ परस्परें अन्योन्य संवादन ॥ जें बोलिलें पूर्वश्लोकीं ॥ ८३ ॥ तेंचि एकपरत्वरूप अनुसंधान ॥ भलते अवस्थेसि राखिलें स्मरण ॥ तेणेंचि अभ्यासें देहात्मभान ॥ तुटोनि जाय ॥ ८४ ॥ पहिला बुद्धीसी निश्चय जाहला ॥ अज्ञानें नेणून ब्रह्मात्मयाला ॥ मी हा देहचि अभिमान धरिला ॥ असे सदृढ ॥ ८५ ॥ अनंत कल्पांमाजीं अनंत ॥ सान थोर देह जाहले बहुत ॥ तितुकीयाही देहांसी मी मी करित ॥ अभिमान वाहताचि आला ॥ ८६ ॥ एका देहीं अवस्था तीन ॥ जागृति सुषुप्ति आणि स्वप्न ॥ या तिहींमाजींही देहाचें मीपण ॥ बळकट धरिलेंसे ॥ ८७ ॥ या तिहीं अवस्थेंत तीन अभिमान ॥ हें जाहलें असे मागां निरूपण ॥ परी मागुतीं तेंचि आतां अल्प कथन ॥ कीजे कळावया ॥ ८८ ॥ जागृतींत जोंवरी व्यापारत ॥ प्रत्यक्ष

देहासी प्रत्यक्ष भोग घडत ॥ तेव्हां या सर्व संघासी मी म्हणून धरित ॥ सदृढ साभिमानें॥८९
ऐसा देह आपण सदृढ जाहला ॥ न दिसेरेचि ऐशिया अभिमानाला ॥ आणि संपादित सर्व
विषयांला ॥ माझें माझें म्हणे ॥ ९० ॥ एवं देहाचें मीपण हें हें माझें ॥ बळकट घेऊन बैसला
वोझें ॥ ऐसा हा उभयरूपी साभिमान बुझे ॥ विश्व नाम पावला ॥ ९१ ॥ तेचि प्रत्यक्ष विषय
नसतां ॥ इंद्रियद्वारा बहिर्मुख न होतां ॥ स्वप्नअवस्था होतसे आंतौता ॥ ध्यासें जागृतीच्या
॥ ९२ ॥ मागें केलें तितुकें स्मरे ॥ पुढें अमुक करीन साचोकारें ॥ ऐसा कर्तेपणें उगा झुंबरे॥
एकरूप सदा ॥ ९३ ॥ पुण्यपाप जें जें केलें ॥ तें तें भोगीन अवश्य पहिलें ॥ येथूनही
करीन सामर्थ्यें आपुले ॥ पुढें सुख भोगावया ॥ ९४ ॥ ऐसा कर्तेपणा कीं भोक्तेपणाचा ॥
अंतरीं ध्यास सदृढ साचा ॥ हाचि तैजस अभिमान जन्ममृत्यूचा ॥ दायक होय ॥९५॥ मुख्य
नेणपणाचा अभिमान ॥ लयही पावतां जागर स्वप्न ॥ सुषुप्तिकाळीं उरे तोचि प्राज्ञ ॥ बीज
उत्पत्तीचें ॥ ९६ ॥ एवं जागरीं मी माझेपणें विश्व ॥ स्वप्नीं कर्ता भोक्ता तैजस नांव ॥ सुषु-
प्तींत मी नेणता प्राज्ञ स्वयमेव ॥ ऐसे अभिमान तीन ॥९७॥ हे साभिमान कदाही त्यागीना॥
देहाचा सदृढ धरिला मीपणा॥ तेणेंचि नसतां पावे जन्ममरणा॥ कोटि कोटि कल्पें ॥९८॥हे असो अ-
ज्ञानाची वार्ता॥ परी अभ्यासें कीं विचारें तत्त्वतां॥जरी लयसाक्षिज्ञान जाहलें आतां॥तरी पूर्वाध्यास
न सोडी ॥९९॥देह प्राण इंद्रियें मन बुद्धि ॥ मूळस्फूर्ति विद्या अविद्यासंबंधीं ॥ जीवेशही प्रतिबिंबें
त्यामधीं॥ इतुकेही विवेचिले ॥५३००॥ हा इतुकाही सर्व समुदाय ॥मिथ्यात्वें विवेचिला कीं मी न

होय ॥ मी ब्रह्मात्मा एकरूप अद्वय ॥ त्रिधा प्रतीतींनें कळला ॥ १ ॥ तरीही एकाएकीं पूर्वाध्यास ॥ न सोडी यया देहादिकास ॥ भलते प्रसंगें अहंदेहबुद्धीस ॥ घेत प्रगट कीं गुप्तत्वें ॥ २ ॥ ऐसाही दुस्तर साभिमान ॥ निःशेष निमे जरी घडे साधन ॥ जें निरापल स्मरणरूप अनुसंधान ॥ तच्चिंतनादि सदा ॥३॥ अहंब्रह्मास्मि हें चिंतन ॥ जें जाणिलें लयसाक्षिज्ञान ॥ तेंचि निश्चयसी ब्रह्म आपण ॥ न विसरतां स्मरावें ॥४॥ आणि देहादि आपण कदा नव्हे ॥ याचेंही विस्मरण न पडावें ॥ एकतान अनुसंधान असावें ॥ ब्रह्म सत्य जग मिथ्या ॥ ५ ॥ बत्तीस प्रकार हें जग ॥ सर्व मिथ्याचि रज्जुभुजंग ॥ ब्रह्मात्माचि सत्य सत्य अभंग ॥आपणही तेंचि ॥ ६ ॥ इतुक्या निश्चयाचें सदा स्मरण ॥ एकतान राखावें अनुसंधान ॥ निद्रा लागे तों जागें जाहलियापासून ॥ यावत्प्राणही राखावें ॥ ७ ॥ केव्हां मननरूप चिंतन ॥ केव्हां वाणीनें घडावें कथन ॥ मुख्य कारण कीं न पडावें विस्मरण ॥ लयसाक्षित्वाचें ॥ ८ ॥ तुसधी ध्येयाकारवृत्ति असावी ॥ तदाकारेंचि उठोनि निमावी ॥ परी तथापि उद्भवतां स्मृति असावी॥ ब्रह्मात्मयाची बुद्धीसी ॥९॥ ऐसा ध्यास सदृढ लागतां ॥ कोठें उरेल देहबुद्धीची वार्ता ॥ निपटून पूर्वाध्यासाचे होय घाता ॥ ब्रह्मात्मत्वचि दृढ होय ॥१०॥ जैशी जैशी ब्रह्मात्मबुद्धि वाढे॥ तैशी तैशी देहबुद्धि मोडे ॥ निःशेष निमतां सहजस्थिति जोडे ॥ जे पूर्ण ज्ञातया सदा ॥ ११ ॥ परी अभ्यास मात्र स्मरणाचा ॥ केलाचि करावा साधकें साचा ॥ पूर्वाध्यास होतांचि देहादिकाचा ॥ मोडून ब्रह्मात्मत्व स्मरावें ॥ १२ ॥ देहादिक आपण नव्हेचि नव्हे ॥ मग

कासया त्याचें वर्तन घ्यावें ॥ भलते अवस्थेंत असेना स्वभावें ॥ आपुलें काय गेलें ॥ १३ ॥ ऐसा निश्चय केलाचि करावा ॥ ब्रह्मात्मा स्वयें स्मरलाचि स्मरावा ॥ हा समुदाय त्यागिलाचि त्यागावा ॥ बलात्कारें स्फुरतांची ॥ १४ ॥ ऐशिया स्मरणरूप अभ्यासें ॥ त्रिविधा मीपण गळे आपैसें ॥ देहात्मत्व बुद्धीशी होतें जैसें ॥ तैसें ब्रह्मात्मत्व होय ॥ १५ ॥ परंतु हळु हळु साधेल सर्व ॥ एकदाचि न मोडे पूर्व स्वभाव ॥ विश्वतैजस प्राज्ञाचाहि ठाव ॥ अशेषें मोडे अनुक्रमें ॥ १६ ॥ आधीं विश्वाभिमानी हा मरे ॥ त्यामागून तैजसही वोसरे ॥ पुढें प्राज्ञ अभिमान एकसरें ॥ मावळून उरे ब्रह्मात्मा ॥ १७ ॥ परी स्मरणरूप जो अभ्यास ॥ सोडूंच नये ब्रह्मात्मध्यास ॥ तच्चिंतनादि एकपरत्वास ॥ केलेंचि करावें ॥ १८ ॥ हें साधकासी भाष्य आमुचें ॥ देत असों हें मानोनि करा साचें ॥ निसंतान होऊन तिन्ही अभिमानांचें ॥ ब्रह्मात्मत्व दृढ होय ॥ १९ ॥ हें सत्य सत्य सत्यत्वें प्रमाण ॥ अन्यथा नव्हे आमुचें वचन ॥ परी केलें पाहिजे एकतान ॥ अनुसंधान सर्वदा ॥ २० ॥ अभ्यासाविण न घडे कदा ॥ न तुटे देहबुद्धीची आपदा ॥ न जोडे वस्तुतंत्रत्वें संपदा ॥ हेंही सत्य सत्य ॥ २१ ॥ तस्मात् खरें जयासी तरणें ॥ तेणें सदा असावें अनुसंधानें ॥ तरी ब्रह्मत्व दृढ होऊन जाणें ॥ गळून देहबुद्धि ॥ २२ ॥ आतां असावें सावधान ॥ अनुक्रमें गळती तिन्ही अभिमान ॥ तयांचे अवधींची वोळखण ॥ बोलिजे अवधारा ॥ २३ ॥ आरंभीं मी माझेंपण जें असे ॥ जयासी विश्वाभिधान ठेविलेंसे ॥ तेंचि क्षीण होय या अभ्यासें ॥ ध्यासें ब्रह्मात्मयाच्या ॥ २४ ॥ अपरोक्षें

ज्ञान ब्रह्मात्मयाचें ॥ जाहलें विचारें लयसाक्षित्वाचें ॥ तत्क्षणींच निर्मूळ मी माझेपणाचें ॥ नव्हे सहसा ॥ २५ ॥ पूर्वील ध्यासें देहासी मीपण ॥ घेऊन उठेल वृत्ति उद्भवून ॥ जरी कळलें अहंब्रह्म ह्मणून ॥ तरी घेतां न राहे ॥२६॥ हाचि विक्षेप आवरणही गेलिया ॥ उद्भवेल गुप्त कीं प्रगट तया ॥ देह मी म्हणून उठतां आपमया ॥ माझेपणा धरील ॥ २७ ॥ अमुक कुळीं अमुक आश्रमाचा ॥ अमुके स्थळीं अमुक वर्णाचा ॥ ऐसा उद्गार होय जरी बुद्धीचा ॥ हा प्रगट विक्षेप ॥ २८ ॥ ऐसाही उद्गार न होतां ॥ सहजगतीं चांगुलपणा तत्वतां ॥ देहादिकांचा वाटे जरी आंतौता हा गुप्तत्वें विक्षेप ॥ २९ ॥ गुप्त अथवा प्रगट मीपण ॥ होतां ब्रह्मात्मबुद्धीचें होय हनन ॥ आणि मीपणें धरीतसे माझेंपण ॥ जें संपादित पूर्वापर ॥ ३० ॥ माझेपणींही दोनचि प्रकार ॥ एक प्रगट उठे माझें म्हणून उद्गार ॥ एक सहजगतीं कळवळे अंतर ॥ हेंचि गुप्तत्वें उठे ॥३१॥ असो ऐसें मीपण कीं माझेपण ॥ गुप्त अथवा प्रगट उद्भवण ॥ हे गळती या अनुसंधानेंकरून ॥ चिरकाळ अभ्यासें ॥ ३२ ॥ ब्रह्मात्म्याहून जें जें वेगळें ॥ तें तें मिथ्यात्वें विवेचिलें सकळें ॥ यावरी स्मरतसें मिथ्यात्वें निर्फळें ॥ तरी येणें गळे माझेपण ॥ ३३ ॥ माझें म्हणून विक्षेपें स्फुरतां ॥ मिथ्या ऐसें स्मरतसे तत्वतां ॥ तत्क्षणीं मावळे परी मागुता ॥ माझेपण उफाळे ॥ ३४ ॥ पुन्हां उठतांचि मिथ्यात्वें स्मरावें ॥ तयासी पुरतें उठोंचि न द्यावें ॥ ऐसेंचि सर्वदा अभ्यासावें ॥ निःशेष निमे तोंवरी ॥ ३५ ॥ निःशेष निमाल्याची वोळखण ॥ कळावया बोलिजे सावधान ॥ अलभ्य पदार्थ जाती नासून ॥ परी अंतर

कळवळेना ॥ ३६ अति दुःखरूप होतें तें गेलें ॥ अति सुखकर इंद्रपद प्राप्त जाहलें ॥ तरी हर्षेना गुप्तत्वेंही पाहिलें ॥ जैसें अंतःकरण ॥ ३७ ॥ अथवा अति सुखकर पद जातां ॥ अति दुःखकर पदार्थ मीनतां ॥ खेद उद्भवेना अंतरा आंतौता ॥ गुप्तत्वेंही ॥ ३८ जैसा पांथस्थ राहिला पराचे घरीं ॥ त्याचें द्रव्य हरोन नेलें तस्करीं ॥ अथवा मृत्यु पावली पद्मीनी नारी ॥ आपण दृष्टीनें पाहतसे ॥ ३९ ॥ परी किमपि खेद न वाटे जैसा ॥ स्वस्थ निवांत असे मानसा ॥ तैसें निजधन कीं स्वकुटुंबहानि सहसा ॥ होतां न कळवळावें ॥ ४० ॥ अथवा परस्थळीं एखादिया ॥ अलभ्य लाभ जाहला भलतिया ॥ तो पाहत असतांही जैसा यया ॥ हर्ष वाटेना ॥ ४१ ॥ तैसाचि हर्ष जरी इंद्रसंपत्ति ॥ मीनतांही उद्भवूं नये चित्तीं ॥ एवं परकीयापरी पहावें आपणाप्रती ॥ तरी हर्ष खेद कैंचे ॥ ४२ ॥ बहु कासयासी विस्तार ॥ कळवळाचि नुठावा अणुमात्र ॥ जो कां पिळतसे सहज अंतर ॥ देंठ नाभीचा ॥ ४३ ॥ मग असो महालाभ कीं हानि ॥ परी कळवळीच ना अंतःकरणीं ॥ जैशी पराची देखतांही नयनीं ॥ तैशीच सहज स्वदेहाची ॥ ४४ ॥ ऐशी दृढता जरी आपुली ॥ खरेपणें असेल जाहली ॥ तरी जाणावी निःशेष तुटली ॥ भुली माझेपणाची ॥ ४५ ॥ ऐशी प्रतीति जयाची तेणें ॥ वोळखावी आपुले अंतःकरणें ॥ जरी कळवळीच ना दृढ समाधानें ॥ असतां माझे-पण गळालें ॥ ४६ ॥ नातरी माझें कांहीं नाहीं वरी वरी ॥ बोलतसे परी कळवळे अंतरीं ॥ तोचि जाणावा आत्महत्यारी ॥ जो न तारी आपणा ॥ ४७ ॥ तरी ऐसें साधकें न करावें ॥

अंतरींचें यथार्थ वोळखावें ॥ कीं हानिलाभें न कळवळावें ॥ सहसा गुप्तही ॥ ४८ ॥ तथापि कळवळा जरी उठे ॥ तरी अभ्यास करावाचि नेटें ॥ जेव्हां निपटून हर्षविषाद तुटे ॥ तेव्हांचि निवांत व्हावें ॥ ४९ ॥ ऐसा माझेपणा निपटून गेलियाचा ॥ अवधि सांगितला असे साचा ॥ परी मीपणा जाईल जेव्हां देहाचा ॥ तेव्हांचि माझेपणा गळे ॥ ५० ॥ मीपण गुप्तत्वें जरी देहाचें ॥ तरी माझेपण निमालें नवचे ॥ परंतु आधीं सांगितलें अवधीचें ॥ लक्षण कळावया ॥ ५१ ॥ तस्मात् आधीं मीपण तुटावें ॥ तरी माझेपण अपैसया गळावें ॥ तें मीपण जावया अभ्यासावें ॥ अहंब्रह्मास्मि स्वयें ॥ ५२ ॥ वृत्तीनें लयसाक्षित्व लक्षावें ॥ बुद्धीनें तेंचि निश्चया आणावें ॥ मनेंही तेंचि आपण चिंतावें ॥ उच्चारावें वाणीनें ॥ ५३ ॥ स्फूर्तीपासून देहापर्यंत ॥ हा मी नव्हेचि सर्व संघात ॥ अहमात्मा मी स्वयें अनंत ॥ एकतान स्मरावा ॥ ५४ ॥ पूर्वाध्यासें जरी देहाचें ॥ मीपण गुप्त कीं प्रगट उठूं लागे साचें ॥ तरी तें विवेचून त्यागावें अंतरींचें ॥ अहंब्रह्मास्मि स्मरोनी ॥ ५५ ॥ अहंब्रह्मास्मीचा विसर ॥ पडोंचि नये निमिषमात्र ॥ मग कैंचा होईल यथा अवसर ॥ देहाचे मीपणासी ॥ ५६ ॥ अहंब्रह्मात्मा निश्चय वाढे ॥ अहंदेहात्मा निःशेष मोडे ॥ परी साधकें अभ्यासावें कोडें ॥ बोलिल्या रीतीं ॥ ५७ ॥ आतां मीपण गेलियाची खूण ॥ बोलिजे अंतरीं पहावी वोळखून ॥ भलते अवस्थेसी देहाचें वर्तन ॥ परी मी ह्मणून स्फुरेना ॥ ५८ ॥ जागरीं व्यापार होत असतां ॥ परी मी अमुकवर्णाश्रमी तत्त्वतां ॥ अथवा सुखीदुःखी कीं नांवें बाहतां ॥ मी ह्मणून स्फुरे-

ना ॥ ५९ ॥ ऐसा जागृतींत दृढ जाहलिया ॥ स्वप्नींही मीपण स्फुरेना तया ॥ अहंब्रह्मास्मीच येतसे प्रत्यया ॥ भास देहाचे ठाईं ॥ ६० ॥ बहु कासया गाढ झोंपेआंत ॥ लयसाक्षित्व उरे नेणीवरहित ॥ ते समईं कोणीही रविदत्त ॥ ह्मणोनि वाहे ॥ ६१ ॥ तेव्हां उठोनि बोले तयासी ॥ परी मी नव्हे हा नामरूपी आकारेंसी ॥ अहंब्रह्म प्रतीति कीं अविनाशी ॥ स्मरोनि व्यापारही संपादी ॥ ६२ ॥ ऐसें भलते अवस्थे भलते व्यापारीं ॥ देहादि वर्ततां त्या त्या अनुकारीं ॥ परी गुप्तही स्फुरेना अंतरीं ॥ मी देह ह्मणोनि ॥६३॥ स्वप्नीं कीं सुषुप्तीचे अंतीं ॥ जरी न स्फुरे देहादि अहंस्फूर्ति ॥ मा जागरीं तां प्रबोधाची उन्नति ॥ तेव्हां तो अवसर कैंचा ॥ ६४ ॥ या रीतीं जेधवां देहबुद्धीचा ॥ मीपणा मावळेल निपटून साचा ॥ ऐसा अंतरीं प्रत्यय जयाचा ॥ तेणेंचि पहावा ॥६५॥ निःशेष मीपण उठूं राहिल ॥ आणि देह तरी वर्ते रीतीं पहिले ॥ तरी मग जाणावें मीपण गेलें ॥ माझेपणासहित ॥६६॥ मीपणाचि जरी न स्फुरे देहाचा॥ तरी मग माझेपणा उद्भवे कैंचा ॥ एवं मी माझें या उभयात्मकाचा ॥ विश्वाभिमान एक ॥६७॥ ऐसा विश्वाभिमानी निमाल्याचा ॥ अंतरीं प्रत्यय पहावा साचा ॥ मग वरुती बोलेना वाचा ॥ मी माझेंही ह्मणोनि ॥६८॥ अंतरींचें मात्र निपटूनि जावें ॥ देहात्मबुद्धीचा मोडही नुद्भवे ॥ तरी मग पराकाष्ठेसी साधक जाणावें ॥ कीं निमाला विश्वाभिमान ॥ ६९ ॥ ऐसें न घडतां उगा वरी वरी ॥ मी माझ ह्मणून कदा नुच्चारी ॥ परी म्यां सुखी असावें वाटे अतरा ॥ तो निरभिमानी न ह्मणावा ॥ ७० ॥ तस्मात् साधकें खरेंचि तरावें ॥ मी माझेपण खांडून

काढावें ॥ नातरी पूर्वरीतींच अभ्यासावें ॥ निशेःष निमेल तोंवरी ॥ ७१ ॥ निःशेष मीपण उठतां राहिलें ॥ ऐसें खरेपणें प्रत्यया आलें ॥ तरी मग जाणावें निःसंतान जाहलें ॥ विश्वाभिमानाचें ॥ ७२ ॥ ऐसा विश्वाभिमान जेव्हां निमाला ॥ तरी जाणा स्थूल वोलांडिला ॥ अन्नमय देहापासून सुटला ॥ अहंब्रह्म अभ्यासें ॥ ७३ ॥ जरी विश्वाभिमानही निमतां ॥ तैजस अभिमानी उरे आंतोता ॥ ध्यासें स्फुरतसे मी कर्ता भोक्ता ॥ गुप्त किंवा प्रगट ॥ ७४ ॥ या देहादिकांचे संघेंकडून ॥ सर्व होतां न राहे वर्तन ॥ आणि चतुष्टयाचें उगें चिंतन ॥ कदापि न राहे ॥ ७५ ॥ हें तों सहजगतींच होत असे ॥ परी साधक संकोचून मानसें ॥ ह्मणे हें होतां न राहे तरी आपैसें ॥ केलें तें भोगा येईल ॥ ७६ ॥ केलें तें कदापि चुकेना ॥ ऐसें बोलती शास्त्रें नाना ॥ तरी भोगा येतील अवश्य आपणां ॥ तस्मात् क्रिया राहावी ॥ ७७ ॥ पुण्यात्मक घडतां उत्तम गति ॥ पापात्मक होतां अधम गती ॥ ऐसें स्फुरूं लागेल जरी स्फूर्ति ॥ हाचि प्रगट तैजस ॥ ७८ ॥ जरी ब्रह्मज्ञानही जाहलें ॥ सर्वांवेगळें लयसाक्षित्व कळलें ॥ तरीही पूर्वाध्यासें शुभाशुभ घडलें ॥ घेईल माथां ॥ ७९ ॥ कांहीं पुण्यात्मक घडतां ॥ पापात्मकासी अव्हेरितां ॥ आल्हादें हर्ष होय चित्ता ॥ हाही प्रगट तैजस ॥ ८० ॥ पुण्यात्मक कांहीं न घडलें ॥ कर्मबळें पापाचि घडून आलें ॥ तेव्हां अति खेदासी चित्त पावलें ॥ हाही प्रगट तैजस ॥८१॥ क्षण एक वाटे मी असंग ॥ अकर्ता निर्विकार अभंग ॥ क्षणा एका चित्तासी लागे डाग ॥ अहं कर्त-

त्वाचा ॥ ८२ ॥ असो ऐसा प्रगट अभिमानी ॥ जन्मासी होईल चिदानी ॥ परी गुप्तत्वें उठे जो अंतःकरणीं ॥ तोही संसृतींत पाडी ॥ ८३ ॥ तया गुप्तरूपें तैजसाचें ॥ रूप बोलिजे संकेतें वाचे ॥ मनबुद्धीसी तो विशेषें नवचे ॥ परी सामान्यवृत्तीसी स्फुरे ॥ ८४ ॥ सहजगतीं पुण्यात्मकासी ॥ अथवा पापात्मका न घडतां वृत्तीसी ॥ विशेषें न घेतांही सहजत्वेंसी ॥ हर्षाकारता उठे ॥ ८५ ॥ कर्मबळें पापात्मक घडलें ॥ पुण्यात्मक नाहीं घडून आलें ॥ विशेषें बुद्धीसी नाहीं स्पर्शलें ॥ परी सहज खेदावे वृत्ति ॥ ८६ ॥ एवं विशेषें निश्चया तरी न येतां ॥ हर्षखेदात्मक स्फुरतां ॥ हाचि गुप्त साभिमान तत्त्वतां ॥ तैजस सूक्ष्म देहाचा ॥ ८७ ॥ ह्मणसी प्रगट विशेषें नव्हे जरी ॥ तरी बाधक असेल कवणे परीं ॥ परंतु विचारून पाहें अंतरीं ॥ हेंचि बीज उत्पत्तीसी ॥ ८८ ॥ हें बीज जरी गुप्तत्वें उरतां ॥ विशेषासी उद्भव होय तत्त्वतां ॥ तस्मात् गुप्तत्वेंही हर्षखेदाकारता ॥ वृत्तीसी नुरावी ॥ ८९ ॥ यासी अभ्यास हाचि करणें ॥ अहंब्रह्मास्मि एकतान स्मरणें ॥ येर हें मिथ्यात्वें स्मरावें वृत्तीनें ॥ किमपि विस्मर न होतां ॥ ९० ॥ अगा ऐशिया अभ्यासापुढें ॥ तैजस अभिमानाचें होय मढें ॥ कदाही गुप्तत्वें नुठे सांकडें ॥ सहजाचि हर्षखेदाचें ॥ ९१ ॥ तस्मात् अभ्यास वास्तविक करावा ॥ निपटून तैजस अभिमान दवडावा ॥ तरीच हा भवपाश तुटावा ॥ लयसाक्षीही कळल्यावरी ॥ ९२ ॥ जरी लयसाक्षिज्ञान. होऊनी ॥ गुप्तत्वें उरे तैजसाभिमानी ॥ तरी कैवल्य पावेल बोले जो वाणी ॥ तयाचा गुरुही लटिका ॥ ९३ ॥ यास्तव खरें जयासी तरणें ॥ तरी तेणें यथार्थ अ-

भ्यास करणें ॥ अभ्यांसें निपटून नाश होणें ॥ हें सत्य सत्य त्रिवाचा ॥ ९४ ॥ निःशेष तजसाभिमान निमाला ॥ याची आवधी सांगूं साधकाला ॥ तैशी वोखळ न पहावी अंतराला ॥ गुप्तत्वेंही उठे कीं नुठे ॥ ९५ ॥ भलतैसा देह हा वर्तो ॥ पुण्य कीं पापात्मका प्रवर्तो ॥ मनबुद्धीही पाहिजे तें चिंतो ॥ वाणी बडबडो भलतैशी ॥ ९६ ॥ बहु कासया जग सर्व संहारो ॥ आपुलें हातें निपटून मारो ॥ अथवा सर्वां वांचवो कीं निर्माण करो ॥ परी हर्ष खेद नुठे ॥९७॥ काय हो हें मी पाप करिता जाहलों ॥ काय हो पुण्य नाहीं आचरलों ॥ अथवा पापासि नाहीं स्पर्शलों ॥ पुण्यांचि केलें उदंड ॥ ९८ ॥ ऐसा खरखरा हर्षशोकाचा ॥ गुप्तही नुठे अंतरीं साचा ॥ उगाचि सहजगतीं वर्तणुकीचा ॥ परोक्षरीतीं तमाशा पाहे ॥ ९९ ॥ स्फूर्तीपासून देहापर्यंत ॥ जैसा परकीय कोणी असे वर्तत ॥ आणि हें स्वपर जग समस्त ॥ कळसूत्रापरी पाहे ॥ ५४०० ॥ अथवा भिंतीवरील चित्रें सर्व ॥ त्यांतचि आपुले देहाचा गौरव ॥ काढिले कीं मोडिले अपूर्व ॥ तरी पापपुण्या ठाव कैंचा ॥ १ ॥ आपुले देहासी मी ह्मणेना ॥ हें जग सर्व मिथ्यात्वें गंधर्वरचना ॥ तरी कोण मारी कोण पावे मरणा ॥ कोण जीवे कोण जीववी ॥ २ ॥ ऐसा कर्तेपणाच किमपि नुद्भवे ॥ केलें ऐसेंही कदा न संभवे ॥ सर्व व्यापार तरी होती स्वभावें ॥ शुभ किंवा अशुभ ॥ ३ ॥ कर्तेपण कीं केलें ऐसें ॥ नुद्भवेचि वर्ततांही भलतैसें ॥ मग हर्ष खेद उद्भवतील कैसे ॥ गुप्त कीं प्रगट ॥ ४ ॥ ऐसा खरखरा कर्तेपणाचा ॥ वर्ततांही निपटून जावा साचा ॥ गुप्तही थारा हर्षखेदाचा ॥ मोडोनि

जावा ॥ ५ ॥ कर्तेपणा जरी निपटून गेला ॥ तरी भोक्तेपणा अर्थात निमाला ॥ पुढीलही सर्व धोका हरला ॥ आणि प्रस्तुत भोग मायिक ॥ ६ ॥ एवं कर्तृत्व भोक्तृत्व उभयरूपी ॥ तैजस अभिमान विक्षेपी ॥ याचें निसंतान जाहलें किमपि ॥ लेश उरला नाहीं ॥ ७ ॥ ऐसा निःशेष निमाला खरा ॥ तो जयाचा तेणें पहावा अंतरा ॥ कीं भलतैसे होतसातां व्यापारा ॥ अहंस्फूर्ति स्फुरूं नये ॥ ८ ॥ व्यापार होत असतांचि न व्हावी ॥ व्यापार न होतां रोधस्थिति नसावी ॥ कारण कीं जोंवरी निर्व्यापारता बरवी ॥ तोंवरी देहात्मत्व न स्फुरे ॥ ९ ॥ निर्व्यापार समाधि विसर्जून ॥ होईल जेधवां बुद्धीचें उत्थान । तेधवां उठेल मी देह म्हणून ॥ तस्मात् नसावा निरोध ॥ १० ॥ जे पाहिजे ते व्यापार व्हावे ॥ बुद्ध्यादि देहांत आघवे ॥ तिहींही अवस्थांमाजीं न स्फुरावें ॥ देहात्मत्व गुप्तही ॥ ११ ॥ किंचितही न स्फुरेसें जाहलें ॥ तें जयाचें तयासी प्रत्यया आलें ॥ म्हणिजे जाणावें क्षयातें पावलें ॥ उत्थान तैजसाचें ॥ १२ ॥ नातरी अभ्यासाविरहित ॥ उगाचि एखादा अकर्तेपणा दावित ॥ अंतरीं अहंस्फूर्ति असे उठत ॥ तो मुक्त कदा न म्हणावा ॥ १३ ॥ तस्मात् तैजस निमाला असे खरा ॥ ऐसा प्रत्यय बाणावा अंतरां ॥ बोलिल्या रीतीं भलतैसे व्यापारा ॥ नुद्भवावा गुप्तही ॥ १४ ॥ तोंवरी अभ्यास कदा सोडूं नये ॥ निःसंशयेंसी पावेल क्षय ॥ वास्तविक निमाल्याचा आला प्रत्यय ॥ तरी साध्यरूप जाहला ॥ १५॥ एवं ऐसा तैजस जरी निमाला ॥ सर्व व्यापारीं विक्षेप नाहीं स्फुरला ॥ तरी जाणावा सूक्ष्मदेह वोलांडिला ॥ स्वप्नासहित साधकें ॥१६॥ जरी तैजस निःशेष

सरे ॥ तरी प्राज्ञ अभिमान उरे ॥ कैंसा म्हणसी तरी अति आदरें ॥ श्रवण करावें ॥ १७ ॥ अकर्तेपण वास्तविक जाहलें ॥ तैजसाचें स्फुरण मावळलें ॥ सहजास्थितीनें वर्तू लागलें ॥ हे सहज समाधि ॥ १८ ॥ सदा एकतान ब्रह्माकार ॥ दुजा स्फुरेना किंचित् उद्गार ॥ हें जग कीं हा मी नव्हेचि अनुकार ॥ ओतप्रोत ब्रह्मात्मा ॥ १९ ॥ ऐशिया सहज समाधिमाजीं ॥ किंचित् स्फूर्ति नसतांही दुजी ॥ परी तेथें मूलाज्ञान असे सहजीं ॥ ध्येय ध्यान त्रिपुटिरूपें ॥ २० ॥ तें मूलाज्ञान कोणतें म्हणसी ॥ तरी आवधारावें निश्चित मानसीं ॥ मी अकर्तेपणें अखंडैकरसीं ॥ समाधान पावलों ॥ २१ ॥ ऐसा समाधानरूप अनुभवाचा ॥ स्फुरत असे मीपणा साचा ॥ तो ब्रह्मात्मा नव्हे प्रत्यक्ष देहादिकांचा ॥ अध्यास घेतला ॥ २२ ॥ आपण अनुभाव्यरूप स्वतां असोनी ॥ अनुभविता जाहला वेगळेपणीं ॥ हेंचि विसरणें ब्रह्मात्मयालागूनी ॥ हेंचि मूलाज्ञान ॥ २३ ॥ येरव्हीं ब्रह्मात्मा या मायेकडून ॥ केव्हां जाहला होता निर्माण ॥ तरी पावला अनुभवरूप समाधान ॥ हें सहसा न घडे ॥ २४ ॥ तस्मात् अन्याचा ध्यास घेतला ॥ मी पावलों ब्रह्मसुखाला ॥ हेंचि विस्मरणरूपें भिन्न पडिला ॥ कारणाभिमानी प्राज्ञ ॥ २५ ॥ या प्राज्ञाचेही प्रकार दोन ॥ एक गुप्त एक प्रगट पावे उत्थान ॥ जो मी सुखी ऐसें वृत्तीचें भान ॥ हा अभिमान प्रगट ॥ २६ ॥ मी धन्य जाहलों मुक्त आतां ॥ विसर्जूनियां सर्व संघाता ॥ धन्य मीच पावलों अभिन्नता ॥ हा प्रगट कीं प्राज्ञ ॥ २७ ॥ ऐसा विशेष भाव नसतां जरी ॥ उगी समाधानाची तृप्ति वरी ॥ सामान्यवृत्ति ब्रह्मसुखानुकारी ॥ हा गुप्तत्वें प्राज्ञ ॥ २८ ॥ ऐसा

उभयरूपी प्राज्ञ असतां ॥ ते म्हणूं नये पूर्ण अभिन्नता ॥ केवळ अभिन्न जे वस्तुतंत्रता ॥ होणें उरली असे ॥ २९ ॥ आणि हें मूलाज्ञानचि उत्पत्तीसी ॥ कारण असे कीं बीजरूपेंसी ॥ या प्राज्ञापासून जन्म उभयांसी ॥ तैजसविश्वाचा ॥ ३० ॥ हें मूळबीज तैसेंचि उरलें ॥ आणि विश्व तैजस जरी निमाले ॥ तरी ते जाणावे उद्भवतील पहिले ॥ रीतीं माघुतींही ॥ ३१ ॥ तस्मात् ऐशिया मूलाज्ञानासहित ॥ प्राज्ञ अभिमानाचा व्हावा घात ॥ तरीच वस्तुतंत्रत्वें कैवल्या पावत ॥ साधकत्व त्यागें साध्या ॥ ३२ ॥ ऐसें हें मूलाज्ञान जावया ॥ वस्तुतंत्र अभिन्न व्हावया ॥ अभ्यासचि पाहिजे शिष्यराया ॥ चिरकाळ ब्रह्मास्मीचा ॥ ३३ ॥ हा जो ब्रह्मींचा अनुभविता ॥ पावला सहज सुखाकारता ॥ तो मी ब्रह्म नव्हेचि स्वतां ॥ केवळ निर्विकार ॥ ३४ ॥ यापरता जो स्वयें निर्विकार ॥ लयसाक्षी अभंग निर्धार ॥ ध्याता ज्या सुखें सुखाकार ॥ तो मी ब्रह्मात्मा स्वयें ॥ ३५ ॥ त्या माझा मज कैंचा अनुभव ॥ सुख सुखी हे दोन कैंचें नांव ॥ तस्मात् हा अवघा मायीक समुदाव ॥ देहाध्यासरूप ॥ ३६ ॥ समाधियोगें ब्रह्मानुभव होणें ॥ जेणें लयसाक्षी ज्ञानें वोळखणें ॥ ते सर्वही अभ्यासाचीं लक्षणें ॥ निरोपिलीं मागां ॥ ३७ ॥ ब्रह्मसुखें सुखी जाहला ॥ ज्ञाता ज्ञानें मुक्तीतें पावला ॥ तो हा जीव ऐक्यरूपें ठेला ॥ ब्रह्मा-ब्रह्माभिन्न होऊनी ॥ ३८ ॥ तस्मात् हें सर्व आभासाचें रूप ॥ केवळ ब्रह्मात्मा नव्हे सच्चिद्रूप ॥ निर्विशेष जें पूर्ण निर्विकल्प ॥ तें आपण स्वयें ॥ ३९ ॥ जाणिलें अनुभविलें असे जेणें ॥ तें कदा आपण ऐसें न स्फुरणें ॥ यापरतें अनुभाव्य ज्ञेय जें संचलेपणें ॥ तें स्वयें निश्चय व्हावा ॥ ४० ॥

समाधिसुख ब्रह्मानुभव ॥ ध्यान तरी असावें सर्वदैव ॥ ब्रह्मचिंतनिका स्मरणरूप आठव ॥ वृत्तीसी सदा असावा ॥४१॥ परी ज्ञाता ध्याता आठविता ॥ स्मरता चिंतिता अनुभविता ॥ हा मी नव्हे आभासरूप तत्त्वतां ॥ यापरता मी ब्रह्मात्मा ॥४२॥ ब्रह्म तरी सदा अनुभवावें ॥ परी अनुभवितें आपण न व्हावें ॥ हेंचि मुख्यत्वें वर्म जाणावें ॥ समाधानाचें ॥ ४३ ॥ हें सर्व असे आभासकार्य ॥ हें मी नव्हेंची ब्रह्म अद्वय ॥ मुख्य आभासचि मिथ्या तरी धर्म होय ॥ त्याचा सत्य कैसा ॥ ४४ ॥ एव अनुभविता आपण नव्हे ॥ आणि स्वतां ब्रह्म तें निजांगें व्हावें ॥ ऐशियापरी सदा आठवावें ॥ विस्मरण न होतां ॥ ४५ ॥ हाचि अभ्यास सदा असतां ॥ गळून जाय द्वैताची वार्ता ॥ निपटून मूलाज्ञानाचे होय घाता ॥ प्राज्ञाभिमानासहित ॥ ४६ ॥ हे निपटून गेलियाचि अवधि ॥ अंतरीं साधकें वोळखावी आधीं ॥ कीं ब्रह्म अनुभवित असतांही कधीं ॥ अनुभविता आपण न वाटावा ॥ ४७ ॥ जैसा आरसा पाहात असतां ॥ आभासाचि मी ऐशी कदा वार्ता ॥ कवणासीही नुद्भवेचि तत्त्वतां ॥ यारीतीं आठवावें ॥ ४८ ॥ भलते समयींही चुकूनी ॥ अनुभवितां स्फुरूं नये मी ह्मणोनी ॥ अनुभाव्य जें कां पूर्णपणीं ॥ तें निःसंशयें आपण ॥ ४९ ॥ ऐशी दृढता उत्थानरहित ॥ जरी जाहली एकरूप सदोदित ॥ तरी जाणावा जाहला असे घात ॥ प्राज्ञ अभिमानाचा ॥ ५० ॥ हाही प्रत्यय जयाचा तेणें ॥ जाहला तो ओळखूनी पाहणें ॥ निपटून प्राज्ञ मावळतां होणें ॥ वस्तुतंत्र निश्चयेंसी ॥५१॥ प्राज्ञ अभिमान निःशेष निमाला ॥ तेणें कारणदेहही

ओलांडिला ॥ पुढें साधकही ह्मणूं नये तयाला ॥ साध्य जाहला निःसंशयें ॥ ५२ ॥ जोंवरी श्रवणादि संपादी ॥ विवेचून लयसाक्षित्व अनादि ॥ वोळखी जाहली तोंवरी विशदी ॥ तो पूर्वांग मुमुक्षु ॥ ५३ ॥ पुढें अभ्यासें मी माझेंपण ॥ गळाला हा विश्वाभिमान ॥ तेव्हां मुमुक्षुत्व संपलें पूर्ण ॥ तोंवरी उत्तरांग मुमुक्षु ॥ ५४ ॥ त्यापुढें कर्तृत्व भोक्तृत्व निमे जोंवरी ॥ पूर्वांग साधक ह्मणावा तोंवरी ॥ उत्तरांग साधकता असे निर्धारी ॥ प्राज्ञ निमे तोंपर्यंत ॥ ५५ ॥ प्राज्ञ निःशेष जेव्हां निमाला ॥ मूलाज्ञानाचा घात जाहला ॥ तेव्हां तो साधकत्वापासून संचला ॥ साध्यरूप वस्तुतंत्र ॥ ५६ ॥ त्रिपुटी क्षीण होय तोंपर्यंत ॥ कर्तृतंत्रत्वें साधक ह्मणवित ॥ मूलाज्ञानरूपी प्राज्ञाचा घात ॥ होतां साध्य ब्रह्म अंगें ॥ ५७ ॥ ब्रह्म न ब्रह्मवित् स्वयें अंगें ॥ ब्रह्मवेत्ता नव्हे ऐसें श्रुति सांगे ॥ तरी तो केवळ ब्रह्मचि अभंगें ॥ सिद्धत्वें विराजे ॥ ५८ ॥ ऐसा तिहीं देहांसी वोलांडूनी ॥ तिहीं अवस्थांतें त्यागूनी ॥ तिहीं अभिमानांतें विसर्जूनी ॥ निजांगें ब्रह्म जाहला ॥ ५९ ॥ अभ्यासें इतुकें दृढ जाहलें ॥ कीं देहादि भलते अवस्थे व्यापारले ॥ परी आपुलें ब्रह्मात्मत्व तें संचलें ॥ देहात्मभावा त्यागूनी ॥ ६० ॥ समाधिकाळीं कीं जागृती आंत ॥ स्वप्नीं असो कीं सुषुप्तींत ॥ या संघातासी मी ह्मणून न स्फुरत ॥ ब्रह्म अंगें त्या विसरूनी ॥ ६१ ॥ जैसा देहाचे आत्मा दृढ जाहला ॥ तैसा ब्रह्मात्मनिश्चय सदृढ केला ॥ भलते अवस्थे देहभाव नाहीं गेला ॥ तैसा ब्रह्मात्मभाव सदृढ

॥ ६२ ॥ देहात्मबुद्धि ऐसा ह्मणोनी ॥ दृष्टांत जो दिधला पूर्णपणीं ॥ तो अति युक्त असे जाणती ज्ञानी ॥ निश्चयरूप ॥ ६३ ॥ जो देह जया प्राप्त जाहला ॥ तो जैसा मी ह्मणून बैसला ॥ भलते अवस्थेसीही पालटला ॥ न जाय किंचित् ॥ ६४ ॥ बाल तारुण्य कीं वृद्धपणीं ॥ गर्भीं किंवा मरणावसानीं ॥ श्रीमान कीं करंटा असो जनीं ॥ परी मीपण न त्यागी किंचित् ॥ ६५ ॥ पांचाही व्यापारीं जागृतींत ॥ स्मरतां न स्मरतां अबाधित ॥ देहाचें मीपण असे सदोदित ॥ विसरूनही त्यागीना ॥ ६६ ॥ हे असो जागृतीची कथा ॥ परी मी ह्मणून भोगी स्वप्नावस्था ॥ सुषुप्तीमाजींही सर्वथा ॥ नेणिवाभिमान न त्यागी ॥ ६७ ॥ समुदायीं कीं असो एकला ॥ जरी मदिरादि पानें भ्रमला ॥ तरीही मी ह्मणेना भलत्याला ॥ हा इतुकाचि आपण दृढ ॥ ६८ ॥ ऐसी देहात्मबुद्धि सर्व जनांसी ॥ आणि असे ज्ञानापूर्वी आपणा जैशी ॥ ज्ञान जाहलिया बुद्धि व्हावी तैशी ॥ ब्रह्मात्मा आपण म्हणोनी ॥ ६९ ॥ जागृतीच्ने दशधा व्यापार ॥ होताति देहाचे जैसा कोणी पर ॥ त्याचें मीपण स्फुरेना अणुमात्र ॥ आपण ब्रह्मात्मा स्वयें ॥ ७० ॥ हें असो स्वप्नीं स्वप्नभासातें ॥ मी ह्मणून स्फुरेना देहातें ॥ लयसाक्षित्व जें सर्वांपरतें ॥ तें स्वयें निश्चय जाहला ॥ ७१ ॥ सुप्तीमाजीं तों देहाची विस्मृति ॥ परी निश्चयें जाणतसे नेणिवेप्रती ॥ समाधि घेतांही सुखानुभूति ॥ अनुभविता मी न स्फुरे ॥ ७२ ॥ असो भलतैसे व्यापार देहाचे ॥ वर्तणें घडो शुभाशुभ कर्मांचें ॥ परी मी ह्मणून यया संघाचें ॥ गुप्तही स्फुरण नसे

॥ ७३ ॥ मी ब्रह्मात्मा निश्चय सदृढ ॥ वृत्तीनें खलून जाहला अतिदृढ ॥ जैसा इतरांसी देहाचा मीपणा वाड ॥ निश्चय बैसला बुद्धीसी ॥ ७४ ॥ देहात्म निश्चयाचि जयासी ॥ तो कदा मी ह्मणेना अन्यासी ॥ तैसा ब्रह्मात्मनिश्चय जया ज्ञात्यासी ॥ तो देहादिकां मी ह्मणेना ॥ ७५ ॥ ऐशिये देहात्मबुद्धीचे परी ॥ ब्रह्मात्मबुद्धि जाहली खरी ॥ भलतैसेही देहाचे व्यापारीं ॥ देहात्मबुद्धि नव्हे ॥ ७६ ॥ ऐशी दृढत जे होणें तत्त्वतां ॥ हेचि साफल्यता गा रविदत्ता ॥ यथार्थचि जाहली कृतकृत्यता ॥ प्राप्य तें प्राप्त जाहलें ॥ ७७ ॥ जाहली साधनाची पराकाष्ठा ॥ कांहीं उरली नाहीं कृतीची क्लिष्टा ॥ चरमास्थिति प्राप्त जाहली स्पष्टा ॥ जे भूतभविष्यज्ञात्याची ॥ ७८ ॥ नवतें तें जन्ममरण चुकलें ॥ लटिके बंधनपाश गळाले ॥ भवभय मृगजळवत् तें आटलें ॥ धोका स्थाणुपुरुष मेला ॥ ७९ ॥ अजन्माचा चुकला जन्म ॥ अमराचा मरोनि गेला यम ॥ निष्कर्माचें तुटलें कर्म ॥ संचित क्रियमाण प्रारब्ध ॥ ८० ॥ अज्ञान मायारूप मुली ॥ खपुष्पवत् ते जीवें मेली ॥ तिची संतति तेही निमाली ॥ विद्याविद्यारूप ॥ ८१॥ जीवाशिव प्रतिभास ते हारपले ॥ कीं प्रतिबिंब मुख्यांतत्वीं मीनलें ॥ सर्व सृष्टीचे कर्ते भोक्ते मेले ॥ आतां उत्पत्ति स्थिति कैंची ॥ ८२ ॥ असंगासी केलें असंग ॥ अभंगासी केलें अभंग ॥ अरोगियाचा गेला रोग ॥ ज्ञानमात्रा मीनतां ॥ ८३ ॥ अज्ञानतमीं आत्मा सूर्य ॥ पडिला होता द्वैतीं अद्वय ॥ त्याचे निज प्रकाशाचा दाऊनि प्रत्यय ॥ काढिला पावे स्वस्थळा ॥ ८४ ॥ ऐशी कृतकृत्यता खरी जाहली ॥ पावावयाची ते स्थिति

लाधली ॥ वरुती देहाची क्रीडा ते असे बोलिली ॥ जीवन्मुक्तदशा ॥ ८५ ॥ तयाचा देह वर्तो भलतैसा ॥ अमुक करणें हा विधि नसे सहसा ॥ अमुक न करणें हा निषेध आमासा ॥ नसे तयाप्रती ॥ ८६ ॥ तो करील तोचि विधि त्याचा ॥ न करील तोचि निषेध साचा ॥ तयासी नेम करील ऐसा वेदाचा ॥ बडिवार नसे ॥ ८७ ॥ तो नियम कवणासी असेना ॥ प्रेरकाचाही प्रेर्य होईना ॥ बहुत कासयासी हो वल्गना ॥ काळासीही न गवसे ॥ ८८ ॥ ब्रह्मात्मया कोठें असे काळ ॥ तोचि काळाचाही महाकाळ ॥ तथापि देहाचा अंत जो होणें बरळ ॥ तो प्रारब्ध क्षयीं होईल ॥ ८९ ॥ पद ॥ यदातदायं म्रियतां ॥ ज्या क्षणीं प्रारब्धकर्म विघडे ॥ त्या क्षणीं देहाचें पडे मढें ॥ तेव्हां हा मरेना कां सांकडें ॥ असे ब्रह्मात्मया केवीं ॥९०॥ कल्पवरी कर्मवशें राहिला ॥ कीं आजचि कर्म क्षयें मेला ॥ तरी संबंध काय असे तयाला ॥ जो निजांगें ब्रह्म ॥९१॥ जैसें आकाशींचिये सूर्याप्रती ॥ मृगजल आटलें कीं आली भरती ॥ हा संबंध नसे येणेंचि रीतीं ॥ देहादिक ब्रह्मात्मया ॥ ९२ ॥ पाहिजे तेव्हां कर्म हें सरो ॥ पाहिजे तेव्हां प्राणवियोगें मरो ॥ अथवा चिरकाळ कर्माधारें वावरो ॥ शेवटीं महाकल्पीं जळो ॥ ९३ ॥ परी ब्रह्मात्मा जो निजांगें ॥ अनिर्वाच्या संचला अभंगें ॥ तयासी ही न स्पर्शती सोंगें ॥ जे अज्ञानजानित ॥ ९४ ॥ देह हा केवळ प्रारब्धाधीन ॥ कर्म तोंवरी होय वर्तन ॥ कर्म सरतांचि पावेल मरण ॥ असा मरे तेव्हां मरो ॥ ९५ ॥ कर्म पाहतां त्रिधा प्रकारें ॥ त्यांत ज्ञान जाह- लिया द्वय वोसरे ॥ तिजें प्रारब्ध देहासी उरे ॥ तंही सरे भोगोनी ॥ ९६ ॥ अपरोक्ष ज्ञान

जेधवां जाहलें ॥ तेधवांचि संचित निपटून जळालें ॥ जैसें जागें होतांचि स्वप्न मावळलें ॥ भासलें जें शुभाशुभ ॥ ९७ ॥ कर्तेपणा जरी उद्भवेना ॥ तरी व्यर्थत्व येतसे क्रियमाणा ॥ तथापि घडे जें शुभाशुभ नाना ॥ त्याचे विभागी केले ॥९८॥ ज्ञातयानें जें शुभाशुभ करावें ॥ प्रारब्धानुकारें बळें घडावें ॥ त्याचे अकर्तेपणें संचित नव्हे ॥ तें भोगा यावें दोघांच्या ॥ ९९ ॥ ज्ञात्यासी निंदिती गांजिती ॥ व्यर्थ दुराग्रहें हेळसिती ॥ ते पापाचे वांटेकरी होती ॥ ज्ञाता अकर्ता अलेप ॥ ५५०० ॥ जे स्तविती पूजिती एकभावें ॥ सदा प्रवर्तले असती सेवे ॥ तयांसी ज्ञात्याचें पुण्य जें आघवें ॥ प्राप्त होतसे ॥ १ ॥ ऐसा श्रुतीनें नेमचि केला ॥ विभागी ज्ञात्याचे पापपुण्याला ॥ संबंध नाहीं ज्ञातयाला ॥ क्रियमाणाचा ॥ २ ॥ एवं संचित क्रियमाण दोनी ॥ ज्ञातयाचे गेले निपटूनी ॥ प्रारब्धमात्र तयालागूनी ॥ भोगार्थ उरलें ॥ ३ ॥ तेंही अज्ञानजनाचे बोधास्तव ॥ उरलेंसे श्रुति सांगे गौरव ॥ कीं अरे मूर्ख हो ज्ञात्याचें वर्तणें जें अपूर्व ॥ शेष प्रारब्धामुळें ॥ ४ ॥ येऱ्हवीं ज्ञाता तो नव्हे देहादिक ॥ तो केवळ निजांगें ब्रह्म एक ॥ तेथें प्रारब्धाचा कैंचा कुतर्क ॥ स्थापावया अन्यासी ॥ ५ ॥ तया ज्ञातयासी श्रुति सांगे ॥ अशेष कर्मा नाश जाला वेगें ॥ बहुवचनें त्रिविधाही प्रसंग ॥ भस्मोनी गेलें ॥ ६ ॥ देह मात्र उरला असे ह्मणोनी ॥ प्रारब्धास्तव बोलिलें वचनीं ॥ हेंही मुमुक्षूच भाग्य उदेलें गगनीं ॥ उपदेशास्तव उरले ॥ ७ ॥ जरी सुखदुःखें देहा घडती ॥ तरी काय उणीवता ज्ञानाप्रती ॥ आपेंआप भोग देऊन मावळती ॥ तरी बाध काय उरतां ॥ ८ ॥